DOCUMENT RESUME

ED 239 485 FL 013 054

AUTHOR Bunye, Maria Victoria R.; Yap, Elsa Paula
TITLE Cebuano for Beginners. PALI Language Texts: Philippines.
INSTITUTION Hawaii Univ., Honolulu. Pacific and Asian Linguistics Inst.
SPONS AGENCY Peace Corps, Washington, D.C.
PUB DATE 71
CONTRACT PC-25-1507
NOTE 836p.
PUB TYPE Guides - Classroom Use - Materials (For Learner) (051) -- Books (010)

EDRS PRICE MF05/PC34 Plus Postage.
DESCRIPTORS Audiolingual Skills; *Cebuano; Cultural Education; Dialogs (Language); Form Classes (Languages); *Grammar; Indonesian Languages; Instructional Materials; *Pattern Drills (Language); *Phonology; *Second Language Instruction; Textbooks; Uncommonly Taught Languages; *Vocabulary Development

ABSTRACT

The text for a course in Cebuano, a major language of the Philippines, has five objectives: (1) to learn the sound system and intonation pattern, (2) to master a limited but functional vocabulary through context, (3) to master the basic syntactic structures, (4) to master the basic conversational sentences, and (5) to understand the culture the language represents. The course applies the aural-oral method of foreign language learning. Each of the 45 lessons presents a new structure to be learned, an explanation of the setting of the lesson, a dialogue in that setting, notes on related utterances, a vocabulary list, pattern drills, and lexical and grammar notes. Supplementary materials are included. Appendixes include a summary of the structural content charts, useful common expressions, useful question/expressions for native informant sessions, idioms, other useful questions, and other useful single words. Supplementary materials include intonation contours for the lessons and readings for comprehension (narrative for dialogues, short paragraphs with questions and answers, native games, legends, recipes for native dishes, and songs and riddles). (MSE)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

ED239485

"PERMISSION TO REPRODUCE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY

Iris M. Wiley

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)."

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
NATIONAL INSTITUTE OF EDUCATION
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

☒ This document has been reproduced as received from the person or organization originating it.

☐ Minor changes have been made to improve reproduction quality.

• Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official NIE position or policy.

FL013054

PALI Language Texts: Philippines

(Pacific and Asian Linguistics Institute)

Howard P. McKaughan

Editor

CEBUANO FOR BEGINNERS

by

Maria Victoria R. Bunye

and

Elsa Paula Yap

University of Hawaii Press

Honolulu 1971

The work reported herein was performed pursuant to a contract with the Peace Corps, Washington, D.C. 20525. The opinions expressed herein are those of the authors and should not be construed as representing the opinions or policy of any agency of the United States Government.

Library of Congress Catalog Card Number 79-148649
ISBN 0-87022-091-8
Copyright © 1971 by University of Hawaii Press
All rights reserved
Manufactured in the United States of America

PREFACE

The lessons herein were developed under a contract with the Peace Corps (PC 25-1507) at the University of Hawaii under the auspices of the Pacific and Asian Linguistics Institute. Earlier drafts of the lessons were tested in Peace Corps training sessions at Hilo, Hawaii.

Many have contributed to their development. The authors are indebted to trainees, instructors, coordinators and administrators of the Peace Corps for their suggestions and help.

This text is one of a series. Others include a vocabulary and grammatical notes for Cebuano and similar materials for other Philippine languages.

Howard P. McKaughan
Editor

CONTENTS

Part I: Introduction xv

Part II: The Language Textbook xxiii

Part III: Types of Pattern Drills xxv

Part IV: Notes to the Teacher xxxii

LESSON

1 Greetings 3
Particles: [sab], [man], [pod]

2 Greetings: variation 7
Particle: [lang]

3 Greetings: variation 12
Particles: [man], [diay]

4 Demonstrative Pronouns: kini-class . . . 17
Question Words: unsa, kinsa
Topic Case Markers: [si], [ang]

5 Personal Pronouns: 1st set, singular,. . 25
akó-class
Interrogative Statements

Supplementary Materials: Lessons 1-5 33

6 Non-Verbal Affix: (taga-) 34
Place Marker: [sa]

7 Personal Pronouns: 1st set, plural, . . 42
akó-class
Particles: [na], [ra], [gyud]
Verb: (mu-) class
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Neutral

8 Personal Pronouns: 2nd set, preposed ... 55
possessive, áko-class
Agentive Case Markers: [ni], [sa]
Demonstrative Pronouns: nia-class
Tag Question: dili ba?

Supplementary Materials: Lessons 6-8 65

9 Adjectives: Simplex Form 68
Non-verbal Affix: (-a/-ha)

10 Adjectives: Simplex Form 77
Oblique Case Marker: [ug]
Ligature: [nga]

Supplementary Materials: Lessons 8-10 88

11 Existential Form: aduna 90
Negation: wala
Personal Pronouns: 3rd set, nako-class
Noun Marker: (-y)

12 Personal Pronouns: 3rd set, nako-class 106
in Indirect Discourse
Question Words: asa, ngano, pila
Particles: [kay], [aron], [uban]

Supplementary Materials: Lessons 11-12 116

13 Question Word: hain 118
Demonstrative Pronouns: nia-class
Sa-phrase indicating Location
Verb: (mag-) class
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Progressive

Supplementary Materials: Lessons 11-13 128

14 Question Words: pila, anus-a 130
Non-Verbal Affix: (ika-)
Particle: [ka]
Months, Seasons, Years
Numerals

15 Question Word: tagpila 136
Non-Verbal Affix: (tag-)

16 Question Words: pila, unsa 144
Days of the Week

Supplementary Materials: Lessons 14-16 152

17 Hour Marker: [ala]/[alas] 155
Marker: [sa]

17A Question Word: pila 161
Weights and Measures

18 Pseudo-Verb: Gusto + Non-Factual Mood. . 169
of the verb
Afactual Mood (Imperative)
(pag-) + V base
Negation: Ayaw + V base

Supplementary Materials: Lessons 17-18 181

19 Pseudo-Verb: kinahanglan + Non-Factual 183
Mood of the verb
Adverbial construction: [ug] + adverb

20 Verb: (mag-) class 194
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Progressive
Hortatory Expression: (mag-) class V + kita

Supplementary Materials: Lessons 19-20 205

21 Adjectives: Simplex Form 207
Non-Verbal Affixes: (ka-)
(gi- -on)

22 Preposed Possessive Pronouns: 2nd set, 220
áko-class
Non-Verbal Affix: (-a/-ha)
Adjectives:
Pluralization: Non-Verbal Affix (-g-)
Comparative Form: [mas] + Adj base
Superlative Form: [labing] + Adj base
Personal Pronouns: 4th set, kanako-class

Supplementary Materials: Lessons 21-22 234

23 Adjectives: Full Reduplication + [pa]. . 237
Contrast between the particles [pa] and [na]

24 Adjectives: Non-Verbal Affix (pala-) . . 248
Verb: (-on) class
Focus: Goal
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Neutral
Demonstrative Pronouns: niini-class

25 Demonstrative Pronouns: dinhi-class. . . 258
Compound Form: nia dinhi
Personal Pronouns: 4th set, kanako-class

25A Demonstrative Pronouns: nganhi-class . . 269

Supplementary Materials: Lessons 23-25A 277

26 Nominalizing Affixes: V base + (-an) . . 281
V base + (-anan)
Verb: (-an) class
Focus: Benefactive/Locative
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Neutral

27 Existential Form: may 290
Negation: wala

28 Demonstrative Pronouns: anhi-class. . . 302
Compound Demonstratives: nia dinhi
anhi dinhi
Question Words: asa, hain, diin
Dili and Wala in Verbal Construction expressing Time Meaning

29 Question Word: kang kinsa 318
Personal Pronouns: 4th set, kanako-class
Oblique Case Markers: para kang
para sa

Supplementary Materials: Lessons 26-29 329

30 Verb: (maka-) class 332
Focus: Actor
Mood : Non-Factual
Aspect: Aptative

Afactual Forms:
V base
V base + (-a/-ha)
(paN-) + V base
Negation: ayaw

31 Afactual Mood: Verbal Affixes 343
(-i) in Benefactive & Locative Focus
(i-) in Instrumental Focus
(i-), (-i) in Goal Focus

32 Verb: Stative Forms 357
Affixes: (gi-)
(gi- -an/-han)
Negation: wala + (-a/-ha)
wala + (-i/-hi)

Supplementary Materials: Lessons 30-32 368

33 Verb: (ma-) class 372
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Neutral
Distributive Aspect: (manga-)
(maN-)

34 Verbal Affixes in Dependent Clauses: . . 382
(pag-/pagka-)
(ig-/igka-)
Nominalized Verb: (pag-) + V base
Question Words: anus-a, kanus-a

35 Cumulative Review 395
Focus: Actor, Goal
Mood : Factual, Non-Factual
Verbal Affixes in Dependent Clauses
Demonstrative Pronouns: kini-class
niini-class

Supplementary Materials: Lessons 33-35 409

36 Verb: (-on), (-an) classes. 412
Focus: Goal, Benefactive
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual
Aspect: Neutral

37 Cumulative Review: Verbs 421
Focus: Goal, Benefactive
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual

Supplementary Materials: Lessons 36-37 433

38 Verb: (maka-) class 435
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

39 Verb: (maka-) class 445
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

40 Verb: (ma-) class* 455
Focus: Goal
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

Supplementary Materials: Lessons 33-40 468

41 Verb: (ma- -an/-han) class 471
Focus: Goal, Locative
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

42 Cumulative Review of Verbs: 486
Focus: Goal, Benefactive
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual

43 Verb: (magpa-) class 499
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Progressive Causative
Verb: (ipa-) class
Focus: Goal[1], Instrumental
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Causative

Supplementary Materials: Lessons 41-43 515

44 Verb: (pa- -an) class 517
Focus: Benefactive
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual
Aspect: Causative

Verb: (pa- -on) class
Focus: Goal[2]
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual
Aspect: Causative

45 Verbs: Causative Aspect 527
Afactual Mood
(pagpa-) - Focus: Actor
Progressive Causative Mood
(ipa-) - Focus: Instrumental, Goal[1]
(pa- -i) - Focus: Benefactive, Goal[1]
(pa- -a) - Focus: Goal[2]

Supplementary Materials: Lessons 44-45 536

GLOSSARY 541

APPENDIX I: Coverage of Structures 597
A. Charts of Personal Pronouns 598
B. Charts of Demonstrative Pronouns 599
C. Case Markers: Topic, Agentive, Oblique . . 599
D. Verbal Affixes: Focus, Mood, Aspect . . . 600
E. Non-Verbal Affixes 604
F. Adjectives 604
G. Particles 605
H. Question Words 605
I. Existential Forms, Negations, Ligatures . . 605
J. Prepositions 606

APPENDIX II 607
A. Useful Classroom Expressions 608
B. Common Expressions Used in Different Contexts 620
C. Useful Questions/Expressions for Use during Informant Sessions 627
D. Miscellaneous Idiomatic Expressions 632
E. Questions Relating to Filipino Host Family 636
F. Questions Relating to Biographical Information 645

APPENDIX III: Some Useful Lexical Items 653

SUPPLEMENTARY MATERIALS I
A. Cebuano Phonology Lessons 668
B. Intonation Contour 668

SUPPLEMENTARY MATERIALS II: Readings for Comprehension

A. Narrative for the dialogues 704
B. Short paragraphs (contextual), followed by Questions and Answers
C. Games 723
D. Legends 736
E. Recipes 759
F. Songs and Riddles 788

Part I: Introduction

The Cebuano language. The Cebuano language, also called Sugbuhanon, Cinibuhano and Binisaya, belongs to the Malayo-Polynesian (Austronesian) language family. It is spoken by some seven million native speakers, which is approximately twenty-four per cent of the total Philippine population estimated at thirty-two million.

It is spoken in the following provinces: Cebu (including the islands of Camotes, Bantayan and Mactan), the western half of Leyte, Negros Oriental and the island of Siquijor, and in certain parts of Bukidnon, Agusan, Surigao, Davao, Cotabato, Zamboanga del Sur, Masbate, Lanao del Norte, Misamis Occidental and Misamis Oriental.

There are several dialects of Cebuano, but the dialect spoken in Cebu, Negros and Leyte is considered the standard dialect. The dialect used in this text is the standard Cebuano dialect.

Learning a foreign language. There are four skills involved in learning a foreign language, namely: listening, speaking, reading, and writing. Since language is most completely expressed by verbalization, listening and speaking are taught first. This is the basis of the principle of the aural-oral approach. Reading and writing as written (graphic) representations of the oral language are taught after proficiency in listening and speaking is acquired.

Learning to speak a foreign language involves the acquisition of proficiency in pronunciation, grammar and vocabulary, and a certain degree of comprehension and fluency. A person is said to have learned a foreign language when he has acquired the ability to use the structures of that language with ease and without any interference from his native language, in various contexts at normal speech rate approximating the speech of a native speaker.

In the process of language acquisition, it is natural for the learner to assume that the features of his native language have exact corresponding features in the target language, and in his own mind, he tries to understand the linguistic system of the foreign language by 'analyzing' it on the basis of what he knows about his language.

In general, structural similarities are shared by languages that belong to the same language family, e.g., Spanish and Italian, Spanish and French, Cebuano and Tagalog, Cebuano and Hiligaynon, etc. However, if the native language of the learner belongs to a language family that is far removed from the target language,

the instances of similarities are few and structural differences are many. These structural differences cause interference in language learning. This can be overcome by a conscious and conscientious attempt at repeating accurately the models given by the native speaker.

The structure of language is divided into three levels. They are:

1. The level of Phonology which deals with the segmental system (sounds) and the suprasegmental system which includes stress, pitch, intonation and rhythm;

2. The level of Morphology which describes the combination of sounds and sequences of sounds to form words; and

3. The level of Syntax which describes the combination of words to make up a clause or phrase, and the combination of clauses or phrases to make up a sentence.

Each level is an independent system, i.e., it can be learned and studied as a separate entity. However, learning a foreign language is more than learning a description of it. The goal of a learner is to be able to understand the speakers of that language, to be able to use the language effectively, and to be able to understand its linguistic units and their meanings as well as the cultural message they convey.

Aims of the Course: Goals and Objectives

The goals and objectives of the Cebuano language course are the following:

1. To learn the sound system and the intonation pattern of the target language. On the recognition level, this means that the learner must be able to perceive and understand accurately the different sounds produced by a native speaker. On the production level, this suggests that the learner must be able to approximate the speech of a native speaker in relation to pronunciation and intonation.

2. To master a limited but workable vocabulary learned through context and to be able to apply it in similar fashion. This suggests that vocabulary-building should be subordinated to a solid foundational knowledge of structures by which words, as they are learned, can be fitted correctly into their respective slots in a pattern in any given discourse.

3. To understand and acquire a mastery of the basic syntactic structures of the language. Understanding implies the ability of the learner to select certain types of structures to fit various situations in any given context. Mastery suggests that the learner can manipulate the basic structures of the language for efficient and effective communication.

4. To acquire a mastery of the basic conversational sentences and to understand fully the various contexts in which they are used. The basic conversational sentences serve as foundations for making responses in situations which simulate 'real-life' communication situations.

5. To acquire an understanding of and familiarity with the culture that the language represents. The

ultimate goal in the study of a foreign language is to understand the culture as expressed by that language. In the beginning stages of foreign language learning, this (the culture) is hardly evident to the learner for the following reasons: first, he has not acquired a mastery of the linguistic system through which the cultural values and all their implications are expressed; and second, he has not acquired a 'feel' for the language that he is learning.

The learner can work towards acquiring an over-all view of the culture by attempting to understand and become aware of the specific cultural items and patterns as they co-occur with the linguistic structures.

The Application of the Aural-Oral Method in Learning a Foreign Language. From the terms aural for listening, and oral for speaking, one gets a quick insight into the main principles of the method.

Principle 1. Learn to listen and speak before reading and writing. The skill involved in listening is the accurate recognition of the different sounds and sequences of sounds of the language as they are produced by the native speaker. It also includes the recognition of the different degrees of stress, levels of pitch and various intonation patterns. The speaking skill suggests an acquisition of fluency and comprehension, as well as a mastery of the features of the phonological, morphological and syntactic levels of the language. The ability to approximate the speech of an educated native speaker is gained through constant accurate repetition and diligent practice.

Principle 2. Learn basic conversational sentences as accurately as possible as they are used in different contexts. These basic sentences illustrate in capsule form the structural features of the language. As new patterns are learned, variations of these sentences can be done through expansion, conversion, and transformation, to name a few.

Principle 3. The syntactic features of the language are learned through pattern practice. A sentence pattern is abstract, but the sentences that fit into a pattern are concrete. In pattern practice, the whole idea is to understand and master the pattern, not the sentences that go into that pattern. Once a pattern is learned, it is easy to construct sentences.

Principle 4. Learn a limited but functional vocabulary in the beginning. Often, a learner is under the impression that knowing a lot of words is an indication of knowing a language. Words are meaningless if they are not used in context or not used correctly. A mastery of the sound system and the basic grammatical structure of the language must be acquired first before extensive vocabulary-building.

Principle 5. Learn to speak the target language at a normal conversational speech rate with no interference from the native language. An inaccurate or distorted rendition of a model from the target language is unacceptable as substitute for fluency.

Principle 6. Learn to understand some cultural implications expressed by the linguistic units. This contributes towards achieving a general view of the culture and the people which will facilitate effective communication.

Some Features of Cebuano Structure. By way of an introduction to the language, some features of the target language are given here. These features are not present in English.

1. In the phonological level:

The sound (phoneme) /p/ is not aspirated, i.e., it is not accompanied by a 'puff of air' like the English /p/ in initial position. It is pronounced like the final /p/ in tap, nap, trap. The unaspirated initial /p/ in Cebuano is often heard by English speakers as /b/.

The glottal stop /ʔ/ is not easily heard by an English speaker because it is not a significant feature of the English sound system. It is the sound found medially and heard in the English expression uh-uh [uh?uh] meaning 'no'.

The sound /ŋ/ written as ng occurs initially in words. Since this is not true in English, the production of the nasal /ŋ/ requires some practice.

2. In the morphological level:

The system of affixation is probably one of the most interesting features of Cebuano morphology. Affixation occurs initially (prefix), medially (infix), and finally (suffix). There is no infixation in English. One or more types of affixation may occur in one word. Examples:

igsoon	'sibling'	kaigsoonan	'sibling relationship'
balay	'house'	kagalayan	'hamlet'
Cebuano	'Cebuano'	Cinibuhano	'the Cebuano language'

Partial and full reduplication of words is another morphological feature of the language. Examples:

gamay	'small'	gamay-gamay	'a bit small'
taas	'tall'	taas-taas	'a bit tall'
daro	'farm'	magdadaro	'farmer'
balaod	'law'	magbabalaod	'lawyer'

3. In the syntactic level:

A unique syntactic feature found in Cebuano and all the other Philippine languages is the grammatical component called focus. Focus states the relationship between the topic and the verb. The focus of the sentence is the topic of the sentence. Examples:

a) When the topic of the sentence is the actor or doer of the action, the sentence is in the Actor Focus construction.

b) When the topic of the sentence is the goal or object or that which receives the action, the sentence is in Goal Focus construction.

c) When the topic of the sentence is the person for whom a certain action is done or for whose benefit an action is done, the sentence is in Benefactive Focus construction.

The following sentences illustrate the three focus constructions mentioned above. The topic is underlined. Notice that the sentences convey basically the same meaning. The verb is palit 'buy' and the topic is marked by either si or ang.

AF construction: Magpalit si Pedro ug pan sa tindahan para ni Ana.
'Pedro will buy bread at the store for Ana.'

GF construction: Paliton ni Pedro ang pan sa tindahan para ni Ana.'
'Pedro will buy bread at the store for Ana.'

BF construction: Palitan ni Pedro ug pan sa tindahan
si Ana.
'Pedro will buy bread at the store
for Ana.'

The different focus constructions are designated by certain affixes, as in (mag-) for AF, (-on) for GF, and (-an) for BF.

Part II: The Language Textbook

The Cebuano language text contains forty-seven lessons and nineteen supplements to the lessons, three appendices and two sets of supplementary materials, a glossary and an index.

I. The Format of the Lesson:

A. The lesson contains a heading labelled Structural Content which gives the new structures presented in the lesson.

B. The Setting introduces the dialogue.

C. The Dialogue is presented twice.

1. The first rendition is written out in full with the English glosses interpreted as closely as possible to the acceptable English equivalents.

2. The second rendition gives the breakdown of the dialogue into its constituent parts. The English glosses are literal translations. The parentheses isolate the affixes from the base, while the brackets identify the case marking particles and attitudinal particles.

D. The Related Utterances contain phrases and

sentences not restricted by the structural content of the lesson and that are substitutable for some expressions given in the dialogue. These utterances when not substituting for expressions in the dialogue may be used to introduce a variation or expansion of the dialogue context.

E. The Vocabulary List contains the new lexical items found in the lesson. They are arranged alphabetically according to the Cebuano entries.

F. The Drills follow the vocabulary list. (The different types of drills are discussed separately).

G. The Lexical/Grammar Notes contain structural or cultural explanations about certain items in the lesson. The notes on grammar describe the structural features introduced in the lesson. A summary of sentence patterns illustrates the types of patterns and their variations as they are used in the drills.

II. The Supplementary Materials appear at an interval of 2-4 lessons. These materials are designed to provide additional sources of dialogues and narratives used in different contexts.

III. Appendices and Supplementary Materials:
The following are contained in the section on Appendices and Supplementary Materials.

Appendix I Summary of Structural Content Charts

Appendix II A. Useful Classroom Expressions
B. Common Expressions
C. Useful Question/Expressions for Informant Sessions

D. Miscellaneous Idiomatic Expressions
E. Questions about the Filipino Host Family
F. Questions relating to biographical information

Appendix III Some Useful Lexical Items (single-word entries)

Supplementary Materials:

I. A. Cebuano Phonology Lessons
B. Intonation Contour

II. Readings for Comprehension
A. Narrative for the Dialogues
B. Short Paragraphs followed by Questions and Answers
C. Native Games
D. Legends
E. Recipes for Native Dishes
F. Songs and Riddles

Part III: Types of Pattern Drills

A. Repetition Drill. This drill consists of merely repeating sentences after the model.

1. Simple:

Teacher	Student
Model: Ako ang abogado.	Repeat: Ako ang abogado.
Siya ang maestra.	Siya ang maestra.
Sila ang Amerikano.	Sila ang Amerikano.

2. With Question and Answer:

Model: Q: Kinsa siya?	Repeat: Kinsa siya?
A: Siya si Rosa.	Siya si Rosa.
Q: Kinsa sila?	Kinsa sila?
A: Sila ang Amerikano.	Sila ang Amerikano.

3. With Conversion:

Model: Siya si Pedro.	Neg: Dili siya si Pedro.
	Neg Int: Dili ba siya si Pedro?

	Tag Q: Si Pedro siya, dili ba?
Muadto ako sa Manila.	Factual: Niadto ako sa Manila.
Nilangoy siya.	Non-Fact: Mulangoy siya.

4. With Cue and Response:

Cue:	Response:
Maayong buntag.	Maayong buntag sab.
Maayong hapon.	Maayong hapon sab.
Maayo!	Dayon lang.

B. Substitution Drill. This drill involves the substitution of one or more items for other similar items in a given slot.

1. Fixed: Substitution occurs in just one slot.

Cue Sentence: Abogado ako.

Cues: _____ siya.
_____ sila.

or: Amerikano ____.
_____ kami.
_____ kita.

2. Movable: Substitution occurs in just one slot at one time, but the slot 'moves'.

Cue Sentence: Kini si Rosa.

Cues: _____ Ana.
Kadto _____.
_____ ang Amerikana.
Kana _____.

3. Multiple: Substitution occurs in at least two slots.

Cue Sentence: Si Pedro ang abogado.

Cues:
__ Ana ___ maestra.
__ Juan ___ gwapo.
__ Terry ___ taas.

4. With Cue and Response:

Cue:		Response:	
Maayong gabii.		Maayong gabii sab.	
_____ hapon.		_____ hapon ___.	
_____ udto.		_____ udto ____.	

or:

Dayon lang.	Salamat.
Sulod ____.	Salamat.
Lingkod ____..	Salamat.

5. With Question and Answer:

Cue:	Response:
Diin ka sa Pilipinas?	Sa Manila.
	__ Cebu.
	__ Bohol.
	__ Rizal.

or:

Diin ako sa California?	__ Los Angeles.
_____ Texas?	__ Austin.
_____ Cebu?	__ Lahug.

6. With Conversion:

Cue:	Response:
Muadto sila sa dagat.	Muadto ba sila sa dagat?
_____ syudad.	_____ syudad?
	or:
	Dili sila muadto sa dagat.
	_____ syudad.

7. With Expansion:

C.S: Muadto sila sa dagat.
_____ karong gabii.
_____ syudad _____ kay manan-aw sila ug sine.
_____ mu-palit sila ug sapatos.
_____ Karbun _____
_____.

C. Cue and Response Drill. This is made up of a set of responses in answer to given cues.

1. Simple:

Cue:		Response:	
	Maayong hapon.		Maayong hapon sab.
	Dayon lang.		Salamat.
	Maayo!		Dayon lang.

2. With Question and Answer: The cues are stated in the form of questions.

Cue:		Response:	
	Kumusta ka?		Maayo man.
	Taga-diin ka?		Taga-Texas ako.
	Diin sa Texas?		Sa Austin.

D. Expansion Drill. Words or phrases are added to the cue sentence.

1. Simple:

C.S: Mupalit si Ana ug pan.
_____ sa tindahan.
_____ karon.
_____ para ni Maria.

2. With Question and Answer:

C.S: Mupalit si Ana ug pan.

Q:	Asa?	A: Sa tindahan.
Q:	Kanus-a?	A: Karon.
Q:	Para ni kinsa?	A: Para ni Maria.

Mupalit si Ana ug pan sa tindahan karon para ni Maria.

3. With Transformation:

C.S: Mubalik ang maestra.

Kanus-a?	Unya.
Diin?	Sa eskwelahan.
Ngano man?	Magkuha siya ug libro.
Kinsay iyang kauban?	Si Juan.

Transformation: Mubalik ang maestra sa eskwelahan unya uban ni Juan kay magkuha siya ug libro.

E. Deletion Drill. This is the reverse of the expansion drill. Words or phrases are deleted from the expanded form of the cue sentence.

1. Simple:

C.S:	Mupalit si Ana ug pan sa tindahan karon para ni Maria.
Cues:	
para ni Maria	Mupalit si Ana ug pan sa tindahan karon.
karon	Mupalit si Ana ug pan sa tindahan.
sa tindahan	Mupalit si Ana ug pan.
ug pan	Mupalit si Ana.

2. With Question and Answer:

C.S: Mupalit si Ana ug pan sa tindahan karon para ni Maria.

Q: Para ni kinsa? A: Para ni Maria.

Mupalit si Ana ug pan sa tindahan karon.

Q: Kanus-a? A: Karon.

Mupalit si Ana ug pan sa tindahan.

Q: Asa? A: Sa tindahan.

Mupalit si Ana ug pan.

Q: Unsa? A: Ug pan.

Mupalit si Ana.

F. Cumulative Dialogue Drill. This drill constitutes a cumulation of several related dialogues that have been previously learned.

Dialogue 1	A:	Ah Pedro, kumusta ka?
	B:	Maayo man, ug ikaw?
	A:	Maayo sab.
Dialogue 2	A:	Maayo!
	B:	Kinsa na?
	A:	Ako, si Pedro.
Dialogue 3	A:	Dayon lang. Lingkod usa.
	B:	Salamat.

Cumulative Dialogue:

A: Maayo!
B: Kinsa na?
A: Ako, si Pedro.
B: Ah Pedro. dayon lang.
A: Salamat.
B: Kumusta ka?
A: Maayo man, ug ikaw?
B: Maayo sab. Lingkod usa.
A: Salamat.

G. Comprehension Drill.

1. Grid: This drill is made up of a cue sentence which serves as the basis of a context followed by a series of questions. The students supply the answers. The result is an expanded sentence.

C.S.: Gusto akong mulakaw.

Q: Asa? A: Sa baybayon.
Q: Kanus-a? A: Ugma.
Q: Unsang orasa? A: Sa alas tres sa hapon.
Q: Ngano man? A: Aron mutan-aw sa asul nga dagat.

Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma sa alas tres sa hapon aron mutan-aw sa asul nga dagat.

When using the grid, questions are used to add information to the given context. Example:

Cues	Unsa?	Kinsa?	Hain/Diin/Asa?	Kanus-a?	Ngano?
Context 1					
Context 2					
Context 3					

2. Completion: The cue sentence is given. The students formulate questions for the answers that are already given.

C.S: Gusto si Lino nga mubayle ug pormal nga sayaw.

Questions	Answers
a. _____?	a. Si Lino.
b. _____?	b. Mubayle.
c. _____?	c. pormal nga sayaw.

3. Paragraph: A paragraph is given, followed by a set of questions. Students supply the answers based on the paragraph.

H. Chain Drill. Questions and answers are formulated by students based on a given cue.

1. Simple:

S1 Kinsa ka?
S2 Ako si Pedro. Kinsa ka?
S3 Ako si Juan. Kinsa ka?
S4 Ako si Ana. Kinsa ka? etc.

2. Progressive:

S1 Asa ka karon?
S2 Sa balay.
S3 Ngano man?
S2 Kay magkuha ako sa libro nako.
S4 Ingon niya nga magkuha siya sa libro niya sa balay.

I. Conversion Drill. A cue sentence is converted into another type of sentence.

C.S: Dalhon ni Pedro ang iyang libro.

Conversions:

Negative: A. Dili dalhon ni Pedro ang iyang libro.
B. Wala dad-a ni Pedro ang iyang libro.

Interrogative: Dalhon ba ni Pedro ang iyang libro?

Negative-Interrogative: A. Dili ba dalhon ni Pedro ang iyang libro?
B. Wala ba dad-a ni Pedro ang iyang libro?

Tag Question: Dalhon ni Pedro ang iyang libro, dili ba?

Factual Mood: Gidala ni Pedro ang iyang libro.

Part IV: Notes to the Teacher

A. Language Learning and Language Teaching

In the general introduction to the text, emphasis is given to listening and speaking skills. As a language teacher, your main responsibility is to help the students acquire these skills. No doubt, language teaching is a tedious job; it requires many hours of preparation for actual teaching and just about the same number of hours to teach the language materials. In addition, your creativity and imagination are challenged as an important part of your role as a language teacher. But language teaching has its rewards. In a week's time, with your help and guidance, you will see the results of your efforts when your students begin to understand simple commands, do simple tasks in the classroom, and respond to basic cues in a limited social context.

Language teaching is an art. It requires a high degree of competence and skill: competence in the knowledge of the language you are teaching, and skill in presenting the language in its totality--the sound system, the grammar, the cultural values implied in the linguistic system, and your own attitudes towards these values and your judgement of them.

Teach primarily to produce learning on the part of the students, rather than to please or entertain. Bear in mind that your goal is to help the students develop skills that will facilitate their understanding and knowledge of the language, and their ability to express themselves in the language.

Language Acquisition and Foreign Language Learning. A child learns to speak his first language by imitation and mimicry of the sounds he hears. His learning is partially reinforced by trial-and-error. As he grows older, his organs of speech are conditioned to producing the sounds and sequences of sounds significant in his language. A child does not formally learn the grammar of his language. His native intuition somehow communicates to him what utterances are correct and what are not. And again, through trial-and-error, he learns to select those which are correct.

In comparison, an adult learner of a foreign language does not have the same advantages nor the same degree of versatility that a child has when the latter is beginning to learn his language. An adult learner, by the time he studies a foreign language, has already acquired a high degree of competence in his own language. Its grammatical system is deeply entrenched in his verbal behavior. His auditory and vocal organs have been trained to hear and produce only those sounds and sequences of sounds which are found in his language.

In learning a foreign language, he transfers the linguistic units of his native language to the target language. There is no real learning problem when units of both the native and target language share some similarities. But when these units are totally dissimilar, interference occurs both in phonology and syntax. In more ways than one, the native linguistic system of the learner 'interferes' with the process of second-language acquisition.

All these are counterbalanced by some advantages that an adult learner has over a child: an adult learner has the ability to make generalizations and formulate linguistic rules; he is better prepared to understand and assimilate new concepts and ideas; he can readily see the differences and similarities between these new concepts and those which he is familiar with; and his attention span and capacity for work are relatively better than those of a child.

The Adult Foreign Language Learner. There are several variable factors operating in the process of foreign language learning for the adult learner. To mention a few, they are: age, motivation, aptitude, physical handicaps, and a background in learning other foreign languages.

Age. The age factor seems to be a major variable, although there have not been many significant experiments done to show that proficiency in language learning is relative to the learner's age. Experience and observation have shown that younger adults develop proficiency faster than the older adults. All things being equal, an older adult learner has difficulty in mimicking and producing foreign sounds, plus an added difficulty of having a short memory span.

Motivation. Again, all things being equal, a learner who is highly motivated learns faster and better than one who is not.

Aptitude. Aptitude should not be confused with the student's level of general intelligence. But rather,

it has something to do with the student's inherent capacity to learn. The quality of learning and the rate in which it is acquired depends on individual differences. As much as possible, students should receive guidance and instruction on the basis of individual differences.

Handicaps. Students who suffer from handicaps, such as poor auditory reception, stuttering or stammering, are hindered from acquiring a high degree of speaking proficiency in the foreign language. Again, as much as possible, special attention should be given to them.

Background in other foreign languages. A person who has experience in learning another foreign language, and has successfully learned it, stands a better chance of learning, at a faster rate, the current foreign language he is studying. His chances are even greater if there is considerable similarity between the first and second foreign language. If such is not the case, the learner would at least have a systematic approach to language study, based on the study habits he has formed and on the techniques of self-study he has developed.

B. Instructions on How to Use the Language Text

Lesson Presentation

I. Give the setting of the dialogue, repeating it three times. The setting provides an introduction to the dialogue. The introduction is best under-

stood by the students when it is accompanied by visual aids illustrating the situation in the dialogue. The students need not memorize the introduction.

II. Present the Dialogue. Procedure:

A. Full Dialogue

Teacher	Student
1. Give the full dialogue at normal speech rate, repeated three times. This means that you go through the dialogue three times, not one line at a time repeated three times.	Listen.

Rationale: By doing this, the students have the opportunity to listen to a good model with the utterances given in normal conversational speech rate. The intonation and rhythm of the language is presented naturally and in context.

Caution: Be sure that the intonation you give remains constant for all three repetitions.

2. Give line-by-line rendition, repeated three times at normal speech rate. Start with choral repetition and proceed to individual repetition. Make sure that all the members of the class have the chance to recite individually.	Repeat after each model is given. a) chorally b) individually

Rationale: To start a drill with choral repeti-

tion helps the learner overcome his initial 'shyness', or fear of making mistakes. When everybody starts reciting in unison, he feels more confident. Having the students repeat an utterance three times enables you to listen to their rendition patterned after the model they hear. If the rendition is incorrect or inadequate and the intonation or rhythm does not come close to the model the first time, the second and third repetitions are adequate to correct the errors.

~~Caution: Choral repetition is a good device for~~ the reasons mentioned above. However, it has its limitations. First, the slow learners tend to 'drag' the pace when they are unable to follow the rhythm. Second, you don't always hear the pronunciation errors because some students tend to mumble. A good check to accuracy either in pronunciation or intonation is to reinforce a choral activity with immediate individual repetition.

a) When the student repeats after the model individually, listen to pronunciation errors. Isolate the words pronounced incorrectly, and give the correct rendition. Let the student repeat after you. As soon as you feel that he has 'learned' to say the word correctly, let him repeat the entire sentence.

b) Do not accept words pronounced incorrectly as substitutes for the model. Work hard at eliciting an approximation of native speech. Remem-

ber that your goal is to help them achieve proficiency in speaking the language.

3.	Teacher	Student
	Give the dialogue breakdown, repeated three times. Start with the full sentence. Repeat the individual words, put the words together to make a phrase, repeat the phrase, then put the phrases together to make up a complete sentence. Repeat the sentence.	Repeat after each model.

Rationale: This type of exercise provides more reinforcement. The dialogue breakdown helps the student to recognize individual words, something which is not evident in the full-sentence drills. By putting the words together to form a phrase, they would get an idea of the constituent construction to which these words belong. By putting the phrases together, a full sentence is formed. This drill constitutes a cycle represented graphically in this manner:

Say this is a sentence and its corresponding breakdown:

A	B	C	D	E	F	G

Start by giving A-G. Then give A-C, followed by C-D. After the C-D rendition, put A-C and C-D together before proceeding to the next breakdown. The rendition comes out: A B C D. Do E-G, and then go back to A. Your third rendition reads: A B C D E F G.

This constant repetition is a helpful device in the students' memorization of the dialogue.

Caution: It would be deceitful not to warn you that the presentation of the full dialogue and the dialogue breakdown is exhausting both for you and your students, especially at the beginning. Find consolation in knowing that language acquisition is predominantly a process of habit-formation, and habits are acquired and developed through constant meaningful repetition.

III. Role-play the dialogue. Role-playing can be done in the following ways:

A. Teacher-Students (choral)

Take the first role and let the students take the second role. After the dialogue is completed, switch roles, i.e. the students take the first role and you do the second.

B. Teacher-Student (individual)

You take the first role and one student takes the second role. Then, switch roles.

C. Students-Students (choral)

Divide the class into two groups. Let one group take the first role, and the other group the second role. Then, switch roles.

D. Student-Student (individual)

One student takes the first role, another the second. Switch roles.

E. Chain Drill Below is an illustration of the chain drill. A_1 - B_3 is the complete dialogue.

A_1 _____
B_1 _____
A_2 _____
B_2 _____
A_3 _____
B_3 _____

S1 does A_1; S2 does B_1 and repeats A_1; S3 says B_1 and A_1; S4 answers by giving B_1 again and repeating A_1, etc. When all the members of the class have recited A_1 and B_1, proceed to A_2 and B_2 repeating the same process, and on to the next couple of lines, etc.

IV. Teach the Related Utterances. These utterances are expressions which are useful substitutes for phrases or sentences in the dialogue. They are not constrained by the structural content of the lesson. Variations and/or expansions may result from incorporating these utterances in the dialogue. Teach the idiomatic expressions in context, so that the learner will know how these expressions are used.

V. Teach the sentence patterns. Illustrations of the types of pattern drills appear in an earlier section. Pattern drills can be both a teaching and testing device. Each pattern practice focuses on a problem or a set of linguistic problems that is not evident to the student. When doing a pattern drill, the students' attention is not directed to the linguistic problems themselves, but to the production of sentences which contain these problems. As a teaching device, pattern drills are designed to help the student gain an understanding of the syntactic constructions of the target language, and help him acquire a mastery of these constructions. As a testing device, all the other types of drills, with the exception of the Repetition drills, test the

students' knowledge of the syntactic units and their relative positions in the sentences. The Conversion/Transformation drills test the ability of the student to manipulate syntactic constructions that he has learned.

Do's in Pattern Practice:

1. Conduct the drills in a lively fashion.
2. Instructions should be given before drill starts. This can be done most effectively by giving some examples.
3. Give cues at normal conversational speed. Students should give their rendition in the same manner.
4. Give equal time to choral and individual repetition.
5. Make on-the-spot corrections of the errors made by the students.

VI. Teach the vocabulary items. Visual aids such as pictures, regalia, flash cards, comic strips, etc. are very useful and effective devices for teaching vocabulary in a meaningful way.

Review of vocabulary items learned should be done daily. Select those items that lend themselves to functional usage by the students in meaningful contexts.

VII. Use the supplementary materials and appendices II and III whenever it is feasible to do so. Short introductory notes to each section will help.

LESSON 1

Structural Content: Greetings
Particles: [sab],[man],[pod]

Setting: Pedro and Juan meet each other on the street.

Nagkitaay si Pedro ug si Juan sa dalan.

I. DIALOGUE

Good morning, Pedro.	A:	Maayong buntag, Pedro.
Good morning (to you too), Juan.	B:	Maayong buntag sab, Juan.
How are you?	A:	Kumusta ka?
Fine, thank you.	B:	Maayo man, salamat.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Good morning, Pedro.	A:	Maayong buntag, Pedro.
good morning Pedro		maayo(ng) buntag Pedro
Good morning (to you too), Juan.	B:	Maayong buntag sab, Juan.
good morning (also) Juan		maayo(ng) buntag [sab] Juan
How are you?	A:	Kumusta ka?
how are you you		kumusta ka
Fine, thank you.	B:	Maayo man, salamat.
fine thank you		maayo [man] salamat

III. RELATED UTTERANCES

Good noon./Good high noon.	Maayong udto./Maayong mudto.
Good afternoon.	Maayong hapon./ Maayong palis.
Good evening.	Maayong gabii.
Good morning to you all.	Maayong buntag sa inyong tanan./ Maayong buntag kaninyong tanan.
Good evening, Ladies and Gentlemen.	Maayong gabii mga Ginang ug mga Ginoo.
Fine, (also).	Maayo pod.
Fine, (too).	Maayo sab.

IV. VOCABULARY LIST

buntag	morning
ka	you (short form)
kaninyo	you (plural)
kumusta?	How are you?
gabii	night, evening
hapon	afternoon
inyo	you (plural)
maayo	good, well, fine
mudto	noon, high noon
palis	early afternoon
salamat	thank you
tanan	all, everyone
udto	noon, high noon

V. DRILLS

Repetition:

Cue:	Response:
Maayong buntag, Pedro.	Maayong buntag sab.
Maayong buntag, Mr. Reyes.	Maayong buntag sab.
Maayong hapon, Juan.	Maayong hapon sab.
Maayong hapon, Rita.	Maayong hapon sab.
Maayong udto, Dr. Roses.	Maayong udto pod.
Maayong gabii, Jose.	Maayong gabii pod.
Maayong palis, Remedios.	Maayong palis pod.
Kumusta ka, Rolando?	Maayo man, salamat.
Kumusta ka, Ana?	Maayo man, salamat.
Kumusta ka, Rosita?	Maayo man, salamat.
Maayong buntag sa inyong tanan.	Maayong buntag sab.
Maayong udto sa inyong tanan.	Maayong udto sab.
Maayong mudto sa inyong tanan.	Maayong mudto pod.
Maayong hapon sa inyong tanan.	Maayong hapon pod.
Maayong palis sa inyong tanan.	Maayong palis pod.
Maayong gabii sa inyong tanan.	Maayong gabii pod.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[sab] - Maayong buntag sab.

Short form of the particle [usab] which means 'also' or 'again'. It sometimes carries the meaning of a recurring event or situation.

[man] - Maayo man, salamat.

Modifies a statement that gives facts not previously known to the hearer.

[pod] - Maayo pod.

Short form of [upod]. [Upod] and [usab] are similar in meaning.

(-ng) - Maayong $\begin{matrix}\text{adlaw}\\ \text{buntag, etc.}\end{matrix}$

The ligature [nga], written as (-ng) after a vowel, connects words or phrases which are in construction with each other.

Maayo + nga = Maayong buntag
'good/beautiful' 'morning'

'Good morning'

palis - 'Early afternoon', usually the time between 1:30 p.m. - 2:30 p.m., although many people do not make the distinction in actual usage between hapon and palis.

LESSON 2

Structural Content: Greetings: variation
Particle: [lang]

Setting: A PCV has gone to his friend's house. Niadto ang PCV sa balay sa iyang amigo.

I. DIALOGUE

Hello!	A:	Maayo!
Come in./(Come up.) Have a seat.	B:	Dayon lang. Lingkod usa.
Thank you.	A:	Salamat.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Hello!	A:	Maayo!
good (morning afternoon, etc)		maayo
Come in. Have a seat.	B:	Dayon lang. Lingkod usa.
enter sit for a while		dayon [lang] lingkod usa
Thank you.	A:	Salamat.

III. RELATED UTTERANCES

Come in.	Sulod lang.
Please stand up.	Palihog, tindog.
Stand up for a while.	Tindog usa.
Take a drink first.	Inom usa.
Let's have a drink first./Let's have some refreshments.	Inom usa 'ta.

You're welcome.	Walay sapayan.

IV. VOCABULARY LIST

dayon	enter, come in/up
Ginang	Mrs.
Gining	Miss
Ginoo	Mr.
inom	drink
lingkod	sit
pungko	squat
sulod	enter, proceed
tindog	stand
usa	for a while, first
way sapayan	Don't mention it./You're welcome.

V. DRILLS

A. Repetition

Dayon lang, Ruben.
Dayon lang, Isabel.
Dayon lang, Rosa.
Dayon lang, Pedro.
Dayon lang, Ernesto.
Lingkod usa, 'Dong.
Lingkod usa, 'Nong.
Lingkod usa, 'Nang.
Lingkod usa, Undo.
Lingkod usa, Inday.
Palihog, lingkod, Ginoo Reyes.
Palihog, lingkod, Ginoo Burns.

Palihog, lingkod, Ginoo Stewart.
Palihog, lingkod, Ginoo Cruz.
Inom usa 'ta, Ginang Ramos.
Inom usa 'ta, Ginang Bernabe.
Inom usa 'ta, Ginang de Guzman.
Inom usa 'ta, Ginang Stewart.
Inom usa 'ta, Ginang Smith.
Tindog usa, Gining Santos.
Tindog usa, Gining Rivera.
Tindog usa, Gining Gracia.
Tindog usa, Gining Pamintuan.
Tindog usa, Gining Faustino.

B. Cumulative Dialogue:

1. A: Maayo!
   B: Dayon lang.
   A: Maayong buntag, Pedro.
   B: Maayong buntag sab, Juan. Lingkod usa.
   A: Salamat.

2. A: Maayo!
   B: Sulod lang. Pungko usa.
   A: Salamat.
   B: Kumusta ka?
   A: Maayo man, salamat. Ug ikaw?[1]
   B: Maayo pod.

3. A: Maayong hapon.
   B: Uy Pedro, maayong hapon sab. Dayon lang.
   A: Salamat, kumusta ka?
   B: Maayo man. Inom usa 'ta.[2]
   A: O sige[3], salamat.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Maayo! - A call to announce one's arrival at another person's home, used in place of knocking at the door. Equivalent to the English 'Company coming!' This is actually the short form of Maayong buntag hapon gabii.

[lang] - Dayon lang.

In this sentence, [lang] is used in an exhortative manner, as in the English 'Do come in.'

Terms of Address: Role and/or Status

A person's role and status suggested by
1. social position
2. economic standard of living
3. age, or
4. kinship

is recognized by certain forms of address, such as the following:

A. Relationship among equals (peers)

(a)	Man	Man
	Bay	Bay
(b)	Man	Woman
	Nonoy (Noy)	Inday (Day)
(c)	Woman	Woman
	Inday (Day)	Inday (Day)

B. Non-equal relationship

(a)	(Older) Man	(Younger) Man
	Manoy (Noy)	Undo (Do)
	Manong (Nong)	Dodong (Dong)

(b)

(Older) Man	:	(Younger) Woman
Manoy (Noy)	:	Inday (Day)
Manong (Nong)	:	

(c)

(Older) Woman	:	(Younger) Woman
Manang (Nang)	:	Inday (Day)

Footnotes:

[1] Ug ikaw 'and you'

[2] 'ta 'us' (the two of us, or us two); short form of kita

[3] sige 'okay', 'all right'

LESSON 3

Structural Content: Greetings: variation
Particles: [man] [diay]

Setting: Pedro is visiting his friend. Mamisita si Pedro sa iyang amigo.

I. DIALOGUE #1

Hello!	A:	Maayo!
Come in./(Come up.) Oh, it's you, Pedro. Please sit down.	B:	Dayon lang. O, ikaw man diay, Pedro. Lingkod usa.
Thank you.	A:	Salamat.

DIALOGUE #2

Hello!	A:	Maayo!
Who's there?	B:	Kinsa kana?
It's me, Roberto.	A:	Ako, si Roberto.
Come in.	B:	Sulod.
Thank you. Good evening.	A:	Salamat. Maayong gabii.
Good evening. Please sit down.	B:	Maayong gabii sab. Lingkod usa.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Hello!	A:	Maayo!
Come in.	B:	Dayon lang.
enter [only]		dayon [lang]
Oh, it's you, Pedro.		O, ikaw man diay, Pedro.
oh you [I didn't know]		o ikaw [man] [diay]

Please sit down.		Lingkod usa.
sit for a while		lingkod usa
Thank you.	A:	Salamat.

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Hello!	A:	Maayo!
Who's there?	B:	Kinsa kana?
who that		kinsa kana
It's me, Roberto.	A:	Ako, si Roberto.
I Roberto		ako [si] Roberto
Come in.	B:	Sulod.
Thank you. Good evening.	A:	Salamat. Maayong gabii.
thank you good evening		salamat maayo(ng) gabii
Good evening. Please sit down.	B:	Maayong gabii sab. Lingkod usa.
good evening also sit for a while		maayo(ng) gabii [sab] lingkod usa

III. RELATED UTTERANCES

(You) sit down (for a while).	Lingkod ka usa.

IV. VOCABULARY LIST

ako	I
kana	that
kinsa	who
ikaw	you (singular)

V. DRILLS

A. Repetition Drill:

Maayong buntag.
Maayong udto.
Maayong mudto.
Maayong hapon.
Maayong palis.
Maayong gabii.

Cue:	Response:
Maayo!	Dayon lang.
Kumusta ka?	Maayo man, salamat.
Lingkod usa.	Salamat.

B. Substitution Drill: Fixed slot

Maayong buntag, Mr. Reyes.

_____ udto _____.
_____ mudto _____.
_____ hapon _____.
_____ palis _____.
_____ gabii _____.

C. Substitution Drill: Movable slot

Maayong buntag sab, Juan.

_____ udto _____.
_____ pod _____.
_____ mudto _____
_____ Pedro.
_____ hapon _____.
_____ sab _____.
_____ gabii _____.

D. Substitution/Cue and Response Drill:

	Cue:	Response:
	Maayong buntag.	Maayong buntag sab.
palis	_____.	_____.
mudto	_____.	_____.
hapon	_____.	_____.
udto	_____.	_____.
gabii	_____.	_____.

E. Cue and Response Drill:

Cue:	Response:
Maayo!	Dayon lang.
Maayo!	Sulod lang.
Kumusta ka?	Maayo man, salamat.
Kinsa kana?	Ako si _____.
Lingkod usa.	Salamat.

F. Cumulative Dialogue:

A: Maayo! Maayong gabii.

B: Maayong gabii sab. Kinsa na?

A: Ako, si Roberto.

B: O, ikaw man diay, Roberto. Dayon, sulod lang. Kumusta ka?

A: Maayo man, ug ikaw?

B: Maayo man sab. Lingkod.

A: Salamat.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[man] [diay] - O, ikaw man diay, Pedro.

Implies that the speaker is reacting to a new event or situation, i.e. the realization that Pedro was the one

kana - kinsa kana?

'that' -- one of four demonstrative pronouns.

[si] - si Roberto

Topic case marker for names of persons.

ako - 'I'(1st set of personal pronouns)

ka - 'you', short form of ikaw (1st set of personal pronouns). The short form does not occur initially in a sentence.

LESSON 4

Structural Content: Demonstrative Pronouns:
kini-class
Question words: unsa, k/nsa
Topic case markers:[si],[ang]

Setting: Ana's friend asks her what she is eating.

Nangutana ang amiga ni Ana kaniya kung unsa ang iyang gikaon.

I. DIALOGUE

Ana, what's that?	A:	Ana, unsa kana?
What, this?	B:	Unsa, kini?
Yes.	A:	Oo.
Ah, this is pansit.	B:	Ah, pansit kini.
Is it delicious?	A:	Lami ba?
Oh yes, very delicious.	B:	Ay, lami kaayo.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ana, what's that?	A:	Ana, unsa kana?
what that		unsa kana
What, this?	B:	Unsa, kini?
what this		unsa kini
Yes.	A:	Oo.
Ah, this is pansit.	B:	Ah, pansit kini.
pansit this		pansit kini
Is it delicious?	A:	Lami ba?
delicious/good/ tasty		lami [ba]

Oh yes, very delicious.

B: Ay, lami kaayo.

delicious	lami
very	kaayo

III. VOCABULARY LIST

abogado	lawyer
Amerikano	American (male)
balay	house
bintana	window
bolpen	ball-point pen
bongbong	wall
bulak	flower
kaayo	very
kahon	box
kahoy	tree
kisame	ceiling
kwaderno	notebook
kwarto	room
dahon	leaf
doktor	doctor (male)
iring	cat
iro	dog
lamesa	table
lami	delicious, good, tasty
lapis	pencil
libro	book
maestra	teacher (female)
merkado	market
opisina	office
papel	paper
posporo	match
prinsipal	principal (teacher)
pultahan	door
sapatos	shoe
sigarilyo	cigarette
simbahan	church
siya	chair
suga	light, lamp
tindahan	store
tsinelas	slipper

IV. DRILLS

A. Repetition:

Question:	Answer:
1. Unsa kini?	Libro kana/kini. Lamesa kana/kini. Siya kana/kini. Papel kana/kini. Bolpen kana/kini.
Unsa kana?	Sigarilyo kini/kana. Posporo kini/kana. Lapis kini/kana. Kwaderno kini/kana. Kahon kini/kana.
Unsa kadto?	Balay kadto. Kwarto kadto. Bongbong kadto. Kisame kadto. Bintana kadto.
2. Unsa kini?	Libro ug papel kana/kini. Lamesa ug siya kana/kini. Papel ug lapis kana/kini. Sigarilyo ug posporo kana/kini. Kwaderno ug libro kana/kini.
Unsa kana?	Tsinelas ug sapatos kini/kana. Pansit ug adobo kini/kana. Siya ug lamesa kini/kana. Buwak ug dahon kini/kana. Iro ug iring kini/kana.
Unsa kadto?	Balay ug simbahan kadto. Kwaderno ug libro kadto. Papel ug lapis kadto. Bongbong ug kisame kadto. Bintana ug pultahan kadto.
3. Kinsa kini?	Kana/Kini si Pedro. Kana/Kini si Maria. Kana/Kini si Ana. Kana/Kini si Jose. Kana/Kini si Ramon.

Kinsa kana?	Kini/Kana ang Amerikano. Kini/Kana ang doktor. Kini/Kana ang abogado. Kini/Kana ang maestra. Kini/Kana ang prinsipal.
Kinsa kadto?	Kadto si Dionisio. Kadto si Paula. Kadto si Rolando. Kadto ang "Peace Corps trainee". Kadto ang "Language Coordinator". Kadto ang "Project Director".

B. Substitution: Fixed Slot

1. Kini ang lamesa.
_____ libro.
_____ posporo.
_____ sigarilyo.
_____ papel.

Kana ang bulak.
_____ dahon.
_____ kahoy.
_____ bongbong.
_____ pultahan.

Kadto ang simbahan.
_____ balay.
_____ tindahan.
_____ opisina.
_____ merkado.

2. Kini si Pedro.
_____ Juan.
_____ Rosa.
_____ Maria.
_____ Jose.

Kana si John.
_____ Greg.
_____ Bill.
_____ Mary.
_____ Ann.

Kadto si Nena.
_____ Ricardo.
_____ Rodolfo.
_____ Ramon.
_____ Alfredo.

C. Substitution: Movable Slot

1. Kini si Rosa ug si Ana.
_____ Marcia ug si Belen.
Kadto si _____.
_____ ang simbahan.
Kana _____.
_____ ug ang tindahan.

2. Si Lina ug si Ben kadto.
   _____ kana.
   __ Petra ug si Luisa ____.
   _____ kini.
   __ Juan ug si Paula _____.
   _____ ang maestra ____.
   _____ kadto.
   Ang abogado _____.
   _____ kana.

3. Ang balay ug ang simbahan kadto.
   Ang iro ug ang iring _____.
   Ang bongbong ug ang kisame _____.
   _____ kana.
   _____ bintana ____.
   ___ pultahan _____.
   _____ suga _____.
   ___ sigarilyo ug posporo _____.
   _____ kini.
   ___ papel ug ang lapis _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

pansit - Ah, pansit kini.

Pansit means, generally, 'noodles'. Of Chinese origin, a pansit dish may be prepared in several ways, as with sauted sliced vegetables and diced pork or beef.

adobo - A native meat dish of chicken and/or pork cooked in garlic, vinegar and soy sauce.

[ba] - Lami ba?

Particle that signals a question.

ug - Kini si Rosa ug si Ana.

Used here as the conjunction 'and'.

unsa - Unsa kana?

Unsa is a question word which means 'what'.

kinsa - Kinsa kini?

Kinsa is a question word which means 'who'

Topic Case Markers:

[si] - marks the name of a person

[ang]- marks all nouns other than personal names (hencefort' referred to as general nouns).

Demonstrative Pronouns:

kiri	'this' (nearest the speaker, e.g. in the speaker's hand)
kini	'this' (near the speaker)
kana	'that' (near the hearer, far from the speaker)
kadto	'that over there' (far from both the speaker and hearer)

Non-Verbal Sentences:

The sentences found in this lesson are non-verbal sentences, i.e. the sentence does not contain verbs.

Cebuano sentences are made up of at least two constituent parts, namely:

1. the topic - is a phrase introduced by the markers [ang] or [si], or by one of its substitutes like the demonstratives of the kini-class, or by a personal pronoun of the 1st set, ako-class which may substitute for the [ang] or [si] phrase.

2. the predicate - may be a verb, an adjective, or another topic phrase which comments on the topic.

Such a sentence is called equational, both topics being in apposition.

(The predicate usually precedes the topic in the normal word order.)

Equational Sentences:

1. The specific topic is marked by [ang] or [si].
2. The first-given topic is what is emphasized in the sentence.
3. When question words are used, the predicate is the interrogative or the phrase containing the interrogative.

Summary: Patterns of Non-Verbal Sentences

1.

Predicate	Topic
Noun	Pronoun (Dem)
Libro	kini.
	kana.
Lamesa	kadto.

a.

Predicate	Topic
Noun + Noun	Pronoun (Dem)
Libro ug papel	kini.
	kana.
Lamesa ug siya	kadto.

b.

Specific Topic	Non-specific Topic
Si Pedro	kini.
Ang babaye	kana.
	kadto.

c.

Non-specific Topic	Specific Topic
Kini	si Pedro.
Kana	
Kadto	ang babaye.

2.

Predicate	Topic
Kinsa	si Pedro?
Unsa	ang babaye?

LESSON 5

Structural Content: Personal Pronouns: 1st set, singular, ako-class
Interrogative Statements

Setting: Mr. Smith is introduced to a Filipino. — Gipaila-ila si Mr. Smith sa usa ka Pilipino.

I. DIALOGUE

Ben, this is Mr. Smith.	A:	Ben, siya si Mr. Smith.
Oh? How are you, Mr. Smith?	B:	Ah diay? Kumusta ka, Mr. Smith?
Fine.	C:	Maayo man.
Are you an American?	B:	Amerikano ka ba?
Yes, I am an American.	C:	Oo, Amerikano ako.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ben, this is Mr. Smith.	A:	Ben, siya si Mr. Smith.
he Mr. Smith		siya [si] Mr. Smith
Oh? How are you, Mr. Smith?	B:	Ah diay? Kumusta ka, Mr. Smith?
oh [is that so] how are you you		ah [diay] kumusta ka
Fine.	C:	Maayo man.
fine		maayo [man]
Are you an American?	B:	Amerikano ka ba?
American you		Amerikano ka [ba]

Yes, I am an American. C: Oo, Amerikano ako.

yes	oo
American I	Amerikano ako

III. RELATED UTTERANCES

I want to introduce Mr. Smith to you.	Gusto kong ipaila-ila kanimo si Mr. Smith.
I'd like to introduce to you my companion, Mr. Smith.	Gusto kong ipaila-ila kanimo ang akong kauban, si Mr. Smith.
I'm pleased to meet you.	Gikalipay ko ang pagila-ila kanimo.
My pleasure./(I'm pleased too)	Gikalipay ko sab.
This is Mr. Santos.	Kini si Mr. Santos.
Who am I?	Kinsa ako?
Who are you?	Kinsa ka?
Who is he/she?	Kinsa siya?

IV. VOCABULARY LIST

ako(ng)	my
Amerikana	American (female)
babaye	woman; female
kalipay	pleased, happy
kanimo	you (singular)
kauban	companion
kusinera	cook (female)
estudyante	student
gusto	want, like
ipaila-ila	to introduce
labandera	laundrywoman
lalake	man; male
magbabaul	farmer
magdadaro	farmer
mag-uuma	farmer
regalo	gift, present
siya	he/she

V. DRILLS

A. Repetition:

Si Pablo ako.	Maestra ako.
Si Juan ako.	Amerikana ako.
Si Maria ako.	Abogado ka.
Si Ben ka.	Magdadaro ka.
Si Roberto ka.	Doktor ka.
Si Miguel ka.	Estudyante siya.
Si Ricardo siya.	Magbabaul siya.
Si Ana siya.	Labandera siya.
Si Rosa siya.	

Ako ang maestra.
Ako ang Amerikana.
Ikaw ang abogado.
Ikaw ang magdadaro.
Ikaw ang doktor.
Siya ang estudyante.
Siya ang magbabaul.
Siya ang labandera.

B. Interrogative Forms:

Si Pablo ba ako?
Si Juan ba ako?
Si Maria ba ako?
Si Ben ka ba?
Si Roberto ka ba?
Si Miguel ka ba?
Si Ricardo ba siya?
Si Ana ba siya?
Si Rosa ba siya?

Questions:	Answers:
Amerikano ba siya?	Oo, Amerikano siya.
Magdadaro ba siya?	Oo, magdadaro siya.
"Peace Corps Trainee" ba siya?	Oo, "Peace Corps Trainee" siya.
Maestra ka ba?	Oo, maestra ako.
Pilipina ka ba?	Oo, Pilipina ako.
Amerikano ka ba?	Oo, Amerikano ako.
Doktor ba ako?	Oo, doktor ka.
Abogado ba ako?	Oo, abogado ka.
Cebuano ba ako?	Oo, Cebuano ka.

Ang Amerikano ba siya?	Oo, ang Amerikano siya.
Ang magdadaro ba siya?	Oo, ang magdadaro siya.
Ang "Peace Corps trainee" ba siya?	Oo, ang "Peace Corps trainee" siya.
Ang maestra ka ba?	Oo, ang maestra ako.
Ang Pilipina ka ba?	Oo, ang Pilipina ako.
Ang Amerikano ka ba?	Oo, ang Amerikano ako.
Ang doktor ba ako?	Oo, ang doktor ka.
Ang abogado ba ako?	Oo, ang abogado ka.
Ang Cebuano ba ako?	Oo, ang Cebuano ka.

Kinsa ako?	Ikaw si Marcia.
	Ikaw si Juan.
	Ikaw si Miguel.
	Ikaw si Ana.
	Ikaw si Rosa.
	Ikaw si Jose.
Kinsa ka?	Ako si Rolando.
	Ako si Pedro.
	Ako si Ramon.
	Ako si Clara.
	Ako si Sofia.
	Ako si Vida.
Kinsa siya?	Siya si Marcia.
	Siya si Roberto.
	Siya si Nicolas.
	Siya si Dionesio.
	Siya si Guillermo.
	Siya si Nena.

C. Substitution Drill: Movable Slot

1. "Peace Corps trainee" ako.

_____ siya.
Abogado _____.
Amerikano _____.
_____ ba _____?
Magbabaul _____?
Mag-uuma _____?
_____ ako?
Pilipino _____?
_____ siya?

2. Pilipina ug maestra ako.

_____ siya.
_____ kusinera ____.
Labandera _____.
_____ ka.
_____ kini.

3. Estudyante ug PCT ang Amerikano.

_____ lalake.
_____ si Ramon.
_____ Pilipino _____.
Abogado _____.
_____ ang maestro.
_____ kadto.
_____ ba _____?
_____ ka __?

4. Lapis ug papel kadto.

_____ kini.
_____ kwaderno ____
_____ kana.
Dahon _____.
_____kahon _____.
_____kahoy _____.
_____ ba _____?

D. Conversion Drill: Question and Affirmative Answer

Example:

Cue Sentence: Amerikano ug "Peace Corps Volunteer" siya.
Conversion : Amerikano ug "Peace Corps Volunteer" ba siya?
Response : Oo, Amerikano ug "Peace Corps Volunteer" siya.

Cue Sentence:	Conversion/Response:
Pilipina ug maestra ako.	Pilipina ug maestra _____? Oo, _____.
Labandera ug kusinera siya.	Labandera ug kusinera _____? Oo, _____.
Estudyante ug PCT ka.	Estudyante ug PCT _____? Oo, _____.

Pilipina ug maestra si Ana.	Pilipina ug maestra _____? Oo, _____.
Labandera ug kusinera ang babaye.	Labandera ug kusinera _____? Oo, _____? _____?
Buwak ug dahon kadto.	Buwak ug dahon _____? Oo, _____.
Lapis ug papel kini.	Lapis ug papel _____? Oo, _____.
Sigarilyo ug posporo kana.	Sigarilyo ug posporo _____? Oo, _____.
Iro ug iring kadto.	Iro ug iring _____? Oo, _____.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[diay] - Ah diay?

'Is that so?', 'Really?' Also, it is used to indicate that the speaker is reacting to information he's received for the first time, i.e. 'I see'.

oo - 'yes'; indicates an affirmative response.

Among Spanish loan words, gender is designated by the following endings:

/-o/ masculine e.g. Amerikano 'American'
kusinero 'cook'
hardinero 'gardener'

/-a/ feminine e.g. Amerikana
kusinera
labandera 'laundrywoman'

Personal Pronouns: 1st set, ako-class, singular

1st person - ako 'I'

2nd person - ikaw, ka*(short form) 'you'

3rd person - siya 'he/she'

*Ka never appears initially in a sentence.

Interrogative Statements:

Interrogative statements are formed by using [ba] between the topic and the predicate.

Examples:

Amerikano ako. -----→ 'I'm an American.'	Amerikano ba ako? 'Am I an American?'
Magdadaro siya.-----→ 'He's a farmer.'	Magdadaro ba siya? 'Is he a farmer?'

but:

Amerikano ka. -----→ 'You're an American.'	Amerikano ka ba? 'Are you an American?'
Magdadaro ka. -----→ 'You're a farmer.'	Magdadaro ka ba? 'Are you a farmer?'

Summary: Patterns of Non-Verbal Sentences

1.

Predicate	Topic	
Pronoun	Noun	(emphasis)
		Ben.
Ako	si	Rosa.
Siya		Ana.
Ikaw	ang	abogado.
		maestra.

a.

Topic		Predicate
Noun		Pronoun
Ben		
Si Rosa		ako.
Ana		siya.
Ang abogado*		ka.
maestra		

* A pause is required after the topic when the topic is a general noun.

2.

Predicate	Topic
Noun	Pronoun
Maestra	ako.
Amerikano	ka.
Magdadaro	siya.

a.

Topic	Predicate
Pronoun	Noun
Ako	maestra.
Ikaw	Amerikano.
Siya	magdadaro.

3.

Predicate	Int. Mkr.	Topic
Amerikano	ba	ako?
Maestra		siya?
Magdadaro		

* a.

Topic	Int. Mkr.	Predicate
Amerikano	ba	ako?
Ang maestra		siya?
magdadaro		

b.

Predicate	Int. Mkr.	Topic
Ako	ba	Amerikano?
Siya		ang maestra?
Ikaw		magdadaro?

but: Amerikano ka ba?

4.

Affirmative Response	
Oo,	1, 1a
	2, 2a

* This pattern is not frequently used. Pattern 3b is the preferred order.

Supplementary Materials

Lessons 1-5

I. Direct Discourse

#1. A: Ingon ni Peter, "Maayo!"
B: Tubag ni Juan, "Dayon lang,"
ug nangutana sab siya, "Kinsa kana?"
A: Tubag ni Peter, "Ako, si Peter."
B: Nangutana si Juan, "Peter kinsa?"
A: Tubag ni Peter, "Si Peter Smith, ang PCV."

Vocabulary:

ingon	said
nangutana	asked
tubag	answered; answer, reply

#2. A: Ingon ni Jose, "Ben, gusto kong ipaila-ila kanimo si Mr. Smith."
B: Tubag ni Ben, "Gikalipay ko ang pag-ila-ila kanimo,"
ug nangutana sab siya, "Kumusta ka, Mr. Smith?"
C: Tubag ni Mr. Smith, "Maayo man, ug ikaw?"
B: Tubag ni Ben, "Maayo sab."
Nangutana si Ben, "Unsa ka, Mr. Smith?"
C: Tubag ni Mr. Smith, "Maestro ug PCV ako."

#3. A: Nangutana si Maria, "Unsa kana, Clara?"
B: Tubag ni Clara, "Ambot lang. Tingali, regalo kana."
A: Ingon ni Maria, "Ah diay?"
B: Tubag ni Clara, "Bitaw."

Vocabulary:

ambot	'I don't know'
regalo	present, gift
tingali	perhaps, maybe, 'I think'

LESSON 6

Structural Content: Non-Verbal Affix:(taga-)
Place marker: [sa]

Setting: Mr. Smith and a Filipino meet and talk for a while.

Nagkakita ug nagsultihanay si Mr. Smith ug ang usa ka Pilipino.

I. DIALOGUE #1

Are you an American, Mr. Smith?	A:	Amerikano ka ba, Mr. Smith?
Yes, I am an American and a Peace Corps trainee, too.	B:	Oo, Amerikano ako ug "Peace Corps trainee" sab.
Where are you from?	A:	Taga-diin ka?
I'm from Texas. And you?	B:	Taga-Texas ako. Ug ikaw?
I'm from the Philippines.	A:	Ako, taga-Pilipinas.

DIALOGUE #2

Where are you from, Mr. Smith?	A:	Taga-diin ka, Mr. Smith?
I'm from California.	B:	Taga-California ako.
Where in California?	A:	Diin sa California?
San Francisco. And you, where are you from in the Philippines?	B:	Sa San Francisco. Ug ikaw, diin sa Pilipinas?
Cebu.	A:	Sa Cebu.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Are you an American, Mr. Smith?	A:	Amerikano ka ba, Mr. Smith?
American you		Amerikano ka [ba]
Yes, I'm an American and a Peace Corps trainee, too.	B:	Oo, Amerikano ako ug "Peace Corps trainee" sab.
Yes, American I and Peace Corps trainee too		Oo, Amerikano ako ug "Peace Corps trainee [sab]
Where are you from?	A:	Taga-diin ka?
from where you		(taga-)diin ka
I'm from Texas. And you?	B:	Taga-Texas ako. Ug ikaw?
from Texas I and you		(taga-)Texas ako ug ikaw
I'm from the Philippines.	A:	Ako, taga-Pilipinas.
I, from Philippines		ako, (taga-)Pilipinas

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Where are you from, Mr. Smith?	A:	Taga-diin ka, Mr. Smith?
from where you		(taga-)diin ka
I'm from California.	B:	Taga-California ako.
from California I		(taga-)California ako
Where in California?	A:	Diin sa California?
where in California		diin [sa] California
San Francisco. And you, where are you from in the Philippines?	B:	Sa San Francisco. Ug ikaw, diin sa Pilipinas?
in San Francisco and you		[sa] San Francisco ug ikaw

where in Philippines	diin [sa] Pilipinas
Cebu.	A: Sa Cebu.
in Cebu	[sa] Cebu

III. RELATED UTTERANCES

Where do you live?	Hain ka magpuyo?
Where is your home/ house?	Hain ang imong puloy-anan?/ Hain ang imong balay?
My home is in Cebu.	Tua sa Sugbo ang akong balay./ Tua sa Sugbo ang akong puloy-anan.
Where have you been?	Diin ka gikan?
Where were you?	Diin ka?
I've been in class./ I was in class.	Gikan ko sa klase.
Where were you born?	Diin ka matawo?
I was born in Cebu City.	Natawo ako sa syudad sa Sugbo./ Gipanganak ako sa syudad sa Sugbo.
I'm a bachelor.	Ulitawo ako.
I'm a single girl.	Dalaga ako.
I'm married.	Minyo ako.

IV. VOCABULARY LIST

baryo	barrio
bukid	mountain
dalaga	unmarried girl
diin/hain	where
gikan	from, been
(gipang)anak	was born
imo	your (singular)
lungsod	town
(mag)puyo	to live, to reside

minyo	married
namo	our, ours (inclusive)
(na)tawo	was born
probinsya	province
puloy-anan	home, house
sa	in, on
syudad	city
tua	over there
ulitawo	bachelor

V. DRILLS

A. Repetition Drill: Question and Answer

Question:	Answer:
Taga-diin ka, Mr. Smith?	Taga-Washington ako.
Taga-diin ka, Dr. Reyes?	Taga-Cebu ako.
Taga-diin ka, Juan?	Taga-Manila ako.
Taga-diin ako?	Taga-syudad ka.
Taga-diin si Miss Cruz?	Taga-Leyte siya.
Taga-diin si Presidente Marcos?	Taga-Ilocos siya.
Taga-diin si Mrs. Santos?	Taga-Negros Oriental siya.
Diin ka sa California, Mr. Smith?	Sa San Francisco.
Diin ka sa Pilipinas, Doktor Reyes?	Sa Cebu.
Diin ka sa Cebu, Miss Cruz?	Sa Lahug.
Diin ka sa Ilocos?	Sa Ilocos Norte.
Diin ka sa Hawaii?	Sa Molokai.

B. Substitution Drill: Fixed Slot

Taga-Pilipinas ako.	Taga-Davao ka.
Taga-Zamboanga ___.	Taga-Cotabato _____.
Taga-Baguio _____.	Taga-Lanao _____.
Taga-Manila _____.	Taga-Negros _____.
Taga-Antique _____.	Taga-Leyte _____.
Taga-Negros Oriental ___.	Taga-Albay _____.

Taga-syudad siya.

Taga-probinsya _____.
Taga-bukid _____.
Taga-baryo _____.
Taga-lungsod _____.

C. Substitution Drill: Question and Answer

Question:	Answer:
Diin ka sa Pilipinas?	Sa Manila. __ Cebu. __ Ilocos. __ Davao. __ Baguio.
Diin siya sa Amerika?	Sa California. __ Washington. __ Texas. __ Ohio. __ Hawaii.
Diin ako sa California? _____ San Jose? _____ Cebu? _____ Manila?	Sa Los Angeles. __ Magallanes St. __ Lahug. __ Mabini St.

D. Narrative Frame:

1. Ako si _____. Amerikano/a ako. Taga-_____ ako, sa _____. Natawo ako sa _____. Karon[1] nagpuyo ako sa _____ kay[2] "Peace Corps trainee" ako.

2. Conversion: Substitute ako with ikaw and siya.

E. Comprehension Drill: Dialogue

A: Amerikano ba si Mr. Smith?

B: Oo, Amerikano siya.

A: "Peace Corps trainee" ba siya?

B: Oo, "Peace Corps trainee" siya.

A: Taga-diin siya?

B: Taga-Texas siya.

A: Diin sa Texas?

B: Sa Austin.

F. Comprehension Drill: Narrative

Amerikano si John ug "Peace Corps trainee" sab siya. Taga-California siya, sa San Francisco, pero natawo siya sa Dayton, Ohio.

Questions:

1. Kinsa si John?
   Amerikano si John ug "Peace Corps trainee" sab siya.
2. Taga-diin siya?
   Taga-California siya.
3. Diin sa California?
   Sa San Francisco.
4. Diin siya matawo?
   Natawo siya sa Ohio.
5. Diin sa Ohio?
   Sa Dayton.

Footnotes:

[1] karon 'now'

[2] kay 'because'

[3] pero 'but'

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

(taga-) - Taga-Texas ako.

(Taga-) is a particle that suggests a person's origin (geographic) and/or place of domicile. It is immediately followed by the name of the place.

taga-diin - Taga-diin ka?

Taga-diin is a question word used for inquiring about a person's origin (geographic) and/or his place of domicile. When occurring by itself, diin means 'where'.

[sa] - Place marker which precedes the name of the place, used in a more specific reference.

E.g. Taga-diin ka? Taga-Cebu.
Diin sa Cebu? Sa Magallanes.

baryo - 'barrio' - smallest unit of geographic-political division. Several barrios make up a town.

lungsod - 'town' - second largest unit

probinsya - 'province' - largest unit of geographic-political division. As of August 1968, the Philippines has 65 provinces.

Sugbo - the name for 'Cebu' as used by Cebuano speakers, in contrast to Luzon-dwellers and foreigners who use 'Cebu'.

Summary: Patterns of Non-Verbal Sentences

1.

Predicate	Topic
Question word	
Taga-diin	si Pedro? ang babaye?

a.

Predicate	Topic	
	Marker	Place
Diin	sa	Manila? Davao? California? Ohio?

b.

Predicate	Topic		
Question word	Pronoun	Marker	Place
Diin	ako	sa	Manila?
	siya		Davao?
	ka		California?
			Ohio?

2.

Predicate	Topic
Noun	Noun/Pronoun
Taga- Manila	ako.
Taga- Davao	si Pedro.
Taga- California	
Taga- Ohio	ang bata.

a.

Topic	(Short response)
Marker	Noun (Place)
Sa	Manila.
Sa	Davao.
Sa	Chicago.

LESSON 7

Structural Content: Personal Pronouns: 1st set, plural, ako-class
Particles: [na],[ra],[gyud]
Verb: (mu-)class
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Neutral

Setting: Carlos is asked by his friend about his companions, who are PCTs.

Gipangutana si Carlos sa iyang amigo bahin sa mga PCT nga iyang kuyog.

I. DIALOGUE

Carlos, are they the Peace Corps trainees?	A:	Carlos, sila ba ang mga "Peace Corps trainee"?
Yes, Ben, they are.	B:	Oo, Ben, sila gyud.
Where are you going?	A:	Asa man kamo?
We're going to the movies.	B:	Muadto kami sa sine.
Right now?	A:	Karon na dayon?
No, later on.	B:	Dili, unya ra.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Carlos, are they the Peace Corps trainees?	A:	Carlos, sila ba ang mga "Peace Corps trainee"?
they the Peace Corps trainees		sila [ba] [ang] [mga] "Peace Corps trainee"
Yes, Ben, they are.	B:	Oo, Ben, sila gyud.
Yes, Ben they (indeed)		Oo, Ben sila [gyud]

Where are you going?	A: Asa man kamo?
where [by the way] you (pl.)	asa [man] kamo
We're going to the movies.	B: Muadto kami sa sine.
will go we to movie	muadto kami [sa] sine
Right now?	A: Karon na dayon?
now [already] immediately	karon [na] dayon
No, later on.	B: Dili, unya ra.
no later only	dili unya [ra]

III. RELATED UTTERANCES

We are going to (see) a movie.	Manan-aw kami ug sine.
We are going to the movie house.	Adto mi sa sinehan.
We are going to the movies.	Mangadto mi sa sine.
Right now.	Karon dayon.

IV. VOCABULARY LIST

adlaw	day
adto	go
asa	where
awto	car, automobile
bag-o	new
bahin	about, concerning, regarding
basa	read
busog	be full (satisfied)
(ka)gabii	last night
kalye	street
kami	we, us (excl)
kamo	you (pl)
kaon	eat
kita	we, us (incl)
kugihan	industrious, diligent
kuyog	go with
dagat	sea
dili	no, not

dula	play
gahapon	yesterday
ganina	a while ago
(gi)gutom	hungry
(gi)uhaw	thirsty
gwapo	handsome
hinoon	studious
leksyon	lesson
libreriya	library
(ma)lipay(on)	cheerful, happy
niaging adlaw	the other day
pasiyo	take a walk
plasa	plaza
restawran	restaurant
semana	week
sila	they, them
sine	movie(s)
sinehan	movie house/theatre
sulat	write
sunod	next, the following
taas	tall, high
tan-aw	see, look
tapulan	lazy
tuon	study
uban	accompanied by, go with
ugma	tomorrow
unya	later
wala	no, none

V. DRILLS

A. Repetition: Noun-Pronoun Conversion

Noun:	Pronoun:
Mga "Peace Corps trainee" si Peter ug si Paul.	Mga "Peace Corps trainee" sila.
Mga Pilipino si Juan ug si Pablo.	Mga Pilipino sila.
Mga estudyante si Maria ug si Juan.	Mga estudyante sila.
Gwapo ikaw ug si Ricardo.	Gwapo kamo.
Hinoon ikaw ug si Marta.	Hinoon kano.
Kugihan ikaw ug si Lourdes.	Kugihan kamo.

Taas ikaw ug ako.	Taas kita.
Tapulan ikaw ug ako.	Tapulan kita.
Malipayon ikaw ug ako.	Malipayon kita.
Gigutom si Maria, si Pedro ug ako.	Gigutom kami.
Giuhaw si Pablo, si Ricardo ug ako.	Giuhaw kami.
Busog si Georgy, si Feling ug ako.	Busog kami.
Si Peter ug si Paul mga PCT.	Sila si Peter ug si Paul mga PCT.
Si Juan ug si Pablo mga Pilipino.	Sila si Juan ug si Pablo mga Pilipino.
Si Maria ug si Juan mga estudyante.	Sila si Maria ug si Juan mga estudyante.
Si Roberto ug si Ruben mga gwapo.	Sila si Roberto ug si Ruben mga gwapo.
Si Priscila ug si Maria mga kugihan.	Sila si Priscila ug si Maria mga kugihan.

B. Repetition: Non-Factual - Factual Conversion

Non-Factual:	Factual:
1 Muadto sila sa sine karong gabii.	Niadto sila sa sine gabii.
Muadto sila sa dagat karong hapon.	Niadto sila sa dagat gahapon.
Mukaon sila sa restawran ugma.	Nikaon sila sa restawran gahapon.
Mutuon kamo sa leksyon ugma.	Nituon kamo sa leksyon gahapon.
Mubasa kamo sa libreriya sa sunod nga adlaw.	Nibasa kamo sa libreriya sa niaging adlaw.
Musulat kamo sa lamesa ugma sa hapon.	Nisulat kamo sa lamesa gahapon sa hapon.
Mutan-aw kita sa sine unyang gabii.	Nitan-aw kita sa sine gabii.
Musakay kita sa awto karong hapon.	Nisakay kita sa awto ganinang hapon.
Mudula kita sa plasa sa sunod nga semana.	Nidula kita sa plasa sa niaging semana.

2. Negative Form:

Non-Factual:	Factual:
Dili sila muadto sa sine karong gabii.	Wala sila muadto sa sine kagabii.
Dili sila muadto sa dagat karong hapon.	Wala sila muadto sa dagat gahapon.
Dili sila mukaon sa restawran ugma.	Wala sila mukaon sa restawran gahapon.
Dili kamo mutuon sa leksyon ugma.	Wala kamo mutuon sa leksyon gahapon.
Dili kamo mubasa sa libreriya sa sunod adlaw.	Wala kamo mubasa sa libreriya sa niaging adlaw.
Dili kamo musulat sa lamesa ugma sa hapon.	Wala kamo musulat sa lamesa gahapon sa hapon.
Dili kita mutan-aw sa sine unyang gabii.	Wala kita mutan-aw sa sine kagabii.
Dili kita musakay sa awto karong gabii.	Wala kita musakay sa awto gabii.
Dili kita mudula sa plasa sa sunod nga semana.	Wala kita mudula sa plasa sa niaging semana.

3. Interrogative:

Non-Factual:	Factual:
Muadto ba sila sa sine karong gabii?	Niadto ba sila sa sine gabii?
Muadto ba sila sa dagat karong hapon?	Niadto ba sila sa dagat gahapon?
Mukaon ba sila sa restawran ugma?	Nikaon ba sila sa restawran gahapon?
Mutuon ba kamo sa leksyon ugma?	Nituon ba kamo sa leksyon gahapon?
Mubasa ba kamo sa libreriya sa sunod adlaw?	Nibasa ba kamo sa libreriya sa niaging adlaw?

Musulat ba kamo sa lamesa ugma sa hapon?	Nisulat ba kamo sa lamesa gahapon sa hapon?
Mutan-aw ba kita sa sine unyang gabii?	Nitan-aw ba kita sa sine kagabii?
Musakay ba kita sa awto karong gabii?	Nisakay ba kita sa awto gabii?
Mudula ba kita sa plasa sa sunod nga semana?	Nidula ba kita sa plasa sa niaging semana?

4. Affirmative Responses:

Long Form:	Short Form:
Oo, muadto sila sa sine karong gabii.	Oo, muadto sila.
Oo, muadto sila sa dagat karong hapon.	Oo, muadto sila.
Oo, mukaon kami sa restawran ugma.	Oo, mukaon kami.
Oo, mutuon kami sa leksyon ugma.	Oo, mutuon kami.
Oo, mubasa kami sa libreriya sa sunod adlaw.	Oo, mubasa kami.
Oo, musulat kami sa lamesa ugma sa hapon.	Oo, musulat kami.
Oo, mutan-aw kita sa sine unyang gabii.	Oo, mutan-aw kita.
Oo, musakay kita sa awto karong gabii.	Oo, musakay kita.
Oo, mudula kita sa plasa sa sunod nga semana.	Oo, mudula kita.

5. Negative Responses:

Non-Factual:	Factual:
Dili, dili sila muadto sa sine karong gabii.	Wala, wala sila muadto sa sine gabii.
Dili, dili sila muadto.	Wala, wala sila muadto.

Dili, dili sila muadto sa dagat karong hapon.	Wala, wala sila muadto sa dagat gahapon.
Dili, dili sila muadto.	Wala, wala sila muadto.
Dili, dili sila mukaon sa restawran ugma.	Wala, wala sila mukaon sa restawran gahapon.
Dili, dili sila mukaon.	Wala, wala sila mukaon.
Dili, dili kami mutuon sa leksyon ugma.	Wala, wala kami mutuon sa leksyon gahapon.
Dili, dili kami mutuon.	Wala, wala kami mutuon.
Dili, dili kami mubasa sa libreriya sa sunod nga adlaw.	Wala, wala kami mubasa sa libreriya sa niaging adlaw.
Dili, dili kami mubasa.	Wala, wala kami mubasa.
Dili, dili kami musulat sa lamesa ugma sa hapon.	Wala, wala kami musulat sa lamesa gahapon sa hapon.
Dili, dili kami musulat.	Wala, wala kami musulat.
Dili, dili kita mutan-aw sa sine unyang gabii.	Wala, wala kita mutan-aw sa sine kagabii.
Dili, dili kita mutan-aw.	Wala, wala kita mutan-aw.
Dili, dili kita musakay sa awto karong gabii.	Wala, wala kita musakay sa awto gabii.
Dili, dili kita musakay.	Wala, wala kita musakay.
Dili, dili kita mudula sa plasa sa sunod nga semana.	Wala, wala kita mudula sa plasa sa niaging semana.

C. Substitution: Movable Slot

Wala sila muadto sa sine gabii.

_____ dagat ganinang hapon.
_____ mukaon __ restawran gahapon.
____ kamo mutuon sa leksyon _____.
_____ mubasa sa libreriya sa niaging adlaw.
____ kita mutan-aw sa sine kagabii.
_____ musakay sa awto gabii.
_____ mudula sa plasa sa niaging semana.

D. Expansion Drill:

1. Muadto kita.

Cue:

sa sine	Muadto kita sa sine.
"Majestic"	Muadto kita sa sine "Majestic".
sa kalye Magallanes	Muadto kita sa sine "Majestic" sa kalye Magallanes.
karong gabii	Muadto kita sa sine "Majestic" sa kalye Magallanes karong gabii.
kuyog ni Pedro	Muadto kita sa sine "Majestic" sa kalye Magallanes karong gabii kuyog ni Pedro.

2. Mukaon ba kamo?

Cue:

sa restawran	Mukaon ba kamo sa restawran?
sa lungsod	Mukaon ba kamo sa restawran sa lungsod?
karong udto	Mukaon ba kamo sa restawran sa lungsod karong udto?
uban ni Ana	Mukaon ba kamo sa restawran sa lungsod karong udto uban ni Ana?
ug ni Pablo	Mukaon ba kamo sa restawran sa lungsod karong udto uban ni Ana ug ni Pablo?

3. Mutuon ba sila?

Cue:

sa leksyon	Mutuon ba sila sa leksyon?
sa Matematika	Mutuon ba sila sa leksyon sa Matematika?
sa libreriya	Mutuon ba sila sa leksyon sa Matematika sa libreriya?
sunod adlaw	Mutuon ba sila sa leksyon sa Matematika sa libreriya sunod adlaw?

4. Musakay siya.

Cue:

sa awto	Musakay siya sa awto.

bag-ong	Musakay siya sa bag-ong awto.
ni Pedro	Musakay siya sa bag-ong awto ni Pedro.
nga taga-Manila	Musakay siya sa bag-ong awto ni Pedro nga taga-Manila.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[mga] - Sila ba ang mga "Peace Corps trainee"?

A particle which indicates plurality.

[gyud] - ...sila gyud.

Short form of [gayud]. It emphasizes and intensifies the antecedent.

[na] - Karon na dayon?

Modifies the adjective karon implying that a certain action will happen at that very moment. The above phrase means 'Now, right now'.

dili - The particle that marks negation of a statement or fact. Negation is shown by putting dili before a declarative statement.

[ra] - Unya ra.

'Only' -- Generally, the particle [ra] limits the application of the word preceding it.

Pluralization: Nouns

Plural forms of nouns are marked by the following:

Topic Case Markers

General Nouns	:	ang mga ...
Personal Names	:	sila si ...

Example:

1. ang balay 'the house' -----→ ang mga balay 'the houses'

   ang babaye 'the woman' -----→ ang mga babaye 'the women'

2. si Pedro ug si Juan 'Pedro and Juan' -→ sila si Pedro ug si Juan 'Pedro and Juan'

   si Ana ug si Maria 'Ana and Maria' --→ sila si Ana ug si Maria 'Ana and Maria'

   Sila si is also used to mean 'X and his companions'.

   Example: Sila si Pedro 'Pedro and his companions'

   Sila si Maria 'Maria and her companions'

Summary: 1st set of Personal Pronouns, ako-class

	Singular	Plural
1st person	ako, ko 'I'	kami, mi (excl) 'we' kita, ta (incl) 'us'
2nd person	ikaw, ka 'you'	kamo, mo 'you'
3rd person	siya 'he, she'	sila 'they'

The first set of pronouns, ako-class, functions as substitutes for noun topics and, hence, takes no markers.

Negation:

1. Dili - Dili has different uses. It is used to negate any of the following:
   a. nouns
   b. pronouns
   c. adjectives

   It is also used in verbal sentences to negate verbs which refer to:

a. future action ('will not')
b. possible action ('cannot')
c. habitual action ('doesn't, isn't')

2. Wala - Like dili, wala has various uses. In the drills given in this lesson, wala is used to negate verbs when the action referred to happened in the past ('did, has done, had done').

The other uses of wala will be discussed in later lessons.

Verbs:

The Cebuano verbs will be presented and discussed according to the following:

1. Focus - refers to the relationship between the verb and the topic of the sentence. The topic may be the:
   a. actor/performer of the action
   b. goal/receiver of the action
   c. beneficiary of the action
   d. instrument used to perform the action
   e. location where the action is performed.

2. Mood - refers to the speaker's attitude toward the action or state expressed, indicating whether this is regarded as a:
   a. fact or non-fact
   b. a matter of command
   c. a matter of desire or possibility

3. Aspect- refers to the form that a verb takes to indicate duration or completion of action.

The verbs may consist of a base alone, or a base and one or more affixes. The base supplies the denotative meaning, and the affix selects the particular type of grammatical function the verb has in relation to the other parts of the sentence.

For example, the (mu-)class has various forms:

Affix	Base	
mu	sulat	'to write'
	basa	'to read'
	sakay	'to ride'

Focus: The (mu-)class is used in Actor Focus Construction, i.e. the [ang/si]-phrase is the actor or performer of the action.

Examples:

Musulat si Pedro. 'Pedro writes.'
Mubasa ang bata. 'The child reads.'
Musakay ang maestra. 'The teacher rides.'

Mood: A. Factual Form: (ni-) as in nibasa 'read'
nisulat 'wrote'
nisakay 'rode'

This form describes actions that have taken place or those taking place at the time the speaker is speaking.

B. Non-factual Form: (mu-)

This form describes future action, and habitual action. The other uses of (mu-) are discussed in later lessons.

Aspect: Neutral

The neutral aspect in Actor Focus Construction is marked by (mu-) which implies punctiliar action.

Summary: Patterns of Verbal Sentences

1.

Predicate	Topic	Complements	
Verb	Pron/N: (actor)	Place	Time
Muadto	ako-class Pron.	sa sine	unya
	si Ana	dagat	ugma
Nibasa	ang bata	libreriya	gahapon

a.

Affirmative marker	+	(1)
Oo		...

2. Negation:

	Predicate		Topic	Complements	
	Marker	Verb	(Noun)	Place	Time
Factual Mood	Dili	muadto mubasa	si Ana ang bata	sa sine libreriya	unya. ugma.
Non-factual Mood	Wala	muadto mubasa	si Petra ang maestra	sa sine libreriya	ganina. gahapon.

a.

	Neg. Marker	Topic (Pron)	Pred.	Complements	
				Place	Time
Factual	Dili	ako-class	muadto mubasa	sa sine libreriya	unya. ugma.
Non-factual	Wala	ako-class	muadto mubasa	sa sine libreriya	ganina. gahapon.

b. Negative Responses:

Neg. Response	Full Sentence
Dili, Wala,	2a./2b.

3. Interrogative:

Predicate	Marker	Topic	Complements	
			Place	Time
Muadto	ba	ako-class pronouns	sa sine	unya.
Niadto				ganina.
Mutan-aw		[ang/si]- phrases	sa sine	ugma.
Nitan-aw				gahapon.

LESSON 8

Structural Content: Personal Pronouns: 2nd set, preposed possessive, ako-class
Agentive Case Markers: [ni], [sa]
Demonstrative Pronouns: nia-class
Tag question: dili ba?

Setting: A PCV is asked about his parents. Gipangutana ang PCV bahin sa iyang mga ginikanan.

I. DIALOGUE

Who are your parents?	A:	Kinsa ang imong mga ginikanan?
Mr. and Mrs. Paul Murphy.	B:	Si Mr. ug Mrs. Paul Murphy.
Where are they now?	A:	Hain man sila karon?
They are in Oregon.	B:	Tua sila sa Oregon.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Who are your parents?	A:	Kinsa ang imong mga ginikanan?
who your parents		kinsa [ang] imo(ng) [mga] ginikanan
Mr. and Mrs. Paul Murphy.	B:	Si Mr. ug Mrs. Paul Murphy.
Where are they now?	A:	Hain man sila karon?
where [tell me] they now		hain [man] sila karon
They are in Oregon.	B:	Tua sila sa Oregon.
over there they in Oregon		tua sila [sa] Oregon

III. RELATED UTTERANCES

Who are your father and mother?	Kinsay imong amahan ug inahan?
My father is George and my mother is Elsa.	Ang akong amahan si George ug ang akong inahan si Elsa.
What do they do?/What is their profession?	Unsay ilang pangita?
What is your father's job?	Unsay trabaho sa imong amahan?
My name is ...	Ang akong ngalan si ...
My nickname is ...	Ang akong angga si ...
My surname/last name is ...	Ang akong apelyido ...

IV. VOCABULARY LIST

amahan	father
amiga	friend (female)
amigo	friend (male)
amo	our, ours (excl.)
angga	nickname
apelyido	surname, last name
ato	our, ours (incl.)
bata	child
bisita	visitor, guest
kadula	playmate
kapiteriya	cafeteria
klase	class
klasmet	classmate
dia	here
eskuwelahan	school
ginikanan	parents
igsoon	sibling
ila	their, theirs
inahan	mother
iya	his, her, hers
naa	there
ngalan	name
nia	here
pangita	occupation, profession

sala	living room
serbesa	beer
telebisyon	television, TV set
unsa	what

V. DRILLS

A. Repetition:

Kinsa ako?	Kinsa ang akong ngalan?
Kinsa ka?	Kinsa ang imong ngalan?
Kinsa siya?	Kinsa ang iyang ngalan?
Kinsa kami?	Kinsa ang among ngalan?
Kinsa kita?	Kinsa ang atong ngalan?
Kinsa kamo?	Kinsa ang inyong ngalan?
Kinsa sila?	Kinsa ang ilang ngalan?
Ako si Ana.	Ang akong ngalan si Ana.
Ikaw si Pedro.	Ang imong ngalan si Pedro.
Siya si Juan.	Ang iyang ngalan si Juan.
Kami si Pedro ug si Juan.	Ang among ngalan si Pedro ug si Juan.
Kita si Pedro ug si Juan.	Ang atong ngalan si Pedro ug si Juan.
Kamo si Rosa ug si Ana.	Ang inyong ngalan si Rosa ug si Ana.
Sila si Ben ug si Roberto.	Ang ilang ngalan si Ben ug si Roberto.

B. Substitution: Fixed Slot

1. Nia ang imong amigo.
   _____ kauban.
   _____ inahan.
   _____ amahan.
   _____ igsoon.

2. Naa sila si Pedro ug si Juan
   _____ Rosa ug si Ana.
   _____ Ramon ug si Cornelio.
   _____ Canuto ug si Josefa.
   _____ Elsa ug si Terry.

3. Tua ang mga bata sa kwarto.
   _____ eskwelahan.
   _____ klase.
   _____ kapiteriya.
   _____ plasa.

C. Repetition Drill:

1. Nia ang amigo ni Ruben.
   Nia ang amahan ni Rosa.
   Nia ang lapis ni Cornelio.
   Nia ang bolpen ni Mario.
   Nia ang lamesa ni Mr. Cruz.

2. Naa ang amigo sa bata.
   Naa ang amahan sa babaye.
   Naa ang lapis sa maestro.
   Naa ang bolpen sa abogado.
   Naa ang lamesa sa prinsipal.

3. Tua ang mga amigo nila ni Pedro ug ni Juan.
   Tua ang mga amahan nila ni Cornelio ug ni Mario.
   Tua ang mga lapis nila ni Mr. Cruz ug ni Mr. Reyes.
   Tua ang mga bolpen nila ni Ernie ug ni Tirso.
   Tua ang mga lamesa nila ni Grace ug ni Tina.

4. Tua ang mga amigo sa mga bata.
   Tua ang mga amahan sa mga babaye.
   Tua ang mga lapis sa mga maestro.
   Tua ang mga bolpen sa mga abogado.
   Tua ang mga lamesa sa mga prinsipal.

D. Substitution/Question and Answer Drill:

Kinsa si Dick?	Siya ang akong amigo.
	_____ kauban.
	_____ igsoon.
	_____ estudyante.
Kinsa ako?	Ikaw ang among maestra.
	_____ amiga.
	_____ kauban.

Kinsa sila? Sila ang atong mga amigo.
_____ klasmet.
_____ maestro.
_____ kadula.

Kinsa ang imong ginikanan? Ang akong ginikanan si
....
_____ iyang _____? ___ iyang _____
....
_____ ilang _____? ___ ilang _____
.....
_____ amigo? _____ amigo si ....
_____ akong _____? ___ akong _____.
_____ atong _____? ___ atong _____.
_____ kauban? _____ kauban _____.
_____ among _____? ___ among _____.
_____ inyong _____? ___ inyong _____.

E. Substitution: Movable Slot

1. Clara ang ngalan sa akong amiga, dili ba?
_____ imong _____?
_____ iyang _____?
Jose _____ amigo, _____?
_____ among _____?
_____ kauban, _____?
_____ atong _____?
_____ inyong _____?
_____ klasmet, _____?
_____ ilang _____?

2. Dili ba Clara ang ngalan sa akong amiga?
_____ imong _____?
_____ iyang _____?
_____ Jose _____ amigo?
_____ among _____?
_____ kauban?
_____ atong _____?
_____ inyong _____?
_____ klasmet?
_____ ilang _____?

F. Conversion Drill:

1. Cue Sentence: Muadto ang akong amigo sa tindahan unya.
   Conversion: Niadto ang akong amigo sa tindahan ganina.

Mutuon ang imong estudyante sa Cebuano ugma.
_____.

Musulat ang iyang amahan sa libreriya karong gabii.
_____.

Mukaon ang ilang bisita sa balay karong udto.
_____.

Mubasa ang atong ginikanan sa balay karong buntag.
_____.

Mutan-aw ang among maestra sa sine unyang gabii.
_____.

Mudula ang inyong amiga sa plasa sunod semana.
_____.

2. Cue Sentence: Dili ba muadto ang akong amigo sa tindahan unya?
   Conversion: Wala ba muadto ang akong amigo sa tindahan ganina?

Dili ba mutuon ang imong estudyante sa Cebuano ugma?
_____?

Dili ba musulat ang iyang amahan sa libreriya karong gabii?
_____?

Dili ba mukaon ang i ang bisita sa balay karong udto?
_____?

Dili ba mubasa ang atong ginikanan sa balay karong buntag?
_____?

Dili ba mutan-aw ang among maestra sa sine unyang gabii?
_____?

Dili ba mudula ang inyong amiga sa plasa sunod semana?

_____?

G. Comprehension Drill:

Nitan-aw ang akong mga ginikanan sa sine gabii. Human sa sine, niadto sila sa restawran ug nikaon sila. Ang ilang pagkaon pinakbet ug kan-on. Niinom sab sila ug serbesa.

Wala sko muadto sa sine kay nituon ako sa akong leksyon ug wala sab ako mutan-aw sa telebisyon kay nisulat ako ug sulat sa akong mga amigo.

Pangutana:

Kinsa ang nitan-aw sa sine?
Niadto ba sila sa restawran?
Nikaon ba sila?
Unsa ang ilang pagkaon?
Niinom ba sila ug serbesa?
Nganong wala ako muadto sa sine?
Nganong wala ako mutan-aw sa telebisyon?

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

hain - 'where' Hain is answered by the nia- class of demonstrative pronouns.

It is used in non-verbal sentences to indicate stationary location, e.g.

Hain ang sinehan?
Hain si Pedro?
Hain man sila karon?

In verbal sentences, it is used with the Non-Factual form of the verb to imply that the object(s) or person(s) referred to are still at a certain location, therefore talked about at the present time. It may be used interchangeably with asa.

Hain ka magpuyo? 'Where do you live?'
Hain/
Asa muadto si Ana? 'Where is Ana going?'

dili ba - marks tag questions, and appears after a full statement is given, e.g.

Predicate-Topic order
or
vice-versa + dili ba?

When used initially in a sentence, i.e. at the beginning of a statement, it marks a negative interrogative statement.

human sa - Human sa sine, ...

Literally means 'after the ...'

pinakbet - a regional meat/fish and vegetable dish among the Ilokanos, characterized by the prominent use of bitter melon and eggplant.

ngano - 'why?'

Demonstrative Pronouns: Nia-class

dia - 'here' (nearest to speaker)

nia - 'here' (near to speaker and hearer)

naa - 'there' (nearer to hearer than to speaker)

tua - 'over there' (far from both speaker and hearer; also used for referrents out of sight from both principals)

These locational demonstratives occur as predicates when indicating the location of [ang/si]-phrases and ako-class pronouns. They answer the question hain 'where'. For example:

Predicate	Topic
Nia	ang papel.
Naa	si Pedro.
	ang mga bata.
Tua	ako-class Pron.

Personal Pronouns: 2nd set, ako-class

	Singular	Plural
1st person	ako 'my, mine'	amo (excl) 'our,ours, ato (incl) 'our,ours,
2nd person	imo 'your,yours'	inyo 'your, yours,
3rd person	iya 'his, her, hers'	ila 'their,theirs

The 2nd set of personal pronouns, ako-class, when in a preposed position, i.e. it precedes the noun that is possessed or modified, always takes the ligature (-ng).

Example: akong libro 'my book'
ilang balay 'their house'
imong amigo 'your friend'

Agentive Case Markers:

The agentive case markers precede nouns which are the possessors.

	Singular	Plural
Personal Names	ni	nila ni
General Nouns	sa	sa mga

Example: Ang libro ni Pedro
Rosa
Ruben

sa bata
babaye
maestra

(The other uses of the agentive case markers are discussed later in reference to Goal Focus Constructions.)

CO 102

Summary: Patterns of Non-Verbal Sentences

1.

Predicate	Topic	
Question Word	Pronoun	Noun
Kinsa	ang akong	ngalan?
	iyang	
Unsa	ilang	amahan?
	etc.	

2.

Predicate	Topic	
Demonstrative	Pronoun	Noun
Nia	ang imong	amigo.
Naa	atong	kauban.
Tua	iyang	ginikanan.

a.

Predicate	Topic		
Demonstrative	Noun	Marker	Noun (Possessor)
Nia	ang amigo	ni	Ruben.
Naa	kauban,	nila ni,	Ruben ug Ramon.,
Tua	igsoon,	sa	bata.
		sa mga	babaye.

3. Tag Question:

2.	dili ba?
2a.	

SOI 103

Supplementary Materials

Lessons 6-8

I. Direct Discourse

#1. A: Nangutana si Juan, "Amerikano ka ba, Mr. White?"
B: Nitubag si Mr. White, "Oo, Amerikano ako."
A: Nangutana usab si Juan, "Taga-diin ka?"
B: Ang tubag ni Mr. White, "Taga-Washington, D.C. ako."

Vocabulary:

nitubag answered

#2. A: Nangutana ang maestro, "Asa ka man karon?"
B: Nitubag ang estudyante, "Muadto ako sa libreriya kay mutuon ako sa akong leksyon."
A: Nangutana usab ang maestro, "Wala ka ba mutuon gabii?"
B: Nitubag usab ang estudyante, "Wala, wala ako mutuon sa leksyon gabii kay niadto ako sa balay sa akong amiga."

#3. A: Ingon ni Roberto, "Si Mr. ug Mrs. Lewis Parke ang akong mga ginikanan."
B: Nangutana ang iyang amigo, "Ah diay, hain sila magpuyo karon?"
A: Nitubag si Roberto, "Nagpuyo sila karon sa Los Angeles."
B: Nangutana usab ang iyang amigo, "Unsay ilang trabaho?"
A: Nitubag usab si Roberto, "Ang akong amahan doktor ug ang akong inahan nars."

II. Indirect Discourse

A. Niingon si Mr. White nga Amerikano siya ug taga-Washington, D.C. siya.

Pangutana:

1. Niingon ba si Mr. White nga Amerikano siya?
2. Niingon ba sab siya nga taga-Washington, D.C. siya?

B. Niingon si Mr. White kang Juan nga Amerikano siya ug taga-Pennsylvania Avenue siya sa Washington, D.C.

Pangutana:

1. Taga-diin si Mr. White?
2. Diin siya sa Washington, D.C.?
3. Niingon ba si Mr. White kang Juan nga taga-Pennsylvania Avenue siya?

C. Niingon si Juan, ang estudyante, kang Mr. de la Cruz, ang iyang maestro, nga muadto siya sa libreriya kay mutuon siya sa iyang leksyon.

Pangutana:

1. Kinsa ang estudyante?
2. Unsa si Juan?
3. Kinsa ang iyang maestro?
4. Unsa si Mr. de la Cruz?
5. Asa man si Juan?
6. Nganong muadto siya sa libreriya?

D. Niingon ang estudyante nga wala siya mutuon sa iyang leksyon gabii kay niadto siya sa balay sa iyang amiga.

Pangutana:

1. Unsa ang ingon sa estudyante?
2. Kinsa ang niingon nga wala siya mutuon sa iyang leksyon gabii?
3. Nganong wala siya mutuon sa iyang leksyon gabii?

E. Niingon si Roberto kang Rolando, ang iyang amigo, nga ang iyang mga ginikanan si Mr. ug Mrs. Lewis Parke ug nagpuyo sila karon sa Los Angeles. Niingon sab siya nga ang iyang amahan doktor ug ang iyang inahan, nars.

Pangutana:

1. Kinsa ang amigo ni Roberto?
2. Kinsa ang mga ginikanan ni Roberto?
3. Hain sila magpuyo karon?
4. Unsa ang trabaho sa iyang amahan?
5. Unsa ang trabaho sa iyang inahan?

LESSON 9

Structural Content: Adjectives: Simplex Form
Non-verbal Affix: (-a/-ha)

Setting:	A PCV asks where the barrio lieutenant's house is.	Nangutana ang PCV kung hain ang balay sa tenyente del baryo.

I. DIALOGUE

Bay, could you help me?	A:	Bay, mahimo bang mangutana?
What can I do for you?	B:	Unsa may ato?
Where is the house of the barrio lieutenant?	A:	Hain man ang balay sa tenyente del baryo dinhi?
It's behind the church.	B:	Tua sa luyo sa simbahan.
Thank you.	A:	Salamat.
You're welcome.	B:	Way sapayan.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Bay, could you help me?	A:	Bay, mahimo bang mangutana?
bay (term used for male peer)		bay
may ask a question		mahimo [bang] mangutana
What can I do for you?	B:	Unsa may ato?
what [by the way] ours		unsa [ma-y] ato
Where is the house of the barrio lieutenant?	A:	Hain man ang balay sa tenyente del baryo dinhi?
where [tell me]		hain [man]

house		[ang] balay
of barrio lieutenant		[sa] tenyente del baryo
here		dinhi
It's behind the church.	B:	Tua sa luyo sa simbahan.
over there		tua
in back		[sa] luyo
of church		[sa] simbahan
Thank you.	A:	Salamat.
You're welcome.	B:	Way sapayan.

III. VOCABULARY LIST

anak	child, offspring
anak nga babaye	daughter
anak nga lalake	son
asawa	wife
bala-od	law
bana	husband
bat[illegible]	ugly (for objects)
bu[illegible]ok	rotten (fruits, eggs)
ka-away	enemy, the person with whom one has quarreled
kusina	kitchen
kutsero	rig driver
dako	big, large
dinhi	here
drayber	driver (of a motor vehicle)
du-ol	near
gamay	small
hawod	smart, intelligent
igsoon nga babaye	sister
igsoon nga lalake	brother
lala	stupid, dumb
layo	far, distant
luyo	behind
(ma)himo	can, may
mananahi	dressmaker, seamstress
nindot	beautiful, pretty (for objects)
ngil-ad	ugly (for people, also used for behavior)
panday	carpenter
pos opis	post office
pulis	policeman
sapatero	shoemaker

IV. DRILLS

A. Repetition:

1. Asawa sa pulis si Mrs. Santos.	Dili asawa sa pulis si Mrs. Santos.
Bana sa labandera si Juan.	Dili bana sa labandera si Juan.
Igsoon siya sa panday.	Dili siya igsoon sa panday.
Kauban siya sa maestra.	Dili siya kauban sa maestra.
Amigo siya sa magdadaro.	Dili siya amigo sa magdadaro.
Kaaway siya sa balaod.	Dili siya kaaway sa balaod.
Anak siya sa doktor.	Dili siya anak sa doktor.
Kusinera sa prinsipal si Ana.	Dili kusinera sa prinsipal si Ana.
2. Si Mrs. Santos ang asawa sa pulis.	Dili si Mrs. Santos ang asawa sa pulis.
Si Juan ang bana sa labandera.	Dili si Juan ang bana sa labandera.
Siya ang igsoon sa panday.	Dili siya ang igsoon sa panday.
Siya ang kauban sa maestra.	Dili siya ang kauban sa maestra.
Siya ang amigo sa magdadaro.	Dili siya ang amigo sa magdadaro.
Siya ang kaaway sa balaod.	Dili siya ang kaaway sa balaod.
Siya ang anak sa doktor.	Dili siya ang anak sa doktor.
Si Ana ang kusinera sa prinsipal.	Dili si Ana ang kusinera sa prinsipal.
3. Si Mrs. Santos and asawa ni Juan.	Dili si Mrs. Santos ang asawa ni Juan.
Si Juan ang bana ni Mrs. Santos.	Dili si Juan ang bana ni Mrs. Santos.
Siya ang igsoon ni Manuel.	Dili siya ang igsoon ni Manuel.
Siya ang kauban ni Maria.	Dili siya ang kauban ni Maria.
Siya ang amigo ni Ricardo.	Dili siya ang amigo ni Ricardo.
Siya ang kaaway ni Petra.	Dili siya ang kaaway ni Petra.

Siya ang anak ni Doktor Morales.	Dili siya ang anak ni Doktor Morales.
Si Ana ang kusinera ni Mr. Ramos.	Dili si Ana ang kusinera ni Mr. Ramos.
4. Dili ba asawa sa pulis si Mrs. Santos?	Dili, dili asawa sa pulis si Mrs. Santos.
Dili ba bana sa labandera si Juan?	Dili, dili bana sa labandera si Juan.
Dili ba siya igsoon sa panday?	Dili, dili siya igsoon sa panday.
Dili ba siya kauban maestra?	Dili, dili siya kauban sa maestra.
Dili ba siya amigo sa magdadaro?	Dili, dili siya amigo sa magdadaro.
Dili ba siya kaaway sa balaod?	Dili, dili siya kaaway sa balaod.
Dili ba siya anak sa doktor?	Dili, dili siya anak sa doktor.
Dili ba kusinera si Ana sa prinsipal?	Dili, dili kusinera si Ana sa prinsipal.
5. Dili ba si Mrs. Santos ang asawa ni Juan?	Dili, dili si Mrs. Santos ang asawa ni Juan.
Dili ba si Juan ang bana ni Mrs. Santos?	Dili, dili si Juan ang bana ni Mrs. Santos.
Dili ba siya ang igsoon ni Manuel?	Dili, dili siya ang igsoon ni Manuel.
Dili ba siya ang kauban ni Maria?	Dili, dili siya ang kauban ni Maria.
Dili ba siya ang amigo ni Ricardo?	Dili, dili siya ang amigo ni Ricardo.
Dili ba siya ang kaaway ni Petra?	Dili, dili siya ang kaaway ni Petra.
Dili ba siya ang anak ni Doktor Morales?	Dili, dili siya ang anak ni Doktor Morales.
Dili ba si Ana ang kusinera ni Mr. Ramos?	Dili, dili si Ana ang kusinera ni Mr. Ramos.

6. Hawod si Juan, dili ba?
Gwapo ang estudyante, dili ba?
Nindot ang balay, dili ba?
Gamay ang kwarto, dili ba?
Dako ang plasa, dili ba?
Layo ang pos opis, dili ba?
Mananahi siya, dili ba?

Panday siya, dili ba?
Kutsero si Mario, dili ba?
Kugihan si Carlos, dili ba?

Oo, hawod si Juan.	Dili, lala siya.
Oo, gwapo ang estudyante.	Dili, ngil-ad siya.
Oo, nindot ang balay.	Dili, bati kana.
Oo, gamay ang kwarto.	Dili, dako kana.
Oo, dako ang plasa.	Dili, gamay kana.
Oo, layo ang pos opis.	Dili, duol kana.
Oo, mananahi siya.	Dili, labandera siya.
Oo, panday siya.	Dili, sapatero siya.
Oo, kutsero si Mario.	Dili, drayber siya.
Oo, kugihan si Carlos.	Dili, tapulan siya.

B. Question and Answer Drill:

Kinsang gwapoha? si Ruben o si Marcos?	Si Ruben.
Kinsang hawora, si Juan o si Pedro?	Si Juan.
Unsang nindota, ang balay o ang opisina?	Ang balay.
Unsang gamaya, ang kwarto o ang kusina?	Ang kwarto.
Unsang dakoa, ang plasa o ang "playground"?	Ang plasa.
Unsang layoa, ang simbahan o ang pos opis?	Ang pos opis.
Kinsang mananahia, si Rosa o si Ana?	Si Rosa.
Kinsang pandaya, si Roberto o si Ramon?	Si Roberto.
Kinsang kutseroa, si Ernie o si Dick?	Si Dick.
Kinsang kugihana, si Carlos o si Cecilia?	Si Cecilia.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Unsa may ato? - Literally means 'What is ours?' i.e. 'What's our problem?' or, as used in a restaurant, 'What are we having?'

may - a contraction of [man] + [ang]

mangutana - 'to ask a question, to inquire'
(mang-) + [pangutana]

way sapayan - 'you're welcome, not at all, don't mention it'

way = [wala] + (y)

(-a)/(-ha) - a non-verbal suffix which indicates 'one of so many X's', i.e. in specific reference

Kinsang nindota? 'Which (one) is the pretty one?'

Kinsang gwapoha? 'Which (one) is the handsome one?'

(-a) is used after consonants, including glottal stops, e.g. nindota
kugihana
kutsero-a
dako-a

(-ha) is used after vowels, e.g. gwapoha

Adjectives: Simplex Form (uninflected)

Adjectives are used as predicates in the drill sentences:

Predicate	Topic
Hawod	si Juan.
	ang bata.
Gwapo	ako-class Pron.

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	Topic
Asawa sa pulis	si Mrs. Santos.
Bana sa labandera	si Juan.

2.

Predicate	Topic	Predicate
Igsoon	siya	sa panday.
Kauban	siya	sa maestra.

(split predicate)

3.

Topic	Topic
Si Mrs. Santos	ang asawa sa pulis.
	ang asawa ni Juan.
Siya	ang igsoon sa panday.
	ang igsoon ni Manuel.

4.

Neg. Int. Mkr.	Predicate	Topic
Dili ba	asawa sa pulis bana sa labandera	si Mrs. Santos? si Juan?

a.

Neg. Int. Mkr.	Topic	Predicate
Dili ba	siya	igsoon sa panday? kauban sa maestra?

b.

Neg. Int. Mkr.	Topic	Topic
Dili ba	si Mrs. Santos siya	ang asawa ni Juan? igsoon sa panday?

5. Tag question:

Predicate	Topic	
Hawod	si Juan,	dili ba?
Gwapo	ang bata,	
	ako-class Pron.	

6. Affirmative/Negative Response:

	Predicate	Topic
Oo	hawod	si Juan.
Dili	lala	siya.

Supplementary Materials

Lessons 8-9

I. Narrative

A. Ang akong amiga si Marcia nga maestra sa Cebuano ug asawa ni Floyd nga pulis sa Honolulu. Si Floyd dili Pilipino. Amerikano siya. Ang ilang balay nga nindot tua sa kalya Auhuhu sa Pacific Palisades sa Pearl City. Kada buntag, ang iyang bana muadto sa trabaho ug si Marcia mutudlo sa klase.

Pangutana:

1. Kinsa ang akong amiga?
2. Unsa siya?
3. Kinsa ang iyang bana?
4. Unsa ang iyang trabaho?
5. Pilipino ba ang bana sa akong amiga?
6. Nindot ba ang ilang balay?
7. Hain ang ilang balay?
8. Asa muadto ang iyang bana kada buntag?
9. Asa muadto si Marcia?

B. Nangutana ang lalake kung hain ang balay sa tenyente del baryo sa drayber sa dyipni. Nitubag ang drayber nga ang iyang balay tua sa luyo sa simbahan.

Pangutana:

1. Nangutana ba ang lalake?
2. Kang kinsa siya nangutana?
3. Unsa ang iyang pangutana?
4. Unsa ang tubag sa drayber?
5. Unsa ang tua sa luyo sa simbahan?
6. Hain ang balay?
7. Hain ang simbahan?

C. Wala siya muadto sa opisina gahapon kay Sábado. Sa buntag, nikaon siya sa pamahaw ug nibasa siya sa peryodiko. Sa udto, nisulat siya sa iyang mga ginikanan nga tua sa North Carolina. Ugma kay Domingo, dili sab siya muadto sa opisina pero musimba siya.

Pangutana:

1. Nganong wala siya muadto sa opisina gahapon?
2. Unsa gahapon?
3. Nikaon ba siya sa buntag? Unsa?
4. Nibasa siya ug peryodiko, dili ba?
5. Kang kinsa siya nisulat?
6. Hain ang iyang mga ginikanan?
7. Nganong dili siya muadto sa opisina ugma?
8. Musimba ba siya ugma?

D. Si Lito, ang estudyante, hawod ug gwapo. Hinoon sab siya. Nagpuyo siya sa nindot pero gamayng balay. Ang iyang balay tua sa luyo sa Plasa Santa Cruz ug layo sa pos opis.

Vocabulary:

gamay small

Pangutana:

1. Kinsa si Lito?
2. Unsa siya?
3. Lala ug ngil-ad ba siya?
4. Tapulan ba siya?
5. Dako ba ang iyang balay?
6. Hain ang iyang balay?
7. Tua ba ang iyang balay layo sa pos opis?
8. Hain ang Plasa Santa Cruz?

LESSON 10

Structural Content: Adjectives: Simplex Form
Oblique Case Marker: [ug]
Ligature: [nga]

Setting: Two Filipinas are talking about Jean Peters, the new teacher.

Nagsultihanay ang duha ka Pilipina bahin sa bag-ong maestra nga si Jean Peters.

I. DIALOGUE

Is she your friend?	A:	Siya ba ang imong amiga?
Yes.	B:	Oo.
What's her name?	A:	Kinsa ang iyang ngalan?
Her name is Jean Peters.	B:	Ang iyang ngalan si Jean Peters.
Oh, she is the new teacher, isn't she?	A:	Ah, siya ang bag-ong maestra, dili ba?
Yes, she's the one.	B:	Oo, mao siya.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Is she your friend?	A:	Siya ba ang imong amiga?
she your friend		siya [ba] [ang] imo(ng) amiga
Yes.	B:	Oo.
What's her name?	A:	Kinsa ang iyang ngalan?
who her name		kinsa [ang] iya(ng) ngalan
Her name is Jean Peters.	B:	Ang iyang ngalan si Jean Peters.
her name Jean Peters		[ang] iya(ng) ngalan [si] Jean Peters

Oh, she is the new teacher, isn't she?	A: Ah, siya ang bag-ong maestra, dili ba?
she new teacher is it not	siya [ang] bag-o(ng) maestra dili [ba]
Yes, she's the one.	B: Oo, mao siya.
yes really she	oo [mao] siya

III. VOCABULARY LIST

baka	cow
bato	stone, rock
bapor	boat, ship
bisikleta	bicycle
bulan	month; moon
bung-on	pomelo
kabayo	horse
kanta	sing
karpintero	carpenter
dagan	run
dalan	street
Dominggo	Sunday
eroplano	airplane
gapas	cotton
langoy	swim
mangga	mango
manghod	younger sibling
nars	nurse
nati	young (cattle)
palit	buy
panapton	clothing material
plato	plate
punit	pick up
saging	banana
salog	floor
salom	dive
sayaw	dance
suba	river
sud-an	food, main dish of the meal
sulat	letter
sundang	bolo, machete
tahi	sew
tindera/o	sales lady/man
trak	truck

List of Adjectival Antonyms:

mubo	short, low
taas	tall, high; long
nipis	thin, transparent (objects)
baga	thick
hiktin	narrow
lapad	wide
mabaw	shallow
lalum	deep
limpyo	clean
hugaw	dirty
bag-o	new
daan	old (objects)
maut	ugly (people)
gwapo/a	beautiful, good-looking
hilum	quiet
sabaan	noisy
dyutay	little, few
daghan	many, plenty
tam-is	sweet
aslum	sour
parat	salty
pait	bitter
humot	fragrant
baho	foul-smelling, mal-odorous
hait	sharp
habol	dull
batan-on	young (animate)
tigulang	old, aged
niwang	thin, slender (people)
daut	thin (animate)
tambok	fat, stout
puti	white
itum	black
gaan	light (of weight)
bug-at	heavy
humok	soft
gahi	hard, tough
buotan	good, virtuous (character)
dautan	bad, evil

IV. DRILLS

A. Substitution: Fixed Slot

1. Kugihan kaayo ang manghod.

_____ akong _____.
_____ imong _____.
_____ iyang _____.
_____ among _____.
_____ atong _____.
_____ inyong _____.
_____ ilang _____.

2. Humot kaayo ang buwak.

_____ iyang _____.
_____ akong _____.
_____ imong _____.
_____ ilang _____.
_____ atong _____.
_____ among _____.
_____ inyong _____.

3. Nindot kaayo ang sinina.

_____ ilang _____.
_____ akong _____.
_____ imong _____.
_____ iyang _____.
_____ among _____.
_____ inyong _____.
_____ atong _____.

4. Kugihan kaayo ang akong manghod.

_____ igsoon.
_____ iyang inahan.
_____ among maestra.
_____ atong bata.
_____ inyong amahan.
_____ ilang amigo.

5. Bag-o ang akong awto.

_____ eroplano.
_____imong bisikleta.
_____iyang trak.
_____among kabayo.
_____atong balay.

_____ inyong kwarto.
_____ ilang bolpen.
_____ among bapor.
_____ akong sapatos.
_____ iyang balay.

6. Gamay kaayo ang akong balay.

_____ iyang eskwelahan.
_____ among iro.
_____ atong libro.
_____ ilang sapatos.
_____ inyong restawran.

B. Expansion:

1. Nipunit ako ug bulak.

Cue:

nindot — Nipunit ako ug _____ nga bulak.
gabii — Nipunit ako ug nindot nga bulak _____.

2. Nibasa sila ug libro.

bag-o — Nibasa sila ug _____ng libro.
kagahapon — Nibasa sila ug bag-ong libro _____.

3. Nisulat sila ug sulat.

mubo — Nisulat sila ug ____ng sulat.
sa niaging semana — Nisulat sila ug mubong sulat _____.

4. Nitahi siya ug sinina.

nipis — Nitahi siya ug _____ nga sinina.
sa niaging hapon — Nitahi siya ug nipis nga sinina _____.

5. Nidagan kami sa dalan.

hiktin — Nidagan kami sa _____ nga dalan.
sa niaging bulan — Nidagan kami sa hiktin nga dalan _____.

6. Nisalum ako sa suba.

mabaw — Nisalum ako sa _____ nga suba.
sa niaging adlaw — Nisalum ako sa mabaw nga suba _____.

7. Nilingkod kamo sa siya.

hugaw	Nilingkod kamo sa _____ nga siya.
ganina	Nilingkod kamo sa hugaw nga siya ganina.

8. Nitindog siya sa salog.

limpyo	Nitindog siya sa _____ng salog.
gahapon	Nitindog siya sa limpyong salog gahapon.

C. Repetition:

1.

Daan ang balay.	Ang balay ang daan.
Gwapa ang babaye.	Ang babaye ang gwapa.
Mubo ang lapis.	Ang lapis ang mubo.
Gamay ang kahoy.	Ang kahoy ang gamay.
Dako ang kabayo.	Ang kabayo ang dako.
Sabaan ang bata.	Ang bata ang sabaan.
Baga ang panapton.	Ang panapton ang baga.
Nati ang baka.	Ang baka ang nati.
Daghan ang papel.	Ang papel ang daghan.
Bag-o ang maestro.	Ang maestro ang bag-o.
Tam-is ang saging.	Ang saging tam-is.
Humot ang bulak.	Ang bulak ang humot.
Aslum ang mangga.	Ang mangga ang aslum.
Lapad ang dalan.	Ang dalan ang lapad.
Limpyo ang salog.	Ang salog ang limpyo.
Lalum ang suba.	Ang suba ang lalum.
Hait ang sundang.	Ang sundang ang hait.
Taas ang estudyante.	Ang estudyante and taas.
Pait ang bung-on.	Ang bung-on ang pait.
Parat ang sud-an.	Ang sud-an ang parat.
Hugaw ang kwarto.	Ang kwarto ang hugaw.
Tigulang ang amahan.	Ang amahan ang tigulang.
Tambok ang iro.	Ang iro ang tambok.
Puti ang plato.	Ang plato ang puti.
Gaan ang libro.	Ang libro ang gaan.
Humok ang gapas.	Ang gapas ang humok.
Bug-at ang lamesa.	Ang lamesa ang bug-at.
Gahi ang bato.	Ang bato ang gahi.

2.

Nia ang daang balay.
Nia ang gwapang babaye.
Nia ang mubong lapis.
Nia ang gamayng kahoy.
Nia ang dakong kahoy.
Nia ang sabaang bata.

Naa ang bagang panapton.
Naa ang nating baka.
Naa ang daghang papel.
Naa ang bag-ong maestro.

Tua ang tam-is nga saging.
Tua ang humot nga bulak.
Tua ang aslum nga mangga.
Tua ang lapad nga dalan.
Tua ang lalum nga suba.
Kini ang hait nga sundang.
Kini ang taas nga estudyante.
Kini ang pait nga bung-on.
Kini ang parat nga sud-an.
Kana ang hugaw nga kwarto.
Kana ang tigulang nga amahan.
Kana ang tambok nga iro.
Kana ang humok nga gapas.
Kana ang bug-at nga lamesa.

Kadto ang dakong kabayo.
Kadto ang limpyong salog.
Kadto ang puting plato.
Kadto ang gaang libro.
Kadto ang gahing bato.

D. Substitution: Movable Slot

1. Muadto ako sa ilang dakong balay ugma.
_____ siya _____.
_____ imong _____.
_____ gamayng _____.
_____ kwarto _____.
_____ atong _____.
_____ kamo _____.
_____ among _____.
_____unya.

2. Musayaw siya sa daang "auditorium" sunod ugma.
Mukanta _____.
_____ sila _____.
_____ eskwelahan _____.
_____ ang iyang amiga _____.
_____ ilang _____.
Mutuon _____.
_____ karon.

3. Wala siya mulangoy sa niaging Dominggo.
   _____ mukaon _____.
   ____ kita _____.
   _____ mupalit _____.
   _____ semana.
   ____ kamo _____.
   _____ mudagan _____.

E. Conversion:

1. Cue Sentence: Da-an ang balay ni Pedro.
   Conversion: Ang balay ni Pedro da-an.

   a. Gwapa ang asawa ni Juan.
      _____.

   b. Hubo ang lapis ni Filemon.
      _____.

   c. Baga ug bag-o ang panapton ni Anita.
      _____.

   d. Daghan ang papel ni Rosa.
      _____.

   e. Bag-o ang maestro ni Juan.
      _____.

   f. Hait ang sundang ni Cornelio.
      _____.

   g. Hugaw ang kwarto ni Canuto.
      _____.

   h. Tigulang ang amahan ni Cris.
      _____.

   i. Tambok ang iro ni Rey.
      _____.

2. Cue Sentence: Tam-is ang saging sa tindera.
   Conversion: Ang saging sa tindera tam-is.

   a. Aslum ang mangga sa tindera.
      _____.

   b. Limpyo ang sapatos sa maestra.
      _____.

   c. Taas ang sinina sa mananhi.
      _____.

   d. Puti ang plato sa kusinera.
      _____.

e. Gaan ang libro sa estudyante.
_____.

f. Nindot ang klinika sa doktor.
_____.

g. Bug-at ang lamesa sa karpintero.
_____.

h. Nati ang baka sa magdadaro.
_____.

i. Sabaan ang bata sa nars.
_____.

F. Repetition:

1. Ang daang balay ni Pedro tua sa bukid.
Ang gwapang asawa ni Juan tua sa balay.
Ang mubong lapis ni Filemon tua sa lamesa.
Ang ba-ong panapton ni Anita tua sa kahon.
Ang daghang papel ni Rosa tua sa eskwelahan.

2. Kugihan ang maestrong bag-o ni Jose.
Daan ang sundang nga hait ni Cornelio.
Dako ang kwartong hugaw ni Canuto.
Buotan ang amahang tigulang ni Cris.
Nindot ang irong tambok ni Rey.

3. Ang tam-is nga saging sa tindera tua sa tindahan.
Ang aslum nga mangga sa tindera tua sa kusina.
Ang limpyong sapatos sa maestra tua sa salog.
Ang taas nga sinina sa mananahi tua sa kwarto.
Ang puting plato sa kusinera tua sa kusina.

4. Ang librong gaan sa estudyante tua sa libreriya.
Ang klinikang nindot sa doktor tua sa kalye Ruiz.
Ang lamesang bug-at sa karpintero tua sa sulod.
Ang bakang nati sa magdadaro tua sa bukid.
Ang batang sabaan sa nars tua sa balay.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

mao - Oo, mao siya.

Literally 'She is really the one'. This particle is used to emphasize the definiteness of an event or situation. In inter-

rogative constructions, as in Mao ba? it means 'Is it really so?'

kaayo - 'very'

Preceded by adjectives when used as an adverb.

ug - used here differently from the conjunction 'and'. In the examples found in the drill, [ug] functions as an oblique case marker, i.e. it marks the noun functioning as the object in verbal constructions.

[nga] - The distribution of the ligature [nga] is as follows:

a. after vowels = (-ng)
b. after the consonant /n/ = (-g)
c. elsewhere = [nga]

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	Topic	Object	
Verb	Noun/Pronoun	Marker	Noun
Nibasa	ako-class Pron.	ug	libro sulat sinina bolpen
Mupalit	[ang/si]-phrases		

2.

Predicate	Topic
Adjective	Noun/Pronoun
Daan Dako Taas	ako-class Pron. [ang/si]-phrases

a.

Topic	Predicate
Noun/Pronoun	Adjective
ako-class Pron.	dako
[ang/si]-phrases	daan
	taas

b.

Specific Topic	Specific Topic
Noun/Pronoun	Emphatic Adj.
ako-class Pron.	ang dako.
[ang/si]-phrases	daan.
	taas.

c.

Predicate	Topic			
Demonstratives	Modification Construction linked by Lig.			
	Noun		Ligature	Adjective
Nia	ang balay		nga	dako.
Naa	lamesa-		-ng	daan.
Tua	amahan-		-g	tigulang.

d.

	Adjective	Ligature	Noun
Kini	ang dako-	-ng	balay.
Kana	daan-	-g	lamesa.
Kadto	tigulang	nga	amahan.

3.

Pattern 2		Agentive Construction
Daan		
Dako	ang balay	[ni] and [sa] phrases
Gamay		

a.

Predicate	Modification Construction		Agentive Construction
Taas	ang daang balay		[ni] and [sa] phrases
	dakong		
	gamayng		

Supplementary Materials

Lessons 8-10

I. Narrative

A. Nangutana si Josefa kang Susana kung kinsa ang iyang kauban karon. Nitubag si Josefa nga siya si Maria, ang bag-ong sekretarya sa opisina ni Mr. de la Cruz, ang prinsipal sa Bayawan Elementary School.

Pangutana:

1. Nangutana ba si Josefa kang Susana?
2. Unsang iyang pangutana?
3. Kinsa ang kauban ni Susana?
4. Kinsa si Maria?
5. Unsa siya?
6. Kang kinsang opisina siya mutrabaho?
7. Kinsa si Mr. de la Cruz?
8. Unsa ang ngalan sa eskwelahan ni Mr. de la Cruz?

B. Nipalit si Karina ug bag-ong sapatos sa dakong tindahan nga tua sa syudad sa niaging bulan kay ang iyang sapatos daan na kaayo. Pagkahuman, niadto siya sa Majestic Restaurant ug nikaon siya. Human siya mukaon, nisakay siya sa dakong trak nga padulong sa iyang baryo.

Pangutana:

1. Nipalit ba si Karina ug bag-ong sapatos?
2. Diin siya mupalit ug sapatos?
3. Dako ba ang tindahan?
4. Hain ang tindahan?
5. Nganong nipalit siya ug sapatos?
6. Pagkahuman, diin siya muadto?
7. Ngano man?

8. Nisakay ba siya sa dakong trak?
9. Asa padulong ang trak?

Vocabulary:

niaging bulan	last month
padulong	bound for, going to
pagkahuman	afterwards

II. Dialogue

A: Maayong pag-abot sa among eskwelahan, Mr. Anderson.
B: Salamat, ug nalipay ako.
A: Gusto kong ipaila-ila kanimo ang tanang mga maestra unya, pero karon, mangape una kita.
B: O sige, Sir, naa ra na nimo.
A: Maayo ba ang imong biyahe sa eroplano?
B: Maayo man ug kadiyut ra.

Vocabulary:

pag-abot	arrival
Maayong pag-abot!	Welcome!
Naa ra (ka)na nimo.	It's up to you.

Pangutana:

1. Kinsa ang niabot sa eskwelahan ni Mr. Ruiz?
2. Unsa ang ingon ni Mr. Ruiz kang Mr. Anderson?
3. Unsa ang tubag ni Mr. Anderson kang Mr. Ruiz?
4. Kinsa ang ipaila-ila ni Mr. Ruiz kang Mr. Anderson?
5. Muinom ba siya ug kape karon?
6. Maayo ba ang biyahe ni Mr. Anderson?
7. Diin siya musakay?

LESSON 11

Structural Content: Existential Form: Aduna
Negation: Wala
Personal Pronouns: 3rd set, nako-class
Noun Marker: (-y)

I. DIALOGUE #1

Setting: Berto and his friends are talking about their brothers and sisters.		Nagsultihanay si Berto ug ang iyang mga amigo bahin sa ilang mga igsoon.
Do you have any brothers or sisters, Bert?	A:	Aduna ka bay mga igsoon, Bert?
Yes, I have three, two brothers and one sister.	B:	Oo, aduna akoy tulong igsoon, duhang lalake ug usang babaye.
And you? How many brothers and sisters do you have?	A:	Ug ikaw? Pila ang mga igsoon nimo?
Three also. All boys, no girls.	C:	Tulo sab. Puro lalake, walay babaye.

DIALOGUE #2

Setting: Rene and his friend are discussing what they would like to do		Nagsultihanay si Rene ug ang iyang amigo bahin sa gusto nilang buhaton
What can we do, Rene?	A:	Unsay mahimo 'ta, Rene?
Do you have a Math book?	B:	Aduna ka bay libro sa "Math"?
Yes, why?	A:	Oo, ngano man?
I'd like to read our lesson.	B:	Gusto kong mubasa sa leksyon nato.

Okay then, let's read it together.	A:	Hala sige, mubasa kitang duha.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Do you have any brothers or sisters?	A:	Aduna ka ba, mga igsoon, Bert?
have you siblings		aduna ka [ba(y)] [mga] igsoon
Yes, I have three, two brothers and one sister.	B:	Oo, aduna akoy tulong igsoon, duhang lalake ug usang babaye.
Yes, have I three siblings two boys and one girl		oo, aduna ako(y) tulo(ng) igsoon duha(ng) lalake ug usa(ng) babaye
And you? How many brothers and sisters do you have?	A:	Ug ikaw? Pila ang mga igsoon nimo?
and you how many siblings your		ug ikaw pila [ang] [mga] igsoon nimo
Three also. All boys, no girls.	C:	Tulo sab. Puro lalake, walay babaye.
three also all boy no girl		tulo [sab] puro lalake wala(y) babaye

DIALOGUE BREAKDOWN #2

What can we do, Rene?	A:	Unsay mahimo 'ta, Rene?
what can we		unsa(y) mahimo 'ta
Do you have a Math book?	B:	Aduna ka bay libro sa "Math"?
have you book in Math		aduna ka [ba(y)] libro [sa] "Math"
Yes, why?	A:	Oo, ngano man?
yes, why [tell me]		oo, ngano [man]

I'd like to read our lesson.	B: Gusto kong mubasa sa leksyon nato.
like I read lesson our	gusto ko(ng) (mu)basa [sa] leksyon nato
Okay then, let's read it together.	A: Hala sige, mubasa kitang duha.
okay read we two	hala sige (mu)basa kita(ng) duha

III. RELATED UTTERANCES

How many children do you have?	Pila ang imong bata?
How many brothers or sisters do you have?	Pila ang imong igsoon?/ Pila ka buok ang imong igsoon?
I have four brothers.	Duna koy upat ka igsoong lake.
I have five sisters.	Aduna koy limang igsoon nga baye.

IV. VOCABULARY LIST

atis	sugar apple
bahin	part, share, portion
banig	mat
barbero	barber
bitoon	star
bola	ball
buhaton	work
buhok	hair
bulohaton	things to do
bulong	medicine
bunga	fruit
buok	pieces
kaligoanan	bathroom
kalo	hat
kanal	canal, sewer ditch
kan-on	boiled/steamed rice or corn
karne	meat
katre	bed
kortapluma	penknife
kutsilyo	knife
kwarta	money
dulaan	toy
duha	two
eksamen/iksamen	exam, test

guba	ruined, destroyed, broken
habolan/habol	dull
hilaw	unripe, green (fruit, vegetables); raw
hilumon/hilum	quiet
hinog	ripe
iriser	eraser
itik	duck
itlog	egg
langgam	bird
langit	sky, heaven
lingkoranan	chair
lubi	coconut
manok	chicken
pagsuroy-suroy	strolling about, the act of taking a walk/ride
pamilya	family
paniudto	lunch
panyo	handkerchief
pauntinpin	fountain pen
problema	problem
programa	program
puto	all
radyo	radio
retrato	picture
tambis	water apple
tanaman	garden
tiil	foot
trabaho	work, job
tudlo	finger
tugkaran	yard
tulo	three
usa	one
yuta	land

V. DRILLS

A. Repetition:

Adunay langgam sa kahoy.	Walay langgam sa kahoy.
Adunay bunga ang lubi.	Walay bunga ang lubi.
Adunay bitoon sa langit.	Walay bitoon sa langit.
Adunay bulak sa tanaman.	Walay bulak sa tanaman.
Adunay karne sa tindahan.	Walay karne sa tindahan.
Adunay itlog ang manok.	Walay itlog ang manok.
Adunay bola si Pepe.	Walay bola si Pepe.
Adunay kusina ang kusinero.	Walay kusina ang kusinero.
Adunat dulaan si Nena.	Walay dulaan si Nena.
Adunay manok si Mario.	Walay manok si Mario.

Aduna siyay itik.	Wala siyay itik.
Aduna kamiy lamesa.	Wala kamiy lamesa.
Aduna silay iring.	Wala silay iring.

B. Question and Answer:

	Affirmative:	Negative:
Aduna ka bay awto?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay saging?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ba siyay basket?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay pauntinpin?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay iriser?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ba koy katre sa kwarto?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay bulak sa lamesa?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay iring sa kusina?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna bay kabayo sa dalan?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna bay magbabaul sa bukid?	Oo, aduna.	Wala.

C. Repetition and Conversion Drill:

Usa ang akong lapis.	Usa ang lapis nako.
Kini ang akong libro.	Kini ang libro nako.
Hain ang akong sapatos?	Hain ang sapatos nako?
Tua sa balay ang imong igsoon.	Tua sa balay ang igsoon nimo.
Siya ang imong maestra.	Siya ang maestra nimo.
Muadto ako sa imong balay.	Muadto ako sa balay nimo.
Rosa ang iyang ngalan.	Rosa ang ngalan niya.
Barbero ang iyang bana.	Barbero ang bana niya.
Dako ang iyang balay.	Dako ang balay niya.
Kugihan ang atong manghod.	Kugihan ang manghod nato.
Bag-o ang atong awto.	Bag-o ang awto nato.
Daan ang atong balay.	Daan ang balay nato.
Mubo ang among lapis.	Mubo ang lapis namo.
Amerikano ang among maestro.	Amerikano ang maestro namo.
Daghan ang among amigo.	Daghan ang amigo namo.

Hain ang <u>inyong</u> libro?	Hain ang libro <u>ninyo</u>?
Kumusta ang <u>inyong</u> pamilya?	Kumusta ang pamilya <u>ninyo</u>?
Pila ka buok ang <u>inyong</u> igsoon?	Pila ka buok ang igsoon <u>ninyo</u>?
Kinsay <u>ilang</u> ngalan?	Kinsay ngalan <u>nila</u>?
Taga-diin ang <u>ilang</u> amahan?	Taga-diin ang amahan <u>nila</u>?
Tua ba sa Pepeekeo ang <u>ilang</u> balay?	Tua ba sa Pepeekeo ang balay <u>nila</u>?
Sakit ang iyang ulo.	Sakit ang ulo niya.
Hain ang imong eskwelahan?	Hain ang eskwelahan nimo?
Limpyo kaayo ang atong tugkaran.	Limpyo kaayo ang tugkaran nato.
Nipis ang ilang sinina.	Nipis ang sinina nila.
Kinsay imong ginikanan?	Kinsay ginikanan nimo?
Hait ang akong kortapluma.	Hait ang kortapluma nako.
Hilaw ang iyang kan-on.	Hilaw ang kan-on niya.
Pila ka buok ang imong tudlo?	Pila ka buok ang tudlo nimo?

D. <u>Repetition and Conversion</u>:

Daan ang akong balay.	Ang daang balay, ako.
Limpyo ang imong ti-il.	Ang limpyong tiil, imo.
Layo ang inyong puloy-anan.	Ang layong puloy-anan, inyo.
Duol ang among kaligo-anan.	Ang duol nga kaligo-anan, amo.
Guba ang atong eskwelahan.	Ang gubang eskwelahan, ato.
Nindot ang inyong tugkaran.	Ang nindot nga tugkaran, inyo.
Gahi ang ilang karne.	Ang gahing karne, ila.
Baho ang ilang kanal.	Ang bahong kanal, ila.
Batan-on ang iyang inahan.	Ang batan-ong inahan, iya.
Gaan ang among siya.	Ang gaang siya, amo.
Ngil-ad ang ilang retrato.	Ang ngil-ad nga retrato, ila.
Maut ang iyang anak.	Ang maut nga anak, iya.
Mabaw ang among dagat.	Ang mabawng dagat, amo.
Itum ang iyang buhok.	Ang itum nga buhok, iya.
Habolan ang akong kutsil-yo.	Ang habolang kutsilyo, ako.

Mubo ang iyang amahan.	Ang mubong amahan, iya.
Gahi ang iyang lingkoranan.	Ang gahing lingkoranan, iya.
Hilumon ang ilang estudyante.	Ang hilumong estudyante, ila.
Humot ang akong buhok.	Ang humot nga buhok, ako.
Dyutay ang ilang libro.	Ang dyutayng libro, ila.
Nipis ang iyang panyo.	Ang nipis nga panyo, iya.
Mubo ang akong lapis.	Ang mubong lapis, ako.
Hawod ang iyang bata.	Ang hawod nga bata, iya.
Lala ang akong estudyante.	Ang lalang estudyante, ako.

E. Expansion/Question and Answer:

1. Ang mga bata musayaw.

   Q: Kang kinsang mga bata ang musayaw? A: Niya.

   Ang mga bata niya ang musayaw.

   Q: Diin sila musayaw? A: Sa programa.

   Ang mga bata niya ang musayaw sa programa.

   Q: Kanus-a sila musayaw? A: Karong gabii.

   Ang mga bata niya ang musayaw sa programa karong gabii.

2. Mubasa siya sa libro.

   Q: Kanus-a siya mubasa sa libro? A: Ugma.

   Mubasa siya sa libro ugma.

   Q: Asa siya mubasa sa libro? A: Sa libreriya.

   Mubasa siya sa libro ugma sa libreriya.

3. Niinum kita ug serbesa.

   Q: Diin kita niinum ug serbesa? A: Sa balay nila.

   Niinum kita ug serbesa sa balay nila.

   Q: Kanus-a kita niinum ug serbesa? A: Gahapon sa gabii.

   Niinum kita ug serbesa sa balay nila gahapon sa gabii.

4. Musakay kami.

Q: Asa kami musakay? A: Sa awto.

Musakay kami sa awto.

Q: Kang kinsang awtoha? A: Ninyo.

Musakay kami sa awto ninyo.

Q: Kanus-a kami musakay sa awto? A: Sa sunod adlaw.

Musakay kami sa awto ninyo sa sunod adlaw.

Q: Uban ni kinsa? A: Uban ni Pedro.

Musakay kami sa awto ninyo sa sunod adlaw uban ni Pedro.

5. Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne.

Q: Kanus-a sila nipalit ug karne? A: Gahapon sa udto.

Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne gahapon sa udto.

Q: Diin sila nipalit ug karne? A: Sa merkado.

Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne gahapon sa udto sa merkado.

Q: Para unsa? A: Para sa paniudto.

Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne gahapon sa udto sa merkado para sa paniudto.

Q: Kang kinsang paniudtoha? A: Nila.

Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne gahapon sa udto sa merkado para sa paniudto nila.

6. Mukanta si Pablo ug 'Pambansang Awit'.

Q: Asa siya mukanta? A: Sa "flag ceremony".

Mukanta si Pablo ug 'Pambansang Awit' sa "flag ceremony".

Q: Kanus-a siya mukanta? A: Unya sa buntag.

Mukanta si Pablo ug 'Pambansang Awit' sa "flag ceremony" unya sa buntag.

7. Nilangoy kamo sa "swimming pool".

Q: Kang kinsang "swimming pool"? A: Nako.

Nilangoy kamo sa "swimming pool" nako.

Q: Kanus-a kamo nilangoy? A: Sa niaging Dominggo.

Nilangoy kamo sa "swimming pool" nako sa niaging Dominggo.

8. Adunay libro sa lamesa.

Q: Unsa pa? A: Papel.

Adunay libro ug papel sa lemesa.

Q: Kang kinsang lamesa? A: Nimo.

Adunay libro ug papel sa lamesa nimo.

Q: Kanus-a? A: Karon.

Adunay libro ug papel sa lamesa nimo karon.

F. Repetition and Conversion:

1. Aduna akoy libro sa "Math".	Wala akoy libro sa "Math".
Aduna kay klase ugma.	Wala kay klase ugma.
Aduna siyay mga anak.	Wala siyay mga anak.
Aduna kamiy trabaho.	Wala kamiy trabaho.
Aduna kitay maayong puloy-anan.	Wala kitay maayong puloy-anan.
Aduna kamoy buhaton.	Wala kamoy buhaton.
Aduna silay panahon sa pagsuroy-suroy.	Wala silay panahon sa pagsuroy-suroy.
Aduna kitay bag-ong maestra.	Wala kitay bag-ong maestra.
Aduna silay bahin sa programa.	Wala silay bahin sa programa.
Aduna siyay hinog nga tambis.	Wala siyay hinog nga tambis.
Aduna kamoy dakong tugkuran.	Wala kamoy dakong tugkuran.
Aduna siyay daghang problema.	Wala siyay daghang problema.

Aduna kamoy mga humot nga buwak.	Wala kamoy mga humot nga buwak.
Aduna kitay hait kaayong sundang.	Wala kitay hait kaayong sundang.
Aduna kay maayong ginikanan.	Wala kay maayong ginikanan.
Aduna siyay dyutay nga mangga.	Wala siyay dyutay nga mangga.

2.	Aduna siyay amigo.	Aduna ba siyay amigo?
	Aduna akoy kwarta.	Aduna ba akoy kwarta?
	Aduna kamiy sinina.	Aduna ba kamiy sinina?
	Aduna kamoy pagkaon.	Aduna ba kamoy pagkaon?
	Aduna silay radyo.	Aduna ba silay radyo?
	Aduna kitay yuta.	Aduna ba kitay yuta?
	Aduna siyay libro.	Aduna ba siyay libro?
	Aduna kamiy panyo.	Aduna ba kamiy panyo?
	Aduna akoy papel.	Aduna ba akoy papel?
	Aduna silay atis.	Aduna ba silay atis?
	Aduna kamoy panapton.	Aduna ba kamoy panapton?
	Aduna silay banig.	Aduna ba silay banig?
	Aduna kitay sud-an.	Aduna ba kitay sud-an?
	Aduna siyay igsoon.	Aduna ba siyay igsoon?
	Aduna kay sulat.	Aduna ka bay sulat?
	Aduna kamoy bisita.	Aduna ba kamoy bisita?
	Aduna siyay awto.	Aduna ba siyay awto?
	Aduna kay estudyante.	Aduna ka bay estudyante?
	Aduna kamiy sapatos.	Aduna ba kamiy sapatos?
	Aduna kitay bulohaton.	Aduna ba kitay bulohaton?
	Aduna siyay kalo.	Aduna ba siyay kalo?

G. Substitution: Movable Slot

1. Aduna akoy nindot nga sinina.
   _____ silay _____.
   _____ dakong balay.
   _____ kamiy _____.
   _____ klase karon.

2. Dunay klase ang mga estudyante.
   _____ "Peace Corps trainee".
   _____ libro _____.
   _____ lapis _____.
   _____ maestra.
   _____ klase _____ karon.

3. Aduna silay mga maayong panapton.
_____ kitay _____.
_____ bag-ong maestra.
_____ silay _____.
_____ nindot nga buwak.

4. Dunay programa sa eswelahan karon.
_____ "auditorium" _____.
_____ eksamen _____.
_____ kwarto _____.
_____ unya.

H. Comprehension Drill:

Usa ka adlaw nagpyesta ang Talisay. Adunay daghang pagkaon sa tanang balay. Adunay pansit, adobong manok, piniritong isda ug lumpya. Adunay daghang imnunon sama sa serbesa, bino, coke, pepsi ug seven-up usab. Adunay daghang bisita. Puno ang mga balay. Adunay dakong sayaw sa munisipyo. Ang tanan nisayaw. Nipauli sila nga malipayon..

nagpyesta	-	had a fiesta
pagkaon	-	food
piniritong isda	-	fried fish
lumpya	-	rolls of paper-thin wrapper filled with sauted vegetables and meat/shrimp bits
imnunon	-	drinks
sama sa	-	such as, like ...
bino	-	wine
puno	-	full, filled
munisipyo	-	townhall
nipauli	-	returned home
niana	-	that (dative)
nganli	-	name, ennumerate

Pangutana:

1. Diin ang pyesta usa ka adlaw niana?
2. Aduna bay daghang pagkaon? Nganli.

3. Aduna bay mga imnunon? Nganli sab.
4. Diin ang dakong sayaw?
5. Kinsay nisayaw?

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

duna - the short form of aduna. Duna is more frequently used by native speakers in everyday conversation.

wala - the negative form of aduna. Its short form is waa which, like duna, is used more often than its full form.

'ta - Unsay mahimo 'ta, Ruben?

'ta is the converted short form of nato.

bay - Aduna ka bay libro sa "Math"?

bay = [ba] + [ug]

Hala sige - Hala sige, mubasa kitang duha.

Sige, literally 'okay, all right', signals the intention of the speaker for the hearer to go ahead. In another usage, it means 'to commence/begin doing (something)'.

The following question words are introduced incidentally in the drills:

pila - 'how many' or 'how much'

pila ka buok 'how many (pieces)'

diin - 'where'

kang kinsa 'whose'

kanus-a - 'when'

uban ni kinsa - 'with whom'

para unsa - 'for what'

unsa pa - 'what else'

Noun Marker: (-y) as Topic and Oblique Case Marker

The functions of (-y) are two-fold:

1. as a topic case marker, i.e. the word or phrase it precedes is the topic of the sentence, and is used interchangeably with the other topic case marker [ang], e.g.

Niay imong bisita -- Nia ang imong bisita.
Unsay ngalan niya? -- Unsa ang ngalan niya?

Pila, unsa, kinsa and the nia-class of demonstrative pronouns frequently co-occur with (-y) when it functions as a topic marker.

Predicate		Topic
Nia	-y	imong bisita.
Kinsa	ang	
Unsa		ngalan niya?
Pila		iyang igsoon?

2. as an oblique case marker, i.e. the word or phrase it precedes is the direct object in the sentence, and is used interchangeably with [ug] when occurring with aduna or wala, e.g.

Adunay libro sa lamesa. -- Aduna ug libro sa lamesa.
Walay estudyante sa klase. -- Wala ug estudyante sa klase.

Notice how aduna and wala assume a verb-like quality. The nouns following (-y) function as direct objects.

Predicate	Complements		
	Noun (Dir Obj)		Noun (Place)
Aduna	-y	libro	sa lamesa.
Wala	ang	estudyante	sa klase.

Existential Sentences:

'There is/are... was/were... will be, etc.'	'One has/have... had... will have, etc.'

Aduna is one of the forms used in marking existential sentences. (The others -- may, dia, dinhi, anhi, nia -- are taken up in different lessons.) Aduna introduces the existent which is a noun.

The combination: [aduna + existent] may be called an aduna-phrase. The first constituent aduna is linked to the existent by the marker (-y), e.g.

Adunay libro si Mario.
Adunay klase karon.

The non-existence of an item, object, person, event or situation is signalled by the negative form wala. In an earlier lesson, wala was seen in its function as a negative form with a time meaning. However, as the negative form of aduna it is not used with time meaning.

Personal Pronouns: 3rd set, nako-class

	Singular		Plural	
1st Person	nako,ko	'I,my'	namo (excl)	'we,our'
			nato (incl)	'we,our'
2nd Person	nimo,mo	'you,your'	ninyo	'you,your'
3rd Person	niya	'he/she, his,her,hers'	nila	'they,their'

The 3rd set of Personal Pronouns, nako-class is used as postposed genitives, i.e. possessive pronouns. This class always follows the noun to which it is attributed.

Note that the 2nd set of Personal Pronouns, ako-class is used as preposed genitives. Compare the following examples:

akong libro	'my book'	libro nako
imong balay	'your house'	balay nimo
iyang inahan	'her mother'	inahan niya
among ginikanan	'our parents'	ginikanan namo
atong lamesa	'our table'	lamesa nato
inyong amigo	'your friend'	amigo ninyo
ilang papel	'their paper'	papel nila

Summary: Sentence Patterns

1.

	Predicate		Complement
	Noun	(Dir Obj)	Time/Place
Aduna		langgam	sa kahoy.
Wala	-y	klase	ugma.

a.

Predicate	Topic	Predicate		Complement
	Pronoun	N	(Dir Obj)	Time/Place
Aduna	ako-class		klase	ugma.
Wala	1st set	-y	iring	sa kwarto.

b.

Predicate		Topic
	N (Dir Obj)	Noun
Aduna	itlog	ang manok.
Wala -y	bola	si Pedro.

2.

Predicate	Int.Mkr	Topic	Predicate		Complement
		Pronoun	N	(Dir Obj)	Time/Place
Aduna		ako-class		klase	ugma?
Wala	ba	1st set	-y	bulak	sa siya?

a.

Predicate	Int.Mkr	Predicate		Complement
		N	(Dir Obj)	Time/Place
Aduna				
Wala	ba	-y	bulak	sa lamesa?

3.

Predicate	Topic	
Adjective	Pronoun	Noun (obj.possessed)
Daan	ang +	balay.
Limpyo	ako-class 2nd set	lamesa.
		sapatos.

a.

Topic		Predicate
Adjective	Noun	Pronoun
Ang daang limpyong	balay, sapatos, lamesa,	ako-class 2nd set

4.

Topic		Predicate
Noun	Pronoun	Adjective
Ang balay lamesa sapatos	nako-class 3rd set	daan. limpyo.

a.

Predicate	Topic	Complement	
Verb	Pronoun	N (Place/Obj)	Pronoun
Muadto Nilimpyo	ako-class 1st set	sa balay ug sapatos	nako-class 3rd set

LESSON 12

Structural Content: Personal Pronouns: 3rd set, nako-class in Indirect Discourse
Question words: asa, ngano, pila
Particles: [kay], [aron], [uban]

I. DIALOGUE #1

Setting: Ben is asked by his friend where he is going.

Gipangutana si Ben sa iyang amigo kung asa siya muadto.

Hey, Ben. Just a minute.	A:	Oy, Ben. Kadiyut lang.
What's up?	B:	Ngano man?
Where are you going?	A:	Asa ka karon?
To school.	B:	Sa eskwelahan.

DIALOGUE #2

Setting: A PCV inquires from a taxi driver how much the fare is to his destination

Nangutana ang PCV sa taksi drayber kung pila ang plete padulong sa iyang adtoan

Taxi!	A:	Taksi!
Where are you going?	B:	Asa ka padulong?
I'm going to the Capitol Hotel. How much is the fare?	A:	Muadto ako sa Capitol Hotel. Pila ang plete?
Around three pesos.	B:	Mga tres pesos, tingali.
Isn't that expensive?	A:	Dili ba mahal ra?
No. That's about right because the hotel is far.	B:	Dili. Husto-husto ra, kay layo man ang hotel.

Oh, all right.	A:	O, sige.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Hey, Ben. Just a minute.	A:	Oy, Ben. Kadiyut lang.
hey, Ben little only		oy, Ben kadiyut [lang]
What's up?	B:	Ngano man?
why [tell me]		ngano [man]
Where are you going?	A:	Asa ka karon?
where you now		asa ka karon
To school.	B:	Sa eskwelahan.
to school		[sa] eskwelahan

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Taxi!	A:	Taksi!
Where are you going?	B:	Asa ka padulong?
where you going		asa ka padulong
I'm going to the Capitol Hotel. How much is the fare?	A:	Muadto ako sa Capitol Hotel. Pila ang plete?
go I to Capitol Hotel how much the fare		(mu)adto ako [sa] Capitol Hotel pila [ang] plete
Around three pesos.	B:	Mga tres pesos, tingali.
approximately three pesos perhaps		[mga] tres pesos tingali
Isn't that expensive?	A:	Dili ba mahal ra?
not expensive		dili [ba] mahal [ra]
No. That's about right because the hotel is far.	B:	Dili. Husto-husto ra, kay layo man ang hotel.

no	dili
just right only	husto-husto [ra]
because far [you know]	kay layo [man]
the hotel	[ang] hotel

Oh, all right. A: O, sige.

III. RELATED UTTERANCES

Where are you going?/ Where to?	Asa ka padulong?/ Asa ka paingon?/ Asa ka muadto?
What are you doing?/ What will you do?	Mag-unsa ka?
What did you do?	Nag-unsa ka?

IV. VOCABULARY LIST

bakasyon	vacation
bangko	bank
kadiyut	little
kuha	get, take
dormitoryo	dormitory
husto-husto	just right
ingon	say, tell
isda	fish
mahal	expensive
ospital	hospital
padulong	go
paingon	go
pare/pari	priest
plete	fare
sulti	say, talk, speak
taksi	taxi
tanom	plant
tingali	perhaps, maybe, 'I think'
tres	three
tudlo	teach

V. DRILLS

A. Substitution: Fixed Slot and Question & Answer:

1. Asa ka karon?	Sa balay.
	__ kusina.
	__ simbahan.
	__ sinehan.
	__ restawran.

2. Asa ka muadto?
   Sa kapiteriya.
   __ dormitoryo.
   __ lungsod.
   __ merkado.
   __ eskwelahan.

3. Asa ka padulong?
   Sa tindahan.
   __ bangko.
   __ klase.
   __ libreriya.
   __ ospital.

4. Asa ka paingon?
   Sa bukid.
   __ baryo.
   __ syudad.
   __ probinsya.
   __ dagat.

B. Chain Drill: Question & Answer and Indirect Discourse

1. Asa ka karon?
   Sa balay.
   Ngano man?
   Kay magkuha ako sa libro nako.
   Unsa ang ingon niya?
   Ingon niya nga magkuha siya sa libro niya sa balay.

2. Asa ka karon?
   Sa kusina.
   Ngano man?
   Kay magkuha ako sa kutsilyo niya.
   Unsa ang ingon niya?
   Ingon niya nga magkuha siya sa kutsilyo niya sa kusina.

3. Asa ka karon?
   Sa simbahan.
   Ngano man?
   Kay makigsulti ako sa pare namo.
   Unsa ang ingon niya?
   Ingon niya nga makigsulti siya sa pari nila sa simbahan.

4. Asa ka karon?
   Sa restawran.
   Ngano man?
   Kay muorder ako sa pagkaon nato.
   Unsa ang ingon niya?
   Ingon niya nga muorder siya sa pagkaon nato sa restawran.

5.	Asa ka muadto?	Sa dormitoryo.
	Ngano man?	Kay makigsulti ako sa amigo nimo.
	Unsa ang ingon niya?	Ingon niya nga makigsulti siya sa amigo nako sa dormitoryo.
6.	Asa ka muadto?	Sa lungsod.
	Ngano man?	Kay mubisita ako sa ginikanan namo.
	Unsa ang ingon niya?	Ingon niya nga mubisita siya sa ginikanan nila sa lungsod.
7.	Asa ka muadto?	Sa merkado.
	Ngano man?	Kay mupalit ako ug isda sa inahan ninyo.
	Unsa ang ingon niya?	Ingon niya nga mupalit siya ug isda sa inahan namo sa merkado.
8.	Asa ka padulong?	Sa tindahan.
	Ngano man?	Kay mupalit ako sa akong lapis.
	Unsa ang ingon niya?	Ingon niya nga mupalit siya sa iyang lapis sa tindahan.
9.	Asa ka padulong?	Sa bangko.
	Ngano man?	Kay magkuha ako ug akong kwarta.
	Unsa ang ingon niya?	Ingon niya nga magkuha siya ug iyang kwarta sa bangko.
10.	Asa ka padulong?	Sa libreriya.
	Ngano man?	Kay mutuon ako sa akong leksyon.
	Unsa ang ingon niya?	Ingon niya nga mutuon siya sa iyang leksyon sa libreriya.
11.	Asa ka paingon?	Sa syudad.
	Ngano man?	Kay mubisita ako sa akong mga amiga.
	Unsa ang ingon niya?	Ingon niya nga mubisita siya sa iyang mga amiga sa syudad.

12. Asa ka paingon? — Sa probinsya.
Ngano man? — Kay mubisita ako sa akong mga igsoon.
Unsa ang ingon niya? — Ingon niya nga mubisita siya sa iyang mga igsoon sa probinsya.

C. Substitution: Fixed Slot and Question & Answer:

1. Asa ka padulong?

Padulong ako sa merkado uban ni Jose.
_____ balay uban ni Maria.
_____ eskwelahan uban ni Josefa.
_____ tindahan uban sa inahan.
_____ kwarto uban sa amigo nako.
_____ bukid uban sa magdadaro.

2. Asa ka paingon?

Paingon ako sa San Jose aron mubakasyon.
_____ Texas aron mutudlo.
_____ New York aron mutuon.

3. Asa ka paingon?

Paingon ako sa Cebu uban ni Maria aron mubakasyon.
_____ Manila uban ni Jose aron mutudlo.
_____ Cotabato uban sa inahan nako aron mubisita.
_____ Mindoro uban sa magdadaro aron mutanom.

D. Multiple Substitution: Fixed Slot and Question & Answer Drill:

1. Padulong ako sa bukid uban niya.
_____ sine ____ nimo.
_____ munisipyo ____ ninyo.

Q: Kinsay kauban nako? A: Siya.
Ikaw.
Kamo.

2. Padulong ka sa baryo uban namo.
_____ lungsod ____ nila.
_____ tindahan ____ nako.

Q: Kinsay kauban nimo? A: Kami.
Sila.
Ikaw.

3. Padulong siya sa syudad uban nato.
_____ simbahan ____ ninyo.
_____ balay _____ nila.

Q: Kinsay kauban niya? A: Kita.
Kamo.
Sila.

4. Paingon kami sa Pilipinas uban nila.
_____ Hawaii _____ ninyo.
_____ California ____ nimo.

Q: Kinsay kauban namo? A: Sila.
Kamo.
Ikaw.

5. Paingon kita sa New York uban nila.
_____ Texas _____ niya.
_____ Oregon _____ niya.

Q: Kinsay kauban nato? A: Sila.
Siya.
Siya.

6. Paingon kamo sa Cebu uban nako.
_____ Leyte ____ nila.
_____ Samar ____ nako.

Q: Kinsay kauban ninyo? A: Ako.
Sila.
Ako.

7. Paingon sila sa Cagayan de Oro uban nato.
_____ Davao _____ ninyo.

Q: Kinsay kauban nila? A: Kita.
Kamo.

E. Substitution: Movable Slot

1. Siya ang kauban nako padulong sa bukid.
Ikaw _____ sine.
Kamo _____ munisipyo.

Kami _____ nimo _____.
Sila _____ lungsod.
Ako _____ tindahan.
Kami _____ niya _____.
Kamo _____ simbahan.
Sila _____ balay.

2. Sila ang kauban namo paingon sa Pilipinas.
Kamo _____ Hawaii.
Ikaw _____ California.
Sila _____ nato _____.
Siya _____ Texas.
Siya _____ Oregon.
Ako _____ ninyo _____.
_____ Leyte.
Kita _____ nila _____.
Kami _____ Cagayan de Oro.
Kamo _____ Davao.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

kadiyut lang - 'just a minute', 'wait a minute', 'in a minute'

[lang] - 'only'

Particle which limits the application of the preceding word.

[man] - Ngano man?

The particle [man] modifies the question word ngano.

asa - Asa ka karon?

Used in this context, asa usually implies motion toward something. In verbal sentences, it has a future time meaning.

[aron] - 'in order to', 'so that'

The verb following the particle [aron] is in its non-factual form.

[uban] - 'accompanied by', 'in the company of'

This particle is followed by a [ni] or [sa] phrase marking the noun, e.g.

... uban ni Juan
sa bata

[ra] - Mahal ra.
Husto-husto ra.

In Mahal ra, the particle is used to express the meaning of the adjectives 'too', 'very'.

In Husto-husto ra, it modifies the adjective to mean 'only', 'no more-no less'.

[mga] - Mga tres pesos, tingali.

[Mga] is used here to mean 'approximately', 'more or less'.

nga - Ingon niya nga muadto siya sa lungsod.

Nga, as used here, joins two clauses and functions like the English 'that' in relative clauses.

Personal Pronouns: 3rd set, nako-class

The 3rd set of personal pronouns, nako-class substitutes for the [ni] or [sa] phrase marking the agentive case.

Example: Ingon ni Pedro ... ---→ Ingon niya ...
Ingon sa mga bata...---→ Ingon nila ...

Summary: Sentence Patterns

1.

1st Sentence				Linker	2nd Sentence			
Predicate	Topic	Complement			Predicate	Topic	Complement	
Verb	Pronoun	Noun (place)	Particle		Verb	Pronoun	N (obj)	Pron
Muadto	ako-class	sa balay	kay		magkuha	ako-class	sa libro,	nako-class
Paingon	1st set	kwarto			mubasa	1st set	ug sulat	3rd set

2. Indirect Discourse

Dependent Clause		Ligature	Predicate	Topic	Complement
Verb	Pronoun		Verb	Pronoun	Noun (place)
Ingon	nako-class	nga	muadto	ako-class	sa balay.
	3rd set		mupalit	1st set	tindahan.
			mutuon		eskwelahan.

3.

Predicate	Topic	Complement					
Verb	Pronoun	Noun (place)	Particle	Noun (person)	Particle	Verb	
Paingon	ako-class	sa Cebu	uban	[ni] or [sa]	aron	mutuon	
Muadto	1st set	Manila		phrases		mubakasyon	
Padulong		New York					

Supplementary Materials

Lessons 11-12

I.

#1. Dialogue

A: Asa ang imong lakaw karon?
B: Dinha lang.
A: Tinuod? Pustora ka man kaayo.
B: Labot nimo.
A: Bitaw. Mubisita ka ba kang Inday?
B: Ambot lang, pero tingali.
A: Hala sige, ayoha ha.

Vocabulary:

ayoha	do it right
dinha	there
labot nimo	none of your business, what is it to you?
lakaw	leave, depart, go
Asa ang imong lakaw?	Where is your destination?, Where to?, Where are you going?
pustora	well-dressed, dressed to the hil
tinuod	truth, (Is that the truth?, idiomatically, Is that right?)

#2. Narrative

Si Arturo adunay lakwan. Paingon siya sa balay ni Inday. Nangutana si Nonoy niya kung asa siya. Nitubag siya nga dinha lang ang iyang adtoan, pero dili kini tinuod. Ang tinuod mubisita siya kang Inday, ang iyang trato.

Pangutana:

1. Asa paingon si Arturo?
2. Unsa ang pangutana ni Nonoy kang Arturo?
3. Unsa ang tubag niya kang Nonoy?
4. Tinuod ba ang tubag niya?
5. Unsa ang tinuod?
6. Kinsa si Inday?

II.

#1. Dialogue

A: Oy, Sepa, duna ako[illegible] kinahanglan, ha? Mahimo ba?
B: Unsa man diay, kung duna ko.
A: Pahulama ko ug mga siya nimo.
B: Sige, basta ikaw. Duna ka bay mga bisita?
A: Oo. Ang bos ni Jose ug ang asawa niya, uban ang mga anak nila mukaon ug panihapon sa balay namo karong gabii.

Vocabulary:

kinahanglan	need
hulam	borrow
pahulama ko	let me borrow
mahimo	is possible

#2. Narrative

Ang bos sa bana ni Inday uban ang iyang asawa ug ang ilang mga anak mukaon ug panihapon sa balay nila karong gabii. Kay kinahanglan siya ug mga siya, niadto siya kang Sepa aron muhulam niya kay wala siyay nindot nga mga siya.

Pangutana:

1. Kinsa ang bana ni Inday?
2. Kinsa ang ilang mga bisita?
3. Kanus-a sila muabot sa ilang balay?
4. Nganong muadto sila sa balay nila?
5. Unsa ang kinahanglan ni Inday?
6. Ngano man?
7. Kang kinsa siya nihulam?
8. Nganong nihulam si Inday kang Sepa?

LESSON 13

Structural Content: Question Word: hain
Demonstrative Pronouns:
nia-class
Sa-phrase Indicating Location
Verb: (mag-)class
Focus: Actor
Mood : Factual and
Non-Factual
Aspect: Progressive

I. DIALOGUE #1

Setting: A friend calls Ben over because he has a visitor.		Gitawag si Ben sa iyang amigo kay may bisita kini.
Ben! Ben! Where are you?	A:	Ben! Ben! Hain ka?
I'm over here.	B:	Dia ra ako.
Come here for a minute.	A:	Dali ra.
Why?	B:	Ngano man?
You have a visitor.	A:	Niay imong bisita.
Wait a moment. I'll be there in a little while.	B:	Usa pa. Karon na.

DIALOGUE #2

Setting: A PCV asks where the post office is		Nangutana ang usa ka PCV kung hain ang pos opis
Dong, where is the post office?	A:	Dong, hain man ang pos opis?
It's on Magallanes Street, near the Capitol.	B:	Tua sa kalye Magallanes, duol sa Kapitolyo.

Is the Capitol far?	A:	Layo ba ang Kapitolyo?
No, it's close by.	B:	Dili, duol ra.
Thank you.	A:	Salamat, ha.
Don't mention it.	B:	Way sapayan.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Ben! Ben! Where are you?	A:	Ben! Ben! Hain ka?
where you		hain ka
I'm over here.	B:	Dia ra ako.
here [only] I		dia [ra] ako
Come here for a minute.	A:	Dali ra.
come here [just]		dali [ra]
Why?	B:	Ngano man?
why [tell me]		ngano [man]
You have a visitor.	A:	Niay imong bisita.
here your visitor		nia(y) imo(ng) bisita
Wait a moment. I'll be there in a little while.	B:	Usa pa. Karon na.
just a moment later only		usa [pa] karon [na]

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Dong, where is the post office?	A:	Dong, hain man ang pos opis?
where [tell me] the post office		hain [man] [ang] pos opis
It's on Magallanes St., near the Capitol.	B:	Tua sa kalye Magallanes, duol sa Kapitolyo.
over there on Magallanes St. near the Capitol		tua [sa] kalye Magallanes duol [sa] Kapitolyo

Is the Capitol far?	A: Layo ba ang Kapitolyo?
far the Capitol	layo [ba] [ang] Kapitolyo
No, it's close by.	B: Dili, duol ra.
no near [only]	dili duol [ra]
Thank you.	A: Salamat, ha.
Don't mention it.	B: Way sapayan.
none it matters	wa(y) sapayan

III. RELATED UTTERANCES

Where were you?/ Where have you been?	Diin ka man?/ Diin ka gud?
Wait a moment./ Just a minute./ Wait a while.	Isa pa./ Taym pa./ Kadiyut lang.
In the room.	Didto sa kwarto.
There in the room.	Tua didto sa kwarto.
You have a visitor.	Aduna kay bisita./ Naa kay bisita.
Come here.	Mari ka ra.
Excuse me, Undo./ Pardon me, Undo.	Isa pa, Undo./ Usa pa, Undo.
Forgive me./ I'm sorry.	Pasayloa ako.
Where is the school?	Hain ang eskwelahan?/ Hain man ang eskwelahan?
It's on Rizal Street./ Over there on Rizal St.	Didto sa dalan Rizal.

IV. VOCABULARY LIST

apohan	grandparent
Kapitolyo	Capitol
karsada	street, road
Dali ra/Mari ka ra	Come here
hagdanan/hagdan	stairs, staircase

Isa pa/Usa pa/ Taym pa/ Kadiyut lang	Just a minute/ Wait a moment/ In a while
laba	wash clothes
mais	corn
mananagat/ mangingisda	fisherman
pakigpulong	speech
pantalon	trousers, pants
pisara	blackboard
pitaka	purse, wallet
pyano	piano
sapa	stream
sista	guitar
sugat	meet, welcome
tabi/Isa pa/ Usa pa	Excuse me
tisas	chalk
tokar	play a musical instrument

Sa-phrases indicating location:

atubangan/atbang sa	in front of
ibabaw sa	on top of, above
ilalom sa	under, below
daplin sa	alongside, along the edge
duol sa	near, close-by
layo sa	far, distant
luyo sa	behind
sulod sa	inside
taliwala/taliwa sa	between
tupad/tapad sa	beside

V. DRILLS

A. Repetition:

Hain ang eskwelahan?
Hain ang pos opis?
Hain ang Kapitolyo?
Hain ang kalye Magallanes?
Hain ang "Peace Corps trainee"?

B. Repetition and Question & Answer:

Hain si Mr. Smith?	Nia siya sa Molokai.
Hain si Ben?	Nia siya sa balay.
Hain ang maestra?	Nia siya sa kwarto.
Hain ang estudyante?	Nia siya sa libreriya.
Hain si Mario?	Dia siya sa opisina.
Hain si Ruth?	Dia siya sa eskwelahan.
Hain ang libro?	Dia ang libro sa lamesa.
Hain ang pauntinpin?	Dia ang pauntinpin sa siya.
Hain ang magdadaro?	Naa siya sa bukid.
Hain ang mananagat?	Naa siya sa dagat.
Hain ang abogado?	Naa siya sa opisina.
Hain ang "trainee"?	Naa siya sa eskwelahan.
Hain si Ana?	Tua siya sa pyesta.
Hain si Maria?	Tua siya sa Hoolehua.
Hain si Mrs. Santos?	Tua siya sa syudad.
Hain si Mr. Reyes?	Tua siya sa sine.
Hain ang pos opis?	Ang pos opis tua, luyo sa eskwelahan.
Hain ang Kapitolyo?	Ang Kapitolyo tua, duol sa eskwelahan.
Hain ang anak?	Ang anak tua, taliwala sa inahan ug amahan.
Hain ang simbahan?	Ang simbahan naa, tupad sa tindahan.
Hain ang amahan?	Ang amahan naa, luyo sa anak.
Hain ang anak?	Ang anak naa, atubangan sa amahan.
Hain ang sulat?	Ang sulat nia, ilalom sa radyo.
Hain ang relo?	Ang relo nia, ibabaw sa lamesa.
Hain ang lapis?	Ang lapis nia, sulod sa pitaka.
Hain ang kahoy?	Ang kahoy nia, daplin sa karsada.

C. Substitution: Movable Slot

1. Nia si Mrs. Smith sa balay.
   _____ Jose _____.
   Naa _____.
   ___ ang maestra _____.

_____ sa eskwelahan.
Tua _____.
___ siya _____.
_____ sa pyesta.
___ sila _____.
Naa _____.

2. Si Mr. Smith, ang Amerikano, naa sa opisina.
_____, ang abogado, _____.
_____ syudad.
Si Jose, _____.
_____, ang maestro, _____.
_____ eskwelahan.
Si John, _____.
_____, ang "trainee" _____.

3. Si Mr. Smith nga Amerikano, naa sa opisina.
_____ nga abogado, _____.
_____ syudad.
Si Jose _____.
_____ng maestro, _____.
_____ eskwelahan.
Si John nga _____.
_____ "trainee" _____.

D. Repetition:

1. Ang pos opis luyo sa eskwelahan.
Ang Kapitolyo duol sa eskwelahan.
Ang anak taliwa sa inahan ug amahan.
Ang simbahan tapad sa tindahan.
Ang amahan luyo sa anak.
Ang anak atbang sa amahan.
Ang sulat ilalom sa radyo.
Ang relo ibabaw sa lamesa.
Ang lapis sulod sa pitaka.
Ang kahoy daplin sa karsada.

2. Luyo sa eskwelahan ang pos opis.
Duol sa eskwelahan ang Kapitolyo.
Taliwa sa inahan ug amahan ang anak.
Tapad sa tindahan ang simbahan.
Luyo sa anak ang amahan.
Atbang sa amahan ang anak.
Ilalom sa radyo ang sulat.
Ibabaw sa lamesa ang relo.
Sulod sa pitaka ang lapis.
Daplin sa karsada ang kahoy.

3. Luyo ba sa eskwelahan ang pos opis?
Duol ba sa eskwelahan ang Kapitolyo?
Taliwala ba sa inahan ug amahan ang anak?
Tupad ba sa tindahan ang simbahan?
Luyo ba sa anak ang amahan?
Atubangan ba sa amahan ang anak?
Ilalom ba sa radyo ang sulat?
Ibabaw ba sa lamesa ang relo?
Sulod ba sa pitaka ang lapis?
Daplin ba sa karsada ang kahoy?

E. Question and Answer:

1.Nag-unsa siya sa Molokai?	Nagbisita siya sa iyang amigo karon.
Nag-unsa siya sa balay?	Nagkaon siya sa imong pagkaon gahapon.
Nag-unsa siya sa kwarto?	Nagtahi siya sa inyong pantalon ganina.
Nag-unsa ang estudyante sa libreriya?	Nagtuon ang estudyante sa akong libro ganina sa buntag.
Nag-unsa siya sa opisina?	Nagsulat siya ug sulat nimo karon.
Nag-unsa si Ruth sa eskwelahan?	Nagbasa siya sa libro nako ganina.
2.Mag-unsa ang magdadaro sa bukid?	Magtanum ang magdadaro ug mais sa tanaman niya.
Mag-unsa ang mananagat sa dagat?	Mangisda siya sa dagat.
Mag-unsa ang abogado sa opisina?	Magsulat siya sa pakigpulong niya.
Mag-unsa ang "trainee" sa eskwelahan?	Magtudlo siya ug "Math" sa estudyante nila.
Mag-unsa si Ana sa pyesta?	Magtokar siya sa pyano ninyo.
Mag-unsa si Ana sa Hoolehua?	Magpalit si Ana ug panapton sa tindahan nato.
Mag-unsa si Mrs. Santos sa syudad?	Magbisita siya sa ginikanan niya.
Mag-unsa si Mr. Reyes sa "airport"?	Magsugat siya sa mga amigo namo.

3.Mag-unsa ang anak ni Lito?
Mag-unsa ang amahan sa amiga nako?
Mag-unsa ang apohan ni Vicky?
Mag-unsa ang imong bata?
Mag-unsa ang babaye sa sapa?

Magdula siya ug basketbol tupad sa dakong kahoy.
Magtokar siya ug sista taliwa sa mga bisita nila.
Magluto siya ug kari-kari sa sulod sa kusina nato.
Magbasa siya sa leksyon ninyo, ilalom sa hagdanan.
Maglaba siya sa mga panyo namo, ibabaw sa dakong bato.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[ra] - dia ra ako

The particle [ra] is commonly used with the nia-demonstrative pronouns for emphasis.

- dali ra

The particle [ra] modifies the imperative dali and turns the imperative into a request instead of a command.

nia - Niay imong bisita

The demonstrative nia is used here to mark an existential sentence (cf. aduna)

mari ka- Short form of Umari ka 'Come here'

tabi - 'Excuse me', 'Pardon me' -- a polite expression of attention-getting or request for an act one wishes to do; in contrast to Pasayloa ako 'Forgive me', 'I'm sorry' -- an expression of apology for a past act that inconveniences someone.

karon - used here to mean 'later on', 'in a little while'

kari-kari - stew of ox-tail or calf's leg cooked with such vegetables as eggplant, string beans and radish, seasoned with ground peanuts, and served with the anchovy-relish, ginamos.

Verb: (Mag-)class

Focus: Actor
Mood: Factual (nag-)
Non-Factual (mag-)
Aspect: Progressive

The progressive aspect of the (mag-)class implies that the action referred to lasts longer than momentarily, in contrast to the (mu-)class.

However, the mood (Factual and Non-Factual) of the (mu-) class also applies to the (mag-)class (cf. Lesson 7).

Both (mag-) and (mu-) are used in Actor-Focus Construction, i.e. the Actor or the doer of the action is the topic.

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	Topic
Hain	[ang/si] phrase ?

2.

	PREDICATE	
Demonstrative	TOPIC	Complement
Nia Naa Tua	[ang/si] phrase ako-class Pron. 1st set	sa kwarto. Molokai. opisina.

3.

Topic	Predicate	: Complement	
Noun	Demonstrative	Adjective	Noun
Ang balay anak sulat	nia-class	luyo atbang ilalom	sa merkado. amahan. radyo.

4.

Topic		Predicate: Complement	
Noun	Modification	Dem.	Noun (place)
Si Mr. Smith	ang Amerikano abogado nga Amerikano abogado	nia-class	sa opisina. syudad.

NOTE: Si Mr. Smith, ang Amerikano ...
'Mr. Smith, who is the American ...'
(emphatic and specific)

Si Mr. Smith nga Amerikano ...
'Mr. Smith, the American ...'
(adjectival attribute)

5.

Predicate	Topic	Complement	
Verb	Noun/Pronoun	Noun	Time
Nagbisita	[ang/si]-phrase	sa amigo	karon.
Nagkaon	ako-class 1st set	pagkaon	ganina. gahapon.

a.

Predicate	Topic	Complement	
Verb	Noun/Pronoun	Noun	Location
Magtanum	[ang/si]-phrase	ug mais	sa tanaman
Magtudlo	ako-class 1st set	"Math"	klase.

Supplementary Materials

Lessons 11-13

I. Dialogue

#1. A: Kahibalo ka ba kanus-a muabot ang eroplano gikan sa Manila?
B: Dili, ngano man?
A: Musugat ako sa akong amigo nga niadto sa Manila sa niaging semana. Tingali kaila ka niya.
B: Kinsa ba?
A: Si... si kuan...
B: Kinsang kuan?
A: Si Roberto ba, kana bang nakadaug sa "sweepstakes".
B: Ah, oo bitaw. Kaila ko niya.

Vocabulary:

kahibalo	know (a fact)
kaila	know (acquainted)
kuan	whatchamacallit
gikan	(coming) from
nakadaug	won (was able to win)

Pangutana:

1. Nganong didto si Mario sa "airport"?
2. Kinsa ang niabot?
3. Diin siya gikan?
4. Kaila ba ni Ruben, ang amigo ni Mario, si Roberto?

#2. A: Hello... kinsa kini?
B: Si David kini, ang amigo ni Elsa, Mrs. Perez.
A: Unsa man, gusto ka ba musulti niya?
B: Kung naa siya, mahimo ba?
A: Wala siya karon. Tua siya sa "beauty parlor".
B: O, sige na lang, mutawag ako unya. Salamat.
A: O, hala sige, karong taud-taud muabot na siya.

Vocabulary:

taud-taud	in a little while

Pangutana:

1. Kinsa ang nitawag sa telepono?
2. Kinsa ang nitubag niya?
3. Kinsa si Elsa?
4. Unsa ang gusto ni David?
5. Naa ba si Elsa sa ilang balay karon?
6. Hain man siya?
7. Kanus-a mutawag ug usab si David?
8. Kanus-a muabot si Elsa?

II. Narrative

Karong Lunes, adlaw ni Regina. Aduna siyay plano nga magparty siya sa ilang balay. Ang iyang amahan, nga politiko, gusto muhatag ug dakong party aron maimbitar ang daghang bisita nga mga politiko sab kay duol na ang eleksyon. Kana ang iyang rason nga gusto siya magparty sa plasa nga atubangan sa munisipyo.

Vocabulary:

adlaw	birthday
Malipayong Adlaw	Happy Birthday
maimbitar	can/will be invited
muhatag	to give
politiko	politician
rason	reason

Pangutana:

1. Kanus-a ang adlaw ni Regina?
2. Unsa ang iyang plano?
3. Asa siya gusto magparty?
4. Unsa ang iyang amahan?
5. Unsa ang gusto sa iyang amahan? Ngano man?
6. Asa ang gusto sa amahan nga magparty?
7. Unsa ang iyang rason?
8. Hain ang plasa?

LESSON 14

Structural Content: Question words: pila, anus-a
Non-verbal Affix: (ika-)
Particle: [ka]
Months, Seasons, Years
Numerals

Setting: A person inquires about the months of the year.

Nangutana ang usa ka tawo bahin sa mga bulan sa tuig.

I. DIALOGUE

How many months are there in a year?	A:	Pila ka bulan sa usa ka tuig?
There are twelve months in a year.	B:	Napulo ug duha ka bulan sa usa ka tuig.
Name the months.	A:	Nganli ang mga bulan.
January, February, March, April, May, June, July, August, September, October, November, December.	B:	Enero, Pebrero, Marso, Abril, Mayo, Hunyo, Hulyo, Agosto, Septyembre, Oktubre, Nobyembre, Disyembre.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

How many months are there in a year?	A:	Pila ka bulan sa usa ka tuig?
how many months in one year		pila [ka] bulan [sa] usa [ka] tuig
There are twelve months in a year.	B:	Napulo ug duha ka bulan sa usa ka tuig.
twelve months		napulo ug duha [ka] bulan
in one year		[sa] usa [ka] tuig
Name the months.	A:	Nganli ang mga bulan.
name the months		nganli [ang] [mga] bulan

January	B:	Enero
February		Pebrero
March		Marso
April		Abril
May		Mayo
June		Hunyo
July		Hulyo
August		Agosto
September		Septyembre
October		Oktubre
November		Nobyembre
December		Disyembre

NUMBERS

	Cebuano:	Spanish:
1	usa	uno
2	duha	dos
3	tulo	tres
4	upat	kwatro
5	lima	singko
6	unom	sayis/says
7	pito	syete
8	walo	otso
9	siyam	nuybe
10	napulo	dyes/dyis
11	napulo ug usa	onse
12	napulo ug duha	dose
13	napulo ug tulo	trese
14	napulo ug upat	katorse
15	napulo ug lima	kinse
16	napulo ug unom	dyesi sayis
20	kawhaan	baynte
21	kawhaan ug usa	baynte uno
30	katloan	traynta
31	katloan ug usa	trayntay uno
40	kap-atan	kwarenta
41	kap-atan ug usa	kwarentay uno
50	kalim-an	singkwenta
51	kalim-an ug usa	singkwentay uno
60	kaunoman	saysenta
61	kaunoman ug usa	saysentay uno
70	kapitoan	setenta
71	kapitoan ug usa	setentay uno
80	kawaloan	otsenta
81	kawaloan ug usa	otsentay uno
90	kasiyaman	nobenta
91	kasiyaman ug usa	nobentay uno

100	usa ka gatos	syento
101	usa ka gatos ug usa	syento uno
200	duha ka gatos	dos syentos
300	tulo ka gatos	tres syentos
400	upat ka gatos	kwatro syentos
500	lima ka gatos	kinyentos
1,000	usa ka libo	mil
2,000	duha ka libo	dos mil

III. VOCABULARY LIST

Independensya	Independence Day
petsa	date (of the calendar)
tuig	year

Seasons:

ting-init	hot season, dry season
ting-ulan	rainy season
ting-tugnaw	cold season
ting-bagyo	typhoon season
ting-tanom	planting season
ting-ani	harvest season
ting-eskwela	school season

IV. DRILLS

A. Repetition and Question & Answer:

Anus-a ang ting-init sa Pilipinas?	Ang ting-init sa Pilipinas gikan sa Marso hangtud sa Mayo.
Anus-a ang ting-ulan sa Pilipinas?	Ang ting-ulan sa Pilipinas gikan sa Nobyembre hangtud sa Enero.
Anus-a ang ting-tugnaw sa Pilipinas?	Ang ting-tugnaw sa Pilipinas gikan sa Nobyembre hangtud sa Enero.
Anus-a ang ting-bagyo sa Pilipinas?	Ang ting-bagyo sa Pilipinas gikan sa Hulyo hangtud sa Nobyembre.
Anus-a ang ting-eskwela sa Pilipinas?	Ang ting-eskwela sa Pilipinas gikan sa Hulyo hangtud sa Abril.
Anus-ang ting-tanum sa Pilipinas?	Ang ting-tanum sa Pilipinas sa ting-ulan.

Anus-a ang ting-ani sa Pilipinas?	Ang ting-ani sa Pilipinas sa Abril.

B. Substitution: Fixed Slot

1941	Mil nuybe siyentos kwarentay	uno.
1942	_____	dos.
1945	_____	singko.
1948	_____	otso.
1950	_____	singkwenta.
1954	_____	y kwatro.
1956	_____	sayis.
1960	_____	saysenta.
1963	_____	y tres.
1967	_____	syete.
1968	_____	otso.

C. Question and Answer:

Unsang tuiga karon?	_____.
Unsang tuiga ang sunod?	_____.
Unsang tuiga ang niagi?	_____.
Unsang tuiga ka natawo?	_____.
Unsang petsaha karon?	_____.
Unsang petsaha ugma?	_____.
Unsang petsaha gahapon?	_____.
Unsang petsaha ka natawo?	_____.
Unsang petsaha ang Independensya sa Pilipinas?	_____.
Unsang petsaha ang Independensya sa Amerika?	_____.

D. Repetition:

Ang ika-primerong bulan sa tuig, Enero.
Ang ika-duhang bulan sa tuig, Pebrero.
Ang ika-tulong bulan sa tuig, Marso.
Ang ika-upat nga bulan sa tuig, Abril.
Ang ika-limang bulan sa tuig, Mayo.
Ang ika-unom nga bulan sa tuig, Hunyo.
Ang ika-pitong bulan sa tuig, Hulyo.
Ang ika-walong bulan sa tuig, Agosto.
Ang ika-siyam nga bulan sa tuig, Septyembre.
Ang ika-napulong bulan sa tuig, Oktubre.
Ang ika-onseng bulan sa tuig, Nobyembre.
Ang ika-doseng bulan sa tuig, Disyembre.

E. Question & Answer and Substitution: Fixed Slot

Ika-pilang bulan ang	Enero?	_____.
_____	Marso?	_____.
_____	Hulyo?	_____.
_____	Agosto?	_____.
_____	Mayo?	_____.
_____	Septyembre?	_____.
_____	Oktubre?	_____.
_____	Disyembre?	_____.
_____	Pebrero?	_____.
_____	Abril?	_____.
_____	Hunyo?	_____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

anus-a - 'when' -- restricted to use only with habitual or future forms (non-factual) of the verb; unlike kanus-a which can occur with both factual and non-factual forms.

[ka] - Pila ka bulan?

This particle links the number to the noun, designating quantity, e.g.

lima ka buok	'five pieces'
duha ka babaye	'two women'
usa ka siya	'one chair'

(ika-) - This non-verbal affix is used to mark ordinal numbers.

(ting-) - This non-verbal affix designates seasons, a period of time in which a certain event, function or situation occurs.

gikan sa - 'from'

1.	from a place	gikan sa Cebu
2.	from a time/period	gikan sa Mayo

hangtud sa - 'up to', 'until'

1.	up to a place	hangtud sa baryo
2.	up to a time/period	hangtud sa Disyembre

nganli - 'name', 'enumerate'

[ngalan] + (-i)
imperative form

Spanish numerals after the first ten numbers are more commonly used than the Cebuano equivalents.

Numerals in construction with substantives function like adjectives, e.g.

Dunay lima ka babaye sa balay.
'There are five women in the house.'

Si Julia ang ika-limang bata sa pamilya.
'Julia is the fifth child in the family.'

LESSON 15

Structural Content: Question Word: tagpila
Non-Verbal Affix: (tag-)

Setting: A PCV looks for a hotel where he can stay for a week.

Nangita ang PCV ug hotel nga iyang kaestahan sulod sa usa ka semana.

I. DIALOGUE

What can I do for you, Dong?	A:	Unsay mahimo ta, Dong?
How much is a room? I'd like to have a room for a week.	B:	Tagpilay bayad sa kwarto? Gusto ko unta ug usa ka kwarto sulod sa usa ka semana.
Fifteen pesos a day for a room.	A:	Tagkinse pesos ang adlaw sa usa ka kwarto.
Does that include meals?	B:	Apil na ba ang pagkaon?
No, it doesn't.	A:	Walay labot.
Thank you. I'll be back later.	B:	Salamat, ha. Mubalik lang ko unya.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

What can I do for you, Dong?	A:	Unsay mahimo ta, Dong?
what can do us		unsa(y) mahimo ta
How much is a room? I'd like to have a room for a week.	B:	Tagpilay bayad sa kwarto? Gusto ko unta ug usa ka kwarto sulod sa usa ka semana.
how much payment for room		(tag)pila(y) bayad [sa] kwarto

like I [tentatively]	gusto ko [unta]
one room	[ug] usa [ka] kwarto
inside of	sulod [sa]
one week	usa [ka] semana

Fifteen pesos a day for a room.

A: Tagkinse pesos ang adlaw sa usa ka kwarto.

fifteen pesos	(tag)kinse pesos
per day	[ang] adlaw
for one room	[sa] usa [ka] kwarto

Does that include meals?

B: Apil na ba ang pagkaon?

include [already]	apil [na] [ba]
the food	[ang] pagkaon

No, it doesn't.

A: Walay labot.

not included	wala(y) labot

Thank you. I'll be back later.

B: Salamat, ha. Mubalik lang ko unya.

thank you	salamat, ha
return [just] I later	(mu)balik [lang] ko unya

III. RELATED UTTERANCES

How much is the rent for a room?	Pilay abang sa usa ka kwarto?
How much is a day's rent?	Pilay abang sa usa ka adlaw?
I will come back later.	Mubalik lang unya ako.

IV. VOCABULARY LIST

abang	rent
apil	include, involve
balik	return, come back
baligya	sell
bayad	payment, pay
bestido/a	dress, clothes
bugas	uncooked rice/corn
kada	each, every
kilo	kilogram

dosena	dozen
dyipni	jeepney
gantang	ganta - a measure of dry capacity, e.g. grain
hatag	give
humay	rice
labot	include, involve
lukat	payment for labor done, e.g. sewing, jewelry-repair; also, redemption of a pawned article
pesos	peso - basic monetary unit of the Philippines
sakay	ride
sentabos	centavo - 1/100 part of a peso
sweldo	salary, wage
tibuok	whole, entire

V. DRILLS

A. Expansion and Transformation:

1. Nipalit is Pedro ug saging.

Q: Diin siya mupalit ug saging? A: Sa tindahan.

Q: Tagpila ang saging? A: Tagkinse sentabos ang buok.

Nipalit si Pedro ug saging nga tagkinse sentabos ang buok sa tindahan.

2. Magpalit si Jose ug isda.

Q: Asa siya mupalit ug isda? A: Sa merkado.

Q: Kanus-a siya mupalit ug isda? A: Ugma.

Q: Tagpila ang isda? A: Tagdos pesos ug singkwenta sentabos ang kilo.

Magpalit si Jose ug isda nga tagdos pesos ug singkwenta sentabos ang kilo sa merkado ugma.

3. Magbaligya ang tindera ug bugas.

Q: Asa siya magbaligya ug bugas? A: Sa merkado.

Q: Kanus-a siya magbaligya? A: Karong udto.

Q: Tagpila ang bugas? A: Tag-uno saysenta ang gantang.

Magbaligya ang tindera ug bugas nga tag-uno saysenta ang gantang sa merkado karong udto.

4. Nagpalit ang bata ug itlog.

Q: Kanus-a nagpalit ang bata ug itlog? A: Kagahapon.

Q: Tagpila ang itlog? A: Tagdos pesos ug baynte sentabos ang dosena.

Nagpalit ang bata ug itlog nga tagdos pesos ug baynte sentabos ang dosena kagahapon.

5. Magpalit ako ug karneng baka.

Q: Kanus-a ko mupalit ug karneng baka? A: Unya.

Q: Tagpila ang karneng baka? A: Tagtres pesos ug singkwenta sentabos ang kilo.

Magpalit ako ug karneng baka nga tagtres pesos ug singkwenta sentabos ang kilo unya.

6. Niplete sila gikan dinhi hangtud sa syudad.

Q: Pilay plete gikan dinhi hangtud sa syudad? A: Tagdos pesos ug singko sentabos.

Niplete sila ug tagdos pesos ug singko sentabos gikan dinhi hangtud sa syudad.

7. Maglukat siya ug usa ka bestida.

Q: Pilay lukat sa usa ka bestida? A: Tagtres singkwenta ang lukat sa usa.

Maglukat siya ug usa ka bestida nga tagtres singkwenta.

8. Niabang si Carmen ug awto.

Q: Pilay abang sa awto? A: Tag-otso singkwenta ang adlaw.

Niabang si Carmen ug awto nga tag-otso singkwenta ang adlaw.

B. Repetition:

Tagpila ang saging?	Tagtulo singko.
Tagpila ang kilo sa isda?	Tagdos singkwenta ang kilo.
Tagpila ang gantang sa bugas humay?	Tag-uno saysenta ang gantang.
Tagpila ang dosena sa itlog?	Tagdos baynte ang dosena.
Tagpila ang kilo sa karneng baka?	Tagtres singkwenta ang kilo.
Pilay gihatag sa mga bata?	Tagkwarenta sentabos ang usa.
Pilay plete gikan dinhi hangtud sa syudad?	Tagdos setentay-singko.
Pilay abang sa tibuok balay?	Tagsingkwenta pesos ang bulan.
Pilay bayad sa dyipni gikan sa kalye Magallanes hangtud sa Martires?	Tagbaynte sentabos ang bayad.
Pilay lukat sa usa ka bestido?	Tagtres singkwenta ang lukat sa usa.

Tagtulo singko sentabos ang saging.
Tagdos singkwenta ang kilo sa isda.
Tag-uno saysenta ang gantang sa bugas humay.
Tagdos baynte ang dosena sa itlog.
Tagtres singkwenta ang kilo sa karneng baka.
Tagkwarenta sentabos ang gihatag sa mga bata.
Tagdos setentay-singko ang plete gikan dinhi hangtud sa syudad.
Tagsingkwenta pesos ang abang sa tibuok balay sa usa ka bulan.
Tagbaynte sentabos ang bayad sa dyipni gikan sa kalye Magallanes hangtud sa Martires.
Tagtres singkwenta ang lukat sa usa ka bestido.

C. Substitution: Movable Slot

1. Tagsingkwenta pesos ang abang sa balay sa usa ka bulan.
   ___kwarenta _____.
   _____ kwarto _____.
   _____ semana.
   ___baynte _____.
   _____ awto _____.
   _____ _____ adlaw.
   ___-otso singkwenta _____.

2. Tagdos pesos ug baynte sentabos ang dosena sa itlog.
   ___tres singkwenta _____.
   _____ saging.
   _____ isda.
   _____ kilo _____.
   _____ karneng baka.
   ___singko pesos ug baynte sentabos _____.

D. Question and Answer Drill:

Tagpila ang kilo sa karneng baka?	Tag ₱3.50 ang kilo. Tagtres pesos ug singkwenta sentabos ang kilo.
Tagpila ang dosena sa itlog?	Tag ₱2.20 ang dosena. Tagdos pesos ug baynte sentabos ang dosena.
Tagpila ang kilo sa isda?	Tag ₱2.50 ang kilo. Tagdos pesos ug singkwenta sentabos ang kilo.
Tagpila ang gantang sa bugas humay?	Tag ₱1.60 ang gantang. Tag-uno saysenta ang gantang.
Tagpila ang abang sa awto?	Tag ₱8.50 ang adlaw. Tag-otso singkwenta ang adlaw.
Tagpila ang lukat sa usa ka bestida?	Tag ₱3.50 ang usa ka bestida. Tagtres pesos ug singkwenta sentabos ang usa ka bestida.
Tagpila ang bayad sa dyipni gikan sa kalye Magallanes hangtud sa Martires?	Tag ₱0.20 ang bayad. Tagbaynte sentabos ang bayad.
Tagpila ang abang sa tibuok balay?	Tag ₱50.00 ang bulan. Tagsingkwenta pesos ang bulan.
Tagpila ang plete gikan dinhi hangtud sa syudad?	Tag ₱2.75 ang plete. Tagdos pesos ug setentay-singko sentabos ang plete.

E. Comprehension Drill:

Muadto si Pedro sa Kapitolyo nga naa sa Osmeña Boulevard kada adlaw. Musakay siya sa dyipni gikan sa iyang balay. Ang plete baynte-singko sentabos kay layo man kini. Ang trabaho ni Pedro sa Kapitolyo trabaho sa "janitor". Ang iyang sweldo syento singkwenta pesos sa usa ka bulan.

Pangutana:

1. Asa muadto si Pedro kada adlaw?
2. Hain ang Kapitolyo?
3. Asa siya musakay paingon sa iyang trabaho?
4. Pila ang plete gikan sa iyang balay?
5. Layo ba ang iyang balay gikan sa Kapitolyo?
6. Unsa ang trabaho ni Pedro sa Kapitolyo?
7. Pila ang sweldo niya sa usa ka bulan?

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

(tag-) - A non-verbal affix that functions as a unit price marker to mean 'per', 'each'.

[unta] - Gusto ko unta ug usa ka kwarto...

Particle expressing tentativeness of a desired act because of the probability the act may not be completed.

LESSON 16

Structural Content: Question Words: pila, unsa
Days of the Week

Setting: A person inquires about the days of the week.

Nangutana ang usa ka tawo bahin sa mga adlaw sa semana.

I. DIALOGUE

How many days are there in a week?	A:	Pila ka adlaw sa usa ka semana?
There are seven days in a week.	B:	Pito ka adlaw sa usa ka semana.
Name the days.	A:	Nganli ang mga adlaw.
Sunday, Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday, Saturday.	B:	Domingo, Lunes, Martes, Myerkoles, Hwebes, Byernes, Sabado.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

How many days are there in a week?	A:	Pila ka adlaw sa usa ka semana?
how many days in one week		pila [ka] adlaw [sa] usa [ka] semana
There are seven days in a week.	B:	Pito ka adlaw sa usa ka semana.
seven days in one week		pito [ka] adlaw [sa] usa [ka] semana
Name the days.	A:	Nganli ang mga adlaw.
name the days		nganli [ang] [mga] adlaw
Sunday	B:	Domingo
Monday		Lunes
Tuesday		Martes
Wednesday		Myerkoles

Thursday	Hwebes
Friday	Byernes
Saturday	Sabado

III. RELATED UTTERANCES

What date is it today?	Unsang petsaha karon?
How many days are there in a week?	Pilay adlaw sa usa ka semana?
What are the names of the days?	Unsay ngalan sa mga adlaw?
What are the days of the week?	Unsa ang mga adlaw sa semana?
every day; daily	kada adlaw; adlaw-adlaw
every week	kada semana
every month	kada bulan
every year	kada tuig
every other day	kada sunod nga adlaw

IV. VOCABULARY LIST

kaila	acquaintance
ligo	bathe, take a bath, go swimming
primero	first
pyanista	pianist, piano player
simba	go to church, attend church services
tunga	half, one-half
una	first

V. DRILLS

A. Repetition/Question and Answer:

Pila ka adlaw sa usa semana?	Pito ka adlaw sa usa ka semana.
Pila ka adlaw sa usa ka bulan?	Traynta o trayntay uno ka adlaw sa usa ka bulan.

Pila ka adlaw sa duha ka semana?	Napulo ug upat o katorse ka adlaw sa duha ka semana.
Pila ka bulan sa usa ka tuig?	Napulo ug duha o dose ka bulan sa usa ka tuig.
Pila ka bulan sa tunga sa tuig?	Unom ka bulan sa tunga sa tuig.
Nganli ang mga adlaw sa semana.	Domingo, Lunes, Martes, Myerkoles, Hwebes, Byernes, Sabado.
Nganli ang primerong adlaw sa semana.	Domingo.
Nganli ang mga bulan sa tuig.	Enero, Pebrero, Marso, Abril, Mayo, Hunyo, Hulyo, Agosto, Septyembre, Oktubre, Nobyembre, Disyembre.
Nganli ang nauna nga unom ka bulan.	Enero, Pebrero, Marso, Abril, Mayo, Hunyo.
Unsang adlawa karon?	Martes.
Unsang adlawa ugma?	Myerkoles.
Unsang adlawa kagahapon?	Lunes.
Unsang adlawa sunod sa Domingo?	Lunes.
Unsang adlawa sunod sa Lunes?	Martes.
Unsang adlawa sunod sa Myerkoles?	Hwebes.
Unsang adlawa sunod sa Hwebes?	Byernes.
Unsang bulana karon?	Pebrero.
Unsang bulana ang sunod sa Pebrero?	Marso.
Unsang bulana ang sunod sa Marso?	Abril.
Unsang bulana ang sunod sa Abril?	Mayo.
Unsang bulana ang sunod sa Mayo?	Hunyo.
Unsang bulana ang sunod sa Hunyo?	Hulyo.
Unsang bulana ang sunod sa Hulyo?	Agosto.
Unsang bulana ang sunod sa Agosto?	Septyembre.

Unsang bulana ang sunod sa Septyembre?	Oktubre.
Unsang bulana ang sunod sa Oktobre?	Nobyembre.
Unsang bulana ang sunod sa Nobyembre?	Disyembre.
Unsang bulana ang sunod sa Disyembre?	Enero.
Unsang bulana ang niagi?	Enero.

B. Repetition and Conversion:

Ang Pebrero sunod sa Enero.	Ang Enero una sa Pebrero.
Ang Marso sunod sa Pebrero.	Ang Pebrero una sa Marso.
Ang Abril sunod sa Marso.	Ang Marso una sa Abril.
Ang Mayo sunod sa Abril.	Ang Abril una sa Mayo.
Ang Hunyo sunod sa Mayo.	Ang Mayo una sa Hunyo.
Ang Hulyo sunod sa Hunyo.	Ang Hunyo una sa Hulyo.
Ang Agosto sunod sa Hulyo.	Ang Hulyo una sa Agosto.
Ang Septyembre sunod sa Agosto.	Ang Agosto una sa Septyembre.
Ang Oktubre sunod sa Septyembre.	Ang Septyembre una sa Oktubre.
Ang Nobyembre sunod sa Oktubre.	Ang Oktubre una sa Nobyembre.
Ang Disyembre sunod sa Nobyembre.	Ang Nobyembre una sa Disyembre.

C. Substitution: Fixed Slot

Ang Enero ang ika-primerong bulan sa tuig.

___ Pebrero ___ ika-duhang _____.
___ Marso _____ ika-tulong _____.
___ Abril _____ ika-upat nga _____.
___ Mayo _____ ika-limang _____.
___ Hunyo _____ ika-unom nga _____.
___ Hulyo _____ ika-pitong _____.
___ Agosto ____ ika-walong _____.
___ Septyembre ___ ika-siyam nga _____.
___ Oktubre _____ ika-napulong _____.
___ Nobyembre ____ ika-napulo ug usang _____.
___ Disyembre _____ duhang _____.

D. Substitution and Question & Answer:

1. Unsang petsaha karon?
   _____ gahapon?
   _____ sa niaging adlaw?
   _____ niadtong Lunes?
   _____ niadtong Byernes?

a. Ika-dyes sa Hunyo.
   ___-siyam _____.
   ___-walo _____.
   ___-kinse _____.
   ___-onse _____.

b. _____ Hulyo.
   ___-dyes _____.
   ___-siyam _____.
   ___-primero _____.
   ___-baynte-otso __ Agosto.

2. Unsang petsaha ugma?
   _____ sunod ugma?
   _____ sunod adlaw?
   _____ ang Lunes sa sunod semana?

   _____ karong Lunesa?
   _____ Martesa?
   _____ Myerkolesa?
   _____ Hwebesa?
   _____ Byernesa?
   _____ Sabadoha?

Ika-baynte-tres sa Septyembre.
___-baynte-kwatro _____.
___-baynte-singko _____.
___-baynte-sayis _____.
_____ Oktubre.
___-baynte-syete _____.
___-baynte-otso _____.
_____ Nobyembre.
___-baynte-nuybe _____.
___-traynta _____.

E. Substitution and Conversion:

1. Unsang adlawa karon?

Lunes karon.	Lunes karong adlawa.
Martes _____.	Martes _____.
Myerkoles _____.	Myerkoles _____.

2. Unsang adlawa ugma?

Hwebes ugma.	Hwebes ugmang adlawa.
Byernes _____.	Byernes _____.
Sabado _____.	Sabado _____.

3. Unsang adlawa kagahapon?

Domingo kagahapon.	Domingo kagahapong adlawa.
Martes _____.	Martes _____.
Hwebes _____.	Hwebes _____.

4. Unsang adlawa sunod ugma?

Myerkoles sunod ugma.
Domingo _____.
Lunes _____.

F. Expansion and Transformation:

1. Unsang adlawa kita muadto sa tindahan?

Sa Lunes kita muadto sa tindahan.
__ Myerkoles _____.
__ Hwebes _____.

Muadto kita sa tindahan sa Lunes.
_____ Myerkoles.
_____ Hwebes.

Expansion:

a) Kanus-a kita muadto sa tindahan?	Sa Lunes.
b) Kinsang kauban nato?	Sila si Pedro ug si Maria.
c) Nganong muadto kita sa tindahan?	Kay mupalit kita ug mga sapatos.

Sa Lunes kita muadto sa tindahan uban nila ni Pedro ug ni Maria kay mupalit kita ug mga sapatos.

2. Unsang adlawa maligo si Ana sa dagat?

Sa Martes maligo si Ana sa dagat.
__ Byernes _____.
__ Domingo _____.

Maligo si Ana sa dagat sa Martes.
_____ Byernes.
_____ Domingo.

Expansion:

a)	Kanus-a maligo si Ana sa dagat?	Sa Martes.
b)	Kinsang kauban niya?	Sila si Pedro ug si Maria.
c)	Nganong maligo siya sa dagat?	Kay wala silay klase.

Sa Martes maligo si Ana sa dagat uban nila ni Pedro ug ni Maria kay wala silay klase.

3. Unsang adlawa mutudlo ang maestra?

Sa Lunes mutudlo ang maestra.
__ Martes _____.
__ Myerkoles _____.

Mutudlo ang maestra sa Lunes.
_____ Martes.
_____ Myerkoles.

Expansion:

a)	Kanus-a mutudlo ang maestra?	Sa Lunes.
b)	Asa siya mutudlo?	Sa iyang klase.
c)	Nganong mutudlo na siya?	Kay ting-eskwela na.

Sa Lunes mutudlo ang maestra sa iyang klase kay ting-eskwela na.

G. Substitution: Fixed Slot

1. Si Pedro ang kauban ni Jose ug ni Mario.
_____ nila ni Jose ug ni Mario.
2. Ang maestra ang amiga ni Rosa ug ni Ana.
_____ nila ni Rosa ug ni Ana.

3. Sila si Roberto ug si Pablo ang kaila ni Jose ug ni Mario.
   _____ nila ni Jose ug ni Mario.
4. Ang bata ang anak ni Gorio ug ni Carolina.
   _____ nila ni Gorio ug ni Carolina.
5. Ang balay ang puloy-anan ni Josefa ug ni Pablo.
   _____ nila ni Josefa ug ni Pablo.
6. Si Rosita ang kusinera ni Susana, ni Maria ug ni Catalina.
   _____ nila ni Susana, ni Maria ug ni Catalina.
7. Si Berting ang maestro ni Lisa, ni Emma ug ni Dorio.
   _____ nila ni Lisa, ni Emma ug ni Dorio.
8. Ang mangingisda ang amahan ni Soling ug ni Petra.
   _____ nila ni Soling ug ni Petra.
9. Sila si David ug si Eugenio ang pyanista ni Cora ug ni Terry.
   _____ nila ni Cora ug ni Terry.
10. Sila si Danilo ug si Tonio ang karpintero ni Rosa ug ni Tomas.
    _____ nila ni Rosa ug ni Tomas.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

sunod sa - 'next to', 'after', 'following'

una sa - 'before', 'prior to'

nauna nga unom - 'the first six'

Supplementary Materials

Lessons 14-16

I. Dialogue

#1. A: Muagi ba kini sa Osmeña Boulevard?
B: Oo, pero asa ka paingon?
A: Muadto ako sa Kapitolyo.
B: Sige, sakay.
A: Tagpila ang plete?
B: Tagbaynte-singko sentabos.
A: Dili ba baynte lang?
B: Dili uy, layo man ang Kapitolyo gikan dinhi.

Vocabulary:

dinhi	here
muagi	pass by
sakay	ride

Pangutana:

1. Muagi ba ang dyipni sa Osmeña Boulevard?
2. Asa paingon si Alberto?
3. Diin siya musakay?
4. Tagpila ang plete sa dyipni?
5. Nganong dili baynte ang plete?

II. Narrative

#1. Usa ka buntag, si Maria niadto sa merkado. Nagpalit siya ug bugas, karneng baka, itlog ug isda. Nisakay siya ug dyipni gikan sa kalye Martires hangtud sa merkado. Ang iyang plete baynte sentabos sa usa ka biyahe. Ang iyang napalit kapin ug dyes pesos tanan.

Vocabulary:

kapin	more than, in excess

Pangutana:

1. Diin niadto si Mario?
2. Kanus-a siya niadto?
3. Nisakay ba siya ug dyipni? Gikan diin? Ug hangtud diin?
4. Pila ang plete hangtud sa Kalye Martires?
5. Pila tanan ang iyang napalit?

#2. Kada adlaw si Pedro muadto sa trabaho. Muadto siya gikan sa Lunes hangtud sa Byernes, ug ang iyang trabaho dyanitor sa Kapitolyo.

Mumata siya ug sayo sa buntag, mukaon siya sa iyang pamahaw, ug musakay siya sa dyipni nga muagi sa Osmeña Boulevard nga tua ang Kapitolyo. Layo ang Kapitolyo gikan sa iyang balay.

Ang iyang asawa, si Ana, nagtrabaho sab. Labandera siya ug ang iyang suhol tagsingko pesos ang adlaw. Ang ilang mga anak wala mag-eskwela kay bata pa sila.

Sa hapon, mupauli si Pedro gikan sa trabaho. Unya, dad-on niya ang mga bata sa dulaanan duol sa merkado.

Vocabulary:

bata	child; young
dad-on	bring, take
mumata	to wake up
mupauli	to return
sayo	early
suhol	earnings

Pangutana:

1. Asa muadto si Pedro kada adlaw?
2. Unsa ang iyang trabaho?
3. Unsang mga adlawa siya mutraba
4. Nganong mumata siya ug sayo sa buntag?
5. Hain ang Kapitolyo?
6. Layo ba ang Kapitolyo gikan sa iyang balay?

7. Unsay trabaho ni Ana?
8. Pila ang iyang suhol?
9. Nganong wala pa mag-eskwela ang ilang mga anak?
10. Kanus-a mupauli si Pedro gikan sa trabaho?

LECSON 17

Structural Content: Hour Marker: [ala]/[alas]
Marker: [sa]

Setting: A PCV inquires about the time. — Mangutana ang PCV sa oras.

I. DIALOGUE

Excuse me, Bay. What time is it?	A: Tabi, Bay. Unsang orasa na?
Oh, it's five-thirty, Bay.	B: Aa, alas singko y medya na, Bay.
Oh, it's late! Okay, Bay. Thank you.	A: Uy, gabii na man diay! O sige, Bay. Salamat, ha.
You're welcome.	B: Way sapayan.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Excuse me, Bay. What time is it?	A: Tabi, Bay. Unsang orasa na?
excuse me what time [already]	tabi unsa(ng) oras(a) [na]
Oh, it's five-thirty, Bay.	B: Aa, alas singko y medya na, Bay.
five and one-half [now]	[alas] singko [y] medya [na]
Oh, it's late! Okay, Bay. Thank you.	A: Uy, gabii na man diay! O sige, Bay. Salamat, ha.
late [already] [I didn't realize] okay thank you	gabii [na] [man] [diay] sige salamat
You're welcome.	B: Way sapayan.

III. RELATED UTTERANCES

Hurry because it's late in the morning already.	Pagdali kay udto na.
Hurry because it's late in the afternoon already.	Pagdali kay hapon na.
Hurry because it's late in the evening already.	Pagdali kay gabii na.
I didn't realize it's late.	Wala ako magdahum nga gabii na man diay.
How time flies!	Kadali ra sa panahon!

IV. VOCABULARY LIST

abot	arrive, reach a destination
dahum	realize
dali	fast, speedy
dugay	long time
higda	lie down, go to bed
lakaw	walk, go
medya	half, one-half
oras	time, hour
panahon	time
pangutana	ask a question, inquire
salida	show, film
sugod	begin, start
tulog	sleep
ulahi	late, tardy

V. DRILLS

A. Repetition and Question and Answer:

Unsang orasa na?

Ala una.
Ala una y medya.
Ala una kwarentay-singko.
Alas dos.
Alas dos singko.
Alas dos kwarentay-dos.
Alas tres.
Alas tres baynte-singko.
Alas tres y medya.

B. Question & Answer and Substitution: Fixed Slot

Unsang orasa ka muadto sa eskwelahan?	Sa alas otso sa buntag.
_____ mubalik _____?	Sa alas nuybe sa buntag.
_____ siya _____?	Sa alas tres y medya sa hapon.
_____ mukaon?	Sa alas dose sa udto.
_____ sila _____?	Sa alas dose sa udto.
_____ kamo _____?	Sa ala una y medya sa hapon.
_____ si Pedro _____?	Sa ala una kwarentay-singko.
_____ muabot?	Sa alas singko baynte sa hapon.
_____ kita _____?	Sa alas syete y medya sa gabii.
_____ ang bata _____?	Sa alas otso sa gabii.

C. Repetition:

Unsang orasa ka nibalik gahapon?

Unsang orasa siya nikaon gahapon?

Unsang orasa sila niadto gahapon?

Unsang orasa kamo nilakaw gabii?

Unsang orasa kita niabot gabii?

Unsang orasa kami nihigda gabii?

Unsang orasa kamo nitan-aw sa sini niadtong Lunes?

Unsang orasa ka niinom sa serbesa niadtong Martes?

Unsang orasa kamo nisimba sa simbahan niadtong Domingo?

D. Expansion and Transformation:

Example:

Mubalik ang maestra.

Kanus-a?	unya
Diin?	eskwelahan
Ngano man?	magkuha siya ug libro
Kinsay iyang kauban?	Juan

Mubalik ang maestra unya sa eskwelahan uban ni Juan kay magkuha siya ug libro.

1. Nikaon si Pedro.

Unsa?	adobo ug pansit
Diin?	restawran
Kanus-a?	gahapon
Hain ang restawran?	tua sa plasa

Nikaon si Pedro ug adobo ug pansit sa restawran nga tua sa plasa gahapon.

2. Muadto ang mga estudyante.

Asa?	sine
Kanus-a?	sunod Lunes
Ngano man?	mutan-aw sila ug bag-ong salida

Muadto ang mga estudyante sa sine sa sunod Lunes kay mutan-aw sila ug bag-ong salida.

3. Mulakaw si Pedro.

Kinsa pa?	Juan
Asa?	bukid
Kanus-a?	sunod Sabado

Mulakaw si Pedro ug si Juan sa bukid sa sunod Sabado.

4. Niabot ang mga bisita.

Kanus-a?	gahapon sa hapon
Diin?	balay
Kay kinsang balay?	ako

Niabot ang mga bisita gahapon sa hapon sa akong balay.

5. Si Ana nitan-aw sa sine.

Diin?	Majestic
Kanus-a?	niaging Domingo
Kinsang iyang kauban?	Lolita
Kinsa pa?	Lourdes

Si Ana nitan-aw sa sine sa Majestic sa niaging Domingo uban nila ni Lolita ug ni Lourdes.

6. Si Rolando muinom.

Kinsa pa?	Roberto
Unsa?	serbesa
Asa?	party
Kanus-a?	karong hapon

Si Rolando ug si Roberto muinom ug serbesa sa party karong hapon.

E. Comprehension Drill:

Karong buntag si Juanita naulahi sa klase. Niabot siya sa eskwelahan sa alas otso traynta. Ang iyang klase nisugod sa alas otso. Naulahi siya ug tunga sa oras. Dugay siyang natulog gabii. Karon lang siyang naulahi sa klase. Nangutana ang iyang mga klasmet nganong naulahi siya ug niingon nga nagtuon siya sa iyang leksyon gabii para sa eksamen sa "History" karong buntag.

Pangutana:

1. Kinsa ang naulahi sa klase?
2. Kanus-a siya niabot?
3. Diin siya naulahi?
4. Unsang orasa si Juanita niabot sa eskwelahan?
5. Unsang orasa nisugod ang iyang klase?
6. Pila ka oras siyang naulahi sa klase?
7. Dugay ba siyang natulog gabii?
8. Kada adlaw ba si Juanita naulahi sa klase?
9. Kanus-a lang siyang naulahi?
10. Kinsa ang nangutana niya?
11. Unsa ang pangutana nila niya?
12. Unsay ingon ni Juanita nila?

13. Kanus-a siya nagtuon?
14. Para unsa ang iyang tun-an?/Magtuon siya para unsa?
15. Kanus-a ang iyang eksamen?

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[y] - 'and' a Spanish loan word, different from the noun marker (-y). It designates the number beyond a discrete numeral, e.g.

dos y medya '2½'
alas dos y kinse '2:15'

[ala] - singular hour marker used for 1:00-1:59
[alas] - plural hour marker used for the other numbers

Spanish numerals are commonly used in telling time.

[sa] - Sa alas otso sa buntag
'at', 'in' -- used as a time marker

[na] - Unsang orasa na?
'now', 'already'

gabii na - 'late [already]'

dugay nga matulog - 'go to bed late', 'stay up late' (Lit. 'take a long time to sleep')

pagdali - 'hurry'

kadali ra - 'how fast'

diin - 'where' used with time meaning to indicate factual mood of the verb; in contrast to
- asa - used with non-factual mood
- hain - used in non-verbal sentences to indicate 'location at that very moment'

LESSON 17A

Structural Content: Question Word: Pila
Weights and Measures

Setting: A PCV goes shopping in a downtown store. Namalit ang PCV sa tindahan sa "downtown".

I. DIALOGUE

Day, how much is a meter of this material?	A: Day, pilay metro sa panapton?
₱2.50 a meter, but only ₱2.30 a yard.	B: Dos singkwenta ang metro, pero dos traynta lang ang yarda.
Oh, how expensive! How about ₱2.00 a meter or ₱1.80 a yard, huh?	A: Mahal sab uy! Dos na lang ang metro o uno otsenta ang yarda, ha?
Oh no, material is expensive these days. It was cheaper before.	B: Dili uy, nimahal na man ang panapton karon. Niadto, barato pa.
Come on, give us a bargain.	A: Sige na, pahangyo-a sab kami.
We really can't do it, Day. Sorry.	B: Dili gyud mahimo, Day. Pasyensya na lang usa.
My gosh! No bargain whatsoever? The price has really gone up!	A: Syaro! Wala na gyud nay hangyo? Nisaka sab kaayo ang presyo, uy!
That's right. It has gone up a lot.	B: Bitaw. Nisaka ug dako.
Come on, please. Give us a bargain no matter how small.	A: Sige na lang. Pahangyo-a lang kami bisan ug dyutay lang.
Oh, okay. ₱1.95 a yard.	B: O sige. Uno nobentay-singko ang yarda.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Day, how much is a meter of this material?

A: Day, pila(y) metro sa panapton?

how much meter
clothing material

pila(y) metro
[sa] panapton

P2.50 a meter, but only P2.30 a yard.

B: Dos singkwenta ang metro, pero dos traynta lang ang yarda.

two fifty
a meter
but
two thirty only
a yard

dos singkwenta
[ang] metro
pero
dos traynta [lang]
[ang] yarda

Oh, how expensive! How about P2.00 a meter or P1.80 a yard, huh?

A: Mahal sab uy! Dos na lang ang metro o uno otsenta ang yarda, ha?

expensive [too]
two [only]
a meter
or
one eighty
a yard

mahal [sab]
dos [na] [lang]
[ang] metro
o
uno otsenta
[ang] yarda

Oh no, material is expensive these days. It was cheaper before.

B: Dili uy, nimahal na man ang panapton karon. Niadto, barato pa.

no
became expensive
[already] [you know]
the clothing material
now
went before
cheap [yet]

dili
(ni)mahal
[na] [man]
[ang] panapton
karon
(ni)adto
barato [pa]

Come on, give us a bargain.

A: Sige na, pahangyoa sab kami.

come on
let (one) have bargain
[also] we

sige [na]
(pa)hangyo(-a)
[sab] kami

We really can't do it, Day. Sorry.

B: Dili gyud mahimo, Day. Pasyensya na lang usa.

not really can
patience [already] [only] [please]

dili [gyud] (ma)himo
pasyensya [na] [lang] [usa]

My gosh! No bargain whatsoever? The price has really gone up!

A: Syaro! Wala na gyud nay hangyo? Nisaka sab kaayo ang presyo, uy!

none [already] [really]
that bargain
went up [too] very
the price

wala [na] [gyud]
na(y) hangyo
(ni)saka [sab] [kaayo]
[ang] presyo

That's right. It has gone up a lot.

B: Bitaw. Nisaka ug dako.

precisely
went up big

[bitaw]
(ni)saka [ug] dako

Come on, please. Give us a bargain no matter how small.

A: Sige na lang. Pahangyoa lang kami bisan ug dyutay lang.

come on [already]
let (one) have bargain
[only] us
even if small only

sige [na] [lang]
(pa)hangyo(-a)
[lang] kami
bisan [ug] dyutay [lang]

Oh, okay. ₱1.95 a yard.

B: O sige. Uno nobentay-singko ang yarda.

oh okay
one ninety-five
a yard

o sige
uno nobenta(y)-singko
[ang] yarda.

III. RELATED UTTERANCES

I'm sorry. That's the price. (Lit. I can't carry -- the loss.)

Di gyud madala.

Still, couldn't it be?/ can't you really?

Di pa gyud?

Okay, anytime./ anything you say. (Lit. Okay, since it is you.)

O sige, basta ikaw.

How much do I pay for three?	Pila ang bayad sa tulo?
Come again.	Balikbalik mo.
Sure, we'll be back so long as there's a bargain./ We'll surely come again provided there's a bargain.	Balik gihapon basta may hangyo.

IV. VOCABULARY LIST

asin	salt
balikbalik	Come again, Do come back
bara	yard
barato	cheap, inexpensive
basta	since, as long as, provided
bitaw	That's right/Precisely!
buhat	do, act
kamay	brown sugar
kilometro	kilometer
dala	carry, bring
dangaw	span between tip of the thumb and tip of the middle finger outstretched
dupa	fathom
gawas	outside, outdoors
gihapon	also, again
hangyo	bargain
hibulong	surprise
lain	another, different
libra	pound
litro	liter
mahal	expensive
metro	meter
milya	mile
pasyensya	patience
pie	foot (measure)
presyo	price
pulgada	inch
saka	rise, ascend, go up
sako	sack, cavan -- a measure of dry capacity equal to 25 gantas
sawopan	chupa -- a measure of dry capacity, e.g. grain

sentimetro	centimeter
timbang	weight
yarda	yard

V. DRILLS

A. Repetition and Question & Answer:

Pilay metro sa panapton?	Dos singkwenta ang metro sa panapton.
Pilay bayad sa tulo ka yarda?	(Dos traynta ang yarda.) Singko pesos ug setenta sentabos ang bayad sa tulo ka yarda.
Pilay bayad sa tulo ka metro?	Sayis pesos ug traynta sentabos ang bayad sa tulo ka metro.
Pilay bayad sa baynte ka sentimetros?	Kwarentay-dos sentabos ang bayad sa baynte ka sentimetros.
Pilay gantang sa bugas nga humay?	Tres pesos ang gantang sa bugas nga humay.
Pilay sawopan sa bugas nga mais?	Kinse sentabos ang sawopan sa bugas nga mais.
Pilay sako sa bugas nga humay?	Setentay-singko pesos ang sako sa bugas nga humay.
Pilay kilo sa baboy?	Tres saysenta ang kilo sa baboy.
Pilay libra sa kamay?	Saysentay-kwatro sentabos ang libra sa kamay.
Pilay litro sa gasolina?	Usa ka pesos ang litro sa gasolina.
Pila ka dupa ang Mindanaw Sea?	_____ ka dupa ang Mindanao Sea.
Pila ka dangaw ang pisara?	_____ ka dangaw ang pisara.
Pila ka bara ang Cebu-Mactan Channel?	_____ ka bara ang Cebu-Mactan Channel.

B. Substitution and Expansion:

Pilay timbang ni Jim?
_____ sa dalaga?
_____ asin?
_____ kilo _____?
_____ sako _____?

_____ sa merkado?
_____ sawopan _____?
_____ tindahan?
_____ ni Bitay?
_____ sa Tabo-an?
_____ presyo _____?
_____ gantang _____?
_____ bugas _____?
_____ bayad _____?
Asang _____?
Unsang _____?

C. Repetition and Question & Answer:

Pila ka sawopan sa usa ka gantang?	Unom ka sawopan sa usa ka gantang. (Note: see Lexical/Grammar Notes)
Pila ka sawopan sa usa ka litro?	Duha ka sawopan sa usa ka litro.
Pila ka litro sa usa ka gantang?	Tulo ka litro sa usa ka gantang.
Pila ka gantang sa usa ka sako?	Baynte-singko ka gantang sa usa ka sako.
Pila ka libra sa usa ka kilo?	Duha ug duha sa napulo ka bahin ka libra sa usa ka kilo.
Pila ka pulgada sa usa ka pie?	Dose ka pulgada sa usa ka pie.
Pila ka sentimetro sa usa ka metro?	Usa ka gatus ka sentimetro sa usa ka metro.
Pila ka yarda sa usa ka metro?	Usa ug usa sa dose ka bahin ka yarda sa usa ka metro.
Pila ka kilometro sa usa ka milya?	Usa ug unom sa napulo ka bahin ka kilometro sa usa ka milya.

D. Expansion and Transformation:

1. Sa niaging semana niadto si Rosa sa tindahan.

Ngano man?	Aron mupalit ug panapton.
Para unsa?	Para sa bag-ong sinina.
Kinsang iyang kauban?	Si Ana.

Sa niaging semana niadto si Rosa sa tindahan uban ni Ana aron mupalit ug panapton para sa bag-ong sinina.

2. Pag-abot nila sa tindahan, nahibulong sila.

Ngano man?	Kay ang mga presyo taas na kaayo.
Unsa ang nitaas na kaayo?	Ang mga presyo sa panapton.
Unsay ilang nakit-an?	Ang presyo.
Unsang presyoha ang nitaas?	Ang presyo sa panaptong gusto niya.

Pag-abot nila sa tindahan, nahibulong sila kay ang mga presyo sa panaptong gusto niya taas na kaayo.

3. Nihangyo sila sa tindera.

Para unsa?	Para sa mas baratong presyo.
Unsay ingon sa tindera?	Dili mahimo, kay taas na gayud ang mga presyo karon.
Unsang ilang gibuhat?	Nigawas sila sa tindahan.
Pagkahuman, diin sila muadto?	Niadto sila sa laing tindahan.
Unsa ang presyo sa laing tindahan?	Dili taas kaayo.

Nihangyo sila sa tindera para sa mas baratong presyo pero niingon ang tindera nga dili mahimo kay taas na gayud ang mga presyo karon mao nga nigawas sila sa tindahan ug niadto sila sa laing tindahan diin ang presyo dili taas kaayo.

Paragraph:

Sa niaging semana, niadto si Rosa sa tindahan uban ni Ana aron mupalit ug panapton para sa bag-ong sinina. Pag-abot nila sa tindahan, nahibulong sila kay ang mga presyo sa panaptong gusto niya taas na kaayo. Nihangyo sila sa tindera para sa mas baratong presyo pero niingon ang tindera nga dili mahimo

kay taas na gayud ang mga presyo karon mao nga nigawas sila sa tindahan ug niadto sila sa laing tindahan diin ang presyo dili taas kaayo.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

sige na - an expression of persuasion or urging. 'come on', 'please...'

nay - [kana] + (-y)
(ng - short form of kana.)

pasyensya na lang - 'Sorry about that!'/'Tough luck!'

[bisan] - Bisan ug dyutay lang.
'although', 'even if', 'no matter' hence:

bisan asa	'no matter where'/ 'anywhere'
bisan kinsa	'no matter who'/ 'anybody'
bisan pa	'anyway'
bisan unsa	'no matter what'/ 'anything'

hangyo - 'bargain'
In the Philippines, most business transactions involve bargaining. Failure of the salesclerk to give a reduced price could be reason for the shopper to stomp out of the store and go elsewhere. A bargaining exchange is therefore common to any purchase and may last a while until either party concedes. It is not unusual for the shopper to ask for as much as 1/3 - 1/2 price off the given rate.

mao nga - 'that's why'

6 sawopan = 1 gantang - According to the official table of weights & measures, 8 chupas = 1 ganta; however, common practice places it more at 7 chupas = 1 ganta.

LESSON 18

Structural Content: Pseudo-Verb: Gusto + Non-Factual Mood of the Verb
Afactual Mood (Imperative): (pag-) + V base
Negation: Ayaw + V base

Setting: Several PCVs are going to see a movie. Manan-aw ug sine ang mga PCV.

I. DIALOGUE

Where are you going now?	A: Asa man kamo karon?
We're just taking a walk.	B: Magsuroy-suroy lang kami.
Would you like to go to the movies? There is a good film at the Majestic.	A: Gusto ba kamong muadto sa sine? Adunay maayong salida sa Majestic.
Okay, let's go.	B: O sige, adto na kita.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Where are you going now?	A: Asa man kamo karon?
where [tell me] you now	asa [man] kamo karon
We're just taking a walk.	B: Magsuroy-suroy lang kami.
taking a walk only we	magsuroy-suroy [lang] kami
Would you like to go to the movies? There is a good film at the Majestic.	A: Gusto ba kamong muadto sa sine? Adunay maayong salida sa Majestic.

like you	gusto [ba] kamo(ng)
go to movie	(mu)adto [sa] sine
there is	adunay
good show	maayo(ng) salida
at Majestic	[sa] Majestic
Okay, let's go.	B: O sige, adto na kita.
Oh okay	o sige
go [already] we	adto [na] kita

III. RELATED UTTERANCES

Where are you going?	Asa man kamo?
Let's go.	Tana.
Right now.	Karon dayon.
We are taking a walk	Namasiyo lang kami.
There is a good film at Oriente Theatre.	Naay nindot nga salida sa Oriente.
Later.	Unya pa.

IV. VOCABULARY LIST

asul	blue
baboy	pig, pork
bakya	wooden shoes/slippers
balibol	volleyball
banilya	vanilla
barko	boat, ship
basi	might, liable to
bayabas	guava
baybayon	beach, seashore
bayle	dance, dance social
buak	break, crack
kahil	orange
kanding	goat
kapayas	papaya
kape	coffee
karmelitos	candy (derived from 'caramel')
keso	cheese
kinahanglan	need
kulang	lacking, insufficient
dulaanan	playground
eskwela	student, school children, pupil

hulam	borrow
ilimnon	beverage, drink
labay	throw
lata	crush, squash
laya	wither
limot	forget
luto	cook
magsusulat	writer
mansanas	apple
mantekilya	butter
mangingisda	fisherman
monyeka	doll
nobela	novel
pan	bread
paon	bait
pasayan	shrimp
payong	umbrella
pinya	pineapple
prutas	fruit
pula	red
relo de pulso	wrist watch
sabon	soap
sagbot	grass
sayaw	dance social, dance
seda	silk
silingan	neighbor
sobra	in excess, overabundant
sorbete	ice cream
tago	hide, keep, put away, save
tsa	tea
tuba	coconut sap wine
tubig	water

V. DRILLS

A. Repetition:

1. Gusto akong muadto sa Cebu ugma.
   Gusto siyang musimba karong Domingo sa Santo Ninyo.
   Gusto kaming mukaon sa restawran ugma sa gabii.
   Gusto kitang mulakaw sa lungsod karon.
   Gusto silang mutan-aw sa sine unya sa alas syete.
   Gusto si Rosang musayaw ug "tango" sa pyesta sa Danao.
   Gusto si Juanitong muinom ug tuba.
   Gusto si Luis nga mubayle ug "formal" nga sayaw.
   Gusto si Anang mupalit ug seda nga panapton.
   Gusto si Mariang muluto ug adobong baboy.

Gusto ang bata ug karmelitos nga lubi.
Gusto ang mangingisda ug paon nga pasayan.
Gusto ang dalaga ug gwapong lalake.
Gusto si Mario ug sorbete nga banilya.
Gusto si Ruth ug bag-ong sapatos nga pula.
Gusto ang labandera ug sabon nga maayo.
Gusto ang anak nga babaye sa akong silingan ug dulaan.
Gusto ang baka ug sagbot.
Gusto ang kanding ug tubig.

2.

Ayaw ug sulat sa maestro.	Pagsulat sa estudyante.
Ayaw ug sulat ni Petra.	Pagsulat ni Juan.
Ayaw ug palit ug duha ka itlog.	Pagpalit ug usa ka dosenang itlog.
Ayaw ug basa sa akong libro.	Pagbasa sa iyang libro.
Ayaw ug palit ug itik.	Pagpalit ug manok.
Ayaw ug palit ug usa ka siya.	Pagpalit ug unom ka siya.
Ayaw ug palit ug karneng baka.	Pagpalit ug karneng baboy.
Ayaw ug tuon sa akong kwarto.	Pagtuon sa imong kwarto.
Ayaw ug lakaw sa eskwelahan.	Paglakaw sa simbahan.
Ayaw ug inom ug tuba.	Pag-inom ug tubig.
Ayaw ug simba karong Domingo sa Santo Ninyo.	Pagsimba sa Santo Rosario.
Ayaw ug inom ug tubig sa kusina.	Pag-inom ug tubig sa imong kwarto.

B. Substitution: Fixed Slot

Unsay imong gusto?

Gusto ko ug payong pula.
_____ bakya.
_____ monyeka.
_____ dulaan.
_____ relo de pulso.
_____ kalo.

C. Completion Drill:

Example:

Gusto si Luis nga mubayle ug "formal" nga sayaw.

a.	Kinsa ang gustong mubayle?	a. si Luis
b.	Unsa ang iyang gusto?	b. mubayle
c.	Unsang sayawa ang iyang gusto?	c. "formal" nga sayaw

1. Gusto si Mario ug sorbete nga banilya.

a.		a. si Mario
b.		b. sorbete
c.		c. banilya

2. Gusto si Ruth ug bag-ong sapatos nga pula

a.		a. si Ruth
b.		b. bag-ong sapatos
c.		c. pula

3. Gusto si Anang muluto ug adobong baboy.

a.		a. si Ana
b.		b. muluto
c.		c. baboy

4. Gusto si Mariang mupalit ug seda nga panapton.

a.		a. si Maria
b.		b. mupalit
c.		c. seda

5. Gusto si Ric nga mudula ug balibol sa dulaanan.

a.		a. si Ric
b.		b. mudula
c.		c. balibol
d.		d. sa dulaanan

6. Gusto akong muadto sa Cebu ugma.
Q:
A: kay mubisita ako sa akong ginikanan.

7. Gusto kaming mukaon sa restawran ugma sa gabii.
Q:
A: kay lami ang pagkaon sa restawran.

8. Gusto kitang mulakaw sa lungsod karon.
   Q:
   A: kay mupalit kita ug isda.

9. Gusto silang mutan-aw sa sine unya.
   Q:
   A: kay adunay nindot nga salida sa alas syete.

10. Gusto si Juanitong muinom ug tuba sa tindahan ni Lito.
    Q:
    A: kay barato ang tuba sa tindahan ni Lito.

D. Substitution Drill: Fixed Slot

1. Ayaw ug palit ug duha ka itlog kay basig kulang.
   _____ tulo _____.
   _____ upat ka libro _____ sobra.
   _____ lima ka plato _____ mabuak.
   _____ pito ka saging _____ malata.
   _____ napulo ka bulak _____ malaya.

2. Ayaw ug basa sa akong libro kay basig kinahanglan nako.
   _____ kuha _____.
   _____ hulam _____.
   _____ kalimot _____.
   _____ tago _____.
   _____ labay _____.

3. Ayaw ug inom ug kape.
   _____ tsa.
   _____ coke.
   _____ tuba.
   _____ bino.

4. Ayaw ug lakaw sa eskwelahan.
   _____ tindahan.
   _____ kahoy.
   _____ bukid.
   _____ simbahan.

E. Conversion Drill:

Statement	Interrogative
Gusto akong mudula sa balibol.	Gusto ba akong mudula sa balibol?
Gusto si Anang mutuon sa baybayon.	Gusto ba si Anang mutuon sa baybayon?
Gusto ang magsusulat nga musulat ug nobela.	Gusto ba ang magsusulat nga musulat ug nobela?
Gusto kitang musakay ug barko.	Gusto ba kitang musakay ug barko?
Gusto kaming mubasa ug libro.	Gusto ba kaming mubasa ug libro?
Gusto si Mariang muluto ug adobo.	Gusto ba si Mariang muluto ug adobo?
Gusto ang estudyanteng mukaon sa kapiteriya.	Gusto ba ang estudyanteng mukaon sa kapiteriya?
Gusto ang kusinero sa limpyo nga restawran.	Gusto ba ang kusinero sa limpyo nga restawran?

F. Comprehension Drill:

Bag-o ang eskwelahan sa lungsod sa Bogo. Gustong mudula sa dakong dulaanan ang mga eskwela. Taas ug dako usab ang eskwelahan. Ang maestra mutudlo sa kwarto kay limpyo kini. Mutuon sab ang mga estudyante sa bag-ong libreriya.

Pangutana:

1. Hain ang eskwelahan nga bag-o?
2. Asa gustong mudula ang mga eskwela?
3. Nganong gustong mutudlo ang maestra sa kwarto?
4. Asa mutuon ang mga estudyante?

G. Question and Answer:

Gusto ka bang mulakaw sa lungsod?	Oo, gusto akong mulakaw sa lungsod.
Gusto ba siyang mutuon sa balay?	Oo, gusto siyang mutuon sa balay.
Gusto ba kamong musakay sa bag-ong awto?	Oo, gustong kaming musakay sa bag-ong awto.

Gusto ba kamong mukaon sa restawran?	Oo, gusto kaming mukaon sa restawran.
Gusto ba kitang musulat sa libreriya?	Oo, gusto kitang musulat sa libreriya.
Gusto ba silang mubasa ug libro?	Oo, gusto silang mubasa ug libro.

2.

Question:	Negative Answer:
Gusto ba kamo ug mangga?	Dili, dili kami gusto ug mangga.
_____ mansanas?	_____ mansanas.
_____ bayabas?	_____ bayabas.
_____ kahil?	_____ kahil.
_____ mante-kilya?	_____ mantekilya.
Gusto ba sila ug mga pan?	Dili, dili sila gusto ug mga pan.
_____ keso?	_____ ___ keso.
_____ lapis?	_____ ___ lapis.
_____ papel?	_____ ___ papel.
_____ kwaderno?	_____ ___ kwaderno.
Gusto ba kita ug mga lubi?	Dili, dili kita gusto ug mga lubi.
_____ prutas?	_____ ___ prutas.
_____ kapayas?	_____ ___ kapayas.
_____ pinya?	_____ ___ pinya.
_____ ilimnon?	_____ ___ ilimnon.

H. Expansion Drill:

1. Gusto akong mulakaw.

Cue:

sa baybayon	Gusto akong mulakaw sa baybayon.
ugma	Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma.
sa hapon	Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma sa hapon.
sa alas tres	Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma sa hapon sa alas tres.
aron mutan-aw sa asul nga dagat	Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma sa hapon sa alas tres aron mutan-aw sa asul nga dagat.

2. Gusto akong musakay.

ug bag-ong awto	Gusto akong musakay ug bag-ong awto.
sa merkado	Gusto akong musakay ug bag-ong awto sa merkado.
kay mupalit ug isda	Gusto akong musakay ug bag-ong awto sa merkado kay mupalit ako ug isda.
ugma sa buntag	Gusto akong musakay ug bag-ong awto sa merkado ugma sa buntag kay mupalit ako ug isda.
sa alas otso	Gusto akong musakay ug bag-ong awto sa merkado ugma sa buntag sa alas otso kay mupalit ako ug isda.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

magsuroy-suroy - means walking without any specific destination in mind

namasiyo - implies same leisurely stroll as magsuroy-suroy

(na-) + [pasiyo]

tana - 'let's go' [kita] + [na]

ayaw - 'don't' -- negative imperative

Pseudo-Verb: Gusto

Gusto is the first of three pseudo-verbs presented in this text. The term "pseudo-verb" is applied because in certain ways, gusto behaves like a verb, e.g.

Gusto ko siya	'I like her'
Gusto ko ug serbesa	'I want a beer'

In other ways it functions as an auxiliary to a main verb in non-factual mood, thereby reducing its full impact as a verb, e.g.

Gusto kong muadto sa sine.	'I want to go to the movies.'
Gusto siyang mulakaw karon.	'He'd like to go now.'

Furthermore, gusto cannot be inflected for mood or aspect.

Afactual Mood: Imperative

The third type of verbal mood is Afactual, the first two being Factual and Non-Factual.

The Afactual Mood is used in expressions that are imperative, i.e. in the form of a command or request.

The Afactual forms for the two Actor-Focus verbs, (mu-) and (mag-), are the following:

1. V base only e.g. Palit ug isda. 'Buy fish.'
2. (pag-) + V base Pagpalit ug isda.

When a direct object co-occurs with the Afactual verb form, it is marked by either of the two non-personal oblique case markers:

[ug] - marks a non-specific direct object

[sa] - marks a specific direct object

The agentive case marker [sa] also indicates location.

The negative imperative is formed by ayaw + Afactual Form of the verb.

In negative imperatives whenever the V base occurs without the affix (pag-), [ug] immediately follows ayaw and precedes the V base. (Here, [ug] functions differently from that of an oblique case marker.)

Examples: Ayaw ug dagan. 'Don't run'.
Ayaw ug kaon. 'Don't eat'.

Summary: Sentence Patterns

1. Imperative*

Predicate	Complement
Verb	Noun (direct Obj.)
Pagsulat	ug sulat.
Basa	nobela.
	libro.

a.

Predicate	Complements	
Verb	N (dir.obj.)	N (indirect obj.)
Pagsulat	ug sulat	sa estudyante.
Sulat		maestra.
		inahan.

2. Negative Imperative*

Predicate		Complement
Neg. Imp.	Verb	N (direct obj.)
Ayaw	pagpalit	ug panapton.
	ug baligya	sapatos.
		bugas humay.

* There is no represented Topic in imperatives (the 'you' or the person addressed is implied).

3. Pseudo-Verb: gusto

Predicate	Topic		Predicate	Complement	
Pseudo-V	Noun/Pronoun		Verb	N (place)	Time
Gusto	ako-class lst set [ang/si]- phrases	+ [nga]	muadto mubisita mukaon mulakaw	sa Cebu Manila kwarto	ugma. unya. sunod adlaw. sa Lunes.

a.

Predicate	Topic		Predicate	Complement
Pseudo-V	Noun/Pronoun		Verb	N (direct object)
Gusto	ako-class lst set [ang/si]- phrases	+ [nga]	mupalit mubaligya	ug libro. sapatos. panapton.

4.

Predicate	Topic	Complement
Pseudo-V	Noun/Pron	N (dir. obj.)
Gusto	ako-class lst set [ang/si]- phrases	ug libro. mansanas. lapis. sorbetes.

Supplementary Materials

Lessons 17-18

I. Dialogue

#1. A: Nganong karon ka lang niabot?
B: Kay daghan kaayong mga tawo sa tindahan.
A: Nipalit ka ba sa sapatos nga imong gusto?
B: Oo, pero mahal kaayo. Nabuslot ang akong bulsa sa kamahal. Napobre lagi kog ahat.

Vocabulary:

bulsa	pocket
buslot	bore a hole
Nabuslot ang akong bulsa sa kamahal.	The high price burned hole in my pocket.
Napobre lagi kog ahat.	Suddenly, I found myself poor.

#2. A: Pagdali kay maulahi kita.
B: Naunsa gud ka, nganong nagdali ka?
A: Dunay "sale" karon sa National Dollars.
B: Tuo ka man, adlaw adlaw ang ilang "sale".
A: Sige na, dali na, kay usik sab na.
B: Hala sige, tana aron ta mahilum.

Vocabulary:

mahilum	to be quiet
usik	(would be) a waste not to take advantage of ...
Naunsa gud ka?	What's the matter with you?
Tuo ka man.	Don't you believe it!

#3. A: Tagpila ang "one-way first class" tiket paingon sa Baguio?
B: Tagbaynte-singko pesos hangtud sa syudad.
A: Muhunong ba ang trak sa La Union?
B: Oo, pero kadiyut lang kay ang trak nga mularga sa alas nwebe "express".
A: Kung ingon ana, duna pa diay akoy oras sa pag-palit ug mga magasin.

Vocabulary:

muhunong	stop
Kung ingon ana	in that case

#4. A: Unsa may ato?
B: Hain ang inyong menu?
A: Kadiyut lang, mubalit ako dayon ... O, dia ra.
B: Lami tingali kining espesyal karong adlawa, a.
A: Ah, oo, ug dili pa mahal.
B: O sige, palihog, tagai ako ug usa ka order sa paksiw, usa ka order sa monggos ug usa ka plato sa kan-on.
A: Kana ra ba? Gusto ka bang muinom ug serbesa?
B: Dili pero tagai ko ug coke.

Vocabulary:

monggos	mongo, mung bean
paksiw	a meat/sea food soup with vegetables, cooked in a souring agent, e.g. vinegar
tagai	give (imperative form)

#5. A: Unsa may ato?
B: Ako si Claro Baytan. May "reservation" ako para sa usa ka kwarto.
A: A diay, husto na. Tagdyes pesos ang adlaw ug ang oras sa "check out" ala una sa hapon. Pila ka adlaw ka mupuyo?
B: Tinqali mga upat o lima ka adlaw.
A: Maayo. Kung duna kay kinahanglan, ayaw pag-kaulaw, sulti lang.
B: Daghang salamat.

Vocabulary:

ayaw pagkaulaw	don't hesitate, don't be ashamed/embarrassed
may	has/have (same as aduna)
mga upat o lima ka adlaw	mga as used here means: approximately, around

LESSON 19

Structural Content: Pseudo-Verb: kinahanglan + Non-Factual Form of Verb
Adverbial Construction: [ug] + adverb

Setting: A PCV asks how to get to Barrio Patudan.

Nangutana ang PCV ug unsaon pag-adto sa Baryo Patudan.

I. DIALOGUE

What ride goes to Barrio Patudan?	A: Unsay sakyan padulong sa Baryo Patudan?
You'll have to take a rig.	B: Kinahanglang musakay ka ug tartanilya.
Isn't there a jeepney?	A: Wala bay dyipni?
There is but it does not go as far as Barrio Patudan.	B: Aduna pero dili muabot sa Baryo Patudan.
Where can I catch a ride?	A: Asa ako makasakay?
There at the next corner.	B: Diha sa sunod eskina.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

What ride goes to Barrio Patudan?	A: Unsay sakyan padulong sa Baryo Patudan?
what ride going to Barrio Patudan	unsa(y) sakyan padulong [ug] Baryo Patudan
You'll have to take a rig.	B: Kinahanglang musakay ka ug tartanilya.
must ride you a rig	kinahanglan(g) (mu)sakay ka [ug] tartanilya

Isn't there a jeepney?	A:	Wala bay dyipni?
no jeepney		wala [ba] (y) dyipni
There is but it does not go as far as Barrio Patudan.	B:	Aduna pero dili muabot sa Baryo Patudan.
there is but not reach to Barrio Patudan		aduna pero dili (mu)abot [sa] Baryo Patudan
Where can I catch a ride?	A:	Asa ako makasakay?
where I can ride		asa ako (maka)sakay
There at the next corner.	B:	Dinha sa sunod eskina.
there at next corner		dinha [sa] sunod eskina

III. RELATED UTTERANCES

What ride goes to Danao?	Unsay kasakyan paingon sa Danao?
What bus goes to Danao?	Unsang traka ang muadto sa Danao?
What bus is bound for Bantayan?	Unsay may trak para sa Bantayan?
What bus bound for Bogo should we take?	Unsay traka ang atong kuhaon para sa Bogo?

IV. VOCABULARY LIST

abre	open
apan	but, however
artista	actor/actress
balak	poem, verse
kabaw	carabao, water buffalo
kandila	candle
klinika	clinic
korbata	necktie
kusog	fast, strong

dagkot	light
diksyonaryo	dictionary
dungan	together
eskina	corner
gamit	use
gasto	spend
gatas	milk
hinay	slow
hulog	drop (in a mailbox, i.e. mail)
hunong	stop, cease
pahulay	rest, relax
pamahaw	breakfast
panihapon	dinner, supper
para	for
paspas	fast, rapidly (derived from 'fast, fast')
platito	saucer
pomada	pomade, hair cream
sayo	early
selyo	postage stamp
sobre	envelop
sul-ob	wear, dress
tabang	help, aid, assistance
tabok	cross
tambal	medicine
tarong	straight
tinta	ink
torta	individual cakes
trak	bus
tul-id	straight
uli	go home/back
utanon	vegetables

V. DRILLS

A. Repetition:

1. Kinahanglang muadto ako sa lungsod.
   _____ mukanta ka sa programa.
   _____ mudula siya sa pyesta.
   _____ musakay kami sa eroplano.
   _____ muinom sila ug tuba.
   _____ mutanom ang magdadaro ug utanon.
   _____ mubalik ang doktor unya.
   _____ musayaw ang mga artista karon.
   _____ mugamit si Ana ug bisikleta.
   _____ mudagan kita sa bukid.
   _____ mutabok sila sa suba.

_____ musul-ob kami ug limpyo nga sinina.

2. Kinahanglang mukaon kamo ug maayo.
_____ mutrabaho kita ug paspas.
_____ mugasto si Pablo ug daghan.
_____ muhunong siya ug kadiyut.
_____ mutindog ka ug tarong.
_____ mulakaw ka ug tul-id.
_____ musulat sila ug hinay.
_____ mubasa kami ug kusog.
_____ mutuon kita ug dugay.
_____ musakay ako ug dali.
_____ muluto sila ug lami.
_____ muhatag kamo ug dako.

B. Substitution: Fixed Slot

Nganong kinahanglan akong muadto sa lungsod?
_____ ikawng mukanta sa programa?
_____ siyang magdula sa pyesta?
_____ kamong mukaon ug maayo?
_____ kamong magsakay ug eroplano?

Kanus-a kita kinahanglang mutrabaho ug paspas?
_____ sila _____ muinom ug tuba?
_____ ang magdadaro _____ magtanom ug utanon?
_____ ang doktor _____ mubalik?
_____ ang mga artista _____ musayaw?

Asa si Pedro kinahanglang mugasto ug daghan?
___ si Pilar _____ muuban nimo?
___ siya _____ muhunong ug kadiyut?
___ si Ana _____ mugamit ug bisikleta?
___ kamo _____ muuli dayon?

C. Substitution: Movable Slot

Kinahanglang muadto ka sa baryo.
_____ mulakaw _____.
_____ kamo _____.
_____ probinsya.

Kinahanglang mubalik kita dayon.
_____ musakay _____.
_____ kami _____.
_____ karon.

D. Multiple Substitution: Fixed Slot

1. Kinahanglan niya ang bolpen.
   _____ lapis.
   _____ libro.
   _____ nako ___ kwaderno.
   _____ papel.
   _____ sobre.
   _____ nila ___ selyo.
   _____ pauntinpin.
   _____ diksyonaryo.
   _____ nato ___ siya.
   _____ lamesa.
   _____ tisas.
   _____ namo ___ pisara.

2. Kinahanglan siya ug bolpen.
   _____ lapis.
   _____ libro.
   _____ ako ___ kwaderno.
   _____ papel.
   _____ sobre.
   _____ sila __ selyo.
   _____ pauntinpin.
   _____ diksyonaryo.
   _____ kita __ siya.
   _____ lamesa.
   _____ tisas.
   _____ kami __ pisara.

E. Conversion:

Statement:	Interrogative:
Kinahanglan ang kabaw ug tubig.	Kinahanglan ba ang kabaw ug tubig?
Kinahanglan ang kanding ug sagbot.	Kinahanglan ba ang kanding ug sagbot?
Kinahanglan ang bata ug gatas.	Kinahanglan ba ang bata ug gatas?
Kinahanglan si Ana ug payong.	Kinahanglan ba si Ana ug payong?
Kinahanglan si Tatay ug tabang.	Kinahanglan ba si Tatay ug tabang?
Kinahanglan si Claro ug korbata.	Kinahanglan ba si Claro ug korbata?
Kinahanglan ako muuli sa syudad.	Kinahanglan ba ako muuli sa syudad?

Kinahanglan kita mutanom ug bulak ugma.	Kinahanglan ba kita mutanom ug bulak ugma?
Kinahanglan ikaw musakay sa eroplano.	Kinahanglan ka ba musakay sa eroplano?
Kinahanglan kami mulaba sa suba.	Kinahanglan ba kami mulaba sa suba?
Kinahanglan sila mupahulay unya.	Kinahanglan ba sila mupahulay unya?
Kinahanglan sila mutrabaho ugma sa hapon.	Kinahanglan ba sila mutrabaho ugma sa hapon?

F. Expansion:

1. Kinahanglan ang doktor ug tambal.

sa klinika	Kinahanglan ang doktor ug tambal sa klinika.
karon dayon	Kinahanglan ang doktor ug tambal sa klinika karon dayon.
para ni Pepe	Kinahanglan ang doktor ug tambal sa klinika karon dayon para ni Pepe.

2. Kinahanglang mudula kita.

ugma	Kinahanglang mudula kita ugma.
sa hapon	Kinahanglang mudula kita ugma sa hapon.
sa alas tres	Kinahanglang mudula kita ugma sa hapon sa alas tres.
ug basketbol	Kinahanglang mudula kita ug basketbol ugma sa hapon sa alas tres.

3. Kinahanglang musakay sila.

sa eroplano	Kinahanglang musakay sila sa eroplano.
sunod semana	Kinahanglang musakay sila sa eroplano sunod semana.
sa buntag	Kinahanglang musakay sila sa eroplano sa buntag sunod semana.
sa Hilo	Kinahanglang musakay sila sa eroplano sa buntag sunod semana sa Hilo.

4. Kinahanglang mutanom kami.

ug bulak	Kinahanglang mutanom kami ug bulak.
sa plasa	Kinahanglang mutanom kami ug bulak sa plasa.
ugma	Kinahanglang mutanom kami ug bulak sa plasa ugma.
sa gabii	Kinahanglang mutanom kami ug bulak sa plasa ugma sa gabii.

G. Repetition and Question & Answer:

Kinahanglan bang dagkotan ang kandila?	Oo, kinahanglang dagkotan ang kandila.
Kinahanglan ba ang pauntinpin ug tinta?	Oo, kinahanglan ang pauntinpin ug tinta.
Kinahanglan ba ang maestra ug tisas?	Oo, kinahanglan ang maestra ug tisas.
Kinahanglan ba ang estudyante ug libro?	Oo, kinahanglan ang estudyante ug libro.
Kinahanglan ba kamo ug papel?	Oo, kinahanglan kami ug papel.
Kinahanglan ba kami ug mga pagkaon?	Oo, kinahanglan kamo ug mga pagkaon.
Kinahanglan ba kita ug mantekilya?	Oo, kinahanglan kita ug mantekilya.
Kinahanglan ba ako ug panyo?	Oo, kinahanglan ka ug panyo.
Kinahanglan ba siya ug pomada?	Oo, kinahanglan siya ug pomada.
Kinahanglan ka ba ug sabon?	Oo, kinahanglan ako ug sabon.
Kinahanglan ka ba ug kwarta?	Oo, kinahanglan ako ug kwarta.
Kinahanglan ba kamo ug bakya?	Oo, kinahanglan kami ug bakya.
Kinahanglan ba sila ug sapatos?	Oo, kinahanglan sila ug sapatos.

Dili, dili kinahanglang dagkotan ang kandila.
Dili, dili kinahanglan ang pauntinpin ug tinta.
Dili, dili kinahanglan ang meastra ug tisas.
Dili, dili kinahanglan ang estudyante ug libro.

Dili, dili kami kinahanglan ug papel.
Dili, dili kamo kinahanglan ug mga pagkaon.
Dili, dili kita kinahanglan ug mantekilya.
Dili, dili ka kinahanglan ug panyo.
Dili, dili siya kinahanglan ug pomada.
Dili, dili ako kinahanglan ug sabon.
Dili, dili ako kinahanglan ug kwarta.
Dili, dili kami kinahanglan ug bakya.
Dili, dili sila kinahanglan ug sapatos.

H. Comprehension Drill:

Sayo sa buntag usa ka estudyante gusto magdula ug basketbol sa plasa Washington. Layo ang iyang balay sa plasa. Kinahanglan siyang musakay ug tartanilya. Apan dili siya musakay kay gusto siyang mulakaw lang. Aduna siyay kauban nga si Pedro. Gusto ni Pedro nga magkuyog sila nga duha aron magdungan pagdula.

Pangutana:

Kinsa ang gustong magdula ug basketbol?

Unsang orasa siya gustong mudula?

Asa siya gustong magdula?

Nganong kinahanglan man siyang musakay ug tartanilya?

Aduna ba siyay kauban? Kinsa siya?

Kinsa ang gustong magdungan pagdula?

I. Conversion and Multiple Substitution: Fixed Slot

1. Pagpalit ug usa ka dosenang itlog kay kinahanglan para sa "leche flan".

_____ pamahaw.

_____ torta.

_____ panihapon.

_____ paniudto.

2.Pagbasa ug sulat karon dayon.
___sulat _____.
___kuha _____.
___hulog _____.
___abre _____.
___tago _____.

3.Pagbasa ug libro karon dayon.
___sulat __ balak _____.
___kuha ___ platito _____.
___hulog __ bola _____.
___abre ___ serbesa _____.
___tago ___ sud-an _____.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

sakyan - 'something to ride on'
[sakay] + [-an)

makasakay - Asa ako makasakay?
(maka-) + [sakay]
'be able to' 'ride'
'can'

tartanilya - a rig, i.e. a native horse-drawn carriage commonly used as a means of public transportation in Cebu. The maximum number of passengers that it can accommodate is four adults.

dyipni - 'jeepney' -- surplus World War II army jeeps. Remodeled and gaily decorated, they now take the place of tartanilyas as a common means of public transportation in Cebu and all over the Philippines.

dinha - 'there' of the dinhi-class of demonstrative pronouns

leche flan - dessert custard (borrowed from the Spanish)

Pseudo-Verb: kinahanglan 'must','have to','need to' 'necessary to'

Kinahanglan is similar in function to the other pseudo-verb gusto.

When followed by a (mu-)class verb, the time expressed is 'begin to do ...'; and when followed by a (mag-) verb, the action span is relatively longer, expressing 'beginning to do ...'

Adverbial Constructions:

[ug] in adverbial constructions functions as the connector between the verb and the adverb, e.g.

Nikaon ug daghan si Pedro. 'Pedro ate a lot'.
Kinahanglan kitang mu-trabaho ug paspas. 'We need to work fast'.

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate		Topic	Complement
Pseudo-Verb	Verb	Noun/Pron	Noun (place)
Kinahanglan+g	muadto	ako-class lst set [ang/si]- phrases	sa merkado.

a.

Predicate		Topic	Complement
Pseudo-Verb	Verb	Noun/Pron	N (dir. obj.)
Kinahanglan+g	mukanta	ako-class lst set [ang/si]- phrases	ug kanta.

b.

Predicate		Topic	Complement
Pseudo-Verb	Verb	Noun/Pron	Adverb
Kinahanglan+g	mukaon	ako-class lst set [ang/si]- phrases	ug maayo. kadiyut. paspas.

2.

Predicate		Topic
Pseudo-Verb	Noun/Pron	Noun
Kinahanglan	nako-class 3rd set [ni/sa]- phrases	ang bolpen. lapis. libro.

This pattern is in the Goal-Focus Construction, i.e. the direct object is the topic of the sentence.

Compare pattern (2) with pattern (3) which is in the Actor-Focus Construction.

3.

Predicate	Topic	Complement
Pseudo-Verb	Noun/Pron	N (dir. obj.)
Kinahanglan	ako-class 1st set [ang/si]- phrases	ug bolpen. lapis. libro.

LESSON 20

Structural Content: Verb: (mag-) class
Focus: Actor
Mood: Factual and Non-Factual
Aspect: Progressive
Hortatory Expression:
(mag-)class V + kita

Setting: Two PCVs are telling each other how hungry they are.

Nagsultihanay ang duha ka PCV sa ilang kagutom.

I. DIALOGUE

It's 12:00 already, time for lunch.	A: Alas dose na diay, oras na sa paniudto.
Are you hungry?	B: Gigutom ka ba?
Yes, very hungry.	A: Oo, gigutom kaayo.
Let's go to the cafeteria. Let's eat.	B: Tana sa kapiteriya. Mangaon kita.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

It's 12:00 already, time for lunch.	A: Alas dose na diay, oras na sa paniudto.
twelve o'clock [already] [I didn't realize]	alas dose [na] [diay]
time [already] for lunch	oras [na] [sa] paniudto
Are you hungry?	B: Gigutom ka ba?
get hungry you	(gi)gutom ka [ba]
Yes, very hungry.	A: Oo, gigutom kaayo.
yes	oo
get hungry very	(gi)gutom kaayo

Let's go to the cafeteria. Let's eat.

let's go
to cafeteria
will eat we

B: Tana sa kapiteriya Mangaon kita.

tana
[sa] kapiteriya
(mang)aon kita

III. VOCABULARY LIST

alang	for
ani	harvest
bisbis	water (plants), sprinkle
bukal	boil
buhat	build
(ka)lasang(an)	forests
kamote	sweet potato, yam
karsones	trousers, pants
kinhason	sea foods
grado	grade
hugas	wash
hulat	wait, await
ihap	count
ladlad	bleach (in the sun)
matematika	Mathematics
medyas	socks/stockings
modista	dressmaker, seamstress
Pasko	Christmas
peryodiko	newspaper
pili	choose, select
pintal	paint
pulos	all
putol	cut
segundo	second
uma	farm
yuta	soil, earth

IV. DRILLS

A. Substitution: Fixed slot

Tana sa kapiteriya.
_____ sine.
_____ kwarto.
_____ balay.
_____ dagat.
_____ baybayon.

_____ balay ni Jose.
_____ sa maestra.
_____ lungsod.
_____ tindahan.
_____ libreriya.
_____ modista.
_____ merkado.
_____ tindahan ni Paul.
_____ sine Majestic.
_____ restawran.
_____ "training site".
_____ opisina.
_____ eskwelahan sa mga "trainee".
_____ lungsod ni Mayor Ruiz.
_____ syudad.
_____ bukid.
_____ kalasangan sa Mindanao.

B. Multiple Substitution: Fixed Slot

1. Tana sa kapiteriya aron mukaon.
_____ sine _____ mutan-aw.
_____ kwarto _____ matulog.
_____ dagat _____ mulangoy.
_____ balay ni Jose ____ magbisita.
_____ Petra ____ magdula.
_____ opisina _____ magsulti.

2. Tana sa libreriya para magtuon.
_____ tindahan _____ magpalit.
_____ opisina _____ magtrabaho.
_____ syudad _____ magsuroy.
_____ bukid _____ magtanom.
_____ simbahan _____ magsimba.

C. Repetition:

basa	Magbasa kita ug libro.
dula	Magdula kita ug basketbol.
dala	Magdala kita ug bulak.
sulat	Magsulat kita ug balak.
tanom	Magtanom kita ug mais.
tuon	Magtuon kita ug sayaw.
palit	Magpalit kita ug peryodiko.
tawag	Magtawag kita ug doktor.
pili	Magpili kita ug sud-an.
hulat	Maghulat kita ug sakyanan.

Magbasa kita ug libro sa klase.
Magdula kita ug basketbol sa klasa.
Magdala kita ug bulak sa eskwelahan.
Magsulat kita ug balak alang sa mga dalaga.
Magtanom kita ug mais alang sa mga bata.
Magtuon kita ug sayaw alang sa pyesta.
Magpalit kita ug peryodiko alang sa maestra.
Magtawag kita ug doktor alang kang Pedro.
Magpili kita ug sud-an alang kang Ana.
Maghulat kita ug sakyanan.

D. Repetition and Conversion:

Non-Factual:	Factual:
Magpalit kami ug sapatos ugma.	Nagpalit kami ug sapatos gahapon.
Magtanom sila ug tanom unya.	Nagtanom sila ug tanom karon.
Magtuon kita ug Cebuano karong gabii.	Nagtuon kita ug Cebuano karon.
Magbisbis kamo sa mga utanon ugma.	Nagbisbis kamo sa mga utanon gahapon.
Magtindog kita sa sinehan ugma sa hapon.	Nagtindog kita sa sinehan gahapon sa hapon.
Maglimpyo kami ug kinhason ugma sa buntag.	Naglimpyo kami ug kinhason gahapon sa buntag.
Magtokar kami sa sista karong udto.	Nagtokar kami sa sista gabii.
Magtahi ako ug sinina unya sa udto.	Nagtahi ako ug sinina ganina sa udto.
Magluto siya ug paksiw karong buntag.	Nagluto siya ug paksiw ganinang buntag.
Magkuha ka ug pan ugma sa gabii.	Nagkuha ka ug pan gahapon sa gabii.
Magtuon ako ug sayaw sunod Lunes.	Nagtuon ako ug sayaw sa niaging Lunes.
Magtudlo kamo sunod tuig.	Nagtudlo kamo sa niaging tuig.
Magtrabaho kamo sa opisina karong tuiga.	Nagtrabaho kamo sa opisina sa niaging tuiga.
Magdula sila ug basketbol karong buwana.	Nagdula sila ug basketbol sa niaging buwana.

E. Repetition and Conversion:

Statement:	Interrogative:
Mag-ihap kamo ug isda karong udto.	Mag-ihap ba kamo ug isda karong udto?
Nag-ihap kamo ug isda gahapon sa udto.	Nag-ihap ba kamo ug isda gahapon sa udto?
Magbuhat sila ug balay sunod tuig.	Magbuhat ba sila ug balay sunod tuig?
Nagbuhat sila ug balay sa niaging tuig.	Nagbuhat ba sila ug balay sa niaging tuig?
Magsakay kami ug bapor sunod bulan.	Magsakay ba kami ug bapor sunod bulan?
Nagsakay kami ug bapor sa niaging bulan.	Nagsakay ba kami ug bapor sa niaging bulan?
Maglaba ka ug sinina karong buntag.	Maglaba ka ba ug sinina karong buntag?
Naglaba ka ug sinina ganinang buntag.	Naglaba ka ba ug sinina ganinang buntag?
Maghugas ako ug plato unya.	Maghugas ba ako ug plato unya?
Naghugas ako ug plato ganina.	Naghugas ba ako ug plato ganina?
Magbukal ang tubig karong udto.	Magbukal ba ang tubig karong udto?
Nagbukal ang tubig gahapon sa gabii.	Nagbukal ba ang tubig gahapon sa gabii?
Magpintal kami ug siya sa buntag.	Magpintal ba kami ug siya sa buntag?
Nagpintal kami ug siya gahapon sa buntag.	Nagpintal ba kami ug siya gahapon sa buntag?

F. Substitution: Movable Slot

1. Magpalit ako ug relo ugma.
   _____ siya _____.
   _____ ka _____.
   _____ kami _____.
   _____ si Teddy _____.
   _____ karong gabii.

_____ ug medyas _____.
_____ si Berto __ libro _____.
_____ hapon.

2.Magluto si Tita ug pansit sunod semana.
_____ adobo _____.
_____ Adela _____.
_____ buian.
_____ siya _____.
_____ lechon _____ Domingo.
_____ ang kusinero _____.
_____ Pasko.

3.Magprito sila ug manok unya.
_____ kita _____.
_____ si Maria _____.
_____ isda _____.
_____ karong panihapon.
_____ ang estudyante _____.
_____ itik _____.

4.Maglaba ang "trainee" sa lungsod kada gabii.
_____ si Miguel _____.
_____ syudad _____.
_____ kita _____.
_____ semana.
_____ bukid _____ buian.

G. Expansion and Substitution:

1.Nagtudlo ako ug Cebuano.
_____ sa mga "trainee".
_____ kami _____ sa Pepee-keo.

2.Magladlad siya.
_____ ug karsones.
_____ unya.
_____kita _____ sa sagbot.

3.Nagtan-aw si Susana.
_____ ug sine.
_____ karon.

4.Nagbasa ang estudyante.
_____ ug libro.
_____ sa libreriya.
_____ si Doding _____.
_____ balak _____ gabii.

5.Maglakaw kami.
_____ ugma.
_____ kita ____ sa Hilo.
_____ sa "drug store".

6.Magsayaw ka.
_____ ug 'Pandanggo sa Ilaw'.
_____ sa "auditorium".
_____ kamo __ 'Tinikling' _____ugma.

7.Nagtanom ang magdadaro.
_____ ug kamote.
_____ sa yuta.
_____ amahan _____ kada tuig.

8.Nag-ani si Rolando ug si Ronald.
_____ kopon.
_____ Paula _____ sa uma.
_____ gabii _____ sa Carcar.

9.Magsulat sila.
_____ kami ug sulat.
_____ sa kwarto.
_____ ang bata ug libro _____.

10.Nagbaligya kita sa tindahan.
_____ ang tindera _____.
_____ ug panapton.
_____ tindero __ opisina _____ sa niaging adlaw.

11.Nagputol ang silingan.
_____ ug kahoy.
_____ Inahan _____ sa tugkaran.
_____ ako ug siya _____ tanaman.
_____ ganina.

12.Nagsulti kami.
_____ sa Cebuano.
_____ sila _____ sa eskwelahan.
_____ ang "trainee" _____ adlaw-adlaw.

H. Comprehension Drill:

1. Ang "trainee" magtudlo ug "Science". Magtudlo siya sa mga bata sa Pilipinas. Magtudlo sab siya ug "English" ug magsulti sa Cebuano. Nagtuon siya sa Amerika sa Chicago. Nagtuon ug Cebuano sa "training site".

Pangutana:

Unsa ang itudlo sa "trainee" sa Pilipinas?
Kinsay iyang tudloan?
Asa siya magtudlo?
Unsa sab ang iyang itudlo?
Magsulti ba siya sa Cebuano?
Diin siya nagtuon? Diin sa Amerika?
Diin siya nagtuon ug Cebuano?

2. Ako si Juan. Nagtudlo ako sa eskwelahan sa San Jose ug matematika sa segundo grado. Dose ka buok ang akong mga eskwela--pito ang mga babaye ug lima ang mga lalake. Pulos sila buotan ug maayo sa klase. Sa akong klase dunay duha ka Amerikano, lima ka Pilipino ug lima ka Hapon. Si Mrs. Burns ang akong "critic teacher". Duna akoy duhang kauban. Sila si John ug si Ann. Sila ang akong mga kaubang maestro. Magtudlo ako gikan sa alas otso y medya hangtud sa alas onse y medya. Gusto kaayo ako sa akong klase, sa akong "critic teacher" ug sa mga kaubang maestro.

Pangutana:

Hain magtudlo si Juan?
Unsang gradoha siya magtudlo?
Pila ang iyang mga eskwela?

Pila ang mga Amerikano? ang mga Pilipino?
ang mga Hapon?

Kinsa ang iyang "critic teacher"?

Kinsa ang iyang mga kaubang maestro?

Unsang orasa siya magtudlo?

Pila ka oras siya magtudlo?

Nakagusto ba siya sa iyang klase?

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

mangaon - Mangaon kita. 'Let's eat.'
(mag-) + [kaon]

para - Tana sa libreriya para magtuon.
'in order to', 'so that'

aron - synonym for para meaning 'so that', 'in order to'

Both para and aron are followed by the non-factual form of the verb.

paksiw - a meat/fish soup with vegetables cooked in a souring agent, e.g. vinegar

lechon - roast pig, barbecued whole on a spit; considered the representative festive food of the Philippines

Hortatory Expression: 'let us ...'

The hortatory expression is a combination of a (mag-) verb in its non-factual form followed by kita. (In cases where the V base cannot take the (mag-) affix, a (mu-) verb is used.)

Example:	Mangaon kita.	'Let's eat.'
	Magdula kita ug basketbol.	'Let's play basketball.'

Verb: (Mag-)class
Focus: Actor
Mood : Factual (nag-)
Non-Factual (mag-)
Afactual (pag-)
Aspect: Progressive

In general, the (mag-) class is used when the action referred to extends over a longer period of time, in contrast to (mu-) class which refers to instantaneous actions.

The Non-Factual form (mag-) refers to future action, e.g.

Maghulat sila ug sasakyan.
Magprito si Maria ug manok unya.

When used to express a hortatory meaning, it implies that the action involved lasts longer than momentarily, e.g.

Magbasa kita ug libro.
Magtanom kita ug mais.

The Factual form (nag-) indicates past action, e.g.

Naghugas ako ug plato ganina.
Nagbuhat sila ug balay sa niaging tuig.

and progressive action, past or present, e.g.

Nagtudlo ako ug Cebuano sa Pepeekeo.
Nagtan-aw si Susana ug sine karon.

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	Topic	Complement	
Verb	Noun/Pron	N (dir.obj.)	Time
Magluto Magpalit	ako-class 1st set	ug pancit adobo	unya. ugma.
Nagluto Nagpalit	[ang/si]- phrase	paksiw torta	ganina. gahapon.

2. Hortatory Expression:

Predicate	Topic	Complement	
Verb	Pronoun	N (dir.obj.)	N (place)
Magbasa Magtuon	kita	ug libro leksyon	sa libreriya. klase.

Supplementary Materials

Lessons 19-20

I. Dialogue

A: Dili pa ba kita mulakaw?
B: Kinahanglan pa akong mag-utaw sa akong sinina.
A: Ayaw baya pagdugay, ha.
B: Sus, usa ra kini ka minuto.

Vocabulary:

mag-utaw	to iron, to press
Ayaw baya pagdugay.	Don't take too long.

II. Narrative

Nangutana si Mario sa iyang asawa kung dili pa ba sila mulakaw. Nitubag ang iyang asawa nga kinahanglang mag-utaw siya sa iyang sinina. Niingon sab ang bana nga ayaw pagdugay ug nitubag si Susana nga usa ra ka minuto siyang mag-utaw.

III. Narrative and Dialogue

Usa ka gabii, nagsultihanay si Marta ug si Andres sa sala.

"Marta, gusto ka bang mutan-aw sa sine?"
"Kanus-a, karon na ba?"
"Oo, kung gusto ka."

Naghunahuna una si Marta, kay dili siya seguradong mahimo siyang mulakaw karon. Kinahanglang mananghid siya sa iyang ginikanan ug niingon siya kang Andres,

"Ambot lang, kay mananghid pa ako sa akong mga ginikanan."
"O sige, tana, mananghid kitang duha nila."

Unya, niadto silang duha sa kusina aron musulti sa inahan nga naghugas sa mga plato. Niingon si Andres niya,

"Mahimo bang mutan-aw kami ni Marta sa sine karong gabii?"
"Unsang sineha?" nangutana ang inahan.
"Sa Majestic -- maayo ang salida."

Nisugot ang inahan pero niingon siya,

"Sige, pero kinahanglang muuban ninyo sila si Roman ug Anita."

Vocabulary:

mananghid	to ask permission
naghunahuna	thinking, mulling over
nisugot (musugot)	gave permission to, permitted (To permit, to give permission to)

Pangutana:

1. Kanus-a nagsultihanay si Marta ug si Andres?
2. Diin sila magsultihanay?
3. Unsa ang pangutana ni Andres kang Marta?
4. Para sa unsa ang imbitasyon ni Andres?
5. Para kanus-a?
6. Pagkahuman, mag-unsa si Marta?
7. Ngano man?
8. Nganong dili siya segurado?
9. Unsa ang sulti ni Andres?
10. Kang kinsa siya mananghid?
11. Niuban ba si Andres sa nananghid si Marta sa iyang inahan?
12. Hain ang inahan?
13. Nag-unsa siya?
14. Diin sila si Andres ug Marta muadto aron mananghid?
15. Unsa ang pananghid ni Andres?
16. Unsa ang tubag ni Andres sa pangutana sa inahan?
17. Nisugot ba ang inahan?
18. Kinsa si Roman ug si Anita?
19. Muuban ba sila nila ni Marta ug ni Andres?
20. Ngano man?

LESSON 21

Structural Content: Adjectives: Simplex Forms
Non-Verbal Affixes: (ka-)
(gi--on)

I. DIALOGUE #1

Setting: It's fiesta time in the barrio.	Pyesta sa baryo.
Wow, what a lot of people on the street!	A: Sus, kadaghang tawo sa dalan!
That's the way it is during a fiesta.	B: Ingon ana gayud basta pyesta.
Look over there, how big and how tall those arches are!	A: Tan-awa kadto, kadako ug kataas sa mga arko!
And how noisy the band is!	B: Ug kasaba pa sa banda!
Let's go on to Pablo's or there might not be anymore food left for us.	A: Tana sa ilang Pablo basig mahutdan kita ug pagkaon.

DIALOGUE #2

Setting: Marcia and her friend are talking about the new teacher, a PCV, in their barrio	Nagsultihanay si Marcia ug ang iyang amiga bahin sa bag-ong maestra nga PCV sa ilang baryo
Marcia, your companion last night was very pretty. Who is she?	A: Marcia, gwapa kaayo ang imong kauban gabii. Kinsa siya?
She's the new teacher here in Barrio Atup-Atup. She's Miss Ann Taylor.	B: Siya ang bag-ong maestra dinhi sa baryo Atup-Atup. Si Gining Ann Taylor siya.

She's very tall, isn't she? How tall is she?

A: Kataas niya no? Pilay iyang gitas-on?

Oh, maybe about 5 ft. 7 in.

B: Ah, tingali mga lima ka tiil ug pito ka pulgadas.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Wow, what a lot of people on the street!

A: Sus, kadaghang tawo sa dalan!

many people on street

(ka)daghan(g) tawo [sa] dalan

That's the way it is during a fiesta.

B: Ingon ana gayud basta pyesta.

say like that really as long as fiesta

ingon ana [gayud] basta pyesta

Look over there, how big and how tall those arches are!

A: Tan-awa kadto, kadako ug kataas sa mga arko!

look at that yonder big and tall the arches

tan-aw(a) kadto (ka)dako ug (ka)taas [sa] [mga] arko

And how noisy the band is!

B: Ug kasaba pa sa banda!

and noisy [as well] the band

ug (ka)saba [pa] [sa] banda

Let's go on to Pablo's or there might not be anymore food left for us.

A: Tana sa ilang Pablo basig mahutdan kita ug pagkaon.

let's go to their Pablo might consumed we the food

tana [sa] ila(ng) Pablo basig mahutdan kita [ug] pagkaon

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Marcia, your companion last night was very pretty. Who is she?

A: Marcia, gwapa kaayo ang imong kauban gabii. Kinsa siya?

pretty very	gwapa kaayo
your companion	[ang] imo(ng) kauban
last night	gabii
who she	kinsa siya

She's the new teacher here in Barrio Atup-Atup. She's Miss Ann Taylor.

B: Siya ang bag-ong maestra dinhi sa baryo Atup-Atup. Si Gining Ann Taylor siya.

she the new	siya [ang] bag-o(ng)
teacher here	maestra dinhi
in barrio Atup-Atup	[sa] baryo Atup-Atup
Miss Ann Taylor she	[si] Gining Ann Taylor siya

She's very tall, isn't she? How tall is she?

A: Kataas niya no? Pilay iyang gitas-on?

tall she [isn't it?]	(ka)taas niya [no]
how many her height	pila(y) iya(ng) (gi)tas-(on)

Oh, maybe about 5 ft. 7 in.

B: Ah, tingali mga lima ka tiil ug pito ka pulgadas.

maybe	tingali
approximately five feet and seven inches	[mga] lima [ka] tiil ug pito [ka] pulgadas

III. RELATED UTTERANCES

It's really like that.	Mao gyud kana.
How much does he/she weigh?	Pilay iyang timbang?
It's just right!/ That's perfect!	Husto-husto gyud na da!
Nothing.	Wala lang.

IV. VOCABULARY LIST

adlaw	birthday
angay	becoming, fit nicely, suit well
arko	arch
banda	band (of musicians), an organized group
banyo	bathroom
baso	drinking glass
biyahe	trip, travel, voyage
blusa	blouse

braso	arm, arm muscle
katawa	laugh
kamot	hand
kan-onon	things to eat, food
kolor	color
konserbatoryo	conservatory (of music)
kwadrado(s)	square
direktor	director
draybd	drive
dughan	chest, breast, bust
elektrisidad	electricity
hawak	hip
hayag	bright, clear
hurot	finished, emptied (e.g. consumed everything)
imbitar	invite
init	hot, warm
lain-lain	varied, sundry, miscellaneous
linya	line, queue
lingaw	enjoy, entertain
lipay	make/be happy, gay
lugar	place, location, locale
ngilngig	unappetizing (food)
ngitngit	dark
parada	parade
Pasipiko	Pacific Ocean
Pilipinas	The Philippines
pustoraw	dressed up, dressed fancily or smartly; look good at doing (something)
subo	unhappy, sorrowful, melancholy
tambong	attend
tawo	man, people
terno	woman's native gown with butterfly sleeves, formal
tiil	foot measure
tingog	voice, sound
tugnaw	cold, chilly

...

gibag-on	thickness
gibug-aton	weight, "heaviness"
gidak-on	size, volume, dimension, "bigness"
gidaghanon	number, quantity, amount "plentiness"
gidugayon	duration, period, length of time
gigamyon	"smallness"
giladmon, gilawomon, gilabnon	depth
gilapdon	width, breadth
gilay-on	distance, extent, "farness"
gitas-on	height

V. DRILLS

A. Substitution: Movable Slot

1. Tana kamo sa amo.
_____ ato.
____ kita _____.
_____ amo.
_____ inyo.
____ kamo __ ila.

2. Niadto sila sa ilang Pablo.
_____ Rosa.
_____ Petra.
Nikaon _____.
_____ kita _____.
Nidula sila _____ Ramon.

3. Nibisita sila sa amo.
_____ ato.
_____ ang maestra _____ .
_____ PCV _____.
Niluto _____.
_____ ila.
_____ inyo.
Nikaon _____.

B. Expansion and Transformation:

1. Si Ben niadto sa Baryo Kadaugan.

Kinsang iyang kauban?	Si Juan.
Kanus-a siya niadto?	Sa niaging semana.
Ngano?	Aron mutambong sa pyesta.
Kinsang nangimbitar nila?	Si Ana.

Si Ben uban ni Juan niadto sa Baryo Kadaugan sa niaging semana aron mutambong sa pyesta kay nangimbitar si Ana nilang duha.

2. Kadaghan sa mga tawo.

Diin?	Sa Baryo Kadaugan.
Nag-unsa sila?	Mutambong sab sa pyesta.
Diin sila gikan?	Sa mga laing lugar.

Kadaghan sa mga tawo nga mutambong sab sa pyesta sa Baryo Kadaugan nga gikan sa mga laing lugar.

3. Dunay mga arko.

Diin?	Naglinya sa dalan.
Unsay klasehang arko?	Taas nga arko.
Ug unsa pang klaseha?	Mga dakong arko.
Daghan bang tawo sa dalan?	Oo, puno ang dalan ug tawo.

Dunay mga taas ug dakong arko nga naglinya sa dalan nga puno ug tawo.

4. Duna sab ug mga banda.

Nag-unsa sila?	Nagtokar.
Diin sila nagtokar?	Sa dakong plasa.
Ngano man?	Aron malingaw ang mga tawo.

Duna sab ug mga banda nga nagtokar sa dakong plasa aron malingaw ang mga tawo.

Paragraph:

Si Ben uban ni Juan niadto sa Baryo Kadaugan sa niaging semana aron mutambong sa pyesta kay nangimbitar si Ana nilang duha. Kadaghan sa mga tawo nga mutambong sab sa pyesta sa Baryo Kadaugan nga gikan sa mga laing lugar. Dunay mga taas ug dakong arko nga naglinya sa dalan nga puno ug tawo. Duna sab ug mga banda nga nagtokar sa dakong plasa aron malingaw ang mga tawo.

C. Repetition and Conversion:

Declarative:	Exclamatory:
Malipayon sila.	Kamalipayon nila.
Angayan kita.	Kaangayan nato.
Pustorawo kami.	Kapustorawo namo.
Mubo kamo.	Kamubo ninyo.
Masulob-on siya.	Kamasulob-on niya.
Taas ako.	Kataas nako.
Tambok ka.	Katambok nimo.
Gwapa si Gining Pilipinas.	Kagwapa ni Gining Pilipinas.
Hawod si Marcos.	Kahawod ni Marcos.
Daut si Jose.	Kadaut ni Jose.
Daghan ang mga tawo.	Kadaghan sa mga tawo.

Daghan ang mga bulak.	Kadaghan sa mga bulak.
Makalingaw ang programa.	Kamakalingaw sa programa.
Tugnaw ang kwarto.	Katugnaw sa kwarto.
Init ang Manila.	Kainit sa Manila.
Ngitngit ang akong kwarto.	Kangitngit sa akong kwarto.
Hayag ang imong kusina.	Kahayag sa imong kusina.
Ngilngig ang imong sud-an.	Kangilngig sa imong sud-an.
Maayo ang among inahan.	Kaayo sa among inahan.
Nindot ang iyang tingog.	Kanindot sa iyang tingog.
Nindot ang ilang terno.	Kanindot sa ilang terno.
Mahal ang atong sinina.	Kamahal sa atong sinina.
Pait ang kan-onon nila.	Kapait sa kan-onon nila.
Tam-is ang saging nimo.	Katam-is sa saging nimo.
Parat ang sud-an nako.	Kaparat sa sud-an nako.
Nipis ang sinina niya.	Kanipis sa sinina niya.
Lami ang pagkaon ninyo.	Kalami sa pagkaon ninyo.
Limpyo ang balay namo.	Kalimpyo sa balay namo.
Gamay ang iro nato.	Kagamay sa iro nato.
Maayo mukanta ang inyong "trainee".	Kaayo mukanta sa inyong "trainee".
Pustorawo musayaw ang among maestra.	Kapustorawo musayaw sa among maestra.
Angayan mukatawa ang atong direktor.	Kaangayan mukatawa sa atong direktor.
Kusog mudrayb si Nonoy.	Kakusog mudrayb ni Nonoy.
Hinay mulakaw si Dan.	Kahinay mulakaw ni Dan.
Paspas muleksyon si Vicky.	Kapaspas muleksyon ni Vicky.
Kusog ako musulti.	Kakusog nako musulti.
Hinay ka musulat.	Kahinay nimo musulat.
Maayo siya mukaon.	Kaayo niya mukaon.

D. Substitution and Expansion:

1. Kamalipayon nila.

_____	karon.
_____ nato	_____.
_____	kay adlaw ni Marcia.
_____	Regina.
_____ namo	_____ Jose.
_____	Fred.

2.Kaangayan nato.
_____ sa sinina.
_____ nila _____.
_____ kolor.
_____ sa blusa.
_____ nako _____.
_____ ninyo _____ medyas.
_____ niya _____.

3.Kapustorawo namo.
_____ kay mutambong kami sa pyesta.
_____ muadto _____ syudad.
_____ ninyo _____ kamo _____.
_____ niya _____ siya _____.
Kadali _____.
_____ nato _____ kita _____.

4.Kadaghan sa mga tawo.
_____ sa dalan.
_____ kay dunay parada.
_____ bata _____.
Kasaba _____.
Kalipay _____.
_____ sa pyesta.

5.Katugnaw sa kwarto.
_____ kay dunay "electric fan".
_____ sulod _____.
_____ abre ang bintana.
_____ sala _____ pultahan.
_____ banyo ____ ting-bagyo.

E. Expansion:

1.Kangitngit sa akong kwarto.
_____ kada gabii.
_____ kay walay elektrisidad.

2.Kanindot sa iyang tingog.
_____ kay nagtuon siya.
_____ sa konserbatoryo.
_____ _____ sa lungsod.

3.Kanindot sa ilang terno.
_____ nga lain-lain ug kolor.
_____
nga gitahi ni Petra.

4.Kalimpyo sa balay niya.
_____ kay naglimpyo siya.
_____ ganina.
_____
kay duna silay bisita.
_____
_____ unya.

5.Kapaspas muleksyon ni Elsa.
_____ sa klase.
_____ ug Cebuano.
_____
adlaw-adlaw.

F. Repetition and Question & Answer Drill:

taas	Pilay gitas-on ni Maria?	Lima ka tiil ug pito ka pulgadas ang gitas-on ni Maria.
timbang	Pilay iyang timbang?	Syento traynta libras ang iyang timbang.
taas	Pilay gitas-on ni Ricardo?	Unom ka tiil ug duha ka pulgadas ang gitas-on ni Ricardo.
timbang	Pilay timbang ni Mariano?	Syento otsenta libras ang timbang ni Mariano.
baga	Pilay gibag-on sa lamesa?	Sayis pies ang gibag-on sa lamesa.
bug-at	Pilay gibug-aton sa kahoy?	Baynte-singko libras ang gibug-aton sa kahoy.
dako	Pilay gidak-on sa New York?	_____ milyas kwadrados ang gidak-on sa New York.
daghan	Pilay gidaghanon sa mga tawo sa Pilipinas?	Trayntay-syete milyones ang gidaghanon sa mga tawo sa Pilipinas.
dugay	Pilay gidugayon sa biyahe gikan sa Honolulu hangtud sa Manila?	Napulo ka oras ang gidugayon sa biyahe gikan sa Honolulu hangtud sa Manila.

gamay	Pilay gigamyon sa Rhode Island?	_____ ka milya kwadrados ang gigamyon sa Rhode Island.
lalom	Pilay giladmon sa Pasipiko sa "Mindanao Deep"?	_____ ka dupa ang giladmon sa Pasipiko sa "Mindanao Deep".
layo	Pilay gilay-on gikan sa Pilipinas hangtud sa Hawaii?	_____ ka milyas ang gilay-on gikan sa Pilipinas hangtud sa Hawaii.
taas	Pilay gitas-on sa "Empire State Building"?	_____ ka pies ang gitas-on sa "Empire State Building".

G. Repetition:

1. Pilay imong timbang?
   _____ iyang _____?
   _____ atong _____?
   _____ among _____?

2. Pilay gidak-on sa iyang tiil?
   _____ hawak?
   _____ kamot?
   _____ braso?
   _____ dughan?

3. Unsa ang gibag-on sa libro?
   _____ lamesa?
   _____ panapton?
   _____ baso?
   _____ papel?

4. Unsay gitas-on ni Pedro?
   _____ Jose?
   _____ Rosa?
   _____ Laura?
   _____ Ana?

H. Repetition and Conversion:

1. Kataas niya.	Taasa niya.
Kaangayan nato.	Angayana nato.
Kapustorawo namo.	Pustorawha namo.
Katambok nimo.	Tamboka nimo.
Kahawod ni Marcos.	Hawoda ni Marcos.
Kadaut ni Jose.	Dauta ni Jose.
Kadaghan sa mga bulak.	Daghana sa mga bulak.
Katugnaw sa kwarto.	Tugnawa sa kwarto.
Kahayag sa imong kusina.	Hayaga sa imong kusina.
2. Kangilngig sa imong sud-an.	_____ _____.
Kanindot sa iyang tingog.	_____ _____.
Kamahal sa atong sinina.	_____.
Kapait sa kan-onon nila.	_____.
Katamis sa saging nimo.	_____.
Kaparat sa saging nako.	_____.
3. Nipisa sa sinina niya.	_____.
Lamia sa pagkaon ninyo.	_____.
Limpyoha sa balay namo.	_____.
Gamaya sa iro nato.	_____.
Hinaya mulakaw ni Dan.	_____.
Paspasa muleksyon ni Elsa.	_____ ____.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

ana - short form of niana 'that', 'like that'

basta - Ingon ana gayud basta pyesta.

Basta is used in this sentence to amplify the statement Ingon ana gayud 'It's really like that' to mean 'every-time there is a fiesta' or 'every fiesta time'.

sa ilang Pedro - ila is a replacive for balay 'house', e.g.

Tana sa ilang balay. --→ Tana sa ila. 'Let's go to their house'.

Tana sa balay ni Pedro. -→ Tana sa ila ni Pedro./Tana sa ilang Pedro. 'Let's go to Pedro's house'.

mahutdan - (ma- + [hurot] + -an) 'finished up'

masulub-on - (ma- + [subo] + -on) 'unhappy'

kaayo - 'how good', 'how well' -- used here as an exclamatory form of maayo

Adjectives:

The simplex form (base) of the adjectives found in the Drill sentences is used as an adjectival predicate, e.g.

Gamay ang iro.
Taas si Roberto.
Gwapa siya.

In exclamatory statements, (ka-) is prefixed to the adjective, e.g.

hawod ---- kahawod
gwapo ---- kagwapo
taas ---- kataas

Another way of forming exclamatory statements is to suffix (-a)/(-ha) to the adjective, e.g.

hawod ---- hawoda
gwapo ---- gwapoha
taas ---- taasa

Whenever the exclamatory forms are used, a change in the marker for the noun phrase and a change in the type of pronoun occurs, e.g.

Kahawod/Hawoda : [ni]-phrase (Names)
Kagwapo/Gwapoha : [sa]-phrase (common nouns)
Kataas/Taasa : nako-class Pron., 3rd set

(Gi- -on) Nominalizing Affix

The affix (gi- -on) functions as a nominalizer for words denoting measurements, e.g.

dako -- gidak-on
taas -- gitas-on
gamay -- gigamyon

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate Adjective	Topic Noun/Pronoun
Malipayon Angayan Daut	[ang/si]-Phrase ako-class Pron. 1st set

2.

Predicate Adjective	Predicate Noun/Pronoun
Katambok/ Tamboka	[ni/sa]-phrase
Katugnaw/ Tugnawa	nako-class Pron. 3rd set

a.

Predicate Adjective	Predicate Complement	
	[Sa]-phrase & Pron	Noun
Katugnaw	sa ako-class Pron 2nd set +ng	kwarto. opisina.

b.

Predicate Adjective	Predicate Complements	
	[sa]-phrase:Noun	Noun/Pronoun
Kanipis Kanindot	sa sinina papel panapton	[ni/sa]-phrase nako-class Pron 3rd set

c.

Predicate Adjective	Predicate Complements	
	Noun/Pronoun	Verb
Kahinay Kaayo	[ni/sa]-phrase nako-class Pron 3rd set	musulat. musulti. mukanta.

LESSON 22

Structural Content: Preposed Possessive Pronouns:
2nd set, ako-class
Non-Verbal Affix: (-a/-ha)
Adjectives:
Pluralization: Non-Verbal Affix (-g-)
Comparative Form:
[mas] + Adj base
Superlative Form:
[labing] + Adj base
Personal Pronouns: 4th set, kanako-class

Setting: Pedro and a PCV happen to meet in school and chat for a short while.

Nagkakita si Pedro ug ang PCV sa eskwelahan ug nagkulokabildo makadiyut.

I. DIALOGUE

Pedro, what's that?	A: Pedro, unsa kana?
What? This?	B: Unsa? Kini?
Yes.	A: Oo.
Oh, this is my new book in Cebuano.	B: Ah, kini ang akong bag-ong libro sa Cebuano.
Where is your old one?	A: Hain man diay ang imong librong daan?
It got lost.	B: Nawala.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Pedro, what's that?	A: Pedro, unsa kana?
what	unsa
that	kana
What? This?	B: Unsa? Kini?
what	unsa
this	kini

Yes. A: Oo.

Oh, this is my new book in Cebuano. B: Ah, kini ang akong bag-ong libro sa Cebuano.

this my
new book
in Cebuano

kini [ang] ako(ng)
bag-o(ng) libro
[sa] Cebuano

Where is your old one? B: Hain man diay ang imong librong daan?

where [tell me]
your
book old

hain [man diay]
[ang] imo(ng)
libro(ng) daan

It got lost. B: Nawala.

got lost

(na)wala

III. VOCABULARY LIST

apitong	hardwood tree used for construction
bangka	canoe with outriggers
bukhayo	coconut candy
butang	things, belongings
kabus	poor, impoverished
kalapdon	area, breadth
kalayo	fire
kamiseta	undershirt
kapital	capital city, seat of gov't.
karton	box, carton, cardboard
kulokabildo	chat, make small talk
kutsara	spoon
dato	rich, wealth
dulse	dessert, sweets, candy
estasyon	station
higala	friend
isla	island
itum	dark complexioned
lamparahan	lamp
laso	ribbon, shoe lace
limon	lemon
mananap	animal
panganod	cloud
parihas/pariho	same, similar, identical
puti	light-complexioned
puyo	live, reside
rosal	gardenia
sari-sari	neighborhood variety store
saya	floor-length flowing skirt, native costume of Filipino women

sekretarya	secretary
suka	vinegar
sundalo	soldier
tasa	cup
tinidor	fork
wala	lose

IV. DRILLS

A. Repetition:

1. Kini ang akong higala.
   Kini ang akong inahan.
   Kini ang akong butang.
   Kini ang among iring.
   Kini ang ilang iro.

2. Kana ang among mga libro.
   Kana ang atong mga kauban.
   Kana ang inyong mga pagkaon.
   Kana ang ilang mga bulohaton.
   Kana ang atong mga papel.

3. Kadto ang among mga libro.
   Kadto ang atong mga kauban sa plasa.
   Kadto ang inyong mga pagkaon sa kusina.
   Kadto ang ilang mga bulak sa tugkaran.
   Kadto ang among mga butang sa kwarto.

4. Akong amiga kini.
   Imong inahan kini.
   Iyang butang kini.
   Among balay kini.
   Ilang eskwelahan kini.

5. Among mga libro kana.
   Atong mga kauban kana.
   Inyong mga pagkaon kana.
   Ilang mga tanom kana.

6. Amo kadtong mga libro sa lamesa.
   Ato kadtong mga kauban sa plasa.
   Inyo kadtong mga pagkaon sa kusina.
   Ila kadtong mga papel sa salog.
   Ako kadtong mga plato sa balay.
   Ako kadtong mga higala sa tindahan.

B. Repetition and Substitution:

1. Unsa kini?

Kana ang imong mga butang.
_____ sigarilyo.
_____ bolpen.
_____ posporo.
_____ sinina.
_____ sapatos.
_____ pagkaon.

2. Unsa kana?

Kini ang ilang mga kalo
_____ pantalon.
_____ saya.
_____ kamiseta.
_____ panyo.
_____ lapis.

3. Unsa kadto?

Kadto ang atong mga plato.
_____ tasa.
_____ platito.
_____ kutsara.
_____ tinidor.
_____ kutsilyo.
_____ sundang.
_____ baso.

4. Unsang mga butanga kini?
_____ sigarilyoha ____?
_____ bolpena _____?
_____ posporoha _____?
_____ bulaka _____?
_____ lapiesa _____?
_____ papela _____?

5. Unsang mga kaloa kana?
_____ pantalona ____?
_____ sayaha _____?
_____ kamisetaha ____?
_____ sininaa _____?
_____ lasoha _____?
_____ panyoa _____?
_____ reloha _____?

6. Unsang mga platoha kadto?
   _____ basoha _____?
   _____ tinidora _____?
   _____ lapisa _____?
   _____ tasaha _____?
   _____ platitoha _____?
   _____ kutsilyoha _____?
   _____ sundanga _____?
   _____ kartona _____?
   _____ lasoha _____?

7. Unsa kining mga butanga?
   _____ sigarilyoha?
   _____ bolpena?
   _____ posporoha?
   _____ bulaka?
   _____ lapisa?
   _____ papela?

8. Unsa kanang mga kaloa?
   _____ pantalona?
   _____ sayaha?
   _____ kamisetaha?
   _____ sininaa?
   _____ lasoha?
   _____ panyoa?

9. Unsa kadtong mga kahoya?
   _____ platoha?
   _____ basoha?
   _____ tinidora?
   _____ bolpena?
   _____ lapisa?
   _____ tasaha?
   _____ platitoha?

C. Substitution and Question & Answer:

1. Unsa kining dulseha?	Bukhayo kanang dulseha.
_____ sininaa?	'Maria Clara' kanang sininaa.
_____ libroha?	Matematika _____.
_____ reloha?	"Elgin" _____.
_____ balaya?	Eskwelahan _____.

2.Unsa kanang kutsilyoha?	"Stainless" kanang kutsilyoha.
_____ kantaha?	Cebuano _____.
_____ kwartoha?	Sala _____.
_____ sud-ana?	Pansit _____.
_____ bulaka?	Rosal _____.
_____ tanoma?	Saging _____.
3.Unsa kadtong panaptona?	Seda kadtong panaptona.
_____ kahoya?	Apitong _____.
_____ dagata?	Pasipiko _____.
_____ mananapa?	Iro _____.
_____ tindahana?	Sari-sari _____.

D. Comprehension Drill: Narrative

Ang Pilipinas mga 117,000 milyas kwadrados ang kalapdon. Adunay mga 7000 ka isla. Mga 2000 ang gipuy-an ug mga tawo. Adunay tulo ka dagko kaayong isla niining mga islaha: ang Luzon, ang Visayas ug ang Mindanao. Ang isla sa Visayas dako, ang Mindanao mas dako kay sa Visayas, pero ang Luzon ang labing dako sa kanilang tulo.

Ang Quezon City ang kapital sa Pilipinas, pero ang Baguio ang kapital sa ting-init. Ang Baguio mas tugnaw kay sa Quezon City.kay tua sa Mountain Province. Kadaghanan sa mga Pilipino nag-ingon nga ang Baguio ang usa sa labing nindot ug labing limpyong syudad sa Pilipinas.

'The Philippines is approximately 117,000 square miles in area. It has about 7000 islands. Around 2000 are inhabited. Of these, there are three major island groups: Luzon, Visayas and Mindanao. The islands of the Visayas are large, Mindanao is larger than the Visayas, but Luzon is the largest of all three.

Quezon City is the capital of the Philippines although Baguio is the summer capital. Baguio is cooler than Quezon City because it is in the Mountain Province. Many of the Filipinos claim that Baguio is one of the prettiest and cleanest cities in the Philippines.'

Pangutana:

Unsa ang gilapdon sa Pilipinas?
Pila ka buok ang isla sa Pilipinas?
Pila ka buok isla ang gipuy-an ug mga tawo?
Nganli ang tulo ka mga dagko kaayong isla.
Haing islaha sa tulo ang dako?
Haing islaha sa tulo ang mas dako kay sa Visayas?
Haing islaha sa tulo ang labing dako?
Unsay kapital sa Pilipinas?
Unsay kapital sa ting-init?
Nganong mas tugnaw man ang Bagiuo kay sa Quezon City?
Unsay gi-ingon sa kadaghanan sa mga Pilipino bahin sa Baguio?

E. Repetition and Conversion:

Singular:	Plural:
Dako ang awto.	Dagko ang mga awto.
Gamay ang hotel.	Gagmay ang mga hotel.
Taas ang sundalo.	Tag-as ang mga sundalo.
Mubo ang pulis.	Mugbo ang mga pulis.
Layo ang simbahan.	Lagyo ang mga simbahan.
Duol ang bangka.	Dug-ol ang mga bangka.
Lapad ang dalan.	Lagpad ang mga dalan.
Tam-is ang atis.	Tam-is ang mga atis.
Dako si Pablo.	Dagko si Pablo ug si Juan.
Gamay si Pepe.	Gagmay si Pepe ug si Pilar.
Taas si Rosa.	Tag-as sila si Rosa.
Dako ako.	Dagko kami.
Taas siya.	Tag-as sila.
Mubo ako.	Mugbo kita.
Dako kining labanderaha.	Dagko kining mga laban-deraha.
Gamay kanang abogadoha.	Gagmay kanang mga abogadoha.
Taas kadtong tawhana.	Tag-as kadtong mga tawhana.
Mubo kining estoryaha.	Mugbo kining mga estoryaha.
Layo kadtong hotela.	Lagyo kadtong mga hotela.
Duol kanang estasyona sa trak.	Dug-ol kanang mga estasyona sa trak.

F. Repetition:

1. Mas gwapa si Rosa kay kang Maria.
   Mas mubo si Pedro kay kang Jose.
   Mas taas si Tomas kay kang Vida.
   Mas gamay si Marcia kay kang Georgy.
   Mas tambok si Juan kay kang Ana.
   Mas puti si Juanita kay kang Tirso.
   Mas hinay si Maria kay kang Nena.

2. Mas tam-is ang saging kay sa mangga.
   Mas aslum ang suka kay sa tuba.
   Mas hayag ang adlaw kay sa gabii.
   Mas dako ang eskwelahan kay sa tindahan.
   Mas layo ang dagat kay sa bukid.
   Mas nipis ang papel kay sa panapton.
   Mas hait ang kutsilyo kay sa sundang.

G. Substitution: Fixed Slot

Gwapa-gwapa si Rosa kay kang Maria.
Mubo-mubo si Pedro _____ Jose.
Taas-taas si Tomas _____ Vida.
Gamay-gamay si Marcia _____ Georgy.
Tambok-tambok si Juan _____ Ana.
Puti-puti si Juanita _____ Tirso.
Hinay-hinay si Maria _____ Nena.

H. Repetition:

Mas tambok siya kay kang Nena.	Mas tambok siya kay kaniya.
Mas kusgan sila kay kang Jose, Pedro ug kanako.	Mas kusgan sila kay kanamo.
Mas daghan kita kay kang Pedro, Juan ug Jose.	Mas daghan kita kay kanila.
Mas daut ako kay kang Maria.	Mas daut ako kay kaniya.
Mas lala kami kay kang Jose, Maria ug kanimo.	Mas lala kami kay kaninyo.
Mas tapulan sila kay kang Ana, kanimo ug kanako.	Mas tapulan sila kay kanato.
Mas gamay siya kay kang Pedro.	Mas gamay sila kay kaniya.

Mas gwapa si Rosa kay kang Maria.	Mas gwapa si Rosa kay kaniya.
Mas mubo si Pedro kay kang Jose.	Mas mubo si Pedro kay kaniya.
Mas taas si Tomasa kay kang Vida.	Mas taas si Tomasa kay kaniya.
Mas gamay si Marcia kay sa PCT.	Mas gamay si Marcia kay kaniya.
Mas tambok si Juan kay sa maestro.	Mas tambok si Juan kay kaniya.
Mas puti si Juanita kay sa estudyante.	Mas puti si Juanita kay kaniya.
Mas kugihan ka kay kang Arturo ug kang Jesus.	Mas kugihan ka kay kanila.
Mas kabus ka kay sa mga PCT ug kang Oscar.	Mas kabus ka kay kanila.
Mas hawod kita kay sa mga Amerikano ug sa maestra.	Mas hawod kita kay kanila.
Mas lala kita kay kaniya ug sa mga PCT.	Mas lala kita kay kanila.
Mas tapulan siya kay kang Belen ug kanimo.	Mas tapulan siya kay kaninyo.
Mas lala kami kay sa mga babaye ug kanimo.	Mas lala kami kay kaninyo.
Mas gamay kami kay kang Patsy, sa kusinera ug kanimo.	Mas gamay kami kay kaninyo.
Mas itum sila kay kang Miguel ug kanako.	Mas itum sila kay kanamo.
Mas daghan sila kay kang Idrong, sa mga PCT ug kanako.	Mas daghan sila kay kanamo.
Mas daut siya kay kanako, kang Terry ug sa sekretarya.	Mas daut siya kay kanamo.
Mas gwapo sila kay kang Oscar, kanako ug kanimo.	Mas gwapo sila kay kanato.
Mas dato sila kay kanako, kanimo ug kang Maria.	Mas dato sila kay kanato.
Mas hinay sila kay kanimo, sa mga bata ug kanako.	Mas hinay sila kay kanato.

I. Repetition:

Base:	Comparative:	Superlative:
1.Taas si Maria.	Mas taas si Juan.	Pero si Pedro ang labing taas / kinataasan sa kanilang tulo.
2.Tam-is ang atis.	Mas tam-is ang saging.	Pero ang kamay ang labing tam-is. / kinatam-isan.
3.Hait ang korta.	Mas hait ang kutsilyo.	Pero ang sundang ang labing hait / kinahaitan sa tanan.
4.Gwapa si Georgy.	Mas gwapa si Marcia.	Pero si Nena ang labing gwapa / kinagwapahan kanila.
5.Dako ang tindahan.	Mas dako ang balay.	Pero ang eskwelahan ang labing dako. / kinadakoan.

J. Repetition:

Kinanindotan ang buhok ni Maria.
Kinataasan ang kahoy duol sa simbahan.
Kinamuboan si Juan.
Kinalaluman ang suba luyo sa eskwelahan.
Kinapaitan ang kan-onon nila.
Kinaasluman ang manggang dala nimo.
Kinatam-isan ang saging nimo.
Kinaparatan ang sud-an nako.
Kinalaparan ang dalan Magallanes.
Kinanipisan ang sinina nimo.
Kinagwapahan si Vida karon.
Kinalamian ang among pagkaon.
Kinalimpyohan ang ilang balay.
Kinagamyan ang iro niya.
Kinahawran siya sa klase.
Kinatugnawan ang kwarto dinhi.
Kinainitan ang Manila.
Kinaayohan ang imong inahan.

K. Substitution: Movable Slot

1. Kinatam-isan ang saging.
   _____ mansanas.
   _____ mangga.
   Kinaasluman _____.
   _____ suka.
   _____ limon.

2. Kinahayagan ang lampara.
   _____ suga.
   _____ kalayo.
   Kinadakoan _____.
   _____ simbahan.
   Kinalayoan _____.
   _____ tindahan.

3. Kinanipisan ang panapton.
   _____ papel.
   _____ dahon.
   Kinagaanan _____.
   _____ gapas.
   Kinaputian _____.
   _____ panganod.

L. Conversion:

1. Example: Dagko ang mga awto.
   Kinadagkoan ang mga awto.

Gagmay ang mga hotel.	_____	ang mga hotel.
Tag-as ang mga sundalo.	_____	ang mga sundalo.
Mugbo ang mga pulis.	_____	ang mga pulis.
Lagyo ang mga simbahan.	_____	ang mga simbahan.
Dug-ol ang mga bangka.	_____	ang mga bangka.
Lagpad ang mga dalan.	_____	ang mga dalan.
Tam-is ang mga atis.	_____	ang mga atis.
Dagko si Pablo ug si Juan.	_____	si Pablo ug si Juan.

2. Example: Kagwapa ni Vida.
   Kinagwapahan si Vida.

Kalami sa among pagkaon.	_____	ang among pagkaon.
Kalimpyo sa ilang balay.	_____	ang ilang balay.

Kagamay sa iro niya.	_____	ang iro niya.
Kahawod niya sa klase.	_____	siya sa klase.
Katugnaw dinhi sa kwarto.	_____ dinhi.	ang kwarto
Kainit didto sa Manila.	_____	ang Manila.
Kaayo sa imong inahan.	_____ inahan.	ang imong

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

gipuy-an - (gi- +[puyo]+ -an) 'lived on', 'inhabited'

kusgan - [kusog] + (-an) 'strong', 'fast'

kinalaparan -(kina- +[lapad]+ -an) 'widest'

Maria Clara -traditional woman's two-piece gown dating back to the days of the national hero, Jose Rizal, and named after the heroine of his novel, Noli Me Tangere, who was the personification of his sweetheart, Leonor Rivera

hain - Haing islaha sa tulo...

Hain is used here to mean 'which island of the three...'

Adjectives:

A. Plurality is expressed in certain adjectives by the infix (-g-).

The use of the pluralizer mga is optional when the adjectives appear in their plural form, e.g.

Gamay ang mga bata. 'The children are small.'	Gagmay ang mga bata. or Gagmay ang bata.
Taas ang mga balay. 'The houses are tall.'	Tag-as ang mga balay. or Tag-as ang balay.

B. Comparative Sentences:

1. The Simple Descriptive or Positive Form is indicated by:

   a) adjectival base, e.g. Taas si Maria.

   or

   b) the affix (ma-) + adj base, e.g. Mapula ang lapis.

2. The Equivalent Form is indicated by the use of parihas or pariho 'same', 'similar','identical' and (ka-) prefixed to the adjectival base, e.g.

   Parihas kami kataas. 'We are of the same height.'

   Pariho kagagmay ang bata. 'The children are both small (of equal size).'

3. The Comparative Form is indicated by

   a) the use of mas 'more' preceding the adjectival base, e.g.

      mas dako 'bigger'
      mas gamay 'smaller'

   b) mas ... kay kang (personal names)
      sa (general nouns)
      kanako -class Pron, 4th set

      Mas gwapo siya kay kang Jose.
      sa abogado.
      kanako.

   c) the full reduplication of the adjective, which conveys a diminutive meaning of 'a little bit more' or 'a little bit less', e.g.

      gwapa-gwapa 'a little bit prettier'
      gamay-gamay 'a little bit smaller'
      puti-puti 'a little whiter'
      taas-taas 'a little taller'

4. The Superlative Form is indicated by

   a) the use of labing ([labi] + [nga]) 'most' preceding the adjectival base, e.g.

      labing dako 'biggest'
      labing gamay 'smallest'

b) the compound affix (kina- -an) attached to the adjectival base, e.g.

kinadakoan 'biggest'
kinagamyan 'smallest'

Personal Pronouns: 4th set, kanako-class

	Singular	Plural
1st Person	kanako 'to/for me'	kanamo (excl) 'to/for us' kanato (incl)
2nd Person	kanimo 'to/for you'	kaninyo 'to/for you'
3rd Person	kaniya 'to/for him or her'	kanila 'to/for them'

The 4th set of personal pronouns substitutes for [sa] and [kang]-phrases, e.g.

Mubisita ako sa mga bata. 'I'll visit the children.'
Mubisita ako kanila. 'I'll visit them.'

Musulat si Pedro kang Maria. 'Pedro will write (to)
Musulat si Pedro kaniya. Maria/her.'

Mas gamay siya kay kang Pedro, kang Terry ug kanako.
Mas gamay siya kay kanamo.

Mas kubus ka kay sa mga maestra ug sa mga abogado.
Mas kubus ka kay kanila.

Supplementary Materials

Lessons 21-22

I. Dialogue

#1. A: Hoy Cely, uban namo karong Domingo, ha?
B: Ngano man, Rolando, asa ang inyong lakaw?
A: Sa Talisay, magpiknik ug mag-"swimming" ta.
B: Nganong didto, dili ba mas nindot sa Marigondon, puti pa ang balas.
A: Oo bitaw, pero kinaduolan ang Talisay gikan dinhi ug dili pa kita kinahanglan mulabang ug dagat.
B: O sige na gani, total nindot-nindot man sab ang Talisay, sano?

Vocabulary:

balas	sand
gani	'as it were'
mulabang	to cross
musugot	to agree
sano?	Right? (clipped form of Unsa no? literally 'what isn't it?'

Pangutana:

1. Nganong niadto si Rolando sa balay ni Cely?
2. Unsay iyang ingon kang Cely?
3. Unsay tubag ni Cely kaniya?
4. Nganong dili gusto si Cely sa Talisay?
5. Asa ang iyang gusto?
6. Nganong gusto siya didto?
7. Nganong gusto ni Rolando sa Talisay?
8. Nisugot ba si Cely nga muuban siya sa Talisay?
9. Ngano man?

#2. A: Abi nimo, Clara, ang anak ni Luningning bunyagan karong Domingong pyesta ni Santa Teresa.
B: Kahibalo na ako, Inday. Ingon ka, ikaw ang maninay, dili ba?
A: A bitaw no, pero ambot unsa kaha ang akong regalo.
B: Maskin unsa, total bata pa bitaw siya, wala pay buot.
A: Uy, dili kana mahimo kay makaulaw kung dili nindot kay sa niadtong bunyag sa akong anak, kinanindotan sa tanan ang iyang regalo. Mahala tingali.
B: Bahala ka na.

Vocabulary:

abi nimo	you know, by the way, do you know,
bahala ka	it's up to you, it's your decision
bunyagan	to be baptized/christened
buot	(literally) mind, maturity
mahitungod	about, regarding
maninay/maninoy	godmother/godfather
maskin unsa	anything

Pangutana:

1. Kang kinsang anak ang bunyagan?
2. Kanus-a ang iyang bunyag?
3. Kinsa ang maninay?
4. Unsa ang iyang sulti kang Clara mahitungod sa iyang regalo?
5. Nganong dili mahimo ang maskin unsang regalo?
6. Nganong makaulaw kung dili nindot ang regalo?

II. Narrative

Bag-o lang nahuman ang balay nila ni Lita ug Arsenio. Gusto ni Lita nga bunyagan ang ilang bag-ong balay aron swertehan sila sa ilang kinabuhi ug dili puy-an ug mga espirito.

Sa primero, wala musugot si Arsenio kay mahal kaayo ang gasto ug dili siya mutuo sa mga swerte-swerte. Binuang kono. Sa katapusan, nisugot na lang siya kay matod ni Lita ang bag-ong balay sa ilang silingan

binunyagan, maong kinahanglang magpabunyag sila sa balay aron makaimbitar sila sa nagimbitar nila kaniadto.

Vocabulary:

binuang	crazy, nonsense
binunyagan	was christened/blessed
kaniadto	before
kinabuhi	life, way of life
espirito	spirits
matod	according to
nahitabo	happened
puy-an	live in
sa katapusan	in the end
swertehan	to be lucky
tag-iya	owner, proprietor

Pangutana:

1. Kinsa ang mag tag-iya sa bag-ong balay?
2. Unsa ang gusto sa asawa?
3. Ngano konong kinahanglang bunyagan ang balay?
4. Nganong wala musugot ang iyang bana sa primero?
5. Unsang nahitabo sa katapusan?
6. Nganong gusto ang asawa magpabunyag sa balay?

LESSON 23

Structural Content: Adjectives: Full Reduplication + [pa]
Contrast between the particles [pa] and [na]

Setting: A country boy rides a jeepney in Cebu. He doesn't know his way around yet.

Nagsakay ug dyipni sa Cebu ang taga-probinsya. Di pa siyang kahibalo sa mga dalan.

I. DIALOGUE

Will it be much longer before we reach Mabini Street?	A: Dugay pa ba una kitang muabot sa kalye Mabini?
It will be a little while longer because it is still a little ways off.	B: Dugay-dugay pa, kay layo-layo pa ug dyutay.
I'm new here. I still don't know my way around.	A: Bag-o pa man lang gud ako dinhi. Dili pa ko kahibalong asa musuot-suot.
Oh, where, by the way, do you come from? Are you from the country?	B: O diin man diay ka gikan? Taga-probinsya ka ba?
Yes, bay. I'm from Bohol.	A: Oo, bay. Taga-Bohol ako.
Don't worry, I'll drive a little bit faster (and get you there sooner).	B: Ayaw ug kaguol, dali-dalian ko ang pagmaneho.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Will it be much longer before we reach Mabini Street?	A: Dugay pa ba una kitang muabot sa kalye Mabini?

long time yet	dugay [pa] [ba]
before we arrive	una kita(ng) (mu)abot
at street Mabini	[sa] kalye Mabini

It will be a little while longer because it is still a little ways off.

B: Dugay-dugay pa, kay layo-layo pa ug dyutay.

little longer still	dugay-dugay [pa]
because	kay
little farther still	layo-layo [pa]
little	[ug] dyutay

I'm new here. I still don't know my way around.

A: Bag-o pa man lang gud ako dinhi. Dili pa ko kahibalong asa musuot-suot.

new still [yet] [only] [you know]	bag-o [pa] [man] [lang] [gud]
I here	ako dinhi
not yet I know	dili [pa] ako (ka)hibalo
where go places	asa (mu)suot-suot

Oh, where, by the way, do you come from? Are you from the country?

B: O diin man diay ka gikan? Taga-probinsya ka ba?

where [tell me]	diin [man[[diay]
you from	ka gikan
from province you	[taga]-probinsya ka [ba]

Yes, bay. I'm from Bohol.

A: Oo, bay. Taga-Bohol ako.

yes, bay	oo, bay
from Bohol I	[taga]-Bohol ako

Don't worry, I'll drive a little bit faster (and get you there sooner).

B: Ayaw ug kaguol, dali-dalian ko ang pagmaneho.

don't worry	ayaw [ug] (ka)guol
little faster I	dali-dali(an) ko
the driving	[ang] (pag)maneho

III. RELATED UTTERANCES

just right	husto-husto lang/ igo-igo lang
not very/not quite	dili pa kaayo

a little more	dyutay pa
only a little/ just a little	kadyut na lang
almost ripe	hapit nang mahinog
time to eat	mangaon
(arrived) here/ there	muabot
finished	mahuman

IV. VOCABULARY LIST

bata	young (animate)
kung	if, whether
eksamen	examination, exam
edad	age
gahi	hard, tough
gulang	old, aged (animate)
gunting	scissors
guol	worry, anguish
habol	blanket
hapit	almost, close to
hibalo	know
human	finish, complete
igo	sufficient, enough
labaha	straight razor
lisud	difficult, hard
maneho	drive
nangka/langka	jackfruit
pa	still, yet
pag-umangkon	niece/nephew
sayon	easy, not difficult
suot-suot	go places, exploring, spelunking
tubag	answer, reply
una	before, prior to

V. DRILLS

A. Expansion and Conversion:

1. Adunay bag-ong niabot sa syudad.

Q: Kanus-a siya niabot? A: Gahapon.
Q: Diin siya gikan? A: Sa probinsya.
Q: Unsang probinsyaha? A: Bohol.

Adunay bag-on niabot sa syudad gahapon gikan sa probinsya sa Bohol.

2. Nisakay siya sa dyipni.

Q: Ngano man?	A: Paingon siya sa kalye Mabini.
Q: Nganong paingon siya sa kalye Mabini?	A: Kay mupalit siya ug mga regalo.
Q: Para kang kinsa ang regalo?	A: Para sa iyang mga pag-umangkon.

Nisakay siya sa dyipni paingon sa kalye Mabini kay mupalit siya ug mga regalo para sa iyang mga pag-umangkon.

3. Nangutana siya sa drayber.

Q: Unsay iyang pangutana?	A: Duay pa ba silang muabot sa kalye Mabini ?
Q: Unsay tubag sa drayber?	A: Dugay-dugay pa kay layo-layo pa ug dyutay.

Nangutana siya sa drayber kung dugay pa ba silang muabot sa kalye Mabini ug nitubag ang drayber nga dugay-dugay pa kay layo-layo pa ug dyutay.

4. Niingon siyang bag-ong abot siya.

Q: Diin?	A: Sa syudad.
Q: Kay kinsa siya niingon?	A: Sa drayber.
Q: Unsa pa ang iyang ingon?	A: Dili siya mahibalong asa musuot-suot.

Niingon siya sa drayber nga bag-ong abot siya sa syudad ug dili pa siya mahibalong asa musuot-suot.

5. Nangutana ang drayber kaniya.

Q: Unsay pangutana sa drayber?	A: Taga-diin siya?
Q: Unsa pay ingon sa drayber kaniya?	A: Dili siya maguol.
Q: Ngano man?	A: Kay dali-dalian niya ang pagmaneho.

Nangutana ang drayber kaniya kung taga-diin siya ug niingon pa sab siya niya nga dili siya maguol kay dali-dalian niya ang pagmaneho.

Paragraph:

Adunay bag-ong niabot sa syudad gahapon gikan sa probinsya sa Bohol. Nisakay siya sa dyipni paingon sa kalye Mabini kay mupalit siya ug mga regalo para sa iyang mga pag-umangkon. Nangutana siya sa drayber kung dugay pa ba silang muabot sa kalye Mabini ug nitubag ang drayber nga dugay-dugay pa kay layo-layo pa ug dyutay. Niingon siya sa drayber nga bag-ong abot siya sa syudad ug dili pa siya mahibalong asa musuot-suot. Nangutana ang drayber kaniya kung taga-diin siya ug niingon pa sab siya niya nga dili siya maguol kay dali-dalian niya ang pagmaneho.

B. Repetition:

Layo ang kapitolyo.	Layo-layo pa ang kapitolyo.
Layo ang hotel.	Layo-layo pa ang hotel.
Layo ang merkado.	Layo-layo pa ang merkado.
Layo ang eskwelahan.	Layo-layo pa ang eskwelahan.
Layo ang tindahan.	Layo-layo pa ang tindahan.
Husto ang kan-on.	Husto-husto pa ang kan-on.
Husto ang pan.	Husto-husto pa ang pan.
Husto ang sud-an.	Husto-husto pa ang sud-an.
Husto ang prutas.	Husto-husto pa ang prutas.
Husto ang bugas.	Husto-husto pa ang bugas.
Gahi ang saging.	Gahi-gahi pa ang saging.
Gahi ang mangga.	Gahi-gahi pa ang mangga.
Gahi ang kamote.	Gahi-gahi pa ang kamote.
Gahi ang kapayas.	Gahi-gahi pa ang kapayas.
Gahi ang bayabas.	Gahi-gahi pa ang bayabas.
Humok ang kan-on.	Humok-humok pa ang kan-on.
Humok ang keso.	Humok-humok pa ang keso.
Humok ang pinya.	Humok-humok pa ang pinya.
Humok ang nangka.	Humok-humok pa ang nangka.
Humok ang kahil.	Humok-humok pa ang kahil.
Hait ang korta.	Hait-hait pa ang korta.
Hait ang kutsilyo.	Hait-hait pa ang kutsilyo.
Hait ang gunting.	Hait-hait pa ang gunting.
Hait ang sundang.	Hait-hait pa ang sundang.
Hait ang labaha.	Hait-hait pa ang labaha.

C. Question and Answer:

Example: Q: Layo-layo pa ba ang simbahan?

A: Oo, layo-layo pa.
Dili, duol na.

Question:	Answer:
Layo-layo pa ba ang merkado?	Oo, layo-layo pa. Dili, duol na.
Husto-husto pa ba ang kan-on?	Oo, husto-husto pa. Dili, kulang na.
Gahi-gahi pa ba ang saging?	Oo, gahi-gahi pa. Dili, humok na.
Humok-humok pa ba ang nangka?	Oo, humok-humok pa. Dili, bulok na.
Hait-hait pa ba ang sundang?	Oo, hait-hait pa. Dili, habolan na.
Dako-dako pa ba ang lugar?	Oo, dako-dako pa. Dili, gamay na.
Baga-baga pa ba ang papel?	Oo, baga-baga pa. Dili, nipis na.
Lapad-lapad pa ba ang daan?	Oo, lapad-lapad pa. Dili, hiktin na.
Hilaw-hilaw pa ba ang mangga?	Oo, hilaw-hilaw pa. Dili, hinog na.
Tambok-tambok pa ba si Ana?	Oo, tambok-tambok pa. Dili, daut na.
Taas-taas pa ba ang programa?	Oo, taas-taas pa. Dili, mubo na.
Sayon-sayon pa ba ang eksamen?	Oo, sayon-sayon pa. Dili, lisud na.
Puti-puti pa ba ang habol?	Oo, puti-puti pa. Dili, itum na.

Limpyo-limpyo pa ba ang kwarto?	Oo, limpyo-limpyo pa. Dili, hugaw na.
Bata-bata pa ba si Jose?	Oo, bata-bata pa. Dili, gulang na.

D. Conversion:

Example: Layo pa ang simbahan.
Layo-layo pa ba ang simbahan?

Declarative:	Interrogative:
Layo pa ang hotel.	_____?
Layo pa ang merkado.	_____?
Layo pa ang eskwelahan.	_____?
Layo pa ang tindahan.	_____?
Husto pa ang kan-on.	_____?
Husto pa ang pan.	_____?
Husto pa ang sud-an.	_____?
Husto pa ang prutas.	_____?
Husto pa ang bugas.	_____?
Gahi pa ang saging.	_____?
Gahi pa ang mangga.	_____?
Gahi pa ang kamote.	_____?
Gahi pa ang kapayas.	_____?
Gahi pa ang bayabas.	_____?
Humok pa ang kan-on.	_____?
Humok pa ang keso.	_____?
Humok pa ang pinya.	_____?
Humok pa ang nangka.	_____?
Humok pa ang kahil.	_____?
Hait pa ang korta.	_____?
Hait pa ang kutsilyo.	_____?
Hait pa ang gunting.	_____?
Hait pa ang sundang.	_____?
Hait pa ang labaha.	_____?

E. Expansion and Substitution:

Example: Layo ang eskwelahan.
Mas layo ang kapitolyo.
Mas layo-layo pa ang kapitolyo kay sa eskwelahan.

Dagko ang mga sala.	_____	kusina.
	_____	sala.
Taas ang hotel.	_____	sinehan.
	_____	hotel.
Gahi ang kapayas.	_____	bayabas.
	_____	kapayas.
Hait ang kutsilyo.	_____	gunting.
	_____	kutsilyo.
Mubo si Juanito.	_____	Arsenio.
	_____	Juanito.
Buotan si Cornelio.	_____	Lauro.
	_____	Cornelio.
Lami ang pansit.	_____	adobo.
	_____	pansit.
Nindot ang "Star".	_____	"Finian's Rainbow".
	_____	"Star".
Gwapo si Florencio.	_____	Rodolfo.
	_____	Florencio.
Daghan ang bubaye.	_____	lalake.
	_____	babaye.

F. Question & Answer and Expansion:

1. A: Kaon na.
   B: Kay ngano man?
   A: Kay tugnaw-tugnaw na ang kan-on.

   Kaon na kay tugnaw-tugnaw na ang kan-on.

2. A: Lakaw na.
   B: Kay ngano man?
   A: Kay ngitngit-ngitngit na.

   Lakaw na kay ngitngit-ngitngit na.

3. A: Inom na ug gatas.
   B: Kay ngano man?
   A: Kay daut-daut ka nag dyutay.

   Inom na ug gatas kay daut-daut ka nag dyutay.

4. A: Ayaw ug adto sa dagat.
   B: Kay ngano man?
   A: Kay itum-itum ka nag dyutay.

   Ayaw ug adto sa dagat kay itum-itum ka nag dyutay.

5. A: Ayaw ug kaon ug daghan.
   B: Kay ngano man?
   A: Kay tambok-tambok ka na.

   Ayaw ug kaon ug daghan kay tambok-tambok ka na.

6. A: Ayaw ug saba.
   B: Kay ngano man?
   A: Kay duol-duol na kita sa simbahan.

   Ayaw ug saba kay duol-duol na kita sa simbahan.

7. A: Pagtuon sa imong leksyon.
   B: Kay ngano man?
   A: Kay lisud-lisud na karon ang eksamen.

   Pagtuon sa imong leksyon kay lisud-lisud na karon ang eksamen.

8. A: Pagmais na lang.
   B: Kay ngano man?
   A: Kay mahal-mahal na ang humay.

   Pagmais na lang kay mahal-mahal na ang humay.

9. A: Pagsugod na ug leksyon.
B: Kay ngano man?
A: Kay daghan-daghan na ang eskwela.

Pagsugod na ug leksyon kay daghan-daghan na ang eskwela.

10. A: Pagminyo na.
B: Kay ngano man?
A: Kay dako-dako na ang imong edad.

Pagminyo na kay dako-dako na ang imong edad.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

nag - contraction of particle [na] + [ug]

Full Reduplication of Adjectives:

In general, reduplicated adjectives denote the diminutive form of what the adjectival base designates, e.g.

layo ---	layo-layo	'not very far' or 'a little bit far'
itum ---	itum-itum	'not very black' or 'a little black'
taas ---	taas-taas	'not very tall' or ' a bit tall'

When the particle (pa] co-occurs with the reduplicated form, it modifies the meaning of the base to denote 'yet' or 'still', e.g.

Layo-layo pa	'still far (but not very far)'
Taas-taas pa	'still high (but not very high)'

The particle [na] co-occurring with the reduplicated form changes the meaning to 'already', e.g.

itum-itum na	'already dark-complexioned'
duol-duol na	'already near'

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate		Topic
Adjective	Particle	Noun
Layo-layo	pa/na	[ang/si]-phrase

2. Interrogative:

Predicate			Topic
Adjective	Particle	Int.Mkr.	Noun
Layo-layo	pa/na	ba	[ang/si]-phrase

3. Comparative:

Predicate				
Predicate		Topic	Predicate	
Adjective	Particle	Noun/Pron	Comp.Mkr.	Noun/Pron
Mas layo-layo taas-taas	ba	[ang/si]-phrase ako-class 1st set	kay sa kang kay	gen. noun per. name kanako-class 4th set

LESSON 24

Structural Content: Adjectives: Non-Verbal Affix (pala-)
Verb: (-on) class
Focus: Goal
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Neutral
Demonstrative Pronouns: <u>niini</u>-class

Setting: This is an account of Manang Goria, a good neighbor.	Kini ang estorya ni Manang Goria, ang buotang silingan.

I. NARRATIVE

This is the vegetable garden of Manang Goria.	Kini ang tanaman sa mga utanon ni Manang Goria.
Manang Goria loves to plant different kinds of vegetables.	Si Manang Goria palatanom ug mga lain-laing utanon.
There are tomatoes, onions, eggplant and squash in her garden.	Kamatis, sibuyas, talong ug kalabasa naa sa iyang tanaman.
Her plants are robust and healthy because she frequently waters them.	Tambok ang tanan kay palabubo siya sa iyang mga tanom.
She also enjoys cooking the vegetables.	Palautan sab siya.
She is not stingy. She loves to give vegetables to everyone.	Dili siya dalo. Palahatag siya ug mga utanon sa tanang tawo.

II. BREAKDOWN

This is the vegetable garden of Manang Goria.	Kini ang tanaman sa mga utanon ni Manang Goria.

this the garden of vegetables of Manang Goria	kini [ang] tanaman [sa] [mga] utanon ni Manang Goria
Manang Goria loves to plant different kinds of vegetables.	Si Manang Goria palatanom ug mga lain-laing utanon.
Manang Goria loves planting of varied vegetables	[si] Manang Goria (pala)tanom [ug] [mga] lain-lain(g) utanon
There are tomatoes, onions, eggplant and squash in her garden.	Kamatis, sibuyas, talong ug kalabasa naa sa iyang tanaman.
tomato, onion eggplant and squash there is in her garden	kamatis, sibuyas talong ug kalabasa naa [sa] iya(ng) tanaman
Her plants are robust and healthy because she frequently waters them.	Tambok ang tanan kay palabubo siya sa iyang mga tanom.
fat the all because frequently pour she on her plants	tambok [ang] tanan kay (pala)bubo siya [sa] iya(ng) [mga] tanom
She also enjoys cooking the vegetables.	Palautan sab siya.
enjoy cook vegetable also she	(pala)utan [sab] siya
She is not stingy. She loves to give vegetables to everyone.	Dili siya dalo. Palahatag siya ug mga utanon sa tanang tawo.
not she stingy loves giving she vegetables to all people	dili siya dalo (pala)hatag siya [ug] [mga] utanon [sa] tanan(g) tawo

Pangutana:

Kinsang tanaman sa mga utanon kini?
Kinsay palatanom?
Unsay iyang gitanom?
Tambok ba ang iyang mga utanon? Ngano man?
Palautan ba si Manang Goria?
Dalo ba siya?

III. VOCABULARY LIST

binatonan	maid, servant, household help
bubo	pour, water plants
butanga	put, place, set down
kalabasa/kalbasa	squash, pumpkin
kamatis/tamatis	tomato
dalo/dao	stingy, selfish
estorya/istorya	story, anecdote, account
galam	tend or care for, raise, nurse
hardin	garden
hatud	send, take, escort to destination
hayhay	hang (clothes on a line)
lain	separate from the rest, set apart, reserve for
paghot	bark
polo	polo shirt, informal short-sleeved shirt
pupo	pick or pluck fruits/flowers from stem
sibuyas	onion
tabako	tobacco, smoke a cigar
tabi	talk, converse
talong	eggplant
taudtaud	shortly, soon, momentarily
utan	cook vegetables

IV. DRILLS

A. Repetition:

Palaadto siya sa simbahan.
Palakanta kami.
Palatindog ako.
Palakaon ka ug saging.
Palalingkod kita sa lamesa.
Palasayaw si Rosa.
Palasulat si Juan ug si Pedro.
Palasulat ang maestra.
Palatuon ang estudyante.
Paladula ang mga bata sa tugkaran.
Palaluto ang inahan ug sud-an.
Palatanom ang amahan ug saging.
Palatahi ang akong igsoon ug sinina.
Palapalit ang iyang manghod ug pan.
Palahayhay siya dinhi.

Palatokar kami ug nindot nga kanta.
Palakaon kita ug manok.
Palainom si Tatay ug tuba.
Palakuha siya ub mga bulak.
Palatabi ang estudyante sa klase.
Palapaghot ang among iro sa gabii.
Palatabako ang imong apohan.
Palabaligya si Jose ug mga utanon.

B. Question and Answer:

Palalangoy ka ba?	Oo, palalangoy ako.
Palakaon ba siya?	Oo, palakaon siya.
Palasayaw ba si Rosa?	Oo, palasayaw si Rosa.
Palakaon ba sila ug atis?	Oo, palakaon sila ug atis.
Palapaghot ba ang iro?	Oo, palapaghot ang iro.
Palasulti ba ang maestra?	Oo, palasulti ang maestra.
Palapalit ba ang bata ug pan?	Dili, dili palapalit ang bata ug pan.
Palahayhay ba siya dinhi?	Dili, dili siya palahayhay dinhi.
Palaluto ba ang inahan ug sud-an?	Dili, dili palaluto ang inahan ug sud-an.
Palainom ba si Tatay ug tuba?	Dili, dili palainom si Tatay ug tuba.
Palatabako ba ang imong apohan?	Dili, dili palatabako ang akong apohan.
Palabaligya ba siya ug utanon?	Dili, dili siya palabaligya ug utanon.

C. Expansion:

1. Palasulat si Jose.

ug si Pedro	Palasulat si Jose ug si Pedro.
ug "assignment"	Palasulat si Jose ug si Pedro ug "assignment".
sa libreriya	Palasulat si Jose ug si Pedro ug "assignment" sa libreriya.

2. Palapalit siya.

ug pagkaon	Palapalit siya ug pagkaon.
sa tindahan	Palapalit siya ug pagkaon sa tindahan.
ni Paul	Palapalit siya ug pagkaon sa tindahan ni Paul.

3. Palasayaw si Rita.

ug 'Tinikling'	Palasayaw si Rita ug 'Tinikling'.
sa programa	Palasayaw si Rita ug 'Tinikling' sa programa.
sa eskwelahan	Palasayaw si Rita ug 'Tinikling' sa programa sa eskwelahan.

4. Palakuha siya.

ug bulak	Palakuha siya ug bulak.
sa hardin	Palakuha siya ug bulak sa hardin.
ni Manang Maria	Palakuha siya ug bulak sa hardin ni Manang Maria.

5. Palakaon ako.

ug ikaw	Palakaon ako ug ikaw.
ug saging	Palakaon ako ug ikaw ug saging.
nga hinog	Palakaon ako ug ikaw ug saging nga hinog.

6. Palaluto si Nanay.

ug pansit	Palaluto si Nanay ug pansit.
ug adobong manok	Palaluto si Nanay ug pansit ug adobong manok.
sa among balay	Palaluto si Nanay ug pansit ug adobong manok sa among balay.

D. Narrative Comprehension Drill:

Gitanom ni Manang Goria ang kamatis, sibuyas, talong ug kalabasa sa iyang tanaman. Gigalam niya kini adlaw-adlaw. Gipupo niya ang mga bunga niini ug gihatag niya sa iyang mga silingan. Ang uban, gibaligya niya sa merkado.

1. Gitanom ni Manang Goria ang kamatis, sibuyas, talong ug kalabasa sa iyang tanaman.

Q: Unsang gitanom ni Manang Goria?	A: Kamatis, sibuyas, talong ug kalabasa.
Q: Diin niya itanom?	A: Sa iyang tanaman.
Q: Giunsa niya ang mga utanon?	A: Gitanom.

2.Gigalam niya kini adlaw-adlaw.

Q:	Giunsa niya adlaw-adlaw?	A:	Gigalam.
Q:	Unsay iyang gigalam?	A:	Kini (mga utanon).
Q:	Kanus-a niya gigalam?	A:	Adlaw-adlaw.

3.Gipupo niya ang bunga niini ug gihatag sa iyang mga silingan.

Q:	Giunsa niya ang mga bunga?	A:	Gipupo.
Q:	Unsay iyang gipupo?	A:	Ang mga bunga.
Q:	Sa unsa?	A:	Niini.
Q:	Kang kinsa niya gihatag?	A:	Sa iyang mga silingan.

4.Ang uban gibaligya niya sa merkado.

Q:	Giunsa niya ang uban?	A:	Gibaligya.
Q:	Diin niya gibaligya?	A:	Sa merkado.

E. Repetition:

1.Gitanom ni Manang Goria ang kamatis gahapon.
Itanom _____ ugma.

Gihatag ni Ana ang kwarta ganina.
Ihatag _____ karong taudtaud.

Gibaligya ni Pedro ang utanon gahapon sa buntag.
Ibaligya _____ ugma _____.

Gihatud sa bata ang pagkaon gahapon sa udto.
Ihatud _____ ugma _____.

Gibutang sa maestra ang lapis sa lamesa kagabii.
Ibutang _____ karong gabii.

2.Gigalam niya ang tanom.
Galamon _____.

Gipupo nila ang mga bunga sa tanom.
Pupoon _____.

Giutan nako ang kalabasa.
Utanon _____.

Gipalit namo ang sinina.
Paliton _____.

Gilain nato ang talong.
Lainon _____.

3. Giluto niini ang isda.
Lutoon _____.

Gitahi niana ang polo.
Tahion _____.

Gisulat niadto ang estorya.
Sulaton _____.

Gidala kini ni Cecil.
Dalhon _____.

Giputol kana sa binatonan.
Putlon _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

(pala-) - a non-verbal affix attached to a verb base and used in an adjectival construction to describe the fondness of a person for the action designated by the verb, thereby denoting frequent and/or habitual action.

palatanom 'enjoys planting/frequently plants'
palasayaw 'habitually/frequently dances'

naa - Kamatis, sibuyas...naa sa iyang tanaman.

The demonstrative naa is used here to mean 'there is/exists' or 'one has/possesses'. It belongs to the nia-class which can function, also, to mark an existential sentence (cf. aduna, Lesson 11).

Verb: (-on) class
Focus: Goal
Mood : Factual (gi-)
Non-Factual (-on) or (i-)
Aspect: Neutral

The (-on) class is called a Goal Focus Verb because the direct object is the topic of the sentence. As such, it is marked by an [ang/si]-phrase and uses the ako-class, 1st set personal pronouns.

Whereas, the actor or doer of the action is marked by the agentive case markers [ni/sa] and is of the nako-class, 3rd set personal pronouns.

Compare the following examples:

	Predicate	TOPIC	Complement
	Verb	N/Pron (Actor)	N/Pron (Dir Obj)
Actor Focus	Mutanom	si Manang Goria	ug kamatis.
	Magsakay	ang bata	sa eroplano.
	Mutawag	ako	kanimo.
			sa binatonan.
			kang Ruben.
			sa iya.

	Predicate	Complement	TOPIC
	Verb	N/Pron (Actor)	N/Pron (Dir Obj)
Goal Focus	Gitanom	ni Manang Goria	ang kamatis.
	Sakyon	sa bata	ang eroplano.
	Gitawag	nako	ikaw.
			ang binatonan.
			si Ruben.
			siya.

Demonstrative Pronouns: niini-class

niari - 'this' (nearest to speaker)

niini - 'this' (near to both speaker and hearer)

niana - 'that' (near the hearer)

niadto - 'that over there' (far from both speaker and hearer; also used for referents out of sight from both principals)

1. The niini-class of demonstrative pronouns is used to substitute for: [ni]-phrase
[sa]-phrase
[ug]-phrase
nako-class, 3rd set
kanako-class, 4th set
[kang]-phrase
in Predicate-Complement constructions, e.g.

Gitanom ni Manang Goria ang kamatis.
Gitanom niini ang kamatis.

Sakyon sa bata ang eroplano.
Sakyon niana ang eroplano.

Mukaon siya ug adobo.
Mukaon siya niini.

2. The kini-class of demonstrative pronouns substitutes for: [ang]-phrase
[si]-phrase
ako-class, 1st set
in Topic constructions, e.g.

Gitanom ni Manang Goria ang kamatis.
Gitanom ni Manang Goria kini.
Gitanom niini kini.

Magsakay si Anita sa eroplano.
Magsakay kini sa eroplano.
Magsakay kana niadto.

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	Topic	Complement
Verb	N/Pron (Actor)	Noun (Dir Obj)
Palabasa	[ang/si]-phrase ako-class, 1st set	ug nobela. estorya.

2. Negative: [ang/si]-phrase | Dili | Pattern 1

a. Negative: ako-class Pron, 1st set

Neg. Mkr.	Topic	Predicate	Complement
	Pronoun	Verb	Noun (Dir Obj)
Dili	ako-class	palabasa	ug nobela

Actor Focus

Predicate	TOPIC		Complement	
Verb	Noun/Pronoun (Actor)		Noun/Pronoun (Direct Object)	
(mag-) classes (mu-)	[ang]-phrase [si]-phrase ako-class 1st set	subs. by kini-class Dem Pron	[ug]-phrase [sa]-phrase kanako-class 4th set [kang]-phrase [sa]+ ako-class 2nd set	subs. by niini-class Dem Pron

Goal Focus

Predicate	Complement		TOPIC	
Verb	Noun/Pronoun (Actor)		Noun/Pronoun (Direct Object)	
(-on) class	[ni]-phrase [sa]-phrase nako-class 3rd set [kang]-phrase	subs. by niini-class Dem Pron	[ang]-phrase [sa]-phrase ako-class 1st set	subs. by kini-class Dem Pron

LESSON 25

Structural Content: Demonstrative Pronouns:
dinhi-class
Compound Form: nia dinhi
Personal Pronouns: 4th set,
kanako-class

Setting: A woman is riding a bus home.

Nagsakay ang usa ka babaye sa trak paingon sa iyang balay.

I. DIALOGUE

Stop! Stop! I'll get off at the corner.	A: Para! Para! Manaog na ako dinha sa eskina.
You can't, Nang, because there is no bus stop.	B: Dili mahimo, Nang, kay walay paradahan sa trak.
My gosh, I didn't realize it'd take such a long time.	A: Sus, kadugay pa diay.
Not really, just a little while more.	B: Dili man, kadiyut na lang.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Stop! Stop! I'll get off at the corner.	A: Para! Para! Manaog na ako dinha sa eskina.
stop stop go down [already] I there at corner	para para manaog [na] ako dinha [sa] eskina
You can't, Nang, because there is no	B: Dili mahimo, Nang, kay walay paradahan sa trak.
not possible because none stopping place of bus	dili mahimo kay wala(y) paradahan [sa] trak

My gosh, I didn't realize it'd take such a long time.

A: Sus, kadugay pa diay.

my gosh	sus
long time yet	(ka)dugay [pa]
[I didn't realize]	[diay]

Not really, just a little while more.

B: Dili man, kadiyut na lang.

not really	dili [man]
little [already] only	kadiyut [na] [lang]

III. VOCABULARY LIST

berde	green
kanaug	descend, go/come down, get off from a raised location
kanunay	always
dakop	arrest, catch
hangyo	ask, request
hisgut	talk about, mention (in passing)
para	stop, halt
paradahan sa trak	bus stop
parte	part, region
presko	fresh

IV. DRILLS

A. Comprehension:

1. Usa ka buntag niana nisakay si Aling Sela sa trak sa eskina sa Rizal ug sa Mabini.

Q: Nag-unsa si Aling Sela?
A: Nisakay siya sa trak.

Q: Kanus-a?
A: Usa ka buntag niana.

Q: Diin?
A: Sa eskina sa Rizal ug sa Mabini.

2.Paingon siya sa merkado aron mupalit ug mga utanon, karne ug isda.

Q:	Asa siya paingon?	A:	Sa merkado.
Q:	Mag-unsa siya?	A:	Mupalit siya.
Q:	Ug unsa?	A:	Ug mga utanon, karne ug isda.

3.Kanunay siyang muadto sa merkado sa Myerkoles sa buntag kay ang mga preskong isda, karne ug utanon muabot nianang adlawa.

Q:	Kanus-a siya muadto sa merkado?	A:	Sa Myerkoles.
Q:	Unsang parteha sa adlaw?	A:	Sa buntag.
Q:	Ngano man?	A:	Kay ang mga preskong isda, karne ug utanon muabot nianang adlawa.

4.Unya nihangyo siya sa drayber nga mahunong sa daplin kay manaug siya sa dalan atubangan sa merkado.

Q:	Nag-unsa siya sa drayber?	A:	Nihangyo siya sa drayber.
Q:	Unsa?	A:	Muhunong sa daplin.
Q:	Ngano?	A:	Kay manaug siya.
Q:	Asa?	A:	Sa dalan atubangan sa merkado.

5.Nitubag ang drayber nga dili mahimong muhunong sa daplin kay walay paradahan sa bus.

Q:	Unsay tubag sa drayber?	A:	Dili mahimong muhunong.
Q:	Asa?	A:	Sa daplin.
Q:	Ngano?	A:	Kay walay paradahan sa trak.

6.Niingon sab siya nga kung muhunong siya dakpon siya sa pulis.

Q:	Unsa pa ang iyang giingon?	A:	Niingon sab siya nga kung muhunong siya dakpon siya.
Q:	Kinsa ang mudakop?	A:	Ang pulis.

B. Expansion and Substitution:

1. Nia dinhi ang opisina.
   _____ dakong lamesa.
   _____ restawran.
   _____ akong kwarto.
   _____ nga dako.

2. Naa dinha ang klinika.
   _____ sa eskwelahan.
   _____ libreriya _____.
   _____ tupad sa opisina.
   _____ klase _____ sa prinsipal.

3. Tua didto ang bukid.
   _____ nga berde.
   _____ dako.
   _____ bankong _____.
   _____ duol sa kapitolyo.
   _____ simbahang _____.

C. Repetition:

Mulingkod ako dinhi.
Asa ko mulingkod? Dinhi.

Mubasa siya dinhi.
Asa siya mubasa? Dinhi.

Mutindog kami dinhi.
Asa kami mutindog? Dinhi.

Musayaw sila dinhi.
Asa sila musayaw? Dinhi.

Mukaon kamo dinhi.
Asa kamo mukaon? Dinhi.

Mukanta kita dinhi.
Asa kita mukanta? Dinhi.

Musulat siya dinha.
Asa siya musulat? Dinha.

Mudagan sila dinha.
Asa sila mudagan? Dinha.

Mulakaw kami dinha.
Asa kami mulakaw? Dinha.

Muinom kita dinha.
Asa kita muinom? Dinha.

Mutahi ka dinha.
Asa ka mutahi? Dinha.

Musulti ako didto.
Asa ako musulti? Didto.

Mupalit ka ug isda didto.
Asa ka mupalit ug isda? Didto.

Mubasa siya didto.
Asa siya mubasa? Didto.

Mulingkod kamo didto.
Asa kamo mulingkod? Didto.

Mulaba kita didto.
Asa kita mulaba? Didto.

D. Substitution and Question & Answer:

1. Mahimo bang mubasa dinhi? Oo, mahimo kaayo.
Dili, dili gyud mahimo.

_____ mukaon _____? Oo, mahimo kaayo.
Dili, dili gyud mahimo.

_____ mutuon _____? Oo, mahimo kaayo.
Dili, dili gyud mahimo.

_____ musulat _____? Oo, mahimo kaayo.
Dili, dili gyud mahimo.

_____ musulti _____? Oo, mahimo kaayo.
Dili, dili gyud mahimo.

2. Mahimo bang mupalit dinha? Oo, _____.
Dili, _____.

_____ mulingkod _____? Oo, _____.
Dili, _____.

_____ mutindog _____? Oo, _____.
Dili, _____.

_____ mulaba _____? Oo, _____.
Dili, _____.

_____ mutudlo _____? Oo, _____.
Dili, _____.

3.Mahimo bang mukanta didto? Oo, _____.
Dili, _____.

_____ musayaw _____? Oo, _____.
Dili, _____.

_____ mutokar _____? Oo, _____.
Dili, _____.

_____ muhigda _____? Oo, _____.
Dili, _____.

_____ mulangoy _____? Oo, _____.
Dili, _____.

E. Substitution and Conversion:

1.Actor Focus:

Mahimo bang mubasa ako ug libro dinhi?
_____ siya _____?
_____ sulat _____?
_____ kita _____?
_____ musulat _____?
_____ kami _____?
_____ dinha?

Goal Focus:

Mahimo bang basahon nako ang libro dinhi?
_____ niya _____?
_____ sulat _____?
_____ nato _____?
_____ sulaton _____?
_____ namo _____?
_____ dinha?

2.Actor Focus:

Mahimo bang mutuon kamo ug leksyon didto?
_____ ako _____?
_____ mutudlo _____?
_____ siya _____?
_____ dinha?
_____ "Math" _____?
_____ mubasa _____?

Goal Focus:

Mahimo bang tun-an ninyo ang leksyon didto?
_____ nako _____?
_____ itudlo _____?
_____ niya _____?
_____ dinha?
_____ "Math" _____?
_____ basahon _____?

F. Substitution and Expansion:

1. Factual Mood:

Gibasa ni Rosa ang nobela.
Gikuha _____.
_____ sa estudyante _____.
_____ sa libreriya.
_____ ang libro _____.
Gidagan _____.
_____
kagabii.
_____ niini _____
_____.

2. Non-Factual Mood:

Kantahon nila ang 'Si Pilemon'.
_____ 'Itik-Itik'.
Sayawon _____.
_____ sa programa.
Tukaron _____.
_____
karong gabii.
_____ niana _____
_____.

G. Substitution and Conversion:

1. Gibasa ni Rosa ang nobela kaniya.
_____ sa babaye.

Gibasa ni Rosa kaniya ang nobela.
_____ sa babaye _____.

2. Gisulat ni Pedro ang sulat kanila.
_____ sa mga lalake.

Gisulat ni Pedro kanilaang sulat.
_____ sa mga lalake _____.

3. Gidala ni Sebastian ang regalo kanako.
_____ sa maestro.
Gidala ni Sebastian kanako ang regalo.
_____ sa maestro _____.

4. Giluto ni Aurora ang paksiw para kanamo.
_____ sa mga bata.
Giluto ni Aurora para kanamo ang paksiw.
_____ sa mga bata ang paksiw.

5. Gikanta ni Pilita ang 'Guantanamera' kanato.
_____ sa mga tawo.
Gikanta ni Pilita kanato ang 'Guantanamera'.
_____ sa mga tawo _____.

H. Repetition and Conversion:

1. Gibasa niya ang nobela kang Pedro.
Gibasa niya kang Pedro ang nobela.

Gisulat niya ang sulat kang Tino ug Rico.
Gisulat niya kang Tino ug Rico ang sulat.

Gidala niya ang regalo kang Cristina.
Gidala niya kang Cristina ang regalo.

Giluto niya ang paksiw para kang Tilyang, Helen ug kanako.
Giluto niya para kang Tilyang, Helen ug kanako ang paksiw.

Gikanta niya ang 'Guantanamera' kang Buddy, kanimo ug kanako.
Gikanta niya kang Buddy, kanimo ug kanako ang 'Guantanamera'.

2. Basahon ni Rosa ang nobela kaniya ugma.
Basahon ni Rosa kaniya ang nobela ugma.

Sulaton ni Pedro ang sulat kanila karong buntag.
Sulaton ni Pedro kanila ang sulat karong buntag.

Dad-on ni Sebastian ang regalo kanako sa alas tres.
Dad-on ni Sebastian kanako ang regalo sa alas tres.

Kantahon ni Pilita ang 'Guantanamera' kanato unya.
Kantahon ni Pilita kanato ang 'Guantanamera' unya.

3. Basahon niya ang nobela kang Pedro.
Basahon niya kang Pedro ang nobela.

Sulaton niya ang sulat kang Tino ug Rico.
Sulaton niya kang Tino ug Rico ang sulat.

Dad-on niya ang regalo kang Cristina.
Dad-on niya kang Cristina ang regalo.

Lutoon niya ang paksiw para kang Tilyang, Helen ug kanako.
Lutoon niya para kang Tilyang, Helen ug kanako ang paksiw.

Kantahon niya ang 'Guantanamera' kang Buddy, kanimo ug kanako.
Kantahon niya kang Buddy, kanimo ug kanako ang 'Guantanamera'.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Para! Para! - 'Stop! Stop!'

A call to bring a transportation vehicle to a halt. Another common method is to project a 'Psst! Psst!' or to bang the outside wall of the bus with one's open hand (through the window).

Sus! - Sus, kadugay pa diay.

Sus is short for Hesus 'Jesus'. The use of the word, however, does not connote cursing or blasphemy.

dad-on - [dala] + (-on) 'bring the ...'

dakpon - [dakop] + (-on) 'catch the ..., arrest'

[para] + kanako - Giluto niya ang paksiw para kanamo.

[para] and [alang] 'for' are frequently used with the 4th set of personal pronouns, kanako-class to mark the beneficiary of the action.

[Kang] / [sa]

As oblique case markers, they identify the recipient or beneficiary of an action. [Kang] is used before personal names and [sa] before general nouns.

Gibasa ni Pedro ang sulat kang Jose.
sa bata.

Their other function is to indicate possession when the constituent construction precedes the topic.

Kang Pedro
Sa bata kini. This is Pedro's.
the child's.

Demonstrative Pronouns: dinhi-class

diri - 'here' (nearest to speaker)

dinhi - 'here' (near to speaker and hearer)

dinha - 'there' (near to hearer)

didto - 'over there' (far from both speaker and hearer; also used for referrents out of sight from both principals)

This set of locational demonstrative pronouns answers the interrogative diin? 'where'

Compound Demonstrative Pronouns:

dia diri
nia dinhi
naa dinha
tua didto

The dinhi-class co-occurs (without time meaning) with the nia-class as the second member of the constituent construction. This particular construction is used for emphasis.

Pseudo-Verb: Mahimo 'can', 'able to', 'possible'

Like the first two pseudo-verbs, gusto and kinahanglan, mahimo co-occurs with the Non-Factual form of the verb, e.g.

Mahimo bang mubasa ako ug libro?
Mahimong magluto si Clara sa kusina.
Mahimo bang tun-an nimo ang leksyon?
Mahimo bang basahon nako ang nobela?

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	Complement	Topic	Complement
Verb	N/Pron (Actor)	N (Dir Obj)	N/Pron (Ind. Obj)
Gibasa	[ni/sa]-phrase	ang libro	[kang/sa]-phrase
Basahon	nako-class 3rd set	sulat	kanako-class 4th set
		nobela	

a.

Predicate	Complement	Complement	Topic
Verb	N/Pron (Actor)	N/Pron (Ind. Obj)	N (Dir Obj)
Gibasa	[ni/sa]-phrase	[kang/sa]-phrase	ang libro.
Basahon	nako-class 3rd set	kanako-class 4th set	sulat.
			nobela.

b.

Patterns	Complement (Time)
1 or 1a	karong buntag.
	unya.
	ganina.

LESSON 25A

Structural Content: Demonstrative Pronouns: nganhi-class

Setting: Rosa and her friend run into each other and talk about Holy Week in Bantayan.	Nagkasugat si Rosa ug ang iyang amiga ug nag-hisgutay bahin sa Semana Santa sa Bantayan.

I. DIALOGUE

Rosa, where will you spend Holy Week?	A: Rosa, asa kamo magsemana santa?
In Bantayan.	B: Ngadto sa Bantayan.
That's far away! Why there, why not spend it here in the city?	A: Kalayo gyud! Nganong ngadto man, nganong di man lang nganhi sa syudad?
Because Holy Week (celebration) in Bantayan is very pretty. There are many (religious) floats in the procession on Holy Thursday.	B: Kay nindot kaayo ang semana santa didto sa Bantayan. Daghan kaayong karo sa prosesyon sa Hwebes Santos.
What about Good Friday, are there a lot, too?	A: Sa Byernes Santo, daghan ba sab?
Yes, much more than on Holy Thursday.	B: Oo, mas daghan kay sa Hwebes Santos.
Could I go with you?	A: Makauban ba ko ninyo ngadto?
Certainly.	B: Segurado.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Rosa, where will you spend Holy Week?	A: Rosa, asa kamo magsemana santa?

where you (plural) Week Holy	asa kamo (mag)semana santa
In Bantayan.	B: Ngadto sa Bantayan.
over there in Bantayan	ngadto [sa] Bantayan
That's far away! Why there, why not spend it here in the city?	A: Kalayo gyud! Nganong ngadto man, nganong dili man lang nganhi sa syudad?
how far [really] why over there [tell me] why not just here in city	(ka)layo [gyud] ngano(ng) ngadto [man] ngano(ng) dili [man] [lang] nganhi [sa] syudad
Because Holy Week (celebration) in Bantayan is very pretty. There are many (religious) floats in the procession on Holy Thursday.	B: Kay nindot kaayo ang semana santa didto sa Bantayan. Daghan kaayong karo sa prosesyon sa Hwebes Santo.
because pretty very the Week Holy over there in Bantayan many very floats in procession on Thursday Holy	kay nindot kaayo [ang] semana santa didto [sa] Bantayan daghan kaayo(ng) karo [sa] prosesyon [sa] Hwebes Santo
What about Good Friday, are there a lot, too?	A: Sa Byernes Santo, daghan ba sab?
on Friday holy many also	[sa] Byernes Santo daghan [ba] [sab]
Yes, much more than on Holy Thursday.	B: Oo, mas daghan kay sa Hwebes Santo.
yes more many than on Thursday Holy	oo, mas daghan kay [sa] Hwebes Santo
Could I go with you?	A: Makauban ba ko ninyo ngadto?
can accompany I you (pl) over there	(maka)uban [ba] ko ninyo ngadto
Certainly.	B: Segurado.

III. VOCABULARY LIST

adto	over there
ampo	pray; repent, apologize
anha	there
anhi	here
bola	play ball
kamisadentro	dress shirt
kuyog	companion
daro	farm, plow
hisgut	mention (in passing), talk about
Ininglis	English
Insik	Chinese
(pang)adye	pray; prayer
prosesyon	procession (religious)
sastre	tailor
segurado	certainly, surely; definitely
sugat	meet, welcome
tsoriso	sausage
tugon	place an order, as of goods; send/leave a message

IV. DRILLS

A. Repetition:

Muanhi dinhi si Rosita.	Muanhi nganhi si Rosita.
Muanha dinha sila si Rosita.	Muanha nganha sila si Rosita.
Muadto didto si Jose.	Muadto ngadto si Jose.
Mupadulong dinhi kami si Jose.	Mupadulong nganhi kami si Jose.
Magdala dinha ug pagkaon si Inday.	Magdala nganha ug pagkaon si Inday.
Magpalit didto ug sud-an kamo si Inday.	Magpalit ngadto ug sud-an kamo si Inday.
Magtugon dinhi ug sinina ang maestra.	Magtugon nganhi ug sinina ang maestra.
Magtahi dinha ug kamisadentro ang sastre.	Magtahi nganha ug kamisadentro ang sastre.
Mangadto kami didto.	Mangadto kami ngadto.
Mangaon sila dinhi.	Mangaon sila nganhi.
Manglakaw kita dinha.	Manglakaw kita nganha.
Manginom kamo didto.	Manginom kamo ngadto.

B. Substitution: Movable Slot

Mupaingon kami ngadto sa Bantayan.
Mupadulong _____.
_____ sila _____.
_____ nganhi _____.
_____ ato.
_____ inyo.
Muanhi _____.
Mamisita _____.
_____ nganha _____.
Mangadye _____.
_____ simbahan.
Mag-ampo _____.
_____ ngadto _____.
_____ prosesyon.
_____ didto _____.

C. Transformation and Question & Answer:

1. Manguban kami.

Kinsay manguban?	Kami.
Sa unsa?	Prosesyon.
Unsang prosesyona?	Semana Santa.
Anus-a?	Byernes Santo.
Asa?	Ngadto sa Bantayan.

Manguban kami sa prosesyon sa semana santa sa Byernes Santo ngadto sa Bantayan.

2. Mamrosesyon sila.

Mag-unsa sila?	Mamrosesyon.
Si kinsa?	Sila si Ana.
Asa?	Nganhi.
Anus-a?	Karong gabii.
Ngano man?	Kay Hwebes Santo man.

Mamrosesyon sila si Ana nganhi karong gabii kay Hwebes Santo man.

3. Manimba kita.

Mag-unsa kita?	Manimba.
Kinsay atong kuyog?	Kita si Pedro.
Asa?	Nganha sa Santo Niño.
Anus-a?	Sa sunod Sabado.
Ngano man?	Kay pyesta ni San Vicente.

Manimba kita si Pedro nganha sa Santo Niño sa sunod Sabado kay pyesta ni San Vicente.

4. Magbola kamo si Juan.

Kinsay magbola?	Kamo si Juan.
Asa?	Dinhi sa plasa.
Unsang plasaha?	Ni Rizal.
Anus-a?	Ugma sa buntag.

Magbola kamo si Juan dinhi sa plasa ni Rizal ugma sa buntag.

5. Magsulat ako.

Mag-unsa ka?	Magsulat ako.
Unsa?	Leksyon.
Sa unsa?	Ininglis.
Asa?	Didto sa eskwelahan.

Magsulat ako ug leksyon sa Ininglis didto sa eskwelahan.

D. Expansion:

1. Magdula kamo.
_____ si Berto.
_____ ug bulan-bulan.
_____ dinhi.

2. Magdaro ang mag-uuma.
_____ ngadto.
_____ sa uma.
_____ ni Don Pedro.
_____
ugma.

3. Mamasiyo sila.
_____ si Ditang.
_____ nganha.
_____ sa plasa.
_____ ni Bonifacio.
_____
karong hapon.

4. Mamalit ang mga PCV.
_____ ug panapton.
_____ didto.

_____ sa tindahan.
_____
sa Insik.
_____
sa Magallanes.

5.Manahi kita.
_____ si Vida.
_____ ug sayo.
_____ nganhi.
_____ sa kwarto.
_____ ni
Terry.
_____
_____ sa dormitoryo.

6.Mangarbun kami.
_____ si Tina.
_____ ug tsoriso.
_____ dinha.
_____ sa Ramos
Supermarket.
_____
_____ sa alas otso.
_____
_____ ugma sa buntag.

E. Comprehension:

Nagkasugat si Rosa ug ang iyang amiga ngadto sa Magallanes. Nagkahisgutay sila bahin sa semana santa. Gipangutana si Rosa sa iyang amiga kung asa siya magsemana santa. Gitubag kini ni Rosa nga ngadto sa Bantayan kay nindot kaayo ang semana santa didto kay daghan kaayo ug karo sa prosesyon sa Hwebes ug Byernes Santo.

Pangutana:

Nagka-unsa si Rosa ug ang iyang amiga usa ka adlaw niana?
Diin sila nagkasugat?
Unsay gipangutana sa amiga ni Rosa?
Unsay gitubag ni Rosa?

Nganong ngadto man?
Kay ngano pa?

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Semana Santa - Holy Week; the religious observance of Holy Week

Hwebes Santo - Maundy Thursday/Holy Thursday

Byernes Santo - Good Friday

karo/karosa - floats in a religious procession bearing the statues of saints. These are brightly lit with candles and lightbulbs and gaily decorated with fresh and/or paper flowers.

bulan-bulan - a game of tag between two camps played within large squares drawn on the ground; so called because it is usually played when the moon bulan is full and the night is bright enough to see the lines drawn on the ground.

karbun - a section in Cebu city near the wharf where a large market is located. Because of this, the term karbun is now used to refer to this particular market. Hence, when verbalized, mangarbun means 'to go marketing'.

Verbal Affix: (maN-) of the (mag-) class, progressive aspect non-factual mood

As used in this lesson, the verbal affix (maN-) indicates plurality of the action and the actor, e.g.

Mangadto kami didto. 'We will go there.'
Mangarbun ako ugma. 'I will go marketing (for various articles) tomorrow.'

The verbal affix (maN-) takes various forms when affixed to the verb base, depending on the initial sound of the word, e.g.

(maN-) + [bisita] = mamisita
(maN-) + [simba] = manimba
(maN-) + [karbun] = mangarbun.

Verbal Affix: (nagka-) of the (magka-) class, progressive causative aspect factual mood

(Nagka-) is a compound verbal affix signifying an action that occurs accidentally, e.g.

nagkasugat 'met accidentally' or 'happened to meet'

Verbal Affix: (nagka- -ay) of the (magka- -ay) class, progressive reciprocal aspect Factual mood

A compound verbal affix indicating a reciprocal action that occurs accidentally, e.g.

nagkasultihanay 'happened to speak to each other or to one another'

Demonstrative Pronouns: nganhi-class

ngari 'here' (nearest to speaker)
nganhi 'here' (near to both speaker and hearer)
nganha 'there' (near to hearer)
ngadto 'over there' (far from both speaker and hearer; also used for referrents out of sight from both principals)

The use of the nganhi-class indicates movement toward the destination and implies that the mood is non-factual.

Supplementary Materials

Lessons 23-25A

I. Dialogue

A: Elsa, dia dinhi ang blusang akong gitahi para kang Rita.
B: Muanhi ba siya dinhi?
A: Niingon siya gabii nga muagi siya dinhi paingon sa lungsod.
B: Pila ang lukat?
A: Ang singil nako niya ₱3.00 na lang kay suki nako siya. Pero didto sa lungsod ang lukat mga ₱5.00.

Vocabulary:

lukat	payment for services done, fee
muanhi	to come here
singil	charge (an amount)
suki	regular customer (also: habitue)

Pangutana:

1. Unsa ang gitahi sa mananahi?
2. Para kang kinsa?
3. Unsa ang giingon ni Rita sa mananahi?
4. Asa si Rita paingon?
5. Unsa ang gipangutana ni Elsa sa mananahi?
6. Pila ang singil sa mananahi niya?
7. Ngano man?
8. Pila ang lukat sa lungsod?

II. Narrative

#1. Sa Pilipinas ang bulan sa Mayo mao ang bulan sa mga bulak ug mga pyesta. Giselebrar sa mga tawo ang 'Flores de Mayo' gikan sa sinugdanan sa Mayo hangtud sa katapusan.

Adlaw-adlaw hatagan sa mga bata ang Mahal nga Birhen ug mga bulak ug pangadyeon nila ang litaniya para sa Birhen, ug kantahon sab nila ang mga kantang relihyoso.

Vocabulary:

giselebrar	is being celebrated
hatagan	give
pangadyeon	to pray (to)
sinugdanan	beginning

Pangutana:

1. Unsay mahitabo sa bulan sa Mayo?
2. Unsa ang giselebrar sa mga tawo?
3. Kanus-a?
4. Mag-unsa ang mga bata?
5. Unsaon nila ang mga bulak?
6. Unsay ilang pangadyeon?
7. Unsa pa sab ang ilang buhaton?

#2. Ang 'Misa de Gallo' musugod ug sayo sa buntag gikan sa Disyembre 17 hangtud sa Disyembre 24. Gitawag kini ug 'Misa de Gallo' kay sa kinatsila ang buot ipasabot sa 'gallo' manok tungod kay sa kasayo sa misa madungog ang putak sa mga manok.

Sa Disyembre 24 ang misa musugod sa alas onse sa gabii aron inighuman alas dose na. Inighuman sa misa, muuli ang mga tawo sa ilang balay ug didto mukaon sila ug 'Noche Buena', ang pagpangaon sa tungang gabii human sa misa.

Vocabulary:

buot ipasabot	what it means
kinatsila	in Spanish, in the Spanish language
inighuman	when it's over
pagpangaon	meal
putak	crowing (N)

Pangutana:

1. Kanus-a musugod ang 'Misa de Gallo'?
2. Kanus-a ang sinugdanan?
3. Kanus-a ang katapusan?
4. Nganong gitawag kini ug 'Misa de Gallo'?
5. Unsay mahitabo sa Disyembre 24?
6. Unsang orasa mahuman ang misa sa Disyembre 24?
7. Inighuman sa misa, mag-unsa ang mga tawo?
8. Unsa ang 'Noche Buena'?

III. Dialogue

A: Pastilan, hapit na ang alas kwatro. Hoy, Ramon ug Pilita, mata na kamo.
B: Usa pa, katulgon pa ako.
A: Duol-duol na ang alas kwatro y medya. Kinahanglan tua kita sa simbahan.
C: Lisud-lisud kining 'Misa de Gallo' da, sayo-sayohon ang pagmata ug tugnaw-tugnaw sab.
A: Daghan pa kamo ug reklamo. Kung gusto kamong musimba, dali-dalia ang pag-ilis. Kung dili, biyaan ko kamo.

Vocabulary:

katulgon	sleepy
dali-dalia ang pag-ilis	(imperative) dress quickly
gipukaw	to wake up (somebody)
hapit	nearly, almost
mata	wake up, awaken
pastilan	oh my goodness!
reklamo	complaint
sayo-sayohon ang pagmata	to wake up early

Pangutana:

1. Kinsay gipukaw sa inahan?
2. Ngano man?

3. Unsay gitubag ni Ramon?
4. Unsang ilang adtoan?
5. Para unsa?
6. Unsay gireklamo nila ni Pilita ug ni Ramon sa ilang inahan?

LESSON 26

Structural Content: Nominalizing Affixes:
Vbase + (-an)
Vbase + (-anan)
Verb: (-an) class
Focus: Benefactive/ Locative
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Neutral

Setting: Ramon's friend asks him for the time. He's late for his destination.

Nangutana ang amiga ni Ramon kaniya sa oras. Ulahi na siya sa iyang adtoan.

I. DIALOGUE

Ramon, what time is it now?	A: Ramon, unsang orasa na?
Nine-thirty.	B: Alas nuybe y medya.
Is that so? I'm late already.	A: Mao ba? Ulahi na ako.
What for?	B: Ngano man?
I have to go somewhere. I'll be back.	A: Duna akoy adtoan. Mubalik ra ako.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ramon, what time is it now?	A: Ramon, unsang orasa na?
what time already	unsa(ng) oras(a) [na]
Nine-thirty.	B: Alas nuybe y medya.
Is that so? I'm late already.	A: Mao ba? Ulahi na ako.
really late already I	[mao] [ba] ulahi [na] ako

What for?

why [tell me]

B: Ngano man?

ngano [man]

I have to go somewhere. I'll be back later.

A: Duna akoy adtoan. Mubalik ra ako.

have I
place to go to.
return [just] I

duna ako(y)
adto(an)
(mu)balik [ra] ako

III. RELATED UTTERANCES

late, tardy	awahi
early	sayo
I'll be late.	Maulahi ako.
I'll be early.	Musayo ako.
Don't wait for me.	Ayaw kog hulata.

IV. VOCABULARY LIST:

andam	prepare, get ready
balos	answer, reply
bilding	building
estorya	converse, tell a story/ an ancedote
impunto	punctual, on the dot, exactly
mutsatsa	maid, servant (from the Spanish muchacha 'girl')
sopa	sofa, couch
...	
adtoan	destination
adtoanan	place to go to
kan-anan	dining room
kan-ananan	something to eat on, place to eat
katulganan	place to sleep
dulaan	toy, plaything
dulaanan	something to play with; place to play, playground
higdaan	bed, something to lie on
higdaanan	something to lie on, place to lie down
langoyanan	place to swim

lingkoranan	something to sit on, chair; place to sit
pahulayanan	place to rest
palitanan	place to buy, store
puloy-anan	place to live or reside, house/home
sulatanan sulatananan	place to write, e.g. desk something to write on, e.g. paper; place to write
tun-anan tun-ananan	something to study, lesson; place to study

V. DRILLS

A. Repetition and Expansion:

1. Nagdali si Ramon.
_____ kay ulahi na siya.
_____ sa iyang "appointment".
_____
_____ sa alas nuybe-traynta sa buntag.
_____
_____
uban sa iyang maestro.
_____
_____
_____ sa "administration" bilding.

2. Nakit-an niya ang iyang amigo.
_____ si Ruben.
_____ sa gawas sa bilding.
_____ nagtindog _____.
_____
_____ nagsulti sa usa ka babaye.
_____
_____ gwapang _____.

3. Nihunong si Ramon.
_____ aron mangutana kay Ruben unsay orasa.
_____
_____ ug nitubag siya.

_____
_____ nga alas nuybe-traynta.
_____
_____
impunto na.

4.Si Ruben gustong muestorya.
_____ pero niingon si Ramon
kaniyang dili mahimo.
_____
_____ kay ulahi na siya.
_____
_____ sa iyang
"appointment".
_____
_____
_____ uban sa iyang maestro.

B. Comprehension:

1.Nagdali si Ramon kay ulahi na siya sa iyang "appointment" sa alas nuybe-traynta sa buntag uban sa iyang maestro sa "administration" bilding.

Q: Nganong nagdali si Ramon? A: _____
Q: Unsang orasa ang iyang "appointment? A: _____
Q: Uban kang kina? A: _____
Q: Asa? A: _____

2.Nakit-an niya ang iyang amigo si Ruben nagtindog sa gawas sa bilding ug nagsulti sa usa ka gwapang babaye.

Q: Kinsay iyang nakit-an? A: _____
Q: Nag-unsa siya? A: _____
Q: Diin? A: _____
Q: Nag-unsa pa siya? A: _____
Q: Kang kinsa? A: _____

3.Nihunong si Ramon aron mangutana kay Ruben unsay orasa ug nitubag siya nga alas nuybe-traynta impunto na.

Q: Nag-unsa si Ramon? A: _____
Q: Ngano man? A: _____
Q: Kang kinsa? A: _____
Q: Unsa ang tubag ni Ruben? A: _____

4. Si Ruben gustong muestorya pero niingon si Ramon kaniyang dili mahimo kay ulahi na siya sa iyang "appointment" uban sa iyang maestro.

Q: Unsa ang gusto ni Ruben? A: _____
Q: Unsa ang tubag ni Ramon? A: _____
Q: Ngano man? A: _____
Q: Para sa unsa? A: _____

C. Repetition:

Duna akoy adtoanan.
Duna akoy puloy-anan.
Duna kay higdaanan.
Duna kay pahulayanan.

Wala siyay katulganan.
Wala siyay tun-ananan.
Wala siyay sulatanan.
Wala kamiy palitanan sa sigarilyo.
Wala kamiy dulaanan sa eskwelahan.
Wala kamiy lingkoranan sa kwarto.

D. Substitution: Movable Slot

1. Duna na akoy adtoanan karon.
_____ puloy-anan _____.
____ ka na bay higdaanan?
_____ ugma?
_____ pahulayanan?
_____ langoyanan ____?

2. Wala siyay katulganan unya.
_____ tuan-ananan ____.
_____ sulatanan _____.
____ kamiy _____.
_____ palitanan sa sigarilyo.
_____ gahapon.

_____ dulaanan ganina.
_____ sa eskwelahan.
_____ lingkoranan _____.

E. Conversion:

1. Example: Giadtoan nako ang restawran.
Giadtoan ba nako ang restawran?

Gihigdaan nako ang higdaanan.
_____?
Gipahulayan niya ang banig sa katre.
_____?
Gilutoan nila ni Roberto ang bag-ong kusina.
_____?
Gipuy-an nimo ang dakong balay.
_____?
Gilimpyohan sa mga bata ang kwarto.
_____?
Gibaslan nato ang lalake.
_____?
Gisultian ninyo ang maestra.
_____?
Gisulatan sa mga estudyante ang ilang maestra.
_____?

2. Example: Giadtoan nako ang restawran.
Akong giadtoan ang restawran.

Gihigdaan nako ang higdaanan.
_____
Gipahulayan niya ang banig sa katre.
_____.
Gilutoan nato ang bag-ong kusina.
_____.
Gipuy-an nimo ang dakong balay.
_____.
Gilimpyohan namo ang kwarto.
_____.
Gibaslan nato ang lalake.
_____.
Gisultian nila ang gwapang maestra.
_____.
Gisulatan ninyo ang lamesa.
_____.

F. Substitution: Movable Slot:

Gipuy-an niya ang bag-ong balay.
_____ ni Rosa _____.
_____ dakong _____.
_____ nila ni Roberto _____.
_____ kusina.
Gilimpyohan _____.
_____ sa mga bata _____.
_____ mutsatsa _____.
_____ kwarto.
_____ gamayng _____.

Gisulatan sa mga estudyante ang ilang maestra.
Gisultian _____.
_____ amigo.
Gibaslan _____.
_____ lalake ___ iyang _____.
_____ babaye _____.
_____ bana.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

nakit-an - [(na)kita] + (-an) 'was/were seen'

baslan - [balos] + (-an) 'will answer'

Nominalizing Affixes: (-an) and (-anan)

A V base in combination with the non-verbal affixes (-an) or (-anan) designates:

1) the article or instrument with which the action is performed, e.g.

dula	'play'	dulaan	'plaything/toy'
tuon	'study'	tun-anan	'something to study/ lesson'

2) a place specifically designated for a particular action, e.g.

sayaw	'dance'	sayawan	'dance hall'
simba	'worship'	simbahan	'church'
tanom	'plant'	tanaman	'garden'

3) the place where an action occurs, e.g.

palit	'buy'	palitanan	'store'
langoy	'swim'	langoyanan	'place to swim'

Verb: (-an) class

Focus: Locative/Benefactive
Mood: Factual (gi- -an)
Non-Factual (-an)
Aspect: Neutral

The (-an) class as used in the drills has two functions:

1. It indicates a Locative Focus construction where the topic of the sentence is the place where the action occurs, e.g.

   Giadtuan nako ang restawran.
   'I went to the restaurant.'

   Gihigdaan ni Pedro ang katre.
   'Pedro lay down on the bed'.

   Giadtoan ko si Pedro.
   'I went to Pedro'.

2. It designates a Benefactive Focus construction when the recipient/beneficiary of an action is the topic, e.g.

   Gisulatan sa mga estudyante ang maestra.
   'The students wrote to the teacher'.

   Gisultian nako ang akong amigo.
   'I talked to my friend.'

Summary: Sentence Patterns:

1.

Predicate	Topic	Predicate
	Noun/Pronoun	N (Dir Obj)
Duna	[ang/si]-phrase	-y adtoanan.
		tun-anan.
Wala	ako-class	higdaanan.
	1st set	

2. Locative Focus

Predicate	Complement	Topic
Verb	N/Pron (Actor)	Place N (Dir Obj)
Giadtoan	[ni/sa]-phrase	ang balay.
	nako-class 3rd set	merkado.
		simbahan.

a.

Predicate			Topic
Pronoun + Linker		Verb	Place N (Dir Obj)
ako-class 2nd set	+ (-ng)	giadtoan	ang balay.
			merkado.
			simbahan.

3. Benefactive Focus

Predicate	Complement	Topic
Verb	N/Pron (Actor)	N/Pron (Recipient)
Gisultian	[ni/sa]-phrase	ang maestra.
Gisulatan	nako-class 3rd set	si Rosa.
		ako-class 1st set

LESSON 27

Structural Content: Existential Form: May
Negation: Wala

Setting: Two PCVs are talking about their classes. Nagsultihanay ang duha ka PCV bahin sa ilang klase.

I. DIALOGUE

How many students are there in your class?	A: Pilay eskwela sa imong klase?
Which class?	B: Unsang klaseha?
Your first-grade class.	A: Ang imong klaseng primer grado.
There are about forty, I think.	B: May mga kwarenta tingali.
My gosh! That's a lot!	A: Sus! Kadaghan man diay!
Do you also have a first-grade class?	B: May klase ka ba sab nga primer grado?
No, not now but I'll probably have one next year.	A: Wala karon, pero may naa tingali sa sunod tuig.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

How many students are there in your class?	A: Pilay eskwela sa imong klase?
how many pupil in your class	pila(y) eskwela [sa] imo(ng) klase
Which class?	B: Unsang klaseha?
what class	unsa(ng) klase(ha)
Your first-grade class.	A: Ang imong klaseng primer grado.
your class first grade	[ang] imo(ng) klase(ng) primer grado

There are about forty, I think.

B: May mga kwarenta tingali.

there are	may
approximately forty	[mga] kwarenta
I think	tingali

My gosh! That's a lot!

A: Sus! Kadaghan man diay!

how many	(ka)daghan
[you don't say!]	[man] [diay]

Do you also have a first-grade class?

B: May klase ka ba sab nga primer grado?

have class you	may klase ka [ba]
also that's	[sab] [nga]
first grade	primer grado

No, not now but I'll probably have one next year.

A: Wala karon, pero may naa tingali sa sunod tuig.

not now	wala karon
but have maybe	may naa tingali
in following year	[sa] sunod tuig

III. VOCABULARY LIST

balkon	balcony, porch
kama	bed, bed mattress
mayor	mayor (of a town or city)
primer/primero	first
tenyente del baryo	barrio lieutenant

IV. DRILLS

A. Repetition:

May adtoanan ako.
May puloy-anan ako.
May higdaanan ka.
May pahulayanan ka.
May katulganan siya.
May tun-ananan siya. (tun-anan)
May sulatananan kami. (sulatanan)
May palitanan kami sa sigarilyo.
May dulaanan kita sa eskwelahan.
May lingkoranan kita sa kwarto.

B. Substitution: Movable Slot

May pahulayanan na ako karon.
___ higdaan _____.
___ puloy-anan _____.
_____ kami _____.
_____ ugma.
___ tun-ananan _____.
_____ karong hapon.
_____ sila _____.
___ katulganan _____.
_____ unyang gabii.

C. Expansion:

1. May pahulayanan.
_____ ako.
_____ karon.
_____ dayon.
_____ sa baryo.
_____ sa Bunakan.

2. May tun-anan.
_____ kami.
_____ ugma.
_____ sa alas nuybe.
_____ sa gabii.
_____ sa atong eskwelahan.

D. Repetition and Conversion:

Affirmative:	Negative:
1. May puloy-anan ako.	Wala akoy puloy-anan.
May higdaanan ka.	Wala kay higdaanan.
May pahulayanan siya.	Wala siyay pahulayanan.
May katulganan sila.	Wala silay katulganan.
May tun-anan kamo.	Wala kamoy tun-anan.
May sulatanan kami.	Wala kamiy sulatanan.
May dulaanan kita.	Wala kitay dulaanan.

May asawa si Pedro.	Wala si Pedroy asawa. Walay asawa si Pedro.
May bana si Maria.	Wala si Mariay bana. Walay bana si Maria.
May kwarta ang PCT.	Wala ang PCTy kwarta. Walay kwarta ang PCT.
May kwarto ang maestro.	Wala ang maestroy kwarto. Walay kwarto ang maestro.
May awto ang "Country Director".	Wala ang "Country Director" ug awto. Walay awto ang "Country Director".
May libro ang doktor.	Wala ang doktor ug libro. Walay libro ang doktor.
May kabaw ang magbabaul.	Wala ang magbabaul ug kabaw. Walay kabaw ang magbabaul.
May dyip si Miguel.	Wala si Miguel ug dyip. Walay dyip si Miguel.

2. May puloy-anan ba ako?	Wala ba akoy puloy-anan?
May higdaanan ka ba?	Wala ka bay higdaanan?
May pahulayanan ba siya?	Wala ba siyay pahulayanan?
May katulganan ba sila?	Wala ba silay katulganan?
May tun-anan ba kamo?	Wala ba kamoy tun-anan?
May sulatanan ba kami?	Wala ba kamiy sulatanan?
May dulaanan ba kita?	Wala ba kitay dulaanan?
May asawa ba si Pedro?	Wala ba si Pedroy asawa? Wala bay asawa si Pedro?
May bana ba si Maria?	Wala ba si Mariay bana? Wala bay bana si Maria?
May kwarta ba ang PCT?	Wala ba ang PCTy kwarta? Wala bay kwarta ang PCT?
May kwarto ba ang maestro?	Wala ba ang maestroy kwarto? Wala bay kwarto ang maestro?
May awto ba ang "Country Director"?	Wala ba ang "Country Director" ug awto? Wala bay awto ang "Country Director"?

May libro ba ang doktor?	Wala ba ang doktor ug libro? Wala bay libro ang doktor?
May kabaw ba ang magbabaul?	Wala ba ang magbabaul ug kabaw? Wala bay kabaw ang magbabaul?
May dyip ba si Miguel?	Wala ba si Miguel ug dyip? Wala bay dyip si Miguel?

E. Question and Answer:

1. Affirmative Questions and Responses to them:

May puloy-anan ba ako?	Oo, may puloy-anan ka. Wala, wala kay puloy-anan.
May higdaanan ka ba?	Oo, may higdaanan ako. Wala, wala koy higdaanan.
May pahulayanan ba siya?	Oo, may pahulayanan siya. Wala, wala siyay pahulayanan.
May katulganan ba sila?	Oo, may katulganan sila. Wala, wala silay katulganan.
May tun-anan ba kamo?	Oo, may tun-anan kami. Wala, wala kamiy tun-anan.
May sulatanan ba kami?	Oo, may sultanan kamo. Wala, wala kamoy sulatanan.
May dulaanan ba kita?	Oo, may dulaanan kita. Wala, wala kitay dulaanan.
May asawa ba si Pedro?	Oo, may asawa siya. Wala, wala siyay asawa./ Wala, walay asawa si Pedro.
May bana ba si Maria?	Oo, may bana siya. Wala, wala siyay bana./ Wala, walay bana si Maria.
May kwarta ba ang PCT?	Oo, may kwarta siya. Wala, wala siyay kwarta./ Wala, walay kwarta ang PCT.
May kwarto ba ang maestro?	Oo, may kwarto siya. Wala, wala siyay kwarto./ Wala, walay kwarto ang maestro.

	Oo, may awto siya.
May awto ba ang "Country Director"	Wala, wala siyay awto./ Wala, walay awto ang "Country Director".
	Oo, may libro siya.
May libro ba ang doktor?	Wala, wala siyay libro./ Wala, walay libro ang doktor.
	Oo, may kabaw siya.
May kabaw ba ang magbabaul?	Wala, wala siyay kabaw./ Wala, walay kabaw ang magbabaul.
	Oo, may dyip siya.
May dyip ba si Miguel?	Wala, wala siyay dyip./ Wala, walay dyip si Miguel.

2. Negative Questions and Responses to them:

Wala ba akoy puloy-anan?	Oo, wala kay puloy-anan. Oo, may puloy-anan ka.
Wala ka bay higdaanan?	Oo, wala koy higdaanan. Oo, may higdaanan ako.
Wala ba siyay pahulayanan?	Oo, wala siyay pahulayanan. Oo, may pahulayanan siya.
Wala ba silay katulganan?	Oo, wala silay katulganan. Oo, may katulganan sila.
Wala ba kamoy tun-anan?	Oo, wala kamiy tun-anan. Oo, may tun-anan kami.
Wala ba kamiy sulatanan?	Oo, wala kamoy sulatanan. Oo, may sultanan kamo.
Wala ba kitay dulaanan?	Oo, wala kitay dulaanan. Oo, may dulaanan kita.
Wala bay asawa si Pedro?	Oo, wala siyay asawa./ Oo, walay asawa si Pedro. Oo, may asawa siya.
Wala bay bana si Maria?	Oo, wala siyay bana./ Oo, walay bana si Maria. Oo, may bana siya.

Wala bay kwarta ang PCT?	Oo, wala siyay kwarta./ Oo, walay kwarta ang PCT. Oo, may kwarta siya.
Wala bay kwarto ang maestro?	Oo, wala siyay kwarto./ Oo, walay kwarto ang maestro. Oo, may kwarto siya.
Wala bay awto ang "Country Director"?	Oo, wala siyay awto./ Oo, walay awto ang "Country Director". Oo, may awto siya.
Wala bay libro ang doktor?	Oo, wala siyay libro./ Oo, walay libro ang doktor. Oo, may libro siya.
Wala bay kabaw ang magbabaul?	Oo, wala siyay kabaw./ Oo, walay kabaw ang magbabaul. Oo, may kabaw siya.
Wala bay dyip si Miguel?	Oo, wala siyay dyip./ Oo, walay dyip si Miguel. Oo, may dyip si Miguel.

F. Expansion:

1. May adtoanan ako.
   _____ sa syudad.
   _____ karong gabii.
   _____ tuan ni Juan.

2. May puloy-anan ako.
   ___ dakong _____.
   _____ sa baryo.
   _____ daplin sa dagat.
   _____ kada ting-init.

3. May pahulayanan ka.
   _____ sa balay.
   _____ nako.
   _____ kanunay.
   _____ kung nia ka.

4.May palitanan kami.
_____ sa sigarilyo.
_____ sa hotel.
_____ nga tua sa lungsod.

5.May lingkoranan ang mga bata.
_____ sa eskwelahan.
_____ ilang _____.
_____ dakong _____.

G. Conversion and Substitution:

Giadtoan nako ang syudad kagabii.
Adtoan _____ karong gabii.

Gipuy-an nako ang hotel sa niaging semana.
Puy-an _____ karong Domingo.

Gipahulayan nimo ang bala' nako sa niaging bulan.
Pahulayan _____ sunod adlaw.

Gipalitan nato ug pagkaon ang restawran gahapon.
Palitan _____ sa hapon.

Gilinkoran nila ang dakong siya gabii.
Lingkoran _____ karon.

Gihigdaan nila ni Ana ang higdaanan.
Higdaan _____.

Gikatulgan sa gamayng bata ang iyang kama.
Katulgan _____.

Gidulaan ni Rosa ang monyeka sa dulaanan.
Dulaan _____.

Gitun-an ni Ben ang mga leksyon sa tun-ananan.
Tun-an _____.

Gisulatan sa maestra ang iyang estudyante sa Amerika.
Sulatan _____
_____.

H. Expansion and Question & Answer:

1. May linkoranan ako.

Q:	May unsa ka?	A:	May linkoranan ako.
Q:	Hain?	A:	Nganhi.
Q:	Hain nganhi?	A:	Opisina.
Q:	Unsang opisinaha?	A:	Sa mga maestra.

May lingkoranan ako nganhi sa opisina sa mga maestra.

2. May dulaanan ang bata.

Q:	May unsa siya?	A:	May dulaanan siya.
Q:	Nga unsa?	A:	Monyeka.
Q:	Unsang monyekaha?	A:	Musulti.
Q:	Diin gikan?	A:	Gikan ngadto sa Amerika.

May dulaanan ang batang monyekang musulti gikan ngadto sa Amerika.

3. May palitanan kami.

Q:	May unsa kamo?	A:	May palitanan kami.
Q:	Ug unsa?	A:	Sigarilyo.
Q:	Unsang sigarilyoha?	A:	Salem.
Q:	Asa?	A:	Nganha.
Q:	Asa nganha?	A:	Sa eskina.

May palitanan kamig sigarilyong Salem nganha sa eskina.

4. Nia nganhi ang pahulayanan.

Q:	Hain ang pahulayanan?	A:	Nia nganhi.
Q:	Ni kinsa?	A:	Sa mayor.
Q:	Sa unsa?	A:	Sa Danao.

Nia nganhi ang pahulayanan sa mayor sa Danao.

5. Naa nganha ang higdaanan.

Q:	Asa ang higdaanan?	A:	Naa nganha.
Q:	Asa nganha?	A:	Sa balkon.
Q:	Kinsang higdaanan?	A:	Maria.
Q:	Kinsang Mariaha?	A:	Binatonan nila.

Naa nganha sa balkon ang higdaanan ni Maria nga binatonan nila.

6. Tua ngadto ang puloy-anan.

Q:	Diin ang puloy-anan?	A:	Tua ngadto.
Q:	Niadtong kinsa?	A:	Tenyente del baryo.
Q:	Sa unsa?	A;	Sa Bunakan.
Q:	Nga naunsa?	A:	Namatay.
Q:	Unsang namatyan?	A:	Kaguol.

Tua ngadto ang puloy-anan niadtong tenyente del baryo sa Bunakan nga namatay sa kaguol.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Existential Form: May

May is synonymous with aduna, meaning 'there is/exists' or 'one has/possesses'.

Whenever may is used, instead of aduna, with pronouns or nouns the latter never interrupts the may-phrase. In other words, may is always followed by the existent.

Compare the following sentences:

May sundang siya.
May libro si Pedro.

but not:

May siya sundang.
May si Pedroy libro.

The aduna-phrase may be interrupted by the pronoun/noun, as in:

Aduna siyay sundang.
Aduna si Pedroy libro.

In interrogative constructions, the same rule applies:

May sundang ba siya?
May libro ba si Pedro?

The existential form may can never occur as a complete construction by itself, unlike aduna. Compare the following sentences:

Aduna ba siyay libro?	Aduna./ Oo, aduna.
May libro ba siya?	Aduna./Oo, aduna.
	but not:
	May./ Oo, may.

Another distinction between *may* and *aduna* is the constituent construction: *may naa* , as in

Wala karon, pero may naa sa sunod tuig.

May and *naa* are both used here as existential forms. The *nia*-class combines with the *may*-form as the second member of the constituent construction, used for emphasis. It does not co-occur with *aduna*.

nganhi - Nia nganhi ang pahulayanan.

Nganhi in the constituent construction *nia nganhi* substitutes for the *dinhi*-class which functions without time meaning. This constituent construction is used for emphasis.

nia dinhi = nia nganhi
naa dinha = naa nganha
tua didto = tua ngadto

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate		Topic	Complement
N (Dir Obj)		Noun/Pronoun	(Place/Time/Obj)
May	adtoanan, palitanan, higdaanan,	[ang/si]-phrase, *ako*-class 1st set	sa syudad. ug sigarilyo. ugma.

2. Negation:

Predicate		Topic	Complement
N (Dir Obj)		Noun/Pronoun	(Place/Time
Wala	-y bana, sapatos, libro	[ang/si]-phrase, *ako*-class 1st set	karon. sa kwarto.

a.

Topic	Predicate	Complement
Noun/Pronoun	N (Dir Obj)	(Place/Time/Obj)
Wala [ang/si]-phrase, *ako*-class 1st set	-y dulaanan, adtoanan, bana	sa eskwelahan. sa syudad. karon.

3.

Predicate		Topic
N(Dir Obj)	Int.Mkr	Noun/Pronoun
May adtoanan asawa palitanan	ba	[ang/si]-phrase ako-class 1st set ?

4.

Predicate		Topic	Predicate
	Int. Mkr.	Noun/Pronoun	N (Dir Obj)
Wala	ba	[ang/si]-phrase ako-class 1st set	-y libro? bana? dulaan?

a.

Predicate		Predicate	Topic
	Int. Mkr.	N(Dir Obj)	Noun/Pronoun
Wala	ba	-y libro bana dulaan	[ang/si]-phrase ako-class 1st set ?

5. Responses:

a. Affirmative	Oo	Pattern 1
b. Negative	Wala	Pattern 2 or 2a

LESSON 28

Structural Content: Demonstrative Pronouns:
anhi-class
Compound Demonstratives:
nia dinhi
anhi dinhi
Question Words: asa, hain, diin
Dili and Wala in Verbal Construction expressing Time Meaning

Setting: Ana and her neighbor are chatting. — Nagkulokabildo si Ana ug ang iyang silingan.

I. DIALOGUE

Ana, where are you going now?	A: Ana, asa ka muadto karon?
To the market.	B: Adto sa merkado.
Why not stay for a while?	A: Anhi lang una kita.
Okay, let's stay in the house.	B: Sige, anhi lang kita sa balay.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ana, where are you going now?	A: Ana, asa ka muadto karon?
where you go now	asa ka (mu)adto karon
To the market.	B: Adto sa merkado.
over there to market	adto [sa] merkado
Why not say for a while?	A: Anhi lang una kita.
here [just] first we	anhi [lang] una kita
Okay, let's stay in the house.	B: Sige, anhi lang kita sa balay.

okay	sige
here [just] we	anhi [lang] kita
in house	[sa] balay

III. RELATED UTTERANCES

Where are you going?	Asa ka man?/ Asa ka paingon?/ Asa ka padulong?
Let's stay here.	Ari una ta./ Dinhi usa ta.

IV. VOCABULARY LIST

butong	fresh young coconut, enjoyed for its tender meat and clear sweet water
mamutong	eat butong
kasilyas	toilet
komiks	comic book, cartoon strip
daronhan	area to be plowed; plowed field
hawan/hawanan	yard, open space
isda	fish, go fishing
magasin	magazine
pyesa	music piece
rayna	queen
relo	clock, watch, time piece
sensya	science
silong	ground floor, downstairs, the ground space underneath a raised house
taas	upstairs
una	first, before, ahead

V. DRILLS

A. Repetition:

Asa si Jose?	Asa ang estudyante?
Asa si Ana?	Asa ang maestra?
Asa si Pedro?	Asa ang prinsipal?
Asa si Logrito?	Asa ang direktor?
Asa si Juan?	Asa ang nars?

B. Repetition and Question & Answer:

1a. Hain ang bata?	Dia diri sa balay.
Hain ang papel?	Nia dinhi sa kwaderno.
Hain ang relo?	Naa dinha sa bongbong.
Hain ang lungsod?	Tua didto sa Kaunakakai.
Hain ang siya?	Dia diri sa lamesa.
b. Hain ka?	Nia dinhi sa sala.
Hain ka?	Dia diri sa banyo.
Hain siya?	Naa dinha sa kusina.
Hain siya?	Nia dinhi sa opisina.
Hain sila?	Tua didto sa balay.
Hain sila?	Naa dinha sa kapiteriya.
Hain kamo?	Nia dinhi sa kwarto.
Hain kamo?	Dia diri sa dormitoryo.
Hain kita?	Nia dinhi sa silong.
Hain kita?	Dia diri sa eskwelahan.
c. Hain si Lito?	Tua didto sa banyo.
Hain si Lagrimas?	Nia dinhi sa balkon.
Hain si Marta?	Naa dinha sa tanaman.
2a. Asa siya paingon?	Adto sa opisina.
Asa siya padulong?	Adto sa kasilyas.
Asa siya paingon?	Adto sa klinika.
Asa ka padulong?	Adto sa kapiteriya.
Asa ka padulong?	Adto sa lungsod.
b. Asa si Romero paingon?	Adto siya sa libreriya.
Asa si Simon paingon?	Adto siya sa sinehan.
Asa si Carlos paingon?	Adto siya sa dormitoryo.
Asa si Carmen paingon?	Adto siya sa syudad.
Asa si Rosita paingon?	Adto siya sa baryo.
3a. Asa siya?	Anhi dinhi sa silong.
Asa sila?	Anha dinha sa taas.
Asa kita?	Adto didto sa sala.

Asa kamo?	Anha dinha sa baryo.
Asa kami?	Anhi dinhi sa kasilyas.
Asa ka?	Adto didto sa klinika.
b. Asa si Terry?	Anhi dinhi sa opisina.
Asa si Vida?	Anha dinha sa hagdan.
Asa si Cecilia?	Adto didto sa sine.
c. Asa ang maestro?	Anhi dinhi sa kwarto.
Asa ang prinsipal?	Anha dinha sa hawanan.
Asa ang eskwela?	Adto didto sa dalan.

4. Asa ka paingon?

Muadto ako sa merkado aron magpalit ug isda.
Muadto ako sa simbahan aron mag-ampo.
Muadto ako sa kusina aron magluto.

Asa siya padulong?

Muadto siya sa opisina aron magtrabaho.
Muadto siya sa balay aron magpahulay.

Asa kamo paingon?

Muadto kami sa syudad aron mangarbun.
Muadto kami sa kan-anan aron mangaon.
Muadto kami sa dulaanan aron magdula.
Muadto kami sa eskwelahan aron magtudlo.

Asa sila paingon?

Muadto sila sa libreriya aron magbasa.
Muadto sila sa kwarto aron magsulat.

5. Asa ka mukaon unya? Anhi dinhi.
Asa sila muinom sunod adlaw? Anhi dinhi.
Asa kamo mutuon sunod semana? Anhi dinhi.
Asa kita mupalit ug pagkaon karon? Anha dinha.
Asa sila mubasa sunod bulan? Anha dinha.
Asa kami musulat ug sulat ugma? Anha dinha.
Asa ko musimba sunod Domingo? Adto didto.
Asa siya mutrabaho ugma sa buntag? Adto didto.
Asa siya mubaligya ugma sa hapon? Adto didto.

6. Diin ka musulat ug sulat gabii? Dinhi.
Diin siya muadto gahapon? Dinhi.
Diin kamo mukaon ug saging gabii? Dinhi.
Diin kami mutanom ug tanom gabii? Dinha.
Diin sila muinom sa niaging adlaw? Dinha.
Diin ko mubasa sa niaging bulan? Dinha.
Diin kita musimba sa niaging Domingo? Didto.
Diin ka mutahi gahapon sa hapon? Didto.
Diin sila mulangoy gabii? Didto.

C. Expansion:

1. Mukaon ako.

kan-on	Mukaon ako ug kan-on.
isda	Mukaon ako ug kan-on ug isda.
kusina	Mukaon ako ug kan-on ug isda sa kusina.
ugma.	Mukaon ako ug kan-on ug isda sa kusina ugma.

Mag-unsa ka?	Mukaon ako.
Unsa?	Kan-on.
Unsa pa?	Ug isda.
Asa?	Sa kusina.
Kanus-a?	Ugma.

2. Magbasa siya.

libro	Magbasa siya ug libro.
magasin	Magbasa siya ug libro ug magasin.
libreriya	Magbasa siya ug libro ug magasin sa libreriya.
sunod adlaw	Magbasa siya ug libro ug magasin sa libreriya sunod adlaw.

Mag-unsa siya?	Magbasa siya.
Unsa?	Libro.
Unsa pa?	Ug magasin.
Asa?	Sa libreriya.
Kanus-a?	Sunod adlaw.

3. Magpalit kami.

itlog	Magpalit kami ug itlog.
isda	Magpalit kami ug itlog ug isda.
merkado	Magpalit kami ug itlog ug isda sa merkado.
ugma sa buntag	Magpalit kami ug itlog ug isda sa merkado ugma sa buntag.

Mag-unsa kamo?	Magpalit kami.
Unsa?	Itlog.
Unsa pa?	Ug isda.
Asa?	Sa merkado.
Kanus-a?	Ugma sa buntag.

4. Magtanom sila.

mais	Magtanom sila ug mais.
humay	Magtanom sila ug mais ug humay.
uma	Magtanom sila ug mais ug humay sa uma.
sunod bulan	Magtanom sila ug mais ug humay sa uma sunod bulan.
Mag-unsa sila?	Magtanom sila.
Unsa?	Mais.
Unsa pa?	Ug humay.
Asa?	Sa uma.
Kanus-a?	Sunod bulan.

5. Magsulat kamo.

sulat	Magsulat kamo ug sulat.
estorya	Magsulat kamo ug sulat ug estorya.
kwarto	Magsulat kamo ug sulat ug estorya sa kwarto.
sunod semana	Magsulat kamo ug sulat ug estorya sa kwarto sunod semana.
Mag-unsa kami?	Magsulat kamo.
Unsa?	Sulat.
Unsa pa?	Ug estorya.
Asa?	Sa kwarto.
Kanus-a?	Sunod semana.

6. Niinom kami.

serbesa	Niinom kami ug serbesa.
coca-cola	Niinom kami ug serbesa ug coca-cola.
balay	Niinom kami ug serbesa ug coca-cola sa balay.
niaging Sabado	Niinom kami ug serbesa ug coca-cola sa balay sa niaging Sabado.

Nag-unsa kamo?	Niinom kami.
Unsa?	Serbesa.
Unsa pa?	Ug coca-cola.
Diin?	Sa balay.
Kanus-a?	Sa niaging Sabado.

7. Nagluto kita.

karne	Nagluto kita ug karne.
manok	Nagluto kita ug karne ug manok.
kusina	Nagluto kita ug karne ug manok sa kusina.
gabii	Nagluto kita ug karne ug manok sa kusina gabii.
Nag-unsa kita?	Nagluto kita.
Unsa?	Karne.
Unsa pa?	Ug manok.
Diin?	Sa kusina.
Kanus-a?	Gabii.

8. Nagsayaw kamo.

'Tinikling'	Nagsayaw kamo sa 'Tinikling'.
'Itik-Itik'	Nagsayaw kamo sa 'Tinikling' ug 'Itik-Itik'.
"auditorium"	Nagsayaw kamo sa 'Tinikling' ug 'Itik-Itik' sa "auditorium".
gahapon	Nagsayaw kamo sa 'Tinikling' ug 'Itik-Itik' sa "auditorium" gahapon.
Nag-unsa kami?	Nagsayaw kamo.
Unsa?	'Tinikling'.
Unsa pa?	Ug 'Itik-Itik'.
Diin?	Sa "auditorium".
Kanus-a?	Gahapon.

9. Nikaon siya.

saging	Nikaon siya ug saging.
mangga	Nikaon siya ug saging ug mangga.
sala	Nikaon siya ug saging ug mangga sa sala.
ganina	Nikaon siya ug saging ug mangga sa sala ganina.
Nag-unsa siya?	Nikaon siya.
Unsa?	Saging.
Unsa pa?	Mangga.
Diin?	Sa sala.
Kanus-a?	Ganina.

D. Expansion and Conversion:

1.Gikaon nako ang kan-on.
_____ ug isda.
_____ sa kusina.
_____ gahapon.
_____ sa paniudto.

Kan-on nako ang kan-on.
_____ ug isda.
_____ sa kusina.
_____ ugma.
_____ sa paniudto.

2.Gibasa niya ang libro.
_____ ug magasin.
_____ sa libreriya.
_____ sa niaging adlaw.
_____ aron magtuon.

Basahon niya ang libro.
_____ ug magasin.
_____ sa libreriya.
_____ sunod semana.
_____ aron magtuon.

3.Gipalit namo ang itlog.
_____ ug isda.
_____ sa merkado.
_____ gahapon.
_____ sa buntag.

Paliton namo ang itlog.
_____ ug isda.
_____ sa merkado.
_____ ugma.
_____ sa buntag.

4.Gitanom nila ang mais.
_____ ug humay.
_____ sa uma.
_____ sa niaging ting-tanom.

Itanom nila ang mais.
_____ ug humay.
_____ sa uma.
_____ karong ting-tanom.

5.Gisulat namo.
_____ ang sulat.
_____ ug estorya.
_____ sa kwarto.
_____ sa niaging semana.

Sulaton namo.
_____ang sulat.
_____ ug estorya.
_____ sa kwarto.
_____ sa sunod semana.

6.Giluto nato.
_____ ang karne.
_____ ug manok.
_____ sa kusina.
_____ ganina sa alas kwatro.

Lutoon nato.
_____ ang karne.
_____ ug manok.
_____ sa kusina.
_____ karong alas kwatro.

7.Gisayaw namo ang 'Tinikling'.
_____ ug 'Itik-Itik'.
_____ sa "auditorium".
_____ ganina.

Sayawon namo ang 'Tinikling'.
_____ ug 'Itik-Itik'.
_____ sa "auditorium".
_____ unya.

8. Giinom ninyo ang coke.
_____ ug serbesa.
_____ sa balay.
_____ nako.
_____ gabii sa alas otso.

Imnon ninyo ang coke.
_____ ug serbesa.
_____ sa balay.
_____ nako.
_____ unya sa alas otso.

E. Substitution: Movable Slot

1. Muadto ako sa simbahan sa mga Redemptorista.
_____ siya _____.
_____ eskwelahan _____.
_____ baryo Oboob.
Mubisita _____.

Magbasa kita ug libro sa libreriya.
_____ ako _____.
_____ sulat _____.
Magsulat _____.
_____ siya _____.
_____ balay.

2. Nagtanom sila ug bulak sa tanaman.
_____ kami _____.
_____ mais _____.
_____ uma.
_____ ako _____.

Niinom kita ug serbesa sa restawran.
_____ kita _____.
_____ tubig _____.
_____ balay.

3. Basahon nato ang libro sa libreriya.
_____ nako _____.
_____ sulat _____.
Sulaton _____.
_____ nila _____.
_____ balak _____.
_____ niya _____ balkon.

Imnon nato ang serbesa sa restawran.
_____ tuba _____.
_____ ninyo _____.
_____ tubig _____.
_____ nila _____.
_____ sapa.

4. Giadtoan nako ang simbahan sa mga Redemptorista.
_____ niya _____.
_____ eskwelahan _____.
_____ baryo Oboob.
Gibisitahan _____.

Gitamnan nila ug bulak ang tanaman.
_____ namo _____.
_____ mais _____.
_____ daroh in.
_____ nako _____.

F. Repetition and Conversion:

1. Factual/Positive	Afactual/Negative
Gisulat nila ang nobela.	Wala nila sulata ang nobela.
Gikaon nako ang pansit.	Wala nako kan-a ang pansit.
Gibasa ni Tonio ug ni Juanita ang komiks.	Wala basaha ni Tonio ug Juanita ang komiks.
Giinom ninyo ang bino.	Wala ninyo imna ang bino.
Gikanta nimo ang 'Si Pilimon'.	Wala nimo kantaha ang 'Si Pilimon'.
Gipalit niya ang sinina.	Wala niya palita ang sinina.
Giluto ni Inday ang bola-bola.	Wala lutoa ni Inday ang bola-bola.
Gitudlo sa maestra ang Cebuano.	Wala itudlo sa maestra ang Cebuano.

Giadto sa kusinera ang merkado.	Wala adtoa sa kusinera ang merkado.
Gilangoy nato ang "swimming pool".	Wala nato langoya ang "swimming pool".

2. Non-Factual/Positive — Afactual/Negative

Tahion sa mananahi ang terno.	Dili tahion sa mananahi ang terno.
Tanawon nako ang sine.	Dili nako tanawon ang sine.
Tokaron ni Aida ang pyesa.	Dili tokaron ni Aida ang pyesa.
Buhaton sa karpintero ang balay.	Dili niya buhaton ang balay.
Kantahon niya ang 'Mga Bulan'.	Dili niya kantahon ang 'Mga Bulan'.
Lutoon ni Donaldo ang pinakbet.	Dili lutoon ni Donaldo ang pinakbet.
Paliton nako ug nimo ang panapton.	Dili nato paliton ang panapton.
Itanom sa magdadaro ang humay.	Dili itanom sa magdadaro ang humay.
Lakawon sa bana ug asawa ang syudad.	Dili nila lakawon ang syudad.
Langyon ni Undo ug nimo ang Talisay.	Dili ninyo langyon ang Talisay.

G. Question and Answer:

1.

Hain siya magbasa?	Nia nganhi.
Sa unsa?	Iyang leksyon.
Para sa unsa?	Iyang klaseng Ininglis.

Nia nganhi siya magbasa sa iyang leksyon para sa iyang klaseng Ininglis.

2.

Hain sila magtuon?	Naa nganha.
Sa unsa?	Problema.
Sa unsang klaseha?	Matematika.

Naa nganha sila magtuon sa problema sa matematika.

3.

Hain kamo mangaon?	Tua ngadto.
Ug unsa?	Pansit.
Ni kinsa?	Georgy.

Tua ngadto kami mangaon ug pansit ni Georgy.

4.	Hain kita manginom?	Nia nganhi.
	Ug unsa?	Tuba.
	Diin gikan?	Bantayan.

Nia nganhi kita manginom ug tuba gikan sa Bantayan.

5.	Hain kami magluto?	Naa nganha.
	Ug unsa?	Adobo.
	Para kang kinsa?	Fina.

Naa nganha kamo magluto ug adobo para ni Fina.

6.	Hain ka magpalit?	Tua ngadto.
	Ug unsa?	Panapton.
	Kinsang tindahana?	Tindahan sa Insik.

Tua ngadto ako magpalit ug panapton sa tindahan sa Insik.

7.	Asa si Perla magsulat?	Anhi nganhi.
	Ug unsa?	"Homework".
	Sa unsa?	Sensya.

Anhi nganhi si Perla magsulat ug "homework" sa sensya.

8.	Asa si Anita magtahi?	Anha nganha.
	Ug unsa?	Sinina.
	Ni kinsa?	Rayna.

Anha nganha si Anita magtahi ug sinina sa rayna.

9.	Asa si May mamisita?	Adto ngadto.
	Kinsang balaya?	Balay ni Fe.
	Anus-a?	Karong gabii.

Adto ngadto si May mamisita sa balay ni Fe karong gabii.

10.	Asa ang PCV manlaba?	Anhi nganhi.
	Sa unsa?	Banyo.
	Ni kinsa?	Ambrosio.

Anhi nganhi ang PCV manlaba sa banyo ni Ambrosio.

11.	Asa ang tawo mangisda?	Anha nganha.
	Anus-a?	Ugma sa buntag.
	Uban ni kinsa?	Uban ni Turging.

Anha nganha ang tawo mangisda ugma sa buntag uban ni Turging.

12.	Asa ang magdadaro mamutong?	Adto ngadto.
	Anus-a?	Karong hapon.
	Uban ni kinsa?	Uban ni Osper.

Adto ngadto ang magdadaro mamutong karong hapon uban ni Osper.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Talisay - a resort in Cebu famous for its fresh and salt water pools.

Tinikling - a Filipino folk dance wherein a couple step in and out of fast clapping bamboo poles in imitation of the long-legged bird tikling.

Itik-Itik - a Filipino folk dance wherein a row of dancers imitate the waddling motion of the duck itik.

bola-bola - meatballs

Demonstrative Pronouns: anhi-class

ari - 'here' (nearest to speaker)

anhi - 'here' (near to both speaker and hearer)

anha - 'there' (near to hearer)

adto - 'over there' (far from both speaker and hearer; also used for referrents out of sight from both principals)

The demonstrative pronouns that belong to the anhi-class answer the question asa 'where', implying that the destination expressed by anhi has not yet been reached. Therefore, the verbs used are in their non-factual mood.

In Compound Demonstrative Constructions, as in

dia diri	ari diri	dia ngari
nia dinhi	anhi dinhi	nia nganhi
naa dinha	anha dinha	naa nganha
tua didto	adto didto	tua ngadto

the first part of the compound construction determines the time meaning, and the second part co-occurs for emphatic purposes.

Locational Demonstratives:

Time Meaning	Question Word	Demonstrative-class
Right now	Hain?	Nia Nia dinhi Nia nganhi
Factual	Diin?	Dinhi
Non-Factual	Asa?	Stationary: Anhi Anhi dinhi Anhi nganhi Directional: Nganhi

Negative Particles: Dili and Wala

1. Dili is used to negate nouns, pronouns and adjectives, e.g.

Dili libro ang gihangyo ko.
Dili siya ang gitawag nimo.
Dili gwapa si Maria.

In verbal constructions, dili negates verbs when the action is non-factual (future, habitual or possible), e.g.

Dili tahion sa mananahi ang terno.
Dili itanom sa magdadaro ang humay.
Dili siya mukaon ug ginamos kada adlaw.

2. Wala negates the existential forms aduna and may (cf. Lessons 11, 27).

In verbal constructions, wala negates factual action (past), and action associated with continuing time (progressive), as in 'is/was doing ...' Compare the following sentences:

Wala siya muadto.	'She did not go.'
Dili siya muadto.	'She will not go.'
Wala siya magsulat.	'She is/was not writing.'
Dili siya magsulat.	'She will not be writing.'

The Afactual form of verbs in non-Actor Focus construction co-occurs with wala, e.g.

Wala niya palita ang sinina.
Wala lutoa ni Inday ang bola-bola.
Wala itudlo sa maestra ang leksyon.

LESSON 29

Structural Content: Question Word: Kang kinsa
Personal Pronouns: 4th set, kanako-class
Oblique Case Markers:
para kang
para sa

Setting: Carding's friend sees him buying a present for Rosa.

Nakit-an si Carding sa iyang amigo. Namalit siya ug regalo para kang Rosa.

I. DIALOGUE

Carding, what are you doing?	A: Carding, nag-unsa ka?
I'm buying some cloth.	B: Nagpalit ako ug panapton.
For whom?	A: Para kang kinsa?
For Rosa. Today's her birthday.	B: Para kang Rosa. Adlaw niya karon.
That's right. I already have my gift. Since I'm leaving, could you please give her my gift?	A: Bitaw. Nia na ang akong regalo. Kay mularga man ako, palihog ihatag na lang ako sa akong regalo kaniya, ha?
Certainly. Anything else? Is that all?	B: Segurado. Wala nay lain? Kana ra?
That's all. Please wish her 'Happy Birthday' for me.	A: Wala na. Palihog, igna siyang 'Malipayong adlaw' gikan kanako.
Of course.	B: Natural.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Carding, what are you doing? A: Carding, nag-unsa ka?

what you (nag-)unsa ka

I'm buying some cloth.

buying I
clothing material

B: Nagpalit ako ug panapton.

(nag)palit ako
[ug] panapton

For whom?

for
who

A: Para kang kinsa?

para [kang]
kinsa

For Rosa. Today's her birthday.

for
Rosa
birthday her
today

B: Para kang Rosa. Adlaw niya karon.

para [kang]
Rosa
adlaw niya
karon

That's right. I already have my gift. Since I'm leaving, could you please give her my gift?

that's right
because leave [you know] I
please give [just] I
my gift
to her

A: Bitaw. Nia na ang akong regalo. Kay mularga mau ako, palihog ihatag na lang ako sa akong regalo kaniya, ha?

[bitaw]
kay (mu)larga [man] ako
palihog (i)hatag [na] [lang] ako
[sa] ako(ng) regalo
kaniya

Certainly. Anything else? Is that all?

certainly
nothing [already] other
that only

B: Segurado. Wala nay lain? Kana ra?

segurado
wala [na(y)] lain
kana [ra]

That's all. Please wish her 'Happy Birthday' for me.

nothing [already]
tell her
happy birthday
from me

A: Wala na. Palihog, igna siyang 'Malipayong adlaw' gikan kanako.

wala [na]
igna siya(ng)
malipayong adlaw
gikan kanako

Of course.

naturally

B: Natural.

natural

III. VOCABULARY LIST

anyo(s)	year(s)
katoliko	Roman Catholic
dala	carry, bring, take
ig-agaw	cousin
larga	depart, leave
magdudula	player
Malipayong A law	Happy Birthday
natural!	naturally, certainly, of course
palihog	please
paryente	relative
Pilipino/a	Filipino male/female

IV. DRILLS

A. Comprehension:

1. Gipalit ang panapton ni Carding para kang Rosa gikan sa bag-o ug dakong tindahan atubangan sa daang simbahang katoliko.

2. Karon ang ika-18ng adlaw ni Rosa. Ig-agaw siya ni Carding. Anak siya sa kamanghurang igsoong babaye sa inahan ni Carding.

3. Tagaan si Rosa ug party sa iyang ginikanan sa ilang balay sa syudad. Giimbitar niya ang iyang mga klasmet ug mga paryente.

4. Gihangyo ni Roberto, ang usa sa mga klasmet ni Rosa, kang Carding nga padad-on sa iyang regalo kaniya kay dili siya makaadto.

Grid:

1.Unsa ang gipalit ni Carding?	Panapton.
Para kang kinsa?	Para kang Rosa.
Diin niya gipalit?	Sa bag-o ug dakong tindahan.
Hain ang tindahan?	Atubangan sa daang simbahang katoliko

2.Unsa karon ni Rosa?	Ang adlaw ni Rosa.
Pilay iyang edad?	18 anyos.
Unsa siya ni Carding?	Ig-agaw.
Kang kinsa siyang anak?	Sa kamanghurang igsoong babaye sa inahan ni Carding.
3.Kinsay tagaan ug party?	Si Rosa.
Kinsay muhatag?	Ang iyang ginikanan.
Kinsay iyang giimbitar?	Ang iyang mga klasmet ug paryente.
Asa niya giimbitar?	Sa iyang party.
4.Kinsa ang gihangyo ni Roberto?	Si Carding.
Kinsa si Roberto?	Ang klasmet ni Rosa.
Unsa ang iyang gihangyo kang Carding?	Padad-on sa iyang regalo.
Nganong nihangyo siya kang Carding?	Kay dili siya makaadto.

B. Substitution: Fixed Slot

1.Nihatag siyag kwarta para kanako.
_____ kanimo.
_____ kaniya.
_____ kanamo.
_____ kanato.
_____ kaninyo.
_____ kanila.

2.Nagpalit kog regalo para kang Rosa.
_____ Carding.
_____ John.
_____ Evelyn.
_____ David ug Eugenio.
_____ Jim ug Fina.
_____ Feling ug Frances.
_____ sa bata.
_____ maestra.
_____ doktor.
_____ PCV.
_____ prinsipal.
_____ "supervisor".
_____ "site director".
_____ "country director".

3.Mularga sila para sa Honolulu.
_____ Manila.
_____ Cebu.
_____ Iloilo.
_____ Bacolod.
_____ Davao.
_____ Jolo.

4.Muuban ako kanimo sa Davao.
_____ kanila _____.
_____ kaniya _____.
_____ kaninyo _____.
_____ kang Fe _____.
_____ Mary _____.
_____ Carling _____.
_____ Danilo _____.
_____ sa mag-uuma _____.
_____ abogado _____.
_____ binatonan _____.
_____ magdudula _____.
_____ Amerikana _____.
_____ Pilipino _____.

C. Repetition and Question & Answer:

1. Nagpalit akog regalo para kang Rosa.

Para kang kinsa ka nagpalit ug regalo?	Para kang Rosa.
"	Para kang Carding.
"	Para kang David ug Eugenio.
"	Para kang Feling ug Frances.
"	Para sa bata.
"	Para sa maestro.
"	Para sa doktor.
"	Para sa PCV.

2. Nihatag siyag kwarta para kanako.

Para kang kinsa siya nihatag ug kwarta?	Para kanako.
"	Para kanimo.
"	Para kaniya.
"	Para kanamo.
"	Para kanato.

Para kaninyo.
Para kanila.

3. Mularga sila para sa Honolulu.

Para asa sila mularga?	Para sa Honolulu.
"	Para sa Manila.
"	Para sa Cebu.
"	Para sa Davao.
"	Para sa Iloilo.
"	Para sa Bacolod.

4. Muuban ako kanimo sa Davao.

Kang kinsa ka muuban sa Davao?	Kanimo.
"	Kaniya.
"	Kang Fe.
"	Kang Mary.
"	Kang Carling.
"	Sa mag-uuma.
"	Sa abogado.
"	Sa binatonan.
"	Sa Amerikana.
"	Sa Pilipino.

D. Repetition and Conversion:

Nipalit kog regalo para kang Jose ug Maria.	Nipalit kog regalo para kanila.
Nihatag kog regalo para kang Ana ug sa bata.	Nihatag kog regalo para kanila.
Muuban siya kang Rita ug kaniya.	Muuban siya kanila.
Nagdala kamig pagkaon para kang Carding ug kanimo.	Nagdala kamig pagkaon para kaninyo.
Nagkinahanglan kitag maestro para kang Gorio ug kanimo.	Nagkinahanglan kitag maestro para kaninyo.
Magbuhat kamog balay para sa mayor ug kanimo.	Magbuhat kamog balay para kaninyo.
Magpalit silag yuta para kang Carolina ug kanako.	Magpalit silag yuta para kanamo.
Muhatag silag pagkaon para kanako ug kang Nonoy.	Muhatag silag pagkaon para kanamo.

Magdala kitag ilimnon para sa mga PCT ug	Magdala kitag ilimmon para kanamo.
Magkinahanglan kamig libro para kang David, kanimo ug kanako.	Magkinahanglan kamig libro para kanato.
Mukanta kamog 'Si Pilimon' para kanako, kanimo ug kang Eugenio.	Mukanta kamog 'Si Pilimon' para kanato.
Musayaw siyag 'Tinikling' para sa bata, kanimo ug kanako.	Musayaw siyag 'Tinikling' para kanato.

E. Substitution: Fixed Slot

1. Gihatag niya ang kwarta para kanimo.
   _____ kaniya.
   _____ kanamo.
   _____ kanato.
   _____ kaninyo.
   _____ kanila.

2. Paliton nako ang regalo para kang Rosa.
   _____ Carding.
   _____ Evelyn.
   _____ David ug Eugenio.
   _____ sa bata.
   _____ maestra.
   _____ doktor.
   _____ PCV.
   _____ prinsipal.
   _____ "supervisor".

3. Giubanan nako sila sa Davao.
   _____ siya _____.
   _____ kamo _____.
   _____ ang abogado _____.
   _____ Amerikana _____.
   _____ si Ana _____.
   _____ Pedro _____.
   _____ ang mga estudyante _____.

4. Hatagan niya ako ug kwarta.
   _____ siya _____.
   _____ kita _____.
   _____ sila _____.
   _____ kami _____.
   _____ kamo _____.

5.Dad-on namo ang pagkaon para kaninyo.
_____ nila _____.
_____ niya _____.
_____ libro _____.
_____ kwaderno _____.
_____ regalo _____.
_____ sud-an _____.

6.Kinahanglanon niya ang libro.
_____ lapis.
_____ balay.
_____ siya.
_____ nato _____.
_____ namo _____.
_____ nako _____.

7.Kantahon ninyo ang 'Si Pilimon' kanako.
_____ 'Itik-Itik' _____.
_____ 'Guantanamera' _____.
_____ 'Dahil Sa Iyo' _____.
_____ 'Silent Night' _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

ihatag - Ihatag na lang ako sa akong regalo kaniya.

'Give for me my gift to her'.

(I-) class
Focus: Benefactive
Mood : Afactual (Imperative)
Aspect: Neutral

The beneficiary of, or the one who benefits from, the 'giving' act is the topic ako, although the one who receives the gift is kaniya.

bitaw - 'that's right', 'precisely!'
A rejoiner particle of agreement by which the second party agrees to what the first party says.

ingna [ingon] + (-a) 'tell...' (Imperative form)

kamanghuran - (ka-) + [manghud] + (-an)
'youngest sibling'

tagaan - [hatag] + (-an) 'give to ...'
(Benefactive Focus)

padad-on - (pa-) + [dala] + (-on)
'to have (someone) bring ...'
(Causative Indicative Goal Focus)

makaadto - (maka-) + [adto] 'able to go'
(Aptative Actor Focus)

Oblique Case Markers:

para kang 'for' - used before personal names

para sa 'for - used before general nouns

These two markers precede the beneficiary or recipient of the action designated by the verb, e.g.

Para kang Rosa ang regalo.
Gipalit nako ang panapton para sa bata.

Compare the following sentences:

1. Kang Rosa ang regalo. 'The gift is Rosa's.'

2. Gipalit nako ang regalo kang Rosa. 'I bought the present for Rosa.'
or: 'I bought the present from Rosa.'

This sentence is ambiguous, i.e. Rosa functions in two ways: (a) as the possessor, and (b) as the recipient.

3. Gipalit nako ang regalo para kang Rosa. 'I bought the present for Rosa.'

The auxiliary para disambiguates the statement when the kang-phrase indicates that it is the recipient of the action.

Another Use of Para sa:

Para sa in the sense of 'bound for...' is used to indicate a place of destination, e.g.

Kini ang barko para sa Cebu.
Hain ang trak para sa Bantayan?

In a verbal construction, para sa co-occurs with verbs in their non-factual form, e.g.

Mularga si Maria para sa Honolulu.
Mulakaw ako para sa Manila.

Contraction of Particle [ug] with preceding word:

Examples:
Nagpalit kog regalo. [ko] + [-g]
Magsayaw si Rosag ako. [Rosa] + [-g]
Ayawg lakaw. [ayaw] + [-g]

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	Topic	Complements	
Verb	Noun/Pronoun	N (Dir Obj)	
Mupalit	[ang/si]-phrase	-g regalo	para [kang]-phrase
Nihatag	ako-class 1st set	sapatos	[sa]-phrase kanako-class 4th set

2.

Predicate	Topic	Complement
Verb	Noun/Pronoun	Noun (Place)
Mularga	[ang/si]-phrase	para sa Honolulu.
	ako-class 1st set	Davao.
		Manila.

a.

Predicate	Topic	Complements	
Verb	Noun/Pronoun	N/Pron (Accessory)	N (place)
Muuban	[ang/si]-phrase	[kang/sa]-phrase	sa Davao.
	ako-class 1st set	kanako-class 4th set	Jolo.
			Cebu.

3. Goal Focus

Predicate	Complement	Topic	Complement
Verb	N/Pron (Actor)	N (Dir Obj)	N/Pron (Recipient)
Gihatag	[ni/sa]-phrase	ang libro	para [kang]-phrase
Paliton	nako-class 3rd set	papel	[sa]-phrase
		regalo	kanako-class 4th set

4. Benefactive Focus

Predicate	Complement	Topic	Complement
Verb	N/Pron (Actor)	N/Pron (Recip.)	N(Dir Obj)
Ihatag	[ni/sa]-phrase	[ang/si]-phrase	ug libro
Palitan	nako-class 3rd set	ako-class 1st set	papel
			regalo

Supplementary Materials

Lessons 26-29

I.

#1. Dialogue

A: Unsang klasehang sinina ang imong gustong akong tahion para kanimo?
B: Kanang simple lang, aron dali tahion.
A: Morag duna kay lakaw da. Asa?
B: Didto lang sa bunyag karong Domingo.
A: Kadto bang ilang Rosa?
B: Oo, mao. Kanus-a nako mahapit ang sinina?
A: Mahimo sa Byernes sa hapon.
B: O sige, salamat ha. Nindota ha.

Vocabulary:

morag (maorag)	like, seems like
mahapit	be able to come by for

Pangutana:

1. Unsay nahitabo sa sultihanay?
2. Hain man ang duha nga nagsultihanay?
3. Unsay ilang gisultihan?
4. Nganong nagpatahi ang usa ug sinina?
5. Asa ang iyang lakaw?
6. Kinsa man si Rosa?

#2. Narrative

Giadtoan ni Isabel ang mananahi. Magpatahi siya ug sinina kay duna siyay adtoang bunyag karong Domingo sa ilang Rosa. Una nilakaw si Isabel gipangutana niya ang mananahi kung kanus-a niya mahapit ang sinina. Giingnan siya sa mananahi nga mahimo niyang hapiton sa Byernes sa hapon.

Pangutana:

1. Unsay gibuhat ni Isabel?
2. Nganong nagpatahi siya ug sinina?

3. Unsay sulti niya una siya nilakaw?

4. Unsay tubag sa mananahi?

II.

#1. Dialogue

A: Tagpilay barong Tagalog dinhi sa inyo?
B: Depende lang kana, Dong, sa "style".
A: Gusto ko ug barong Tagalog nga dunay binordahang kwelyo ug binordahang manggas kanang dagko ug borda sa atubangan.
B: Eh kung kana, mga singkwenta pesos.
A: Sus kamahal diay! Wala na bay bubarato ug dyutay?
B: Duna...pero dyutay lang ug borda.

Vocabulary:

depende	depend(s)
itsura	like (What is ... like?)

Pangutana:

1. Sa unsa depende ang presyo sa barong Tagalog?
2. Unsang klasehang barong Tagalog ang gustong paliton sa lalake?
3. Tagpilahon kanang klaseha?
4. Gipalit ba niya ang iyang gusto?
5. Unsay itsura sa baratong barong Tagalog?

#2. Narrative

Nagtan-aw-tan-aw ang usa ka PCV ug mga barong Tagalog. Gipangutana niya ang tindero kung tagpila ang barong ug giingnan siya nga ang presyo depende sa "style". Ang mas daghan ug borda, mas mahal.

Pangutana:

1. Unsay gibuhat sa PCV?
2. Unsay iyang gipangutana sa tindero?
3. Unsay tubag sa tindero?
4. Nganong mas mahal ang mas daghan ug borda?

III.

#1. Dialogue

A: Hoy balut kamo dinha! Day, balut kamo dinha! Init pa!
B: Psst...psst! Diri, Dong. Bag-ong luto ba kana?
A: Oo, unsa man diay. Pilay imong gusto?
B: Pila ka buok ang pesos?
A: Tulo.
B: Dili ba mahimong upat?
A: O sige, kamo ang akong buena mano.

Vocabulary:

balut	boiled duck egg at the embryonic stage; a Filipino delicacy
buena mano	first customer of the day believed to bring good luck (Lit.: 'good hand')

#2. Narrative

Kadaghanan sa mga Pilipino gusto ug balut. Ang itlog sa itik ang himoon nga balut. Ang balut lami sumsuman uban sa serbesa. Daghan ug sustansya ang balut.

Vocabulary:

kadaghanan	most
himoon	make (out of)
sumsuman	an appetizer served with drinks
sustansya	sustenance, nutrients

Pangutana:

1. Unsay bunaton nga balut?
2. Uban sa unsa lami sumsuman ang balut?
3. Daghan ba kini ug sustansya?

LESSON 30

Structural Content: Verb: (Maka-) class
Focus: Actor
Mood : Non-Factual
Aspect: Aptative
Afactual Forms:
V base
V base + (-a/-ha)
(paN-) + V base
Negation: Ayaw

Setting: A PCV instructs his maid to hear Mass early so she can do some marketing.

Gisugo sa PCV ang iyang binatonan pagpasimbag sayo aron makapangarbun.

I. DIALOGUE

Ana, come here.	A: Ana, dali ra gud.
I'm coming.	B: Naa na ako.
Tomorrow, go to Mass early at San Jose. Then go to Karbun and buy some food.	A: Ugma, simbag sayo sa San Jose. Unya, adto sa Karbun, palit ug pagkaon.
What should I buy?	B: Unsa may paliton?
Buy some fish, pork and fruits. Just go with Juana because she's going too.	A: Pagpalit ug isda, baboy ug prutas. Uban lang ni Juana kay muadto man sab siya.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ana, come here.	A: Ana, dali ra gud.
come here [please]	dali [ra] [gud]
I'm coming.	B: Naa na ako.
there [already] I	naa [na] ako

Tomorrow, go to Mass early at San Jose. Then go to Karbun and buy some food.

A: Ugma, simbag sayo sa San Jose. Unya, adto sa Karbun, palit ug pagkaon.

tomorrow	ugma
worship early	simba(-g) sayo
at San Jose	[sa] San Jose
afterwards	unya
go to Karbun	adto [sa] Karbun
buy food	palit [ug] pagkaon

What should I buy?

B: Unsa may paliton?

what	unsa
merchandise	[ma(y)] paliton

Buy some fish, pork and fruits. Just go with Juana because she's going too.

A: Pagpalit ug isda, baboy ug prutas. Uban lang ni Juan kay muadto man sab siya.

buy fish	(pag)palit [ug] isda
pork and fruits	baboy ug prutas
go with [just] Juana	uban [lang] [ni] Juana
because go [you know]	kay (mu)adto [man]
also she	[sab] siya

III. VOCABULARY LIST

ambak	jump down, dive, plunge
bandera	flag
kapoy	tired; get tired
kuha	get, fetch
gikan	go, leave, depart
naug	go/come down, step down
paminaw	listen
pangita	find, look for
silhig	sweep; broom
sugo	command, order
sunod	follow
syagit	shout
tarong	straighten

IV. DRILLS

A. Substitution: Fixed Slot

1. Dayon lang.
Lingkod _____.
Sulod _____.
Uban _____.
Gikan _____.
Puyo _____.
Simba _____.
Adto _____.
Sunod _____.

Pangita _____.
Pangutana _____.
Panawag _____.
Panulat _____.
Panguha _____.
Panglaba _____.
Pamalit _____.

Kanaug _____.
Katulog _____.
Katawa _____.

2. Lakaw na.
Luto ___.
Kaon ___.
Tuon ___.
Basa ___.
Sulat ___.
Tan-aw ___.
Sakay ___.
Dula ____.
Dali ____.
Paspas ___.
Dagan ___.
Higda ___.
Inom ____.
Kanta ___.
Kuha ____.
Laba ____.
Langoy ___.
Palit ___.
Sayaw ___.
Sulti ___.
Tahi ____.
Tanom ___.

B. Conversion:

1. Dayon lang.
Adto _____.
Pangita _____.
Pangutana _____.
Panguha _____.
Pamalit _____.
Paminaw _____.
Panulat _____.
Kanaug _____.
Lingkod _____.
Sulod _____.
Sunod _____.
Panawag _____.

Dayona lang ang balay.
Adtoa _____ ang tindahan.
Pangitaa _____ ang sinehan.
Pangutan-a _____ ang maestra.
_____ _____ ang libro.
_____ _____ ang panapton.
_____ _____ ang leksyon.
_____ _____ ang balak.
_____ _____ ang bisita.
Lingkora _____ ang siya.
Sudla _____ ang kwarto.
Sunda _____ ang tawo.
Panawga _____ ang bata.

2. Simba na.
Lakaw ___.
Luto ___.
Sulat ___.

Simbaha na.
Lakawa ___.
_____ ___.
_____ ___.

Tan-aw __.	_____ __.
Dula ____.	_____ __.
Dagan ___.	_____ __.
Kanta ___.	_____ __.
Kuha ____.	_____ __.
Palit ___.	_____ __.
Sayaw ___.	_____ __.
Tahi ____.	_____ __.
Tindog __.	_____ __.
Tokar ___.	_____ __.
Tarong __.	_____ __.
Kaon ____.	Kan-a __.
Sakay ___.	Sakya __.
Inom ____.	Imna __.
Langoy __.	Langya __.
Tanom ___.	Tamna __.

3. Gwapo si Jose.	Gwapoha si Jose.
Gwapa si Josefa.	Gwapaha si Josefa.
Husto ang pagkaon.	_____.
Duol si Georgy.	_____.
Dugay ang sulat.	_____.
Mahal ang sinina.	_____.
Dyutay ang asukar.	_____.
Bag-o ang awto.	_____.
Gahi ang saging.	_____.
Hait ang kutsilyo.	_____.
Humok ang manok.	_____.
Kutsilyo ...	_____ ang baboy.
Labaha ...	_____ ang buhok.
Layo ang libro.	Lay-a _____.
Busog ang maestra.	Busga _____.
Taas ang bandera.	Tas-a _____.

C. Substitution and Expansion:

1. Adto lang.
_____ sa balay.
_____ sa alas otso.
_____ karong gabii.
_____ ugma sa _____.
Dagan _____.
_____ buntag.
Lakaw _____.

_____ lungsod _____.
Sakay _____.
_____ alas syete.

2.Pangitaa si Ana.
_____ sa eskwelahan.
_____ sa Kohala.
_____ sa alas tres.
_____ ugma.
_____ sa hapon.
Pangutan-a _____.
Kuhaa _____.
Dagana _____.
_____ syudad _____.
Paminawa _____.

3.Lutoa ang baboy.
_____ manok.
_____ sa kusina.
_____ sa paniudto.
_____ baka _____.
Kan-a _____.
_____ restawran _____.
_____ panihapon.
_____ unyang gabii.
Palita _____.
_____ merkado para sa _____.
_____ sunod adlaw.
_____ sa alas dyes _____.
_____ tindahan _____.
_____ libro _____.
Basaha _____ kwarto _____.
_____ sulat _____.
Sulata _____.
Kuhaa _____.

_____ pos opis _____.
_____ lamesa _____.
_____ kape _____.
Imna _____.

D. Substitution: Fixed Slot

1.Ayaw pagdagan basig kapuyon ka.
____ pagdali _____.
____ paglangoy _____.
____ pagsayaw _____.
____ pagtanom _____.

2.Ayaw pagluto basig maulahi kamo.
____ pagpalit _____.
____ pagkanta _____.
____ paghigda _____.
____ paglaba _____.
____ pagtrabaho _____.

3.Ayaw pagsilhig basig uhawon ka.
____ pagsulti _____.
____ pagsyagit _____.
____ pag-ambak _____.
____ pagdagan _____.

4.Lakaw na aron makaabot ka.
_____ makatan-aw __.
_____ makasakay ___.
_____ makasulti ___.
_____ makapalit ___.

5.Luto na aron makakaon kamo.
Basa _____ makatuon ____.
Sulat _____ makabasa ____.
Tan-aw _____ makakita ____.
Sakay _____ makalingkod ____.
Higda _____ makapahulay ____.

6.Lakaw na kay basig makaabot ka.
_____ makatan-aw __.
_____ makasakay ___.
_____ makasulti ___.
_____ makapalit ___.

7. Luto na unya dili kamo makakaon.
   Basa _____ makatuon.
   Sulat _____ makabasa.
   Tan-aw _____ makakita.
   Sakay _____ makalingkod.
   Higda _____ makapahulay.

8. Ayawg dayona ang balay.
   ____ lutoa ang paksiw.
   ____ tan-awa ang sine.
   ____ lakawa ang dalan.
   ____ pangitaa ang salida.
   ____ adtoa ang merkado.
   ____ pangutan-a ang bata.
   ____ tawga ang lalake.
   ____ langya ang dagat.
   ____ kan-a ang lechon.
   ____ imna ang tuba.

9. Ayaw padayona si Pedro sa balay.
   ____ palutoa ang kusinera ug paksiw.
   ____ patan-awa ang anak sa sine.
   ____ palakwa ang aso sa dalan.
   ____ papangitaa si Rico ug salida.
   ____ paadtoa si Ana sa merkado.
   ____ papangutan-a ang bata kanako.
   ____ patawga si Lauro kanimo.
   ____ palangya ang mga estudyante sa dagat.
   ____ pakan-a ang mga Amerikano ug balut.
   ____ paimna ang mga maestra ug tuba.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

balut - boiled duck egg at the embryonic stage; a Filipino delicacy.

basig - [basi] + [ug]

unya - Luto na unya dili kamo makakaon.

Unya is used here to mean 'otherwise' 'or else', 'or later'

pangutana - 'inquire', 'ask' has two Afactual forms depending on its focus:

Actor Focus: Pangutana niya. '(You)ask him'.
Goal Focus : Pangutan-a siya.'Ask him.'

Verb: (Maka-) class
Focus: Actor
Mood : Non-Factual (maka-)
Aspect: Aptative

The Non-Factual form (maka-) expresses the meaning 'be able to' and it designates present, past, progressive and future actions.

Sakay na aron makalingkod kamo.
'Get aboard already so that you can get a seat.'

Higda na aron makapahulay kamo.
'Lie down now so that you will be able to rest.'

It also designates the meaning 'to have an opportunity to', to refer to future actions.

Lakaw na kay basig makapalit ka.
'Leave now and you might have a chance to shop.'

Lakaw na kay basig makatan-aw ka.
'Get going now because there's the opportunity you might be able to watch.'

Afactual Forms

A. Actor Focus Constructions (cf. Lesson 18)

1. (Mu-) class: V base
   e.g., Dagan.
   Sunod.
   Lakaw.
2. (Mag-) class: (paN-) + V base
   e.g., Pagluto ug adobo.
   Panguha ug peryodiko.
   Pamalit ug prutas.
   Panulat ug balak.
3. Intransitive Verbs: (ka-) + V base
   e.g., Kanaug.
   Katulog karon.
   Katawa ug hilum.

B. Goal Focus Construction: (-on) class

1. The Afactual mood is formed by

a) suffixing (-a) or (-ha) to the V base, e.g.

Dayona ang balay. 'Go up the house.'
Basaha ang libro. 'Read the book.'
Adtoa ang tindahan. 'Go to the store.'

b) prefixing (i-) to the V base, e.g.

Itudlo ang leksyon. 'Teach the lesson.'
Itanom ang humay. 'Plant the rice.'

2. Certain adjectives and nouns may be used in imperative constructions with the meaning of 'make or do [X]' where [X] is either a noun or adjective. The suffix (-a) or (-ha) is attached to the N/Adj base giving it a verbal function, e.g.

Gwapoha si Jose. 'Make Jose handsome.'
Kutsilyoha ang baboy. 'Slice the pork.'

3. In the Causative Goal Focus construction, the imperative is formed by the compound affix (pa- -a) + V base, e.g.

Padayona si Pedro sa balay.
'Have Pedro come up the house.'

Paimna ang mga maestra ug tuba.
'Let the teachers drink tuba.'

C. The Negative Imperative is formed by adding ayaw + ug [ayawg] before the afactual form, e.g.

Ayawg dayona ang balay.
Ayawg lutoa ang pansit.
Ayawg itanom ang humay.
Ayawg dagana.

but:

Ayaw pagluto ug adobo.
Ayaw panulat ug balak.
Ayaw padayona si Pedro sa balay.
Ayaw paimna ang mga maestra ug tuba.

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	
Verb	Particle
Dayon Pagluto Kanaug	lang na

a.

	Predicate		Topic
	Particle	Verb	N/Pron
Pattern 1	aron	makakaon	[ang/si]-phrase
	kay basig	makapalit	ako-class 1st set

2.

Predicate	Topic
Verb	Noun
Dayona Itudlo Gwapoha Kutsilyoha	[ang/si]-phrase

3.

Predicate	
Neg. Mkr.	Verb
Ayaw	pagdagan. pagdali.
	ug dagan. dali.

a.

	Predicate		Topic
	Particle	Verb	Pronoun
Pattern 3	basig	kapuyon maulahi	ako-class 1st set

4.

Predicate		Topic	Complement
Neg. Mkr.	Verb	N/Pron	N(place/obj)
Ayaw	padayona	[ang/si]-phrase	sa balay.
	palutoa	ako-class 1st set	ug paksiw.
	patan-awa		sa sine.

LESSON 31

Structural Content: Afactual Mood: Verbal Affixes
(-i) in Benefactive and Locative Focus
(i-) in Instrumental Focus
(i-), (-i) in Goal Focus

Setting: Pedro and another PCV are talking about their practice-teaching.

Nagsultihanay si Pedro ug ang laing PCV bahin sa ilang "practice-teaching".

I. DIALOGUE

Hey Pedro, hurry up with your lesson and come with me to Kona.	A: Uy Pedro, paspasi ang imong leksyon ug ubani ako sa Kona.
Why?	B: Ngano man?
Because I'll start practice-teaching in Kona today.	A: Kay musugod ako karon ug "practice-teaching" sa Kona.
Oh really! Very good. Teach the new math to the children.	B: Ah diay! Maayo kaayo. Itudlo ang bag-ong matematika sa mga bata.
Yes, definitely.	A: Oo, segurado.
It would be better if you study first in the library what you will teach the children.	B: Maayo tingali, tun-i una sa libreriya ang imong ileksyon sa mga bata.
That's right.	A: Bitaw.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Hey Pedro, hurry up with your lesson and come with me to Kona.	A: Uy Pedro, paspasi ang imong leksyon ug ubani ako sa Kona.
hurry your lesson and accompany me to Kona	paspas(i) [ang] imo(ng) leksyon ug uban(i) ako [sa] Kona

Why?

why [tell me]

B: Ngano man?

ngano [man]

Because I'll start practice-teaching in Kona today.

because
will start I today
practice-teaching
in Kona

A: Kay musugod ako karon ug "practice-teaching" sa Kona.

kay
(mu)sugod ako karon
[ug] "practice-teaching"
[sa] Kona

Oh really! Very good. Teach the new math to the children.

oh you don't say
good very
teach the
new mathematics
to children

B: Ah diay! Maayo kaayo. Itudlo ang bag-ong matematika sa mga bata.

ah [diay]
maayo kaayo
(i)tudlo [ang]
bag-o(ng) matematika
[sa] [mga] bata

Yes, definitely.

A: Oo, segurado.

It would be better if you study first in the library what you will teach the children.

good maybe
learn first
in library
your lesson
to children

B: Maayo tingali, tun-i una sa libreriya ang imong ileksyon sa mga bata.

maayo tingali
tun-(i) una
[sa] libreriya
[ang] imo(ng) (i)leksyon
[sa] [mga] bata

That's right.

A: Bitaw.

III. VOCABULARY LIST

abridor	can opener
agi	pass, pass by, pass for
ahos	garlic
antipara	eyeglasses, spectacles
baligya	merchandise
balita	news
bangko	bench
kaguol	worry, worries, problems
kapilya	chapel
dagom	needle
dalya	dahlia
gulot	cut, slice
hardin	garden

hasmin	jasmin
higut	tie, bind; rope, string
monggos	mongo, mung bean
plansa/plantsa	iron, press
pustiso	false teeth, dentures
repolyo	cabbage
rosas	rose
sili	pepper, bell or chili pepper
tinuod/tuod	the truth; true
tsitsaron	pork cracklings

IV. DRILLS

A. Repetition and Conversion

1. Benefactive Focus (-i)

Kataw-i sila.	Ayaw silag kataw-i.
Ubani ako.	Ayaw akog ubani.
Gikani siya.	Ayaw siyag gikani.
Tudloi kami.	Ayaw kamig tudloi.
Adtoi sila.	Ayaw silag adtoi.
Pamaliti kamig papel.	Ayaw kamig pamaliti ug papel.
Panulati silag estorya.	Ayaw silag panulati ug estorya.
Pangitai akog balay.	Ayaw akog pangitai ug balay.
Panguhai kamig kan-on.	Ayaw kamig panguhai ug kan-on.
Pangutan-i siya sa eksamen.	Ayaw siyag pangutan-i sa eksamen.
Kanaogi siyag kape.	Ayaw siyag kanaogi ug kape.
Lutoi silag pansit.	Ayaw silag lutoi ug pansit.
Basahi siyag estorya.	Ayaw siyag basabi ug estorya.
Sulati akog balita.	Ayaw akog sulati ug balita.
Dulai silag basketbol.	Ayaw silag dulai ug basketbol.
Labhi silag sinina.	Ayaw silag labhi ug sinina.
Tun-i kamig Cebuano.	Ayaw kamig tun-i ug Cebuano.
Kantahi siyag 'Dahil sa Iyo'.	Ayaw siyag kantai ug 'Dahil sa Iyo'.
Kuhai kamig bulak.	Ayaw kamig kuhai bulak.
Paliti akog awto.	Ayaw akog politig awto.
Sayawi silag 'Tinikling'.	Ayaw silag sayawig 'Tinikling'.
Sultihi kami sa tinuod.	Ayaw kamig sultihi sa tinuod.
Tahii akog sinina.	Ayaw akog tahiig sinina.
Tokari kamig 'Si Pilimon'.	Ayaw kamig tokarig 'Si Pilimon'.

Paspasi silag leksyon.	Ayaw silag paspasig leksyon.
Sugdi silag sulti-hanay.	Ayaw silag sugdig sulti-hanay.
Kan-i silag pansit.	Ayaw silag kan-ig pansit.

2. Locative Focus (-i)

Simbahi ang kapilya.	Ayaw ug simbahi ang kapilya.
Puy-i ang iyang balay.	Ayaw ug puy-i ang iyang balay.
Kan-i ang pansit.	Ayaw ug kan-i ang pansit.
Sakyi ang dyip.	Ayaw ug sakyi ang dyip.
Imni ang kape.	Ayaw ug imni ang kape.
Tamni ang hardin.	Ayaw ug tamni ang hardin.
Dul-i si Georgy.	Ayaw ug dul-i si Georgy.
Lay-i si Mrs. Paraz.	Ayaw ug lay-i si Mrs. Paraz.
Higdai ang bag-ong katre.	Ayaw ug higdai ang bag-ong katre.
Tindugi ang bangko.	Ayaw ug tindugi ang bangko.
Tamni ang hardin ug sampaguita.	Ayaw ug tamni ang hardin ug sampaguita.

3. Instrumental Focus (i-)

Igulot ang kutsilyo sa manok.	Ayaw igulot ang kutsilyo sa manok.
Iabre ang bag-ong abridor sa coke.	Ayaw iabre ang bag-ong abridor sa coke.
Ipalit ang kwarta sa pan.	Ayaw ipalit ang kwarta sa pan.
Isakay ang bag-ong sinina nimo sa eroplano.	Ayaw isakay ang bag-ong sinina nimo sa eroplano.
Isulat ang lapis sa leksyon.	Ayaw isulat ang lapis sa leksyon.
Ikaon ang imong pustiso sa tsitsaron.	Ayaw ikaon ang imong pustiso tsitsaron.

4. Goal Focus (-i) and (i-)

Paspasi ang ilang leksyon.	Ayawg paspasi ang ilang leksyon.
Sugdi ang sulti-hanay.	Ayawg sugdi ang sultihanay.
Tas-i ang higut sa bandera.	Ayawg tas-i ang higut sa bandera.
Bag-ohi ang kasilyas sa balay.	Ayawg bag-ohi ang kasilyas sa balay.

Isimba siya sa bag-ong kapilya.	Ayaw siyag isimba sa bag-ong kapilya.
Iduol si Ginoo McGinn sa lamesa.	Ayaw iduol si Ginoo McGinn sa lamesa.
Ilayo si Ginang Boriack sa kan-anan.	Ayaw ilayo si Ginang Boriack sa kan-anan.
Itaas ang higut sa bandera.	Ayaw itaas ang higut sa bandera.
Isakay si Ginoo Bisol.	Ayaw isakay si Ginoo Bisol.
Isugod ang sultihanay.	Ayaw isugod ang sultihanay.
Ikatawa ang kaguol.	Ayaw ikatawa ang kaguol.
Ihigda ang bata sa bag-ong katre.	Ayaw ihigda ang bata sa bag-ong katre.
Itindog ang bata sa bangko.	Ayaw itindog ang bata sa bangko.
Idula ang basketbol sa mga bata.	Ayaw idula ang basketbol sa mga bata.
Ikanta ang 'Ahay Kalisud' sa mga maestra.	Ayaw ikanta ang 'Ahay Kalisud' sa mga maestra.
Itudlo ang Ininglis sa mga Pilipino.	Ayaw itudlo ang Ininglis sa mga Pilipino.
Ipaspas ang leksyon sa mga estudyante.	Ayaw ipaspas ang leksyon sa mga estudyante.

B. Conversion:

Ubani siya.	Iuban siya sa sine.
Gikani siya sa Cebu.	Igikan siya sa Cebu.
Adtoi siya sa kwarto.	Iadto siya sa kwarto.
Pangitai sila ug balay.	Ipangita sila ug balay.
Panguhai sila ug kape.	Ipanguha sila ug kape.
Pangutan-i siya ug balita.	Ipangutana siya ug balita.
Pamaliti kami ug papel.	Ipamalit kami ug papel.
Panulati kami ug estorya.	Ipanulat kami ug estorya.
Kanaogi kami ug pansit.	Ikanaog kami ug pansit.
Lutoi ako ug adobo.	Iluto ako ug adobo.
Basahi ako ug estorya.	Ibasa ako ug estorya.
Kuhai ang mga PCT ug bulak.	Ikuha ang mga PCT ug bulak.
Paliti ang mga direktor ug awto.	Ipalit ang mga direktor ug awto.

Sayawi ang mga Amerikano ug 'Tinikling'.	Isayaw ang mga Amerikano ug 'Tinikling'.
Tahii ang mga Amerikana ug sinina.	Itahi ang mga Amerikana ug sinina.
Tokari ang "Country Director" ug 'Matud Nila'.	Itokar ang "Country Director" ug 'Matud Nila'.
Labhi ang lalake ug barong Tagalog.	Ilaba ang lalake ug barong Tagalog.
Kan-i si Jim ug dyutay.	Ikaon si Jim ug dyutay.
Tun-i si Dick ug Cebuano.	Ituon si Dick ug Cebuano.
Labhi si Gining Bunye ug sinina.	Ilaba si Gining Bunye ug sinina.
Tamni ako ug sampaguita.	Itanom ako ug sampaguita.
Sugdi sila ug sultihanay.	Isugod sila ug sultihanay.
Imni si Ginang Paraz ug tuba.	Iinom si Ginang Paraz ug tuba.
Sundi ang babaye ug bulak.	Isunod ang bulak sa babaye.
Imni siya sa tuba.	Iinom siya sa tuba.

C. Substitution and Expansion:

1. Adtoi.
_____ lang.
_____ si Rita.
_____ sa balay.
_____ sa alas otso.
_____ karong gabii.
_____ ugma sa gabii.
Ubani _____.
_____sa syudad _____.
Sulati _____.
Sultihi _____.
_____ sa alas dyes _____.
_____sa kwarto _____.

2.Pangitai.
_____ lang.
_____ si Dick.
_____ ug balay.
_____ sa baryo.
_____ sa sunod adlaw.
Pangutan-i _____.
Paliti _____.
_____ ug libro _____.
_____ sa tindahan _____.
Basahi _____.
_____ karong gabii.
Kuhai _____.
_____ ug polo _____.
_____ sa balay _____.
Tahii _____.
_____ unyang hapon.
Labhi _____.

3.Ikatawa.
_____ lang.
_____ ang kaguol.
Ikanta _____.
Isayaw _____.
_____ ang 'Tinikling'.
_____ sa programa.
Itokar _____.
_____ ang 'Itik-Itik' _____.
_____ unyang gabii.
_____ sa klase _____.
Ituon _____.
_____ ang 'Pambansang Awit _____.

D. Repetition and Conversion:

1. Dayon lang sa balay.
Dayona lang ang balay.
Dayona lang si Pedro sa balay.
Dayoni lang si Pedro sa balay.
Idayon lang si Pedro sa balay.
Dayoni lang ang balay.

2. Adto lang sa opisina.
Adtoa lang ang opisina.
Adtoa lang si Pedro sa opisina.
Adtoi lang si Pedro sa opisina.
Iadto lang si Pedro sa opisina.
Adtoi lang ang opisina.

3. Pangita sa sinehan.
Pangitaa ang sinehan.
Pangitaa si Pedro sa sinehan.
Pangitai si Pedro ug sine.
Ipangita si Pedro ug sine.
Pangitai ang sinehan ni Pedro.

4. Pangutana sa sari-sari.
Pangutan-a si Pedro sa sari-sari.
Pangutan-i si Pedro sa sari-sari.
Ipangutana si Pedro ug mga baligya sa sari-sari.
Pangutan-i ang sari-sari ug mga baligya.

5. Inom ug serbesa.
Imna ang serbesa.
Imni ang serbesa.
Imni si Pedro ug serbesa.
Iinom si Pedro ug serbesa.
Imni ang tindahan ug serbesa.

6. Palit ug isda.
Palita ang isda.
Paliti si Pedro ug isda.
Ipalit si Pedro ug isda.
Paliti ang merkado ug isda.
Ipalit ang kwarta sa isda para kang Pedro.

7. Sulat ug estorya.
Sulata ang estorya.
Sulati si Pedro ug estorya.
Isulat si Pedro ug estorya.

Sulati ang lamesa ug estorya.
Isulat ang lapis ug estorya sa lamesa para ni Pedro.

8. Kaon ug kan-on.
Kan-a ang kan-on.
Kan-i si Pedro ug kan-on.
Ikaon si Pedro ug kan-on.
Kan-i ang plato ug kan-on.
Ikaon ang kutsara sa kan-on.

9. Basa ug libro.
Basaha ang libro.
Basahi si Pedro ug libro.
Ibasa si Pedro ug libro.
Basahi ug libro ang kwarto.
Ibasa ang antipara ug libro sa kwarto ni Pedro.

10. Tanom ug bulak.
Tamna ang bulak.
Itanom ang bulak sa hardin.
Tamni si Pedro ug bulak sa hardin.
Itanom si Pedro ug bulak sa hardin.
Tamni ang hardin ug bulak para kang Pedro.
Itanom ang sundang ug bulak sa hardin para kang Pedro.

11. Tahi ug barong Tagalog.
Tahia ang barong Tagalog.
Tahii si Pedro ug barong Tagalog.
Itahi si Pedro ug barong Tagalog.
Tahii ug barong Tagalog ang balkon.
Itahi ang dagom ug barong Tagalog ni Pedro.

E. Comprehension:

1. Adtoi lang si Rita sa balay sa alas otso ugma sa buntag.

Asa adtoi si Rita?	Sa balay.
Anus-a adtoi si Rita sa balay?	Sa alas otso ugma sa buntag.

2. Tahii lang si Carling ug polo unyang hapon.

Unsay tahion ni Carling?	Polo.
Anus-a tahii si Carling ug polo?	Unyang hapon.

3. Ikatawa lang ang kaguol.

Unsay ikatawa?	Ang kaguol.
Unsaon ang kaguol?	Ikatawa lang.

4. Isayaw lang ang 'Tinikling' sa programa.

Unsay isayaw?	Ang 'Tinikling'
Unsaon ang 'Tinikling'?	Isayaw lang.
Asa isayaw?	Sa programa.

5. Itokar lang ang 'Itik-Itik' sa klase unyang gabii.

Unsay itokar?	Ang 'Itik-Itik'.
Unsaon ang 'Itik-Itik'?	Itokar lang.
Asa itokar?	Sa klase.
Anus-a itokar?	Unyang gabii.

F. Substitution: Fixed & Movable Slots

1. Dayon lang sa balay, ayaw ug hulat sa gawas.
_____ sulod, _____.
_____ kwarto, _____.
_____ awto, _____.

2. Agi sa balay una ka mularga.
_____ opisina _____.
_____ klinika _____.
_____ eskwelahan _____.
_____ muadto.
_____ mulakaw.
_____ mulangoy.

3. Palit ug isda, dili karne.
_____ manok.
_____ prutas.
_____ utanon.
_____ itlog, _____.
_____ pan, _____.
_____ bugas, _____.

4.Kaon ug kan-on aron mabusog ka.
_____ karne _____.
_____ utanon _____.
_____ pan _____.
_____ sud-an _____.
_____ monggos _____.

5.Inom ug gatas kada adlaw.
_____ buntag.
_____ hapon.
_____ gabii.
_____ coke _____ adlaw.
_____ tubig _____.
_____ kape _____.
_____ tuba _____.

6.Basahi si Pedro ug libro.
_____ nobela.
_____ sulat.
_____ komiks.
_____ magasin.
_____ peryodiko.

7.Tamni ang hardin ug bulak.
_____ repolyo.
_____ kamatis.
_____ sili.
_____ sibuyas.
_____ ahos.

8.Tahii si Manolito ug barong Tagalog.
_____ pantalon.
_____ kamisadentro.
_____ kamiseta.
Plantsahi _____.
Labhi _____.
Pangitai _____.

9.Ilaba ang lalake ug panyo.
Iplantsa _____.
Ipangita _____.
Itahi _____.
_____ karsones.
_____ kamisadentro.

10. Itanom ang sampaguita sa hardin.
_____ rosas _____.
_____ hasmin _____.
_____ dalya _____.
_____ rosal _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

sampaguita - Arabian jasmine or pikake. Still generally regarded as the national flower of the Philippines, although the official listing has been changed to the banaba flower.

barong Tagalog - man's native shirt distinguished by its embroidery, formal; the national garb, worn with dark trousers, for men.

Pambansang Awit -National Anthem

Verbs: Afactual Mood

The afactual mood (imperative) takes the:

1. Prefix (i-) for
   a) Goal Focus - Itanom ang bulak...
   b) Benefactive Focus - Itanom si Pedro ug ...
   c) Instrumental Focus - Itanom ang sundang ug..

2. Suffix (-i) for
   a) Goal Focus - Sugdi ang sultihanay...
   b) Benefactive Focus - Imni si Pedro ug ...
   c) Locative Focus - Imni ang tindahan ug...

Summary of Sentence Patterns: Afactual (Imperative)

1. Actor Focus

Predicate	TOPIC	Complements		
Verb	Actor	N(Dir. Obj)	N (Place)	(Time)
a) Vbase	∅	[ug]-phrase	[sa]-phrase	
b) (paN-)+ Vbase		[sa]-phrase		
c) (ka-) + Vbase				
Kaon		ug isda	sa kusina	ugma.
Pagluto				
Panguha			merkado	
Pamalit				
Katulog			sa banig	

2. Goal Focus

Predicate	TOPIC	Complements	
Verb	N/Pron (Dir.Obj)	N (Place)	(Time)
a) Vbase +(-a/-ha)	[ang]-phrase	[sa]-phrase	
b) Vbase + (-i)	[si]-phrase		
c) (i-) + Vbase	ako-class,1st set		
d) N/Adj.base+(-a/-ha)			
Pangutan-a	ang lalake	sa sulod	unya.
Basaha	leksyon		
Paspasi			
Ihigda	si Pedro	sopa	
Gwapoha	siya		

3. Benefactive Focus

Predicate	Topic	Complements		
Verb	N/Pron(Beneficiary)	N(Dir.Obj)	N (Place)	(Time)
a) Vbase + (-i) b) (i-) + Vbase	[ang]-phrase [si]-phrase	[ug]-phrase [sa]-phrase	[sa]-phrase	
Tahii	ang tawo	ug karsones	sa kwarto	karon.
Iluto	si Pedro	sa manok	kusina	

4. Locative Focus

) Predicate	Topic	Complements	
Verb	N (Place)	N (Dir.Obj)	(Time)
Vbase + (-i)	[ang]-phrase	[ug/sa]-phrase	
Tamni	ang hardin	ug sampaguita	unya.

5. Instrumental Focus

Predicate	Topic	Complements		
Verb	N (Instrument)	N (Object)	N (Place)	(Time)
(i-) + Vbase	[ang]-phrase	[ug/sa]-phrase	[sa]-phrase	
Isulat	ang lapis	sa leksyon	sa lamesa	karong gabii.

LESSON 32

Structural Content: Verb: Stative Forms
Affixes: (gi-)
(gi- -an/han)
Negation: Wala + (-a/ha)
Wala + (-i/hi)

Setting: Ricardo and another PCV are talking about the cold weather that is causing colds and headaches.

Nagsultihanay si Ricardo ug ang laing PCV bahin sa tugnawng tyempo nga makapasip-on ug makapalabad sa ulo.

I. DIALOGUE

Ricardo, are you tired?	A: Ricardo, gikapoy ka ba?
Yes, very tired.	B: Oo, gikapoy kaayo.
Why?	A: Kay ngano man?
Because I have a headache and to top it off I have a cold, too. And you, do you have a cold?	B: Kay gilabdan ako sa akong ulo ug gisip-on pa gyud. Ikaw, wala ka ba sip-ona?
Thank God, I don't. I was really cold in Waimea last night but luckily I had a sweater. Go to bed early tonight.	A: Kalooy sa Diyos, wala ko sip-ona. Gitugnaw kaayo ko kagabii sa Waimea, apan maayo gani aduna akoy "sweater". Katulog ug sayo karong gabii.
Yes.	B: Oo.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ricardo, are you tired?	A: Ricardo, gikapoy ka ba?
tired you	(gi)kapoy ka [ba]

Yes, very tired.

yes
tired very

B: Oo, gikapoy kaayo.

oo
(gi)kapoy kaayo

Why?

because why
[tell me]

A: Kay ngano man?

kay ngano
[man]

Because I have a headache and to top it off I have a cold, too. And you, do you have a cold?

because ache I
in my head
and have a cold
[still] [really]
you don't have you
cold

B: Kay giiabdan ako sa akong ulo ug gisip-on pa gyud.

Ikaw, wala ka ba sip-ona?

kay (gi)labd(an) ako
[sa] ako(ng) ulo
ug (gi)sip-on
[pa] [gyud]
ikaw wala ka [ba]
sip-on(a)

Thank God, I don't. I was really cold in Waimea last night but luckily I had a sweater. Go to bed early tonight.

pity of God
don't have I cold
was cold very I
last night in Waimea
however good [as it were]
have I sweater
sleep early
this evening

A: Kalooy sa Diyos, wala ko sip-ona. Citugnaw kaayo ko kagabii sa Waimea, apan maayo gani aduna akoy "sweater". Katulog ug sayo karong gabii.

kalooy [sa] Diyos
wala ko sip-on(ø)
(gi)tugnaw kaayo ko
kagabii [sa] Waimea
apan maayo [gani]
aduna ako(y) "sweater"
(ka)tulog [ug] sayo
karon(g) gabii

Yes.

B: Oo.

III. VOCABULARY LIST:

ayo	be good, make right, fix, repair
kabukiran	mountains
kalooy	pity, charity
kinabuhi	life
kitid	narrow
dayareya	diarrhea
Diyos	God

gubat	war, battle
halang	peppery hot
hilanat	fever, temperature
labad	headache, ache/pain in head
limos	alm
makililimos	beggar
menos	less; decrease, lessen, deduct
pobre	poor, impoverished
sakit	pain, ache, hurt; painful
sip-on	a cold
trangkaso	flu
tyempo	time, season, weather
ulo	head

IV. DRILLS

A. Repetition:

1. Gigutom ako.	Wala ako gutoma.
Giuhaw ako.	Wala ako uhawa.
Gikapoy ka.	Wala ka kapoya.
Gitugnaw ka.	Wala ka tugnawa.
Gisip-on siya.	Wala siya sip-ona.
Gi-"schistosomiasis" siya.	Wala siya "schistosomiasis"-a.
Gi-"rabbies" kami.	Wala kami "rabbies"-a.
Gi-"smallpox" kami.	Wala kami "smallpox"-a.
Gi-"sinusitis" kita.	Wala kita "sinusitis"-a.
Gi-"typhoid fever" kita.	Wala kita "typhoid fever"-a.
Gidayareya kamo.	Wala kamo dayareyaha.
Gibuti kamo.	Wala kamo butiha.
Gi-"dengue fever" sila.	Wala sila "dengue fever"-a.
Gimalarya sila.	Wala sila malaryaha.
Gitrangkaso ang bata.	Wala trangkasoha ang bata.
Gi-"cholera" ang mga eskwela.	Wala "cholera"-ha ang mga eskwela.

2. init	Giinitan ang PCV.	Wala iniți ang PCV.
sakit	Gisakitan ang mga PCT.	Wala sakiti ang mga PCT.
menos	Gimenosan ang dalaga.	Wala menosi ang dalaga.
dyutay	Gidyutayan ang mga lalake.	Wala dyutayi ang mga lalake.

ayo	Giayohan ang maestra.	Wala ayohi ang maestra.
buotan	Gibuotanan ang mga maestro.	Wala buotani ang mga maestro.
nindot	Ginindotan ang inahan.	Wala nindoti ang inahan.
tambok	Gitambokan ang mga amahan.	Wala tamboki ang mga amahan.
daut	Gidautan ang tindera.	Wala dauti ang tindera.
puti	Giputian ang mga doktor.	Wala putii ang mga doktor.
dato	Gidatoan ang doktora.	Wala datoi ang doktora.
itum	Giituman ang Amerikano.	Wala itumi ang Amerikano.
parat	Giparatan ang mga Amerikana.	Wala parati ang mga Amerikana.
pait	Gipaitan ang direktor.	Wala paiti ang direktor.
tam-is	Gitam-isan ang mga "coordinator".	Wala tam-isi ang mga "coordinator".
aslum	Giasluman ang abogada.	Wala aslumi ang abogada.
halang	Gihalangan ang mga abogado.	Wala halangi ang mga abogado.
3.labad	Gilabdan si Ricardo sa ulo.	Wala labdi si Ricardo sa ulo.
hilanat	Gihalantan si Ricarda kagabii.	Wala hilanti si Ricarda kagabii.
gamay	Gigamyan si Jaime sa balay.	Wala gamyi si Jaime sa balay.
dako	Gidak-an si Susana sa eskwelahan.	Wala dak-i si Susana sa eskwelahan.
taas	Gitas-an si Rogelio sa leksyon.	Wala tas-i si Rogelio sa leksyon.
mubo	Gimub-an si Vida sa programa.	Wala mub-i si Vida sa programa.
lapad	Gilapdan si Doming sa dalan.	Wala lapdi si Doming sa dalan.
mabaw	Gimabwan si Doding sa dagat.	Wala mabwi si Doding sa dagat.
lalom	Gilawman si Gining Ramos sa dagat.	Wala lawmi si Gining Ramos sa dagat.
layo	Gilay-an si Ginang Tolentino sa Kohala.	Wala lay-i si Ginang Tolentino sa Kohala.

duol	Gidul-an si Ginoo Santos sa Waikiki.	Wala dul-i si Ginoo Santos sa Waikiki.
kitid	Gikitiran kini sa panapton.	Wala kini kitiri sa panapton.
ngil-ad	Gingil-aran kini sa estudyante.	Wala kini ngil-ari sa estudyante.
gwapa	Gigwapahan kana sa modista.	Wala kana gwapahi sa modista.
gwapo	Gigwapohan kana sa drayber.	Wala kana gwapohi sa drayber.
pobre	Gipobrehan kadto sa mag-uuma.	Wala kadto pobrehi sa mag-uuma.

4.Gigutom ba ako?	Wala ba ako gutoma?
Giuhaw ba ako?	Wala ba ako uhawa?
Gikapoy ka ba?	Wala ka ba kapoya?
Gitugnaw ka ba?	Wala ka ba tugnawa?
Gisip-on ba siya?	Wala ba siya sip-ona?
Gi-"schistosomiasis" ba siya?	Wala ba siya "schistosomiasis"-a?
Gi-"rabbies" ba kami?	Wala ba kami "rabbies"-a?
Gi-"smallpox" ba kami?	Wala ba kami "smallpox"-a?
Gi-"typhoid fever" ba kita?	Wala ba kita "typhoid fever"-a?
Gidayareya ba kamo?	Wala ba kamo dayareyaha?
Gibuti ba kamo?	Wala ba kamo butiha?
Gi-"dengue fever" ba sila?	Wala ba sila "dengue fever"-a?
Gimalarya ba sila?	Wala ba sila malaryaha?
Gitrangkaso ba ang bata?	Wala ba trangkasoha ang bata?
Gi-"cholera" ba ang mga eskwela?	Wala ba "cholera"-ha ang mga eskwela?
Giinitan ba ang PCV?	Wala ba initi ang PCV?
Gisakitan ba ang mga PCT?	Wala ba sakiti ang mga PCT?
Gimenosan ba ang dalaga?	Wala ba menosi ang dalaga?
Gidyutayan ba ang mga lalake?	Wala ba dyutayi ang mga lalake?
Giayohan ba ang maestra?	Wala ba ayohi ang maestra?
Gibuotanan ba ang mga maestro?	Wala ba buotani ang mga maestro?
Ginindotan ba ang inahan?	Wala ba nindoti ang inahan?
Gitambokan ba ang mga amahan?	Wala ba tamboki ang mga amahan?

Gidautan ba ang tindera?	Wala ba dauti ang tindera?
Giputian ba ang mga doktor?	Wala ba putii ang mga doktor?
Gidatoan ba ang doktora?	Wala ba datoi ang doktora?
Giituman ba ang Amerikano?	Wala ba itumi ang Amerikano?
Giparatan ba ang mga Amerikana?	Wala ba parati ang mga Amerikana?
Gipaitan ba ang direktor?	Wala ba paiti ang direktor?
Gitam-isan ba ang mga "coordinator"?	Wala ba tam-isi ang mga "coordinator"?
Giasluman ba ang abogada?	Wala ba aslumi ang abogada?
Gihalangan ba ang abogado?	Wala ba halangi ang mga abogado?
Gilabdan ba si Ricardo sa ulo?	Wala ba labdi si Ricardo sa ulo?
Gihalantan ba si Ricarda kagabii?	Wala ba hilanti si Ricarda kagabii?
Gigamyan ba si Jaime sa balay?	Wala ba gamyi si Jaime sa balay?
Gidak-an ba si Susana sa eskwelahan?	Wala ba dak-i si Susana sa eskwelahan?
Gitas-an ba si Rogelio sa leksyon?	Wala ba tas-i si Rogelio sa leksyon?
Gimub-an ba si Vida sa programa?	Wala ba mub-i si Vida sa programa?
Gilapdan ba si Doming sa dalan?	Wala ba lapdi si Doming sa dalan?
Gimabwan ba si Doding sa dagat?	Wala ba mabwi si Doding sa dagat?
Gilawman ba si Gining Ramos sa dagat?	Wala ba lawmi si Gining Ramos sa dagat?
Gilay-an ba si Ginang Tolentino sa Kohala?	Wala ba lay-i si Ginang Tolentino sa Kohala?
Gidul-an ba si Ginoo Santos sa Waikiki?	Wala ba dul-i si Ginoo Santos sa Waikiki?
Gikitiran ba kini sa panapton?	Wala ba kini kitiri sa panapton?
Gingil-aran ba kini sa estudyante?	Wala ba kini ngil-ari sa estudyante?
Gigwapahan ba kana sa modista?	Wala ba kana gwapahi sa modista?

Gigwapohan ba kana sa drayber?	Wala ba kana gwapohi sa drayber?
Gipobrehan ba kadto sa mag-uuma?	Wala ba kadto pobrehi sa mag-uuma?

B. Substitution: Movable Slot

1. Gigutom sila kagabii sa Kona.
   Giuhaw _____.
   _____ kami _____.
   _____ gahapon _____.
   _____ sa opisina.
   Gisip-on _____.

2. Giinitan ang maestra sa kwarto sa niaging adlaw.
   _____ eskwela _____.
   Giayohan _____.
   _____ programa _____.
   _____ semana.
   Ginindotan _____.

3. Gigamyan si Jose sa lamesa sa niaging Sabado.
   _____ siya _____.
   _____ Lunes.
   Gidak-an _____.
   _____ sila si Ana _____.
   Gilapdan _____.

4. Gidatoan kami si Lita sa mga mag-uuma sa unang panahon.
   _____ karon.
   Gingil-aran _____.
   _____ kamo si Lita _____.
   _____ sa mga makililimos _____.
   Gimenosan _____.

C. Expansion:

1. Gisakitan
   _____ ang bata.
   _____ sa ulo.
   _____ niya.
   _____ kagabii.

2.Gihilantan
_____ ang eskwela.
_____ mga _____.
_____ sa primer grado.
_____ sa Santa Fe.
_____ niadtong Hulyo.

3.Gimalarya
_____ ang sundalo.
_____ mga _____.
_____ ni General Lim.
_____ sa kalasangan.
_____ sa Mindanao.
_____ sa niaging gubat.

4.Gigwapahan
_____ ang PCV.
_____ mga ___.
_____ sa Cotabato.
_____ sa mga Negrito.
_____ sa kabukiran.
_____ sa Mindanao.

D. Question and Answer:

1. Gikapoy ang mga eskwela ni Mr. Prator sa ilang leksyon ganinang buntag.

Naunsa ang mga eskwela?	Gikapoy.
Kinsay gikapoy?	Ang mga eskwela.
Kinsang mga eskwelaha?	Ni Mr. Prator.
Gikapoy sa unsa?	Sa ilang leksyon.
Kanus-a?	Ganinang buntag.

2. Gitrangkaso ang mga anak ni Mrs. Manuel sa pagbakasyon nila sa Manila niadtong usa ka tuig.

Naunsa ang mga anak ni Mrs. Manuel?	Gitrangkaso.
Kinsay gitrangkaso?	Ang mga anak ni Mrs. Manuel.

Kinsang mga anak?	Ni Mrs. Manuel.
Diin sila trangkasoha?	Sa Manila.
Kanus-a?	Sa pagbakasyon nila niadtong usa ka tuig.

3. Gipaitan ang Amerikano sa kinabuhi sa baryo kay walay elektrisidad.

Giunsahan ang Amerikano?	Gipaitan.
Kinsay gipaitan?	Ang Amerikano.
Sa unsa?	Sa kinabuhi.
Diin?	Sa baryo.
Kay ngano man?	Kay walay elektrisidad.

4. Gitam-isan kita si Petra sa manggang hinog nga gikan sa Guadalupe nga gidala nila ni Jose.

Giunsahan kita si Petra?	Gitam-isan.
Kinsay gitam-isan?	Kita si Petra.'
Sa unsa?	Sa mangga.
Nga unsa?	Nga hinog.
Diin gikan?	Sa Guadalupe.
Nga giunsa nila ni Jose?	Gidala.

5. Gilay-an ang prinsipal nga taga Manila sa eskwelahan sa Lawis kay walay sakyanan.

Giunsahan ang prinsipal?	Gilay-an.
Kinsay gilay-an?	Ang prinsipal.
Taga diin siya?	Taga Manila.
Unsay iyang gilay-an?	Eskwelahan.
Diing eskwelahana?	Sa Lawis.
Ngano man?	Kay walay sakyanan.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Kalooy sa Diyos - literally 'God's pity' - a very common expression which means 'with the help or grace of God'.

apan maayo - a phrase meaning 'but it was good that', 'but luckily', 'however, fortunately'.

gani - implies a conditional statement, and means, roughly, 'if it were...' 'as it were/was...'

Negrito - primitive tribe with negroid features who live in the mountains; considered to have been the first wave of people to inhabit the Philippine archipelago.

Verb: Stative Forms

Stative verbs express a state of being, e.g. health, an emotion, an attitude, impression, feeling and the like.

The Factual Mood of stative verbs is formed by the prefix (gi-) or the compound affix (gi- -an/han) attached to a noun or adjective base, e.g.

gigutom - become hungry
gikapoy - get tired
gisip-on - have a cold
gitas-an - impressed with the height
gimenosan - regard as less in stature, look down on
gipaitan - find (it) bitter

The Negative of the (gi-) form is formed by using wala + the suffix (-a/ha) added to the base, e.g.

gigutom - wala gutoma
gimalarya - wala malaryaha

The negative equivalent of the compound affix is formed by wala + the suffix (-i/hi) added to the base, e.g.

gitas-an - wala tas-i
gigwapohan - wala gwapohi

Summary: Sentence Patterns

1.

Predicate	Topic	Complement
Verb	Noun/Pronoun	N (Dir.Obj)
Gigutom Giayohan Gilay-an	[ang/si]-phrase ako-class, 1st set kini-class, Dem.	sa leksyon. bukid.

2.

Predicate	Topic	Predicate
Neg. Mkr.	Pronoun	Verb
Wala	ako-class, 1st set,	gutoma.
	kini-class, Dem.	ayohi.
		lay-i.

a.

Predicate		Topic	Complement
Neg. Mkr.	Verb	Noun	N (Object)
Wala	gutoma	[ang]-phrase,	
	ayohi	[si]-phrase	sa Kohala.
	lay-i		

3.

Predicate		Topic
Verb	Int. Mkr.	N/Pronoun
Gigutom	ba	[ang/si]-phrase ?
Giayohan		ako-class, 1st set,
Gilay-an		kini-class, Dem.

4.

Predicate		Topic	Predicate
Neg.Mkr.	Int. Mkr.	Pronoun	Verb
Wala	ba	ako-class, 1st set,	gutoma?
		kini-class, Dem.	ayohi?
			lay-i?

a.

Predicate			Topic
Neg.Mkr.	Int. Mkr.	Verb	Noun
Wala	ba	gutoma,	[ang]-phrase ?
		ayohi	[si]-phrase
		lay-i	

Supplementary Materials

Lessons 30-32

I. Dialogue

A: Nang, palihog, hain mang ang Karbun?
B: Pasayloa ko, unsa 'to?
A: Hain man ang Karbun?
B: Paminawa ko, ha.
A: O sige.
B: Gikan dinhi, paraha ang dyipni paingon sa Karbun. Ingna ang drayber nga muadto kamo sa Karbun. Unya, kanaug sa dakong tindahan sa eskina duol sa Karbun. Tan-awa baya pag-ayo ang dakong tindahan. Diretsoha ang aseras sa mga tindahan. Unya liko sa tumoy sa wala.

Vocabulary:

kanaug	get off, step down
diretsoha	go straight ahead
ingnan	tell
liko	turn
paraha	stop
tan-awa	look for
tumoy	end
wala	left

Pangutana:

1. Unsay gipangita sa babaye?
2. Kinsay iyang gipangutana?
3. Asa mupara ang dyipni?
4. Asa paingon ang dyipni?
5. Asa sila manaug?
6. Unsay ilang tan-awon?
7. Unsay ilang diretsohon?
8. Asa sila muliko?

II.

#1. Dialogue

A: O sige, ayoha baya ang inyong pagkanta, ha?
B: Pastilan, dili pa ba kini manindot, kadugay na natong nagpraktis!
A: Kausa na lang. Sugdi, Ramon.
B: Kadiyut lang, wala pa gani kita tagai ug tono ni Fernando.
A: O sige, Fernando, tokara na.

Vocabulary:

kausa	once more (one more time)
manindot	be nice/pretty
pastilan!	goodness!
sugdi	start
tono	pitch tone, tune

Pangutana:

1. Unsay ilang gibuhat?
2. Nganong dili na gusto ang usang magpraktis pag-usab?
3. Unsay tubag kaniya?
4. Ngano kahang nagpraktis sila?
5. Unsay ilang buhaton?

#2. Narrative

Hapit nang usa ka semanang nagpraktis ug kanta si Ruben ug iyang mga kauban. Nagpraktis sila kay karong Domingo haranahan nila si Ofelia. Si Fernando ang gitarista ug si Ruben ang musolo. Ang uban nilang amigo muuban sa koros. Si Ofelia giulitawhan ni Ruben.

Vocabulary:

giulitawhan	being courted

Pangutana:

1. Unsa na kadugay ang pagpraktis nila ni Ruben?
2. Nganong nagpraktis sila?
3. Kinsay ilang haranahan?

4. Kinsa si Ofelia?
5. Kinsa si Fernando?
6. Unsay buhaton ni Ruben?
7. Unsay buhaton sa iyang mga kauban?

#3. Dialogue

A: Maghinay-hinay ta. Basig mamathan ni Ofelia ang saba dili ang atong kanta.
B: Dia na kami sa pwesto, Ruben. Fernando, sugdi na ang gitara.

(Human sa duha ka kanta...)

C: Uy, dunay nag-abre ug suga, pero dili kaayo hayag.
B: Ruben, basig siya na kana.

(Giabrehan ni Ofelia ang bintana.)

D: Maayong gabii ninyo. Kanindot sa inyong kanta. Dayon usa kamo.

Vocabulary:

hayag	bright
mamathan	to be awakened
pwesto	position, place
saba	noise

Pangutana:

1. Nganong maghinay-hinay sila?
2. Hain na ang mga kauban ni Ruben?
3. Kinsa ang musugod sa gitara?
4. Paghuman sa duha ka kanta, unsay nahitabo?
5. Giunsa ni Ofelia ang bintana?
6. Unsay iyang gisulti pag-abre niya?
7. Ginindotan ba siya sa ilang kanta?
8. Gipaunsa niya sila?

III. Dialogue

A: Pagdali uy, maulahi ako tungod nimo.
B: Pag-una na lang. Asa ko ikaw hulaton unya?
A: Hulata ako tupad sa Botika. Paliti si Mama ug usa ka botelyang asperina.
B: O sige. Pagdali ha, balik dayon.

Pangutana:

1. Kinsa ang nagsultihanay?
2. Diin kaha sila nagsultihanay?
3. Nganong gipahulat sa usa ang iyang kauban sa Botika?

LESSON 33

Structural Content: Verb: (ma-) class
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Neutral
Distributive Aspect: (manga-) (maN-)

Setting: Christmas in the Philippines.

Ang Pasko sa Pilipinas.

I. NARRATIVE

It was Christmas. Everybody was happy. They prepared a lot of food. The children went from house to house. They asked for Christmas presents. They also ate in every house. They sang and danced. Everyone went to the early morning mass. The young and old were happy.

Pasko kadto. Ang tanang tawo nangalipay. Nangandam sila ug daghang mga pagkaon. Ang mga bata nangadto sab sa kada balay. Nangayo sila ug mga pinaskohan. Nangaon usab sila sa kada balay. Nanganta ug nanayaw sila. Ang tanan nanimba sa kaadlawon. Nangalipay ang mga bata ug ang mga tigulang.

II. NARRATIVE BREAKDOWN

It was Christmas.
Christmas that

Pasko kadto.
Pasko kadto

Everybody was happy.
all men
happy

Ang tanang tawo nangalipay.
[ang] tanan(g) tawo
(nanga)lipay

They prepared a lot of food.
prepared they
much food

Nangandam sila ug daghang mga pagkaon.
(nang)andam sila
[ug] daghan(g) [mga] pagkaon

The children went from house to house. the children went also to each house	Ang mga bata nangadto sab sa kada balay. [ang] [mga] bata (nang)adto [sab] [sa] kada balay
They asked for Christmas presents. asked for they Christmas presents	Nangayo sila ug mga pinaskohan. (nang)ayo sila [ug] [mga] pinaskohan
They also ate in every house. ate also they in each house	Nangaon usab sila sa kada balay. (nang)aon usab sila [sa] kada balay
They sang and danced. sang and danced they	Nanganta ug nanayaw sila. (nang)anta ug (nan)ayaw sila
Everyone went to the early morning mass. all went to church at dawn	Ang tanan nanimba sa kaadlawon. [ang] tanan (nan)imba [sa] kaadlawon
The young and the old were happy. happy the young and the old	Nangalipay ang mga bata ug ang mga tigulang. (nanga)lipay [ang] [mga] bata ug [ang] [mga] tigulang

Pangutana:

Nganong nangalipay ang tanang tawo?

Unsay ilang gipangandam?

Diin mangadto ang mga bata?

Unsay ilang gipangayo?

Kanus-a sila nanimba?

Kinsay nangalipay?

III. VOCABULARY LIST

alibangbang	butterfly
anad	get used to, grow accustomed to
baki	frog
bulangan	cockpit

kaadlawon	dawn
dunot	rotten
gisi	tear, rip
hadlok	fear, fright; afraid, scared
hulog	fall, drop
lumos	drown
pangayo	ask for (for free)
patay	kill, die; dead, deceased
pelde	lose, suffer loss
pinaskohan	Christmas gift
puno/puhoan	tree, tree trunk
samad	wound
suko	anger, enrage; angry, infuriated
sugal	gamble, gambling game
sunog	burn; fire
ulaw	shame; embarrassed, ashamed
ungo	witch
utang	debt; owe, borrow

IV. DRILLS

A. Repetition:

laba	Manlaba kita ug mga pantalon.
dakop	Manakop kita ug baki.
langoy	Manlangoy kita sa dagat.
silhig	Manilhig sila sa kwarto.
kaon	Mangaon kita ug pansit sa restwran.
inom	Mangimon kita ug serbesa sa balay.
andam	Mangandam kita ug pagkaon alang sa bisita.
eskwela	Mangeskwela kita sa Cebu.
abang	Mangabang kita us awto alang sa atong amigo.
utang	Mangutang kita ug kwarta.
hulam	Manghulam kita ug libro sa libreriya.
kuha	Manguha kita ug mangga sa punoan.
hugas	Manghugas kamo ug plato.

Mahimo ba kitang manlaba ug mga pantalon?
Mahimo ba kitang manakop uga alibangbang?
Mahimo ba kitang manlangoy sa dagat?
Mahimo bang manilhig sila sa kwarto?

Buot ka bang mangaon kita ug pansit sa restawran?
Buot ka bang manginom kita ug serbesa sa balay?
Buot ka bang mangandam kita ug pagkaon alang sa mga bisita?
Buot ka bang mangeskwela kita sa Cebu?

Gusto ka bang mangabang kita ug awto alang sa atong amigo?
Gusto ka bang manghulam kita ug libro sa libreriya?
Gusto ka bang manguha kita ug mangga sa punoan?
Gusto ka bang manhugas kamo ug plato?

B. Repetition and Conversion:

Non-Factual

Singular	Plural
Maligo siya sa suba.	Mangaligo sila sa suba.
Mahadlok ako ug ungo.	Mangahadlok kami ug ungo.
Mamatay siya ug dali.	Mangamatay sila ug dali.
Matulog ako ug dyutay.	Mangatulog kita ug dyutay.
Mapelde siya sa sugal.	Mangapelde sila sa sugal.
Masuko siya nako.	Mangasuko sila nako.
Maulaw ako niya.	Mangaulaw kami niya.
Maanad ang bata sa inahan.	Mangaanad ang mga bata sa inahan.
Magisi ang papel.	Mangagisi ang papel./ Mangagisi ang mga papel.
Madunot ang saging.	Mangadunot ang saging./ Mangadunot ang mga saging.
Masamad siya sa gubat.	Mangasamad sila sa gubat.
Masunog ang balay.	Mangasunog ang balay./ Mangasunog ang mga balay.
Masakit siya.	Mangasakit sila.
Mahulog siya sa hagdan.	Mangahulog sila sa hagdan.
Mabuhi ang isda.	Mangabuhi ang isda./ Mangabuhi ang mga isda.
Malumos siya sa dagat.	Mangalumos sila sa dagat.

Factual

Naligo siya sa suba.	Nangaligo sila sa suba.
Nahadlok ako sa ungo.	Nangahadlok kami sa ungo.
Namatay siya ug dali.	Nangamatay sila ug dali.
Natulog ako ug dyutay.	Nangatulog kami ug dyutay.
Napelde siya sa sugal.	Nangapelde sila sa sugal.
Nasuko siya nako.	Nangasuko sila nako.
Naulaw ako niya.	Nangaulaw kami niya.
Naanad ang bata sa	Nangaanad ang bata sa inahan./ Nangaanad ang mga bata sa inahan.
Nagisi ang papel.	Nangagisi ang papel./ Nangagisi ang mga papel.

Nadunot ang saging.	Nangadunot ang saging./ Nangadunot ang mga saging.
Nasamad siya sa gubat.	Nangasamad sila sa gubat.
Nasunog ang balay.	Nangasunog ang balay./ Nangasunog ang mga balay.
Nasakit siya.	Nangasakit sila.
Nahulog siya sa hagdan.	Nangahulog sila sa hagdan.
Nabuhi ang isda.	Nangabuhi ang isda./ Nangabuhi ang mga isda.
Nalumos siya sa dagat.	Nangalumos sila sa dagat.

Wala ako maligo sa suba gahapon.	Dili kami mangaligo sa suba ugma.
Wala ako matulog ug dyutay ganina.	Dili kami mangatulog ug dyutay karong taudtaud.
Wala siya mapelde sa sugal kagabii.	Dili sila mangapelde sa sugal karong gabii.
Wala siya masuko nako sa niaging adlaw.	Dili sila mangasuko nako sa sunod adlaw.
Wala maanad sa inahan ang bata gahapon.	Dili mangaanad sa inahan ang mga bata karon.
Wala ako mahadlok sa ungo niadtong Lunes.	Dili kami mangahadlok sa ungo sa Lunes.
Wala siya mamatay ug dali niadtong Martes.	Dili sila mangamatay ug dali sa Martes.
Wala ako maulaw niya ganina.	Dili kami mangaulaw niya karong taudtaud.

C. Substitution and Expansion:

1. Maligo siya sa suba.
_____ kami _____.
_____ dagat.
_____ ang maestra _____.
_____ karon.
_____g hapon.
_____ bata _____.
_____ si Rosa _____.

2. Mangaligo ang mga lalake sa "swimming pool".
_____ bata _____.
_____ estudyante __ dagat.
_____ suba.
_____ ugma.
_____ sila si Ruben _____.

Nangaligo _____ gahapon.
_____ ang mga Amerikano _____.

3. Nangasunog ang mga balay.
_____ sud-an sa kusina.
_____ kan-on _____.
_____ karne _____ sa niaging pyesta.
Mangasunog _____ karon.
_____ utan-on _____.

4. Nangadto sila sa sine.
_____ restawran.
_____ kami _____.
Mangadto _____ aron mukaon.
_____ kita _____.
_____ ang mga estudyante _____.

D. Expansion and Question & Answer:

1. Maligo siya.

sa suba	Maligo siya sa suba.
uban ni Juan	Maligo siya sa suba uban ni Juan.
ugma	Maligo siya sa suba ugma uban ni Juan.

Mag-unsa siya?	Maligo siya.
Asa siya maligo?	Sa suba.
Kinsay iyang kauban?	Si Juan.
Kanus-a siya maligo?	Ugma.

2. Matulog ako.

ug dyutay	Matulog ako ug dyutay.
sa katre	Matulog ako ug dyutay sa katre.
karong gabii	Matulog ako ug dyutay sa katre karong gabii.

Mag-unsa ka?	Matulog ako.
Asa ka matulog?	Sa katre.
Kanus-a?	Karong gabii.

3. Madunot ang saging.

ug mangga	Madunot ang saging ug mangga.
sa basket	Madunot ang saging ug mangga sa basket.
unya	Madunot unya ang saging ug mangga sa basket.

Unsa ang madunot?	Ang saging.
Unsa pa?	Ang mangga.
Hain ang saging ug mangga?	Sa basket.
Kanus-a madunot ang saging ug mangga?	Unya.

4. Mangaligo sila.

sa suba	Mangaligo sila sa suba.
uban ni Maria	Mangaligo sila sa suba uban ni Maria.
ugma	Mangaligo sila sa suba ugma uban ni Maria.
Mag-unsa sila?	Mangaligo sila.
Asa?	Sa suba.
Kinsay ilang uban?	Si Maria.
Kanus-a?	Ugma.

5. Mangatulog kami.

ug dyutay	Mangatulog kami ug dyutay.
sa katre	Mangatulog kami ug dyutay sa katre.
karong gabii	Mangatulog kami ug dyutay sa katre karong gabii.
Mag-unsa kamo?	Mangatulog kami.
Asa?	Sa katre.
Kanus-a?	Karong gabii.

E. Deletion:

1. Mangadunot ang mga saging ug mga mangga sa basket unya.

unya	Mangadunot ang mga saging ug mga mangga sa basket.
sa basket	Mangadunot ang mga saging ug mga mangga.
mangga	Mangadunot ang mga saging.

2. Nalimot siya sa iyang libro ug lapis sa balay namo.

namo	Nalimot siya sa iyang libro ug lapis sa balay.
sa balay	Nalimot siya sa iyang libro ug lapis.

lapis	Nalimot siya sa iyang libro.
libro	Nalimot siya.

3. Napelde siya sa sugal sa bulangan gahapon.

gahapon	Napelde siya sa sugal sa bulangan.
bulangan	Napelde siya sa sugal.
sugal	Napelde siya.

4. Nahulog siya sa hagdan sa among balay gabii.

among balay	Nahulog siya sa hagdan gabii.
hagdan	Nahulog siya gabii.
gabii	Nahulog siya.

5. Nahadlok ako ug ungo sa dakong kahoy gabii.

ungo	Nahadlok ako sa dakong kahoy gabii.
gabii	Nahadlok ako sa dakong kahoy.
dakong kahoy	Nahadlok ako.

F. Deletion and Question & Answer:

1. Nangalimot sila sa ilang libro ug lapis sa balay namo.

namo	Nangalimot sila sa ilang libro ug lapis sa balay.
sa balay	Nangalimot sila sa ilang libro ug lapis.
lapis	Nangalimot sila sa ilang libro.
libro	Nangalimot sila.

Nangalimot sila ug unsa?	Libro ug lapis.
Diin?	Sa balay namo.
Kinsay nangalimot?	Sila.

2. Nangapelde sila sa sugal sa bulangan gahapon.

gahapon	Nangapelde sila sa sugal sa bulangan.
bulangan	Nangapelde sila sa sugal.
sugal	Nangapelde sila.

Kinsay nangapelde?	Sila.
Diin sila mangapelde?	Sa bulangan.
Kanus-a?	Gahapon.

3. Nangahulog sila sa hagdan sa among balay gabii.

gabii	Nangahulog sila sa hagdan sa among balay.
balay	Nangahulog sila sa hagdan.
hagdan	Nangahulog sila.

Kinsay nangahulog?	Sila.
Diin sila mangahulog?	Sa hagdan.
Diin?	Sa among balay.
Kanus-a?	Gabii.

4. Nangahadlok kami ug ungo sa dakong kahoy gabii.

gabii	Nangahadlok kami ug ungo sa dakong kahoy.
dakong kahoy	Nangahadlok kami ug ungo.
ungo	Nangahadlok kami.

Kinsay nangahadlok?	Kami.
Ug unsa?	Ug ungo.
Diin?	Sa dakong kahoy.
Kanus-a?	Gabii.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

buot - Pseudo-verb meaning 'would like to ...', 'would agree to ...' Used with the Non-Factual form of the verb, e.g.

Buot ka bang manginom kita ug serbesa?
'Would you like (for us) to drink beer?'/
'Would you agree to our drinking beer?'

Verb: (ma-) class

Focus:	Actor	
Mood :	Factual	(na-)
	Non-Factual	(ma-)
	Afactual	(ka-)
Aspect:	Neutral	

A small group of verbs in Cebuano belong to the (ma-) class, actor-focus, neutral aspect. Usually, these verbs do not take objects.

Distributive Aspect: (manga-)
(maN-)

The distributive aspect carries the meaning of plurality of either

a) the actor
b) the object
c) the action (verb root) itself. This denotes that the action occurs repeatedly.

The (manga-) affix expresses plurality for the (ma-) class, e.g

ligo	maligo siya	mangaligo sila
lumos	nalumos siya	nangalumos sila
patay	mamatay siya	mangamatay sila

The (maN-) affix expresses plurality for the (mu-) and (mag-) classes. Certain verbs in these classes change in form when affixed to (maN-).

kaon	mukaon siya	mangaon sila
kanta	mukanta/magkanta siya	manganta sila
dakop	magdakop siya	manakop sila
simba	musimba siya	manimba sila
bayad	magbayad siya	mamayad sila
bayle	mubayle/magbayle siya	mamayle sila

LESSON 34

Structural Content: Verbal Affixes in Dependent Clauses: (pag-/pagka-) (ig-/igka-)
Nominalized Verb: (pag-) + Vbase
Question Words: Anus-a, Kanus-a

Setting: Belen goes to Cebu to attend Cris' wedding. — Muadto si Belen sa Cebu aron pagtambong sa kasal ni Cris.

I. DIALOGUE

Hey Belen, so you're here! What's up?	A: Uy Belen, nia ka diay! Ngano man?
I'm here because Cris is getting married on Saturday evening at Santo Rosario Church.	B: Nia ko kay kaslon man si Cris sa Sabado sa gabii sa simbahan sa Santo Rosario.
When are you going back to Cagayan de Oro?	A: Kanus-a ka man mubalik sa Cagayan de Oro?
After the wedding. You know, when I get to Cagayan, we're conducting a seminar. Come on to the seminar, huh?	B: Pagkahuman sa kasal. Abi nimo no, ig-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami. Adto unya sa "seminar", ha?
Sure, whatever you say.	A: Oo, basta ikaw, segurado.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Hey Belen, so you're here! What's up?	A: Uy Belen, nia ka diay! Ngano man?
here you [I didn't know]	nia ka [diay]

why [tell me]	ngano [man]
I'm here because Cris is getting married on Saturday evening at Santo Rosario Church.	B: Nia ko kay kaslon man si Cris sa Sabado sa gabii sa simbahan sa Santo Rosario.
here I	nia ko
because married [you know]	kay kasl(on) [man]
Cris	[si] Cris
on Saturday at night	[sa] Sabado [sa] gabii
at church of	[sa] simbahan [sa]
Santo Rosario	Santo Rosario
When are you going back to Cagayan de Oro?	A: Kanus-a ka man mubalik sa Cagayan de Oro?
when you [tell me]	kanus-a ka [man]
return	(mu)balik
to Cagayan de Oro	[sa] Cagayan de Oro
After the wedding. You know, when I get to Cagayan, we're conducting a seminar. Come on to the seminar, huh?	B: Pagkahuman sa kasal. Abi nimo no, ig-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami. Adto unya sa "seminar", ha?
finish the wedding	(pagka)human [sa] kasal
know you	abi nimo no
arrive I	(ig)-abot nako
in Cagayan	[sa] Cagayan
seminar we	(mag)-"seminar" kami
go later to seminar	adto unya sa "seminar"
Sure, whatever you say.	A: Oo, basta ikaw, segurado.
yes	oo
provided you	basta ikaw
certainly	segurado

III. VOCABULARY LIST

bantay	stand guard, watch
kampanya	campaign
kasal	wedding; wed, marry
diskurso	give a speech; speech, address

hepe sa polisiya	chief of police
presidente	president
tambag	advice, counsel
tapus	finish, terminate, end; after
tawag	call
tigum	meet, confer

IV. DRILLS

A. Question & Answer and Expansion and Tranformation:

1. Si Belen ug si Rodolfo nagkita.
_____ karong buntag.
_____ sa "airport".

Kinsay nagkita?	Si Belen ug si Rodolfo
Kanus-a?	Karon buntag
Diin?	Sa "airport"

Si Belen ug si Rodolfo nagkita karong buntag sa "airport".

2. Gisugat ni Rodolfo si Belen.
_____ karong buntag.
_____ sa "airport".
_____ nga bag-ong abot gikan sa Cagayan de Oro _____.

Kinsay gisugat ni Rodolfo?	Si Belen
Kanus-a?	Karong buntag
Diin?	Sa "airport"
Diin siya gikan?	Sa Cagayan de Oro

Gisugat ni Rodolfo si Belen nga bag-ong abot gikan sa Cagayan de Oro karong buntag sa "airport".

3. Nianhi si Belen sa Cebu.
_____ aron mutambong sa kasal ni Cris karong Sabado.
_____ ang iyang amigo, _____.
_____ sa gabii.
_____ sa simbahang Santo Rosario.

Kinsa ang nianhi sa Cebu?	Si Belen.
Nganong nianhi siya sa Cebu?	Aron mutambong sa kasal ni Cris.
Kinsa si Cris?	Ang iyang amigo.
Kanus-a ang kasal niya?	Karong Sabado sa gabii.
Asa?	Sa simbahang Santo Rosario.

Nianhi si Belen sa Cebu aron mutambong sa kasal ni Cris, ang iyang amigo, karong Sabado sa gabii sa simbahang Santo Rosario.

4. Mubalik si Belen sa Cagayan de Oro.
Pagkahuman sa kasal, _____ _____.
_____ aron siya mag-"seminar".
_____ ig-abot niya.

Mag-unsa siya pagkahuman sa kasal?	Mubalik siya sa Cagayan de Oro.
Ngano man?	Kay mag-"seminar" siya.
Kanus-a?	Ig-abot niya.

Pagkahuman sa kasal, mubalik si Belen sa Cagayan de Oro aron siya mag-"seminar" ig-abot niya.

5. Giimbitar niya si Rodolfo aron mutambong sa "seminar".
____ sa "Rice Production".
_____ sa Cagayan de Oro.

Giunsa niya si Rodolfo?	Giimbitar niya.
Asa niya giimbitar?	Sa "seminar".
"Seminar" sa unsa?	Sa "Rice Production".

Giimbitar niya si Rodolfo aron mutambong sa "seminar" sa "Rice Production" sa Cagayan de Oro.

6. Giingnan niya si Belen nga mutambong siya.
_____ sa "seminar".
____ sa "Rice Production".
_____ sa Cagayan de Oro.

_____ ug
mularga siya ighuman sa kasal.

Kanus-a siya mularga?	Ighuman sa kasal.
Asa siya mularga?	Sa Cagayan de Oro.
Ngano man?	Kay mutambong siya sa "seminar".

Giingnan niya si Belen nga mutambong siya sa "seminar" sa "Rice Production" sa Cagayan de Oro ug mularga siya ighuman sa kasal.

B. Multiple Substitution:

1. Anus-a man siya mularga?
_____ ka ____ muabot?
_____ man sila musugat?
_____ kamo mubalik?
_____ kami mukaon?
_____ kita muinom?
_____ si Luz musakay?
_____ Gerardo mulakaw?
_____ ang eskwela musayaw?
_____ maestra mukanta?

2. Anus-a man ang maestro magtuon pagdrayb?
_____ prinsipal magtudlo pag-"lesson plan"?
_____ superbisor magtawag pagtigum?
_____ PCV magsugod pagtrabaho?
_____ hepe sa polisiya mag-uban pagbantay?
_____ kusinera magtawag pagkaon?
_____ panday magsugod pagpintal?
_____ PCT magtuon pagSinibwano?
_____ mananahi magtudlo pagtahi?

3. Anus-a ang presidente mahuman pagsulti?
_____ mayor mahuman pagkampanya?
_____ si Inday mahibalo pagluto?
_____ Undo mahibalo paglangoy?
_____ Manang matulog pagbalik?
_____ Manong mahadlok pagbiyahe?
_____ ang doktor matapos pagtambal?
_____ doktora musugod pagtambag?
_____ dalaga maulaw pag-imbitar?
_____ ulitawo maligo pag-usab?

C. Repetition and Conversion:

1. Anus-a man siya mularga?
   Kanus-a man siya mularga?
   Kanus-a man siya nilarga?

2. Anus-a ka man muabot?
   Kanus-a ka man muabot?
   Kanus-a ka man niabot?

3. Anus-a man sila musugat?
   Kanus-a man sila musugat?
   Kanus-a man sila nisugat?

4. Anus-a man kamo mubalik?
   Kanus-a man kamo mubalik?
   Kanus-a man kamo nibalik?

5. Anus-a man kami musakay?
   Kanus-a man kami musakay?
   Kanus-a man kami nisakay?

6. Anus-a man ang maestro magtuon pagdrayb?
   Kanus-a man ang maestro magtuon pagdrayb?
   Kanus-a man ang maestro nagtuon pagdrayb?

7. Igbalik niya sa Cebu, muadto ka sa Manila.
   Pagbalik niya sa Cebu, muadto ka sa Manila.
   Pagbalik niya sa Cebu, niadto ka sa Manila.

8. Igsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, mukanta si David.
   Pagsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, mukanta si David.
   Pagsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, nikanta si David.

9. Ig-abot nako sa Cagayan, mahuman na ang presidente pagdiskurso.
   Pag-abot nako sa Cagayan, mahuman na ang presidente pagdiskurso.
   Pag-abot nako sa Cagayan, nahuman na ang presidente pagdiskurso.

10. Iglarga namo sa Amerika, mahuman na ang mayor pagkampanya.
    Paglarga namo sa Amerika, mahuman na ang mayor pagkampanya.
    Paglarga namo sa Amerika, nahuman na ang mayor pagkampanya.

11. Igbalik nato sa Cebu, mahibalo na si Inday pagluto.
    Pagbalik nato sa Cebu, mahibalo na si Inday pagluto.
    Pagbalik nato sa Cebu, nahibalo na si Inday pagluto.

12. Ig-adto ninyo sa Zamboanga, mahibalo na si Undo paglangoy.
    Pag-adto ninyo sa Zamboanga, mahibalo na si Undo paglangoy.
    Pag-adto ninyo sa Zamboanga, nahibalo na si Undo paglangoy.

13. Ighuman nila sa sine, matulog na si Manang pag-usab.
    Paghuman nila sa sine, matulog na si Manang pag-usab.
    Paghuman nila sa sine, natulog na si Manang pag-usab.

D. Multiple Substitution:

Ig-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami.
__larga namo sa Amerika, ___minyo ako.
__sugat nimo sa Mactan, ___hulat siya.
__balik niya sa Cebu, ___buotan ka.
__sakay nato sa dyip, ___bantay sila.
__kanaug nila sa trak, ___hulat kita.
__sayaw ni Gerardo sa eskwelahan, ___kanta si David ug si Eugenio.
__tudlo ni Ramon sa kwarto, ___trabaho si Islao ug si Margarita.
__katulog sa bata, ___sulat ang inahan.
__lakaw sa amahan, ___dula ang bata.
__-abot nako sa Cagayan, mupahulay kami.
__larga namo sa Amerika, __palit akog sinina.
__sugat nimo sa Mactan, __tan-aw siya sa eroplano.
__balik niya sa Cebu, __adto ka sa Manila.
__sayaw ni Gerardo sa eskwelahan, __kanta si David ug si Eugenio.

E. Repetition:

Ig-abot nako sa Cagayan, mahuman na ang presidente pagsulti.
Iglarga namo sa Amerika, mahuman na ang mayor pag-kampanya.
Igbalik nato sa Cebu, mahibalo na si Inday pagluto.
Ig-adto ninyo sa Zamboanga, mahibalo na si Undo paglangoy.

Ighuman nila sa sine, matulog na si Manang pagbalik.

F. Repetition and Conversion:

1. Ig-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami.
   Pag-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami.
   Pag-abot nako sa Cagayan, nag-"seminar" kami.

2. Iglarga namo sa Amerika, magminyo ako.
   Paglarga namo sa Amerika, magminyo ako.
   Paglarga namo sa Amerika, nagminyo ako.

3. Igbalik niya sa Cebu, magbuotan ka.
   Pagbalik niya sa Cebu, magbuotan ka.
   Pagbalik niya sa Cebu, nagbuotan ka.

4. Igkanaug nila sa trak, maghulat kita.
   Pagkanaug nila sa trak, maghulat kita.
   Pagkanaug nila sa trak, naghulat kita.

5. Igsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, magkanta si David ug si Eugenio.
   Pagsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, magkanta si David ug si Eugenio.
   Pagsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, nagkanta si David ug si Eugenio.

6. Ig-abot nako sa Cagayan, mupahulay dayon kami.
   Pag-abot nako sa Cagayan, mupahulay dayon kami.
   Pag-abot nako sa Cagayan, nipahulay dayon kami.

7. Iglarga namo sa Amerika, mupalit akog sinina.
   Paglarga namo sa Amerika, mupalit akog sinina.
   Paglarga namo sa Amerika, nipalit akog sinina.

8. Igsugat nimo sa Mactan, mutan-aw siya sa eroplano.
   Pagsugat nimo sa Mactan, mutan-aw siya sa eroplano.
   Pagsugat nimo sa Mactan, nitan-aw siya sa eroplano.

9. Anus-a man ang prinsipal magtudlo pag-"lesson plan"?
   Kanus-a man ang prinsipal magtudlo pag-"lesson plan"?
   Kanus-a man ang prinsipal nagtudlo pag-"lesson plan"?

10. Anus-a man ang PCV magsugod pagtrabaho?
    Kanus-a man ang PCV magsugod pagtrabaho?
    Kanus-a man ang PCV nagsugod pagtrabaho?

11. Anus-a man ang hepe sa polisiya mag-uban pagbantay?
    Kanus-a man ang hepe sa polisiya mag-uban pagbantay?
    Kanus-a man ang hepe sa polisiya nag-uban pagbantay?

12. Anus-a man ang panday ma,sugod pagpintal?
    Kanus-a man ang panday magsugod pagpintal?
    Kanus-a man ang panday nagsugod pagpintal?

13. Anus-a man ang presidente mahuman pagsulti?
    Kanus-a man ang presidente mahuman pagsulti?
    Kanus-a man ang presidente nahuman pagsulti?

14. Anus-a man ang mayor mahuman pagkampanya?
    Kanus-a man ang mayor mahuman pagkampanya?
    Kanus-a man ang mayor nahuman pagkampanya?

15. Anus-a man si Undo mahibalo paglangoy?
    Kanus-a man si Undo mahibalo paglangoy?
    Kanus-a man si Undo nahibalo paglangoy?

16. Anus-a man si Inday matulog pag-usab?
    Kanus-a man si Inday matulog pag-usab?
    Kanus-a man si Inday natulog pag-usab?

17. Anus-a man ang ulitawo maligo pag-usab?
    Kanus-a man ang ulitawo maligo pag-usab?
    Kanus-a man ang ulitawo naligo pag-usab?

G. Question and Answer:

1. Muabot ka sa Cebu sa Nobyembre 10.

Asa ka muabot?	Sa Cebu.
Anus-a?	Sa Nobyembre 10.

2. Mukanta si Luz sa eskwelahan karong hapon.

Asa siya mukanta?	Sa eskwelahan.
Anus-a?	Karong hapon.

3. Musayaw si Luz ug si Gerardo sa programa karong gabii.

Asa sila musayaw?	Sa programa.
Anus-a?	Karong gabii.

4. Magtuon pagdrayb ang maestra sa sunod nga semana.

Mag-unsa siya?	Magtuon siya pagdrayb.
Anus-a?	Sa sunod nga semana.

5. Magtudlo pagtahi ang mananahi sa sunod nga bulan.

Mag-unsa siya?	Magtudlo siya pagtahi.
Anus-a?	Sa sunod nga bulan.

6. Magtuon pagsinibwano ang mga PCT unyang hapon.

Mag-unsa sila?	Magtuon sila pagsinibuwano.
Anus-a?	Unyang hapon.

7. Magsugod pagtrabaho ang PCV unyang gabii.

Mag-unsa sila?	Magsugod sila pagtrabaho.
Anus-a?	Unyang gabii.

8. Magsugod pagpintal ang mga panday ugmang buntag.

Mag-unsa sila?	Magsugod sila pagpintal.
Anus-a?	Ugmang buntag.

9. Maligo pag-usab ang ulitawo ugmang udto.

Mag-unsa siya?	Maligo siya pag-usab.
Anus-a?	Ugmang udto.

10. Matulog pagbalik ang doktora sa alas syete sa buntag.

Mag-unsa siya?	Matulog siya pagbalik.
Anus-a?	Sa alas syete sa buntag.

11. Mahuman pagsulti ang presidente sa alas dose sa udto.

Mag-unsa siya?	Mahuman siya pagsulti.
Anus-a?	Sa alas dose sa udto.

12. Mahibalo pagluto si Inday ug si Undo sa alas tres sa hapon.

Mag-unsa sila?	Mahibalo sila pagluto.
Anus-a?	Sa alas tres sa hapon.

H. Repetition and Question & Answer:

1. Ig-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami.
   Pag-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami.

   Kanus-a kamo mag-"seminar"? Ig-abot nako sa Cagayan.

   Kanus-a kamo nag-"seminar"? Pag-abot nako sa Cagayan.

2. Iglarga namo sa Amerika, magminyo ako.
   Paglarga namo sa Amerika, nagminyo ako.

   Kanus-a ka magminyo? Iglarga namo sa Amerika.
   Kanus-a ka nagminyo? Paglarga namo sa Amerika.

3. Ig-abot namo sa Cagayan, mupahulay sila.
   Pag-abot namo sa Cagayan, nipahulay sila.

   Kanus-a sila mupahulay? Ig-abot namo sa Cagayan.
   Kanus-a sila nipahulay? Pag-abot namo sa Cagayan.

4. Igbalik niya sa Cebu, magbuotan ka.
   Pagbalik niya sa Cebu, nagbuotan ka.

   Kanus-a ka magbuotan? Igbalik niya sa Cebu.
   Kanus-a ka nagbuotan? Pagbalik niya sa Cebu.

5. Ig-adto ninyo sa Zamboanga, mahibalo na kamo paglangoy.
   Pag-adto ninyo sa Zamboanga, nahibalo na kamo paglangoy.

   Kanus-a kami mahibalo na paglangoy? Ig-adto ninyo sa Zamboanga.
   Kanus-a kami nahibalo na paglangoy? Pag-adto ninyo sa Zamboanga.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Nia ka diay! - implies surprise, amazement at an unexpected presence, arrival or coming.

Abi nimo,... - roughly equivalent to the English expressions 'For your information,' or 'You know, ...' and implied non-knowledge on the part of the person addressed.

karon - 'now' -- may carry a time meaning either of 'earlier' or 'later' on a specific period, e.g.

Si Belen ug si Rodolfo nagkita karong buntag.
'Belen and Rodolfo met (earlier) this morning.'

or

Nianhi si Belen aron mutambong sa kasal karong Sabado.
'Belen came here to attend the wedding this (coming) Saturday.'

usab - 'also' used here to mean 'again',e.g.

Matulog na si Manang pag-usab.
'Manang will sleep (once) again.'

dayon - used here to mean 'immediately', e.g.

Pag-abot nako sa Cagayan, mupahulay dayon kami.
'When we arrive in Cagayan, we will rest immediately/right away.'

Dependent Clauses:

Dependent clauses are introduced by two types of non-verbal affixes which occur with time meanings.

When a dependent clause is introduced by (ig-) or (igka-), it means that the action designated by the verb in the dependent clause occurs immediately before or simultaneously with the action designated by the verb found in the independent clause. The verb in the independent clause is in the non-factual mood, e.g.

Igkanaug nila sa trak, maghulat kita.
'While they get down the bus, we wait for them.'
'As they alight from the bus, we'll be waiting.'

Igbalik niya sa Cebu, magbuotan ka.
'Upon his return from Cebu, you behave well.'

When a dependent clause is introduced by (pag-) or (pagka-), the action of the verb in the dependent clause occurs <u>before</u> the action of the verb in the independent clause. The independent clause verb may take either the factual or non-factual form.

Pagbalik niya sa Cebu, <u>mu</u>adto ka sa Manila.
'When he returns to Cebu, you go to Manila.'

Pagbalik niya sa Cebu, <u>ni</u>adto ka sa Manila.
'When he went back to Cebu, you left for Manila.'

Both forms of dependent clauses will take any of the following as predicates: <u>nako</u>-class, pronouns
[ni]-phrase
[sa]-phrase

		niya	
Igbalik	--	ni Gerardo	....
Pagbalik		sa estudyante	

<u>Question Words</u>: <u>Anus-a</u> and <u>Kanus-a</u> 'when'

<u>Anus-a</u> has a time meaning of a future occurrence and is used only with the non-factual mood, whereas <u>kanus-a</u> is not limited in time meaning and co-occurs with either the factual or non-factual form of the verb, e.g.

<u>Anus-a</u> man ang panday <u>mag</u>sugod pagpintal?
<u>Kanus-a</u> man ang panday <u>mag</u>sugod pagpintal?
'When <u>will</u> the carpenter begin painting?'
'When <u>is</u> the carpenter going to begin painting?'

<u>Kanus-a</u> man ang panday <u>nag</u>sugod pagpintal?
'When <u>did</u> the carpenter begin painting?'

<u>Nominalized Verb</u>: (pag-) + Vbase

The affix (pag-) is used as a nominalizer. The nominalized verb form corresponds to the gerunds in English, e.g.

pagpintal 'painting'
pagsulti 'speaking'

LESSON 35

Structural Content: Cumulative Review
Focus: Actor, Goal
Mood: Factual, Non-Factual
Verbal Affixes in Dependent Clauses
Demonstrative Pronouns: kini, niini

Setting:	Eduardo went to Cebu to visit his friends and to relax with them.	Niadto si Eduardo sa Cebu aron pagpamisita sa iyang mga higala ug maglingaw-lingaw sab uban kanila.

I. NARRATIVE

Eduardo visited his friends in Cebu not long ago. In Cebu he visited his girl friends, Luz and Eva. One Saturday they went to Alberto's, another friend of theirs, and they went with him to a movie. After the movie, they bought beer and special noodles and ate and drank these at Eva's. At twelve midnight, Eduardo and Alberto accompanied Luz home.	Si Eduardo nagbisita sa iyang mga higala sa Cebu, dili pa dugay. Sa Cebu nagbisita siya sa iyang mga dalagang higala nga si Luz ug si Eva. Usa ka Sabado, nangadto sila kang Alberto nga higala usab nila ug nanguban sila kaniya sa sine. Human sa sine namalit sila ug serbesa ug pansit espesyal. Nangaon ug nanginom sila sa ilang gipalit sa ilang Eva. Sa alas dose sa tungang gabii, si Eduardo ug si Alberto nanguban kang Luz pagpauli.

II. NARRATIVE BREAKDOWN

Eduardo visited his friends in Cebu not long ago.

Si Eduardo nagbisita sa iyang mga higala sa Cebu, dili pa dugay.

Eduardo visited
his friends

in Cebu
not yet long time

[si] Eduardo (nag)bisita
[sa] iya(ng) [mga]
higala
[sa] Cebu
dili [pa] dugay

In Cebu he visited his girl friends, Luz and Eva.

Sa Cebu nagbisita siya sa iyang mga dalagang higala nga si Luz ug si Eva.

in Cebu
visited he
his lady friends

Luz and Eva

[sa] Cebu
(nag)bisita siya
[sa] iya(ng) [mga]
dalaga(ng) higala
[nga] [si] Luz ug [si]
Eva

One Saturday they went to Alberto's, another friend of theirs, and they went with him to a movie.

Usa ka Sabado, nangadto sila kang Alberto nga higala usab nila ug nanguban sila kaniya sa sine.

one Saturday
went they
to Alberto's
friend also theirs
and went they
with him
to movie

usa [ka] Sabado
(nang)adto sila
[kang] Alberto
[nga] higala usab nila
ug (nang)uban sila
kaniya
[sa] sine

After the movie, they bought beer and special noodles and ate and drank these at Eva's.

Human sa sine, namalit sila ug serbesa ug pansit espesyal. Nangaon ug nanginom sila sa ilang gipalit sa ilang Eva.

After the movie
bought they beer

and noodles special
ate and drank
they their purchase

at their Eva

human [sa] sine
(na)malit sila [ug]
serbesa
ug pansit espesyal
(nang)aon ug (nang)inom
sila [sa] ila(ng)
(gi)palit
[sa] ila(ng) Eva

At twelve midnight, Eduardo and Alberto accompanied Luz home.	Sa alas dose sa tungang gabii, si Eduardo ug si Alberto nanguban kang Luz pagpauli.
at twelve o'clock	[sa] alas dose
at midnight	[sa] tunga(ng) gabii
Eduardo and Alberto	[si] Eduardo ug [si] Alberto
accompanied Luz	(nang)uban [kang] Luz
in going home	(pag)pauli

III. VOCABULARY LIST

awit	sing; song
balitaw	love song
bati	feel
buhatan	place of work
kaagi	life story, one's past
kahangturan	eternity
kaligutgut	grudge, rancor
kaso	case (legal)
katuigan	years
kaugmaon	future
kawatan	thief, robber
dangup	seek assistance, invoke, implore, rppeal
dawat	receive, accept
gasa	gift
halin	sale
hapit	pass by, take/pick up/ deliver something along the way
hunahuna	think; thoughts
hwes	judge
ila-ila	introduce, make acquaintance with
(mag)lingaw-lingaw	to relax (with entertainment), to have fun
linugaw	rice porridge
luwat	resign
makaon	something edible, something to be eaten
mananagma	fortune teller, soothsayer
mata	wake up, awaken; eye

pasaylo	forgive, pardon; forgiveness
pasulit	examination
sala	sin, offend; offense, fault
sugilanon	story, tale
suhol	salary, wage, pay
sulbad	solve
suliran	problem
tagna	foretell, predict, prophesy
tinun-an	the person who is taught, i.e. a student, pupil; something which has been studied

IV. DRILLS

A. Repetition:

1. Actor-Focus: Factual

Nagtawag si Nestor kang Doktor Nuñez kaganina.
Nagdangup si Alejandro kang Kapitan Tiago ganinang buntag.
Nagsugat si Marcia kang Lorenzo kaganinang udto.
Nagtubag si Gregoria kang Vicente ganinang hapon.
Naghunahuna si Pacita kang Victor gahapon sa buntag.
Naghulat si Maria kang Ricardo sa simbahan kagahapon sa udto.
Nagdawat si Ginoong Cruz kang Pastor sa buhatan gahapon sa hapon.
Naghisgut si Jaime kang Fe sa iyang suliran gabii.
Nag-estorya si Ramon kang Fernando sa iyang pagluwat sa trabaho niadtong usa ka buntag.
Naghatag si Jose ug gasa kang Ana niadtong usa ka hapon.
Nagdala si Eduardo ug makaon kang Emma niadtong usa ka gabii.
Nagbasa si Martin ug balak kang Luz sa niaging bulan.
Nagsulat kini ug maanindot nga sulat kang Gregoria mga tulo na ka adlaw karon.

Nagkuha kana ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa mga upat na ka adlaw karon.
Nag-awit kadto ug balitaw kang Tina mga lima na ka adlaw karon.

2. Actor-Focus: Non-Factual

Si Nestor magtawag kang Doktor Nuñez unya.
Si Alejandro magdangup kang Kapitan Tiago unya sa buntag.
Si Marcia magsugat kang Lorenzo unya sa udto.
Si Gregoria magtubag kang Vicente unya sa hapon.
Si Pacita maghunahuna kang Victor ugma sa buntag.
Si Maria maghulat kang Ricardo sa simbahan ugma sa udto.
Si Ginoong Cruz magdawat kang Pastor sa buhatan ugma sa hapon.
Si Jaime maghisgut kang Fe sa iyang suliran karong gabii.
Si Ramon mag-estorya kang Fernando sa iyang pagluwat sa trabaho sa sunod adlaw.
Si Jose maghatag ug gasa kang Ana sa sunod semana.
Si Eduardo magdala ug makaon kang Emma ugma sa gabii.
Si Martin magbasa ug balak kang Luz sa sunod bulan.
Kini magsulat ug maanindot nga sulat kang Gregoria mga tulo ka adlaw gikan karon.
Kana magkuha ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa mga upat ka semana gikan karon.
Kadto mag-awit ug balitaw kang Tina sa umaabot nga pasko.

3. Goal-Focus: Factual

Gisaka sa kawatan ang balay ni Juan kagabii.
Gipasaylo ni Juan ang nakasala kaniya kagahapon.
Gipaminaw sa hwes ang kaso niadtong usa ka semana.
Gitubag ni Mariano si Pablo usa ka bulan na karon.
Gisulbad sa mayor ang suliran sa lungsod niadtong usa ka adlaw.
Gigasto ni Jorge ang iyang tanang suhol niadtong Hwebes.
Gihapit sa batan-on ang iyang higala kagahapon sa buntag.
Gitahi ni Julia ang sinina ni Fidela duha ka semana na karon.
Gitawag sa inahan ang anak niya kaganina.
Gipangayo niini ang kamo ni Perla kaganinang buntag.
Gipelde sa mananagat ang hali[illegible] sa iyang isda sa niaging Byernes.

Giwala niana ang relo ni Melchor tulo ka semana na karon.
Gitagna sa mananagna ang kaugmaon ni Prospera niadtong niaging Domingo.
Gipangutana niadto si Gaspar bahin sa yuta lima ka semana na karon.
Gigamit sa tinun-an ang libro sa iyang magulang sa niaging tuig.

4. Goal Focus: Non-Factual (-on)
Benefactive Focus: Non-Factual (-an)

Kinahanglanon namo kamo sa sunod semana.
Hulaton nako ikaw hangtud sa kahangturan.
Kuhaon nila sila sa sunod adlaw.
Kantahon niini kanimo ang awit karong gabii.
Buhaton niya kaniya ang tanan sa mga umaabot nga katuigan.
Sulaton nato kanila ang atong gibati karon dayon.
Wad-on nako kanimo ang akong kaligutgut sa madali nga panahon.
Sugton niana si Juan sa dili madugay.
Hapiton sa batan-on ang iyang higala unya.
Pakan-on sa inahan ang iyang anak ug linugaw lima ka adlaw gikan karon.
Basahan niya ikaw ug sugilanon unya.
Lutoan nako kamo ug maayong pagkaon ugma sa udto.
Estoryahan nato siya sa atong kaagi unyang gabii.
Palitan ni Belen si Doy ug bag-ong sapatos ugma sa buntag.
Andaman niadto ang iyang mga tinun-an ug pasulit sunod bulan.

5. Pag-abot niya ganina, nagtawag si Nestor kang Doktor Nuñez.
Paglakaw niya ganinang buntag, nagdangup si Alejandro kang Kapitan Tiago.
Pagtawag niya kaganinang udto, nagsugat si Marcia kang Lorenzo.
Pagsulat niya kaganinang hapon, nagtubag si Gregoria kang Vicente.
Pagmata niya kagahapon sa buntag, naghunahuna si Pacita kang Victor.
Pag-abot niya sa simbahan kagahapon sa hapon, naghulat si Maria kang Ricardo.

Paglingkod niya sa buhatan kagahapon sa hapon, nag-atubang si Ginoong Cruz kang Pastor.
Pag-estorya niya kagabii, naghisgut si Jaime kang Fe sa iyang suliran.
Pagkita nila niadtong usa ka hapon, nag-estorya si Ramon kang Fernando sa iyang pagluwat sa trabaho.
Pagpalit niya niadtong usa ka hapon, naghatag si Jose ug gasa kang Ana.
Pagsakay niya niadtong usa ka gabii, nagdala si Eduardo ug makaon kang Emma.
Pagbisita niya sa niaging bulan, nagbasa si Martin ug balak kang Luz.
Pag-ila-ila niya mga tulo na ka adlaw karon, nag-sulat kini ug maanindot nga sulat kang Gregoria.
Pagbayad niya mga upat na ka adlaw karon, nagkuha kana ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa.
Pag-adto niya mga lima na ka adlaw karon, nag-awit kadto ug balitaw kang Tina.

B. Conversion and Multiple Substitution:

1. Pag-abot niya ganina, nagtawag si Nestor kang Doktor Nuñez.
   Pag-abot niini ganina, nagtawag kini kang Dr. Nuñez.

2. niini/kini
   niana/kana
   niadto/kadto — Paglakaw niya ganinang buntag, nag-dangup si Alejandto kang Kapitan Tiago.

3. niini/kini
   niana/kana
   niadto/kadto — Pagtawag niya kaganinang udto, nag-sugat si Marcia kang Lorenzo.

4. niini/kini
   niana/kana
   niadto/kadto — Pagsulat niya kaganinang hapon, nag-tubag si Gregoria kang Vicente.

5. niini/kini
   niana/kana
   niadto/kadto — Pagmata niya kagahapon sa buntag, nag-hunahuna si Pacita kang Victor.

6. niini/kini
   niana/kana
   niadto/kadto — Pag-abot niya sa simbahan kagahapon sa hapon, naghulat si Maria kang Ricardo.

7. niini/kini
   niana/kana
   niadto/kadto — Paglingkod niya sa buhatan kagahapon sa hapon, nag-atubang si Ginoong Cruz kang Pastor.

8. niini/kini
   niana/kana
   niadto/kadto
   Pag-estorya niya kagabii, naghisgut si Jaime kang Fe sa iyang suliran.

9. niini/kini
   niana/kana
   niadto/kadto
   Pagkita nila niadtong usa ka hapon, nag-estorya si Ramon kang Fernando sa iyang pagluwat sa trabaho.

10. niini/kini
    niana/kana
    niadto/kadto
    Pagpalit niya niadtong usa ka hapon, naghatag si José ug gasa kang Ana.

11. niini/kini
    niana/kana
    niadto/kadto
    Pagsakay niya niadtong usa ka gabii, nagdala si Eduardo ug makaon kang Emma.

12. niini/kini
    niana/kana
    niadto/kadto
    Pagbisita niya sa niaging bulan, nag-basa si Martin ug balak kang Luz.

13. niini
    niana/kana
    niadto/kadto
    Pag-ila-ila niya mga tulo na ka adlaw karon, nagsulat kini ug maanindot nga sulat kang Gregoria.

14. niini/kini
    niana
    niadto/kadto
    Pagbayad niya mga upat na ka adlaw karon, nagkuha kana ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa.

15. niini/kini
    niana/kana
    niadto
    Pag-adto niya mga lima na ka adlaw karon, nag-awit kadto ug balitaw kang Tina.

C. Conversion and Substitution:

1. Pag-abot niini ganina, nagtawag kini kang Dr. Nunez.
   Pag-abot niini ganina, nagtawag kini kaniya.

2. Paglakaw niini ganinang buntag, nagdangup kini kaniya.
   _____ kanako.
   _____ kanamo.

3. Pagtawag niana kaganinang udto, nagsugat kana kanato.
   _____ kanila.
   _____ kaninyo.
   _____ kanimo.

4.Pagsulat niadto kaganinang hapon, nagtubag kadto kanako.

_____

kanimo.

_____

kaniya.

5.Pagmata niini gahapon sa buntag, naghunahuna kini kanamo.

_____

kanato.

_____

kaninyo.

6.Pag-abot niana sa simbahan gahapon sa hapon, naghulat kana kanako.

_____

_____ kanimo.

_____

_____ kaniya.

7.Paglinkod niadto sa buhatan gahapon sa hapon, nagatubang kadto kanila.

_____

_____ kanato.

_____

_____ kaninyo.

8.Pag-estorya niini gabii, naghisgut kini kanako sa iyang suliran.

_____ kanimo _____.

_____ kaniya _____.

9.Pagkita niana niadtong usa ka hapon, nag-estorya kana kanato sa iyang pagluwat sa trabaho.

_____

____ kanila _____.

_____

____ kanamo _____.

10.Pagpalit niadto niadtong usa ka hapon, naghatag kadto ug gasa kanako.

_____

_____ kanimo.

_____

_____ kaniya.

11. Pagsakay niini niadtong usa ka gabii, nagdala kini ug makaon kanato.

_____
_____ kaninyo.
_____
_____ kaniya.

12. Pagbisita niana sa niaging bulan, nagbasa kana ug balak kanako.

_____
_____ kanimo.
_____
_____ kaniya.

13. Pag-ila-ila niadto mga tulo na ka adlaw karon, nag-sulat kadto ug maanindot nga sulat kanamo.

_____
_____ kanila.
_____
_____ kanimo.

14. Pagbayad niini mga upat na ka adlaw karon, nagkuha kini ug tulo ka dosenang itlog kanato.

_____
_____ kaninyo.
_____
_____ kanila.

15. Pag-adto niana mga lima na ka adlaw karon, nag-awit kana ug balitaw kanako.

_____
_____ kanimo.
_____
_____ kaniya.

D. Repetition and Conversion:

1. Ig-abot ni Nestor unya, magtawag siya kang Dr. Nuñez.
2. Igsulti ni Alejandro unya sa hapon, magdangup siya kang Kapitan Tiago.
3. Igtawag ni Lorenzo unya sa hapon, magsugat si Marcia kaniya.
4. Igsulat ni Gregoria ugma sa hapon, magtubag siya kang Vicente.
5. Igsakay ni Pacita ugma sa buntag, maghunahuna siya kang Victor.

6. Igsimba ni Maria ugma sa udto, maghulat siya kang Ricardo sa simbahan.
7. Ig-abot ni Ginoong Cruz ugma sa hapon, mag-atubang siya kang Pastor sa buhatan.
8. Ig-estorya ni Jaime ugma sa gabii, maghisgut siya sa iyang suliran kang Fe.
9. Igkita ni Ramon kang Fernando sa sunod adlaw, mag-estorya siya kaniya sa iyang pagluwat sa trabaho.
10. Igpalit ni Jose sa sunod semana, maghatag siya ug gasa kang Ana.
11. Igtudlo ni Martin sa sunod bulan, magbasa siya ug balak kang Luz.
12. Igsakay ni Eduardo sa umaabot nga Lunes, magdala siya ug makaon kang Emma.
13. Iglarga niya karong semanaha, magsulat si Guillermo ug maanindot nga sulat kang Gregoria.
14. Igbayad ni Arturo sunod bulan, magkuha siya ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa.
15. Igbisita ni Roberto sa sunod duha ka bulan, mag-awit siya ug balitaw kang Tina.

E. Conversion and Multiple Substitution:

Example:

Ig-abot ni Nestor unya, magtawag siya kang Doktor Nuñez.
_____ niini _____, _____ kini _____.
_____ niana _____, _____ kana _____.
_____ niadto _____, _____ kadto _____.

Igsulti _____ unya sa hapon, magdangup _____ kang Kapitan Tiago.
Igtawag _____ unya sa hapon, magsugat _____ kaniya.
Igsulat _____ ugma sa hapon, magtubag _____ kang Vicente.
Igsakay _____ ugma sa buntag, maghunahuna _____ kang Victor.
Igsimba _____ ugma sa udto, maghulat _____ kang Ricardo sa simbahan.
Ig-abot _____ ugma sa hapon, mag-atubang _____ kang Pastor sa buhatan.
Ig-estorya _____ ugma sa gabii, maghisgut _____ sa iyang suliran kang Fe.
Igkita _____ kang Fernando sa sunod adlaw, mag-estorya _____ kaniya sa iyang pagluwat sa trabaho.
Igpalit _____ sa sunod semana, maghatag _____ ug gasa kang Ana.

Igtudlo _____ sa sunod bulan, magbasa _____ ug balak kang Luz.
Igsakay _____ sa umaabot nga Lunes, magdala _____ ug makaon kang Emma.
Iglarga _____ karong semanaha, magsulat _____ ug maanindot nga sulat kang Gregoria.
Igbayad _____ sunod bulan, magkuha _____ ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa.
Igbisita _____ sa sunod duha ka bulan, mag-awit _____ ug balitaw kang Tina.

F. Comprehension:

1. Pagkatulog nila, gisaka sa kawatan ang balay ni Juan kagabii.

Pagkaunsa nila?	Pagkatulog.
Unsay nahitabo?	Gisaka ang balay.
Kinsay nagsaka?	Ang kawatan.
Unsay iyang gisak-on?	Ang balay.
Ni kinsa?	Ni Juan.
Kanus-a?	Kagabii.

2. Pagkasugat nila, gipasaylo ni Juan ang nakasala kaniya kagahapon.

Pagkaunsa nila?	Pagkasugat nila.
Unsay nahitabo?	Gipasaylo ni Juan.
Kinsay iyang gipasaylo?	Ang nakasala.
Kang kinsa nakasala?	Kang Juan.
Kanus-a?	Kagahapon.

3. Pagsultihanay nila, gipaminaw sa hwes ang kaso niadtong usa ka semana.

Pagkaunsa?	Pagsultihanay.
Ni kinsa?	Nila.
Unsay nahitabo?	Gipaminaw.
Ni kinsa?	Sa hwes.
Unsay iyang gipaminaw?	Ang kaso.
Kanus-a?	Niadtong semana.
Pila ka semanang niagi?	Usa ka semanang niagi.

4. Pagsulat niya, gitubag ni Mariano si Pablo usa ka bulan na karon.

Pagkaunsa?	Pagsulat.
Ni kinsa?	Niya.

Unsay nahitabo?	Gitubag.
Ni kinsa?	Ni Mariano.
Si kinsa?	Si Pablo.
Pila ka bulan na kanan?	Usa.

5. Pagtigum nila, gisulbad sa mayor ang suliran sa lungsod niadtong usa ka adlaw.

Pagkaunsa?	Pagtigum.
Ni kinsa?	Nila.
Unsay nahitabo?	Gisulbad.
Kinsay nisulbad?	Ang mayor.
Unsay gisulbad niya?	Ang suliran.
Sa unsa?	Sa lungsod.
Kanus-a?	Niadtong usa ka adlaw.

6. Ighuman ninyo, kinahanglanon namo kamo sa sunod semana.

Ig-unsa?	Ighuman.
Ni kinsa?	Ninyo.
Unsay mahitabo?	Kinahanglanon.
Ni kinsa?	Namo.
Kinsay kinahanglan?	Kamo.
Unsang semanaha?	Sunod semana.

7. Igdako ni Asuncion, buhaton niya kaniya ang tanan sa mga umaabot nga katuigan.

Ig-unsa?	Igdako.
Ni kinsa?	Ni Asuncion.
Unsay mahitabo?	Buhaton niya.
Kang kinsa?	Kaniya.
Unsay iyang buhaton?	Ang tanan.
Kanus-a?	Sa umaabot nga katuigan.

8. Iglakaw ni Belen, palitan niya si Doy ug bag-ong sapatos ugma sa buntag.

Ig-unsa?	Iglakaw
Ni kinsa?	Ni Belen.
Unsay mahitabo?	Palitan niya.
Si kinsa?	Si Doy.
Unsay iyang paliton?	Bag-ong sapatos.
Kanus-ang ugmaa?	Sa buntag.

9. Ig-abot niya, pakan-on sa inahan ang iyang anak ug linugaw lima ka adlaw gikan karon.

Ig-unsa niya?	Ig-abot.
Unsay mahitabo?	Pakan-on.
Ni kinsa?	Sa inahan.
Kinsay iyang pakan-on?	Ang anak.
Kang kinsang anak?	Iya.
Ug unsa?	Ug linugaw.
Pila ka ... unsa?	Adlaw.
Pila ka adlaw?	Lima ka adlaw.
Gikan kanus-a?	Gikan karon.

10. Ig-adto sa maestro, andaman niya ang iyang mga tinun-an ug pasulit sunod bulan.

Ig-unsa?	Ig-adto.
Ni kinsa?	Sa maestro.
Unsay mahitabo?	Andaman.
Ni kinsa?	Niya.
Ang unsa?	Ang mga tinun-an.
Kang kinsang tinun-an?	Iya.
Andaman niya ug unsa?	Pasulit.
Kanus-a?	Sunod bulan.

Supplementary Materials

Lessons 33-35

I. Narrative

#1. Si Marcia ug si Georgy nangaon sa restawran. Nanulod si Juan ug si Ana ug nangutana kung unsa kanang naa sa lamesa. Gitubag ni Marcia nga karneng baka, utanon, manok, kan-on ug tuba. Nangutana si Juan kung lami ba ang mga pagkaon kay mangaon sab sila.

Vocabulary:

manulod — to go/come inside, to enter

Pangutana:

1. Kinsay nangaon?
2. Diin sila mangaon?
3. Kinsay nanulod?
4. Unsay ilang pangutana?
5. Unsay pagkaon sa lamesa?
6. Unsay pangutana ni Juan?
7. Nganong nangutana si Juan?

#2. Nakit-an nila ni Marcia ug ni Jeanne ang pag-abot sa mga kusinera kay namintana sila. Nisulti si Marcia nga tingali ting-paniudto na kay gigutom na man siya. Pagbiya nila sa kwarto paingon sa kapiteriya, nibagting ang telepono. Nibalik si Jeanne sa opisina aron tubagon ang telepono.

Vocabulary:

namintana — looking out the window, sitting or standing by the window

pagbiya — left behind, left

Pangutana:

1. Unsay nakit-an nila ni Jeanne?
2. Nganong nakit-an nila kadto?
3. Unsay gisulti ni Marcia?
4. Unsay nahitabo pagbiya nila sa kwarto?
5. Kinsay nitubag sa telepono?

#3. Nagdali si Lorenzong musulod sa iyang opisina. Paglingkod niya, nitawag siya sa telepono kang Cesar, ang iyang "assistant".

'Hello, Cesar, ganina ka ra bang naghulat nako?'

'Abi ko ug dili ka na muabot. Na-unsa ka man?'

'Dali na lang, sabut-sabutan nato ang atong bag-ong kontrata kang Mr. de los Santos.'

'Andama daan ang mga "blueprint" aron ig-abot nako dinha, susihon nato.'

Nigawas si Cesar sa iyang opisina ug nisakay sa "elevator" padulong sa opisina ni Lorenzo.

Vocabulary:

andama daan	prepare ... ahead of time
sabut-sabutan	talk about, discuss
susihon	examine carefully, scrutinize

Pangutana:

1. Ngano kahang nagdali si Lorenzong musulod sa iyang opisina?
2. Unsay iyang gibuhat pag-abot niya?
3. Kinsa si Cesar?
4. Unsay gisulti ni Lorenzo kang Cesar?
5. Unsay tubag ni Cesar?
6. Unsay ilang gisabut-sabutan?
7. Ngano kahang susihon nila ang mga "blueprint"?

#4. Igraduar sa kamagulang anak nga babaye nila ni Mang Andoy ug ni Nang Lourdes, ipadala nila siya sa U.P. (University of the Philippines). Gipadak-an nila ang ilang balay kay iggikan ni Irene, muhatag sila ug despedida kay tungod si Irene ang ika-primerong anak nga ilang patun-on sa layong eskwelahan.

Igkahuman sa klase bag-o musugod ang ting-init, mupauli siya.

Vocabulary:

despedida	farewell party
gipadak-an	making bigger, enlarging
ipadala	will be sent to
patun-on	to send to study

Pangutana:

1. Unsay buhaton ni Mang Andoy ug ni Nang Lourdes?
2. Kanus-a nila ipadala ang ilang anak sa Manila?
3. Nganong muadto siya sa Manila?
4. Unsay gipabuhat ni Mang Andoy sa ilang balay?
5. Ngano man?
6. Nganong tagaan nila si Ire ne ug despedida?
7. Kanus-a mupauli si Irene sa probinsya?

LESSON 36

Structural Content: Verb: (-on), (-an) classes
Focus: Goal, Benefactive
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual
Aspect: Neutral

Setting: A teacher has to make up the program for a conference. Kinahanglan ang maestra magbuhat ug tulomanon sa tigum.

I. DIALOGUE

What are you going to do?	A: Unsay imong buhaton?
I have to write what the principal wants me to do.	B: Sulaton nako ang gipa-buhat sa prinsipal.
What did he want you to do?	A: Unsay iyang gipabuhat nimo?
I should make up, he says, the program for the teachers at their forthcoming conference.	B: Buhatan ko kono ang mga maestra ug tulomanon sa umaabot nga tigum nila.
Are you going to write it now?	A: Sulaton mo ba dayon?
No. I'll plan it first.	B: Dili. Ako unang huna-hunaon.
Good.	A: Maayo.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

What are you going to do? A: Unsay imong buhaton?

what your	unsa(y) imo(ng)
do	buhat(on)

I have to write what the principal wants me to do.

B: Sulaton nako ang gipa-buhat sa prinsipal.

write I
asked to be done
by principal

sulat(on) nako
[ang] (gipa)buhat
[sa] prinsipal

What did he want you to do?

A: Unsay iyang gipabuhat nimo?

what his
asked to be done
you

unsa(y) iya(ng)
(gipa)buhat
nimo

I should make up, he says, the program for the teachers at their forthcoming conference.

B: Buhatan ko kono ang mga maestra ug tulomanon sa umaabot nga tigum nila.

do me
[he says]
the teachers
a program
in coming
conference theirs

buhat(an) ko
[kono]
[ang] [mga] maestra
[ug] tulomanon
[sa] (uma)abot [nga]
tigum nila

Are you going to write it now?

A: Sulaton mo ba dayon?

write you
immediately

sulat(on) mo [ba]
dayon

No. I'll plan it first.

B: Dili. Ako unang huna-hunaon.

I first
think

ako una(ng)
hunahuna(on)

Good.

A: Maayo.

III. VOCABULARY LIST

basahon	reading material, something to read
bilin	leave message/something for someone
kono	he/they say(s), it is said, so it's said

konperensya	conference
dapit	invite
handum	remember, think of
hitabo	happen, occur; event, occurrence
mahitungod	about, concerning, regarding
plaka	phonograph record, recorded disc
sangpit	mention, call; invite, implore, beseech, call on
tulomanon	program

IV. DRILLS

A. Comprehension:

1. Gipatawag ni Mr. Arellano si Jose kang Juan.

Unsay gipabuhat ni Mr. Arellano?	Gipatawag niya.
Kinsa?	Si Jose.
Kang kinsa?	Kang Juan.

2. Nagsultihanay sila mga 25 minutos sa opisina.

Nag-unsa sila?	Nagsultihanay.
Mga pila ka minuto?	Mga 25 minutos.
Diin?	Sa opisina.

3. Giingnan ni Mr. Arellano si Jose mahitungod sa konperensya sa mga maestra.

Kinsay ingnan ni Mr. Arellano?	Si Jose.
Mahitungod sa unsa?	Sa konperensya.
Konperensya sa unsa?	Sa mga maestra.

4. Paggawas niya sa opisina nakit-an siya ni Juan.

Nakit-an siya ni kinsa?	Ni Juan.
Kanus-a?	Paggawas niya.
Diin siya gikan?	Sa opisina.

5. Pagkita nilang duha, gipangutana siya ni Juan kung unsay gisulti ni Mr. Arellano kaniya.

Unsay nahitabo pagkita nilang duha?	Gipangutana siya ni Juan.
Unsay iyang gipangutana?	Kung unsay gisulti ni Mr. Arellano.

6. Nitubag siya nga niingon si Mr. Arellano nga kinahanglang buhaton niya ang tulomanon sa konperensya una muabot ang mga maestra.

Unsay gitubag niya?	Nitubag siya nga dunay ingon ni Mr. Arellano kaniya.
Unsay iyang giingon?	Niingon siya nga kinahanglang buhaton niya ang tulomanon sa konperensya.
Kanus-a?	Una muabot ang mga maestra.

B. Repetition and Conversion:

1. Benefactive Focus: Non-Factual

Kuhaan ni Juan si Pedro ug basahon.
Hulatan ni Anita si Maria ug panihapon unya.
Sulatan ni Bella si Ramon.
Kuyogan ni Leon si Cristina.
Hatagan ni Filimon si Rosa ug rosas.
Binlan ni Tomas si Jose ug kwarta.
Buhatan ni Simon si Clara ug lamesa.
Bisitahan ni Tina si Alicia ugma.
Balikan ni Melanie si Nestor ug sulat sa Lunes.
Palitan ni Roberto si Eduardo ug plaka.

2. Benefactive Focus: Factual

Gikuhaan ni Juan si Pedro ug basahon gahapon.
Gihulatan ni Anita si Maria ug panihapon ganina.
Gisulatan ni Bella si Ramon sa niaging semana.
Gikuyogan ni Leon si Cristina gabii.
Gihatagan ni Filimon si Rosa ug rosas gahapon sa hapon.
Gibinlan ni Tomas si Jose ug kwarta ganina.
Gibuhatan ni Simon si Clara ug lamesa gahapon sa buntag.
Gibisitahan ni Tina si Alicia gabii.
Gibalikan ni Melanie si Nestor ug sulat gahapon.
Gipalitan ni Roberto si Eduardo ug plaka sa niaging bulan.

3. Si Pedro kuhaan ni Juan ug basahon.
   Si Maria hulatan ni Anita ug panihapon unya.
   Si Ramon sulatan ni Bella.
   Si Cristina kuyogan ni Leon.
   Si Rosa hatagan ni Filimon ug rosas.
   Si Jose binlan ni Tomas ug kwarta.
   Si Clara buhatan ni Simon ug lamesa.
   Si Alicia bisitahan ni Tina ugma.
   Si Nestor balikan ni Melani ug sulat sa Lunes.
   Si Eduardo palitan ni Roberto ug plaka.

4. Gikuhaan siya niya ug basahon gahapon.
   Gihulatan ako nimo ug panihapon ganina.
   Gisulatan siya nila sa niaging semana.
   Gikuyogan kamo namo gabii.
   Gihatagan kami niya ug rosas gahapon sa hapon.
   Gibinlan kita nila ug kwarta ganina.
   Gibuhatan sila nato ug lamesa gahapon sa buntag.
   Gibisitahan ka nako gabii.
   Gibalikan ka namo ug sulat gahapon.
   Gipalitan siya niya ug plaka sa niaging bulan.

C. Repetition:

Benefactive Focus: Afactual

Pangitai si Mariano ug medyas.
Kuhai si Pedro ug basahon.
Sulati si Ramon ug sulat.
Kuyogi si Cristina sa party.
Hatagi si Rosa ug gasa.
Binli si Jose ug kwarta.
Buhati si Clara ug lamesa.
Bisitahi si Alicia ugma.
Baliki si Nestor karong hapon.
Paliti si Eduardo ug plaka.

D. Conversion:

Cue Sentence:	Pangitai	si Mariano	ug medyas.
Conversion:	Pangitai	kini	niini.

1. Kuhai si Pedro ug basahon.
   _____ kana niana.

2. Sulati si Ramon ug sulat.
   _____ kadto niadto.

3.Kuyogi si Cristina sa party.
_____ kana sa party.

4.Hatagi si Rosa ug gasa.
_____ kini niini.

5.Binli si Jose ug kwarta.
_____ kadto niadto.

6.Buhati si Clara ug lamesa.
_____ kini niini.

7.Bisitahi si Alicia ugma.
_____ kana ugma.

8.Baliki si Nestor karong hapon.
_____ kadto karong hapon.

9.Paliti si Eduardo ug plaka.
_____ kini niini.

E. Repetition:

Goal Focus: Non-Factual

Handumon nimo siya sa tanang panahon.
Sangpiton nila sila kung kinahanglan.
Dapiton niya ikaw sa dili madugay.
Hangyoon namo ikaw nga mutabang.
Pamation niya siya kanunay.
Sundon nila sila karong hapon.
Pasayloon niya siya gihapon.
Tawgon nako ikaw sa telepono.

Benefactive Focus: Non-Factual

Awitan niya siya ug balitaw.
Balakan nako sila ug balak.

F. Conversion:

C.S.: Handumon nimo siya sa tanang panahon.
(a) Siya, handumon nimo sa tanang panahon.
(b) Siya imong handumon sa tanang panahon.

1.Sangpiton nila sila kung kinahanglan.
(a) _____.
(b) _____.

2.Dapiton niya ikaw sa dili madugay.
(a) _____.
(b) _____.

3.Hangyoon namo ikaw nga mutabang.
(a) _____.
(b) _____.

4.Pamation niya siya kanunay.
(a) _____.
(b) _____.

5.Sundon nila sila karong hapon.
(a) _____.
(b) _____.

6.Pasayloon niya siya gihapon.
(a) _____.
(b) _____.

7.Tawgon nako ikaw sa telepono.
(a) _____.
(b) _____.

8.Awitan niya siya ug balitaw.
(a) _____.
(b) _____.

9.Balakan nako sila ug balak.
(a) _____.
(b) _____.

G. Conversion:

Cue Sentence: Handumon nimo siya ugma.
Conversion: Gihandum nimo siya gahapon.

sangpit	_____	nila sila gabii.
dapit	_____	niya ikaw sa niaging adlaw.
hangyo	_____	namo ikaw karong hapon.
pamati	_____	niya siya kaniadtong udto.
sunod	_____	nila sila sa niaging bulan.
pasaylo	_____	niya siya ganina sa buntag.

tawag _____ nako ikaw sa niaging Hwebes.

awit _____ niya siya ug balitaw sa tungang gabii.

balak _____ nako sila ug balak ganina.

H. Substitution: Movable Slot

1. Handumon nimo siya sa tanang panahon.
_____ nato _____.
_____ ninyo _____.
_____ sila _____.
_____ kami _____.
Pangitaon _____.
Tawgon _____.
_____ oras.

2. Sangpiton nila sila kung kinahanglan.
_____ nato _____.
_____ namo _____.
_____ niya _____.
_____ ako _____.
_____ kamo _____.
Lutoan _____.
Tabangan _____.
_____ ighuman niya.
Sulatan _____.
Tawgon _____.

3. Pamation niya siya kanunay.
_____ si Pedro _____.
_____ sila si Juan _____.
_____ ang bata _____.
_____ mga babae _____.
Pasayloon _____.
_____ ni Ana _____.
_____ nila ni Josefa _____.
_____ sa inahan _____.
Awitan _____.

4. Dapiton niya ikaw sa labing dali.
_____ ni Nena _____.
_____ siya _____.
_____ sunod adlaw.
Balakan _____.
_____ nila ni Pedro _____.

_____ kita _____.
_____ semana.
Hangyoon _____.
_____ si Ana _____.
_____ ninyo _____.
Bisitahan _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Verb	Class:	(-an)	(-on)
	Focus:	Benefactive	Goal
	Aspect:	Factual (gi- -an)	(gi-)
		Non-Factual (-an)	(-on)
		Afactual (-i)/ (i-)	(-a/-ha)/ (-i)/(i-)

The topic of a benefactive focus construction is the one for whom an action is performed. (cf. Lessons 26, 31).

The topic of a goal focus construction is the direct object of the action. (cf. Lessons 24, 30, 31).

LESSON 37

Structural Content: Cumulative Review: Verbs
Focus: Goal, Benefactive
Mood: Factual, Non-Factual, Afactual

Setting: Three PCVs are eating in a restaurant

Nangaon ang tulo ka PCV sa restawran

I. DIALOGUE

Pablo, please pass the salt.	A: Pablo, palihog itunol ang asin.
Just a second, Marta, because Jorge has it. Do you want me to pass you the pepper?	B: Karon na, Marta, kay tua pa ni Jorge. Gusto mo bang itunol ko kanimo ang pamyenta?
Never mind, this food is hot enough. Thanks anyway.	A: Ayaw na, kay gihalangan na ako niining sud-ana. Salamat lang.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Pablo, please pass the salt.	A: Pablo, palihog itunol ang asin.
please pass the salt	palihog (i)tunol [ang] asin
Just a second, Marta, because Jorge has it.	B: Karon na, Marta, kay tua pa ni Jorge.
later, Marta because there still with Jorge	karon [na], Marta kay tua [pa] [ni] Jorge
Do you want me to pass you the pepper?	Gusto mo bang itunol ko kanimo ang pamyenta?
want you pass me to you the pepper	gusto mo [ba(ng)] (i)tunol ko kanimo [ang] pamyenta

Never mind, this food is hot enough. Thanks anyway.

A: Ayaw na, kay gihalangan na ako niining sud-ana. Salamat lang.

don't [already]	ayaw [na]
because hot	kay (gi)halang(an)
[already] I	[na] ako
this dish	niini(ng) sud-an(a)
thanks [only]	salamat [lang]

III. RELATED UTTERANCES

What's for lunch?	Unsay paniudto?
The food smells good.	Humot kaayo ang pagkaon.
Please pass the salt.	Palihog ipasa ang asin.
Let's wash our hands before eating.	Manghunaw kita una mukaon.
Pray before eating.	Mangadye una mukaon.
Pray after eating.	Mangadye human mukaon.
Excuse me, I'll get up.	Tabi, mutindog ako.
Chew the food well.	Usapa ang pagkaon pag-ayo.
Don't swallow the food.	Ayaw lamona ang pagkaon.

IV. VOCABULARY LIST

abo	ash; native stove
bagyo	typhoon, storm
balhin	transfer, move to another location
balod	wave
baroto	native canoe with outriggers, banca, boat
basa	wet
koral	fence
dagsa	drift
dasmag	bump against, run into
gisa	saute
hangin	wind, air
himo	make, do
hunaw	wash hands

ilaga	rat, mouse
lamon	devour, eat ravenously, gulp
lasang	forest
lat-as	cross
latos	spank, whip, lash
lung-ag	cook rice/corn by boiling/ steaming
lupad	fly
mananggiti	tuba gatherer
masakiton	sick person, patient
pamyenta	ground pepper, pepper corns
pasa	pass, hand over
sinelas/tsinelas	slippers
sudlay	comb
tab-ang	tasteless, lacking taste/ seasonings
tabanog	kite
tabas	cut out a pattern (to be sewn)
tak-ob	cover
tanggo	tango
tualya	towel
tukod	catch
tulisan	robber
tunol	hand over, pass
usap	chew, munch
utaw	iron, press

V. DRILLS

A. Comprehension:

Alas dose kadto. Nagkaon ang tulo ka mga higala, si Pablo, Marta ug si Jorge. Pagkaon nila, gi-pangayo ni Marta kang Pablo ang asin kay tab-ang ang utanon. Wala dayon ipasa ni Pablo kang Marta ang asin kay didto pa ni Jorge. Gipangutana ni Jorge kung kinahanglan ba niya ang pamyenta. Gi-tubag ni Marta nga halang na ang sud-ang iyang gikaon.

1. Alas dose kadto.

Unsay orasa kadto? Alas dose kadto.

2. Nagkaon ang tulo ka mga higala, si Pablo, Marta ug si Jorge.

Nag-unsa ang tulo?	Nagkaon ang tulo.
Kinsa?	Ang mga higala.
Kinsa ang mga higala?	Si Pablo, Marta ug si Jorge.

3. Pagkaon nila, gipangayo ni Marta kang Pablo ang asin kay tab-ang ang utanon.

Pag-unsa nila?	Pagkaon nila.
Unsay gipangayo ni Marta?	Gipangayo ni Marta ang asin.
Kang kinsa?	Kang Pablo.
Ngano man?	Kay tab-ang ang utanon.

4. Wala dayon ipasa ni Pablo kang Marta ang asin kay didto pa ni Jorge.

Unsay wala dayon ipasa ni Pablo?	Ang asin.
Kang kinsa?	Kang Marta.
Ngano man?	Kay didto pa.
Ni kinsa?	Ni Jorge.

5. Gipangutana ni Jorge kung kinahanglan ba niya ang pamyenta.

Kinsay nangutana?	Si Jorge.
Unsay gipangutana niya?	Kung kinahanglan ang pamyenta.

6. Gitubag ni Marta nga halang na ang sud-ang iyang gikaon.

Unsay halang na?	Ang sud-an.
Kinsang sud-an?	Ni Marta.

B. Repetition and Conversion:

1. Giinit niya ang pansit ganina.	Giinit niini ang pansit ganina.
Gilung-ag nila ang kan-on sa abo.	Gilung-ag niana ang kan-on sa abo.
Gigisa nako ang karneng baboy kagabii.	Gigisa niadto ang karneng baboy kagabii.
Giplansa ni Lita ang tualya nako.	Giplansa niini ang tualya nako.

Gilatos niya ang anak nga lalake niya.	Gilatos niana ang anak nga lalake niya.
Gilangoy ni Pepe ang dakong suba.	Gilangoy niadto ang dakong suba.
Gitak-ob sa mutsatsa ang plato sa pagkaon.	Gitak-ob niini ang plato sa pagkaon.
Gisilhig sa inahan ang mga sagbot.	Gisilhig niana ang mga sagbot.
Giinom sa mananggiti ang tuba.	Giinom niadto ang tuba.
Gitahi sa sastre ang kamisadentro ni Manoy.	Gitahi niini ang kamisa-dentro ni Manoy.
Gitukob sa iring ang ilaga.	Gitukob niana ang ilaga.
Gidasmag sa bata ang bisikleta sa bato.	Gidasmag niadto ang bisi-kleta sa bato.
Gilupad sa hangin ang tabanog.	Gilupad niadto ang tabanog.
Gidagsa sa balod ang baroto.	Gidagsa niana ang baroto.
Gikaon nato ang karneng baboy kagahapon.	Gikaon niini ang karneng baboy kagahapon.
Gilat-as sa tulisan ang lasang.	Gilat-as niadto ang lasang.
Gigisi niya ang medyas nako.	Gigisi niana ang medyas nako.
2.Gihatag niya ang sudlay nako.	Ihatag ang sudlay nako.
Gibaligya nako ang manok nato.	Ibaligya ang manok nato.
Gitanom ni Tatay ang bulak nila.	Itanom ang bulak nila.
Gisayaw nimo ang tanggo.	Isayaw ang tanggo.
Gilabay niya ang sagbot nila.	Ilabay ang sagbot nila.
Gikanta niya ang awit nako.	Ikanta/Kantaha ang awit nako.
Gigasto nato ang atong kwarta.	Igasto /Gastoha ang atong kwarta.
Giandam ni Luisa ang katre namo.	Iandam/Andama ang katre namo.
3.Gipalit nimo ang bolpen niya.	Palita ang bolpen niya.
	Ipalit ako sa bolpen niya.

Giluto nila ang sud-an namo.
Iluto kami ug sud-an namo.

Lutoa ang sud-an namo.

Gitahi niya ang sinina nako.
Itahi ako sa sinina nako.

Tahia ang sinina nako.

Gitabas ni Clara ang sinina.
Itabas si Clara sa sinina.

Tabasa ang sinina.

Gihimo ni Ninay ang blusa niya.
Ihimo siya ug blusa niya.

Himoa ang blusa niya.

Gitubag ni Manang ang telepono nimo.
Itubag ako sa telepono nako.

Tubaga ang telepono nimo.

Gihuman niya ang saya nato.
Ihuman kami sa saya namo.

Humana ang saya nato.

Gidawat niya ang sulat.
Idawat ako sa sulat niya.

Dawata ang sulat.

Gipatay niya ang langgam nila.
Ipatay siya sa langgam nila.

Patya ang langgam nila.

Gidala nako ang libro niya.
Idala ako sa libro niya.

Dad-a ang libro niya.

Gibalik nimo ang pitaka nako.
Ibalik ako sa pitaka nako.

Balika/Ibalik ang pitaka nako.

Giayo ni Manoy ang koral nila.
Iayo si Manoy sa koral nila.

Ayoha ang koral nila.

Gilipay ni Lola ang bata nako.
Ilipay ako sa bata nako.

Lipaya ang bata nako.

C. Conversion:

Cue Sentence: Gihatag niya ang sudlay nako.
(a) Neg. (F) : Wala niya ihatag ang sudlay nako.
(b) Neg. (N-F): Dili niya ihatag ang sudlay nako.

1. Gibaligya nako ang manok nato.
   (a) Wala nako ibaligya _____.
   (b) Dili _____.

2. Gitanom ni Tatay ang bulak nila.
   (a) Wala itanom ni Tatay _____.
   (b) Dili _____.

3. Gisayaw nimo ang tanggo.
   (a) Wala nimo sayawa _____.
   (b) Dili ____ sayawon _____.

4. Gilabay niya ang sagbot nila.
   (a) Wala niya ilabay _____.
   (b) Dili _____.

5. Gikanta niya ang awit nako.
   (a) Wala niya kantaha _____.
   (b) Dili ____ kantahon _____.

6. Gigasto nato ang atong kwarta.
   (a) Wala nato gastoha _____.
   (b) Dili ____ gastohon _____.

7. Giandam ni Luisa ang katre namo.
   (a) Wala andama ni Luisa _____.
   (b) Dili andamon _____.

8. Gipalit nimo ang bolpen niya.
   (a) Wala nimo palita _____.
   (b) Dili ____ paliton _____.

9. Giluto nila ang sud-an namo.
   (a) Wala nila lutoa _____.
   (b) Dili ____ lutoon _____.

10. Gitahi niya ang sinina nako.
    (a) Wala niya tahia _____.
    (b) Dili ____ tahion _____.

11. Gitabas ni Clara ang sinina.
    (a) Wala tabasa ni Clara _____.
    (b) Dili tabason _____.

12. Gihimo ni Ninay ang blusa niya.
    (a) Wala himoa ni Ninay _____.
    (b) Dili himoon _____.

13. Gitubag ni Manang ang telepono nimo.
    (a) Wala tubaga ni Manang _____.
    (b) Dili tubagon _____.

14. Gihuman niya ang saya nato.
    (a) Wala niya humana _____.
    (b) Dili ____ humanon _____.

15. Gidawat niya ang sulat.
    (a) Wala niya dawata _____.
    (b) Dili ____ dawaton _____.

16. Gipatay niya ang langgam nila.
    (a) Wala niya patya _____.
    (b) Dili ____ patyon _____.

17. Gidala nako ang libro niya.
    (a) Wala nako dad-a _____.
    (b) Dili ____ dad-on _____.

18. Gibalik nimo ang pitaka nako.
    (a) Wala nimo ibalik _____.
    (b) Dili ____ balikon _____.

19. Giayo ni Manoy ang koral nila.
    (a) Wala ayoha ni Manoy _____.
    (b) Dili _____.

20. Gilipay ni Lola ang bata nako.
    (a) Wala lipaya ni Lola _____.
    (b) Dili lipayon _____.

D. Conversion:

1. Gihatag niya ang sudlay nako.
   _____ akong sudlay.

2. Gibaligya nako ang manok nato.
   _____ _____ atong manok.

3. Gipalit niya ang bolpen nimo.
   _____ imong bolpen.

4. Giluto nila ang sud-an namo.
   _____ among sud-an.

5. Gitahi niya ang sinina nako.
   _____ akong sinina.

6. Gitanom ni Tatay ang bulak nila.
   _____ ilang bulak.

7. Gihimo ni Ninay ang blusa niya.
   _____ iyang blusa.

8. Gitubag ni Manang ang telepono nimo.
   _____ imong telepono.

9. Gikanta niya ang awit nako.
   _____ akong awit.

10. Gihuman niya ang sayaw nato.
    _____ atong sayaw.

11. Gipatay niya ang langgam nila.
    _____ ilang langgam.

12. Gidala nako ang libro niya.
    _____ iyang libro.

13. Gibalik nimo ang pitaka nako.
    _____ akong pitaka.

13. Giayo ni Manoy ang koral nila.
    _____ ilang koral.

14. Giandam ni Luisa ang katre namo.
    _____ among katre.

15. Gilipay ni Lola ang bata nako.
_____ akong bata.

16. Gilabay niya ang sagbot nila.
_____ ilang sagbot.

E. Conversion:

1. Gikuha nako ang pantalon ni Tatay.
   (a) Gikuha ba nako ang pantalon ni Tatay?
   (b) Kuhaon ba nako ang pantalon ni Tatay?

2. Giutaw niya ang saya ni Nanay.
   (a) Giutaw ba niya ang saya ni Nanay?
   (b) Utawon ba niya ang saya ni Nanay?

3. Gilat-as sa tulisan ang dakong bukid.
   (a) Gilat-as ba sa tulisan ang dakong bukid?
   (b) Lat-ason ba sa tulisan ang dakong bukid?

4. Giguba sa bagyo ang balay namo.
   (a) Giguba ba sa bagyo ang balay namo?
   (b) Gub-on ba sa bagyo ang balay namo?

5. Giluto ang utan ni Paula.
   (a) Giluto ba ang utan ni Paula?
   (b) Lutoon ba ang utan ni Paula?

6. Giayo namo ang koral nila.
   (a) Giayo ba namo ang koral nila?
   (b) Ayohon ba namo ang koral nila?

7. Gidagsa sa dakong balod ang baroto.
   (a) Gidagsa ba sa dakong balod ang baroto?
   (b) Idagsa ba sa dakong balod ang baroto?

8. Gihayhay nila ang mga nilabhan nako.
   (a) Gihayhay ba nila ang mga nilabhan nako?
   (b) Ihayhay ba nila ang mga nilabhan nako?

9. Gibasa ni Lita ang sinelas nako.
   (a) Gibasa ba ni Lita ang sinelas nako?
   (b) Basahon ba ni Lita ang sinelas nako?

10. Gibalhin sa mutsatso ang mga tanom.
    (a) Gibalhin ba sa mutsatso ang mga tanom?
    (b) Balhinon ba sa mutsatso ang mga tanom?

F. Question & Answer:

1. Gihayhay ba nimo ang pantalon ni Tatay?
   (a) Oo, gihayhay nako ang pantalon ni Tatay.
   (b) Wala, wala nako ihayhay _____.

2. Giplansa ba niya ang akong blusa?
   (a) Oo, giplansa niya ang imong blusa.
   (b) Wala, wala niya plantsaha _____.

3. Gidala ba sa doktor ang masakiton?
   (a) Oo, gidala sa doktor ang masakiton.
   (b) Wala, wala niya dad-a _____.

4. Gilabay ba niya ang libro nako?
   (a) Oo, gilabay niya ang libro nimo.
   (b) Wala, wala niya labaya _____.

5. Giabre ba nila ang sulat ni Nanay?
   (a) Oo, giabre nila ang sulat ni Nanay.
   (b) Wala, wala nila abreha _____.

6. Giayo ba ni Tatay ang koral nato?
   (a) Oo, giayo ni Tatay ang koral nato.
   (b) Wala, wala ayoha ni Tatay ang koral nato.

7. Gitubag ba niya ang telepono kagahapon?
   (a) Oo, gitubag niya ang telepono kagahapon.
   (b) Wala, wala niya tubaga _____.

8. Gihimo ba ni Nanay ang blusa nimo?
   (a) Oo, gihimo ni Nanay ang blusa nako.
   (b) Wala, wala himoa ni Nanay _____.

9. Giandam ba ni Lola ang pagkaon ni Tatay?
   (a) Oo, giandam ni Lola ang pagkaon ni Tatay.
   (b) Wala, wala niya andama _____.

10. Gipatay ba ninyo ang langgam nako?
    (a) Oo, gipatay namo ang langgam nimo.
    (b) Wala, wala namo patya _____.

11. Giplansa ba nimo ang sinina niya?
    (a) Oo, giplansa nako ang sinina niya.
    (b) Wala, wala nako plansaha _____.

G. Expansion:

1. Palihog itunol ang asin.

Manang	Palihog itunol ang asin, Manang.
kay duol ra nimo	Palihog itunol ang asin, Manang, kay duol ra nimo.

2. Lamian ang pagkaon.

sa kapiteriya	Lamian ang pagkaon sa kapiteriya.
kagahapon	Lamian ang pagkaon sa kapiteriya kagahapon.
sa udto	Lamian ang pagkaon sa kapiteriya kagahapon sa udto.

3. Gihayhay ang sinina.

mga	Gihayhay ang mga sinina.
namo	Gihayhay ang mga sinina namo.
ganina	Gihayhay ang mga sinina namo ganina.
sa buntag	Gihayhay ang mga sinina namo ganina sa buntag.

4. Gidagsa ang kahoy.

dakong	Gidagsa ang dakong kahoy.
niadtong usa ka semana	Gidagsa ang dakong kahoy niadtong usa ka semana.
nga niagi	Gidagsa ang dakong kahoy niadtong usa ka semana nga niagi.
sa dagkong balod	Gidagsa ang dakong kahoy sa dagkong balod niadtong usa ka semana nga niagi.
sa baybayon	Gidagsa ang dakong kahoy sa dagkong balod sa baybayon niadtong usa ka semana nga niagi.

Supplementary Materials

Lessons 36-37

I.

#1. Dialogue

A: Ana, palihog ihatag kanang libroha ig-abot ni Juanita.
B: Unsang orasa siya muabot?
A: Ambot lang, pero hulata una ka mulakaw. Pusta aron dili mahugaw.
B: Oo, hala sige. Ig-abot nimo sa lungsod, ipalit ko ug usa ka yardang lasong asul.
A: Oo.

Vocabulary:

laso	ribbon
mahugaw	to get dirty
nahinumduman	remembered
pusta	wrap up, cover

#2. Narrative

Mulakaw na si Dading nianang nahinumduman niyang muhapit si Juanita sa ilang balay aron kuhaon ang librong iyang pahulaman niya. Nagpapalihog siya kang Anang siya na lang ang muhatag sa libro inig-abot ni Juanita. Gipahinumduman sab niya si Ana nga puston ang libro aron dili mahugaw.

Pangutana:

1. Nganong muhapit si Juanita sa balay nila ni Ana ug ni Dading?
2. Kahibalo ba sila kung unsang orasa siya muhapit?
3. Unsay gipabuhat ni Dading kang Ana?
4. Asa paingon si Dading?
5. Unsay gipabuhat ni Ana kang Dading?

II.

#1. Dialogue

A: Tsik, pautanga ra ako ug usa ka gantang bugas ug usa ka kartong mantika. Iapil na lang sa lista, ha?
B: Uy taas na kaayo ang imong lista. O tan-awa.
A: Kining tawhana sab ay! Morag dili ko mubayad!
B: Bitaw, wala ka mubayad niadtong semanang niagi.
A: Sige na, pautanga lang ko karon. Saad lagi, mubayad ko igkasweldo sa akong bana.
B: Karon na lang gyud ha. Dili ka gani mubayad walay utang-utang.

Vocabulary:

apil	include
mantika	lard, shortening
saad lagi	(I) promise
tsik	(contraction of Intsik) - 'Chinese'

#2. Narrative

Niadto si Elisa sa tindahan sa Intsik aron mu-utang. Dili na siya pautangon sa Intsik kay daghan na kaayo ang iyang mga utang. Pero gi-pautang na lang siya kay nisaad siyang mubayad sa tanang utang niya igkasweldo sa iyang bana.

Pangutana:

1. Nganong niadto si Elisa sa tindahan?
2. Kang kinsang tindahana?
3. Unsay iyang utangon sa Intsik?
4. Nganong dili siya pautangon?
5. Unsay gisulti sa Intsik kaniya?
6. Nganong gipautang na lang siya?

LESSON 38

Structural Content: Verb: (maka-) class
Focus: Actor
Mood: Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

Setting: The PCVs go swimming in the ocean. Mangaligo ang mga PCV sa dagat.

I. DIALOGUE

Do you know how to swim?	A: Makamao ka bang mulangoy?
Yes, a little.	B: Oo, dyutay lang.
Would you like to come with me?	A: Gusto ka bang muuban kanako?
Yes, but what time can we come back?	B: Oo, pero unsang orasa kita makabalik?
At two o'clock, perhaps.	A: Tingali sa alas dos.
Good, that way I'll be able to study my lesson.	B: Maayo, aron makatuon ako sa akong leksyon.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Do you know how to swim? A: Makamao ka bang mulangoy?

able to know you swim (maka)mao ka [ba(ng)] (mu)langoy

Yes, a little. B: Oo, dyutay lang.

little [only] dyutay [lang]

Would you like to come with me?

like you
accompany me

A: Gusto ka bang muuban kanako?

gusto ka [ba(ng)]
(mu)uban kanako

Yes, but what time can we come back?

yes but
what time
we can return

B: Oo, pero unsang orasa kita makabalik?

oo pero
unsa(ng) oras(a)
kita (maka)balik

At two o'clock, perhaps.

perhaps
at two o'clock

A: Tingali sa alas dos.

tingali
[sa] alas dos

Good, that way I'll be able to study my lesson.

good so that
able to study I
my lesson

B: Maayo, aron makatuon ako sa akong leksyon.

maayo aron
(maka)tuon ako
[sa] ako(ng) leksyon

III. VOCABULARY LIST

dungog	hear
hinumdum	remember, recall
lumba	race
mahitungod	about, concerning, regarding
mao	know, have knowledge of
pagtulon-an	lesson
piknik	picnic

IV. DRILLS

A. Comprehension:

Giimbitar ni Eddie si Luis sa dagat aron mangaligo. Gipangutana ni Eddie si Luis kung makahibalo siyang mulangoy. Gitubag ni Luis nga dyutay lang kono, mao nga muuban siya niya. Pero gipangutana una niya kung unsang orasa sila makabalik kay igbalik gusto siyang magtuon sa iyang leksyon.

1. Giimbitar ni Eddie si Luis sa dagat aron mangaligo.

Kinsay giimbitar ni Eddie?	Si Luis.
Asa niya giimbitar?	Sa dagat.
Mag-unsa sila sa dagat?	Mangaligo.

2. Gipangutana ni Eddie si Luis kung makahibalo ba siyang mulangoy.

Unsay gipangutana ni Eddie?	Kung makahibalo ba si Luis mulangoy.

3. Gitubag ni Luis nga dyutay lang kono, mao nga muuban siya niya.

Unsay gitubag ni Luis?	Dyutay lang.
Kang kinsa siya muuban?	Kaniya.

4. Pero gipangutana una niya kung unsang orasa sila makabalik kay igbalik gusto siyang magtuon sa iyang leksyon.

Unsay gipangutana niya?	Unsang orasa sila makabalik.
Mag-unsa siya igbalik?	Magtuon.
Unsay iyang tun-an?	Ang iyang leksyon.

B. Repetition and Conversion:

Non-Factual:	Factual:
Makatudlo ako sa prime-rong grado.	Nakatudlo ako sa prime-rong grado.
Makaluto siya ug lami nga sud-an.	Nakaluto siya ug lami nga sud-an.
Makalaba kita sa karsones.	Nakalaba kita sa karsones.
Makatrabaho sila sa uma.	Nakatrabaho sila sa uma.
Makahimo kamo ug "lesson plan".	Nakahimo kamo ug "lesson plan".
Makasayaw siya sa programa.	Nakasayaw siya sa programa.
Makakanta kita sa "auditorium".	Nakakanta kita sa "auditorium".
Makasulti siya ug hinay kaayo.	Nakasulti siya ug hinay kaayo.

Makakaon ang inahan niini.	Nakakaon ang inahan niini.
Makainom ang inahan ug ang anak.	Nakainom ang inahan ug ang anak.
Makatuon ang estudyante sa gabii.	Nakatuon ang estudyante sa gabii.
Makalakaw kamo sa bukid.	Nakalakaw kamo sa bukid.
Makahinumdum sila sa estorya.	Nakahinumdum sila sa estorya.
Makahunahuna siya sa pag-anhi.	Nakahunahuna siya sa pag-anhi.
Makadagan si Pedro sa lumba.	Nakadagan si Pedro sa lumba.
Makasulat sila ug sulat.	Nakasulat sila ug sulat.
Makabasa kita sa iyang libro.	Nakabasa kita sa iyang libro.
Makalingkod na ang mga bata.	Nakalingkod na ang mga bata.
Makatindog sila sa taliwala sa dalan.	Nakatindog sila sa taliwala sa dalan.
Makatulog kami dinhi.	Nakatulog kami dinhi.
Makapalit si Ana ug isda sa merkado.	Nakapalit si Ana ug isda sa merkado.
Makabaligya sila ug sud-an.	Nakabaligya sila ug sud-an.
Makalimpyo ang lalake sa kwarto.	Nakalimpyo ang lalake sa kwarto.
Makakuha ako ug tambis.	Nakakuha ako ug tambis.
Makadawat ang iyang igsoon ug sulat.	Nakadawat ang iyang igsoon ug sulat.
Makahatag ang inahan ug maayong pagtulon-an.	Nakahatag ang inahan ug maayong pagtulon-an.
Makadula ang mga bata dinhi.	Nakadula ang mga bata dinhi.

C. Substitution: Movable Slot

Wala ako makatudlo.	Dili ako makatudlo.
____ siya _____.	____ siya _____.
____ kami _____.	____ kami _____.
_____ makalangoy.	_____ makalangoy.
____ si Pedro _____.	____ si Pedro _____.
_____ makakita.	_____ makakita.
_____ ganina.	_____ ugma.

____ kita _____
_____.
_____ makatuon
_____.
____ kamo _____
_____.
_____
gahapon.
_____ makasulat
_____.
_____
gabii.
_____ makadula
_____.
____ ka _____
_____.

____ kita _____
____.
_____ makatuon ____.
____ kamo _____.
_____ unya.
_____ makasulat ____.
_____
karon.
_____ makadula
_____.
____ ka _____
_____.

D. Conversion:

1. Makalimpyo ba siya sa salog?
   (a) Dili ba siya makalimpyo sa salog?
   (b) Wala _____?

2. Makabaligya ba kamo?
   (a) Dili ba makabagligya kamo?
   (b) Wala _____?

3. Makatindog ba si Pedro?
   (a) Dili _____?
   (b) Wala _____?

4. Makabasa ba si Tirso?
   (a) Dili _____?
   (b) Wala _____?

5. Makadungog ba kamo?
   (a) Dili _____?
   (b) Wala _____?

6. Makatindog ba sila ug dugay?
   (a) Dili _____?
   (b) Wala _____?

7. Makalingkod ba ang bata dinhi?
   (a) Dili _____?
   (b) Wala _____?

8. Makadagan ba ang kabayo ug kusog?
   (a) Dili _____?
   (b) Wala _____?

9. Makalaba ba ang igsoon ni Ana?
   (a) Dili _____?
   (b) Wala _____?

E. Expansion and Question & Answer:

1. Nakatudlo ako.

Ug unsa?	Ininglis.
Unsay gradoha?	Primerong grado.
Diin?	Rizal Elementary School.
Kanus-a?	Sa niaging tuig.

Nakatudlo ako ug Ininglis sa primerong grado sa Rizal Elementary School sa niaging tuig.

2. Nakaluto siya.

Ug unsa?	Sud-an.
Nga unsa?	Lami.
Diin?	Kusina.
Ni kinsa?	Tess.

Nakaluto siya ug laming sud-an sa kusina ni Tess.

3. Nakalaba ka.

Ug unsa?	Karsones.
Ni kinsa?	Juan.
Kanus-a?	Gahapon.
Ngano man?	Wala na siyay karsones.
Nga unsa?	Limpyo.

Nakalaba ka sa karsones ni Juan gahapon kay wala na siyay limpyong karsones.

4. Nakatrabaho sila.

Diin?	Uma.
Ni kinsa?	Don Pedro.
Kanus-a?	Niaging bulan.
Ngano man?	Ting-tanom na.

Nakatrabaho sila sa uma ni Don Pedro sa niaging bulan kay ting-tanom na.

5. Nakahimo kamo.

Ug unsa?	"Lesson plan".
Para sa unsa?	Matematika.
Unsay gradoha?	Primerong grado.
Unsang eskwelahana?	Rizal Elementary School.

Nakahimo kamo ug "lesson plan" para sa Matematika sa primerong grado sa Rizal Elementary School.

6. Nakasayaw siya.

Ug unsa?	'Tinikling'.
Uban ni kinsa?	Ruben.
Diin?	Programa.
Kanus-a?	Gabii.

Nakasayaw siya ug 'Tinikling' uban ni Ruben sa programa gabii.

7. Nakakanta kita.

Diin?	"Auditorium".
Kanus-a?	Gabii.
Ngano man?	Dunay programa alang ni Gobernador Rodriguez.

Nakakanta kita sa "auditorium" gabii kay dunay programa alang ni Gobernador Rodriguez.

8. Nakasulti siya.

Kang kinsa?	Rosario.
Mahitungod sa unsa?	Piknik.
Kanus-a?	Karong Sabado.
Diin?	Talisay.
Ngano man?	Gusto siyang muuban kanila.

Nakasulti siya kang Rosario mahitungod sa piknik karong Sabado sa Talisay kay gusto siyang muuban kanila.

9. Nakakaon ang inahan.

Ug unsa?	Adobo.
Diin?	Balay.
Ni kinsa?	Mrs. Abelardo.
Kanus-a?	Niaging semana.

Nakakaon ang inahan ug adobo sa balay ni Mrs. Abelardo sa niaging semana.

F. Conversion:

1. Makainom ang inahan ug ang anak.
   (a) Wala pa makainom ang inahan ug ang anak.
   (b) Dili na makainom ang inahan ug ang anak.

2. Makatuon ang estudyante sa gabii.
   (a) Wala pa makatuon ang estudyante kagabii.
   (b) Dili na _____ karong gabii.

3. Makalakaw kamo sa bukid.
   (a) Wala pa kamo makalakaw sa bukid.
   (b) Dili na _____.

4. Makahinumdum sila sa estorya.
   (a) Wala pa sila makahinumdum sa estorya.
   (b) Dili na _____.

5. Makahunahuna siya sa pag-anhi.
   (a) Wala pa siya makahunahuna sa pag-anhi.
   (b) Dili na _____.

6. Makadagan si Pedro sa lumba.
   (a) Wala pa makadagan si Pedro sa lumba.
   (b) Dili na _____.

7. Makasulat sila ug sulat.
   (a) Wala pa sila makasulat ug sulat.
   (b) Dili na _____.

8. Makabasa kita sa iyang libro.
   (a) Wala pa kita makabasa sa iyang libro.
   (b) Dili na _____.

9. Makalingkod na ang mga bata.
   (a) Wala pa makalingkod ang mga bata.
   (b) Dili na _____.

10. Makatindog sila sa taliwala sa dalan.
    (a) Wala pa sila makatindog sa taliwala sa dalan.
    (b) Dili na _____.

G. Conversion and Substitution:

1. Makatulog kami dinhi.
Mahimo kaming makatulog dinhi.
Kinahanglan kaming makatulog dinhi.
Gusto kaming makatulog dinhi.

2. Makapalit si Ana ug isda sa merkado.
Mahimong makapalit si Ana ug isda sa merkado.
Kinahanglang _____.
Gustong _____.

3. Makabaligya sila ug sud-an.
Mahimo silang makabaligya ug sud-an.
Kinahanglan _____.
Gusto _____.

4. Makalimpyo ang lalake sa kwarto.
Mahimong makalimpyo ang lalake sa kwarto.
Kinahanglang _____.
Gustong _____.

5. Makakuha ako ug tambis.
Mahimo akong makakuha ug tambis.
Kinahanglan _____.
Gusto _____.

6. Makadawat ang iyang igsoon ug sulat.
Mahimong makadawat ang iyang igsoon ug sulat.
Kinahanglang _____.
Gustong _____.

7. Makahatag ang inahan ug maayong pagtulon-an.
Mahimong makahatag ang inahan ug maayong pagtulon-an.
Kinahanglang _____.
Gustong _____.

8. Makadula ang mga bata dinhi.
Mahimong makadula ang mga bata dinhi.
Kinahanglang _____.
Gustong _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Verb: (maka-) class
Focus: Actor
Mood : Non-Factual (maka-)
Factual (naka-)

The (maka-) class verb is in the aptative aspect, i.e. it carries the meaning of
a) the possibility of a certain action happening, or
b) the ability or capability to do the action designated by the verb base.

LESSON 39

Structural Content: Verb: (maka-) class
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

Setting: Petra, a household helper, looks for a job.	Si Petra, usa ka binatonan, nangita ug trabaho.

I. NARRATIVE

Petra is a laundrywoman and a cook but now she does not have a job. Today she saw a sign in front of a blue house that needed a laundrywoman. She was asked by the owner of the house if she could launder, cook, clean and sew. Petra said that she can launder, cook and clean but she cannot sew.	Si Petra labandera ug kusinera pero karon wala siyay trabaho. Karong adlawa nakakita siya ug pahibalo atubangan sa asul nga balay nga kinahanglan ug labandera. Gipangutana siya sa tagbalay kung makalaba, makaluto, makalimpyo ug makatahi ba siya. Niingon si Petra nga makalaba, makaluto ug makalimpyo siya pero dili siya makatahi.

II. NARRATIVE BREAKDOWN

Petra is a laundrywoman and a cook but now she does not have a job.	Si Petra labandera ug kusinera pero karon wala siyay trabaho.
Petra laundrywoman and cook but now does not have she work	[si] Petra labandera ug kusinera pero karon wala siya(y) trabaho

Today she saw a sign in front of a blue house that needed a laundry-woman.

today
was able to see she
sign in fron
of blue house
that needed
laundrywoman

Karong adlawa nakakita siya ug pahibalo atubangan sa asul nga balay nga kinahanglan ug labandera.

karon(g) adlaw(a)
(naka)kita siya
[ug] pahibalo atubangan
[sa] asul [nga] balay
[nga] kinahanglan
[ug] labandera

She was asked by the owner of the house if she could launder, cook, and sew.

asked she
owner of the house
if can launder,
can cook, can clean
and can sew
she

Gipangutana siya sa tagbalay kung makalaba, makaluto, makalimpyo ug makatahi ba siya.

(gi)pangutana siya
[sa] tagbalay
kung (maka)laba
(maka)luto, (maka)limpyo
ug (maka)tahi [ba]
siya

Petra said that she can launder, cook and clean but she cannot sew.

said Petra
that can launder,
can cook and
can clean she
but not she
can sew

Niingon si Petra nga makalaba, makaluto ug makalimpyo siya pero dili siya makatahi.

(ni)ingon [si] Petra
[nga] (maka)laba
(maka)luto ug
(maka)limpyo siya
pero dili siya
(maka)tahi

III. VOCABULARY LIST

kantora	choir member, caroler, chorister
daug	win
daygon	Christmas carol
halamanan	garden
hiwa	slice, cut
humol	wet, soak
letra	letter of the alphabet, lettering

mamon	cup cake, individual sponge cakes
pahibalo	notice, advertisement, sign
payag	hut
sabaw	soup, broth
sabut	understand, comprehend
tagbalay	owner of the house
trato	boy/girl friend, sweetheart, lover
usahay	sometimes

IV. DRILLS

A. Comprehension:

Kinsa si Petra?

Unsa ang iyang trabaho?

Nakakita ba siya ug pahibalo?

Diin siya makakita ug pahibalo?

Unsa ang kinahanglan sa tagbalay?

Unsa ang gipangutana sa tagbalay?

Makalaba, makaluto ug makalimpyo ba si Petra?

Makatahi ba sab si Petra?

B. Repetition and Conversion:

1. Makasakay kita ug dyipni ugma.	Nakasakay kita ug dyipni kagahapon.
Makadula ako ug "bowling" karong Domingo.	Nakadula ako ug "bowling" niadtong Domingo.
Makasayaw kita karong gabii.	Nakasayaw kita kagabii.
Makasulti ang "trainees" ug Cebuano karon.	Nakasulti ang "trainees" ug Cebuano kagahapon.
Makakanta kamo sa "auditorium" unya sa gabii.	Nakakanta kamo sa "auditorium kagabii.
Makatubag ang bata sa pangutana ugma sa udto.	Nakatubag ang bata sa pangutana kagahapon sa udto.
Makabasa sila sa ilang libro sa sunod hapon.	Nakabasa sila sa ilang libro sa niaging hapon.
Makasulat ikaw ug sulat karon dayon.	Nakasulat ikaw ug sulat kaganina.

Makalingkod kita sa bangko sa Hwebes.	Nakalingkod kita sa bangko sa Hwebes.
Makatanom ang magdadaro ug mais kada tuig.	Nakatanom ang magdadaro ug mais kada tuig.
Makatrabaho ang labandera sa balay kada buntag.	Nakatrabaho ang labandera sa balay kada buntag.
Makabuhat si Rosita ug mamon unya.	Nakabuhat si Rosita ug mamon ganina.
Makahatag ug pinaskohan ang apohan karong Pasko.	Nakahatag ug pinaskohan ang apohan niadtong Pasko.
Makagasto kita ug dako kada sweldo.	Nakagasto kita ug dako kada sweldo.
Makahapit ako nimo unya sa kaadlawon.	Nakahapit ako nimo ganina sa kaadlawon.
Makaihap ang mga bata hangtud sa usa ka gatos sunod adlaw.	Nakaihap ang mga bata hangtud sa usa ka gatos sa niaging adlaw.
Makapelde ang sugal kada gabii.	Nakapelde ang sugal sa niaging gabii.
2. Dili ako makalaba pero makahugas ako unya.	Wala ako makalaba pero nakahugas ako ganina.
Dili siya makaluto pero makalimpyo siya ugma.	Wala siya makaluto pero nakalimpyo siya gahapon.
Dili ka makalangoy pero makahumol ka sunod Domingo.	Wala ka makalangoy pero nakahumol ka niadtong Domingo.
Dili kamo makakanta pero makasayaw kamo ugma sa buntag.	Wala kamo makakanta pero nakasayaw kamo gahapon sa buntag.
Dili sila makasakay pero akalakaw sila usahay.	Wala sila makasakay pero nakalakaw sila usahay.
Dili si Rosa makatahi pero makatabas siya kada adlaw.	Wala si Rosa makatahi pero nakatabas siya kada adlaw.
Dili si Florencio makatokar pero makakanta siya sunod semana.	Wala si Florencio makatokar pero nakakanta siya sa niaging semana.
Dili ang "trainee" makatindog pero makalingkod siya karong hapon.	Wala ang "trainee" makatindog pero nakalingkod siya ganinang hapon.
Dili ang maestra makaluto pero makahiwa siya ugma sa hapon.	Wala ang maestra makaluto pero nakahiwa siya gahapon sa hapon.

Dili kita makasabut pero makahibalo kita usahay.	Wala kita makasabut pero nakahibalo kita kanunay.
Dili si Vivian ug si Greta makakita pero makadungog sila unya sa panihapon.	Wala si Vivian ug si Greta makakita pero nakadungog sila ganina sa panihapon.
Dili ako makagusto pero makapalit ako sunod bulan.	Wala ako makagusto pero nakapalit ako sa niaging bulan.

C. Substitution: Movable Slot

1. Makahatag ako ug pinaskohan.
   _____ regalo.
   _____ siya _____.
   _____ kwarta.

2. Makainit ang bata ug tubig.
   _____ lalake _____.
   _____ si Jose _____.
   _____ sabaw.

3. Makahimo siya ug balay.
   _____ ang karpintero _____.
   Makapalit _____.
   _____ amahan _____.
   _____ kwarto.

4. Makadaug si Lorna ug si Dory sa dula.
   _____ sila _____.
   _____ basketbol.
   _____ ang mga "trainee" _____.

5. Makaplantsa si Jose sa iyang karsones.
   _____ panyo.
   _____ ang maestro _____.
   _____ ilang ____.

6. Makapalit ako ug medyas.
   _____ siya _____.
   Makabaligya _____.
   _____ ang tindera _____.
   _____ korbata.
   Makatahi _____.
   _____ mananahi _____.
   _____ terno.

7. Makaluto siya ug pansit.
_____ si Gregoria _____.
Makapalit _____.
_____ ang labandera _____.

8. Makahimo sila sa lamesa.
_____ si Iyo _____.
Makabuhat _____.
_____ payag.
Makaabang _____.

9. Nakatubag kami sa panqutana.
_____ ang estudyante _____.
_____ kanta.
Nakakanta _____.
_____ si Tikay _____.
Nakagusto _____.

10. Nakahinumdum ang mga kantora sa daygon.
_____ sila _____.
_____ si Petra _____.
_____ balak.
_____ ang mga estudyante _____.
_____ sulat.

11. Nakaadto siya sa dagat.
_____ si Pedro _____.
Nakalakaw _____.
_____ bukid.
_____ ang bata _____.
Nakalingkod _____.

12. Nakagasto ang kusinera ug kwarta.
_____ sila _____.
_____ si Jaime _____.
_____ oras.
_____ kita _____.

13. Nakagusto siya sa salida.
_____ kami _____.
Nakatan-aw _____.
_____ si Gorio _____.
_____ programa.
Nakasayaw _____.

14. Nakabasa ang igsoon sa sulat.
_____ si Benito _____.
_____ libro.
_____ ako _____.
_____ letra.
_____ ang tagbalay _____.

15. Nakapuyo si Jose ug si Juan sa kwarto.
_____ bapor.
Nakabayad _____.
_____ sila _____.
Nakapalit _____.

D. Expansion and Conversion:

1. Makahimo kami.
_____ ug libro.
_____ ugma.

Nakahimo ____.
_____.
_____ kagahapon.

2. Makatawag siya.
_____ sa iyang trato.
_____ unya.

Nakatawag ____.
_____.
_____ ganina.

3. Makaligo si Nicolas.
_____ ug si Miguelito.
_____ sa "swimming pool".
_____
_____ ugma.
_____
_____ sa buntag.

Nakaligo _____.
_____.
_____.
_____
_____ kagahapon.
_____
_____ sa buntag.

4.Makapalit ang estudyante.
_____ sa merkado.
_____ sa sunod adlaw.

Nakapalit _____.
_____.
_____sa niaging adlaw.

5.Makabaligya ang tindera.
_____ ug balut.
_____ sa sunod Sabado.

Nakabaligya _____.
_____.
_____ sa niaging Sabado.

6.Makahangyo ka.
_____ ug ₱2.50.
_____ karon.

Nakahangyo __.
_____.
_____ kaganina.

7.Makatudlo ang mga "trainee".
_____ sa ilang leksyon.
_____ sa sunod bulan.

Nakatudlo _____.
_____.
_____ sa niaging bulan.

8.Makakaon kamo.
_____ ug balut.
_____ sa sunod tuig.

Nakakaon ____.
_____.
_____ sa niaging tuig.

9.Makainom ang mga apohan.
_____ ug serbesa.
_____ sa sunod semana.

Nakainom _____.
_____.
_____ sa niaging semana.

10. Makaadto kita.
_____ ug tanan.
_____ sa syudad.
_____ ugma.
_____ sa gabii.

Nakaadto ____.
_____.
_____.
_____ kagahapon.
_____ sa gabii.

11. Makatahi ang mananahi.
_____ ug terno.
_____ ugma.
_____ sa hapon.

Nakatahi _____.
_____.
_____ kagahapon.
_____ sa hapon.

12. Makatabas ako.
_____ sa panapton.
_____ karong gabii.

Nakatabas ___.
_____.
_____ kagabii.

13. Makalakaw ang bata.
_____ ug gamay.
_____ sa sunod buntag.

Nakalakaw _____.
_____.
_____ sa niaging buntag.

14. Makadagan siya.
_____ sa halamanan.
_____ sa sunod tuig.

454

Nakadagan ____.

_____.

_____ sa niaging tuig.

LESSON 40

Structural Content: Verb: (ma-) class
Focus: Goal
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

Setting: A postal mix-up caused a letter to be picked up by the wrong person.

Nadala ang sulat sa laing tawo.

I. DIALOGUE

Anita, did you receive the letter from your parents yesterday?	A: Anita, nadawat ba nimo gahapon ang sulat nga gikan sa imong ginikanan?
No. Maybe Elsa took it with her. Please, if you should see her, tell her I'd like to have it as soon as possible.	B: Wala ra ba. Tingali, nadala ni Elsa. Palihog, makita gani nimo siya, ingnang gusto nakong makuha dayon kaniya.
Yes, I'll tell her.	A: Oo, ingnon nako siya.
Be sure, now.	B: Basta, ha?
Sure, don't worry. For you, I can't possibly forget.	A: O lagi, ayaw lang kabalaka. Basta ikaw, dili mahimo nakong makalimtan.
Thanks a lot in advance.	B: Daghang salamat daan, ha?
You're welcome.	A: Way sapayan.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Anita, did you receive the letter from your parents yesterday?	A: Anita, nadawat ba nimo gahapon ang sulat nga gikan sa imong ginikanan?

were able to receive
you yesterday
the letter
from your parents

(na)dawat [ba]
nimo gahapon
[ang] sulat
[nga] gikan [sa] imo(ng) ginikanan

No. Maybe Elsa took it with her.

B: Wala ra ba. Tingali, nadala ni Elsa.

none
maybe
was able to bring
Elsa

wala [ra] [ba]
tingali
(na)dala
[ni] Elsa

Please, if you should see her, tell her I'd like to have it as soon as possible.

Palihog, makita gani nimo siya, ingnang gusto nakong makuha dayong kaniya.

please
able to see
[as it were]
you she
tell like I
can get
immediately
her

palihog
(ma)kita
[gani]
nimo siya
ingna(ng) gusto nako(ng) (ma)kuha
dayon(g)
kaniya

Yes, I'll tell her.

A: Oo, ingnon nako siya.

tell I she

ingnon nako siya

Be sure, now.

B: Basta, ha?

provided

basta ha

Sure, don't worry. For you, I can't possibly forget.

A: O lagi, ayaw lang kabalaka. Basta ikaw, dili mahimo nakong makalimtan.

yes [I'm telling you]
don't [only]
be anxious
provided it's you
not do I
can forget

o [lagi]
ayaw [lang] kabalaka
basta ikaw
dili (ma)himo nako(ng) (maka)limtan

Thanks a lot in advance.

B: Daghang salamat daan, ha?

many thanks	daghan(g) salamat
(old) ahead	daan
You're welcome.	A: Way sapayan.

III. VOCABULARY LIST

alkansi	lose (business transaction/ enterprise), receive short end of a deal; loss
kabalaka	apprehension, anxiety
ganansya	profit
sukli	change (money)

IV. DRILLS

A. Comprehension:

Dunay sulat nga niabot para kang Anita gikan sa iyang mga ginikanan gahapon. Wala niya madawat kay sa pagdali ni Elsa, nakalimot siyang ihatag kini kaniya. Mao nga pagkakita ni Anita kang Virginia gipapalihog niyang ingnon si Elsa nga gusto niyang basahon dayon ang sulat gikan sa iyang mga ginikanan. Gitubag ni Virginia nga ingnon niya dayon si Elsa kung magkita sila.

1. Dunay sulat nga niabot para kang Anita gikan sa iyang mga ginikanan gahapon.

Unsay niabot?	Sulat.
Para kang kinsa?	Para kang Anita.
Diin gikan ang sulat?	Gikan sa iyang mga ginikanan.
Kanus-a niabot ang sulat?	Gahapon.

2. Wala niya madawat kay sa pagdali ni Elsa, nakalimot siyang ihatag kini kaniya.

Nganong wala niya madawat?	Kay nakalimot si Elsa nga ihatag kaniya.
Kanus-a nakalimot si Elsa?	Sa pagdali niya.

3. Nao nga pagkakita ni Anita kang Virginia gipapalihog niyang ingnon si Elsa nga gusto niyang basahon dayon ang sulat gikan sa iyang mga ginikanan.

Kinsay gipalihog ni Anita?	Si Virginia.
Unsay gipapalihog ni Anita kang Virginia?	Ingnon si Elsa nga gusto niyang basahon ang sulat.
Kanus-a niya gusto basahon ang sulat?	Dayon.

4. Gitubag ni Virginia nga ingnon niya dayon si Elsa kung magkita sila.

Kung magkita sila, unsay buhaton ni Virginia?	Ingnon si Elsa.

B. Repetition and Conversion:

1. Mahimo namo ang libro ugma.	Nahimo namo ang libro kagahapon.
Matawag niya ang iyang trato unya.	Natawag niya ang iyang trato kaganina.
Malangoy ni Nicolas ug ni Miguelito ang Cebu-Mactan Channel ugma sa buntag.	Nalangoy ni Nicolas ug ni Miguelito ang Cebu-Mactan Channel gahapon sa buntag.
Mapalit sa estudyante ang relo sa sunod adlaw.	Napalit sa estudyante ang relo sa niaging adlaw.
Mabaligya sa tindera ang balut sa sunod Sabado.	Nabaligya sa tindera ang balut sa niaging Sabado.
Mahangyo nimo ang sinina ug singko pesos.	Nahangyo nimo ang sinina ug singko pesos.
Maalkansi sa imong hangyo ang babaye ugma.	Naalkansi sa imong hangyo ang babaye kagahapon.
Maganansya sa tindera ang iyang hangyo unya.	Naganansya sa tindera ang iyang hangyo ganina.
Matudlo sa mga "trainee" ang ilang leksyon sa sunod bulan.	Natudlo sa mga "trainee" ang ilang leksyon sa niaging bulan.
Makaon ninyo ang balut sa sunod tuig.	Nakaon ninyo ang balut sa niaging tuig.

Mainom sa mga apohan ang serbesa sa sunod semana.	Nainom sa mga apohan ang serbesa sa niaging semana.
Maadto natong tanan ang syudad ugma sa gabii.	Naadto natong tanan ang syudad kagabii.
Matahi sa mananahi ang terno ugma sa hapon.	Natahi sa mananahi ang terno kagahapon sa hapon.
Matabas nako ang panapton karong gabii.	Natabas nako ang panapton kagabii.
Malakaw sa gamayng bata ang Hawi sa sunod buntag.	Nalakaw sa gamayng bata ang Hawi sa niaging buntag.
2. Dili nako maluto pero malimpyo nako ugma.	Wala nako maluto pero nalimpyo nako gahapon.
Dili niya makanta pero masayaw niya ugma sa buntag.	Wala niya makanta pero nasayaw niya gahapon sa buntag.
Dili nimo masakay pero malakaw nimo.	Wala nimo masakay pero nalakaw nimo.
Dili namo matahi pero matabas namo.	Wala namo matahi pero natabas namo.
Dili nila matokar pero makanta nila sa sunod semana.	Wala nila matokar pero nakanta nila sa niaging semana.
Dili ni Rose maluto pero mahiwa niya ugma sa sa hapon.	Wala ni Rose maluto pero nahiwa niya gahapon sa hapon.
Dili sa maestra masabut pero mabasa niya.	Wala sa maestra masabut pero nabasa niya.
Dili ni Vida ug ni Belen makita pero madungog nila unya sa panihapon.	Wala ni Vida ug ni Belen makita pero nadungog nila ganina sa panihapon.
3. Mahatag sa apohan ang pinaskohan karong Pasko.	Nahatag sa apohan ang pinaskohan niadtong Pasko.
Magasto nato ang kwarta kada sweldo.	Nagasto nato ang kwarta kada sweldo.
Mahapit ka nako unya sa kaadlawon.	Nahapit ka nako kaganina sa kaadlawon.
Maihap sa mga bata ang mga numero gikan sa usa hangtud sa usa ka gatos sa sunod adlaw.	Naihap sa mga bata ang mga numero gikan sa usa hangtud sa usa ka gatos sa niaging adlaw.

Mapelde nimo ang kwarta sa sugal karong gabii.	Napelde nimo ang kwarta sa sugal kagabii.
Matudlo nako ang Ininglis sa primerong grado.	Natudlo nako ang Ininglis sa primerong grado.
Maluto niya ang laming sud-an.	Naluto niya ang laming sud-an.
Matrabaho nila ang uma.	Natrabaho nila ang uma.
Mahimo ninyo ang "lesson plan".	Nahimo ninyo ang "lesson plan".

C. Conversion:

1. Mahatag sa apohan ang pinaskohan.
   Wala pa ba mahatag sa apohan ang pinaskohan?
   Dili na ba _____?

2. Magasto nato ang kwarta.
   _____?
   _____?

3. Mahapit ka niya.
   _____?
   _____?

4. Maihap sa mga bata ang mga numero.
   _____?
   _____?

5. Mapelde nimo ang kwarta sa sugal.
   _____?
   _____?

6. Matudlo niya ang Ininglis.
   _____?
   _____?

7. Maluto nimo ang laming sud-an.
   _____?
   _____?

8. Matrabaho nila ang uma.
   _____?
   _____?

9. Mahimo ninyo ang "lesson plan".
   _____?
   _____?

D. Substitution: Movable Slot

1. Wala nako matudlo.
____ niya _____.
____ namo _____.
_____ malangoy.
____ ni Pedro _____.
_____ makita.
_____ ganina.
____ nato _____.
____ namo _____.
_____ masulat _____.
_____ gabii.
_____ madula _____.
____ nimo _____.

Dili nako matudlo.
____ niya _____.
____ namo _____.
_____ malangoy.
____ ni Pedro _____.
_____ makita.
_____ unya.
____ nato _____.
____ namo _____.
_____ masulat ____.
_____ karong gabii.
_____ madula _____.
____ nimo _____.

2. Madaug ni Lorna ug ni Dory ang dula.
_____ nila _____.
_____ basketbol.
_____ sa mga "trainee" _____.

3. Maluto niya ang pansit.
_____ ni Alice _____.
Mapalit _____.
_____ sa labandera _____.
Madala _____.

4. Natubag namo ang pangutana.
_____ sa estudyante _____.
_____ sulat.
Nalabay _____.
_____ ni Tikay _____.

5. Nagasto sa kusinera ang kwarta.
_____ nila _____.
_____ ni Jaime _____.
_____ sukli.
_____ nato _____.

6. Nabasa sa igsoon ang sulat.
_____ ni Benito _____.
_____ libro.
_____ nako _____.
_____ letra.
_____ sa bata _____.

7. Mahatag nako ang pinaskohan.
_____ regalo.
_____ niya _____.
_____ kwarta.

8. Mahimo niya ang balay.
_____ sa karpintero _____.
Mapalit _____.
Mabuhat _____.
_____ amahan _____.
_____ kwarto.

9. Mapalit nako ang medyas.
_____ niya _____.
Mabaligya _____.
_____ sa tindera _____.
_____ korbata.

10. Matahi sa inahan ang kamisadentro.
_____ mananahi _____.
_____ terno.
Matabas _____.
_____ sastre _____.
_____ pantalon.

E. Expansion and Conversion:

1. Madagan niya.
_____ ang hawanan.
_____ sa sunod tuig.

Nadagan ____.
_____.
_____ sa niaging tuig.

2. Madula nako.
_____ ang "bowling".
_____ karong Domingo.

Nadula ____.
_____.
_____ niadtong Domingo.

3.Masayaw nato.
_____ ang 'Subli'.
_____ karong gabii.

Nasayaw ____.
_____.
_____ kagabii.

4.Masulti sa mga "trainee".
_____ ang tinuod.
_____ karon.

Nasulti _____.
_____.
_____ kagahapon.

5.Makanta namo.
_____ ang 'Pambansang Awit'.
_____ sa "auditorium".
_____
unya sa gabii.

Nakanta ____.
_____.
_____.
_____
kagabii.

6.Matubag sa bata.
_____ ang pangutana.
_____ ugma.
_____ sa udto.

Natubag _____.
_____.
_____ kagahapon.
_____ sa udto.

7.Mabasa nila.
_____ ang ilang libro.
_____ sa sunod hapon.

Nabasa ____.
_____.
_____ sa niaging hapon.

8.Masulat nimo.
_____ ang estorya.
_____ karon dayon.

Nasulat ____.
_____.
_____ kaganina dayon.

9.Matanom sa magdadaro.
_____ ang mais.
_____ kada tuig.

Natanom _____.
_____.
_____.

10.Matrabaho sa labandera.
_____ ang trabahoon.
_____ sa balay.
_____ kada buntag.

Natrabaho _____.
_____.
_____.
_____.

11.Mabuhat ni Rosita.
_____ ang mamon.
_____ unya.

Nabuhat _____.
_____.
_____ kaganina.

12.Masayaw niya.
_____ ang 'Pandanggo sa Ilaw'.
_____ sa programa.

Nasayaw ____.
_____.
_____.

13.Masulti niya.
_____ ang estorya.
_____ ug hinay.
_____ kaayo.

Nasulti ____.
_____.
_____.
_____.

14.Makaon kini.
_____ sa inahan.
_____ sa kusina.
_____ karon.

Nakaon ____.
_____.
_____.
_____ ganina.

15.Malakaw namo.
_____ ang bukid.
_____ adlaw-adlaw.

Nalakaw ____.
_____.
_____ sa niaging bulan.

16.Mabaligya nila.
_____ ang sud-an.
_____ sa tindera.
_____ sa merkado.

Nabaligya ____.
_____.
_____.
_____.

17.Makuha nako.
_____ ang tambis.
_____ gikan sa punoan.
_____ unya.

Nakuha ____.
_____.
_____.
_____ ganina.

18.Madawat sa iyang igsoon.
_____ ang sulat.
_____ karong hapon.

Nadawat _____.
_____.
_____ ganinang hapon.

V. LEXICAL/GRAMMÀR NOTES

[lagi] - O lagi, ayaw lang kabalaka.

Particle expressing complete assurance and certainty; roughly translated as 'I'm telling you'; 'You can bet on it'; 'sure'.

daan - Daghang salamat daan.

Although daan means 'old', it is used in various Cebuano expressions in different contexts, such as:

Daghang salamat daan	- 'Thanks in advance'
Daang human	- 'ready-made (clothes)'
Daan pa ako	- 'Just as I thought', 'I knew it!'

Verb: (ma-) class*
Focus: Goal
Mood : Factual (na-)
Non-Factual (ma-)
Aspect: Aptative

*This is the second (ma-) class of verbs dealt with in this text. The first identified a neutral aspect of verbs in the actor-focus (cf. Lesson 33), as in

Matulog ako ug dyutay.
Mahadlok ang bata ug ungo.
Mahulog si Nene sa hagdan.

This second classification of (ma-) verbs is in
a) Goal Focus, i.e. the goal or object is the topic of the sentence
b) Aptative Aspect, i.e. it expresses an ability to do an action

c) Active construction

e.g. Makaon sa Amerikano ang balut sa sunod tuig.
Natrabaho nila ang uma.
Magasto niini ang kwarta.

Supplementary Materials

Lessons 38-40

I.

#1. Narrative

Nibisita si Roberto sa usa ka Pilipinong pamilya niadtong Domingong niagi. Niadto lang siya nakaadto kay sa niaging mga semana wala siya makabisita kay daghan ang iyang trabaho sa opisina ug dili siya makalakaw.

Didto siya mukaon ug panihapon. Giandaman siya ug lain-laing sud-an. Giagda siya ni Mrs. Reyes nga kinahanglang mukaon ug daghan aron mutambok. Tungod sa kadaghan sa nakaon niyang adobo ug pansit nga iyang paborito, dili na siya makakaon sa lumpya ug isda. Pero gitagaan lang siya gihapon ni Mrs. Reyes. Gipustan siya niini aron dad-on niya sa iyang balay para sa iyang kaubang walang makaadto.

#2. Dialogue

A: Kaon diha Roberto, ha?
B. Nakakaon gyud ako ani. Kalami tan-awon. Ako man kining mga paborito.
A: Pagbusog lang, ha. O diay, lumpya pa.
B: Ayaw na lang, mas gusto ko sa adobo ug pansit.
A: Aha, dili ka gusto sa akong lumpya ha!
B: Dili sa ingon ana, pero daghan na kaayo ug adobo ug pansit akong nakaon.
A: Kaon pa aron mutambok ka.
B: Husto na lang, dili na gani ako makalihok.

Vocabulary:

Dili sa ingon ana..	That's not the reason why.
giagda	offered, was asked to
gipustan	(food) wrapped (in a dog-ear bag) to take home
paborito	favorite
Pagbusog lang, ha.	(Lit.: 'Fill yourself up') Eat your fill/Eat well

Pangutana:

1. Unsay gibuhat ni Roberto niadtong Domingong niagi?
2. Kang kinsang balay ang iyang giadtoan?
3. Nganong niadtong Domingong niagi lang siya nakaadto?
4. Unsay iyang gibuhat didto?
5. Unsay giluto ni Mrs. Reyes para kaniya?
6. Unsay giingon ni Mrs. Reyes nianang nagkaon sila?
7. Unsay gitubag ni Roberto kaniya?
8. Nganong dili na niya makaon ang lumpya?

II. Dialogue

A: Berto, palihog tan-awa kinsay nagtuktok sa pultahan.
B: Oo, Senyora, kadiyut lang.

(Mga tulo ka minutong niagi...)

A: O, unsa? Kinsa kana? Unsay iyang kinahanglan?
B: Gipangita niya si Marite, pero ako siyang giingnan nga dili mahimo kay wala siyadinhi karon.
A: Imo ba siyang giingnan kanus-a siya makabalik aron makigsulti kang Marite?
B: Wala na nako masultihi kay nilakaw dayon.

Vocabulary:

makigsulti	talk to
nagtuktok	is knocking
Senyora	Mrs., ma'am

Pangutana:

1. Unsa si Berto?
2. Unsay iyang gibuhat?
3. Unsay kinahanglan sa tawong nagtuktok?
4. Nganong wala mahimo ang iyang kinahanglan?
5. Nganong wala siya maiingni ni Berto kung kanus-a siya makabalik?

III. Dialogue

A: Makapangutana ba ako kanimo?
B: Unsa man?
A: Asa man ta makapalit ug sapatos nga "stateside"?
B: Ngano, dili ka ba gusto sa binuhat dinhi sa Pilipinas?
A: Gusto kaayo, pero dili man paigo ug dili lig-on.
B: Sus, kaarte nimo uy! Ang binuhat sa Marikina lig-on kaayo ug nindot sab.
A: Basig baho ang panit.
B: Di man, sulayi lang.

Vocabulary:

baho	smelly, stinks
binuhat	made in, manufactured in
Kaarte nimo!	How pretentious you are!/ You're too sophisticated!
lig-on	sturdy, durable
paigo	fit
panit	leather, skin
sulayi	try (imperative)

Pangutana:

1. Unsay gipangutana ni Arturo?
2. Nganong gusto siya ug "stateside" nga sapatos?
3. Nganong dili siya gusto ug sapatos nga binuhat sa Pilipinas?
4. Unsay giingon sa iyang gipangutan-an?
5. Unsang klaseng sapatosa ang gihimo sa Marikina?

LESSON 41

Structural Content: Verb: (ma- -an/-han) class
Focus: Goal, Locative
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

Setting: Fe and her friend are discussing their living expenses.

Nagsulti-sulti si Fe ug ang iyang amiga bahin sa ilang mga gastohanan sa balay.

I. DIALOGUE

Fe, have you already paid your electric bill?	A: Fe, nabayran na ba nimo ang imong utang sa suga?
Yes, I have already paid it but I haven't paid my house rent for October yet.	B: Oo, nabayran na nako pero wala pa nako mabayri ang akong abangan sa balay sa bulan sa Oktubre.
Why?	A: Ngano man?
Because if I pay it now I won't have any money later for shopping when I go to Cebu.	B: Kay kung bayran nako [illegible]on wala na unya akoy kwartang ipamalit ig-adto nako sa Cebu.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Fe, have you already paid your electric bill?	A: Fe, nabayran na ba nimo ang imong utang sa suga?
were able to pay already you your debt for light	(na)bayr(an) [na] [ba] nimo [ang] imo(ng) utang [sa] suga

Yes, I have already paid it but I haven't paid my house rent for October yet.

B: Oo, nabayran na nako pero wala pa nako mabayri ang akong abangan sa balay sa bulan sa Oktubre.

was able to pay
already I
but not yet I
hole to pay
my rent
for house
for month of October

(na)bayr(an)
[na] nako
pero wala [pa] nako
(ma)bayr(i)
[ang] ako(ng) abangan
[sa] balay
[sa] bulan [sa] Oktubre

Why?

A: Ngano man?

why [tell me]

ngano [man]

Because if I pay it now I won't have any money later for shopping when I go to Cebu.

B: Kay kung bayran nako karon wala na unya akoy kwartang ipamalit ig-adto nako sa Cebu.

because if
pay I now
none already later
I money
to buy
when go I
to Cebu

kay kung
bayr(an) nako karon
wala [na] unya
ako(y) kwarta(ng)
(ipa)malit
(ig-)adto nako
[sa] Cebu

III. RELATED UTTERANCES

Don't tell me!	Syaro sad!
I don't believe you.	Di ko mutuo.
It's true.	Bitaw.
Nothing in particular.	Bisag unsa lang.
If it strikes my fancy.	Basta magustohan nako.
All right then, it's up to you.	O hala, naa ra na nimo.

IV. VOCABULARY LIST

bo:da	embroider; embroidery
madre	nun, female religious (mother, sister)
punda	pillow case
samok	messy, disturbed; trouble
sumbong	tattle, tale-bear, report

V. DRILLS

A. Repetition:

Mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
Nabordahan sa madre ang punda niadtong Martes.

Mapintalan sa panday ang balay ugma sa buntag.
Napintalan sa panday ang balay kagahapon sa buntag.

Magustohan nimo ang among pyesta karong Hwebes.
Nagustohan nimo ang among pyesta niadtong Hwebes.

Maabangan ninyo ang kwarto unyang hapon.
Naabangan ninyo ang kwarto ganinang hapon.

Mahugasan sa binatonan ang mga plato.
Nahugasan sa binatonan ang mga plato.

Mahunahunaan niya ang pag-anhi.
Nahunahunaan niya ang pag-anhi.

Mahinumduman namo ang imong retrato.
Nahinumduman namo ang imong retrato.

Malimpyohan ni Ramon ang kwarto.
Nalimpyohan ni Ramon ang kwarto.

Malabhan sa labandera ang mga karsones.
Nalabhan sa labandera ang mga karsones.

Mabayran sa dalaga ang iyang utang.
Nabayran sa dalaga ang iyang utang.

Masabtan sa mga eskwela ang leksyon.
Nasabtan sa mga eskwela ang leksyon.

Mahibaloan sa mga PCT ang tinuod.
Nahibaloan sa mga PCT ang tinuod.

Makit-an sa mga tawo ang karosa.
Nakit-an sa mga tawo ang karosa.

. . . .

Madaganan nato ang bag-ong "airport" sa Mactan karon.
Nadaganan nato ang bag-ong "airport" sa Mactan kagahapon.

Maculgan sa mga bata ang bag-ong katre.
Natulgan sa mga bata ang bag-ong katre.

Malangyan sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar.
Nalangyan sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar.

Masakyan nato ang dyip ugma.
Nasakyan nato ang dyip kagahapon.

Malingkoran nila ang bangko sa Lunes.
Nalingkoran nila ang bangko niadtong Lunes.

B. Conversion:

1a. Mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
Mabordahan ba sa madre ang punda karong Martes?

b. Nabordahan sa madre ang punda niadtong Martes.
Nabordahan ba sa madre ang punda niadtong Martes?

2a. Mapintalan sa panday ang balay ugma sa buntag.
Mapintalan ba sa panday ang balay ugma sa buntag?

b. Napintalan sa panday ang balay kagahapon sa buntag.
Napintalan ba sa panday ang balay kagahapon sa buntag?

3a. Magustohan nimo ang among pyesta karong Hwebes.
Magustohan ba nimo ang among pyesta karong Hwebes?

b.Nagustohan nimo ang among pyesta niadtong Hwebes.
Nagustohan ba nimo ang among pyesta niadtong Hwebes?

4a.Maabangan ninyo ang kwarto unyang hapon.
Maabangan ba ninyo ang kwarto unyang hapon?

b.Naabangan ninyo ang kwarto ganinang [illegible]on.
Naabangan ba ninyo ang kwarto ganinang hapon?

5a.Mahugasan sa binatonan ang mga plato.
Mahugasan ba sa bintonan ang mga plato?

b.Nahugasan sa binatonan ang mga plato.
Nahugasan ba sa binatonan ang mga plato?

6a.Mahunahunaan niya ang pag-anhi.
Mahunahunaan ba niya ang pag-anhi?

b.Nahunahunaan niya ang pag-anhi.
Nahunahunaan ba niya ang pag-anhi?

7a.Mahinumduman namo ang imong retrato.
Mahinumduman ba namo ang imong retrato?

b.Nahinumduman namo ang imong retrato.
Nahinumduman ba namo ang imong retrato?

8a.Malimpyohan ni Ramon ang kwarto.
Malimpyohan ba ni Ramon ang kwarto?

b.Nalimpyohan ni Ramon ang kwarto.
Nalimpyohan ba ni Ramon ang kwarto?

9a.Malabhan sa labandera ang mga karsones.
Malabhan ba sa labandera ang mga karsones?

b.Nalabhan sa labandera ang mga karsones.
Nalabhan ba sa labandera ang mga karsones?

10a.Mabayran sa dalaga ang iyang utang.
Mabayran ba sa dalaga ang iyang utang?

b.Nabayran sa dalaga ang iyang utang.
Nabayran ba sa dalaga ang iyang utang?

11a.Masabtan sa mga eskwela ang leksyon.
Masabtan ba sa mga eskwela ang leksyon?

b.Nasabtan sa mga eskwela ang leksyon.
Nasabtan ba sa mga eskwela ang leksyon?

12a.Mahibaloan sa mga PCT ang tinuod.
Mahibaloan ba sa mga PCT ang tinuod?

b.Nahibaloan sa mga PCT ang tinuod.
Nahibaloan ba sa mga PCT ang tinuod?

13a.Makit-an sa mga tawo ang karosa.
Makit-an ba sa mga tawo ang karosa?

b.Nakit-an sa mga tawo ang karosa.
Nakit-an ba sa mga tawo ang karosa?

14a.Madaganan nato ang bag-ong "airport" sa Mactan karon.
Madaganan ba nato ang bag-ong "airport" sa Mactan karon?

b.Nadaganan nato ang bag-ong "airport" sa Mactan kagahapon.
Nadaganan ba nato ang bag-ong "airport" sa Mactan kagahapon?

15a.Matulgan sa mga bata ang bag-ong katre.
Matulgan ba sa mga bata ang bag-ong katre?

b.Natulgan sa mga bata ang bag-ong katre.
Natulgan ba sa mga bata ang bag-ong katre?

16a.Malangyan sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar.
Malangyan ba sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar?

b.Nalangyan sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar.
Nalangyan ba sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar?

17a.Masakyan nato ang dyip ugma.
Masakyan ba nato ang dyip ugma?

b.Nasakyan nato ang dyip kagahapon.
Nasakyan ba nato ang dyip kagahapon?

18a.Malingkoran nila ang bangko sa Lunes.
Malingkoran ba nila ang bangko sa Lunes?

b.Nalingkoran nila ang bangko niadtong Lunes.
Nalingkoran ba nila ang bangko niadtong Lunes?

C. Repetition: Short responses to (B)

1a.Mabordahan ba sa madre ang punda karong Martes?	
Oo, mabordahan niya.	Dili, dili niya mabordahan.
b.Nabordahan ba sa madre ang punda niadtong Martes?	
Oo, nabordahan niya.	Wala, wala niya mabordahi.
2a.Oo, mapintalan niya.	Dili, dili niya mapintalan.
b.Oo, napintalan niya.	Wala, wala niya mapintali.
3a.Oo, magustohan nako.	Dili, dili nako magustohan.
b.Oo, nagustohan nako.	Wala, wala nako magustohi.
4a.Oo, maabangan namo.	Dili, dili namo maabangan.
b.Oo, naabangan namo.	Wala, wala namo maabangi.
5a.Oo, mahugasan niya.	Dili, dili niya mahugasan.
b.Oo, nahugasan niya.	Wala, wala niya mahugasi.
6a.Oo, mahunahunaan niya.	Dili, dili niya mahunahunaan.
b.Oo, nahunahunaan niya.	Wala, wala niya mahunahunai.
7a.Oo, mahinumduman ninyo.	Dili, dili ninyo mahinumduman.
b.Oo, nahinumduman ninyo.	Wala, wala ninyo mahinumdumi.
8a.Oo, malimpyohan niya.	Dili, dili niya malimpyohan.
b.Oo, nalimpyohan niya.	Wala, wala niya malimpyohi.
9a.Oo, malabhan niya.	Dili, dili niya malabhan.
b.Oo, nalabhan niya.	Wala, wala niya malabhi.
10a.Oo, mabayran niya.	Dili, dili niya mabayran.
b.Oo, nabayran niya.	Wala, wala niya mabayri.
11a.Oo, masabtan nila.	Dili, dili nila masabtan.
b.Oo, nasabtan nila.	Wala, wala nila masabti.
12a.Oo, mahibaloan nila.	Dili, dili nila mahibaloan.
b.Oo, nahibaloan nila.	Wala, wala nila mahibaloi.
13a.Oo, makit-an nila.	Dili, dili nila makit-an.
b.Oo, nakit-an nila.	Wala, wala nila makit-i.
14a.Oo, madaganan nato.	Dili, dili nato madaganan.
b.Oo, nadaganan nato.	Wala, wala nato madagani.

15a.Oo, matulgan nila. Dili, dili nila matulgan.
b.Oo, natulgan nila. Wala, wala nila matulgi.

16a.Oo, malangyan nila. Dili, dili nila malangyan.
b.Oo, nalangyan nila. Wala, wala nila malangyi.

17a.Oo, masakyan nato. Dili, dili nato masakyan.
b.Oo, nasakyan nato. Wala, wala nato masakyi.

18a.Oo, malingkoran nila. Dili, dili nila malingkoran.
b.Oo, nalingkoran nila. Wala, wala nila malingkori.

D. Substitution: Movable Slot

1. Malabhan ni Jose ang iyang karsones.
_____ panyo.
_____ sa maestro _____.
_____ ilang _____.

2. Mapintalan nila ang lamesa.
_____ ni Iyo _____.
Mabuhatan _____.
_____ payag.
Maabangan _____.

3. Mahinumduman sa mga kantora ang daygon.
_____ nila _____.
_____ ni Petra _____.
_____ sa mga estudyante _____.
_____ sulat.

4. Nadaganan niya ang tugkaran.
_____ ni Pedro _____.
Nalakawan _____.
_____ bukid.
_____ sa bata _____.
Nakit-an _____.

5. Nagustohan niya ang salida.
_____ namo _____.
_____ ni Gorio _____.
_____ programa.
_____ si Pedro.
Nasayawan namo _____.

6. Nabayran ni Jose ug ni Juan ang kwarto.
_____ bapor.
Naabangan _____.
_____ nila _____.
Nasakyan _____.

E. Conversion:

1a. Mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
Dili mabordahan sa madre ang punda karong Martes.

b. Nabordahan sa madre ang punda niadtong Martes.
Wala mabordahi sa madre ang punda niadtong Martes.

2a. Dili mapintalan sa panday ang balay ugma sa buntag.
b. Wala mapintali _____ kagahapon __
_____.

3a. Dili nimo magustohan ang among pyesta karong Hwebes.
b. Wala ____ magustohi _____ niadtong ____.

4a. Dili ninyo maabangan ang kwarto unyang hapon.
b. Wala _____ maabangi _____ ganinang _____.

5a. Dili mahugasan sa binatonan ang mga plato.
b. Wala mahugasi _____.

6a. Dili niya mahunahunaan ang pag-anhi.
b. Wala ____ mahunahunai _____.

7a. Dili namo mahinumduman ang imong retrato.
b. Wala ____ mahinumdumi _____.

8a. Dili malimpyohan ni Ramon ang kwarto.
b. Wala malimpyohi _____.

9a. Dili malabhan sa labandera ang mga karsones.
b. Wala malabhi _____.

10a. Dili mabayran sa dalaga ang iyang utang.
b. Wala mabayri _____.

11a. Dili masabtan sa mga eskwela ang leksyon.
b. Wala masabti _____.

12a.Dili mahibaloan sa mga PCT ang tinuod.
b.Wala mahibaloi _____.

13a.Dili makit-an sa mga tawo ang karosa.
b.Wala makit-i _____.

14a.Dili nato madaganan ang bag-ong "airport" sa Mactan karon.
b.Wala ____ madagani _____ kagahapon.

15a.Dili matulgan sa mga bata ang bag-ong katre.
b.Wala matulgi _____.

16a.Dili malangyan sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar.
b.Wala malangyi _____ _____.

17a.Dili nato masakyan ang dyip ugma.
b.Wala ____ masakyi _____ kagahapon.

18a.Dili nila malingkoran ang bangko sa Lunes.
b.Wala ____ malingkori _____ niadtong _____.

F. Conversion:

1a.Dili mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
Dili ba mabordahan sa madre ang punda karong Martes?
b.Wala mabordahi sa madre ang punda niadtong Martes.
Wala ba mabordahi sa madre ang punda niadtong Martes?

2a.Dili ba mapintalan sa panday ang balay ugma sa buntag?
b.Wala __ mapintali _____ kagahapon _____?

3a.Dili ba nimo magustohan ang among pyesta karong Hwebes?
b.Wala _____ magustohi _____ niadtong _____?

4a.Dili ba ninyo maabangan ang kwarto unyang hapon?
b.Wala _____ maabangi _____ ganinang _____?

5a.Dili ba mahugasan sa binatonan ang mga plato?
b.Wala __ mahugasi _____?

6a.Dili ba niya mahunahunaan ang pag-anhi?
b.Wala _____ mahunahunai _____?

7a.Dili ba namo mahinumduman ang imong retrato?
b.Wala _____ mahinumdumi _____?

8a.Dili ba malimpyohan ni Ramon ang kwarto?
b.Wala __ malimpyohi _____?

9a.Dili ba malabhan sa labandera ang mga karsones?
b.Wala __ malabhi _____?

10a.Dili ba mabayran sa dalaga ang iyang utang?
b.Wala __ mabayri _____?

11a.Dili ba masabtan sa mga eskwela ang leksyon?
b.Wala __ masabti _____?

12a.Dili ba mahibaloan sa mga PCT ang tinuod?
b.Wala __ mahibaloi _____?

13a.Dili ba makit-an sa mga tawo ang karosa?
b.Wala __ makit-i _____?

14a.Dili ba nato madaganan ang bag-ong "airport" sa Mactan karon?
b.Wala _____ madagani _____
_____ kagahapon?

15a.Dili ba matulgan sa mga bata ang bag-ong katre?
b.Wala __ matulgi _____?

16a.Dili ba malangyan sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar?
b.Wala __ malangyi _____
_____?

17a.Dili ba nato masakyan ang dyip ugma?
b.Wala _____ masakyi _____ kagahapon?

18a.Dili ba nila malingkoran ang bangko sa Lunes?
b.Wala _____ malingkori _____ niadtong Lunes?

G. Expansion:

1. Nag-ingon.
_____ siya.
_____ nga mabordahan. / makaborda.
_____ sa / ang inahan niya.
_____
ang / sa sinina.
_____
_____ ugma.

2. Niingon.
_____ si Rosita.
_____ nako.
_____ nga mapintalan. / makapintal.
_____ sa / ang panday.
_____
ang / sa balay.
_____
_____ karong Martes.

3. Giingnan.
_____ sila.
_____ ni Bebing.
_____ nga nadaganan. / nakadagan.
nato.
_____ kita.
ang / sa
_____
bag-ong "airport".
_____
_____ sa Mactan.
_____
_____ kagahapon.

4.Ingnan.
_____ siya.
_____ namo.
_____ nga magustohan. makagusto.
nimo.
_____ ka.
_____ ang sa among pyesta.
_____
_____ karong Hwebes.

5.Nagsulti.
_____ ang tag-iya.
_____ nga naabangan. nakabayad.
ninyo.
_____ kamo.
ang
_____ sa kwarto.
_____
_____ ganinang hapon.

6.Nisulti.
_____ ang agawon.
_____ nga nahugasan. nakahugas.
sa
_____ ang binatonan.
_____
ang
sa mga plato.

7.Gisultihan.
_____ kami.
_____ ni Paterno.
_____ nga nahunahunaan. nakahunahuna.
niya.
_____ siya.
_____
ang
sa pag-anhi.

8. Sultihan.

_____ kamo.
_____ nila.
_____ nga nalimpyohan. / nakalimpyo.
_____ ni / si Ramon.
_____ ang / sa kwarto.

H. Comprehension:

Gikapoy kaayo si Mister gikan sa klase niya sa Universidad sa San Carlos. Nakit-an niya ang iyang katre nga samok kaayo kay natulgan sa mga bata. Gipangita niya ang mga bag-ong karsones nga gipalit ni Misis para kaniya. Wala niya makit-i kay nalabhan diay sa labandera. Nahibaloan niya kini kay nisumbong man si Dodoy, ang kamanghurang anak niya. Nasuko kaayo siya niining hitaboa.

Naunsa si Mister?	Gikapoy kaayo.
Diin siya gikan?	Sa klase niya.
Unsang klaseha?	Sa Universidad sa San Carlos.
Unsay nakit-an niya?	Ang iyang katre.
Nga unsa?	Nga samok kaayo.
Ngano man?	Kay natulgan sa mga bata.
Unsay iyang gihimo?	Gipangita niya.
Ang unsa?	Ang mga bag-ong karsones.
Nga unsa?	Nga gipalit.
Ni kinsa?	Ni Misis.
Para ni kinsa?	Para kaniya.
Nakit-an ba niya?	Wala niya makit-i.
Ngano man?	Kay nalabhan diay.
Ni kinsa?	Sa labandera.
Nahibaloan ba niya kini?	Oo, nahibaloan niya kini.
Giunsa niya paghibalo?	Nisumbong man si Dodoy.
Kinsa si Dodoy?	Ang kamanghurang anak niya.
Naunsa siya?	Nasuko.
Unsang kasukoa?	Nasuko kaayo.
Sa unsa?	Niining hitaboa.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

unsa - Unsa is used here to mean 'how'

unsaon ...?	(Non-Factual, Goal)
giunsa ...?	(Factual, Goal)
unsang kasukoa?	'How angry?'

Verb: (ma- -an/-han) class

Focus:	Goal, Locative	
Mood:	Non-Factual	(ma- -an/-han)
	Factual	(na- -an/-han)
	Afactual	(ma- -i/-hi)
Aspect:	Aptative	

1. The (ma- -an/-han) class is in the passive goal focus construction and corresponds to the (ma-) class, active goal focus construction (cf. Lesson 40).

   These two goal-focus aptative verb classes differ, however, in that certain verb bases take only one or the other affix.

2. Both Goal and Locative focus constructions in the aptative aspect use the same verbal affixes of the (ma- -an/-han) class.

   In the Goal focus construction, the topic of the sentence is the receiver or object of the action, e.g.

   Mapintalan nila ang lamesa.
   Nalabhan sa labandera ang karsones.

   In the Locative focus construction, the topic is the place in which a certain action is done, e.g.

   Matulgan sa mga bata ang bag-ong katre.
   Nalangyan sa mga bisita ang "swimming pool".

3. Negation is expressed by:
   a) dili for the Non-factual mood
   b) wala for the Factual mood

   In the Goal and Locative Focus constructions in this lesson, wala is used with the Afactual mood to express past or continuing action, e.g.

   Wala nila magustohi ang among pyesta gahapon.
   Wala malabhi sa labandera ang mga karsones.

LESSON 42

Structural Content: Cumulative Review of Verbs:
Focus: Goal, Benefactive
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual

Setting: Letty and her friend accompany the PCVs to Karbun.

Ubanan nila ni Letty ang mga PCV sa Karbun.

I. DIALOGUE

Letty, let's accompany the PCVs in shopping at Karbun.	A: Letty, ubanan nato ang mga PCV ug pamalit sa Karbun.
Why do we have to accompany them?	B: Nganong ubanan pa man sila nato?
Because the salesgirls might cheat them, being Americans. Wouldn't it be a shame if the salesgirls charge them exorbitant prices?	A: Kay basi sila tontohon sa mga tindera kay mga Amerikana ra ba. Intawon sab no kung baligyaan sila ug mahal kaayo sa mga tindera?
Oh all right, let's go. Let's accompany them.	B: O sige na lang, tana. Ubanan nato sila.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Letty, let's accompany the PCVs in shopping at Karbun.	A: Letty, ubanan nato ang mga PCV ug pamalit sa Karbun.
accompany we the PCVs to buy in Karbun	uban(an) nato [ang] [mga] PCV [ug] (pa)malit [sa] Karbun

Why do we have to accompany them?

B: Nganong ubanan pa man sila nato?

why
accompany [yet]
[tell me]
they we

ngano(ng)
uban(an) [pa]
[man]
sila nato

Because the salesgirls might cheat them, being Americans.

A: Kay basi sila tontohon sa mga tindera kay mga Amerikana ra ba.

because might they be fooled
by salesgirls
because Americans
[you know]

kay basi sila
tonto(hon)
[sa] [mga] tindera
kay [mga] Amerikana
[ra] [ba]

Wouldn't it be a shame if the salesgirls charge them exorbitant prices?

Intawon sab no kung baligyaan sila ug mahal kaayo sa mga tindera?

what a shame
[also]
if sold they
expensive very
by salesgirls

intawon
[sab] [no]
kung baligya(an) sila
[ug] mahal kaayo
[sa] [mga] tindera

Oh all right, let's go. Let's accompany them.

B: O sige na lang, tana. Ubanan nato sila.

okay [already] [only]
let's go
accompany we them

sige [na] [lang]
tana
uban(an) nato sila

III. VOCABULARY LIST

agalon	master/mistress of the house who hires the house helper, employer
amerikana	man's suit, suit coat
bisti	dress, wear clothes
intawon	What a pity! What a shame!
linabhan	laundry, wash
pares	pair
permi	always
Redentorista	Redemptorist (church)
sayal	skirt

singsing	ring
sukot	collect payment of a debt, ask for something which had been forgotten
sugba	broil, roast in live charcoal
tonto	make a fool of; fool
tsokolet	chocolate (candy)

IV. DRILLS

A. Repetition and Conversion:

BF: Initan niya siya ug pansit unya.
GF: Giinit niya ang pansit para kaniya ganina.

1. Lung-agan ka nila ug kan-on sa abohan.
   Gilung-ag nila ang kan-on sa abohan para kanimo.

2. Gisahan niya ako ug karneng baboy.
   Gigisa niya ang karneng baboy para kanako.

3. Plantsahan siya ni Lita ug sinina.
   Giplantsa ni Lita ang sinina para kaniya.

4. Tahian si Jose sa sastre ug kamisadentro.
   Gitahi sa sastre ang kamisadentro para ni Jose.

5. Hatagan sila nila ug sudlay.
   Gihatag nila ang sudlay kanila.

6. Baligyaan kamo nako ug manok.
   Gibaligya nako ang manok kaninyo.

7. Palitan nato si Rita ug bolpen.
   Gipalit nato ang bolpen para ni Rita.

8. Lutoan namo ang maestro ug sud-an.
   Giluto namo ang sud-an para sa maestro.

9. Tabasan ni Clara ang maestra ug sayal.
   Gitabas ni Clara ang sayal para sa maestra.

10. Himoan kami ni Nanay ug blusa.
    Gihimo ni Nanay ang blusa para kanamo.

11. Kantahan nimo ang bisita ug 'Ahay Kalisud'.
    Gikanta nimo ang 'Ahay Kalisud' para sa bisita.

12. Sayawan ninyo ang mayor ug tanggo.
    Gisayaw ninyo ang tanggo para sa mayor.

13. Gastohan kita nila ug kwarta sa tindahan.
    Gigasto nila ang kwarta sa tindahan para kanato.

14. Balikan nato ang atong amigo ug pagkaon sa lamesa.
    Gibalik nato ang pagkaon sa lamesa para sa atong amigo.

15. Andaman ni Luisa ang iyang bana ug katre sa kwarto.
    Giandam ni Luisa ang katre sa kwarto para sa iyang bana.

16. Sul-oban ni Mila ang bata ug bag-ong sapatos.
    Gisul-ob ni Mila ang bag-ong sapatos sa bata.

17. Gisian ka ni Isabel ug sulat.
    Gigisi ni Isabel ang sulat kanimo.

B. Conversion:

Non-Factual: Initan niya siya ug pansit unya.
Factual: Giinitan _____ ganina.

1. Lung-agan ka nila ug kan-on sa abohan.
   Gilung-agan _____.

2. Gisahan niya ako ug karneng baboy.
   Gigisahan _____.

3. Plantsahan siya ni Lita ug sinina.
   Giplantsahan _____.

4. Tahian si Jose sa sastre ug kamisadentro.
   Gitahian _____.

5. Hatagan sila nila ug sudlay.
   Gihatagan _____.

6. Baligyaan kamo nako ug manok.
   Gibaligyaan _____.

7. Palitan nato si Rita ug bolpen.
   Gipalitan _____.

8.Lu an namo ang maestro ug sud-an.
Gilutoan _____.

9.Tabasan ni Clara ang maestra ug sayal.
Gitabasan _____.

10.Himoan kami ni Nanay ug blusa.
Gihimoan _____.

11.Kantahan nimo ang bisita ug 'Ahay Kalisud'.
Gikantahan _____.

12.Sayawan ninyo ang mayor ug tanggo.
Gisayawan _____.

13.Gastohan kita nila ug kwarta sa tindahan.
Gigastohan _____.

14.Balikan nato ang atong amigo ug pagkaon sa lamesa.
Gibalikan _____.

15.Andaman ni Luisa ang iyang bana ug katre sa kwarto.
Giandaman _____.

16.Sul-oban ni Mila ang bata ug bag-ong sapatos.
Gisul-oban _____.

17.Gisian ka ni Isabel ug sulat.
Gigisian _____.

C. Conversion:

Imperative: Initi siya ug pansit unya.
Neg. Imp.: Ayaw siyag initi ug pansit unya.

1.Lung-agi sila ug kan-on sa abohan.
Ayaw silag lung-agi ug kan-on sa abohan.

2.Gisahi ako ug karneng baboy karong gabii.
Ayaw akog gisahi ug karneng baboy karong gabii.

3.Plantsahi ako ug sinina.
Ayaw akog plantsahi ug sinina.

4.Tahii sa Manoy ug kamisadentro.
Ayawg tahii si Manoy ug kamisadentro.

5.Sul-obi ang iyang bana ug bag-ong sapatos.
Ayawg sul-obi ang iyang bana ug bag-ong sapatos.

6.Gisii ang iyang trato ug sulat sa iyang atubangan.
Ayawg gisii ang iyang trato ug sulat sa iyang atubangan.

7.Hatagi siya ug sudlay.
Ayaw siyag hatagi ug sudlay.

D. Expansion:

1.Baligyaan kamo.
_____ nako.
_____ ug manok.
_____ ug isda.
_____ sa merkado.
_____
ugma sa buntag.

2.Palitan kita.
_____ niya.
_____ ug bolpen.
_____ para sa eskwelahan.
_____ sa
ting-eskwela.

3.Lutoan kamo.
_____ niya.
_____ ug sud-an.
_____ sa kusina.
_____ ilang _____.
_____ ugma.
_____
kay pyesta.

4.Tabasan ang maestra.
_____ ni Clara.
_____ ug sayal.
_____ sa iyang
balay.
_____
_____ kay adlaw niya.

5.Himoan siya.
_____ ni Nanay.
_____ ug blusa.
_____ ugma.
_____ para sa Domingo.
_____
kay musimba siya.

6.Gikantahan ako.
_____ niya.
_____ ug 'Ahay Kalisud'.
_____ gabii.
_____ sa
programa.

7.Gisayawan kami.
_____ ninyo.
_____ ug tanggo.
_____ sa "auditorium".
_____
kagabii

8.Gigastohan sila.
_____ nato.
_____ ug daghang kwarta.
_____ kay bisita
sila.
_____
____ sa atong balay.

9.Balikan kami.
_____ nimo.
_____ ug pagkaon.
_____ unya.
_____ gikan sa restaw-
ran.

10.Andaman kita.
_____ ni Luisa.
_____ ug katre.
_____ sa kwarto.
_____ kay kapoy
na kaayo.

11.Tanoman sila.
_____ ni Tatay.
_____ ug mga bulak.
_____ sa hardin.
_____ ilang _____.
_____
ugma.

12.Sugbaan kami.
_____ ni Ruben.
_____ ug isda.
_____ sa abohan.

13.Labyan sila.
_____ nila.
_____ ug sagbot.
_____ gikan sa bukid.
_____ layong _____.

E. Conversion:

1.Kuhaan ni Nanay si Tatay ug pantalon.
Kuhaan ba ni Nanay si Tatay ug pantalon?

2.Utawan niya si Patricia ug saya.
Utawan ba niya si Patricia ug saya?

3.Lutoan namo si Paula ug utan.
Lutoan ba namo si Paula ug utan?

4.Hayhayan nato ang ilang tugkaran ug linabhan.
Hayhayan ba nato ang ilang tugkaran ug linabhan?

5.Gutoman namo ang mga bata.
Gutoman ba namo ang mga bata?

6.Basahan ni Lita si Rosario ug estorya.
Basahan ba ni Lita si Rosario ug estorya?

7.Balhinan sa mutsatso ang iyang agalon.
Balhinan ba sa mutsatso ang iyang agalon?

F. Question and Answer:

1. Affirmative Responses:

Hayhayan ba nimo si Tatay ug pantalon?
Oo, hayhayan nako siya ug pantalon.

Plantsahan ba niya ako ug blusa?
Oo, plantsahan ka niya ug blusa.

Dad-an ba sa doktor ang masakiton ug bulong?
Oo, dad-an niya siya ug bulong.

Labyan ba niya ako ug libro?
Oo, labyan ka niya ug libro.

Abrehan ba nila ang ilang amahan ug coke?
Oo, abrehan nila siya ug coke.

Gutoman ba nimo ang mga bata?
Oo, gutoman nako sila.

2. Negative Responses:

Gutoman ba ninyo ang mga bisita?
Dili, dili namo sila gutoman.

Himoan ba ni Nanay si Charito ug blusa?
Dili, dili niya siya himoan ug blusa.

Kantahan ba sa ulitawo ang dalaga ug 'Pahaloka ko Day'?
Dili, dili niya siya kantahan ug 'Pahaloka ko Day'

Andaman ba ni Lola si Lolo ug pagkaon?
Dili, dili niya siya andaman ug pagkaon.

Patyan ba ninyo kami ug langgam?
Dili, dili namo kamo patyan ug langgam.

Plansahan ba nato sila ug amerikana?
Dili, dili nato sila plansahan ug amerikana.

Sayawan ba ni Linda ang iyang amiga ug 'Sakuting'?
Dili, dili niya siya sayawan ug 'Sakuting'.

G. Expansion and Substitution:

1. Palitan ni Mary.

a. Kinsa?
Palitan ni Mary si Dodong.
_____ Ana.
_____ sila si Ana.
_____ siya.
_____ Ana _____.
_____ niya _____.
_____ nila ni Juan _____.
_____ sa bata _____.

b. Unsa?

Palitan ni Mary si Dodong ug sapatos.
_____ libro.
_____ panyo.
_____ korbata.
Labhan _____.
Plansahan _____.
Baligyaan _____.

c. Unsang klaseha?

Palitan ni Mary si Dodong ug itum nga sapatos.
_____ pulang _____.
_____ duha ha pares nga _____.
_____ limang _____.
_____ kamisadentro.
_____ korbata.
Plansahan _____.

d. Diin?

Palitan ni Mary si Dodong ug itum nga sapatos sa tindahan.
_____ syudad.
_____ Berg's.
_____ Escolta.
_____ Ana _____.
_____ Rosa _____.
_____ daghang sinina _____.
Tahian _____.

e. Kanus-a?

Palitan ni Mary si Dodong ug itum nga sapatos sa tindahan ugma sa hapon.
_____ _____ buntag.
_____ _____ udto.
_____ _____ karong hapon.

2. Dad-an niya.

a. Kinsa?

Dad-an niya ang asawa.
_____ igsoon.
_____ si Carla.
_____ Maria ug si Ana.
Sulaton _____.
Sugaton _____.
_____ namo _____.
_____ nila _____.

b. Ni kinsa?

Dad-an niya ang asawa niya.
_____ igsoon ____.
_____ inahan ____.
_____ nimo.
Sukton _____.
_____ nako _____.
_____ nila _____.

c. Ug unsa?

Dad-an niya ang asawa niya ug sinina.
_____ libro.
Basahan _____.
Palitan _____.
_____ nako _____.
_____ igsoon _____.
_____ namo _____.
_____ sapatos.

d. Unsang klaseha?

Dad-an niya ang asawa niya ug nindot nga sinina.
_____ sapatos.
_____ itum _____.
_____ bag-ong _____.
Palitan _____.
_____ nato _____.
_____ amigo _____.
_____ puting _____.
_____ igsoon _____.
_____ namo _____.

3. Regalohan ang trato.
_____ bata.
_____ amigo.
Basahan _____.
_____ si Brenda.
_____ sila si Ana.

a. Kinsang tratoha?

Regalohan ang iyang trato.
_____ bata.
_____ imong _____.
Palitan _____.
Dad-an _____.
Tun-an _____.
_____ ilang _____.
_____ amiga.
Tahian _____.

b. Ni kinsa?

Regalohan ni Brenda ang iyang trato.
_____ amigo.
Dad-an _____.
_____ Ana _____.
_____ niya _____.
_____ amahan.
_____ ilang _____.
Tudloan _____.

c. Ug unsa?

Regalohan ni Brenda ang iyang trato ug singsing.
_____ libro.
_____ panyo.
Palitan _____.
_____ Ana _____.
_____ amigo _____.
Labhan _____.
_____ kamisadentro.

d. Kanus-a?

Regalohan ni Brenda ang iyang trato ug singsing
karong adlaw.
_____
_____ hapon.
_____
_____ gabii.

_____ inahan _____
_____.
_____ amahan _____
_____.
_____ igsoon _____
_____.
Palitan _____
_____.
_____ ilimnon
_____.

H. Comprehension:

Gwapa ug buotan ang amiga nato. Angayan siya mamisti. Dad-an kita niya permi ug karmelitos. Hatagan sab kita niya ug tsokolet adlaw-adlaw. Pangadyean kita niya igsimba niya sa Redentorista kada Mye koles.

Kinsay gwapa ug buotan?
Unsa ang amiga nila?
Unsa siyang mamisti?
Kinsay dad-an niya permi ug karmelitos?
Unsay dad-on niya permi kanila?
Kinsay hatagan niya ug tsokolet?
Unsay ihatag niya adlaw-adlaw?
Unsay buhaton niya nila adlaw-adlaw?
Anus-a niya sila hatagan ug tsokolet?
Unsay buhaton niya para kanila igsimba niya?
Asa siya musimba?
Kanus-a siya musimba?
Anus-a niya sila pangadyean?

LESSON 43

Structural Content: Verb: (magpa-) class
Focus: Actor
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Progressive Causative

Verb: (ipa-) class
Focus: Goal[1], Instrumental
Mood : Factual and Non-Factual
Aspect: Causative

Setting: Maria asks her friend to buy her various articles at Magallanes.

Nihangyo si Maria sa iyang amiga pagpapalit ug mga pitse-pitse sa Magallanes.

I. DIALOGUE

Maria, I'll be going to Magallanes in a little while. Is there anything you want me to buy you?

A: Maria, karong taudtaud muadto ako sa Magallanes. Wala ka bay ipapalit?

Yes. I'd like you to buy me a cake of Camay soap, a toothbrush, toothpaste and envelopes.

B: Aduna. Magpapalit ako kanimo ug usa ka baritang sabong kamay, sipilyo, kolget ug sobre.

What else? Is there nothing else?

A: Unsa pa? Wala nay lain?

Yes, there is, if you can go to the post office. Buy me, also, stamps worth 75 centavos and I'd like you to mail this letter for me. Thanks.

B: Aduna pa diay kung makadiretso ka sa pos opis. Ipalit sab ako ug selyong bale setentay-singko sentabos ug ipahulog ko kanimo kining akong sulat. Salamat ha?

Just for that! Come on. Let me have the money.

A: Para kana. Sige na. Ambi na ang kwarta.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Maria, I'll be going to Magallanes in a little while.

A: Maria, karong taudtaud muadto ako sa Magallanes.

now while-while
go I
to Magallanes

karon(g) taudtaud
(mu)adto ako
[sa] Magallanes

Is there anything you want me to buy you?

Wala ka bay ipapalit?

nothing you
have buy

wala ka [ba(y)]
(ipa)palit

Yes. I'd like you to buy me a cake of Camay soap, a toothbrush, toothpaste and envelopes.

B: Aduna. Magpapalit ako kanimo ug usa ka baritang sabong kamay, sipilyo, kolget ug sobre.

there is
will have buy I you
one bar soap Camay

aduna
(magpa)palit ako kanimo
[ug] usa [ka] barita(ng) sabon(g) kamay

toothbrush toothpaste
and envelope

sipilyo kolget
ug sobre

What else? Is there nothing else?

A: Unsa pa? Wala nay lain?

what yet
nothing already
other

unsa [pa]
wala [na(y)] lain

Yes, there is, if you can go to the post office.

B: Aduna pa diay kung maka-diretso ka sa pos opis.

there is yet
[by the way]
if can proceed you
to post office

aduna [pa]
[diay]
kung (maka)diretso ka
[sa] pos opis

Buy me, also, stamps worth 75 centavos and I'd like you to mail this letter for me. Thanks.

Ipalit sab ako ug selyong bale setentay-singko sentabos ug ipahulog ko kanimo kining akong sulat. Salamat ha.

buy also I
stamp worth
seventy-five centavos
and have mail I you
this my letter
thanks

(i)palit [sab] ako
selyo(ng) bale
setentay-singko sentabos
ug (ipa)hulog ko kanimo
kini(ng) ako(ng) sulat
salamat [ha]

Just for that! Come on.

A: Para kana. Sige na.

for that
[come on]

para kana
sige [na]

Let me have the money.

Ambi na ang kwarta.

give me already
the money

ambi [na]
[ang] kwarta

III. RELATED UTTERANCES

If it's not too much trouble for you.

Kung di makasamok kaayo kanimo.

It's up to you to figure it out.

Ikaw nay mag-igo.

What shall I do with the change?

Unsaon man nako ang sukli?

If it's less than one peso...

Ug di makaabot ug pesos...

If it's more than one peso...

Ug kapin sa pesos...

IV. VOCABULARY LIST

ambi	give (it) to me
bale	worth, value
barita	bar, cake (soap)
botelya	bottle
kapin	more than, in excess of
kargador	porter, bellboy
kolget	toothpaste (generic term)

diretso	go straight ahead, proceed on; straight ahead
igo	be sufficient, be right, be adequate, make right
lista	list down, make a list, enroll, register; list
maleta	suitcase, luggage, bag
panit	leather, skin
pitse-pitse	sundries, miscellaneous articles
sipilyo	toothbrush
tag-iya	owner, proprietor
tseke	check

V. DRILLS

A. Comprehension:

Giingnan si Maria sa iyang amiga nga muadto siya sa Magallanes. Gipangutana siya niini kung wala ba siyay ipapalit. Nagpapalit siya ug usa ka baritang sabong kamay, sipilyo, kolget, ug sobre. Gipahulog sab kini niya ug iyang sulat sa pos opis duol sa Customs House, kilid sa Cebu City Zoo. Gipadala niya ang dyes pesos ug gitugon nga ipahatag ang sukli sa mga makililimos sa atubangan sa simbahan sa Santo Niño.

Kinsay giingnan sa iyang amiga?
Unsay giingon niya?
Kinsay nangutana?
Unsay iyang pangutana?
Unsay gipapalit ni Maria?
Unsang sabona?
Pila ka barita?
Gipaunsa niya ang iyang sulat?
Diin niya ipahulog?
Hain ang pos opis?
Hain ang Customs House?
Unsay iyang gipadala?
Pilay iyang gipadala?

Unsay iyang gitugon?
Kinsay hatagan sa sukli?
Asa sila?
Unsang simbahana?

B. Repetition and Conversion:

1. Magpapalit ako kanimo ug selyo unya.
   Nagpapalit _____ ganina.

2. Magpahulog kami kaninyo ug sulat.
   Nagpahulog _____.

3. Magpadala siya kanako ug kwarta karon.
   Nagpadala _____ gahapon.

4. Magpabayad kita kanila ug tseke.
   Nagpabayad _____.

5. Magpahatag ka kaniya ug pagkaon.
   Nagpahatag _____.

6. Magpasulat kamo kanamo ug balita.
   Nagpasulat _____.

7. Magpaluto sila kanato ug panihapon.
   Nagpaluto _____.

8. Magpakaon ang mayor sa mga PCV ug paniudto.
   Nagpakaon _____.

9. Magpasuhol ang bata sa Amerikano.
   Nagpasuhol _____.

10. Magpaabre si Rosita sa binatonan ug serbesa.
    Nagpaabre _____.

11. Magpalista si Jose sa maestra sa iyang bata.
    Nagpalista _____.

C. Substitution and Conversion:

1. Magpapalit ako ug selyo unya.
   Kinahanglang magpapalit ako ug selyo unya.
   Mahimong _____.
   Gusto akong magpapalit _____.

2. Magpahulog kami kaninyo ug sulat.
Kinahanglang magpahulog kami kaninyo ug sulat.
Mahimong _____.
Gusto kaming _____ _____.

3. Magpadala siya kanako ug kwarta karon.
Kinahanglang magpadala siya kanako ug kwarta karon.
Mahimong _____.
Gusto siyang _____ _____.

4. Magpabayad kita kanila ug tseke.
Kinahanglang magpabayad kita kanila ug tseke.
Mahimong _____.
Gusto kitang _____ _____.

5. Magpahatag ka kaniya ug pagkaon.
Kinahanglang magpahatag ka kaniya ug pagkaon.
Mahimong _____.
Gusto kang _____ _____.

6. Magpasulat kamo kanamo ug balita.
Kinahanglang magpasulat kamo kanamo ug balita.
Mahimong _____.
Gusto kamong _____ _____.

7. Magpaluto sila kanato ug panihapon.
Kinahanglang magpaluto sila kanato ug panihapon.
Mahimong _____.
Gusto silang _____ _____.

8. Magpakaon ang mayor sa mga PCV ug paniudto.
Kinahanglang magpakaon ang mayor sa mga PCV ug paniudto.
Mahimong _____
____.
Gustong _____
____.

9. Magpasuhol ang bata sa Amerikano.
Kinahanglang magpasuhol ang bata sa Amerikano.
Mahimong _____.
Gustong _____.

10. Magpaabre si Rosita sa binatonan ug serbesa.
Kinahanglang magpaabre si Rosita sa binatonan ug serbesa.
Mahimong _____
_____.
Gustong _____
_____.

11. Magpalista si Jose sa maestra sa iyang bata.
Kinahanglang magpalista si Jose sa maestra sa iyang bata.
Mahimong _____.
Gustong _____.

D. Conversion:

1. Magpapalit ako kanimo ug selyo unya.
Dili ba ako magpapalit kanimo ug selyo unya?
Nagpapalit ako kanimo ug selyo ganina.
Wala ba ako magpapalit kanimo ug selyo ganina?

2. Dili ba kami magpahulog kaninyo ug sulat?
Wala _____?

3. Dili ba siya magpadala kanako ug kwarta karon?
Wala _____ gahapon?

4. Dili ba kita magpabayad kanila ug tseke?
Wala _____?

5. Dili ka ba magpahatag kaniya ug pagkaon?
Wala _____?

6. Dili ba kamo magpasulat kanamo ug balita?
Wala _____?

7. Dili ba sila magpaluto kanato ug panihapon?
Wala _____?

8. Dili ba magpakaon ang mayor sa mga PCV ug paniudto?
Wala _____?

9. Dili ba magpasuhol ang bata sa Amerikano?
Wala _____?

10. Dili ba magpaabre si Rosita sa binatonan ug serbesa?
Wala _____?

11. Dili ba magpalista si Jose sa maestra sa iyang bata?
Wala _____?

E. Repetition and Conversion:

1a.Magpapalit ba ako kanimo ug selyo unya?
Oo, magpapalit ka kanako.
Dili, dili ka magpapalit kanako.

b.Nagpapalit ba ako kanimo ug selyo ganina?
Oo, nagpapalit ka kanako.
Wala, wala ka magpapalit kanako.

2a.Oo, magpahulog kamo kanamo.
Dili, dili kamo magpahulog kanamo.

b.Oo, nagpahulog kamo kanamo.
Wala, wala kamo magpahulog kanamo.

3a.Oo, magpadala siya kanimo.
Dili, dili siya magpadala kanimo.

b.Oo, nagpadala siya kanimo.
Wala, wala siya magpadala kanimo.

4a.Oo, magpabayad kita kanila.
Dili, dili kita magpabayad kanila.

b.Oo, nagpabayad kita kanila.
Wala, wala kita magpabayad kanila.

5a.Oo, magpahatag ako kaniya.
Dili, dili ako magpahatag kaniya.

b.Oo, nagpahatag ako kaniya.
Wala, wala ako magpahatag kaniya.

6a.Oo, magpasulat kami kaninyo.
Dili, dili kami magpasulat kaninyo.

b.Oo, nagpasulat kami kaninyo.
Wala, wala kami magpasulat kaninyo.

7a.Oo, magpaluto sila kanato.
Dili, dili sila magpaluto kanato.

b.Oo, nagpaluto sila kanato.
Wala, wala sila magpaluto kanato.

8a.Oo, magpakaon siya nila.
Dili, dili siya magpakaon nila.

b.Oo, nagpakaon siya nila.
Wala, wala siya magpakaon nila.

9a.Oo, magpasuhol siya niya.
Dili, dili siya magpasuhol niya.

b.Oo, nagpasuho. siya niya. — Wala, wala siya magpasuhol niya.

10a.Oo, magpaabre siya niya. — Dili, dili siya magpaabre niya.

b.Oo, nagpaabre siya niya. — Wala, wala siya magpaabre niya.

11a.Oo, magpalista siya niya. — Dili, dili siya magpalista niya.

b.Oo, nagpalista siya niya. — Wala, wala siya magpalista niya.

F. Conversion:

1. Ipapalit nako kanimo ang selyo unya.
   Gipapalit _____ ganina.

2. Ipahulog namo kaninyo ang sulat.
   Gipahulog _____.

3. Ipadala niya kanako ang kwarta karon.
   Gipadala _____ gahapon.

4. Ipahatag nimo kaniya ang pagkaon.
   Gipahatag _____.

5. Ipasulat ninyo kanamo ang balita.
   Gipasulat _____.

6. Ipaluto nila kanato ang panihapon.
   Gipaluto _____.

7. Ipakaon sa mayor sa mga PCV ang paniudto.
   Gipakaon _____.

8. Ipaabre ni Rosita sa binatonan ang serbesa.
   Gipaabre _____.

9. Ipalista ni Jose sa maestra ang bata.
   Gipalista _____.

10. Ipabayad nato kanila ang t eke.
    Gipabayad _____.

11. Ipasuhol sa Amerikano sa bata ang kwarta.
    Gipasuhol _____.

G. Substitution and Conversion:

1. Ipapalit nako kanimo ang selyo unya.
Kinahanglang ipapalit nako kanimo ang selyo unya.
Mahimong _____ _____.
Gusto nakong _____ _____.

2. Ipahulog namo kaninyo ang sulat.
Kinahanglang ipahulog namo kaninyo ang sulat.
Mahimong _____.
Gusto namong _____ _____.

3. Ipadala niya kanako ang kwarta karon.
Kinahanglang ipadala niya kanako ang kwarta karon.
Mahimong _____.
Gusto niyang _____ _____.

4. Ipahatag nimo kaniya ang pagkaon.
Kinahanglang ipahatag nimo kaniya ang pagkaon.
Mahimong _____.
Gusto nimong _____ _____.

5. Ipasulat ninyo kanamo ang balita.
Kinahanglang ipasulat ninyo kanamo ang balita.
Mahimong _____:
Gusto ninyong _____ _____.

6. Ipaluto nila kanato ang panihapon.
Kinahanglang ipaluto nila kanato ang panihapon.
Mahimong _____.
Gusto nilang _____ _____.

7. Ipakaon sa mayor sa mga PCV ang paniudto.
Kinahanglang ipakaon sa mayor sa mga PCV ang paniudto.
Mahimong _____
_____.
Gustong _____
_____.

8. Ipaabre ni Rosita sa binatonan ang serbesa.
Kinahanglang ipaabre ni Rosita sa binatonan ang serbesa.
Mahimong _____
_____.
Gustong _____
_____.

9. Ipalista ni Jose sa maestra ang bata.
Kinahanglang ipalista ni Jose sa maestra ang bata.
Mahimong _____.
Gustong _____.

10. Ipabayad nato kanila ang tseke.
Kinahanglang ipabayad nato kanila ang tseke.
Mahimong _____.
Gusto natong _____ _____.

11. Ipasuhol sa Amerikano sa bata ang kwarta.
Kinahanglang ipasuhol sa Amerikano sa bata ang kwarta.
Mahimong _____.
Gustong _____.

H. Conversion:

1. Ipapalit nako kanimo ang selyo unya.
Ipapalit ba nako kanimo ang selyo unya?

Gipapalit nako kanimo ang selyo ganina.
Gipapalit ba nako kanimo ang selyo ganina?

2. Ipahulog ba namo kaninyo ang sulat?
Gipahulog _____?

3. Ipadala ba niya kanako ang kwarta karon?
Gipadala _____ gahapon?

4. Ipahatag ba nimo kaniya ang pagkaon?
Gipahatag _____?

5. Ipasulat ba ninyo kanamo ang balita?
Gipasulat _____?

6. Ipaluto ba nila kanato ang panihapon?
Gipaluto _____?

7. Ipakaon ba sa mayor sa mga PCV ang paniudto?
Gipakaon _____?

8. Ipaabre ba ni Rosita sa binatonan ang serbesa?
Gipaabre _____?

9. Ipalista ba ni Jose sa maestra ang iyang bata?
   Gipalista _____?

10. Ipabayad ba nato kanila ang tseke?
    Gipabayad _____?

11. Ipasuhol ba sa Amerikano sa bata ang kwarta?
    Gipasuhol _____?

I. Conversion:

1a. Ipapalit ba nako kanimo ang selyo unya?
    Dili ba nako ipapalit kanimo ang selyo unya?
 b. Gipapalit ba nako kanimo ang selyo ganina?
    Wala ba nako ipapalit kanimo ang selyo ganina?

2a. Dili ba namo ipahulog kaninyo ang sulat?
 b. Wala _____?

3a. Dili ba niya ipadala kanako ang kwarta karon?
 b. Wala _____ gahapon?

4a. Dili ba nimo ipahatag kaniya ang pagkaon?
 b. Wala _____?

5a. Dili ba ninyo ipasulat kanamo ang balita?
 b. Wala _____?

6a. Dili ba nila ipaluto kanato ang panihapon?
 b. Wala _____?

7a. Dili ba ipakaon sa mayor sa mga PCV ang paniudto?
 b. Wala _____?

8a. Dili ba ipaabre ni Rosita sa binatonan ang serbesa?
 b. Wala _____?

9a. Dili ba ipalista ni Jose sa maestra ang iyang bata?
 b. Wala _____?

10a. Dili ba nato ipabayad kanila ang tseke?
 b. Wala _____?

11a. Dili ba ipasuhol sa Amerikano sa bata ang kwarta?
 b. Wala _____?

J. Expansion:

1.Magpapalit si Bessie.
_____ kanako.
_____ ug sinina.
_____ sa Manila.
_____
ugma.

2.Magpahulog si Pedro.
_____ kanimo.
_____ ug sulat.
_____ nga "air mail".
_____
para sa Amerika.
_____
_____ karong hapon.

3.Nagpadala ang inahan.
_____ kaniya.
_____ ug kwarta.
_____ nga usa ka
gatos.
_____
_____ para sa iyang anak.
_____
_____ sa Cebu.
_____
_____ gahapon.

4.Nagpabayad ang tag-iya.
_____ kanamo.
_____ ug abangan.
_____ sa balay.
_____
sa bulan.
_____
_____ sa Enero.
_____
_____ kaganina.

5.Nagpahatag ang mga tawo.
_____ kanato.
_____ ug tabang.
_____ nga dako
kaayo.
_____
_____ para sa kabus.

_____ sa lungsod.

_____ Tuburan.

_____ sa niaging bulan.

6. Ipasulat ninyo.

_____ ni Ditang.

_____ kanamo.

_____ ang balita.

_____ bahin sa gubat.

_____ sa Vietnam.

_____ sa sunod semana.

7. Ipaluto nila.

_____ ni Osper.

_____ kaninyo.

_____ ang adobo.

_____ nga baboy.

_____ para sa bisita.

_____ nga gikan sa Davao.

8. Ipakaon namo.

_____ ni Tessie.

_____ kanila.

_____ ang 'leche flan'.

_____ gikan ni Fely.

_____ karong taudtaud.

9. Gipaabre sa agalon.

_____ sa binatonan.

_____ ang serbesa.

_____ nga unom ka botelya.

_____ para sa presidente.

_____ ganinang hapon.

10. Gipalista ni Turging.
_____ sa maestra.
_____ si Jerry.
_____ sa segundo grado.
_____ sa Talisay.
_____ sa alas otso.
_____ ganinang buntag.

11. Gipasuhol sa Amerikano.
_____ sa kargador.
_____ ang singkwenta sentabos.
_____ para sa iyang maleta.
_____ nga panit.
_____ nga bug-at kaayo.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Verb: (magpa-) class

Focus:	Actor	
Mood :	Non-Factual	(magpa-)
	Factual	(nagpa-)
Aspect:	Progressive	Causative

The progressive causative form usually means 'to cause someone to do an action'.

In the (magpa-) class, the causative actor, i.e. the originating agent, is the topic of the construction, and is identified by the markers [ang] or [si] or by the ako-class, 1st set of personal pronouns or by the kini-class of demonstrative pronouns.

Verb: (ipa-) class

Focus: Goal[1], Instrumental
Mood : Non-Factual (ipa-)
Factual (gipa-)
Aspect: Causative

1. In the Goal Focus[1] construction of the causative aspect, the topic of the sentence is the object or receiver of the action, which the causative actor caused the secondary agent to perform.

	causative actor	secondary agent	(goal) receiver
a) Ipahulog	namo	kaninyo	ang sulat.

'We will have you mail the letter.'

	causative actor	secondary agent	(goal) receiver
b) Gipalista	ni Jose	sa maestra	ang bata.

'Jose had the teacher register the child.'

2. In the Instrumental Focus construction, the topic of the sentence is the article or instrument with which the action (that the causative actor caused the secondary agent to perform) is executed.

	causative actor	secondary agent	instrument
a) Ipabayad	nato	kanila	ang tseke.

'We will have them pay by check.'

	causative actor	secondary agent	instrument
b) Gipaputol	ni Ramon	sa tawo	ang iyang kutsilyo.

'Ramon had the man cut with his knife.'

Supplementary Materials

Lessons 41-43

I. Dialogue

A: Mumata akog sayo ugma.
B: Ngano man?
A: Kay muadto ako sa dentista, magpaibot sa akong ngipong sakit kaayo.
B: Unsang ngipona nimong nagsakit?
A: Ang kinatapusang bag-ang sa tuo.
B: Bi, tan-awon nako. Sus, kadako sa lungag!
A: Bitaw. Pastang sakita niini!

Vocabulary:

bag-ang	molar
kinatapusan	last
dentista	dentist
lungag	cavity, hole
magpaibot	to have ... pulled/extracted
nagsakit	is aching
Bi, tan-awon nako.	Let me see it.
Pastang sakita niini!	It's so painful!/Boy, does it hurt!

II. Narrative

Mumata ug sayo si Patricia ugma kay magpaibot siya sa iyang ngipong sakit kaayo. Gitan-aw kini ni Charito ug, tuod man, dako na kaayo ang lungag niini. Dili na gyud maagwanta ni Patricia ang kasakit, mao nga iya na lang ipaibot dayon sa dentista.

III. Narrative and Dialogue

Nag-ingon si Patricia nga mumata siyag sayo ugma sa buntag. Gipangutana siya ni Charitong,

'Ngano man?'

Gitubag kini ni Patricia nga muadto siya sa dentista kay magpaibot siya sa iyang ngipong sakit kaayo.

'Unsang ngipona nimong nagsakit?'

gipangutana na usab siya ni Charito.

Nitubag si Patricia nga ang iyang kinatapusang bag-ang sa tuo.

Gitan-aw kini ni Charito ug niingon siya,
'Sus, kadako sa lungag!'
Nitando si Patricia ug gisuginlan si Charito nga sakit gyud kini kaayo.

Pangutana:

1. Nganong mumatag sayo si Patricia?
2. Unsang ngiponang nagsakit?
3. Giunsa kini ni Charito?
4. Unsay nakit-an ni Charito?
5. Nitando ba si Patricia sa giingon ni Charito?
6. Gisuginlan ba ni Patricia si Charito kung unsa ang kasakit niini?
7. Maagwanta pa ba ni Patricia ang kasakit?
8. Unsay iyang buhaton dayon?
9. Mahimo kaha sa dentista?
10. Kanus-a kaha sila nagsultihanay?

LESSON 44

Structural Content:

Verb: (pa- -an) class
Focus: Benefactive
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual
Aspect: Causative

Verb: (pa- -on) class
Focus: Goal[2]
Mood: Factual, Non-Factual, Afactual
Aspect: Causative

Setting:	Teresing's child is to baptized at the cathedral.	Pabunyagan ang anak ni Teresing sa katedral.

I. DIALOGUE

Milagros, in case you might forget, Teresing will have her newly-born baby baptized tomorrow.	A: Milagros, basig nakalimot ka, ugma pabunyagan ni Teresing ang iyang batang bag-ong natawo.
At the Cathedral, right?	B: Sa katedral kadto, no?
Yes, she's having me sponsor the child.	A: Oo, papangankon ko niya sa bata.
Me too. So there are two godmothers!	B: Ako sab. Duha iiay maninay!
Two godfathers, too, I hear.	A: Duha sab kono ug maninoy.
What are you going to wear?	B: Unsa may imong isinina?
I'll have to see. An old dress, maybe.	A: Tan-awon ko lang. Daan lang tingali.
I don't believe you. How could it be? Your mother had a new dress sewn for you, right?	B: Dili ko mutuo nimo da. Mahimo ba gyud. Gipatahian ka ni Mama nimo ug bag-o, dili ba?

That would be nice. Just wait and see tomorrow.

A: Maayo unta. Tan-awa lang ugma.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Milagros, in case you might forget, Teresing will have her newly-born baby baptized tomorrow.

A: Milagros, basig nakalimot ka, ugma pabunyagan ni Teresing ang iyang batang bag-ong natawo.

might able to forget you	basig (naka)limot ka
tomorrow	ugma
will have baptized	(pa)bunyag(an)
by Teresing	ni Teresing
her child newly-born	[ang] iya(ng) bata(ng) bag-o(ng) (na)tawo

At the Cathedral, right?

B: Sa katedral kadto, no?

at cathedral that	[sa] katedral kadto

Yes, she's having me sponsor the child.

A: Oo, papangankon ko niya sa bata.

yes	oo
will have sponsor	(pa)pangank(on)
I she	ko niya
child	[sa] bata

Me too. So there are two godmothers!

B: Ako sab. Duha diay maninay!

me also	ako [sab]
two [don't tell me] godmothers	duha [diay] maninay

Two godfathers, too, I hear.

A: Duha sabkono ug maninoy.

two also	duha [sab]
[they say]	[kono]
godfathers	[ug] maninoy

What are you going to wear?

B: Unsa may imong isinina?

what [tell me]	unsa [ma(y)]
your dress	imo(ng) (i)sinina

I'll have to see.
An old dress, maybe.

see I only
old only maybe

A: Tan-awon ko lang. Daan lang tingali.

tan-aw(on) ko [lang]
daan [lang] tingali

I don't believe you. How could it be? Your mother had a new dress sewn for you, right?

not I believe you

possible really
had sewn you
by mother your
new
not

B: Dili ko mutuo nimo da. Mahimo ba gyud. Gipatahian ka ni Mama nimo ug bag-o, dili ba?

dili ko (mu)tuo nimo [da]
mahimo [ba] [gyud]
(gipa)tahi(an) ka
[ni] Mama nimo
[ug] bag-o
dili [ba]

That would be nice. Just wait and see tomorrow.

good I hope
see only tomorrow

A: Maayo unta. Tan-awa lang ugma.

maayo [unta]
tan-aw(a) [lang] ugma

III. VOCABULARY LIST

almirol	starch
balota	ballot
bata	bathrobe, robe, dressing gown
bunyag	baptize, christen; baptism
katedral	cathedral
hinabang	assistance, aid, help
hulog	deposit (money)
makinilya	typewriter
maninay	godmother
maninoy	godfather
panganak	sponsor in either baptism or wedding
tuo	believe
tupi	hair cut

IV. DRILLS

A. Expansion:

1. Si Ana nagpahinumdum.

kang Milagros	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros.
bahin sa bunyag	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bunyag.
sa anak	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bunyag sa anak.
ni Teresing	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bunyag sa anak ni Teresing.
sa katedral	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bunyag sa anak ni Teresing sa katedral.
ugma	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bunyag sa anak ni Teresing sa katedral ugma.

2. Si Milagros ug si Ana ang mga maninay.

sa anak	Si Milagros ug si Ana ang mga maninay sa anak.
kamanghurang	Si Milagros ug si Ana ang mga maninay sa kamanghurang anak.
ni Teresing	Si Milagros ug si Ana ang mga maninay sa kamanghurang anak ni Teresing.

3. Duna silay mga bag-ong sinina.

nga isul-ob	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob.
sa bunyag	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob sa bunyag.
ugma	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob sa bunyag ugma.

4. Duna silay mga bag-ong sinina.

nga gitahi ni Josefa	Duna silay mga bag-ong sinina nga gitahi ni Josefa.
isul-ob	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob nga gitahi ni Josefa.
pabunyag	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob sa pabunyag nga gitahi ni Josefa.

ugma — Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob sa pabunyag ugma nga gitahi ni Josefa.

B. Question and Answer:

1. Pabunyagan ni Teresing ang iyang bata sa katedral karong Domingo.

Paunsahan ni Teresing?	Pabunyagan.
Kinsa?	Iyang bata.
Asa?	Katedral.
Kanus-a?	Karong Domingo.

2. Patupihan sa maestra ang mga batang lalake sa barbero sa baryo kay tag-as na ang ilang mga buhok.

Paunsahan sa maestra?	Patupihan.
Kinsa?	Mga batang lalake.
Kang kinsa?	Barbero.
Asa?	Baryo.
Ngano man?	Tag-as na ang ilang mga buhok.

3. Gipatahian ka ni Mama nimo ug bag-ong sinina kay nagpasugo ka niya.

Giunsahan ka?	Gipatahian.
Ni kinsa?	Mama.
Kang kinsang mama?	Nimo.
Ug unsa?	Bag-ong sinina.
Ngano man?	Nagpasugo ka niya.

4. Gipaayo nila si Paterno sa makinilya nila sa balay kay kinahanglan sa trabaho.

Gipaunsa nila?	Gipaayo.
Sa unsa?	Ilang makinilya.
Kang kinsa?	Paterno.
Diin?	Balay.
Ngano man?	Kinahanglan sa trabaho.

5. Gipahatag niya kita sa mga pobre ug hinabang niadtong ting-bagyo.

Gipaunsa kita?	Gipahatag.
Ni kinsa?	Niya.
Kang kinsa?	Pobre.
Ug unsa?	Hinabang.
Kanus-a?	Niadtong ting-bagyo.

C. Conversion:

1.NF: Pahulogan namo siya ug kwarta karong hapon.
F: Gipahulogan _____ gabii.

2.Padad-an namo sila ug prutas ugma sa buntag.
Gipadad-an _____ gahapon _____.

3.Pahatagan nimo si Ana ug pitaka.
Gipahatagan _____.

4.Pasulatan ni Pedro si Ana ug sulat.
Gipasulatan _____.

. . . . .

5.Pabayran nila nako ang among abang.
Gipabayran _____.

6.Pakan-an niya namo ang sud-an.
Gipakan-an _____.

7.Pasuholan nato sa amahan ang hardinero.
Gipasuholan _____.

8.Paabrehan niya sa anak ang dakong pultahan.
Gipaabrehan _____.

9.Palistahan ninyo sa kandidato ang mga balota.
Gipalistahan _____.

D. Repetition, Conversion, Question & Answer:

1a. Patahian ka ni Mama nimo ug bag-ong sinina.

Int.: Patahian ka ba ni Mama nimo ug bag-ong sinina?
Neg.Int: Dili ka ba patahian ni Mama nimo ug bag-ong sinina?
Aff.Ans: Oo, patahian ko niya.
Neg.Ans: Dili, dili ko niya patahian.

b. Gipatahian ka ni Mama nimo ug bag-ong sinina.

Int.: Gipatahian ka ba ni Mama nimo ug bag-ong sinina?
Neg.Int: Wala ka ba patahii ni Mama nimo ug bag-ong sinina?
Aff.Ans: Oo, gipatahian ko niya.
Neg.Ans: Wala, wala ko niya patahii.

2a. Pabunyagan ni Teresing ang iyang bata.

Int.: Pabunyagan ba ni Teresing ang iyang bata?
Neg.Int: Dili ba pabunyagan ni Teresing ang iyang bata?
Aff.Ans: Oo, pabunyagan niya siya.
Neg.Ans: Dili, dili niya siya pabunyagan.

b. Gipabunyagan ni Teresing ang iyang bata.

Int.: Gipabunyagan ba ni Teresing ang iyang bata?
Neg.Int: Wala ba pabunyagi ni Teresing ang iyang bata?
Aff.Ans: Oo, gipabunyagan niya siya.
Neg.Ans: Wala, wala niya siya pabunyagi.

3a. Patupihan sa maestra ang mga batang lalake.

Int.: Patupihan ba sa maestra ang mga batang lalake?
Neg.Int: Dili ba patupihan sa maestra ang mga batang lalake?
Aff.Ans: Oo, patupihan niya sila.
Neg.Ans: Dili, dili niya sila patupihan.

b. Gipatupihan sa maestra ang mga batang lalake.

Int.: Gipatupihan ba sa maestra ang mga batang lalake?
Neg.Int: Wala ba patupihi sa maestra ang mga batang lalake?
Aff.Ans: Oo, gipatupihan niya sila.
Neg.Ans: Wala, wala niya sila patupihi.

4a. Paayohon nila si Paterno sa makinilya.

Int.: Paayohon ba nila si Paterno sa makinilya?
Neg.Int: Dili ba paayohon nila si Paterno sa makinilya?
Aff.Ans: Oo, paayohon nila siya.
Neg.Ans: Dili, dili nila siya paayohon.

b. Gipaayo nila si Paterno sa makinilya.

Int.: Gipaayo ba nila si Paterno sa makinilya?
Neg.Int: Wala ba nila paayoha si Paterno sa makinilya?
Aff.Ans: Oo, gipaayo nila siya.
Neg.Ans: Wala, wala nila siya paayoha.

5a. Pahatagon niya kita sa mga pobre ug hinabang.

Int.: Pahatagon ba niya kita sa mga pobre ug hinabang?
Neg.Int: Dili ba niya kita pahatagon sa mga pobre ug hinabang?
Aff.Ans: Oo, pahatagon niya kita nila.
Neg.Ans: Dili, dili niya kita pahatagon nila.

b. Gipahatag niya kita sa mga pobre ug hinabang.

Int.: Gipahatag ba niya kita sa mga pobre ug hinabang?
Neg.Int: Wala ba niya kita pahataga sa mga pobre ug hinabang?
Aff.Ans: Oo, gipahatag niya kita nila.
Neg.Ans: Wala, wala niya kita pahataga nila.

E. Correlative Substitution:

1. Pabunyagan ni Teresing ang iyang bata.
Patupihan _____.
_____ sa akong mga ig-agaw _____.
_____ bana.
Patahian _____.
_____ nimo _____.
_____ inyong _____.

2. Gipalabhan niya sa labandera ang iyang bata.
_____ nako _____.
_____ binatonan _____.
Gipaplantsa _____.
_____ nila _____.
Gipaalmirolan _____.

3. Gipapalitan sa mga PCV ug bulong ang mga masakitan.
_____ pagkaon _____.
Gipahatagan _____.
_____ pobre.
_____ presidente _____.
Gipadad-an _____.

4. Paayohon ni Loly si Paterno sa makinilya.
_____ awto.
Padraybon _____.
_____ niya _____.
_____ kami _____.
Palimpyohon _____.

5. Pasakyon ni Rosario si Jose sa eroplano.
Patan-awon _____.
_____ sa iyang lolo _____.
_____ ang batang babaye _____.
_____ sine.
Paadtoon _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[unta] - Maayo unta.

Particle expressing a hope that something will occur, or a tentative desire for something.

Verb: (pa- -an) class

Focus:	Benefactive, Goal[1]	Receiver
Mood :	Non-Factual	(pa- -an/-han)
	Factual	(gipa- -an/-han)
	Afactual	(pa- -i/-hi)

Verb: (pa- -on) class

Focus:	Goal[2]	Agent
Mood:	Non-Factual	(pa- -on/-hon)
	Factual	(gipa-)
	Afactual	(pa- -a/-ha)

Both classes of verbs above are in the causative aspect. They differ in that:

1. In the (pa- -an) class, the topic of the sentence is the beneficiary of the action, or the object or receiver (goal) of the action.

	causative actor	beneficiary	direct object	
a) Padad-an	namo	sila	ug prutas	ugma.

'We will have fruits sent to them tomorrow.'

	causative actor	(goal) receiver
b) Pabunyagan	ni Teresing	ang iyang bata.

'Teresing will have her child baptized.'

2. In the (pa- -on) class, the topic of the sentence is the secondary agent who is the goal of the causing action by the causative actor. Hence, although he is the goal, he also functions as the (secondary) agent, that is, the doer of the major action denoted by the verb base.

	causative actor	(goal) agent	direct object
a) Paayohon	nila	si Paterno	sa makinilya.

'They will have Paterno repair the typewriter.'

	(goal) agent	causative actor	beneficiary	direct object
b) Gipahatag	kita	ni Nena	sa mga pobre	ug kwarta.

'Nena made us give money to the poor.'

LESSON 45

Structural Content: Verbs: Causative Aspect
Afactual Mood

(pagpa-) - Focus: Actor
Prog. Causative
(ipa-) - Focus: Instrumental, Goal[1]
(pa- -i) - Focus: Benefactive, Goal[1]
(pa- -a) - Focus: Goal[2]

Setting: Ronaldo is leaving for Cebu. — Mularga si Ronaldo sa Cebu.

I. DIALOGUE

Hey, Ronaldo, so you are leaving for Cebu right now!	A: Huy, Ronaldo, mularga ka diay karon dayon sa Cebu?
Yes, is there anything I can get you?	B: Oo, may itugon ka ba?
There's a favor I was hoping to ask you. Could I?	A: May ihangyo unta ko nimo. Mahimo ba?
Anytime!	B: Basta ikaw, mahimo kaayo.
I'd like you to buy me one dozen Mongol pencils, five roll pads, and a coffee percolator.	A: Magpapalit ako ug usa ka dosenang lapis nga monggol, lima ka buok nga "roll pad", ug usa ka buok nga "coffee percolator".
Okay, have the money sent to me.	B: O sige, padad-i ako ug kwarta.
Just a moment. I'll have ₱50.00 sent to you. Just give me back later what's leftover. Thank you very much.	A: Usa pa. Padad-an ta ka ug singkwenta pesos. Iuli lang unyang sobra. Daghan kaayong salamat.

You're welcome.

B: Way sapayan.

Happy trip! Be good now.

A: Maayong pagsakay. Pag-ayo-ayo baya.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Hey, Ronaldo, so you are leaving for Cebu right now!

A: Huy, Ronaldo, mularga ka diay karong dayon sa Cebu?

leave you
[don't tell me!]
now immediately
for Cebu

(mu)larga ka
[diay]
karon(g) dayon
[sa] Cebu

Yes, is there anything I can get you?

B: Oo, may itugon ka ba?

yes
there is errand
you

oo
may (i)tugon
ka [ba]

There's a favor I was hoping to ask you.

A: May ihangyo unta ko nimo.

there is request
[I hope]
I you

may (i)hangyo
[unta]
ko nimo

Could I?

Mahimo ba?

possible

mahimo [ba]

Anytime!

B: Basta ikaw, mahimo kaayo.

provided you
possible very

basta ikaw
mahimo kaayo

I'd like you to buy me one dozen Mongol pencils, five roll pads, and a coffee percolator.

A: Magpapalit ako ug usa ka dosenang lapis nga monggol, lima ka buok nga "roll pad", ug usa ka buok nga "coffee percolator".

have buy I
one dozen
pencil Mongol
five pieces
roll pad
and one piece
coffee percolator

(magpa)palit ako
[ug] usa [ka] dosena(ng)
lapis [nga] monggol
lima [ka] buok
[nga] "roll pad"
ug usa [ka] buok
[nga] "coffee percolator"

Okay, have the money sent to me.

A: O sige, padad-i ako ug kwarta.

oh okay
have sent me
money

o sige
(pa)dad-(i) ako
[ug] kwarta

Just a moment. I'll have ₱50.00 sent to you.

B: Usa pa. Padad-an ta ka ug singkwenta pesos.

[wait a minute] [yet]
have sent I you
fifty pesos

[usa] [pa]
(pa)dad-(a) ta ka
[ug] singkwenta pesos

Just give me back later what's leftover. Thank you very much.

Iuli lang unyang sobra. Daghan kaayong salamat.

return [only]
later excess
many very thanks

(i)uli [lang]
unya(ng) sobra
daghan kaayo(ng) salamat

You're welcome.

A: Way sapayan.

Happy trip! Be good now.

B: Maayong pagsakay. Pag-ayo-ayo baya.

good riding
good-good [be sure]

maayo(ng) (pag)sakay
(pag)ayo-ayo [baya]

III. RELATED UTTERANCES

Where can I buy this?

Asa man kini mapalit?

If not at Southern Light, at White Gold.

Wala gani sa Southern Light, sa White Gold.

It's there for sure./ It's definitely there.

Tua gyud na.

IV. VOCABULARY LIST

barberiya	barbershop
botika	drugstore, pharmacy
kamisin/kamiseta	undershirt
monggol	brand name 'Mongol', manufacturer of pencils
panaderiya	bakery
tan-aw	examine, scout
uli	give/send back, return

V. DRILLS

A. Expansion and Repetition:

1. Pagpapalit niya.
_____ ug sud-an.
_____ sa Majestic restawran.
_____
iglakaw niya.

2. Pagpadala niya.
_____ ug sulat.
_____ sa Cebu.
_____ pos opis.
_____ ig-adto
niya.
_____
____ ugma.

3. Pagpatugon ni Letty.
_____ ug bulong.
_____ sa Botica.
_____ Arcenas.
_____
para kanako.
_____
_____ igpadulong niya.

4. Pagpautang si Bessie.
_____ ug kwarta.
_____ para kang Joselito.
_____
nga muadto sa syudad.
_____
_____ unya.

5. Pagpapalit ang imong igsoon.
_____ ug nindot nga sinina.
_____
sa Jenney's.
_____
_____ karon.

6. Pagpagikan sa mga PCV.
_____ ug sayo.
_____ sa Mactan Internation-
al Airport.
_____
_____ karong kadlawon.

7.Pagpasugat sa mga estudyante.
_____ ug dali.
_____ sa Manila.
_____ sa Pier 7.
_____ sa mga alas sayis y medya.
_____ sa buntag.

B. Transformation and Question & Answer:

1. Ipalista niya.

Kinsa? Mga bata.
Asa? Eskwelahan.
Ipalista niya ang mga bata sa eskwelahan.

2. Ipaluto nila.

Unsa? 'Leche flan'.
Asa? Panaderiya.
Ipaluto nila ang 'leche flan' sa panaderiya.

3. Ipasulat ni Rosita.

Unsa? "Lesson plan".
Asa? Limpyong papel.
Ipasulat ni Rosita ang "lesson plan" sa limpyong papel.

4. Ipatan-aw ni Dr. Ruiz.

Kinsa? Tony.
Asa? Klinika.
Ipatan-aw ni Dr. Ruiz si Tony sa klinika.

5. Ipahibalo sa maestra.

Unsa? Balita.
Asa? Klase.
Ipahibalo sa maestra ang balita sa klase.

6. Ipatudlo sa mga PCV.

Unsa? Bag-ong matematika.
Asa? Primer grado.
Ipatudlo sa mga PCV ang bag-ong matematika sa primer grado.

C. Repetition:

1. Palabhi niya siya ug kamisin sa suba.
   Paleksyoni nila kami ug TESL sa "Audio-Visual Room".
   Patun-i namo ang mga eskwela ug eksamen sa libre-riya.
   Palimpyohi sa binatonan ang bata ug maayo sa banyo.
   Pasuklii sa tindera si Jesus ug husto sa sari-sari store.
   Patupihi ni Turging si Jerry ug sayo sa barberiya.
   Pateleponohi ni Joven si Rosalinda sa nahitabo sa Manila.

2. Pakit-a si Loly ug retrato sa London.
   Kamboka si Carmen ug preskong gatas sa Amerika.
   Paeskwelaha ako ug usa ka tuig sa UCLA.
   Patunghaa kami ug upat ka tuig sa USC.
   Pagwapaha ang PCV ug maayo sa "beauty shop".
   Pasimbeha ang mga tawo ug dugay sa Santo Niño.
   Paayoha ang opisina ug maayo sa sunod semana.

D. Correlative Substitution:

1. Pagpapalit namo ug bulong sa Botica Arcenas.

pagpatugon	Pagpatugon namo ug bulong sa Botica Arcenas.
patugoni	Patugoni kami ug bulong sa Botica Arcenas.
patugona	Patugona kami ug bulong sa Botica Arcenas.
ipatugon	Ipatugon namo ang bulong sa Botica Arcenas.
pagpadala	Pagpadala namo ug bulong sa Botica Arcenas.
ipautang	Ipautang namo ang bulong sa Botica Arcenas.

2. Ipalista ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.

ipatan-aw	Ipatan-aw ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.
pagpalista	Pagpalista sa mga bata ug sayo sa eskwelahan.
palutoi	Palutoi ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.

patudloi	Patudloi ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.
pasulata	Pasulata ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.
pahibaloa	Pahibaloa ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.
pagpahibalo	Pagpahibalo sa mga bata ug sayo sa eskwelahan.
ipaluto	Ipaluto ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.

3. Palimpyohi si Mardong ug kamisin.

palabhi	Palabhi si Mardong ug kamisin.
ipalaba	Ipalaba ni Marding ang kamisin.
palabha	Palabha si Mardong ug kamisin.
pagpalaba	Pagpalaba ni Mardong ug kamisin.
palimpyoha	Palimpyoha si Mardong ug kamisin.
pagpalimpyo	Pagpalimpyo ni Mardong ug kamisin.
patugoni	Patugoni si Mardong ug kamisin.
ipatugon	Ipatugon ni Mardong ang kamisin.

E. Repetition:

1. Pagpapalit ni Clara ug bulong sa botika.
'(You) have Clara buy medicine at the drugstore.'

2. Ipapalit ni Clara ang bulong sa botika.
'Have Clara buy the medicine at the drugstore.'

3. Papaliti ni Clara si Sam ug bulong sa botika.
'Have Clara buy Sam medicine at the drugstore.'

4. Papalita si Clara ug bulong sa botika.
'Have Clara buy medicine at the drugstore.'

. . .

5. Pagpatudlo sa maestra ug Ininglis sa libreriya.
'(You) have the teacher teach English in the library.'

6. Ipatudlo sa maestra ang Ininglis sa libreriya.
'Have the teacher teach English in the library.'

7. Patudloi sa maestra si Fernando ug Ininglis sa libreriya.
'Have the teacher teach Fernando English in the library.'

8.Patudloa ang maestra ug Ininglis sa libreriya.
'Have the teacher teach English in the library.'

. . .

9.Pagpatan-aw nako ug isda sa merkado.
'(You) have me scout for fish in the market.'

10.Ipatan-aw nako siya sa dispensaryo.
'Have me examine her in the dispensary.'

11.Patan-awa ako niya sa dispensaryo.
'Have me examine him in the dispensary.'

. . .

12.Pagpasulat namo ug "lesson plan" sa balay.
'(You) have us write a lesson plan at home.'

13.Ipasulat nila ang "lesson plan" sa balay.'
'Have them write a lesson plan at home.'

14.Pasulati kami nila ug "lesson plan" sa balay.
'Have them write a lesson plan for us at home.'

15.Pasulata sila namo ug "lesson plan" sa balay.
'Have them write us a lesson plan at home.'

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[baya] - 'be sure now', 'make certain'

Particle that expresses admonition to the listener to be certain to do something.

Pag-ayo-ayo baya. 'Be good now.'/ 'Take care.'

Verbs: Causative Aspect, Afactual Mood

The Afactual mood in the causative aspect expresses a command or request to the implied addressee (the causative actor) for him to cause someone (secondary agent) to do something.

The following afactual verbal affixes have the following focus:

(pagpa-) - Focus: Actor, i.e. the implied addressee or causative actor; in this case it is always 'You'.

(ipa-) - Focus: Instrumental, i.e. the article or instrument with which the secondary agent executes the action denoted by the verb base.
Goal[1], i.e. the direct object or receiver of the action performed by the secondary agent.

(pa- -i/-hi)-Focus: Benefactive, i.e. the beneficiary or one who benefits from the action performed by the secondary agent.
Goal[1], i.e. the direct object or receiver of the action performed by the secondary agent.

(pa- -a/-ha) Focus: Goal[2], i.e. the receiver of the causative actor, viz., the secondary agent who performs the major action denoted by the verb base.

Supplementary Materials

Lessons 44-45

I. Dialogue

A: Domingo ba karon?
B: Oo, nakasimba ka na ba?
A: Wala pa. Ikaw?
B: Humana. Ganina pa sa mga alas sayis.
A: Unsang misahang imong gisimbahan?
B: Resada. May lain pa.
A: Ako sa mayor na lang sa alas nuybe.
B: Dali pagsimba ha?
A: Ngano man?
B: Kay tabo karon sa Tikad. Mamulang ta.
A: Wala akoy kwarta uy. Magpahulam ug atong ikapital kang Mary. Papustaha sab siya.

Vocabulary:

ikapital	capital, funds, money
mamulang	go to the cockfight, go cockfighting
mayor	'high mass'
misa	Mass
papustaha	have (somebody) bet, have ... wager
resada	'low mass'
simba	worship, go to church, attend church services
tabo	special marketing day

II. Narrative and Dialogue

Gipangutana si Dodong ni Oscar kung Domingo na ba kadtong adlawa. Nitando si Dodong ug nangutana kung nakasimba na ba si Oscar. Nitubag si Oscar nga wala pa ug nangutana sab kini ni Dodong kung nakasimba na ba sab siya.

'Humana,' kono siya, matud pa ni Dodong. 'Ganina pa sa mga alas sayis'.

'Unsang misahang imong gisimbahan?' mao ang sunod pangutana ni Oscar.

Resado kono ang iyang gisimbahan ni Dodong. Pero mayor na lang ang simbahan ni Oscar. Gipadali si Oscar ni Dodong sa iyang pagsimba kay tabo

kadtong adlawa sa Tikad. Gusto siyang mamulang silang duha. Apan, walay kwarta si Oscar ug giingnan niini si Dodong, 'Pagpahulam ug atong ikapital kang Mary. Papustaha sab siya.'

Pangutana:

1. Unsa kadtong adlawa?
2. Nag-unsa si Dodong ug si Oscar?
3. Unsang orasa kaha sila nag-estorya?
4. Unsay ilang giestoryahan?
5. Sa imong hunahuna, unsa man ang misang resada? ang mayor?
6. Ngano sayo man ang resada?
7. Nganong udto-udto na man ang mayor?
8. Unsang misaha kaha ang simbahan sa mga tapulan? Sa mga pobre? Sa mga dato? Sa mga binatonan? Sa mga agalon? Sa mga sayong magmata? Sa mga dugay magmata?
9. Nganong gipadali ni Dodong si Oscar sa iyang pagsimba?
10. Makapamulang ba sila kung dili usa sila musimba?
11. Unsa may kalingawan sa mga tawo sa lungsod kung madomingo na?
12. Magpaunsa man si Oscar ni Dodong? Ngano man?
13. Paunsaon man sab nila si Mary?

Summary: Sentence Patterns - Causative Aspect

A: Actor-Focus Construction

Predicate	Topic	Predicate Complements		
Verb	Caus. Actor	Second. Agent	(Goal)Receiver	Time
Magpa-+ V base Nagpa-	[ang]-phrase [si]-phrase ako-class kini-class	[sa]-phrase [ni]-phrase kanako-class niini-class	ug + Noun niini-class	unya.
Pagpa- "	xx	"	"	"
Magpapalit Pagpapalit	ang amahan	sa bata sa bata	ug selyo ug selyo	unya. unya.

B: Benefactive Focus Construction

Predicate	Topic		Predicate Complements	
Verb	Caus. Actor	Beneficiary	(Goal)Receiver	Time
Pa-(+ V base)-an/-han Gipa-(+ V base)-an/-han	[ni]-phrase, [sa]-phrase, nako-class niini-class	[ang]-phrase, [si]-phrase ako-class kini-class	ug + Noun	ugma.
Pa-(+ V base)-i/-hi	xx	"	"	"
Padad-an Padad-i	namo	sila sila	ug prutas ug prutas	ugma. ugma.

C. Goal[1] Focus Construction (Receiver of the Action)

Predicate	Complements		Topic	Complement
Verb	Caus.Actor	Second.Agent	(Goal)Recvr.	Time
Ipa- + V base Gipa- Pa-(V base)-an/-han	[sa]-phrase, [ni]-phrase, nako-class niini-class	[ni/kang]-phrase [sa]-phrase kanako-class niini-class	[ang]-phrase, [si]-phrase ako-class kini-class	unya.
Pa-(V base)-i/hi	xx	"	"	"

Ipahulog	namo	kaninyo	ang sulat	unya.
Pabayran	sa tag-iya	kang Jose	ang abang	unya.
Patupihi		niini	si Jose	unya.

D. Instrumental Focus Construction

Predicate	Complements		Topic	Complement
Verb	Caus.Actor	Second.Agent	Instrument	(Goal)Receiver
Ipa- + V base Gipa-	[sa]-phrase [ni]-phrase nako-class niini-class	[ni/kang]-phrase [sa]-phrase kanako-class niini-class	[ang]-phrase [si]-phrase kini-class	ug sa + Noun kanako-class niini-class
Ipa- + V base	xx	"	"	"

Ipaputol	ni Ramon	sa tawo	ang kutsilyo	ug karne.
Ipabayad		kanila	ang tseke	sa abang.

E. Goal[2] Focus Construction (Secondary agent as goal of the causing action)

Predicate	Topic	Complements		
Verb	Caus.Actor	(Goal)Agent	(Goal)Rcvr.	Beneficiary
Pa-(V base)-on/-hon, Gipa- + V base	[ni]-phrase, [sa]-phrase, nako-class niini-class	[ang]-phrase, [si]-phrase ako-class kini-class	ug + Noun niini-class	[sa]-phrase, [kang/ni]-phrase
Pa-(V base)-a/-ha	xx	"	"	"

Gipahatag	ni Nena	ang mga dato	ug kwarta	sa mga pobre.
Pahataga		ang mga dato	ug kwarta	sa mga pobre.

NOTE: In a Goal[2] Focus Construction where the Goal Agent is a pronoun, its preferred position is directly after the verb, e.g.

Pahatagon sila ni Nena ug kwarta sa mga pobre.

GLOSSARY

A

abang	(V)	rent 15
abi nimo		for your information, you know 34
abo	(N)	ash; native stove 37
abogado	(N)	lawyer 4
abot	(V)	reach a destination, arrive 17
abre	(V)	open 19; (Adj) 21
abridor	(N)	can opener 31
Abril	(N)	April 14
ako/ko	(Pron)	I, me 3, 5
ako	(Pron)	my, mine 5
adlaw	(N)	day 7; sun; birthday 21
adlaw-adlaw	(Part)	everyday 4
adobo	(N)	a native meat dish of chicken and/or pork cooked in garlic, vinegar and soy sauce 4
adto	(V)	go 7
adto	(Pron)	over there 25A, 28
adtoanan	(N)	place to go to, destination 26
aduna/duna	(Part)	there is/exists, one has/possesses 11 syn. may
agalon	(N)	master/mistress of the house who hires the house helper, employer 42
agda	(V)	offer, invite, prompt, urge SM 38-40
agi	(V)	pass, stop by 31
Agosto	(N)	August 14
agwanta	(V)	suffer, endure SM 41-43
anat	(V)	force; forced to SM 17-18
ahos	(N)	garlic 31
ala/alas	(Part)	marker for telling time
alang	(Part)	for 20 syn. para

alas	(Part)	see ala
alkansi	(V)	lose in a business transaction/ enterprise, receive short end of a deal 40
alibangbang	(N)	butterfly 33
almirol	(N)	starch 44
alsa	(V)	lift, raise
amahan	(N)	father 8
ambak	(V)	jump down, dive, plunge 3C
ambi		Give (it) to me 43
ambot		I don't know SM 1-5
amerikana	(N)	man's suit, suit coat 42
Amerikana/o	(N)	American (female/male) 4, 5
amiga/o	(N)	friend (female/male) 8 syn. higala
amo	(Pron)	our, ours (exclusive) 8
ampo	(V)	pray 25A; repent, apologize
ana	(Pron)	see niana 21
anak	(N)	child, offspring 9 anak nga babaye daughter anak nga lalake son
anad	(V)	get used to, grow accustomed to 33
andam	(V)	prepare, get ready 26
anha	(Pron)	there 25A, 28
anhi	(Pron)	here 25A, 28
ani	(V)	harvest 20
antipara	(N)	eyeglasses, spectacles 31
anugon		What a waste!
anus-a	(Part)	when? 14, 34
anyo(s)	(N)	year(s) 30 syn. tuig
ang	(Part)	general noun marker
angay	(V)	becoming, fit nicely, suit well 21

angga	(N)	nickname 8
apan	(Part)	but, however, in spite of 19 apan maayo - but luckily, but it was good that
apelyido	(N)	surname, last name 8
apil	(V)	include, involve 15 syn. labot
apitong	(N)	hardwood tree used for construction 22
apohan	(N)	grandparent 13 apohang babaye - grandmother apohang lalake - grandfather
arko	(N)	arch 21
ari	(Pron)	here 28
aron	(Part)	so that, in order to 12
artista	(N)	actor/actress 19
asa	(Part)	where? 7, 12, 17 syn. hain, diin
asawa	(N)	wife 9
aseras	(N)	sidewalk SM 30-32
asin	(N)	salt 17A
aslum	(Adj)	sour 10
asul	(Adj)	blue 18
atis	(N)	sugar apple (tropical fruit) 11
ato	(Pron)	our, ours (inclusive) 8
atubangan (sa)	(Part)	in front of 13
awahi	(Adj)	late, tardy 26 syn. ulahi
away	(V)	fight, quarrel
awit	(V) (N)	sing 35 song syn. kanta
awto	(N)	car, automobile 7
ayaw	(Part)	don't (negative imperative) 18
ayo	(V)	be good, make right, fix, repair 32 ayoha - 'Do it right.' (imperative) SM 11-12

B

ba	(Part)	interrogative marker
babaye	(N) (Adj)	woman, girl 5 female
baboy	(N)	pig, pork 18
baka	(N)	cow, beef 10
bakasyon	(N) (V)	vacation take a vacation 12
baki	(N)	frog 33
bakya	(N)	wooden shoes/slippers 18
baga	(Adj)	thick 10
bag-ang	(N)	molar SM 41-43
bag-o	(Adj)	new, recent 7
bagting	(V)	ring (as of telephone) SM 33-35
bagyo	(N)	typhoon, storm 37
bahala		it's up to ..., the decision is... Bahala na - We'll see what happens, Leave it to God. Bahala ka - It's up to you, It's your decision. SM 21-22
bahin	(Part)	about, concerning, regarding 7 syn. mahitungod
bahin	(N) (V)	part, share, portion 11 divide, share
baho	(Adj)	foul-smelling, mal-odorous, smelly 10
balak	(N)	poem, verse 19
balaod	(N)	law 9
balas	(N)	sand SM 21-22
balay	(N)	house, home 4
balkon	(N)	balcony, porch 27
bale	(N)	value, worth 43
balhin	(V)	transfer, move to another location 37

balibol	(N)	volleyball 18
balik	(V)	return, come back 15 syn. uli
balik-balik		Come again./D. come back 17A
baligya	(V)	sell 15
	(N)	merchandise 31
balita	(N)	news 31
balitaw	(N)	love song 35
balod	(N)	wave (of the sea) 37
balos	(N)	answer, reply 26 syn. tubag
balota	(N)	ballot 44
balut	(N)	boiled duck egg at the embryonic stage; a Filipino delicacy 30
bana	(N)	husband 9
banda	(N)	band (of musicians), an organized group 21
bandera	(N)	flag 30
banig	(N)	mat 11
banilya	(N)	vanilla 18
bantay	(V)	stand guard, watch 34
banyo	(N)	bathroom 21
bangka	(N)	banca, native canoe with outriggers 22 syn. baroto
bangko	(N)	bank 12
bangko	(N)	bench 31
bapor	(N)	boat, ship 10 syn. barko
bara	(N)	yard 17A syn. yarda
barato	(Adj)	cheap, inexpensive SM 26-29
barberiya	(N)	barbershop 45
barbero	(N)	barber 11
barko	(N)	boat, ship 18 syn. bapor
barita	(N)	bar, cake (soap) 43
barong Tagalog	(N)	man's native shirt distinguished by its embroidery, formal; the national garb, worn with dark

		trousers, for men 31 polo barong - short-sleeved barong, polo short style
baroto	(N)	native canoe with outriggers, banca 37 syn. bangka
baryo	(N)	barrio, village 6
basa	(V)	read
basa	(V)/ (Adj)	wet 37
basahon	(N)	reading material, something to read 36 see basa
basketbol	(N)	basketball 19
basi/basin	(Part)	might, liable to 18
baso	(N)	drinking glass 21
basta	(Part)	since, provided, as long as 21 Basta ikaw - Whatever you say! Anytime!
bata	(N) (Adj)	child, youngster 8 young, youthful 23
bata	(N)	bathrobe, robe, dressing gown 44
batar-on	(Adj)	young, youthful (for people) 10
bati	(V)	feel 35
bati	(Adj)	ugly (for inanimate) 9 syn. ngil-ad
bato	(N)	stone, rock 10
Bay	(N)	term of address among male peers 2
baya		Be sure now! Make certain! 45 Particle expressing admonition to the listener to be certain to do something
bayabas	(N)	guava 18
bayad	(N) (V)	payment pay 15
baybayon	(N)	beach, seashore 18

bayle	(V) (N)	dance 18 dance social syn. sayaw
baynte	(N)	twenty 14
berde	(Adj)	green 25
bestida/o	(N)	dress 15
bilding	(N)	building 26
bilin	(V)	leave message or something for someone, leave ... behind 36 syn. tugon
bino	(N)	wine 11
binatonan	(N)	maid, servant, household help 24 syn. mutsatsa/o
bintana	(N) (V)	window 4 look out the window, sit or stand by the window watching the proceedings outside SM 33-35
binuang	(N)	nonsense SM 21-22 see buang
bisan	(Part)	although, even if, no matter if 17A syn. maskin bisan asa - anywhere, no matter where bisan kinsa - anybody, no matter who bisan pa - anyway bisan unsa - anything, no matter what
bisbis	(V)	water plants, sprinkle 20
bisikleta	(N)	bicycle 10
bisita	(N)	visitor, guest 8
bisti	(V)	dress, wear clothes 42 see bestida
bitaw		That's right!, Precisely! 17A a rejoiner particle of agreement by which the second party agrees to what the first party says 30
bitoon	(N)	star 11
biya	(V)	leave ... behind, discard SM 30-35
biyahe	(N)	trip, travel, voyage 21

blusa	(N)	blouse 21
bola	(N)	ball 11
	(V)	play ball 25A
bola-bola	(N)	meatball 28
bolpen	(N)	ball point pen 4
bongbong	(N)	wall 4
borda	(V)	embroider 40
	(N)	embroidery
botelya	(N)	bottle 43
botika	(N)	pharmacy, drugstore 45
braso	(N)	arm, arm muscle 21
buak	(V)/(N)	break, crack 18
buang	(adj)	crazy, insane
bubo	(V)	water plants 24 syn. bisbis pour
bukal	(V)	boil 40
bukhayo	(N)	coconut candy 22
bukid	(N)	mountain 6
buena mano		first customer of the day believed to bring good luck SM 26-29
bugas	(N)	uncooked grain, e.g. rice/corn 15
bug-at	(Adj)	heavy 10
buhat	(V)	do, act, work 17A build 20
	(N)	work
buhaton	(N)	place of work, e.g. office 11
buhi	(V)	live, give life
buhok	(N)	hair 11
bulak	(N)	flower 4
bulan	(N)	month 10, 14; moon
bulan-bulan	(N)	a game of tag between two camps played within large squares drawn on the ground; so called because it is usually played when the moon is full and the night is bright enough to see the lines drawn on the ground 25A

bulang	(N)	cockfight
	(V)	go to the cockfights SM 44-45
bulangan	(N)	cockpit 33 see bulang
bulok	(Adj)	rotten (fruits, eggs, etc.) 9
bulohaton	(N)	things to do 11 see buhat
bulong	(N)	medicine 11 syn. tambal
bulsa	(N)	pocket SM 17-18
buntag	(N)	morning 1
bunyag	(N)	baptism
	(V)	baptize, christen 44
bunga	(N)	fruit 11 syn. prutas
	(V)	bear fruit
bung-on	(N)	pomelo 10
buok	(N)	piece(s) 11
buot	(PsV)	would like, would agree 33
buot	(N)	mind, maturity
buotan	(Adj)	good, nice, virtuous 10
	(N)	one who possesses all positive good traits
buslot	(V)	bore, make a hole SM 17-18
busog	(Adj)	to be full (as in eating), satisfied 7
	(V)	make oneself full (from eating)
butang	(N)	things, belongings 22
butanga	(V)	put, place, set down (imperative) 24
butong	(N)	fresh young coconut, enjoyed for its tender meat and clear sweet water 28
Byernes	(N)	Friday 16

K

ka	(Pron)	you, short form of ikaw 1, 3, 5
ka	(Part)	linker between number and the noun 14

kaadlawon	(N)	dawn, early morning 33
kaagi	(N)	life story, one's past 35
kaaway	(N)	enemy, the person with whom one has quarreled 9 see away
kaayo	(Part)	very 4, 10
kaayo	(Adj)	How good! How well! 21 see ayo
kabalaka	(N)	apprehension, anxiety 40
kabaw	(N)	carabao, water buffalo 19
kabayo	(N)	horse 10
kabukiran	(N)	mountains 32 see bukid
kabus	(Adj) (N)	poor, impoverished the poor, the unfortunates, pauper 22 syn. pobre
kada	(Adj)	each, every 15
Kadali ra!		How fast! 17 see dali
kadiyut	(Adj)	little 12
Kadiyut lang		Just a minute, In a moment!
kadto/to	(Pron)	that over there, yonder
kadula	(N)	playmate 8 see dula
kagabii	(N)	last night 7 also gabii
kagahapon	(N)	yesterday 7 also gahapon
kaguol	(N)	worries, problems 31 see guol
kaha	(Part)	probably (with doubt) SM 21-22
kahangturan	(N)	eternity 35 see hangtud
kahil	(N)	native orange 18
kahon	(N)	box 4
kahoy	(N)	tree 4
kaila	(N)	acquaintance 16 see ila-ila
kalapdon	(N)	breadth, area 22 see lapad
kalasangan	(N)	forests 20 see lasang
kalayo	(N)	fire 22
kalbasa/kalabasa	(N)	squash, pumpkin 24
kaligoanan	(N)	bathroom, place to bathe 11 see ligo

kaligutgut	(N)	grudge, rancor 35
kalipay	(Adj)	pleased, happy 5 see lipay
kalo	(N)	hat 11
kalooy	(N)	pity, charity
Kalooy sa Diyos		by God's grace, with the help of God
kalye	(N)	street 7 syn. karsada, dalan
kama	(N)	bed, bed mattress 27
kamanghuran	(N)/(Adj)	youngest sibling 30 see manghud
kamatis/tamatis	(N)	tomato 24
kamay	(N)	brown sugar 17A
kami/mi	(Pron)	we, us (exclusive) 7
kamisadentro	(N)	dress shirt 25A
kamiseta/kamisin	(N)	undershirt 22
kamisin	(N)	undershirt 45 see kamiseta
kamo/mo	(Pron)	you (plural) 7
kamot	(N)	hand 21
kamote	(N)	yam, sweet potato 20
kampanya	(N)/(V)	campaign
kana	(Pron)	that 3, 4
kanako/nako	(Pron)	to/for/of/with me 22
kanal	(N)	canal, sewer ditch, gutter 11
kanamo/namo	(Pron)	to/for/of/with us (exclusive) 22
kanaug	(V)	descend, go/come down, get off from a raised location 25 see naug
kan-anan/ kan-ananan	(N)	dining room, a place to eat, something to eat on 26 see kaon
kanato/nato	(Pron)	to/for/of/with us (inclusive) 22
kandila	(N)	candle 19
kanding	(N)	goat 18
kaniadto		before (dative), then SM 21-22

kanila/nila	(Pron)	to/for/of/with them 22
kanimo/nimo	(Pron)	to/for/of/with/you (sing.) 5, 22
kaninyo/ninyo	(Pron)	to/for/of/with/you (pl.) 22
kaniya/niya	(Pron)	to/for/of/with him/her 22
kan-on	(N)	boiled/steamed rice or corn 11
kan-onon	(N)	things to eat, food 21 see kaon
kanta	(N)	song
	(V)	sing 10 syn. awit
kantora	(N)	choir member, caroler 39 see kanta
kanunay	(Part)	always 25
kanus-a	(Part)	when? 11, 34
kang	(Part)	marker for personal name oblique object; also indicates possession before personal name 25
kang kinsa		whose? 11
kaon	(V)	eat 7
kapayas	(N)	papaya 18
kape	(N)	coffee 18
kapilya	(N)	chapel 31
kapin	(Part)	more than, in excess of 43 syn. sobra
kapital	(N)	capital, seat of government 22
kapiteriya	(N)	cafeteria 8
kapitolyo	(N)	capitol building 13
kapoy	(Adj)	tired 30
	(V)	become tired
Karbun	(N)	a section in Cebu City near the wharf where a large market is located
	(V)	go marketing 25A
karga	(V)	carry
kargador	(N)	porter, bellboy 43 see karga
kari-kari	(N)	stew of ox-tail or calf's leg cooked with such vegetables as eggplant, stringbeans and radish,

seasoned with ground peanuts and served with ginamos, anchovy-relish 13

karmelitos (N) candy 18

karne (N) meat 11

karo (N) see karosa

karon (Part) now 6
karon dayon - right now
karong buntag - earlier, later this morning
karon na - later on, in a little while

karosa/karo (N) procession float bearing statue of a saint 25A

karpintero (N) carpenter 10 syn. panday

karsada (N) road, street 13 syn. dalan, kalye

karsones (N) trousers, pants 20 syn. pantalon

karton (N) carton, cardboard, cardboard box 22

kasal (V) marry, wed 34 syn. minyo
(N) wedding

kasilyas (N) toilet 28

kaso (N) case (legal) 35

katapusan (N) the end, conclusion see tapus

katawa (V) laugh 21
(N) laughter

katedral (N) cathedral 44

katre (N) bed 11 syn. kama

katsila (N) Spaniard
(Adj) Spanish

katuigan (N) years 35 see tuig

katulganan (N) place to sleep 26 see tulog

katulgon (Adj) sleepy SM 23-25 see tulog

kauban (N) companion 5 see uban

kaugmaon (N) future 35 see ugma

kausa (Part) once more, one more time SM 30-32 see usa

kawaton	(N)	thief, burglar 35
kay	(Part)	because 6
keso	(N)	cheese 18
kilo	(N)	kilogram 15
kilometro	(N)	kilometer 17A
kinabuhi	(N)	life, way of life 32 see buhi
kinahanglan	(V)	need, must, have to 18, 19
kinatapusan	(Adj)	last SM 41-43 see tapus
Kinatsila	(N)	the Spanish language SM 23-25A see katsila
kinhason	(N)	sea foods 20
kini/ni	(Pron)	this 4
kinsa	(Part)	who? 3, 4
kinyentos	(N)	five hundred 14
kiri/ri	(Pron)	this 4
kisame	(N)	ceiling 4
kita/ta	(Pron)	we, us (inclusive) 7
kitid	(Adj)	narrow 32 syn. hiktin
klase	(N)	class 8
klasmet	(N)	classmate 8
klinika	(N)	clinic 19
ko	(Pron)	short form of ako or na o
kolget	(N)	toothpaste (generic term) 43
kolor	(N)	color 21
komiks	(N)	comic book, cartoon strip 28
kono	(Part)	so he/they say(s), so it's said, it's said 36
konperensya	(N)	conference 36
konserbatoryo	(N)	conservatory (of music) 21
kontrata	(N)	contract SM 33-35
koral	(N)	fence 37
korbata	(N)	necktie 19

koros	(N)	chorus SM 30-32
korta/ kortapluma	(N)	pen knife, switch blade 11
kuan	(N)	whatchamacallit SM 11-13
kugihan	(Adj)	diligent, industrious 7
kuha	(V)	get, take 12
kulang	(Adj)	lacking, insufficient 18
kulokabildo	(V)	chat, make small talk 22
kumusta		How are you? 1
kung	(Part)	if, whether, when 23
kusina	(N)	kitchen 9
kusinera/o	(N)	cook (female/male) 5
kusog	(Adj)	fast, strong 19
kutsara	(N)	spoon 22
kutsero	(N)	rig driver 9
kutsilyo	(N)	knife 11
kuyog	(V) (N)	go with, accompany 7 syn. uban companion syn. kauban
kwaderno	(N)	notebook 4
kwadrado(s)	(N)/(Adj)	square(s) 21
kwarenta	(N)	forty 14
kwarta	(N)	money 11
kwarto	(N)	room, bedroom 4
kwatro	(N)	four 14
kwelyo	(N)	collar SM 26-29

D

daan	(Adj)	old (inanimate objects) 10
daan	(Part)	ahead Andama daan - Prepare beforehand/ ahead of time

Daghang salamat daan - Thanks in advance 40
Daang human - ready-made (clothes)
Daan pa ako - Just as I thought, I knew it

dako	(Adj)	big, large 9
dakop	(V)	catch, arrest 25
dagan	(V)	run 10
dagat	(N)	sea, ocean 7
dagkotan	(V)	light up 19
daghan	(Adj)	many, plenty, much 10
dagom	(N)	needle 31
dagsa	(V)	drift off to shore 37
dahon	(N)	leaf 4
dahum	(V)	realize 17
dala	(V)	bring, carry 29
dalaga	(N)	unmarried female 6
dalan	(N)	street 10 syn. kalye, karsada
dali	(Adj)	fast, speedy 17
Dali ra		Come here 13 syn. Umari ka
dalo	(Adj)	stingy, selfish 24
dalya	(N)	dahlia 31
dangaw	(N)	span between the tip of the thumb and the tip of the middle finger outstretched 17A
	(V)	to measure by dangaw
dangup	(V)	seek assistance, invoke, implore, appeal 35
dapit	(V)	invite 36
daplin (sa)	(Part)	alongside 13
daro	(V)	plow 25A
darohan	(N)	area to be plowed 28 see daro
dasmag	(V)	bump against, run into 37
dato	(Adj)	rich, wealthy 22

daug	(V)	win 39
daut	(Adj)	thin (animate) 10
dautan	(Adj)	bad, evil 10
dawat	(V)	receive, accept 35
Day	(N)	short form of Inday 2
dayareya	(N)	diarrhea 32
daygon	(N)	Christmas carol 39
dayon	(Part)	immediately 34 Karon dayon - right now 18
Dayon!		Come in! Enter! Come on up! 2
dentista	(N)	dentist SM 41-43
depende	(Part)	depending, it depends SM 26-29
despedida	(N)	farewell party SM 33-35
dia	(Pron)	here 8
diay	(Part)	really? is that so? I see. You don't say! 5
diksyonaryo	(N)	dictionary 19
didto	(Pron)	over there, yonder 25
diin	(Part)	where? 6, 17 syn. asa, hain
dili	(Part)	no, not
dili ba?		isn't it? didn't he? don't you think so? 8
dinha	(Pron)	there 19, 25
dinhi	(Pron)	here 9, 25
direktor	(N)	director 21
diretso	(V)	go straight ahead, proceed on in a straight direction 43
diri	(Pron)	here 25
diskurso	(V) (N)	give a speech, address a gathering speech, address 34 syn. pakig-pulong
Disyembre	(N)	December 14
Diyos	(N)	God 32
Do	(N)	Short form of Undo 2

doktor(a)	(N)	doctor (male/female)
Dodong/Dong	(N)	term of address for a younger or subordinate male 2
Domingo	(N)	Sunday 16
Dong	(N)	short form of Dodong 2
dormitoryo	(N)	dormitory 12
dos	(N)	two 14
dose	(N)	twelve 14
dosena	(N)	dozen 15
drayb	(V)	drive, run a motor vehicle 21
drayber	(N)	driver (of a motor vehicle), chauffeur 9
dugay	(Adj)	long time 17
dughan	(N)	chest, bust
duha	(N)	two 11, 14
dula	(V) (N)	play 7 play, game
dulaan	(N)	toy, plaything 11 see dula
dulaanan	(N)	playground, toy 18, 26 see dula
dulse	(N)	dessert, sweets, candy 22
duna	(Part)	short form of aduna 11
dunot	(Adj)	rotten 33 syn. bulok
dungan	(V)	do or say together, in each other's company 19
dungog	(V)	hear 38
duol (sa)	(Part)	near 9, 13
dupa	(N)	fathom; a native unit of measure of the distance between the fingertips of both arms outstretched 17A
dyes/dyis	(N)	ten 14
dyipni	(N)	jeepney 15, 19
dyis	(N)	see dyes
dyutay	(Adj)	little, few 10

E

eksamen	(N)	examination 23
edad	(N)	age 23
elektrisidad	(N)	electricity 21
Enero	(N)	January 14
eroplano	(N)	airplane 10
eskina	(N)	corner 19
eskwela	(N)	pupil, school child, student 18
eskwelahan	(N)	school 8
espirito	(N)	spirits (other-world figures) SM 21-22
estasyon	(N)	station 22
estorya	(N) (V)	story, anecdote 24 converse, tell a story 26
estudyante	(N)	student 5

G

gaan	(Adj)	light (of weight) 10
gabii	(N)	evening, night 1
gabii	(N)	last night (contraction of kagabii) 7
gabii na	(Adj)	late
gahapon	(N)	yesterday (contraction of kagahapon) 7
gahi	(Adj)	hard, tough 23
galam	(V)	tend, care for, raise, nurse 24
gamay	(Adj)	small 9
gamit	(V)	use 19
ganansya	(N)	profit, gain 40
gani	(Part)	as it were, if it were

ganina	(Part)	a while ago, earlier, before now 7
gantang	(N)	ganta, chupa, a measure of dry capacity, e.g. grain 15
gapas	(N)	cotton 10
gasa	(N)	gift 35 syn. regalo
gasto	(V) (N)	spend 19 expenses
gatas	(N)	milk 19
gatos	(N)	hundred 14
gawas	(N)	outside, outdoors 17A
gayud/gyud/ gud	(Part)	really, for sure 7
gibag-on	(N)	thickness 21 see baga
gibug-aton	(N)	weight, 'heaviness' 21 see bug-at
gikan	(V)	leave, go, depart 30
gikan (sa)	(Part)	from (time and place), have just been to 6, 14
gidak-on	(N)	size, volume, dimension, 'bigness' 21 see dako
gidaghanon	(N)	number, quantity, amount 21 see daghan
gidugayon	(N)	duration, period, length of time 21 see dugay
gigamyon	(N)	size, 'smallness' 21 see gamay
gihapon	(Part)	still, nevertheless 17A also, again 17A
giladmon/gilawomon/ giiabnon	(N)	depth 21 see lalum
gilapdon	(N)	width, area 21 see lapad
gilay-on	(N)	distance, extent, 'farness' 21 see layo
ginamos	(N)	salted fish relish, anchovy 13
Ginang	(N)	Mrs., title for a married woman 12

ginikanan	(N)	parents 8
Ginoo	(N)	Mr., title for a man 2
Gining	(N)	Miss, title for an unmarried woman 2
gipanganak	(V)	was born 6 see panganak
gisa	(V)	saute 37
gisi	(V)	tear, rip 33
gitara	(N)	guitar SM 30-32
gitarista	(N)	guitarist Sm 30-32 see gitara
gitas-on	(N)	height 21 see taas
grado	(N)	grade 20
graduar	(V)	graduate SM 33-35
gubat	(N)	battle, war 32
gud	(Part)	short form of gayud
gulang	(Adj)	old, aged (animate) 23
gulot	(V)	cut, slice 31 syn. hiwa
gunting	(N)	scissors 23
guol	(V)	worry, suffer anguish 23
gusto	(PsV)	want, like 5, 18
gutom	(V) (Adj)	hunger, become hungry 7 hungry
gwapa	(Adj)	beautiful, pretty, good-looking 10
gwapo	(Adj)	handsome 7
gyud	(Part)	short form of gayud

H

habol	(N)	blanket 23
habol/ habolan	(Adj)	dull, not sharp 10
hadlok	(V) (Adj)	fear 33 afraid, frightened, scared

hagdan/ hagdanan	(N)	stairs, staircase 13
hain	(Part)	where? 6, 8, 13, 17 syn. asa, diin; which? 22
hait	(Adj)	sharp 10
halamanan	(N)	garden 39 syn. tanaman
halang	(Adj)	peppery hot 32
halin	(N)	sale 35
handum	(V)	remember, think of 36
hangin	(N)	wind, air 37
hangtud (sa)	(Part)	until, up to (time and place) 14
hangyo	(V)	ask, request 25; bargain 17A
hapit	(Part)	almost, nearly, close to 23
hapit	(V)	take, pick up or deliver something along the way 35
hapon	(N)	afternoon 1
harana	(N)/(V)	serenade SM 30-32
hardin	(N)	garden 24, 31
hardinero	(N)	gardener
hasmin	(N)	jasmin 31
hatag	(V)	give 15
hatud	(V)	send, take or escort to destination 24
hawak	(N)	hip 21
hawan/ hawanan	(N)	yard, open space 28
hayag	(Adj)	bright, clear 21
hayhay	(V)	hang (clothes on a line) 24
hepe	(N)	chief hepe sa polisiya - chief of police 34
hibalo	(V)	know, have knowledge of 23
hibulong	(V)	surprise 17A

hiktin	(Adj)	narrow 10 syn. kitid
higala	(N)	friend 22 syn. amiga/o
higda	(V)	lie down, go to bed 17
higdaan/ higdaanan	(N)	something to lie on, bed 26 place to lie down in
higut	(V) (N)	tie, bind 31 rope, string
hilanat	(N)	fever, temperature 32
hilaw	(Adj)	unripe, green (fruit, vegetables), raw 11
hilum/ hilumon	(Adj)	quiet 10, 11
himo	(V)	do, make 37
hinabang	(N)	assistance, aid, help 44 see tabang
hinay	(Adj)	slow, soft 19
hinog	(Adj)	ripe 11
hinoon	(Adj)	studious 7
hinumdum	(V)	remember, recall 38 see handum
hisgut	(V)	mention in passing, talk about 25A
hitabo	(V) (N)	happen, occur 36 event, happening
hiwa	(V)	slice, cut 39 syn. gulot
hugas	(V)	wash 20
hugaw	(Adj)	dirty 10
hulam	(V)	borrow, lend 18
hulat	(V)	wait, await 20
hulog	(V)	fall, drop 33; mail, drop in the mailbox 19; deposit (money) 44
Hulyo	(N)	July 14
human	(V)	finish, complete
human sa		after, afterwards 23
humay	(N)	rice

humok	(Adj)	soft (not hard) 10
humot	(Adj)	fragrant 10
huna-huna	(V) (N)	think 35 thoughts
humol	(V)	wet, soak 39
hunaw	(V)	wash hands 37
hunong	(V)	stop, cease 19
Hunyo	(N)	June 14
hurot	(V)	finish up, as in eating; consume everything 21
husto	(Adj)	right, satisfactory husto-husto - just right 12
Hwebes	(N)	Thursday 16
hwes	(N)	judge 35

I

ibabaw (sa)	(Part)	above, on top of 13
ika-	(Part)	marker used with ordinal numbers 14
ikapital	(N)	capital, funds, money SM 44-45
ikaw/ka	(Pron)	you (sing.) 3, 5
ig-agaw	(N)	cousin 29
igo	(Adj)	sufficient, enough 23 igo-igo - just right
igsoon	(N)	sibling 8 igsoon nga babaye - sister 9 igsoon nga lalake - brother 9
ihap	(V)	count 20
ila	(Pron)	their, theirs 8; replacive for the thing possessed 21
ilaga	(N)	rat, mouse 37
ila-ila	(V)	introduce, make acquaintance with 35

ilalom (sa)	(Part)	under, beneath 13
ilimnon	(N)	drinks, beverage 18 syn. imnunon
ilis	(V)	dress, change clothes SM 23-25A
imbitar	(V)	invite 21
imo	(Pron)	your, yours (sing.) 6
imnunom	(N)	drinks, beverage 11 syn. ilimnon
impunto	(Part)	punctually, on the dot (with telling time), exactly 26
inahan	(N)	mother 8
Inday/Day	(N)	term of address for a woman among peers; or by a superior for a younger or subordinate female 2
independensya	(N)	independence 14
Ininglis	(N)	English 25A
init	(Adj)	hot, warm, humid 21
inom	(V)	drink 2
inyo	(Pron)	your, yours (Pl.) 1
Insik/ Intsik	(N)/(Adj)	Chinese 25A
intawon		Poor thing! What a pity! What a shame! 42
ingon	(V)	say, tell 12
ipaila-ila	(V)	introduce 5 see ila-ila
iring	(N)	cat 4
iriser	(N)	eraser 11
iro	(N)	dog 4
isda	(N) (V)	fish 12 fish, go fishing 28
isla	(N)	island 22
itik	(N)	duck 11
Itik-itik	(N)	Filipino folk dance wherein a row of dancers imitate the waddling motion of the duck, itik
itlog	(N)	egg 11

itsura	(N)	appearance, looks, demeanor, face SM 26-29
itum	(Adj)	black 10; dark-complexioned 22
iya	(Pron)	his, her, hers 8
iyaan	(N)	aunt 8

L

laba	(V)	wash (clothes), launder 13
labad	(N)	headache, ache or pain in the head 32
labaha	(N)	straight razor 23
labandera	(N)	laundrywoman 5 see laba
labang	(V)	cross, go across, span SM 21-22 syn. tabok
labay	(V)	throw, toss away 18
labing		most, least (superlative marker) 22
labot	(V)	involve, include 15 syn. apil
labot nimo		None of your business (contraction of wala kay labot 'you are not involved in this') SM 11-12
lakaw	(V)	walk, go 17
ladlad	(V)	bleach (in the sun) 20
lagi	(Part)	I'm telling you, You can bet on it, Sure! 30
lain	(Adj)	different, another, apart 17A lain-lain - varied, sundry, miscellaneous 21
lain	(V)	separate from the rest, set apart, reserve for 24
lala	(Adj)	stupid, dumb, dull 9
lalake	(N) (Adj)	man, boy 5 male

lalum	(Adj)	deep 10
lamesa	(N)	table 4
lami	(Adj)	delicious, good, tasty 4
lamon	(V)	devour, eat ravenously, gulp 37
lamparahan	(N)	lamp 22
lang	(Part)	only 12 Dayon lang - Do come in (exhortative) 2
langka	(N)	jackfruit see nangka
langgam	(N)	bird 11
langit	(N)	sky, heaven 11
langoy	(V)	swim 10
langoyanan	(N)	place to swim 26 see langoy
lapad	(Adj)	wide 10
lapis	(N)	pencil 4
larga	(V)	depart, leave 29
lasang	(N)	forest 37
laso	(N)	ribbon, shoe lace 22
lata	(Adj)	crushed, squashed, squelched 18
lat-as	(V)	walk a long and difficult distance, 37; cross syn. labang
latos	(V)	whip, spank 37
laya	(Adj)	withered 18
layo	(Adj)	far, distant 9, 13
'leche flan'	(N)	dessert custard
'lechon'	(N)	roast pig barbecued whole on a spit; considered the representative festive food in the Philippines 20
leksyon	(N)	lesson 7
letra	(N)	letter of the alphabet, lettering 39
libo	(N)	thousand 14
libra	(N)	pound 17A

libreriya	(N)	library 7
libro	(N)	book 4
liko	(V)	turn SM 30-32
ligo	(V)	bathe, take a bath, go swimming 16
lig-on	(Adj)	strong, sturdy, durable SM 38-40
lihok	(V)	move, act SM 38-40
lima	(N)	five 14
limon	(N)	lemon 22
limos	(N)	alm 32
limot	(V)	forget 18
limpyo	(Adj)/(V)	clean 10
linabhan	(N)	laundry, wash 42 see laba
linugaw	(N)	rice porridge 35
linya	(N)/(V)	line, queue
lingaw	(V)	enjoy, entertain 21
	(Adj)	enjoyable, entertaining
lingkod	(V)	sit 2
lingkoranan	(N)	something to sit on, chair 11, 25 place to sit 26 see lingkod
lipay	(V)	make or be happy, gay 7, 21
lista	(V)	list down, make a list, enroll, register 43
	(N)	list
lisud	(Adj)	difficult, hard 23
litanya	(N)	litany SM 23-25A
litro	(N)	liter 17A
lubi	(N)	coconut 11
lukat	(N)	payment for labor done, e.g. sewing; redemption of a pawned article 15
lugar	(N)	place, location, locale 21
lumba	(N)/(V)	race 38
lumos	(V)	drown

lumpya	(N)	rolls of paper-thin rice starch wrapper filled with sauted vegetable and meat/shrimp bits 11 lumpya prito - egg rolls
lungag	(N)	cavity, hole SM 41-43
lung-ag	(V)	cook rice or corn 37
lungsod	(N)	town 6
lupad	(V)	fly 37
luyo (sa)	(Part)	behind 9, 13

M

maayo	(Adj)	good, well, fine 1
Maayo!		a call to announce one's presence at the door (short form of Maayong buntag, etc.) 12
mabaw	(Adj)	shallow 10
makaon	(N)	something edible, something to eat 35 see kaon
makikilimos	(N)	beggar 32 see limos
makinilya	(N)	typewriter 44
madre	(N)	nun, female religious 41
maestra/o	(N)	teacher (female/male) 4
magasin	(N)	magazine (reading material) 28
magbabaul	(N)	farmer 5 syn. magdadaro, mag-uuma
magdadaro	(N)	farmer 5 see daro; syn. magbabaul, mag-uuma
magdudula	(N)	player 29 see dula
maglingaw-lingaw	(V)	relax with entertainment, have fun 35 see lingaw
magpuyo	(V)	live, reside 6 see puyo
magsusulat	(N)	writer 18 see sulat
mag-uuma	(N)	farmer 5 see uma; syn. magbabaul, magdadaro

mahal	(Adj)	expensive 12, 17A
mahimo	(PsV)	can, may, is possible 9
mahitungod	(Part)	about, concerning, regarding 38 syn. bahin
mais	(N)	corn, maize 13
maleta	(N)	suitcase, luggage, bag 43
malipayon	(Adj)	happy, cheerful, gay 7 see lipay
Malipayong Adlaw		Happy Birthday! 29
man	(Part)	by the way, tell me 1, 3, 12
mananagat	(N)	fisherman 13 see dagat; syn. mangingisda
mananagna	(N)	fortune teller, soothsayer 35 see tagna
mananahi	(N)	dressmaker, seamstress 9 see tahi; syn. modista
mananap	(N)	animal 22 syn. sapat
Manang/Nang	(N)	respectful term of address for an older or superior woman 2
mananggiti	(N)	tuba gatherer 37
maneho	(V)	drive 23 syn. drayb
maninay	(N)	godmother 44
maninoy	(N)	godfather 44
manok	(N)	chicken 11
Manong/Nong	(N)	respectful term of address for an older or superior man 2
Manoy/Noy	(N)	respectful term of address for an older or superior man 2
mansanas	(N)	apple 18
mantekilya	(N)	butter 18
mantika	(N)	cooking oil, shortening, lard SM 36-37
mangga	(N)	mango 10
manggas	(N)	sleeve SM 26-29
manghud	(N)	younger sibling (brother or sister) 10
	(Adj)	younger

mangingisda	(N)	fisherman 18 see isda; syn. mananagat
mangutana	(V)	ask a question, inquire 9 see pangutana
mao	(V)	know, have knowledge of 38 syn. hibalo
mao	(Part)	that's it, that's the one 10 mao nga - that's why 17A
mari ka		Come here (short form of Umari ka) 13 syn. Dali ra
Marso	(N)	March 14
Martes	(N)	Tuesday 16
mas		more (comparative marker) 22
Maria Clara	(N)	traditional woman's two-piece gown dating back to the days of the national hero, Jose Rizal and named after the heroine of his novel Noli Me Tangere 22
masakiton	(N)	sick person, patient 37 see sakit
maskin	(Part)	whichever SM 21-22 syn. bisan maskin unsa - anything
mata	(V)	awaken, wake (referring to one's self) 35
	(N)	eye
matematika	(N)	mathematics 7, 20
matod	(Part)	according to SM 21-22
maut	(Adj)	ugly 10 syn. ngil-ad
may	(Part)	there is/exists, one has/possesses 27 syn. aduna
Mayo	(N)	May 14
mayor	(N)	mayor (highest public official of a town) 27; (misang) mayor - high mass
medya	(N)	half (used with telling time and weights and measures) 17
medyas	(N)	socks, stocking 20

menos	(V) (Adj)	lessen, decrease, deduct 32 less
merkado	(N)	market 4
metro	(N)	meter 17A
mga	(Part)	plurality marker for nouns 7; approximately, more or less 12
mi	(Pron)	short form of kami 7
mil	(N)	thousand 14
milya	(N)	mile 17A
minyo	(V)	marry, wed 6 syn. kasal
misa	(N)	Mass (Roman Catholic service) SM 44-45
mo	(Pron)	short form of kamo or nimo
modista	(N)	dressmaker, seamstress 20 syn. mananahi
monyeka	(N)	doll 18
monggos	(N)	mongo, mung bean 31
morag	(Part)	like, seems like (contraction of mao ra ug) SM 26-69
mubo	(Adj)	short, brief 10
mudto	(N)	noon, high noon 1 syn. udto
munisipyo	(N)	municipality, town hall 11
mutsatsa/o	(N)	maid, servant (female/male) 26 syn. binatonan
Myerkoles	(N)	Wednesday 16

N

na	(Pron)	that (short form of kana)
na	(Part)	now, already 7, 17, 23
naa	(Pron)	there 8; there is, one has 24
nako/ko	(Pron)	I, my 11; also short form of kanako 25

namo	(Pron)	we, our (exclusive) 6, 11; also short form of kanamo 25
Nang	(N)	short form of Manang 2
nangka/ langka	(N)	jackfruit 23
napulo	(N)	ten 14
nars	(N)	nurse 10
natawo	(V)	was born 6 syn. panganak
nati	(N)	young cow 10
nato	(Pron)	we, our (inclusive) 11; also short form of kanato 25
natural		certainly! of course! naturally! 29
naug	(V)	go or come down, descend 30
Negrito	(N)	primitive tribe with Negroid features, who live in the mountains 32
ni	(Pron)	this (short form of kini)
ni	(Part)	for (marker for singular personal name oblique object) 8
nia	(Pron)	here 8; here is, one has 13
niadto	(Pron)	that over there, yonder 24; that (dative)
niagi	(V)	to pass (in time meaning) SM 38-40 the other ...(dative) 7 niaging adlaw - the other day
niana	(Pron)	that (locational) 11, 24 that (dative)
niari	(Pron)	this (locational) 24; this (dative)
niini	(Pron)	this (locational) 24; this (dative)
nila	(Pron)	they, their 11; also short form of kanila 25
nila ni	(Part)	marker for plural personal name oblique object

nimo/mo	(Pron)	you, your (sing.) 11; also short form of kanimo 25
nindot	(Adj)	pretty, beautiful, nice (for objects) 9
ninyo	(Pron)	you, your (pl.) 11; also short form of kaninyo 25
nipis	(Adj)	thin, transparent (for objects) 10
niwang	(Adj)	thin, slender, slim (for people) 10
niya	(Pron)	he/she, his/her/hers 11; also short form of kaniya 25
nobela	(N)	novel 18
nobenta	(N)	ninety 14
Nobyembre	(N)	November 14
Nong	(N)	short form of Manong 2
Noy	(N)	short form of Manoy or Nonoy 2
nuybe	(N)	nine 14

NG

nga/ng/g	(Part)	linker, ligature 1, 10
nga	(Part)	that (joins two relative clauses) 12
ngadto	(Pron)	over there, yonder 25A
nganha	(Pron)	there 25A
ngalan	(N)	name 8
nganhi	(Pron)	here 25A
nganli	(V)	name, enumerate (imperative) 14 see ngalan
ngano	(Part)	why? 8
ngari	(Pron)	here 25A
ngil-ad	(Adj)	ugly 9 syn. maut
ngilngig	(Adj)	unappetizing (food) 21

ngipon	(N)	tooth SM 41-43
ngitngit	(Adj)	dark 21

O

Oktubre	(N)	October 14
onse	(N)	eleven 14
oo	(Part)	yes 5
opisina	(N)	office 4
oras	(N)	hour, time 17
ospital	(N)	hospital 12
otsenta	(N)	eighty 14
otso	(N)	eight 14

P

pa	(Part)	still, yet 23
paborito	(Adj)	favorite SM 38-40
pakigpulong	(N)	speech 8 syn. diskurso
paksiw	(N)	a meat/sea-food soup with vegetables cooked in a souring agent, e.g. vinegar 20
padulong	(V)	go 12 syn. paingon, muadto
pag-abot	(N)	arrival SM 8-10 see abot Maayong pag-abot! - Welcome!
pagdali	(V)	hurry (imperative) 17 see dali
paghot	(V)	bark 24
pagkaon	(N)	food 11 see kaon
pagsuroy-suroy	(N)	strolling around, the act of taking a walk or a ride 11 see suroy
pagtulon-an	(N)	lesson, something to be studied 38 see tuon

pag-umangkon	(N)	niece/nephew 23
pahibalo	(N)	notice, advertisement, sign 39 see hibalo
pahulay	(V)	rest, relax 19
pahulayanan	(N)	place to rest 26 see pahulay
paingon	(V)	go 12 syn. padulong, muadto
pait	(Adj)	bitter 10
palihog		please 29
palis	(N)	early afternoon 1
palit	(V)	buy, purchase 10
palitanan	(N)	place to buy, store 26 see palit
pamahaw	(N)	breakfast 19
Pambansang Awit		National Anthem 31
pamilya	(N)	family 11
paminaw	(V)	listen 30
pamyenta	(N)	ground pepper, peppercorns
pan	(N)	bread 18
panaderiya	(N)	bakery 45 see pan
panahon	(N)	time, weather 17
pananghid	(V)	ask permission SM 19-20
panapton	(N)	cloth, clothing material 10
panday	(N)	carpenter 9 syn. karpintero
panihapon	(N)	dinner, supper 19
panit	(N)	leather, skin 43
paniudto	(N)	lunch 11
pansit	(N)	noodles; Of Chinese origin, a pansit dish may be prepared in several ways as with sauted sliced vegetables and diced pork or beef 4
pantalon	(N)	trousers, pants 13 syn. karsones
panyo	(N)	handkerchief 11
pangadye	(V) (N)	pray 25A prayer

panganak	(V)	be a sponsor in either a baptism or a wedding 44; give birth, be born syn. matawo
panganod	(N)	clouds 22
pangayo	(V)	ask for 33 syn. hangyo
pangita	(N) (V)	job, occupation 3 syn. trabaho look for, find 30
pangulitawo	(V)	to court SM 30-32 see ulitawo
pangutana	(V)	ask a question, inquire 9
paon	(N)	bait 18
papel	(N)	paper 4
para	(Part)	for, intended for 19 para sa/kang - marks the beneficiary of an action 30 para sa - bound for (indicating a destination) para unsa - for what?
para	(Part)	in order to, so that 20
para	(V)	stop, halt 25
parada	(N)	parade 21
paradahan sa trak		bus stop 25
parat	(Adj)	salty 10
pari	(N)	see pare
parihas/ pariho	(Adj)	same, similar, identical 22 syn. sama sa
parte	(N)	part, region, section 25
paryente	(N)	relative 29
pasayan	(N)	shrimp 18
pasaylo	(V) (N)	forgive, pardon 35 forgiveness
Pasayloa ako		I'm sorry, Forgive me 13
Pasko	(N)	Christmas 20
Pasipiko	(N)	Pacific Ocean 21

pasiyo	(V)	take a walk, stroll 7 syn. suroy
paspas	(Adj)	fast, rapidly 19
pastilan		Oh my goodness! SM 23-25A
pasyensya	(N)	patience
Pasyensya na lang		Sorry about that! Tough! Be patient. 17A
patay	(Adj) (V)	dead, deceased kill, die 33
pauli	(V)	return home 11 see uli
pauntinpin	(N)	fountain pen 11
payag	(N)	hut 39
payong	(N)	umbrella 18
Pebrero	(N)	February 14
pelde	(V)	lose 33
permi	(Part)	always 42
pero	(Part)	but, however 6
peryodiko	(N)	newspaper 20
pesos	(N)	peso - basic monetary unit of the Philippines
petsa	(N)	date (of the calendar) 14, 16
pie	(N)	foot (restricted to mean the unit of measure) 17A syn. tiil
pila	(Part)	how many? how much? pila ka buok - how many (pieces)? tagpila - how much per ...? how much is each one?
pili	(V)	choose, select 20
Pilipina/o	(N)	Filipino female/male 5, 29
Pilipinas	(N)	The Philippines 21
pinakbet	(N)	a regional meat/fish and vegetable dish among the Ilokanos, characterized by the prominent use of bitter melon and eggplant 8
pinaskohan	(N)	Christmas gift 33 see pasko
pinirito	(Adj)	fried 11 see prito

pintal	(V)/(N)	paint 20
pinya	(N)	pineapple 18
pisara	(N)	blackboard 13
pitaka	(N)	wallet, purse 18
pito	(N)	seven 14
pitse-pitse	(N)	sundries, miscellaneous articles 43
plaka	(N)	phonograph record, recorded disc 36
plansa/plantsa	(V)	iron, press 31 syn. utaw
plasa	(N)	plaza, town square 7
platito	(N)	saucer 19
plato	(N)	plate 10
plete	(N)	fare 12
pobre	(Adj) (N)	poor, impoverished 32 the poor, pauper syn. kabus
pod	(Part)	short form of upod 1
politiko	(N)	politician SM 11-13
polo	(N)	polo shirt, informal short-sleeved shirt 24 polo barong - short-sleeved barong
pomada	(N)	pomade, hair cream 19
pos opis	(N)	post office 9
posporo	(N)	match 4
praktis	(V)	practice SM 30-32
presko	(Adj)	fresh 25
presyo	(N)	price 17A
presidente	(N)	president 34
primer/ primero	(Adj)	first 27
prinsipal	(N)	principal (of a school) 4
prito	(V)	fry
probinsya	(N)	province 6
problema	(N)	problem 11 syn. suliran

programa	(N)	program 11 syn. tulomanon
prutas	(N)	fruit 18 syn. bunga
prosesyon	(N)	procession (religious) 25A
pukaw	(V)	rouse someone from sleep SM 23-25A
pula	(Adj)	red 18
pulgadas	(N)	inch 17A
pulis	(N)	policeman, police 9
pulos	(N)	all 20 syn. tanan
puloy-anan	(N)	home, house, place to reside, place of abode, residence 6, 26 see puyo
pultahan	(N)	door, doorway 4
punda	(N)	pillow case 40
punit	(V)	pick up 10
puno	(Adj)	full, filled 11
puno/punoan	(N)	tree, tree trunk 33
pungko	(V)	squat 2
pupo	(V)	pick or pluck fruits/flowers from the stem 24
puro	(N)	all, solely 11
pustaq	(V)/(N)	bet, wager SM 44-45
pustiso	(N)	false teeth, dentures 31
pustora	(Adj)	dressed up, dressed fancily or smartly, dressed to the hilt 21
putak	(N)	crow, crowing (of a rooster) SM 23-25A
puti	(Adj)	white 10; light-complexioned 22
putol	(V)	cut 20
putos	(V) (N)	wrap up, pack, cover SM 36-37 package
puyo	(V)	live, reside, dwell 22
pwesto	(N)	position, place SM 30-32
pyano	(N)	piano 13

pyanista	(N)	pianist, piano player 16
pyesa	(N)	piece (musical) 28
pyesta	(N)	fiesta, town feast in honor of its patron saint 11

R

ra	(Part)	only, just 7 unya ra - later on (only) husto-husto ra - no more, no less (emphatic), too, very 12 dia ra - here it is mahal ra - too expensive softens commands into requests 13 dali ra - come here
radyo	(N)	radio 11
rason	(N)	reason, explanation SM 11-13
rayna	(N)	queen 28
reklamo	(N)	complaint SM 23-25A
Redentorista	(N)	Redemptorist (church) 42
regalo	(N)	gift, present 5 syn. gasa
relihyoso	(Adj)	religious, pious SM 23-25A
relo	(N)	watch, clock, time piece 28
relo de pulso	(N)	wrist watch
repolyo	(N)	cabbage 31
resada	(N)	low mass SM 44-45
restawran	(N)	restaurant 7
retrato	(N)	picture 11
ri	(Pron)	this (short form of kiri)
rosal	(N)	gardenia 22
rosas	(N)	rose 31

S

sa	(Part)	place marker: to, in, on 6; time marker 17; marker for specific general noun oblique object, singular 8 sa mga - plural oblique object; para sa (mga)- marker for beneficiary of the action 25
saad	(V)	promise SM 36-37
sab	(Part)	short form of usab 1
sabaan	(Adj)	noisy 10
Sabado	(N)	Saturday 16
sabaw	(N)	soup, broth 39
sabon	(N)	soap 18
sabut	(V)	understand, comprehend 39
sabut-sabut	(V)	talk about, discuss SM 33-35
saka	(V)	rise, ascend, go up, climb 17A
sakay	(V)	ride 15
sakit	(N)/(V) (Adj)	ache, hurt, pain 32 painful
sako	(N)	sack, bag 17A; cavan - measure of dry capacity, e.g. grain
sagbot	(N)	grass 18
saging	(N)	banana 10
sala	(N)	living room 8
sala	(N) (V)	offense, sin 35 offend, sin
salamat	(N)	thanks, Thank you 1
salida	(N)	show, film presentation 17
salog	(N)	floor
salom	(V)	dive 10
sama (sa)	(Adj)	alike, similar, like 11 syn. pariho
samad	(N)/(V)	wound 33

samok	(Adj) (N)	messy, disturbed 40 trouble
sampaguita	(N)	Arabian jasmine, pikake 31
sano?	(Part)	right? don't you think so? Short form of unsa no? SM 21-22
sangpit	(V)	mention, call; invite, implore, beseech 36
sapa-sapa	(N)	brook 13
sapatero	(N)	shoemaker 9 see sapatos
sapatos	(N)	shoe 4
sari-sari	(N)	neighborhood variety store 22
sastre	(N)	tailor 25A
sawopan/ unuman	(N)	chupa - measure of dry capacity 17A
saya	(N)	floor-length flowing skirt, native costume of Filipino women 22
sayal	(N)	skirt 42
sayaw	(V) (N)	dance 10 syn. bayle dance, dance social 18
sayawan	(N)	ballroom, dance area 26 see sayaw
sayis/says	(N)	six 14
sayo	(Adj)	early 19
sayon	(Adj)	easy, not difficult 23
says	(N)	see sayis
saysenta	(N)	sixty 14
seda	(N)	silk 18
sekretarya	(N)	secretary 22
segundo	(Adj)	second 20
segurado	(Part)	certainly, definitely, surely 25A
selebrar	(V)	celebrate SM 23-25A
selyo	(N)	postage stamp 19
semana	(N)	week 7
Semana Santa	(N) (V)	Holy Week 25A spend or observe Holy Week

sentabos	(N)	centavo 15
sentimetro	(N)	centimeter 17A
sensya	(N)	science 28
senyora	(N)	Mrs., ma'am SM 38-40
Septyembre	(N)	September 14
serbesa	(N)	beer 8
setenta	(N)	seventy 14
si	(Part)	personal name marker 3, 4
sibuyas	(N)	onion 24 sibuyas nga bombay - imported round onions sibuyas nga bisaya - native green onions, scallions
sigarilyo	(N)	cigarette 4
sige	(Part)	okay, all right 2 hala sige - go ahead 11 sige na - come on, please 17A
sila	(Pron)	they, them
silhig	(N) (V)	broom 30 sweep
sili	(N)	bell pepper, chili pepper 31
silingan	(N)	neighbor 18
silong	(N)	ground floor, downstairs, the ground space underneath a raised house 28
silong (sa)	(Part)	below, underneath
simba	(V)	go to church, attend church services, worship 16
simbahan	(N)	church 4 see simba
sine	(N)	movie(s) 7
sinehan	(N)	movie house, movie theatre 7 see sine
sinelas/ tsinelas	(N)	slippers 37
Sinibwano	(N) (Adj)	Cebuano language 34 Cebuano

sinina	(N)	dress, clothes 10
sinugdanan	(N)	beginning, starting point SM 23-25A see sugod
singko	(N)	five 14
singkwenta	(N)	fifty 14
singil	(V)	charge (an amount), collect payment of a debt, ask for something which had been forgotten SM 23-25A syn. sukot
singsing	(N)	ring 42
sipilyo	(N)	toothbrush 43
si-on	(N)	a cold 32
sista	(N)	guitar 13 syn. gitara
siya	(Pron)	he/she, him/her 5
siya	(N)	chair 4
siyam	(N)	nine 14
sobra	(Part)	in excess, overabundant, more than 18 syn. kapin
sobre	(N)	envelope 19
sopa	(N)	sofa, couch 26
sorbete	(N)	ice cream 18
suba	(N)	river 10
subo	(Adj)	unhappy, sorrowful, melancholy 21
suka	(N)	vinegar 22
suki	(N)	regular customer or regular salesman, either party of a business transaction who is a regular SM 23-25A
sukli	(N)	change (money) 40
suko	(V) (Adj)	become angry, anger, enrage 33 angry, mad
sukot	(V)	collect payment of debt, ask for something which had been forgotten 42 syn. singil
sud-an	(N)	food, main dish(es) of the meal 10

sudlay	(N)/(V)	comb 37
suga	(N)/(V)	light, lamp 4
sugal	(N)	gamble, gambling game 33
	(V)	gamble
sugat	(V)	meet, welcome 25A
sugba	(V)	broil, roast in live charcoal 42
Sugbo	(N)	Cebu 6
sugilanon	(N)	story, tale 35
sugo	(V)/(N)	command, order
sugod	(V)	start, begin, commence 17
sugot	(V)	grant permission, allow, agree SM 19-20, 21-22
suhol	(N)	earnings, pay, salary, wage 35 syn. sweldo
sulat	(V)	write 7
	(N)	letter, correspondence 1)
sulatanan	(N)	something to write on, e.g. paper 26 see sulat
sulatananan	(N)	place to write, e.g. desk 26 see sulat
sulay	(V)	try, attempt, make an effort SM 38-40
sulbad	(V)	solve 35
suliran	(N)	problem 35 syn. problema
sul-ob	(V)	dress, wear 19
sulod	(V)	enter, proceed 2
sulod (sa)	(Part)	inside, in-doors, interior 13
sulti	(V)	speak, say, talk 12 syn. tabi
sumbong	(V)	tattle, tale-bear, report 40
sumsuman	(N)	appetizer served with drinks, hors d'oeuvres SM 26-29
sundalo	(N)	soldier 22
sundang	(N)	bolo, machete, long knife 10
sunod	(V)	follow
sunod (sa)	(Part)	after, next to, the following 7,16

sunog	(N) (V) (Adj)	fire, a destructive burning 33 set on fire, take fire, burn burned
suot-suot	(V)	go places, explore, spelunking 23
suroy	(V)	take a walk, wander, stroll 18 syn. pasiyo
sus		short form of 'Jesus' (exclamatory expression) 25
susi	(V)	find out, examine carefully, scrutinize SM 33-35
sustansya	(N)	sustenance, nourishment, nutrients SM 26-29
sweldo	(N)	salary, pay, wage 15 syn. suhol
swerte	(N)	luck, good luck SM 21-22
syagit	(V)	shout 30
syaro		My [illegible]eh! 17A
syento	(N)	hundred 14
syete	(N)	seven 14
syudad	(N)	city 6

T

ta	(Pron)	short form of kita 2
taas	(Adj)	tall, high; long 7
taas	(N)	upstairs 28
tabako	(N) (V)	tobacco smoke a cigar or pipe 24
tab-ang	(Adj)	tasteless, lacking taste/seasonings 37
tabang	(N)	assistance, help, aid 19 syn. hinabang
tabanog	(N)	kite 37
tabi	(Part)	excuse me, pardon me 13
tabi	(V) (N)	talk, converse 24 syn. sulti conversation

tabo	(N)	special marketing day SM 44-45
tabok	(V)	cross, go across, span 19 syn. labang
takob	(V)/(N)	cover, lid 37
taksi	(N)	taxi 12
tag-	(Part)	unit price marker: per, each 15
taga	(Part)	from (place or time) 6 taga-diin - from where?
tagai	(V)	give (imperative) see hatag
tagbalay	(N)	owner of the house 39 see balay
tag-iya	(N)	owner, proprietor 43
tagna	(V)	foretell, predict, prophecy 35
tago	(V)	hide, keep, put away, save 18
tahi	(V)	sew, stitch
Talisay	(N)	a resort in Cebu famous for its fresh and salt water pools 28
taliwala (sa)	(Part)	between 13
tamatis	(N)	see kamatis
talong	(N)	eggplant 24
tambag	(N)/(V)	advice 34
tambal	(N) (V)	medicine 19 syn. bulong cure
tambis	(N)	water apple (tropical fruit) 11
tambok	(Adj)	fat, stout, obese 10
tambong	(V)	attend 21
tam-is	(Adj)	sweet 10
tana		let's go, come on; contraction of adto na kita 18
tanaman	(N)	garden 11 syn. halamanan
tanan	(N)	all, everyone, everything 1
tan-aw	(V)	look, see 7; examine, scout 45
tando	(V)	agree, concur SM 44-45
tanom	(V)/(N)	plant 12

tanggo	(N)	tango 37
tapulan	(Adj)	lazy 7
tapus	(V)	finish, terminate, end
tapus (sa)	(Part)	after
tarong	(Adj)	straight 19
	(V)	straighten 30
tartanilya	(N)	buggy, rig 19
tasa	(N)	cup 22
taudtaud	(Part)	shortly, in a little while, soon, momentarily 24
tawag	(V)	call 34
tawo	(N)	man, people 21
	(V)	to be born
Taym pa		wait a minute, just one moment 13 syn. Isa pa, Usa pa, Kadiyut lang
telebisyon	(N)	television, television set 8
telepono	(N)	telephone
tenyente del baryo	(N)	barrio lieutenant 27
terno	(N)	woman's native gown with butterfly sleeves, formal 21
tibuok	(Adj)	whole, entire 15
tigulang	(Adj)	old, aged (animate) 10 see gulang
tigum	(V)	meet, confer 34
	(N)	meeting, conference
tiil	(N)	foot (part of the body); 11; foot (unit of measure) 21 syn. pie
timbang	(N)	weight
	(V)	weigh 17A
tindahan	(N)	store 4 syn. palitanan
tindera/o	(N)	saleslady/man 10
tindog	(V)	stand 2
Tinikling	(N)	a Filipino folk dance wherein a couple step in and out of clapping bamboo poles in imitation of the long-legged bird tikling 28

tinidor	(N)	fork 22
tinuod	(Adj)	true 31
	(N)	the truth 31
tinta	(N)	ink 19
tinun-an	(N)	the person who is taught, i.e. student; something which has been studied 35 see tuon
ting-	(Part)	marker for season 14
ting-ani	(N)	harvest season 14
ting-bagyo	(N)	typhoon season 14
ting-eskwela	(N)	school term/season 14
ting-init	(N)	hot season, summer 14
ting-tanom	(N)	planting season 14
ting-tugnaw	(N)	cold season 14
ting-ulan	(N)	rainy season 14
tingali	(Part)	perhaps, maybe, I think 12
tingog	(N)	voice, sound 21
tisas	(N)	chalk 13
to	(Pron)	that over there, yonder (short form of kadto)
tokar	(V)	play (a musical instrument) 13
tono	(N)	pitch tone, tune SM 30-32
tonto	(N)	fool
	(V)	fool, make a fool of 42
	(Adj)	foolish, silly
torta	(N)	individual cakes 19
total	(Part)	afterall SM 21-22
trabaho	(N)	work, job 11 syn. pangita
	(V)	work
trak	(N)	truck, bus 10, 19
trangkaso	(N)	flu 32
trato	(N)	boy/girl friend, sweetheart, lover 39
traynta	(N)	thirty 14
tres	(N)	three 14

trese	(N)	thirteen 14
tsa	(N)	tea 18
tseke	(N)	check, draft 43
tsinelas/	(N)	slippers 4, 37 see sinelas
tsitsaron	(N)	pork cracklings 31
tsokolet	(N)	chocolate (candy) 42
tsoriso	(N)	sausage 25A
tua	(Pron)	over there, yonder 6, 8
tualya	(N)	towel 37
tuba	(N)	coconut sap wine 18
tubag	(V)/(N)	answer, reply 23 syn. balos
tubig	(N)	water 18
tukob	(V)	catch 37
tuktok	(V)	knock, rap SM 38-40
tudlo	(V)	teach, instruct 12
tudlo	(N)	finger 11
tugkaran	(N)	yard 11
tugnaw	(Adj)	cold, chilly 21
tugon	(V)	place an order, as of goods; send or leave message for a person; charge, commission 25A
	(N)	errand, charge syn. bilin
tuig	(N)	year 14 syn. anyo
tulisan	(N)	robber 37
tulo	(N)	three 11
tulog	(V)	sleep 17
tulomanon	(N)	program 36 syn. programa
tumoy	(N)	tip, end SM 30-32
tun-anan/ tun-ananan	(N)	place to study 26 see tuon
tunol	(V)	hand over 37 syn. pasa
tunga	(N)	half, one-half, middle 16
tungha	(V)	send to school, finance one's schooling 45; appear, show up

tungod	(Part)	because
tungod (sa)	(Part)	below, underneath
tuo	(V)	believe 44
tuo	(Adj) (N)	right the right side (contrasted with the left) SM 41-43
tuon	(V)	study, learn 7
tupad (sa)	(Part)	beside 13
tupi	(N)	haircut 44
tyempo	(N)	time, season, weather 32 syn. panahon

U

uban	(V)	go with, accompany 7 syn. kuyog
uban	(Part)	uban ni/- accompanied by, with, sa in the company of 12 uban ni kinsa - with whom? 11
udto	(N)	noon, high noon 1 syn. mudto
ug	(Part)	marker for non-specific oblique object 10; linker between verb and adverb 19;
ug	(Part)	and 4
ugma	(N)	tomorrow 7
uhaw	(V) (Adj)	thirst thirsty 7
ulahi	(Adj)	late, tardy 17
ulaw	(Adj)	embarrassed, ashamed 33
uli	(V)	return to place of origin, go home, go back, give/send back 19, 45
ulitawo	(N)	bachelor, unmarried male 6
ulo	(N)	head 32
uma	(N)/(V)	farm 20
umari ka		come here 13

una	(Adj)	first; ahead, before, prior to 15, 23, 28
Undo/Do	(N)	term of address for a younger or subordinate male 2
uno	(N)	one 14
unom	(N)	six 14
unsa	(Part)	what? 4. 8 unsa pa - what else? 11 Unsa may ato? - What's our problem? What can I do for you? What are we having? 9
unsa	(Part)	how? 41 unsaon - (non-factual, goal) giunsa - (factual, goal) unsang (kasukoa) - how (angry)?
unta	(Part)	expression of tentativeness of a desired act because of the probability the act may not be completed 15, 44
unya	(Part)	later, afterwards 7
unya	(Part)	otherwise, or else 30
ungo	(N)	witch 33
upat	(N)	four 14
usa	(N)	one 2, 11, 14
usa (pa)	(Part)	a while, wait a minute 2, 13
usab/sab	(Part)	also, too 1; again 34
usahay	(Part)	sometimes, once in a while 39
usap	(V)	chew, munch 37
usik	(V) (N)	waste a waste not to take advantage of.. SM 17-18
utan/ utanon	(N) (V)	vegetable 19 cook vegetables 24
utang	(N) (V)	debt borrow, owe 33
utaw	(V)	iron, press 37 syn. plantsa

uyoan	(N)	uncle 8

W

wala	(Part)	no, not, none; negative marker 7, 8; negative form of aduna/may 'there is no/none' 11
wala	(V)	lose 22
wala	(Adj) (N)	left the left side (contrasted with the right side) SM 30-32
walo	(N)	eight 14
way sapayan		You're welcome; Don't mention it; Think nothing of it 2, 9

Y

y	(Part)	'and' (used in telling time with Spanish numerals) 17
-y	(Part)	noun marker for topic and oblique object 11
yarda	(N)	yard 17A syn. bara
yuta	(N)	land, soil 11

APPENDIX I

COVERAGE OF STRUCTURES

A. Charts of Personal Pronouns

B. Charts of Demonstrative Pronouns

C. Case Markers: Topic, Agentive, Oblique

D. Verbal Affixes: Focus, Mood, Aspect

E. Non-Verbal Affixes

F. Adjectives

G. Particles

H. Question Words

I. Existential Forms, Negations, Ligatures

J. Prepositions

A. Charts of Personal Pronouns

1st set
akó-class

akó	kamí kitá
ikáw/ka	kamó
siyá	silá

2nd set
áko-class

áko	ámo áto
ímo	ínyo
íya	íla

3rd set
nako-class

nako	namo nato
nimo	ninyo
niya	nila

4th set
kanako-class

kanako	kanamo kanato
kanimo	kaninyo
kaniya	kanila

B. Charts of Demonstrative Pronouns

nia-class	kini-class	niini-class
dia	kiri	niari
nia	kini	niini
naa	kana	niana
tua	kadto	niadto

dinhi class	nganhi-class	anhi-class
diri	ngari	ari
dinhi	nganhi	anhi
dinha	nganha	anha
didto	ngadto	adto

Compound Demonstratives

dia diri	dia ngari	ari diri	ari ngari
nia dinhi	nia nganhi	anhi dinhi	anhi nganhi
naa dinha	naa nganha	anha dinha	anha nganha
tua didto	tua ngadto	adto didto	adto ngadto

C. Case Markers

Case	Personal Names		General Nouns	
	Singular	Plural	Singular	Plural
Topic	si	sila si	ang -y	ang -y } mga
Agentive	ni	nila ni	sa	sa mga
Oblique	kang ni para } {kang alang } {ni	kanila ni	sa ug alang } {sa para } {ug	sa ug } mga alang } {sa para } {ug } mga

D. Verbal Affixes: Focus, Mood, Aspect

Actor-Focus Construction

1.	(mu-)	Aspect:	Neutral	
		Mood:	Factual	(ni-)
			Non-Factual	(mu-)
			Afactual	V base
2.	(mag-)	Aspect:	Progressive	
		Mood:	Factual	(nag-)
			Non-Factual	(mag-)
			Afactual	(pag-)
3.	(ma-)	Aspect:	Neutral	
		Mood:	Factual	(na-)
			Non-Factual	(ma-)
			Afactual	(ka-)
4.	(maN-)	Aspect:	Distributive	
		Mood:	Factual	(naN-)
			Non-Factual	(maN-)
			Afactual	(paN-)
5.	(manga-)	Aspect:	Distributive	
		Mood:	Factual	(nanga-)
			Non-Factual	(manga-)
			Afactual	(panga-)
6.	(maka-)	Aspect:	Aptative	
		Mood:	Factual	(naka-)
			Non-Factual	(maka-)
7.	(magpa-)	Aspect:	Progressive Causative	
		Mood:	Factual	(nagpa-)
			Non-Factual	(magpa-)
			Afactual	(pagpa-)

Goal Focus Construction

1.	(-on)	Aspect:	Neutral
		Mood:	Factual (gi-)
			Non-Factual (-on/-hon)
			Afactual (-a/-ha)
			(i-)
			(-i/-hi)
2.	(paN- -on)	Aspect:	Distributive
		Mood:	Factual (gipaN-)
			Non-Factual (paN- -on/-hon)
			Afactual (paN- -a/-ha)
3.	(ma-)	Aspect:	Aptative
		Mood:	Factual (na-)
			Non-Factual (ma-)
			Afactual [none]
a.	(ma- -an)	Mood:	Factual (na- -an/-han)
			Non-Factual (ma- -an/-han)
			Afactual (ma- -i/-hi)
4.	(ipa-)	Aspect:	Causative (Goal^1 Receiver)
		Mood:	Factual (ipa-)
			Non-Factua (ipa-)
			Afactual (ipa-)
a.	(pa- -an)	Mood:	Factual (gipa- -an/-han)
			Non-Factual (pa- -an/-han)
			Afactual (pa- -i/-hi)
5.	(pa- -on)	Aspect:	Causative (Goal^2 Agent)
		Mood:	Factual (gipa-)
			Non-Factual (pa- -on/-hon)
			Afactual (pa- -a/-ha)

Benefactive Focus Construction

1.	(-an)	Aspect:	Neutral
		Mood:	Factual (gi- -an/-han)
			Non-Factual (-an/-han)
			Afactual (-i/-hi)
			(i-)
2.	(paN- -an)	Aspect:	Distributive
		Mood:	Factual (gipaN- -an/-han)
			Non-Factual (paN- -an/-han)
			Afactual (paN- -i/-hi)
3.	(ma- -an / -i)	Aspect:	Aptative
		Mood:	Factual (na- -an/-han)
			Non-Factual (ma- -an/-han / -i/-hi)
			Afactual (ma- -i/-hi)
4.	(pa- -an)	Aspect:	Causative
		Mood:	Factual (gipa- -an/-han)
			Non-Factual (pa- -an/-han)
			Afactual (pa- -i/-hi)

Locative Focus Construction

1.	(-an)	Aspect:	Neutral
		Mood:	Factual (gi- -an/-han)
			Non-Factual (-an/-han)
			Afactual (-i/-hi)
2.	(ma- -an)	Aspect:	Aptative
		Mood:	Factual (na- -an/-han)
			Non-Factual (ma- -an/-han)
			Afactual (ma- -an/-han)

Instrumental Focus Construction

1.	(i-)	Aspect:	Neutral
		Mood:	Factual (gi-)
			Non-Factual (i-)
			Afactual (i-)
2.	(ipa-)	Aspect:	Causative
		Mood:	Factual (gipa-)
			Non-Factual (ipa-)
			Afactual (ipa-)

Stative Verbs

Affixes: (gi-)
(gi- -an/-han)

Negation: Wala + (-a/-ha) / (-i/-hi)

Pseudo-Verbs

1. Mahimo
2. Kinahanglan
3. Gusto
4. Buot

Verbal Affixes in Dependent Clauses

(pag-)	(ig-)
(pagka-)	(igka-)

E. Non-Verbal Affixes

Nouns

1.	(-a/-ha)	specific reference to a N/Adj
2.	(-an/-han) (-anan/-hanan)	signifies a place/the thing with which something is done
3.	(mag-/-maN)	performer of the action of the base, usually as a profession
4.	(paN-)	indicates a specified meaning given to what is expressed in general by the base
5.	(taga-)	place of origin/domicile
6.	(ting-)	period of time/season
7.	(gi-...-on)	weights & measures
8.	(ka-...-an)	collectivity of groups

Adjectives

1.	(-g-)	plurality
2.	(kina-...-an)	superlative degree of comparison
3.	(pala-)	frequentative & fondness/likeness for certain action (base)
4.	(ika-)	ordinal sumbers

Adverb-like affixes

1.	(ala/alas)	time (hours)
2.	(ka-)	exclamation, intensifier
3.	(tag-)	price

F. Adjectives

Simple forms (base)
Exclamation
Weights and measures
Pluralization
Comparative forms
Superlative forms
Full reduplication
Frequentative form

G. Particles

sab	man	pod	lang	baua
diay	na	ra	gayud	pero
kay	aron	uban	pa	basta
ba	gud	una	kano	bitaw
unta	mao	kaluoy	ambot	bisan
sige	hala	abi	gani	ka (for numbers)
basi(g)	alang	unya		

H. Question Words: [base forms]

unsa	kinsa	anus-a	ngano
asa	hain	diin	
pila	tagpila	kanus-a	

I. Existential Forms: aduna, may

Negations: dili, wala, ayaw

Ligatures: [nga],[-ng],[-g],[-y]

606

J. Prepositions

atubangan/atbang sa
ibabaw sa
ilalom sa
daplin sa
duol sa
layo sa
luyo sa
sulod sa
taliwala/taliwa sa
tupad/tapad sa

APPENDIX II

A. Useful Classroom Expressions

B. Common Expressions Used in Different Contexts

C. Useful Questions/Expressions for Use during Informant Sessions

D. Miscellaneous Idiomatic Expressions

E. Questions About Your Filipino Host Family

F. Questions Relating to Biographical Information

A. Useful Classroom Expressions

These classroom expressions are useful to prospective PCV teachers.

The utterances are grouped according to the verbs used. The expanded forms of the utterances are also given.

A. Useful Classroom Expressions

1.	Stand up.	Tindog.
	Sit down.	Lingkod.
2.	Come here.	Marika.
	Come to the front.	Marika sa atubangan.
	Come to the front and face the class.	Marika sa atubangan ug atubanga ang kalse.
	Come to the front and act out a dialogue.	Marika sa atubangan ug pagdrama.
	Come to the front and role-play.	Marika sa atubangan ug paddrama.
3.	Open your books.	Abrihi ang imong libro.
	Open your book to page 12.	Abrihi ang imong libro sa pahina dose.
	Open your book and read.	Abrihi ang imong libro ug basaha.
	Open your book and read aloud.	Abrihi ang imong libro ug basaha ug kusog.
	Open your book and read the dialogue.	Abrihi ang imong libro ug basaha ang dula.
4.	Listen.	Paminaw.
	Listen carefully.	Paminaw pagayo.
	Listen very carefully.	Paminaw kaayo pagayo.
	Listen and do not repeat.	Paminaw ug ayaw pagsunod.

Listen and repeat.	Paminaw ug sunod.
Listen and repeat after me.	Paminaw ug sunod human naku.
Everybody, listen and repeat after me.	Ang tanan paminaw ug sunod human naku.
5. Repeat.	Sunod.
Repeat the word.	Sunda ang pulong.
Repeat the whole sentence.	Sunda ang tibuok laray.
Please repeat the whole sentence.	Palihog sunda ang tibuok laray.
6. Look here.	Tan-aw ngari.
Look at the blackboard and read.	Tan-aw sa pisara.
Everybody, look at the blackboard and read.	Ang tanan tan-aw sa pisara ug basaha.
7. Do you understand?	Nakasabut ka?
Do you understand the meaning?	Nakasabut ka sa kahulugan?
Do you understand the meaning of the word?	Nakasabut ka sa kahulugan sa pulong?
Do you understand the meaning of the phrase?	Nakasabut ka sa kahulugan sa pundok sa mga pulong?
Do you understand the meaning of the sentence?	Nakasabut ka sa kahulugan sa laray sa mga pulong?

8.	I don't understand.	Wala ko makasabut.
	I cannot understand.	Dili ako makasabut.
	It is difficult to understand.	Lisud kini nga sabton.
9.	Don't speak English.	Ayaw pagsulti ug Iningles.
	Don't speak a word of English.	Ayaw pagsulti ug usa ka pulong sa Iningles.
	Don't speak a word of English in class.	Ayaw pagsulti ug usa ka pulong sa Iningles sa klase.
10.	Copy this.	Sunda kini.
	Copy the assignment/ homework.	Sunda ang buhatonon sa balay.
	Copy the homework and study it.	Sunda ang buhatonon sa balay ug tun-i.
11.	Answer the question.	Tubaga ang pangutana.
	Answer the question in a full sentence.	Tubaga ang pangutana sa kompletong laray.
12.	Study this lesson.	Tun-i kining leksyona.
	Study and memorize this lesson.	Tun-i ug sag-oloha kining leksyona.
	Study and memorize this lesson for tomorrow.	Tun-i sag-oloha kining leksyona para ugma.
	Study and memorize this lesson again for tomorrow.	Tun-i ug sag-oloha kining leksyona pag-usab para ugma.

13.	Be prepared for a test.	Pangandam para sa pasulit.
	Be prepared for a short test.	Pangandam para sa mubong pasulit.
	Be prepared for a short oral test.	Pangandam para sa pasulit nga isulti.
	Be prepared for a short written test.	Pangandam para sa mubong isulat nga-pasulit.
14.	Review this.	Tun-i pag-usab kini.
	Review this lesson.	Tun-i pag-usab kining leksyona.
	Review this lesson for tomorrow.	Tun-i pag-usab kining leksyona para ugma.
	Review this lesson very well for tomorrow's quiz.	Tun-i pagayo pag-usab ang leksyon para sa pasulit ugma.
15.	Don't be late.	Ayaw pagpaulahi.
	Don't be late for class.	Ayaw pagpaulahi sa klase.
	Don't be late in coming back to class after the break.	Ayaw pagpaulahi sa pagbalik sa klase human sa pagpahulay.
	Try not to be late in coming to class.	Paninguhaa nga dili maulahi sa pag-anhi sa klase.
16.	Come to class early.	Anhi sa klase ug sayo.
	Come to class on time.	Anhi sa klase sa hustong oras.

Come to class prepared.	Anhi sa klase nga andam.
stand	tindog
come	dali
open	abre
listen	paminaw
repeat	usab, sunod
look	tan-aw
understand	sabut
speak	sulti
copy	kopya, sunod
answer	tubag
study	tuon
prepare	andam
review	tuon ug usab
late come	ulahi, uwahi
early come	sayo

17. Get your pencils. — Kuhaa ang inyong mga lapis.

Get your pencils and papers. — Kuhaa ang inyong mag lapis ug papel.

Get your pencils and papers and write a short paragraph. — Kuhaa ang inyong mga lapis ug papel ug pagsuwat ug mubong paragraph.

	Get your books and read them.	Kuhaa ang inyong mga libro ug sabaha.
18.	Return to your seat.	Balik sa imong lingkoranan.
	Return to your seat immediately.	Balik dayun sa imong lingkoranan.
	You may return to your seat.	Makabalik ka sa imong lingkoranan.
	Please return to your seat now.	Palihog, balik na sa imong lingkoranan.
19.	Stop talking.	Hilum.
	Please stop talking.	Hilum palihog.
	Please stop talking now.	Palihog, hilum na.
	Don't talk.	Ayaw pagtabi.
20.	What don't you understand?	Unsay wala nimo masabti?
	What don't you understand in the lesson?	Unsay wala nimo masabti sa leksyon?
	What don't you understand in what I said?	Unsay wala nimo masabti sa akong sigulti?
21.	I'll say it once more.	Isulti nakog kausa.
	I'll say it slowly this time.	Karon, isulti nakog hinay.
	I'll say it slowly for you.	Isulti nakog hinsay para kanimo.

	I'll say it word for word for you.	Isulti nakog tagsa-tagsa para kanimo.
22.	Spell it.	Litoka.
	Spell the word.	Litoka ang pulong.
	Spell the word for me.	Litoka ang pulong para kanako.
	Please spell the word for me.	Palihog, litoka ang pulong para kanako.
23.	How do you spell the word?	Unsaon nimo paglitok sa pulong?
	What's the spelling of the word?	Unsa paglitok sa pulong?
24.	Raise your hand.	Ipataas ang kamot.
	Raise your right hand.	Ipataas ang tuong kamot.
	Raise your left hand.	Ipataas ang walang kamot.
	Raise your hand before you answer.	Ipataas ang kamot sa dili pa mutubag.
	Raise your hand if you know the answer.	Ipataas ang kamot kung makamao sa tubag.
	Raise your hand and wait to be called.	Ipataas ang kamot ug paghuwat kung tawgon.
25.	Pass your papers.	Ipasa ang papel.
	Pass your papers to the front.	Ipasa ang papel sa atubangan.
	Pass your papers to the front, now.	Ipasa na ang papel sa atubangan.

	Pass your papers when you're through.	Ipasa ang anyong papel kung human na kamo.
26.	Close your books.	Isira ang inyong libro.
	Close your books now.	Isira na ang inyong libro.
	Please close your books now.	Palihog, isira na ang inyong libro.
	Please close your books as soon as you've finished reading.	Palihog, isira ang inyong libro igkahuman ninyog basa.
27.	May I ask a question?	Mahimo bang mangutana?
	May I ask you a question?	Mahimo bang mangutana ko nimo?
	May I ask you a question about the lesson?	Mahimo bang mangutana ko nimo bahin sa leksyon?
	May I ask you a question about the paragraph?	Mahimo bang mangutana ko nimo bahin sa paragraph?
28.	Erase the blackboard.	Papasa ang gisulat sa pisara.
	Please erase the blackboard.	Palihog, papasa ang gisulat sa pisara.
	Don't forget to erase the blackboard.	Ayawg kalimti pagpapas ang gisulat sa pisara.
	Don't forget to erase the blackboard after class.	Ayawg kalimti pagpapas ang gisulat sa pisara igkahuman sa klase.

	Don't forget to erase the blackboard before leaving the room.	Ayawg kalimti pagpapas ang gisulat sa pisara paraber mugawas sa kwarto.
29.	Are you ready?	Andam ka na?/Andam na ba kamo?
	Are you all ready?	Andam na ba kamong tanan?
	Are you ready to begin?	Musugod na ba kamo?
	Are you ready to begin reading?	Mubasa na ba kamo?
	Are you ready to begin writing?	Musuwat na ba kamo?
	Are you ready to begin studying?	Mutuon na ba kamo?
30.	Shall we begin?	Magsugod ta?
	Shall we begin now?	Magsugod na ba ta?
	Shall we begin studying the lesson?	Magsugod na tag tuon sa leksyon?
	Shall we begin reading the lesson?	Magsugod na tag basa sa leksyon?
31.	We will begin/start the class now.	Magklase na ta?
	We will begin the class as soon as you're ready?	Magklase ta basta andam na kamo?

	We will begin the class when everybody's ready.	Magklase ta kang andam na ang tanan.
32.	Are there any questions?	Aduna bay pangutana?
	Do you have any questions?	Aduna ba kamoy pangutuna?
33.	Would you like to answer the questions?	Gusto mong tubagon ang pangutana?
	Would you like to recite?	Gusto mong murisayt?
	Would you like to role-play the situation?	Gusto mong murole-play sa situasyon?
	Would you like to role-play the dialogue with John?	Gusto mong murole-play kamo ni John sa sultihanay?
34.	Memorize the dialogue.	Sag-oha ang sultihanay.
	Memorize the dialogue for tomorrow.	Sag-oha ang sultihanay para ugma.
	Memorize the dialogue well.	Sag-oha pag-ayo ang sultihanay.
	Memorize the dialogue for role-playing.	Sag-oha ang sultihanay para sa role-playing.
35.	Ask questions.	Pangutana.
	Ask questions about the dialogue.	Pangutana bahin sa sultihanay.

Ask your classmates questions about the dialogue.	Pangutan-a ang imong nga kauban sa klase bahin sa sultihanay.

36. Narrate the situation. Iestorya ang situasyon.

Narrate the situation for the class.	Iestorya ang situasyon sa klase.
Narrate the situation in the dialogue to the class.	Iestorya ang situasyon sa sultihanay sa klase.
Narrate what you heard to the class.	Iestorya sa klase ang imong nadunggan.

37. Translate this lesson. Hubara kining leksyona.

Translate this lesson into English.	Hubara sa Ininglis kining leksyona.
Translate this lesson into English in your own words.	Hubara sa Ininglis kining leksyona, gamita ang imong kaugalingong pulong.

B. Common Expressions Used in Different Contexts

This section is arranged according to various contexts. The expressions in this section can be used as supplements to dialogues having the same topics in the text proper.

B. Common Expressions Used in Different Contexts

I. Mealtime:	I. Oras na sa Pangaon:
Let's eat now, I'm hungry.	Mangaon na ta. Gigutom
It's time to eat.	Oras na sa pangaon.
What do we have for breakfast? lunch? dinner?	Unsay pamahan? paniudto? panihapon?
Let's say grace.	Mangadye ta.
Please pass the _____.	Palihog itumol ang _____.
Can I have some water?	Tubig, palihog.
Would you like some more of this?	Gusto ka pa niini?
Eat some more; Do have some more.	Kaon pa.
This is delicious.	Lami kini.
That was a good meal.	Maayong pagkaona.
II. On Asking for Directions:	II. Mga Pangutana Bahin sa Direksyon:
How do you get to _____.	Unsaon nimo pag-adto sa _____.
How far is _____from here?	Unsa kalayo ang _____ gikan dinhi?
Can I walk it?	Malakaw ba?
What street is it on?	Unsang dana?
Is it near the _____?	Duol ba sa _____?

III. On Giving Directions:	III. Paghatag ug Direksyon:
Turn left.	Pawala.
Turn right.	Patuo.
Go down this street.	Lakawa kining dana.
Go two blocks and make a right turn.	Lakaw ug duha ka bloke ug liko sa tuo.
It's near the _____, in front of the _____, beside the _____.	Duol sa _____, atubangan sa _____, tapad sa _____.
It's between _____ and _____.	Naa sa taliwala sa _____ ug _____.
It's near.	Duol ra.
It's far.	Layo ra.
It's not very far from here, you can walk it.	Malakaw ra, dili kaayo layo gikan dinhi.
Get on a bus/jeepney and get off at the corner of _____and _____.	Sakay ug bus/jeepney, mga kanang sa eskina sa _____ ug _____.

IV. On Time/Date:	IV. Bahin sa Panahon/ Petsa:
What time is it? It is _____.	Unsang orasa na? Alas _____.
What day is it? Today is _____.	Unsang adlawa na? _____ karon.
What's the date today? The date is _____.	Unsang petsaha karon? _____ karon.
It's late	Uwahi na.
early	Sayo pa.
not yet time	Dili pa oras./Wala pay

	bagting.
I don't have much time.	Wala koy daghang trempo.
I have to hurry, I'll be late.	Kinahauglan magdali ko. Mauwahi ko.
V. <u>In the Kitchen: Cooking</u>:	V. <u>Sa Kusina: Nagluto</u>:
I'm cooking now.	Magluto ako karon.
I'm cooking the food.	Magluto akog pagkaon.
Please wash the dishes.	Palihog, panghugas sa plato.
Dry the dishes.	Paugaha ang plato.
Hand me the knife.	Itunol ang kutsilyo.
It's cooked now. We can eat.	Luto na. Makakaon na ta.
How long does it take to cook this?	Pila ka oras (minuto) ang pagluto niini?
VI. <u>On Meeting Friends</u>:	VI. <u>Inigsugat ug Amigo</u>:
It's good to see you again.	Maayong nagkita ta.
How have you been?	Unsa na?/Kumusta ka na?
How's the family?	Kumusta ang imong panilya?
I haven't seen you in a long time.	Dugay nang wala ka nako makit-i.
It's been such a long time.	Kadugay na gyud.

VII. Preparing to Leave:	VII. Sa Hapit na Manamilit:
It's late. Let's go home.	Ulahi na. Pauli na ta.
We'd better start moving. It's late.	Magsugod-sugod na ta tindog. Gabii na.
Let's thank our hosts.	Magpasalamat ta sa nangimbitar nato.
We'd better go now, while it's early.	Adto na ta, maayo, kay sayo pa.
Let's go now before it gets dark/rains.	Adto na ta paraber mungitngit/muuwan.
VIII. On Saying Goodbye:	**VIII. Inigpanamilit:**
Thank you for inviting me.	Salamat sa imong pag-imbitar nako./Salamat sa imong pagpanigimbitar.
It's a pleasure meeting you.	Nalipay kong nagkaila t ta.
I had a wonderful time, thank you.	Nalingaw kaayo ko. Salamat ha?
Thank you for a delightful evening.	Salamat sa nakalingawng kagabhion.
Come again.	Balikbalik.
Drop in anytime.	Hapit-hapit.
I enjoyed the party.	Giganahan kaayo ko sa party.
I'll go/leave now.	Adto na ko.
Feel free to come anytime.	Anhi kung gusto ka. Ayaw kaikog.
Do come again.	Balikbalik baya.

Thank you for coming.	Salamat sa imong pag-anhi.
IX. Making a Phone Call:	IX. Sa Pagtelepono:
Hello. Is this Mr. Cruz's residence?	Halo, kini ba ang balay ni Mr. Cruz?
Hello. Is this 52971?	Halo. 52971 be kini?
Is Mary there? May I talk to her?	Naa ba si Mary? Makig-sulti unta ko niya.
Where can I reach her?	Asa man siya nako mata-wag?
What time are you ex-pecting her?	Unsang orasa siya muabot?
May I leave a message?	Mahimo bang sultihan mo siya nga _____?
Please tell her to call me back at this number. My name is Vicky.	Palihog patelepono ha siya sa _____. Si Vicky ang akog ngalan.
I'll call again later, thank you.	Mutawag lang kog usab. Salamat.
X. Buying Articles:	X. Sa Pagpamalit ug Butang:
How much is this?	Tagpila kini?
How much does this cost?	Pilay prisyo niini?
It's very expensive. I don't think I can afford it.	Mahal kaayo. Dili tin-gali ko makaabot.
Will you show me a cheaper one?	Patan-awa kog bobarato.

I'd like to buy that, but the price isn't reasonable.	Gusto unta ko niana, pe pero mahal ra kaayo.
Can you give me a lower price?	Makatag kag ubos-ubos nga prisyo nako?
Can you lower the price?	Maubosan ba ang prisyo?
Is this made in the Philippines? United States? Japan? Hong Kong?	Buhat ba kini sa Pilipinas? Amerika? Hapon? Hogkog?
Is this imported?	Dili ba kini dinhi?/ Gikan ba kini sa laing nasyon?
Give me two / a dozen / half a dozen of that.	Tagai kog duha / usa ka dosena / tunga sa dosena niana?
Wrap it for me please.	Pusta, palihog.
Where's the receipt?	Hain ang recibo?
Do you sell _____?	Magbaligya ba kamog _____.
Do you sell this brand here?/Do you carry this brand here?	Magbaligya ba mo niing buhata/markuha?
Are there other stores that carry this brand?	May ubang tindahan bang magbaligya niing markaha/buhata?

C. Useful Questions/Expressions for Use in Informant Sessions

These utterances would be useful to Cebuano learner when he collects and prepares his own materials for self-study.

C. Useful Questions/Expressions for Use in Informant Sessions

I.

What is _____ in Cebuano?	Unsa ang _____ sa Cebuano?
What is the equivalent of _____ in Cebuano?	Unsa ang katumbas sa _____ sa Cebuano?
What is the Cebuano equivalent of _____?	Unsa ang katumbas sa Cebuano sa _____?
What is the meaning of this word?	Unsay kahulugan niining pulonga?
Do these words have the same meanings?	Pariho ba ang kahulugan niining pulongs?
Do these words have different meanings?	Lain-lain ba ang kahulugan niining pulonga?
How do you pronounce this word?	Unsaon nimo paglitok niining pulonga?
How do you say this word?	Unsaon nimo pagsulti niining pulonga?
Will you say this for me?	Isulti ko niini, palihog?
Am I saying the word correctly?	Husto ba ang akong pagkasulti?
Do these words sound the same?	Panatia kung pariho ba kining mga puloga?
Do these words sound different?	Panatia kung lain-lain ba kining mga puloga?
Do _____ and _____ mean the same thing?	Pariho ba ang kahulugan sa _____ ug sa _____?
Is there a difference in meaning between _____ and _____?	May diperensya ba ang kahulugan sa _____ ug sa _____?

Is there a word in Cebuano that's similar to this?	May pulong ba sa Cebuano nga pariho niini?
Is there a word in Cebuano that sounds like this?	May pulong ba sa Cebuano nga pariho niini kung paminawon?
Do you use this word often?/How often do you use this word?	Kanumay ba nimo gamiton kining pulonga?
When can I use this word?	Kanus-a nako magamit kining pulonga?
Can I use it in {formal / informal / casual} situations?	Magamit ba nako kini sa situasyon nga {pormal / inpormal / ordinaryo}?
Is there only one meaning for this word?	Usa sa ba ang kahulugan niining pulonga?
Is it {polite / formal / informal / casual} to use this word?	Dili ba {ngil-ad / pormal / inpormal / ordinaryo} kung gamiton kining pulonga?
Is there another way of saying _____ in Cebuano?/ Are there other ways of saying _____ in Cebuano?/ Do you know of other ways of expressing _____ in Cebuano?	Aduna pa bay laing paagi sa pagsulti sa _____ sa Cebuano?
What is the opposite of _____?	Unsay kaatbang sa _____?
What is another word similar to _____?	Unsay laing pulong nga pariho sa _____?
Is it correct to say _____?	Husto ba ang sulting _____?

II.

I'll give you a sentence. Tell me if it's {correct / wrong / inaccurate}	Tagaan ta mo ug laray, sultihi ko ug husto ba o sayop ba.
Listen to what I'm going to say. Tell me if it's correct/wrong.	Paminawa ang akong isulti, unya sultihi ko ug husto ba o sayop ba.
I'll use another word in this sentence. Tell me if I'm using it correctly.	Mugamit ko ug laing pulong niining laraya, sultihi ko ug husto ba ang akong paggamit.
I'll substitute this word for another word in the sentence. Tell me if the sentence is still correct.	Ilisan nako kining pulonga sa laray ug lain, sultihi ko ug husto pa ba ang laray.
I'll change the word in the sentence. Tell me if the meaning of the sentence changes.	Ilisan nako ang usa ka pulong sa laray, sultihi ko ug wala ba mabalhin ang kahulugan niini.
I'll rearrange the words in the sentence. Tell me if the rearrangement is correct.	Balhinon nakog butang ang mga pulong sa laray, sultihi ko pagkabutanga.
Can I add this word/phrase to the sentence?	Mapuno ba nako kining pulonga/ pasambingaya sa laray?
Is the sentence correct?	Husto ba ang laray?
What does it mean?	Unsay kahulugan niini?
Does this new sentence have a different meaning?	Aduna bay laing kahulugan kining bag-ong laraya?
When I say _____, is the action in the {present / past / future}	Kung muingon kog _____, kanus-a man kining hitaboa {karon / niagi na / umaabot pa}?
Is the action happening now?	Nahitabo ba kini karon?
Did it happen in the past?	Nahitabo na ba kini?/Nahitabo ba kini sa niaging panahon?

Will it happen in the future?	Mahitabo pa ba kini?/Mahitabo ba kini sa ummabot nga panahon?
How long does it last?	Unsang kadugayon kini mulang-tud?
Short term	Kadiyut ra?
Long term	Dugay pa?
Does it mean that you do it (everyday / once in a while / always?)	Unsay buot ipasabut niini--nga buhaton nimo kini (adlaw-adlaw / usahay / kanunay?)
Does it mean that you will be doing it (undoubtedly / sometime in the future with a specific time in mind / in the future but you don't know when?)	Unsay buot ipasabut niini--nga buhaton nimo kini (dayun / sa pila ka adlaw / sa unaabot nga panahon pero dili ka pa segurado kung kanus-a gyud?)

D. Miscellaneous Idiomatic Expressions

Oh my!	Sus!
Whatchamacallit.	Kuan
Oh really.	Ah diay!
My goodness.	Pastilan.
O.K.	Sige.
Correct/Wrong.	Husto/Sayop.
Good.	Maayo.
Very good.	Maayo kaayo.
Perhaps/maybe.	Tingali.
That's how it is.	Mao kana.
It's true.	Tinuud kana.
It's alright.	Way bali.
There's nothing else.	Wala nay lain.
Right now.	Karon dayon.
Just a minute.	Kadiyut lang.
You are just talking (making sounds).	Pataka ka lang.
Till later.	Hangtud unya.
Till tomorrow.	Hangtud ugma.
Excuse me.	Tabi.
Come over.	Dali ra/mari ka.
Again.	Usab
Again	Usba.

All together.	Dungan
Once more.	Kausa pa.
Slowly/faster.	Hinaya/kusga.
Louder.	Kusogkusoga/kusgakusga.
Try it.	Sulaye.
I bet you.	Pustahan ta.
Pardon me.	Pasayloa ko.
Come back again.	Balikbalik.
Goodbye	Adto na ako.
I'll go ahead.	Muuna na ko.
I'm ashamed.	Maulaw ko.
I'll see you later.	Magkita ta unya.
Talkative.	Tabian.
It's confusing.	Kalibug baya.
You guessed it right.	Nakatag-an ka sa husto.
What else?	Unsa pa?
Is it possible?	Mahimo ba?
Is it clear?	Klaro ba?
Is it correct?	Husto ba?
Who knows the answer?	Kinsay nahibalo sa tubag?
What are you doing now?	Unsay imong gibuhat karon?
Let's sing.	Manganta kita.

Let's go for a coffee break.	Mangapi kita.
Please be quiet and listen.	Palihog ayaw pagsaba ug paminaw.
Class is dismissed. You may go now.	Humana ang klase. Makalakaw na kamo.
I don't know.	Ambot lang.
I don't like.	Dili ko gusto.
I don't care.	Wa ra na nako.
It doesn't matter.	Way bali.
I hope - may it be so.	Hinant unta.
Wake up.	Mata na.
Never mind.	Sagdi lang.
It's up to you.	Ambot nimo./Ikaw lang bahala./ Naa ra na nimo.
What did you say?	Unsay imong giingon?
Hurry up.	Pagdali/Paspas.
Wait for me.	Humata ko.
Surely. Certainly.	Segurado.
Go on.	Sige/Padayon.
Don't be shy.	Ayawg kaulaw.
What a pity!	Kalooy sad!/Kamakalolooy!
Let's go.	Tana.
Are you kidding?	Nagtiawt[illegible] ka ba?/Nagtinonto ka ba?

Maybe, perhaps.	Tingali/Basi.
I think so.	Mao tingali.
That's crazy.	Tinonto kana./Binwang kana.
For goodness sakes.	Pastilan!/Sus, Ginoo!
What's up?/How goes it?	Unsa na?
Is that right?	Husto ba kana?/Ah diay?
That's enough.	Husto na kana.

E. Questions Relating to Filipino Host Family

In training, PCTs sometimes have the opportunity to experience living with a Filipino family. The following utterances are guides to the student, to enable him to talk about his host family and narrate his experiences and observations.

E.

Where were you last Thursday afternoon?	Diin kamo niadtong Hwebes sa hapon?
On what day did you go to your host family?	Unsang adlawa kamo niadto sa inyong Pilipinong pamilya?
What time did you go to your host family?	Unsang orasa kamo niadto sa inyong Pilipinong pamilya?
On what did you ride in going to your host family?	Unsay inyong gisakyan paingon sa inyong Pilipinong pamilya?
Who drove you to your host family?	Kinsay nidrayb ninyo paingon sa inyong Pilipinong pamilya?
Who were with you in your host family?	Kinsay kauban ninyo sa inyong Pilipinong pamilya?
What car did you ride on in going to your host family?	Unsay inyong gisakyang awto paingon sa inyong Pilipinong pamilya?/Unsang awtoha ang inyong gisakyan paingon sa
Which family did you go to?	Kinsang pamilyaha ang inyong giadtuan?
Where is their home?	Hain ang ilang puloy-anan?
What's the job of the husband?	Unsay trabaho sa bana?
Where is he from in the Philippines?	Taga-diin siya sa Pilipinas?
What's his language?	Unsay iyang sinultihan? (language)
What's the job of the wife?	Unsay pangita sa asawa?

Where is she from in the Philippines?	Taga-diin siya sa Pilipinas?
What's her language?	Unsay iyang sinultihan?
Who met you when you arrived?	Kinsay nisugat (meet) sa inyong pag-abot? (arrival)
What time did you arrive in their house?	Unsang orasa kamo niabot sa ilang baay?
Do they have children?	Aduna ba silay mga anak?
How many?	Pila ka buok?
How many boys? Who are they? How old are they?	Pilay lake? Kinsa sila? Pilay ilang edad?
How many girls? Who are they? How old are they?	Pilay baye? Kinsa sila? Pilay ilang edad?
Who's the eldest?	Kinsay kamagwangan?
Who's the youngest?	Kinsay kamanghuran?
Do they have married children?	Aduna ba silay batang minyo?
Do they have unmarried girls? Is she/Are they pretty?	Aduna ba silay batang daga? Gwapa ba siya/sila?
Do they have unmarried boys? Is he/Are they handsome?	Aduna ba silay batang ulitawo? Gwapo ba siya/sila?
Is he/Are they going to school?	Nag-eskwela ba siya/sila?
Where is he/Are they going to school?	Hain man siya/sila mag-eskwela?
What are they taking?	Unsay ilang gikuha?

What grades are they in?	Unsay ilang grado?
What are their languages?	Unsay ilang sinultihan?
Did they speak Cebuano?	Nag-Sinibwano ba sila?
Did you talk in Cebuano?	Nagsulti ba kamo sa Cebuano?
Do they speak Cebuano well?	Maayo ba silang muSinibwano?
What did you talk about in Cebuano?	Unsay gisulti ninyo sa Cebuano?
How many were you in your host family?	Pila kamo ka buok sa inyong pamilyang giadtoan?
Who were your companions in your host family?	Kinsay imong kauban sa imong pamilyang giadtoan?
What time did you have dinner on the first night?	Unsang orasa ang inyong panihapon sa primerong gabii?
How many kinds of dishes/ viands were you served?	Pila ka klaseng sud-an ang giserbi ninyo?
Is the food in the cafeteria better than that of your host family?	Mas maayo ba ang sud-an sa kapiteriya kay sa inyong pamilya?
Was your viand delicious?	Lami ba ang inyong sud-an?
Which viand was the most delicious?	Unsang sud-ana ang lami kaayo?
Which viand wasn't delicious?	Unsang sud-ana ang waay lami?
Which viand didn't you like?	Unsang sud-ana ang waa ka makagusto?

Why not?	Ngano man?
Which viand did you like most?	Unsang sud-ana ang nakagusto ka kaayo?
Why?	Ngano man.
What did you do after dinner?	Nag-unsa man kamo human sa panihapon?
Did you take a walk with your host family?	Nagpasiyo ba kamo uban sa inyong pamilya?
Did you tell stories?/ Did you talk?	Nag-estorya ba kamo?
What did you talk about?/ What stories did you tell each other?	Unsay inyong estorya?
Did they ask about the PCTs here in Kohala?	Nangutana ba sila bahin sa mga PCT dinhi sa Kohala?
Do they have a TV set?	May TV ba sila?
Did you watch TV?/ Did you see/watch a TV program?	Nag-TV ba kamo?/Nagtan-aw ba kamo sa TV?
What did you watch on TV?	Unsay inyong gitan-aw sa TV?
Did you go out after dinner?	Nanglakaw ba kamo human sa panihapon?
Where did you go after dinner?	Diin kamo manglakaw human sa panihapon?
Did you go to the movie after dinner?	Nagsine ba kamo human sa panihapon?
What movie did you go to?/What movie did you see?	Unsang siniha ang inyong gitan-aw?

Was it good/nice?	Nindot ba?
What time did you go to bed last Thursday (Friday, Saturday)?	Unsang orasakkamo natulog (sleep) niadtong Hwebes (Byernes, Sabado)?
Which room did you sleep in?	Diing kwartoha kamo matulog?
Was your bed soft?	Humok ba ang inyong higdaanan?
What time did you wake up last Friday (Saturday, Sunday)?	Unsang orasa kamo nimata (wake up) niadtong Byernes (Sabado, Domingo)?
Who woke you up every morning?	Kinsay nipukaw (wake up) ninyo kada buntag?
What was your dinner/ did you have for dinner last Friday (Saturday, Sunday)?	Unsay inyong panihapon nihadtong Byernes (Sabado, Domingo)?
Did you have dessert?	Aduna ba kamoy dulsi (desserts)?
What was your dessert?/ What did you have for dessert?	Unsay inyong dulsi?
What was your breakfast/ did you have for breakfast last Friday (Saturday, Sunday)?	Unsay inyong pamahaw niadtong Byernes (Sabado, Domingo)?
Who cooked your food?	Kinsay niluto sa inyong pagkaon?
What did you do in your host family last Friday (Saturday, Sunday)?	Nag-unsa kamo sa inyong pamilyang giadtoan niadtong Byernes (Sabado, Domingo)?
Where did you go?	Diin kamo muadto?

How was your potluck?	Kumusta ang inyong potluck?
Where did you hold/have your potluck?	Diin kamo magpotluck?
How many kinds of dishes/ viands did you have in your potluck?	Pila ka klaseng sud-an sa inyong potluck?
What dishes/viands did you have in your potluck?	Unsay mga sud-an ninyo sa potluck?
What food which you haven't eaten before did you eat in the potluck?	Unsay mga bag-o ninyong pagkaong nakaon sa potluck?
Who went to your potluck?	Kinsay niadto sa inyong potluck?
What time did you have your potluck?	Unsang orasa ang inyong potluck?
What time did you finish your potluck?/ What time were you through with your potluck?	Unsang orasa nahuman ang inyong potluck?
Did you help in the work of your host family?/Did you help your host family with their work?	Nitabang (help) ka ba sa trabaho sa imong pamilya?
What did you help with?/ What help did you offer?	Unsa man ang imong gitabang?
Did you help wash the dishes?	Nitabang ka ba paghugas sa mga plato? (wash the dishes)
Did you wash the dishes?	Nanghugas ka ba sa mga plato?
Who washed the dishes?	Kinsay nanghugas sa mga plato?

How many days did you stay/live with your host family?	Pila ka adlaw kamong nipuyo sa inyong pamilya?
On what days did you stay/ live with your host family?	Unsang mga adlawa kamo nipuyo sa inyong pamilya?
Did you stay long with your host family?	Dugay ba kamong nipuyo sa inyong pamilya?
What new things did you see in the house of your host family?	Unsay mga bag-ong butang (things) nakita ninyo sa baay sa inyong pamilyang giadtoan?
What happened during your stay with your host family?	Unsay mga nahitabo sa inyong pagpuyo sa inyong pamilya? (happen)
What good things happened to you?	Unsay maayong nahitabo ninyo?
What bad things happened to you?	Unsay dili maayong nahitabo ninyo?
What do you like in your host family?	Unsay gusto ninyo sa inyong pamilya?
What don't you like in your host family?	Unsay dili gusto ninyo sa inyong pamilya?
Are you happy with your new experience?	Nalipay ba kamo sa inyong bag-ong eksperyinsya?
Do you like what you (have) experienced?	Gusto ba kamo sa inyong naeksperyinsya?
What have you learned from your new cxperience?	Unsay nakuha ninyo sa inyong bag-ong eksperyinsya?
Is your new experience good for you?	Maayo ba para ninyo ang inyong bag-ong eksperyinsya?

Is your three-day stay just right?

Husto-husto ra ba ang tulo ka adlawng pagpuyo ninyo?

Would you like to stay/ live again with a Filipino family in the Philippines?

Gusto ka bang mupuyo pag-usab sa Pilipinong pamilya sa Pilipinas?

F. Questions Relating to Biographical Information

The following questions will help the student talk about himself, his family, and his studies. These are common questions asked of a newly-arrived PCV in the Philippines.

F.

Who are you?	Kinsa ka?
What's your name?	Kinsa ang imong ngan? Kinsay imong ngan?
Where are you from?	Taga-diin ka?
Where in _____?	Diin sa _____?
Where were you born?	Diin ka matawo?
When were you born?	Kanus-a ka matawo?
What date were you born?	Unsang pitsaha ka natawo?
Where do you live?	Hain ka magpuyo?
Where's your house?	Hain ang imong bay?
	Hain ang imong puloy-anan karon?
Where did you live before?	Diin ka magpuyo kaniadto?
How tall are you?/ What's your height?	Pilay imong gitas-on?
How much is your weight?/How much do you weigh?/What's your weight?	Pilay imong timbang?
What's your waistline?	Pilay imong hawak? (female)
What's the color of your hair?	Unsay kolor sa imong buhok?
What's the color of your eyes?	Unsay kolor sa imong mata?
What's the color of your skin?	Unsay kolor sa imong panit?
What's your religion?	Unsay imong relihyon?
Do you still have your parents?	Duna ka pa bay mga ginikanan?

Who are they?	Kinsa sila?
Who are your parents?	Kinsa ang imong mga ginikanan?
Where are they now?	Hain man sila karon?
Where do they live now?	Hain man sila magpuyo karon?
Where in _____?	Diin sa _____?
Who's your father?	Kinsa ang imong amahan?
What's your father's name?	Kinsay ngan sa imong amahan: Kinsa ang ngan sa imong amahan?
What's your father? (i.e., occupation)	Unsay imong amahan? Unsa ang imong amahan?
What's the job of your father?	Unsay trabaho sa imong amahan?
What's the occupation of your father?	Unsay pagpangita sa imong amahan?
What's your mother? (i.e., occupation)	Unsay imong inahan? Unsa ang imong inahan?
What's the job of your mother?	Unsay trabaho sa imong inahan?
What's the occupation of your mother?	Unsay pagpangita sa imong inahan?
How old is your father?	Pilay edad sa imong amahan? Pilay edad sa amahan nimo?
How old is your mother?	Pilay edad sa imong inahan? Pilay edad sa inahan nimo?
How old are you?	Pilay edad nimo? Pilay imong edad?
Do you have {brothers and sisters / siblings}?	Duna ka bay nga igsoon?
How many siblings do you have?	Pila ka buok ang imong igsoon? Pilay imong igsoon?
How many sisters do you have?	Pila ka buok ang imong igsoong baye? Pilay imong igsoong baye?

How many brothers do you have?	Pila ka buok ang imong igsoong lake? Pilay imong igsoong lake?
What's the job/occupation of your sister? What's the career/profession of your sister?	Unsay pagpangita sa imong igsoong baye? Unsay karera sa imong igsoong baye?
What's the job/occupation of your brother? What's the career/occupation of your brother?	Unsay pagpangita sa imong igsoong lake? Unsay karera sa imong igsoong lake?
Where are they now?	Hain man sila karon?
How old is your eldest/oldest sibling?	Pilay edad sa imong kamagwang-ang igsoon?
_____ youngest _____?	Pilay edad sa imong kamang-hurang igsoon?
How many are you? How many are in your family?	Pila kamo ka buok? Pila kamo ka buok sa inyong pamilya?
How many married siblings do you have?	Pilay igsoon mong minyo?
How many unmarried brothers do you have?	Pilay igsoon mong ulitawo?
How many unmarried sisters do you have?	Pilay igsoon mong daga?
Are you married?	Minyo ka ba?
When are you getting married? When do you get married? When will you get married?	Anus-a ka magminyo? Anus-a ka maminyo?

When did you get married?	Kanus-a ka nagminyo? (male) Kanus-a ka naminyo? (female)
Why aren't you married yet?	Nganong wa ka pa man magminyo? (male) Nganong wa ka pa man maminyo? (female)
Do you still have grandparents?	Duna ka pa bay apuhan?
Are your grandparents still alive?	Buhi pa ba ang imong apuhan?
Who is your grandmother?	Kinsa ang imong apuhang baye? Kinsa ang imong lola? Kinsay imong lola?
Who is your grandfather?	Kinsa ang imong apuhang lake? Kinsa ang imong lolo? Kinsay imong lolo?
How old is your grandmother?	Pilay edad sa imong lola?
How old is your grandfather?	Pilay edad sa imong lolo?
Where are they living now? Where do they live now?	Hain man sila magpuyo karon?
Do you have cousins/a cousin?	Duna ka bay ig-agaw?
Who are they/is he/she?	Kinsa siya/sila?
Do you have sons-in-laws (daughters)?	Duna ka bay umagad?
Who is he/she/are they?	Kinsa siya/sila?
How many are your relatives? How many relatives do you have?	Pilay imong paryente? Pila ka buok ang imong paryente?

How many nephews and nieces do you have?	Pilay imong pag-umangkon?
How many are your nephews and nieces?	Pila ka buok ang imong pag-umangkon?
Where were you trained in America?/Where did you have your training in America?	Diin ka magtraining sa Amerika?
Where in _____?	Diin sa _____?
Who were/was your teachers/teacher?	Kinsay imong maestra/o?
What are/is the names/ name of your teachers/ teacher?	Kinsay ngan sa imong maestra/ o?
When did you have your training?	Kanus-a ka nagtraining?
When were you trained?	Kanus-a imong training?
On what dates were you trained?	Unsang pitsaha ang imong training?
During what months _____?	Unsang buwana ang imong training?
What year _____?	Unsang tuiga ang imong training?
What did you study in training?	Unsay imong gitun-an sa training?
	Unsay gituon nimo sa training?
What did you finish in America?	Unsay imong nahuman sa Amerika?
What have you _____?	Unsang kareraha ang imong gikuha sa inyo?
	Unsang kareraha ang nakuha nimo sa inyo?
When did you finish studying?	Kanus-a ka nahuman sa pagtuon?
When did you graduate from college?	Kanus-a ka nigradwar sa college?

What/which university did you finish? _____graduate?	Unsang unibersidada ka nakahuman? Unsang unibersidada ka nigradwar?
Where's that place in America?	Haing lugara kana sa Amerika?
When did you arrive in the Philippines?	Kanus-a ka niabot sa Pilipinas?
On what date did you arrive in the Philippines?	Unsang pitsaha ka niabot sa Pilipinas?
What did you ride on? Which plane did you ride on?	Unsay imong gisakyan? Unsang ayroplanoha ka nisakay?
What time did you leave America? What time did the plane leave from America?	Unsang orasa ka nigikan sa Amerika? Unsang orasa nilarga ang ayroplano gikan sa Amerika?
What time did you arrive in Manila? What time did the plane arrive in Manila?	Unsang orasa ka niabot sa Manila? Unsang orasa niabot ang ayroplano sa Manila?
On what day did you leave Honolulu? On what day did the PAN AM plane leave Honolulu?	Unsang adlawa ka nigikan sa Honolulu? Unsang adlawa nilarga ang ayroplanong PAN AM sa Honolulu?
On what day did the plane arrive in Manila? On what day did you arrive in Manila?	Unsang adlawa niabot ang ayroplano sa Manila? Unsang adlawa ka niabot sa Manila?
Where will you teach here? Where are you going to teach here?	Asa ka mutudlo dinhi?
What school are you going to teach here?	Unsang eskwelahana ka mutudlo dinhi.

What will you teach?	Unsang imong itudlo?
What subject will you teach?	Unsang saódyeka ang imong itudlo?
What will you teach?/ What are you going to teach?	Unsay imong tudloan?
What grade are you going to teach in?	Unsang gradoha ka mutudlo?
	Unsang gradoha ang imong tudloan?
When are you going back to America?	Kanus-a ka mubalik sa Amerika?
What/which plane will take/ride on?	Unsang ayroplanoha ka musakay? Unsay imong sakyan?
On what date will you leave?	Unsang petsaha ka mugikan?
On what date will you be leaving?	Unsang petsaha ka mularga?
What time will you {leave / be leaving}?	Unsang orasa ka mugikan?
What time will the plane {leave / be leaving}?	Unsang orasa mularga ang ayroplano?
	Unsang orasa mugikan ang ayroplano?
Are you happy here?	Malipayon ka ba dinhi?
Aren't you homesick?/ Don't you miss your home?	Wa ka ba mingawa sa inyo?

APPENDIX III

Some Useful Lexical Items

The following utterances are grouped according to categories. They may be learned independent of the lessons in the text.

1. MANNER OF COOKING

broil	-	sugba
cook in vinegar	-	un-on, inun-on, inun-onan
cook in coconut milk	-	tinunoan
fry	-	prito
parboil	-	lapwa
raw, with vinegar and salt	-	kinilaw
roast	-	asal
roast as rice, coffee, etc.	-	sinanlag
saute	-	gisa
stew	-	lauta (meat, fish), tinula (fish only), linat-an (pork/ beef)

2. FLAVORS

acerbic	-	aplod
bitter	-	pait
tasteless	-	tab-ang
pungent, hot	-	halang/haang
salty	-	parat
sour	-	aslum
sweet	-	tam-is

3. TASTE

monotonous	-	sum-ol
nauseating	-	luod

4. FOOD

beef	-	karneng baka
chicken	-	manok
duck	-	pato
dried fish	-	bulad/buwad
goat's meat	-	karneng kanding
meat	-	karne
noodle	-	pansit
pork	-	karneng baboy
rolls	-	empanada, lumpya
salted fish	-	ginamos
salted tiny shrimps	-	uyap
squid	-	nokos
tuna	-	tulingan
turkey	-	pabo

5. DRINKS/BEVERAGES

boiled ginger	-	linagang luy-a
chocolate	-	tsokolate

coffee	-	kape
juice	-	kahilada
milk	-	gatas, letse
tea	-	tsa
wine	-	bino

6. SPICES

garlic	-	ahos
ginger	-	luy-a
green onion	-	sibuyas
pepper	-	sili
round onion	-	sibuyas bombay
salt	-	asin
sauce of salted fish	-	una
sauce of fish	-	patis
soy sauce	-	toyo
vinegar	-	suka

7. COOKING UTENSILS

big frying pan	-	kalaha/kaha
broiling rack	-	parilya
clay pot	-	kolon/kuon
dipper	-	kabo
earthen jar	-	banga

knife	-	kutsilyo
ladle	-	luwag
stove, native burner	-	sug-ang
pot, kettle	-	kaldero
pot, bigger pan	-	kaserola
stove	-	abohan

8. EATING UTENSILS

fork	-	tinidor
glass	-	baso
knife	-	kutsilyo
pitcher	-	pitsel
plate	-	plato
platter	-	bandehado
saucer	-	platito
spoon	-	kutsara
sugar container	-	asukarera
teaspoon	-	kutsarita

9. TOOLS

axe	-	atsa/hwasay
bar	-	bara
chisel	-	tigib
hammer	-	martilyo

handsaw	-	gabas
knife	-	korta
knife, heavy	-	sundang
pick	-	piko
plane	-	sipilya
scythe	-	sanggot
screwdriver	-	distornilyador
spade	-	pala

10. PARTS OF A TREE

branch	-	sanga
bud	-	potot, salingsing
flower	-	bulak/buwak
fruit	-	bunga
leaf	-	dahon
root	-	gamut
shoot	-	udlot
trunk	-	puno-an

11. FRUITS

apple	-	mansanas
avocado	-	abokado
banana	-	saging

durian	-	duryan
grapes	-	ubas
guava	-	bayabas
jackfuit	-	nangka
mango	-	mangga
orange	-	kahil, naranghita, laranghita
papaya	-	kapayas
pear	-	peras
pomelo	-	buongon/bung-on
star apple	-	estar apol, kaymito

12. VEGETABLES

bamboo shoot	-	dabong
beans, a variety of	-	monggo
bitter melon	-	ampalaya
cabbage	-	repolyo
eggplant	-	talong/tawong
fern top	-	pako
lettuce	-	litsugas
mushroom	-	ligbus, uhong
onion	-	sibuyas
pepper	-	sili
potato	-	patatas

squash	-	kalabasa/kalbasa
string bean	-	balatong/baltong
tomato	-	kamatis

13. GRAINS

corn	-	mais
glutinous rice	-	pilit
glutinous rice, purple variety	-	tapol
milled corn	-	bugas nga mais
milled rice	-	bugas nga humay
milled corn or rice	-	bugas
rice	-	humay
rice crop, unmilled rice	-	palay
wheat	-	trigo

14. ROOT CROPS

cassaba	-	kamoteng kahoy, balanghoy
sweet potato	-	kamote
yam	-	gabi

15. ANIMAL KINGDOM

ant	-	hulmegas, sulom/ suom
bee	-	putyokan
bird	-	langgam
cat	-	iring
carabao	-	karabao, kabaw
centipede	-	ulahipan, uhipan
chicken	-	manok
cockroach	-	ok-ok
cow	-	baka
crocodile	-	buaya
dog	-	iro
fish	-	isda
frog	-	baki
goat	-	kanding
horse	-	kabayo
lizard	-	tabili
lizard, house	-	talo-to, toto
monkey	-	amo, unggoy
pig	-	baboy
python	-	sawa
rat	-	ilaga
shark	-	iho

snake	-	halas, haas
spider larva	-	alilawa, lawa
turtle	-	ba-o

16. PARTS OF ANIMALS

bill	-	sungo
cockcomb	-	pasung
feather	-	balahibo, balhibo
horn	-	sungay
tail	-	ikog
wing	-	pako

17. OUTSIDE THE HOUSE

garden	-	hardin
pig pen	-	tangkal
playground	-	dula-anan/duwa-anan
poultry	-	poltre, manokan
washing place	-	labhanan
yard	-	nataran, lataran

18. PARTS OF A HOUSE

back porch	-	pantawan, pantaw
balcony	-	balkon
bathroom	-	banyo

bedroom	-	kwarto, lawak katulganan
ceiling	-	kisame
corner inside house	-	suok
dining room	-	kan-anan
door	-	puertahan, pultahan
floor	-	salug/sawog
kitchen	-	kusina
living room	-	sala
post	-	haligi
roof	-	atop
stairs	-	hagdan
toilet	-	kasilyas
wall	-	bongbong
window	-	bintana
under the house	-	silong

19. FURNITURE IN THE HOUSE

bookstand	-	estante sa libro
bed	-	katre
chair	-	silya
closet	-	aparador
cot	-	teheras/teras
drawer in closet	-	hunos

707
701

dresser	-	espiho de kuerpo
electric stove	-	abo nga elektrisidad
ice box	-	kahon sa yelo
mirror	-	espiho
piano	-	pyano
plate rack	-	banggera
radio	-	radyo
sofa	-	sopa
stove, native	-	abo
stereo set	-	esteryo
table	-	lamisa
television	-	telebesyon
telephone	-	telepono

20. PARTS OF CLOTHES

belt	-	bakos
collar	-	kwelyo
neckline	-	l[illegible]ab
pocket	-	bulsa
seam	-	sidsid
sleeve	-	manggas

21. MEN'S WEAR

handkerchief	-	panyo
socks	-	meyas
necktie	-	korbata
pants	-	karsones, pantalon
Filipino formal shirt	-	barong Pilipino/ tagalog
Filipino informal shirt	-	polo barong
shirt	-	kamisadentro
T-shirt	-	kamisita, kamisin
wrist watch	-	relo de pulso

22. LADIES' WEAR

blouse	-	blusa
dress	-	sinina
earrings	-	ariyos
fan	-	paypay
necklace	-	kwintas, kulintas
scarf	-	bandana, pandong
shoes	-	sapatos
slippers	-	sinilas
step-in, sandal	-	sandalya
stockings	-	medyas
wooden shoes	-	bakya

703

veil - belo, brunda, mantilya

23. PARTS OF THE BODY

abdomen - tiyan

arm - bukton

back - likod

breast - dughan

cheeks - aping

chin - sulang/suwang

ear - dalunggan/dunggan

elbow - siko

eyeball, iris - kalimutaw

eyebrow - kilay

eyelashes - pilok

eyes - mata

face - nawong

fingers - tudlo

foot - tiil

forehead - agtang

hair - buhok

hand - kamot

head - ulo/uo

heel - tikod

waist	-	hawak
hips	-	bat-ang
knee	-	tuhod
leg	-	bitiis
lips	-	ngabil
little finger	-	kumingking
mouth	-	baba
muscle	-	braso
nail	-	kuko
rape	-	tangkugo, tingkoy
neck	-	liog
nose	-	ilong
palm	-	palad/paad
rib	-	gusok
shin	-	bagtak
shoulder	-	abaga
skull	-	bagolbagol
buttocks	-	lubot

SUPPLEMENTARY MATERIALS I

A. Cebuano Phonology Lessons

B. Intonation Contour

Intonation Contour

Lesson 1

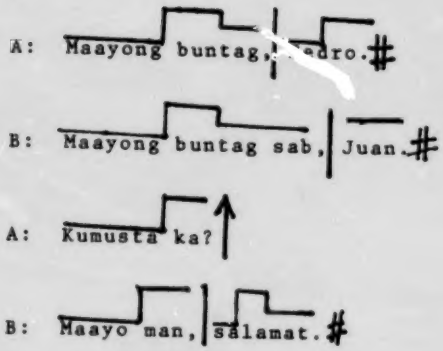

Lesson 2

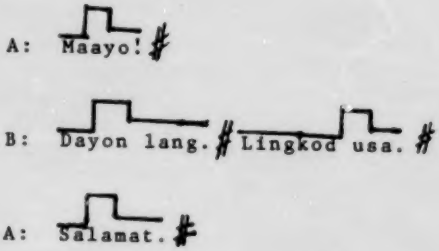

Lesson 3 (Dialogue 1)

A: Maayo! #

B: Dayon lang. # O, | ikaw man diay, | Pedro. #

Lingkod usa. #

A: Salamat. #

Lesson 3 (Dialogue 2)

A: Maayo! #

B: Kinsa kana? ↑

A: Ako, | si Roberto. #

B: Subd. #

A: Salamat. # Maayong gabii. #

B: Maayong gabii sab. # Lingkod usa. #

Lesson 4

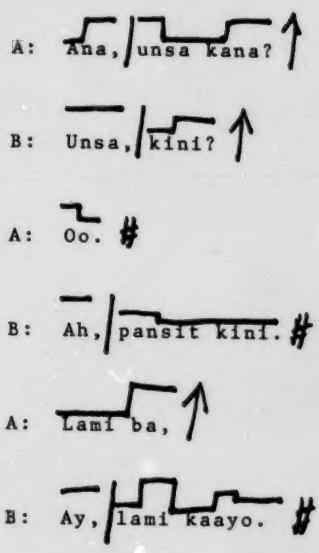

Lesson 5

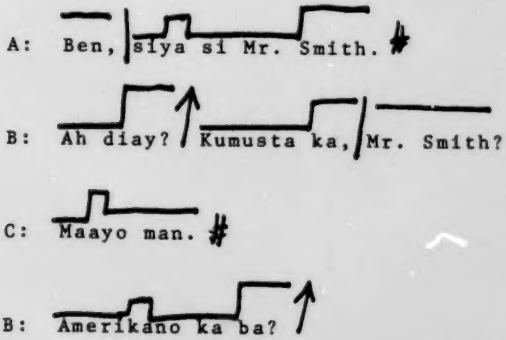

C: 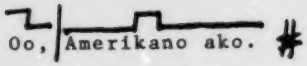

Lesson 6 (Dialogue 1)

A: 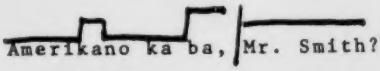

B: 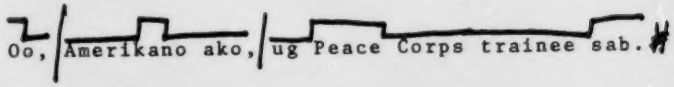

A: 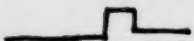

B:

A: 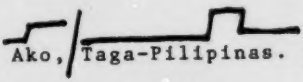

Lesson 6 (Dialogue 2)

A: 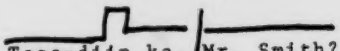

B: 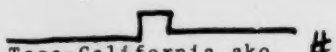

A:

B: Sa San Francisco. # Ug ikaw, | diin sa Pilipinas?

A: Sa Cebu.

Lesson 7

A: Carlos, | sila ba ang mga Peace Corps trainee? ↑

B: Oo, | Ben, | sila gyud. #

A: Asa man kamo?

B: Muadto kami sa Sine. #

A: Karon dayon? ↑

B: Dili, | unya ra. #

Lesson 8

A: Kinsa ang imong mga ginikanan?

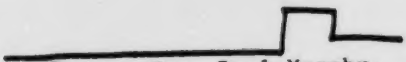

B: Si Mr. ug Mrs. Paul Murphy. #

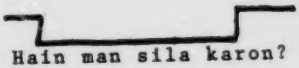

A: Hain man sila karon?

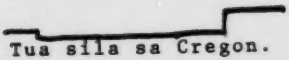

B: Tua sila sa Cregon.

Lesson 9

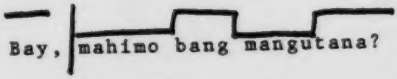

A: Bay, mahimo bang mangutana?

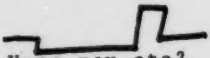

B: Unsa may ato?

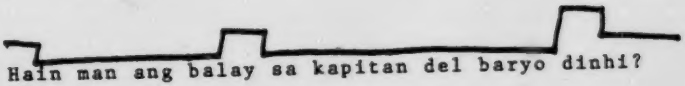

A: Hain man ang balay sa kapitan del baryo dinhi?

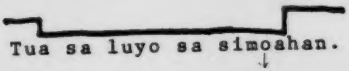

B: Tua sa luyo sa simoahan. #

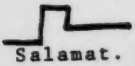

A: Salamat. #

B: Way sapayan. #

Lesson 10

A: 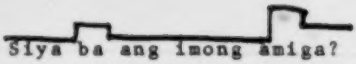
Siya ba ang imong amiga?

B:
Oo. #

A: 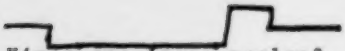
Kinsa ang iyang ngalan?

B: 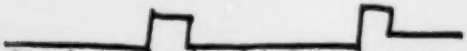
Ang iyang ngalan si Jean Peters. #

A:
Ah, siya ang bag-ong maestra, dili ba?

B: 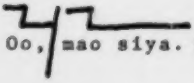
Oo, mao siya. #

Lesson 11 (Dialogue 1)

A: 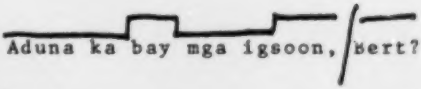
Aduna ka bay mga igsoon, bert?

B: 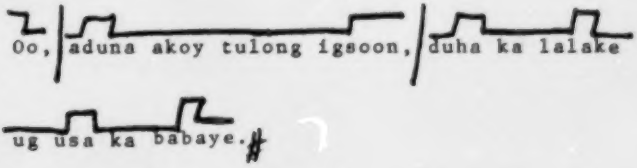
Oo, aduna akoy tulong igsoon, duha ka lalake ug usa ka babaye. #

A: 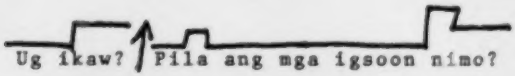
Ug ikaw? Pila ang mga igsoon nimo?

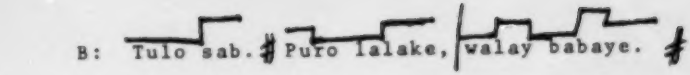

Lesson 11 (Dialogue 2)

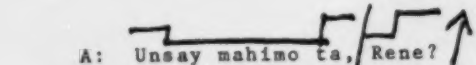

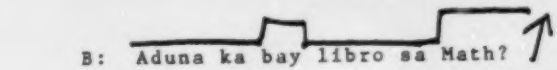

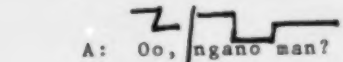

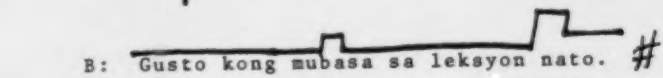

Lesson 12 (Dialogue 1)

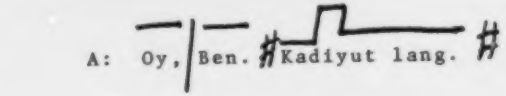

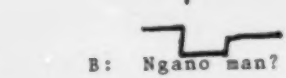

B: Sa eskwelahan. #

Lesson 12 (Dialogue 2)

A: Taxi! ↑

B: Asa ka padulong? ↑

A: Muadto ako sa Capitol Hotel. # Pila ang plete? #

B: Mga tres pesos, / tingali. #

A: Dili ba mahal ra? ↑

B: Dili. # Husto-husto ra, / kay layo man an hotel. #

A: O, / sige. #

Lesson 13 (Dialogue 1)

A: Ben! ↑ Ben! ↑ Hain ka?

DLI 715

B: Dia ra ako. #

A: Dali ra. #

B: Ngano man?

A: Naay imong bisita. #

B: Usa pa. # Karon na. #

Lesson 13 (Dialogue 2)

A: Dong, | hain man ang posopis?

B: Tua sa kalye Magallanes, | duol sa kapitolyo. #

A: Layo ba ang kapitolyo? ↑

B: Dili, | duol ra. #

A: Salamat, | ha. #

A: Way sapayan. #

Lesson 14

A: Pila ka bulan sa usa ka tuig?

B: Napulo ug duha ka bulan sa usa ka tuig. #

A: Nganli ang mga bulan. #

B: Enero, / Pebrero, / Marso, / Abril, / Mayo, / Hunyo, / Hulyo, / Agosto, / Septyembre, / Oktubre, / Nobyembre, / Disyembre. #

Lesson 15

A: Unsay mahimo ta, / Dong?

B: Tagpilay bayad sa kwarto? / Gusto ko unta ug usa

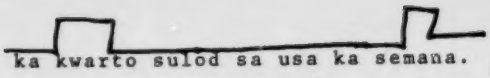

A: 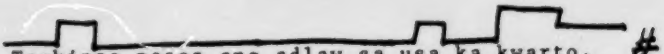

B: 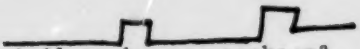

A:

B: 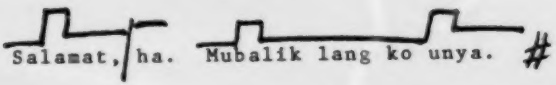

Lesson 16

A: 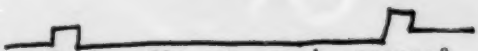

B:

A:

B: 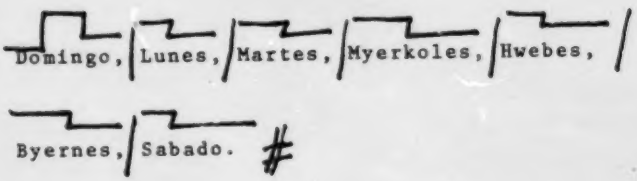

Lesson 17

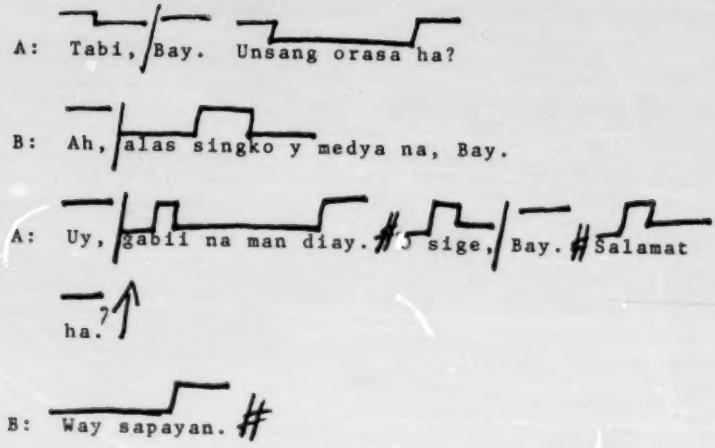

Lesson 17A

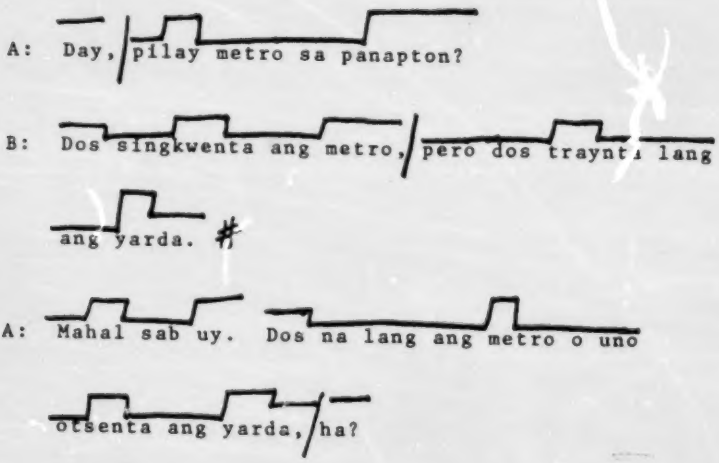

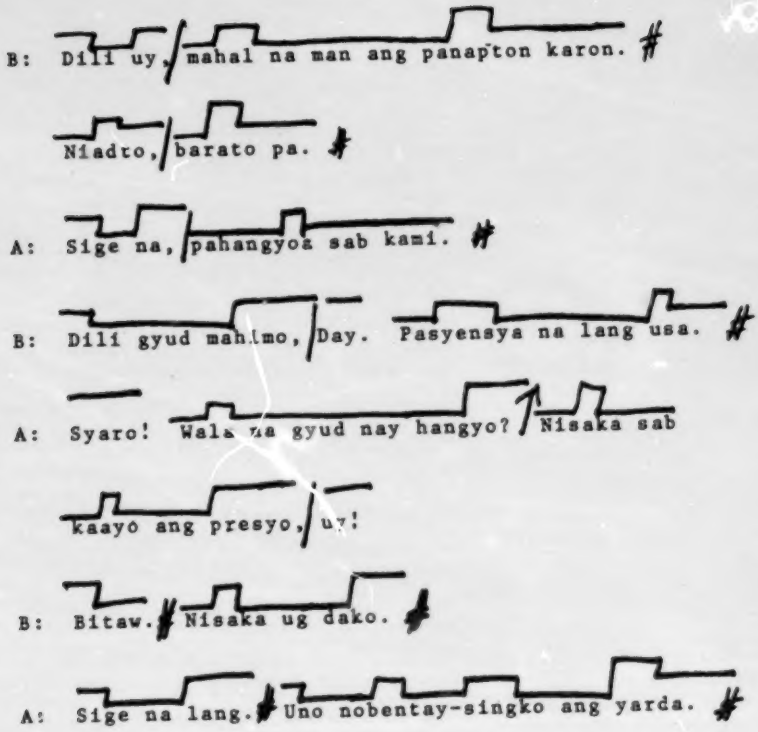
B: Dili uy, mahal na man ang panapton karon. #
Niadto, barato pa. #
A: Sige na, pahangyoa sab kami. #
B: Dili gyud mahimo, Day. Pasyensya na lang usa. #
A: Syaro! Wala na gyud nay hangyo? Nisaka sab
kaayo ang presyo, uy!
B: Bitaw. # Nisaka ug dako. #
A: Sige na lang. # Uno nobentay-singko ang yarda. #

Lesson 18

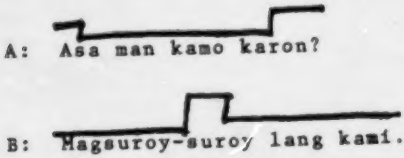
A: Asa man kamo karon?
B: Magsuroy-suroy lang kami. #

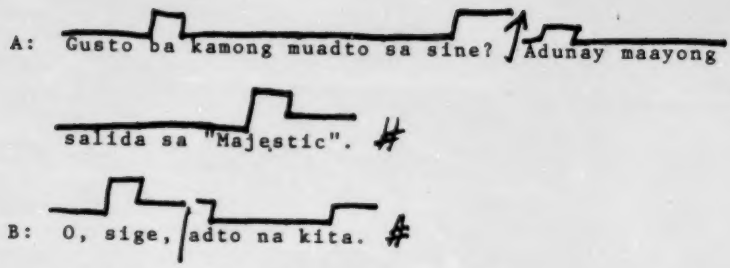
A: Gusto ba kamong muadto sa sine? Adunay maayong
salida sa "Majestic".
B: O, sige, adto na kita.

Lesson 19

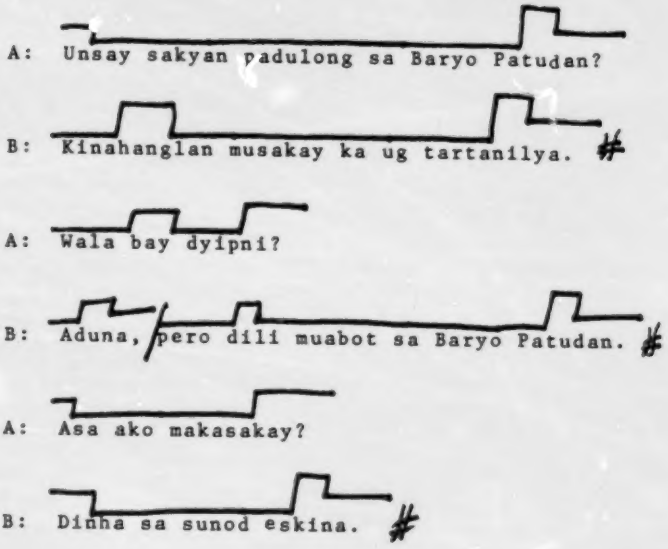
A: Unsay sakyan padulong sa Baryo Patudan?
B: Kinahanglan musakay ka ug tartanilya.
A: Wala bay dyipni?
B: Aduna, pero dili muabot sa Baryo Patudan.
A: Asa ako makasakay?
B: Dinha sa sunod eskina.

Lesson 20

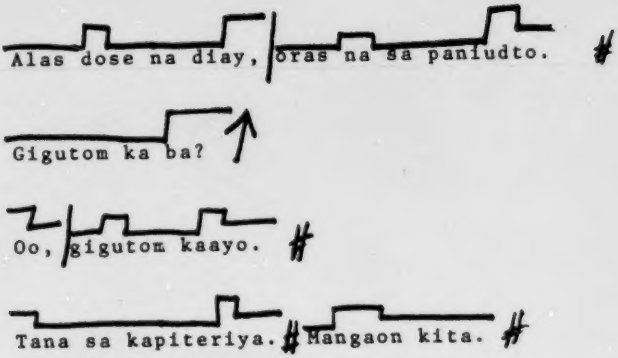

Lesson 21

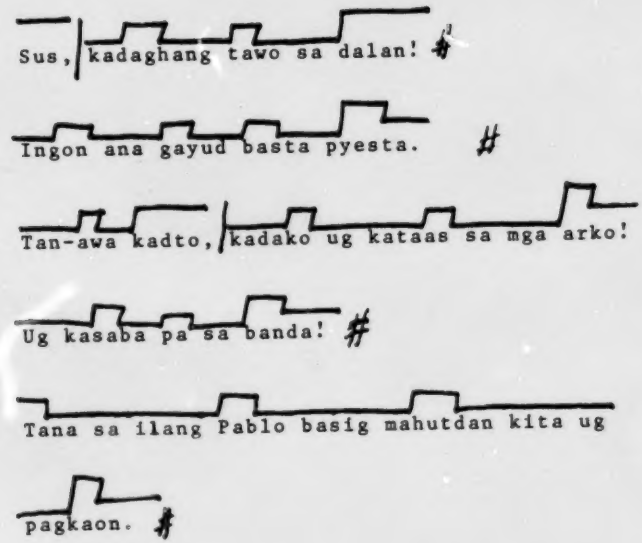

Lesson 22

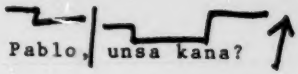

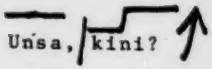

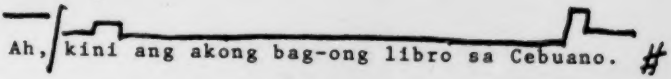

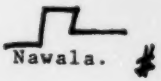

Lesson 23

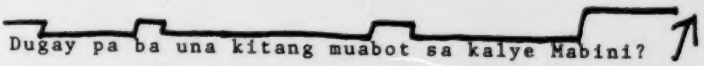

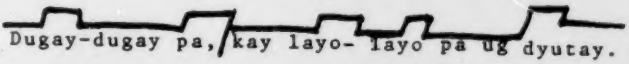

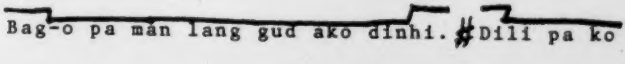

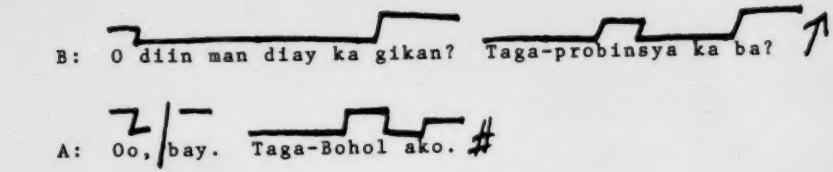

Lesson 25

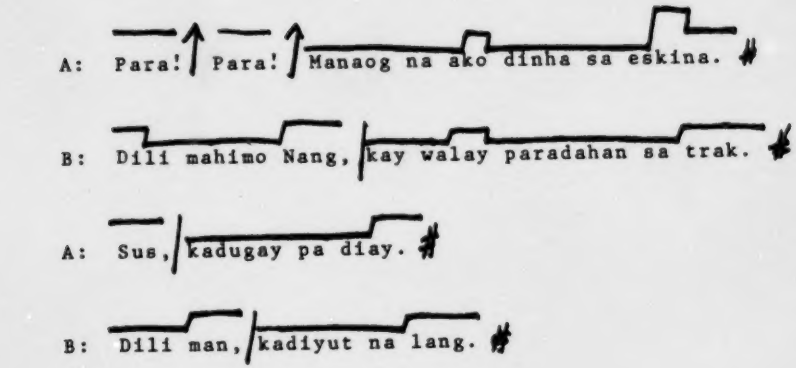

Lesson 25A

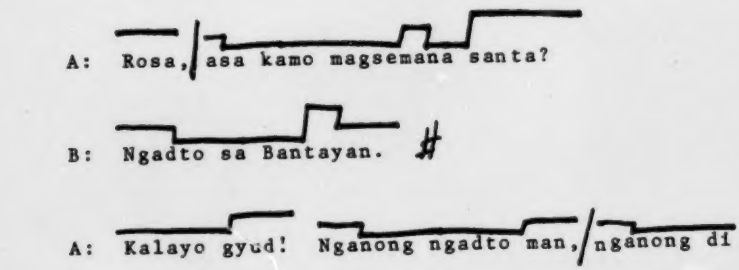

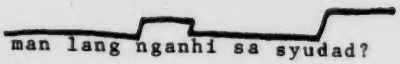

B: 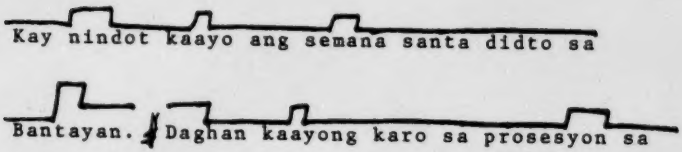

A:

B: 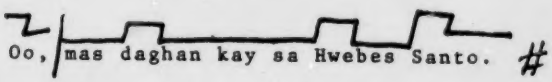

A: 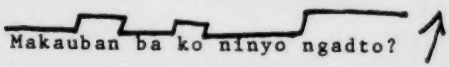

B: 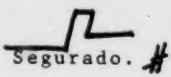

Lesson 26

A: 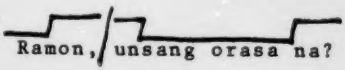

B: 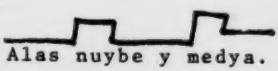

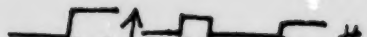
A: Mao ba? Uwahi na ako. #

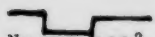
B: Ngano man?

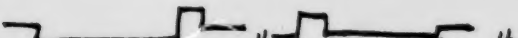
A: Duna akoy adtoan. # Mubalik ra ako. #

Lesson 27

A: Pilay eskwela sa imong kalse?

B: Unsang klaseha?

A: Ang imong kalseng primer grado. #

B: May mga kwarenta tingali. #

A: Sus! # Kadaghan man diay!

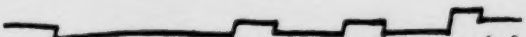
B: May klase ka ba sad nga primer grado?

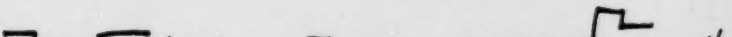
A: Wala karon. # Pero may naa tingali sa sunod tuig. #

Lesson 28

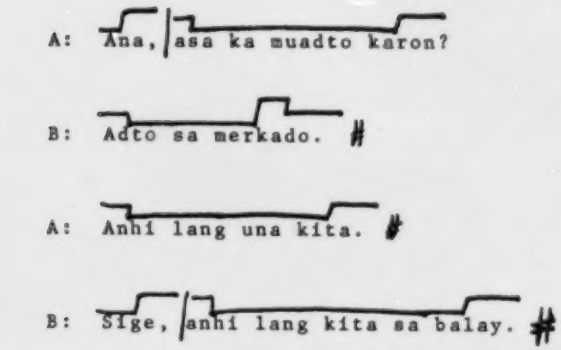

Lesson 29

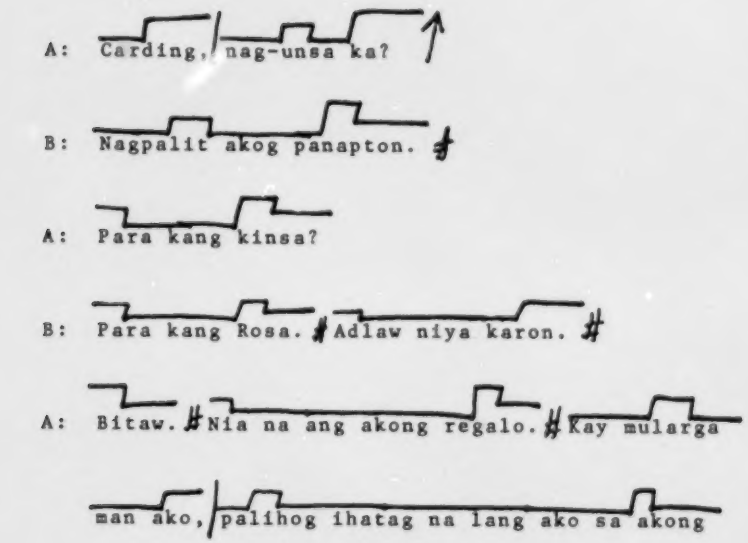

690

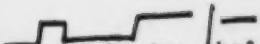

B:

A: 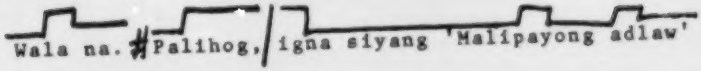

B: 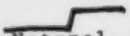

Lesson 30

A: 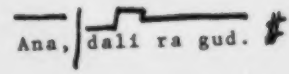

B: 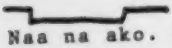

A: 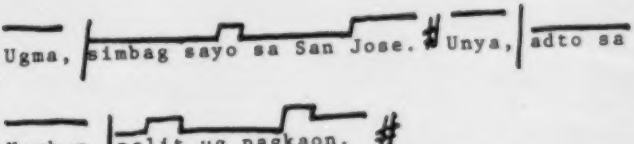

B:

A: 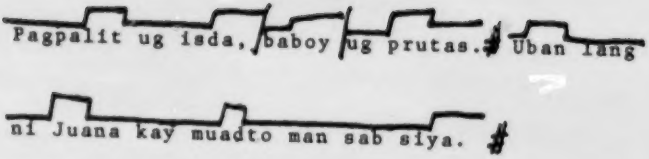
Pagpalit ug isda, baboy ug prutas. # Uban lang ni Juana kay muadto man sab siya. #

Lesson 31

A: 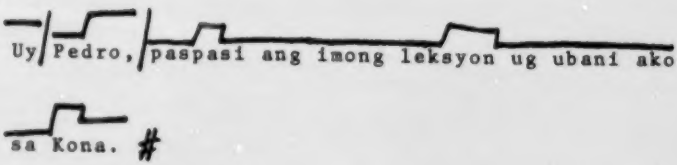
Uy Pedro, paspasi ang imong leksyon ug ubani ako sa Kona. #

B:
Ngano man?

A: 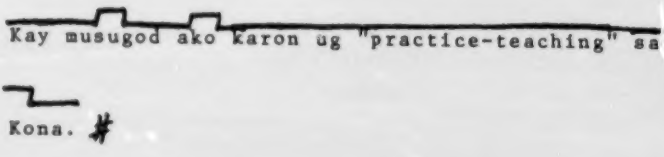
Kay musugod ako karon ug "practice-teaching" sa Kona. #

B: 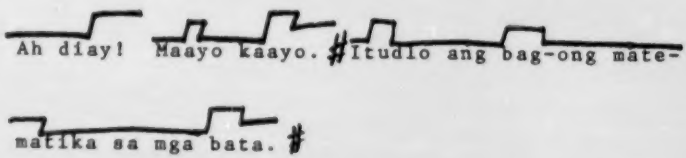
Ah diay! Maayo kaayo. # Itudlo ang bag-ong matematika sa mga bata. #

A:
Oo, segurado. #

B: 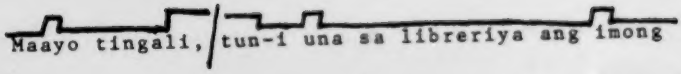
Maayo tingali, tun-i una sa libreriya ang imong

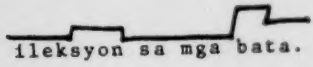
ileksyon sa mga bata. #

A:
Bitaw. #

Lesson 32

A: 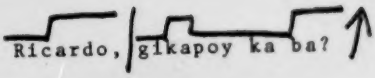
Ricardo, gikapoy ka ba?

B: 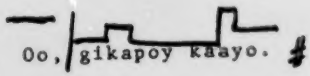
Oo, gikapoy kaayo. #

A: 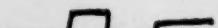
Kay ngano man?

B:
Kay gilabdan ako sa akong ulo ug gisip-on pa

gyud. # Ikaw, wala ka ba sip-ona?

A: 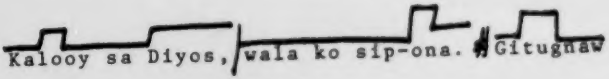
Kalooy sa Diyos, wala ko sip-ona. # Gitugnaw

kaayo ko kagabii sa Waimea, apan maayo gani

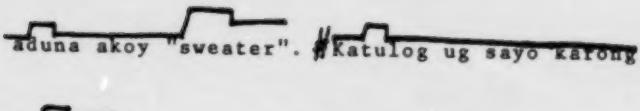

B: Oo. #

Lesson 34

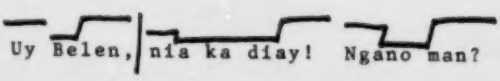

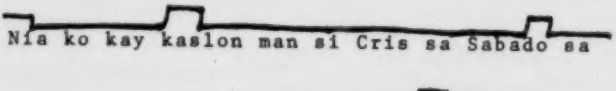

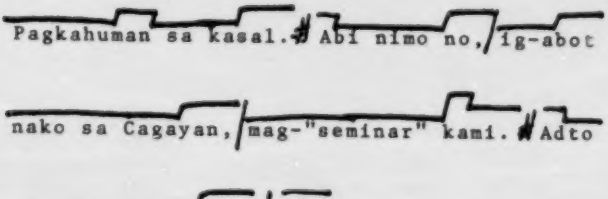

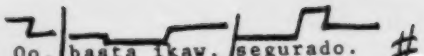
A: Oo, basta ikaw, segurado. #

Lesson 36

A: Unsay imong buhaton?

B: Sulaton nako ang gipabuhat sa prinsipal. #

A: Unsay iyang gipabuhat nimo?

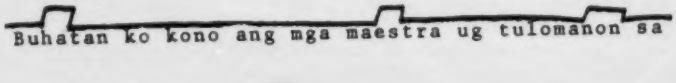
B: Buhatan ko kono ang mga maestra ug tulomanon sa
umaabot nga tigum nila. #

A: Sulaton mo ba dayon?

B: Dili. #Ako unang hunahunaon. #

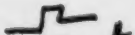
A: Maayo. #

Lesson 37

A: Pablo, | palihog itunol ang asin. #

B: Karon na, | Marta, | kay tua pa ni Jorge. # Gusto mo bang itunol ko kanimo ang pamyenta? ↑

A: Ayaw na, | kay gihalangan na ako niining sud-ana. # Salamat lang. #

Lesson 38

A: Makamao ka bang mulangoy?

B: Oo, | dyutay lang. #

A: Gusto ka bang muuban kanako? ↑

B: Oo, | pero unsang orasa kita makabalik?

A: Tingali sa alas dos. #

B: 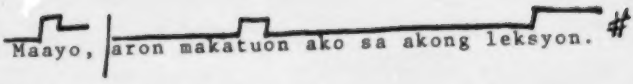
Maayo, aron makatuon ako sa akong leksyon. #

Lesson 40

A: 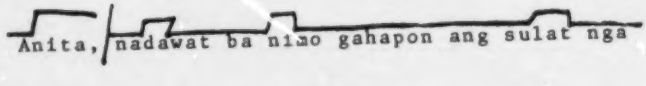
Anita, nadawat ba nimo gahapon ang sulat nga

gikan sa imong ginikanan? ↑

B: 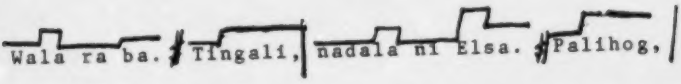
Wala ra ba. # Tingali, nadala ni Elsa. # Palihog,

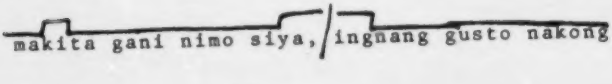
makita gani nimo siya, ingnang gusto nakong

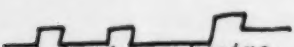
makuha dayon kaniya. #

A: 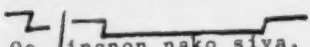
Oo, ingnon nako siya. #

B: 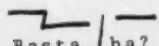
Basta, ha?

A: 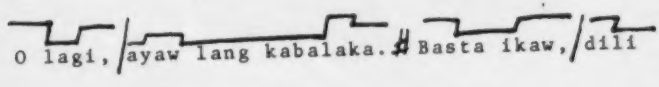
O lagi, ayaw lang kabalaka. # Basta ikaw, dili

mahimo nakong makalimtan. #

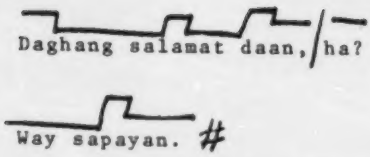

Lesson 41

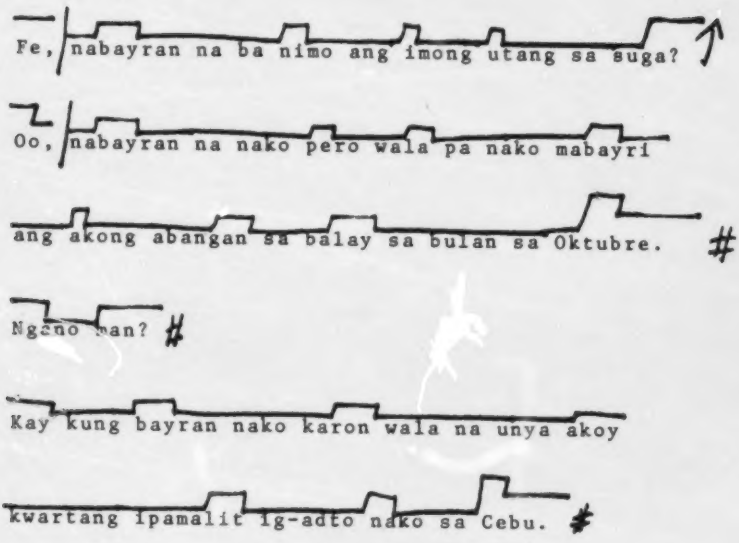

Lesson 42

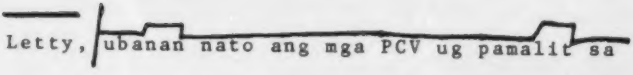

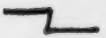
Karbun. #

B: Nganong ubanan pa man sila nato?

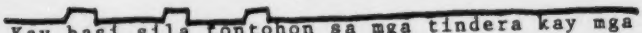
A: Kay basi sila tontohon sa mga tindera kay mga

Amerikana ra ba. # Intawon sab no kung baligyaan

sila ug mahal kaayo sa mga tindera?

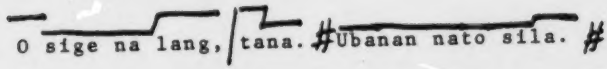
B: O sige na lang, tana. # Ubanan nato sila. #

Lesson 43

A: Maria, karong taudtaud muadto ako sa Magallanes. #

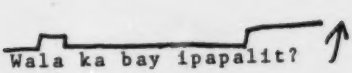
Wala ka bay ipapalit?

B: Aduna. # Magpapalit ako kanimo ug usa ka baritang

sabong kamay, sipilyo, kolget ug sobre. #

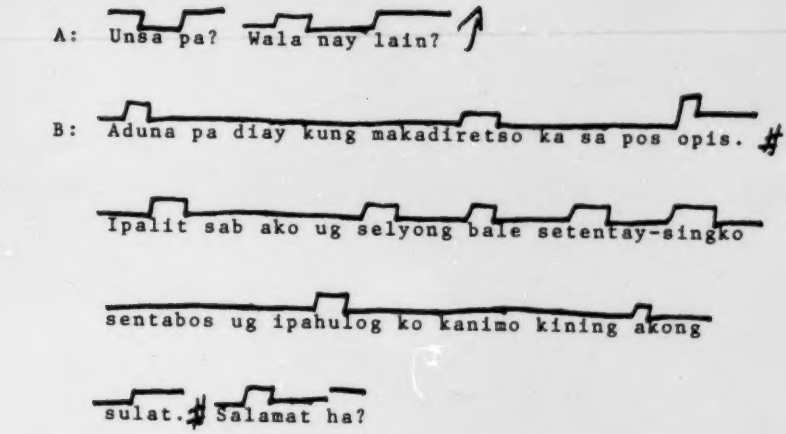
A: Unsa pa? Wala nay lain?
B: Aduna pa diay kung makadiretso ka sa pos opis. #
Ipalit sab ako ug selyong bale setentay-singko
sentabos ug ipahulog ko kanimo kining akong
sulat. # Salamat ha?

Lesson 44

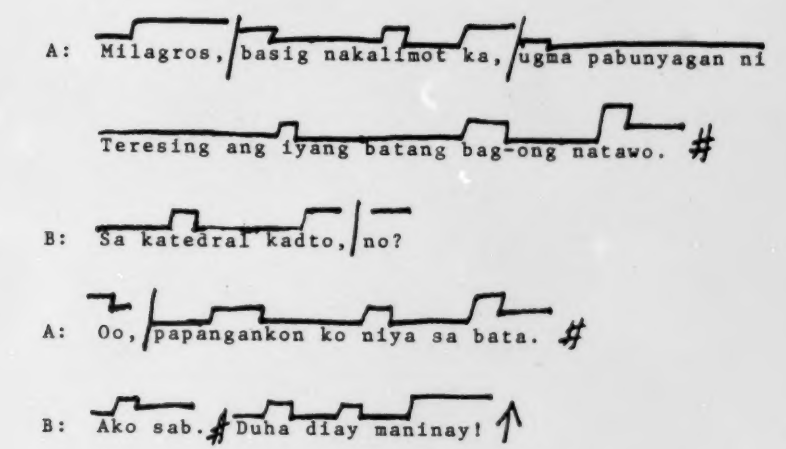
A: Milagros, / basig nakalimot ka, / ugma pabunyagan ni
Teresing ang iyang batang bag-ong natawo. #
B: Sa katedral kadto, / no?
A: Oo, / papangankon ko niya sa bata. #
B: Ako sab. # Duha diay maninay!

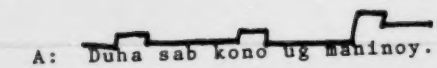
A: Duha sab kono ug maninoy. #

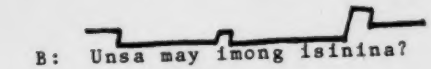
B: Unsa may imong isinina?

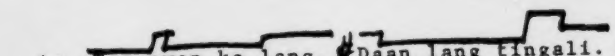
A: Tan-awon ko lang. #Daan lang tingali. #

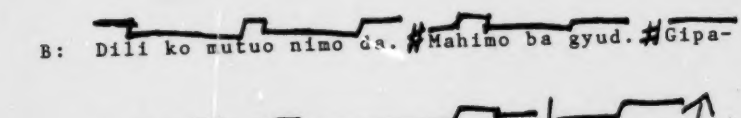
B: Dili ko mutuo nimo da. #Mahimo ba gyud. #Gipa-
tahian ka ni Mama nimo ug bag-o, dili ba?

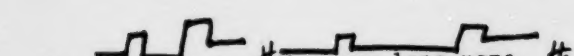
A: Maayo unta. #Tan-awa lang ugma. #

Lesson 45

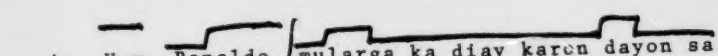
A: Huy, Ronaldo, mularga ka diay karon dayon sa

Cebu?

B: Oo, may itugon ka ba?

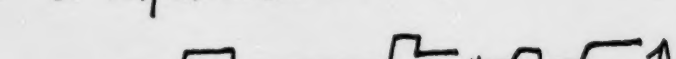
A: May ihangyo unta ko nimo. #Mahimo ba?

B: Basta ikaw, | mahimo kaayo. #

A: Magpapalit ako ug usa ka dosenang lapis nga monggól, | lima ka buok nga "roll pad", | ug usa ka buok nga "coffee percolator". #

B: O sige, | padad-i ako ug kwarta. #

A: Usa pa. # Padad-an ta ka ug singkwenta pesos. # Iuli lang unyang sobra. # Daghan kaayong salamat. #

B: Way sapayan. #

A: Maayong pagsakay. # Pagayo-ayo baya. #

SUPPLEMENTARY MATERIALS II

READINGS FOR COMPREHENSION

A. Narratives for the Dialogues

B. Short Paragraphs (contextual), Followed by Questions and Answers

C. Games

D. Legends

E. Recipes

F. Songs and Riddles

95 740

The materials in this section are designed to provide additional exercises in reading. The first section is called Narratives for the Dialogues, and tells about the dialogues given in the text. The section on Short Paragraphs is made up of short paragraphs based on given situations followed by a set of questions.

The rest of the materials include legends, recipes for native delicacies and instructions on how to play some low-organizational games which are popular among Filipinos.

A. Narratives for the Dialogues

Lesson 1

Nagkasugat[1] si Pedro ug si Juan. Niingon[2] si Juan kang Pedro, "Maayong buntag, Pedro. Kumusta ka?" Nitubag[3] si Pedro kang Juan, "Maayong buntag sab, Juan. Maayo man, salamat."

---

[1]sugat 'meet'

[2]ingon 'say'

[3]tubag 'answer'

Lesson 2

Nagmaayo[1] ang usa ka PCV sa balay sa iyang amigo. Nitubag ang iyang amigo kamiya, "Dayon[2] lang. Lingkod[3] usa." Nitubag sab ang PCV kaniya, "Salamat."

---

[1]maayo 'good'

[2]dayon 'come in'

[3]lingkod 'sit down'

Lesson 3 (Dialogue 1)

Niadto[1] si Pedro sa balay sa iyang amigo. Niingon siya, "Maayo." Nitubag ang iyang amigo, "Dayon lang.

Ikaw man diay, Pedro. Lingkod usa." Nitubag sab si Pedro, "Salamat."

---

[1]adto 'go'

Lesson 3 (Dialogue 2)

Niadto si Roberto sa balay sa iyang amigo usa kagabii niana. Gipangutana[1] siya kung kinsa siya ug gipasulod ug gipalingkod sab siya niini.

---

[1]pangutana 'ask'

Lesson 4

Nangutana[1] ang amiga ni Ana kaniya, "Unsa kana?" Nitubag si Ana kaniya, "Pansit kini." Nangutana na sab siya kang Ana, "Lami ba?" Nitubag na sab si Ana kaniya, "Lami kaayo."

---

[1]pangutana 'ask, question'

Lesson 5

Gipa-ila-ila[1] ni Jesus si Mr. Smith kang Ben. Gipangumusta[2] ni Ben si Mr. Smith ug gipangutana[3] kung Amerikano ba siya. Gitubag[4] ni Mr. Smith si Ben nga

maayo ug nga Amerikano siya.

---

[1]ila-ila 'introduce'

[2]kumusta 'how are you'

[3]pangutana 'ask, question'

[4]tubag 'answer'

Lesson 6

Nagsultihanay[1] si Mr. Smith ug ang usa ka Pilipino. Nangutana siya kang Mr. Smith kung Amerikano ba siya. Nitubag si Mr. Smith niya nga Amerikano siya ug Peace Corps trainee pa. Nangutana pag-usab siya kang Mr. Smith ug tagadiin siya. Nitubag si Mr. Smith niya nga taga-Texas siya. Nangutana sab si Mr. Smith ug tagadiin ang Pilipino. Ug nitubag pag-usab siya nga taga-Pilipinas siya.

---

[1]sulti 'talk'

Lesson 7

Nangutana si Ben kang Carlos parti sa mga Peace Corps trainees ug nga asa sila muadto. Nitubag siya niya nga mangadto[1] sila sa sine, pero dili diha-diha dayon.

[1]adto 'go'

Lesson 8

Si Mr. ug Mrs. Paul Murphy ang mga ginikanan sa PCV. Tua sila magpuyo[1] karon sa Oregon.

[1]puyo 'live'

Lesson 9

Nangutana ang usa ka PCV ug hain ang balay sa tenyente del baryo. Gitubag siyang tua sa luyo sa simbahan.

Lesson 10

May[1] nangutanag kinsa si Jean Peters, ang bag-ong PCV ng maestra ug amiga sa usa ka Pilipinang maestra.

[1]may 'there is, are, was, etc.'

Lesson 11 (Dialogue 1)

Nagsultihanay si Bert ug ang iyang mga amigo parti sa ilang mga igsoon. Adunay[1] duha ka lakeng igsoon ug usa ka bayeng igsoon si Bert, pero adunay tulo ka

purong lakeng igsoon ang usa sa iyang amigo.

---

[1]aduna 'there is, are, was, etc.'

Lesson 11 (Dialogue 2)

Nagkita[1] si Rene ug ang iyang amigo. May libro sa math si Rene ug nagtuon[2] silang duha sa ilang leksyon.

---

[1]kita 'meet'
[2]tuon 'study'

Lesson 12 (Dialogue 1)

Gitawag[1] si Ben sa iyang amigo ug gipahuwat[2] kadiyut lang. Gipangutana siya ni Ben ug ngano man. Gipangutana sab niya si Ben ug asa siya, ug gitubag siya ni Ben nga sa eskwelahan.

---

[1]tawag 'call'
[2]huwat 'wait'

Lesson 12 (Dialogue 2)

Nitawag[1] ang PCV ug taxi. Gusto[2] siyang muadto sa Capitol Hotel. Tres pesos ang plete, husto-husto ra, kay layo man ang hotel.

---

[1]tawag 'call'

[2]gusto 'like, want'

Lesson 13 (Dialogue 1)

Gitawag si Ben sa iyang amigo ug gipangutana ug hain siya muadto.[1] Gitubag siya niya nga dia ra. Gipaduol[2] niya si Ben ug giingon[3] nga aduna siyay bisita. Giingon niya siya nga usa pa, karon na.

---

[1]adto 'go'

[2]duol 'near'

[3]ingon 'tell'

Lesson 13 (Dialogue 2)

Nangita[1] ang usa ka PCV ug hain ang eskwelahan. Giingon siyang duol ra sa tindahan.

---

[1]kita 'look for'

Lesson 14

Nangutana ang usa ka tawo ug pila ka buwan ang naa sa usa ka tuig. Gitubag siyang napo ug duha. Ang ngan sa mga buwan mao kini: Enero, Pebrero, Marso, Abril, Mayo, Hunyo, Hulyo, Agosto, Septyembre, Oktubre,

Nobyembre, ug Disyembre.

Lesson 15

Nangita[1] ang PCV ug kwartong iyang kaistahan[2] sud sa usa lang ka semana. Nakakita[3] siya, tagkinse pesos ang bayad[4] sa usa ka adlaw, wa pay pagkaon, pero adunay restawran sa silong niini.[5]

---

[1]kita 'look for'

[2]A place to stay

[3]kita 'find'

[4]Payment

[5]Of this

Lesson 16

Nangutana ang usa ka tawo ug pila ka adlaw ang naa sa usa ka semana. Gitubag siyang pito. Ang ngan sa mga adlaw mao kini: Domingo, Lunes, Martes, Myerkoles, Hwebes, Byernes, ug Sabado.

Lesson 17

Nangutana ang PCV ug unsang orasa na. Gitubag siyang alas singko y medya na. Pureso[1], gabii na diay para[2] niya.

[1]Therefore, hence

[2]To, for

Lesson 17A

Namalit ang PCV ug panapton sa tindahan sa Insik sa "downtown". Nisaka na pag-ayo ang presyo ug mahal na kaayo ang metro o yarda sa panapton. Nihangyo' siya sa tindera ug gipahangyo siyag dyutay niini.

[1]hangyo 'bargain'

Lesson 18

Nagsuroy-suroy[1] ang usa ka grupong PCV's. Nagkakita[2] ug ang laing grupo. Nanan-aw[3] silag sine sa Majestic.

[1]suroy 'take a walk'

[2]kita 'meet'

[3]tan-aw 'see'

Lesson 19

Gustong muadto sa Baryo Patudan ang usa ka PCV, ug nangutana siyag tartanilya sa sunod eskina, pero dilig jeepney kay dili kini muabot[2] sa Baryo Patudan.

---

[1]sakay 'ride'

[2]abot 'arrive, reach'

Lesson 20

Alas dose na. Oras na sa paniudto. Gigutom[1] na kaayo ang duha. Mangaon[2] sila sa kapiteriya.

---

[1]gutom 'hungry'

[2]kaon 'eat'

Lesson 21

Nagsultihanay ang mga PCV bahin sa pyesta sa baryo. Gidaghanan[1] sila sa mga tawo, gidak-an[2] ug gitas-an[3] sila sa mga arko, ug gisabaan[4] sila sa banda. Nangadto sila sa ilang Pablo aron mangaon.

---

[1]daghan 'plenty, many'

[2]daka 'big, huge'

[3]taas 'tall, long'

[4]saba 'noisy'

Lesson 22

Gipangutana si Pedro ug unsa ang iyang dala.[1] Nitubag siyang ang iyang dala mao ang iyang bag-ong

libro sa Cebuano. Ang iyang daang libro nawala.

---

[1]That which he brings with him

[2]wala 'lose'

Lesson 23

Nagsakay ug dyipni ang usa ka taga-Bohol. Nabala-ka' siya kay dili pa man siyang makahibalo[2] sa mga dalan sa syndad sa Sugbo kay dili man siya taga-didto.

---

[1]balaka 'get married'

[2]hibalo 'know'

Lesson 25

Nagsakay[1] si Manang ug bus. Gusto na siyang manaog[2] dayon sa usa ka eskina, pero dili pa mahimo[3], muhuwat[4] pa siya kadiyut, kay wa pay bus stop.

---

[1]sakay 'ride'

[2]kanaog 'get off'

[3]himo 'do'

[4]huwat 'wait'

Lesson 25A

Nagkasugat si Rosa ug ang iyang amiga. Naghisgutan-ay[1] sila bahin sa semana santa. Si Rosa adto magsemana santa sa Bantayan kay nindot kaayo ang semana santa didto kay daghan ang nindot nga karo sa prosesyon sa Hwebes ug Byernes Santo.

[1]hisgut 'mention, talk about'

Lesson 26

Nangutana kang ang iyang amigo Ramon ug unsang orasa na. Gitubag siya sa iyang adtoan.

[1]uwahi 'late'

Lesson 27

Nagsultihanay ang duha ka PCV bahin sa ilang klase. Ang usa adunay primer gradong klase nga mga kwarenta ka buok ang eskwela. Ang ikaduha walay primer gradong klase pero may naa tingali siya sa sunod tuig.

Lesson 28

Gusto dayon si Ana muadto sa merkado, pero nisunod[1] na lang siya sa gusto sa iyang amigang muadto lang una sila sa iyang balay para[2] mag-estorya[3].

---

[1]sunod 'follow'

[2]In order to

[3]estorya 'story'

Lesson 29

Nagkakita' si Carding ug ang iyang amiga sa tindahan nga gipalitan niya ug pangaton para kang Rosa kay adlaw man kadto ni Rosa. Nihangyo[2] ang amiga ni Carding niya sa pagpadala sa iyang regalo kang Rosa kuy mularga[3] man siya ug pagpasulti sab niya nga malipayong adlaw na lang.

---

[1]kita 'meet each other'

[2]hangyo 'request'

[3]larga 'leave (for)'

Lesson 30

Gipasimba' sa PCV ang iyang binatonan ug sayo sa San Jose aron makapangarbun[2] ug isda, baboy ug prutas.

---

[1]simba 'go to church'

[2]pangarbun 'go marketing'

Lesson 31

Gipadali' si Pedro sa iyang amigo. Magpauban[2] ang iyang amigo niya sa Kona kay musugod[3] na siya sa pag-practice-teaching. Giingnan ni Pedro ang iyang amigo n nga itudlo[4] niya ang bag-ong matematika ug nga maayo tingali kung tun-an[5] una niya sa libreriya ang iyang ileksyon.[6]

---

[1]dali 'hurry up'

[2]uban 'accompany somebody'

[3]sugod 'begin, start'

[4]tudlo 'teach'

[5]tu-on 'study'

[6]leksyon 'lesson'; ileksyon "What/the lesson that is going to be taught"

Lesson 32

Nagsultihanay si Ricardo ug ang laing PCV bahin sa tugnawng tyempo. Gisip-on[1] ug gilabdam[2] sa ulo si Ricardo, pero wala sip-ona ug wala labdi sa ulo ang iyang amigong PCV kay nakadala[3] kini ug 'sweater' nga nakatabang[4] kaayo kamiya.

---

[1]sip-on 'cold'

[2]labad 'headache'

[3]dala 'bring, take'

[4]tabang 'help'

Lesson 34

Nagkakita si Belen ug ang laing PCV sa Cebu. Nahibulong[1] ang PCV nganong nia si Belen sa Cebu kang ang iyang assignment tua man sa Caguyan de Oro. Giingnan si Belen sa iyang tuyo[2] sa pag-adto sa Cebu: ang pagtambong[3] sa kasal ni Cris, laing PCV. Human sila nagestoryahanay[4], nangimbitar[5] si Belen sa iyang umaabot[6] nga seminar sa iyang lugar.

---

[1]hibuong 'surprise'

[2]tuyo 'purpose, aim'

[3]tambong 'attend'

[4]estorya 'tell stories/talk'

[5]inbitar 'invite'

[6]abot 'arrive', umaabot 'coming'

Lesson 36

Nagsultihanay ang duha ka PCV parti sa ilang buhaton[1] sa eskwelahan. Ang usa kanila niingong iyang sulaton[2] ang gipabuhat[3] sa prinsipal parti sa tulomanon sa umaabot

umaabot[4] nga tigum sa mga maestra, pero dili dayon kay iya panghunahunaon[5].

---

[1]buhat 'work'

[2]sulat 'write'

[3]buhat 'work'

[4]abot 'arrive'

[5]hunahuna 'think, thought' (V., N.)

Lesson 37

Nangaon[1] sila si Pablo, si Marta, ug si Jorge. Nipalihog[2] si Marta kang Pablong ipatunol[3] ang asin kaniya, pero nitubag si Pablong dili pa mahimo kay tua pa ni Jorge.

---

[1]kaon 'eat'

[2]palihog 'please'

[3]tunol 'pass'

Lesson 38

Nangimbitar[1] si Eddie kang Luis sa papangaligo[2]. Kay makamao man mulangoy[3] si Luis, gusto siyang muuban[4] basta makabalik[5] dayon ug sayo[6] aron[7] makatuon[8] siya sa iyang leksyon.

---

[1]imbitar 'invite'

[2]To go swimming

[3]langoy 'swim'

[4]uban 'go with, companion'

[5]balik 'go back'

[6]Early

[7]So that

[8]tuon 'study'

Lesson 40

Gipangutana si Anita sa iyang amiga bahin sa iyang suwat nga niabot sa niaging adlaw nga gikan sa iyang ginikanan. Gitubag niya siya nga wala niya madawat kay tingali nadala ni Elsa sa iyang bag. Wala niya tuyoa[1] pagdala. Gipalihog[2] ni Anita ang iyang amiga sa pagsulti ni Elsa bahin niini.[3]

---

[1]tuyo 'purpose', tuyoa 'didn't do it on purpose/ unintentional'

[2]palihog 'please', gipalihog 'was requested/ asked'

[3]niini 'this'

Lesson 41

Magsulti-sulti si Fe ug ang iyang kaubang PCV bahin sa bayranan ni Fe sa suga ug abangan sa balay niya ng wala pa niya kabayri[1] kay wala na man siyag kwartang ipamalit ig-adto niya sa Cebu kung bayran na dayon niya niadtong adlawa. Wala makatuo[2] niini ang iyang kauban.

---

[1]bayad 'pay/payment'

[2]tuo 'believe'

Lesson 42

Nagsabot sila si Letty nga abanan nila ang mga PCV pagpangarbon[2] kay basi tontohon sila sa mga tindera kay mga Amerikano ra ba.

---

[1]sabot 'plan & agree'

[2]karbon 'market'

Lesson 43

PaMagallanes[1] ang kaubang maestra ni Maria. Gipang-utana niya si Maria kung may ipapalit ba siya niya. Nagpapalit si Maria ug daghan daghang pitsi-pitsi[2] niya ug nagpatugon[3] pa gyud ug selyo sa pos opis kung may lugar[4] pa siya sa pag-adto niini.

[1]Magallanes "Magallanes, the shopping center of downtown Cebu City"; PaMagallanes 'going to Magallanes'

[2]pitsi-pitsi 'odds & ends, sundries'

[3]tugon 'send/leave message to buy/bring goods, etc.'

[4]lugar 'place'; kung may lugar pa siya 'if she still has time'

Lesson 44

Gipahinumdum(an)[1] si Milagros sa iyang kaubang maestra kay basi kini makalimut[2] nga pabunyagan[3] ni Teresing sa sunod adlaw ang iyang batang bag-ong natawo. Wala siya makalimut ug unya nagpangutan-anay sila bahin sa ilang isinina[4] sa bunyag.

[1]hinumdum 'remember, remind'

[2]limut 'forget'

[3]bunyag 'baptism, baptize'

[4]sinina 'dress'

Lesson 45

Nakit-an[1] si Ronaldo nga paCebu day-n. Daghan kaayong gipatugon nga pitsi-pitsi ang iyang kaubang PCV nga ipapalit sa mga tindahang Insik[2] sa Cebu.

---

[1]kita 'to see'; nakit-an 'was seen'

[2]tindahang Insik 'Chinese store'

B. Short Paragraphs (Contextual) Followed by Questions and Answers

Structural Content: Verbal Affixes:

I.

ni-	mu-
na-	ma-
nag-	mag-
naka-	maka-
naN-	maN-
gi-	
gi-.....-han	
gi-.....-an	
gi-.....-in-...	
i-	
	-on
na-.....-an	
pag-	
pagpa-	
gipa	
nahi-	
makig	
um + redupl.	

1. Si David ug is Eslao nanawag ug jeepney sa Waimea. Nangutana sila kung hain ang Boys Camp us pila sab ang plete. Sa nanakay na sila nangutana si David kang Eslao kung hain ang iyang asawa. Si Eslao nangutana usab kung minyo ba siya.

Mga Pangutana:

Kinsay nanawag ug jeepney?
Diin sila manawag ug jeepney?
Unsay pangutana ni David ug ni Eslao?
Asa sila paduong?
Kinsay minyo, si David o si Eslao?

2. Alas nuybe sa buntag kadto. Si Erico ug si Tinker niadto sa kwarto ni Roberto aron dad-on siya sa baybayon. Si Roberto nibalibad nga dili siya muuban.

Mga Pangutana:

Unsang orasa kadto?
Kinsay niadto sa kwarto ni Roberto?

Ngano man?
Niuban ba si Roberto?

3. Si Carolina nagtudlo ug usa ka pundok nga mga estudyante. Nangayo siya ug katahuran ug gitubag usab siya. Gisugo niya ang usa ka estudyante pagsira sa pultahan ug ang usa ka estudyante sab sa pag-abli. Iya dayon silang gisuog sa pagngaan sa mga butang sa kwarto.

Mga Pangutana:

Kinsay nagtudlo?
Unsay iyang gibuhat?
Unsay iyang gisugo sa usa ka estudyante?
Unsa pa?
Unsa pa gyud?

4. Si Linda ug si Maria Elena nagsultihanay bahin ni Jim A. Nangutana si Linda kung kinsa siya, taga-diin siya, hain siya magpuyo karon, hain siya karon ug unsay iyang buhat. Unya nahinumdum sila nga mamalit diay sila ug mga galamiton sa eskwelahan sa tindahan sa Hawi.

Mga Pangutana:

Kinsay nagsultianay?
Unsay mga pangutana ni Linda?
Unsay ilang nahinumduman?
Asa sila mamalit?

5. Si Jerry nagtudlo sa mga bata sa kindergarten sa Pilipinas kung unsaon pagsulti ug "Good Morning, Mr. Cousin, Good Afternoon, Mr. Cousin, ug Good evening, Mr. Cousin." Iyang gibinisaya ang iyang sugo. Nagtabi ang mga bata. Iyang gisultihan sa pagpataas sa kamot kung gusto sila mutubag.

Mga Pangutana:

Kinsay nagtudlo?
Kinsay iyang gitudloan?
Unsay iyang gitudlo?
Nag-unsa ang mga bata?
Unsay iyang gisulti sa mga bata?

6. Si Edita namisita ni Donna sa alas otso sa gabii. Ang inahan ni Donna nitubag sa tuktuk sa pultahan. Nangutana si Edita bahin ni Donna. Nangita si Mrs. Brown ug gisultihan si Edita nga adunay bisita si Donna. Gipamakadiyut ug dayon giimbitar ni Edita si Donna sa sine.

Mga Pangutana:

Kinsay namisita ni Donna?
Unsang orasa siya namisita?
Kinsay nitubag sa tuktuk?
Unsay pangutana ni Edita?
Unsay gibuhat ni Mrs. Brown?
Unsay gisulti ni Mrs. Borwn kang Edita?
Kinsay gipailaila ni Donna sa iyang inahan?
Unsay gibuhat ni Edita ug ni Donna?
Kinsay nangimbitar sa sine?

7. Si Miguel naglingkod sa atubangan sa balkon. Nakita niya si Lorenzo nga nagdala ug daghang libro. Gitawag niya ug gipangutana kung mag-unsa siya ug kung makauban ba siya niya. Nanamilit si Miguel sa iyang asawa nga si Susana.

Mga Pangutana:

Kinsay naglingkod?
Diin siya maglingkod?
Kinsay iyang nakit-an?
Unsay gidala sa iyang nakit-an?
Unsay gipangutana niya sa iyang nakit-an?
Kinsang asawa si Susana?

8. Si Juanito ug si Ramon nagsakaysakay sa alas kwatro sa hapon. Nakakita si Ramon ug gwapang baye nag nipauli gikan sa eskwelahan. Nangutana si Ramon kang Juanito kung kinsa siya. Niingon si Juanito nga siya iyang amiga ug maestra sab sa Kadaugan Elementary School. Nihangyo si Ramon kung mahimo bang ipailaila siya kay gwapa siya kaayo. Nanaug sila sa awto ug gipailaila sila.

Mga Pangutana:

Nag-unsa si Ramon ug si Juanito?
Unsang orasa kadto?

Unsay ilang nakit-an?
Unsay gihangyo ni Ramon?
Nganong nihangyo man si Ramon?
Unya, unsay gibuhat ni Ramon ug ni Juanito?

9. Si Ramon ug si Gario namisita ug usa ka pamilyang Pilipino sa Hawi. Sa diha pa sila sa Boys Camp nahibaloan nila nga si Keith muadto sa Hawi. Gihangyo nila si Keith kung makasakay ba sila ug ilang gitug-anan. Sa balay sa Pilipino nangutana si Mrs. Jose kung ngano nga nia sila sa Hawaii, tagadiin sila ug asa sa Pilipinas sila muadto. Nangutana usab si Ramon ug si Gario bahin niya ug sa iyang pamilya. Human sa sultihanay, gihawiran sila ug panihapon.

Mga Pangutana:

Kinsay namisita?
Diin sila mamisita?
Kinsay ilang gibisitaan?
Unsay mga pangutana ni Mrs. Jose?
Unsay gipangutana ni Ramon ug ni Gario?
Unsay imbitasyon ni Mrs. Jose?

10. Sabado kadto ug si Tinker nangandam. Nangutana si Eric kung asa siya padulong. Nitubag siya nga muadto siya sa merkado. Unya nanamilit siya. Nagtawag siya ug taksi ug nangutana kung pila ang plete ngadto sa Rizal Street. Gisultihan ug nisakay si Tinker. Sa merkado nihunong siya sa usa ka tindahan ug nanan-aw sa mga palitonon. Gitagad siya sa tindera ug gipangutana kung unsay iyang mahimo. Naibug siya sa mga saging apan gahi-gahi pa kini. Nangutana siya kung aduna bay mga hinog. Gisultihan siya ug gibayran dayon ni Tinker ug nipauli siya.

Mga Pangutana:

Unsang adlawa kadto?
Nag-unsa si Tinker?
Asa siya padulong?
Unsay iyang gisakyan?
Unsay iyang naibugan?
Nakapalit ba siya dayon?
Nganong wala man?
Unsay sunod gibuhat ni Tinker?
Unya, nakapalit na ba siya?

11. Duha ka PCT nanakay padulong sa Hawi. Makigkita si Ramon sa mayor ug nangutana siya ni Juanito kung unsaon pag-adto. Gisultihan siya ni Juanito nga ang balay sa mayor tua sa dalan Ilang-Ilang luyo sa simbahan. Unya, waa madugay naabot sila sa dalang Ilang-Ilang. Gisultihan ni Ramon ang draybir pagpahunong duol sa simbahan.

Mga Pangutana:

Pila ka PCT ang nanakay?
Asa sila padulong?
Mag-unsa sila?
Hain ang balay sa mayor?

12. Si Mrs. Burns nangandam sa umaabut nga pyesta sa baryo. Gisusi niya ang mga pagkaon ug nangutana ni Georgy kung paigo pa ba sama sa bugas humay, pan, bayabas, kapayas, pinya ug kiso. Nitubag si Georgy nga husto-husto pa. Unya, nangutana siya ni Marcia kung anus-a ang pyesta sa baryo.

Mga Pangutana:

Kinsay nangandam sa pyesta?
Unsay iyang gisusi?
Kinsay iyang gipangutana?
Unsay gitubag ni Georgy?

13. Si Dick McGinn namisita sa baryo Kadaugan kuyog ang opisyal sa PC gikan sa Washington, D.C. Pagkanaug n nila sa awto nakit-an nila si Roberto. Gitawag ni Dick si Roberto ug gipailaila sa opisyal gikan sa Washington. Nangutana si Dick kang Roberto kung hain si Jim A. Nitubag si Roberto nga tingali tus siya sa balay DolDol atubangan sa eskwelahan taliwaca sa balay Ilang-Ilang ug balay D'Kuan.

Mga Pangutana:

Diin mamisita si Dick McGinn?
Kinsay iyang kauban?
Kinsay iyang gipangita?
Diin si Jim A.?
Hain ang balay DolDol?

14. Si Eugenio nanghambug bahin sa iyang tanaman. Nangutana si Canuto kung ang tanaman luyo ba sa hagdan. Nangutana usab siya kung aduna bay mga utanon sa tanaman. Unya, nahiabot si Nonoy ug nangutana kung gusto ba sila muadto sa dagat sa Hapona aron mangaligo. Nangutana sila kung hain ang iyang awto. Nitubag si Nonoy nga tua didto daplin sa dalan duol sa estasyonan sa gasolina.

Mga Pangutana:

Kinsay nanghambug bahin sa iyang tanaman?
Hain ang iyang tanaman?
Unsay naa sa iyang tanaman?
Kinsay nahiabot?
Kinsay gusto mukuyog niya?
Asa sila muadto?
Nganong muadto man sila?
Hain ang awto ni Nonoy?

Structural Content:

II. Mu- ni-
Mag- nag-
Maka-
Ma- na-
naN-

nag-.....-anay
na-.....-an

Mahi-
Mahi-.....-an
nagpaki-

Gi-
Gi-.....-han
GipaN-
Gipanang-.....-han

Pagpa-

15. Si Bob ug si Mac nagsultihanay bahin sa practice teaching sa Waimea. Si Bob nangutana kang Mac kung unsang orasa siya nimata ganinang buntag ug kung naulahi ba usab siya sa GSAng auto. Nitubag si Mac nga nisakay siya sa GSAng auto niadtong buntaga. Nisulti si Bob nga wala siya magtagad kung makasakay ba siya sa

bus niadtong buntaga. Unya si Mac nikalit pagsulti nga naabut na ang kinahon nga paniudto. Nisulti si Bob nga dili tingali maayo kaayo ang paniudto karong adlawa. Sa nagkaon sila nangutana si Bob ni Mac kung unsay lakaw sa iyang klase. Nitubag si Mac nga arang-arang sila karong adlawa ug nangutana usab siya bahin sa iyang klase. Nitubag si Bob nga saba kaayo sila sa primerong semana pero niarang-arang na sila kada adlaw.

Mga Pangutana:

Kinsay nagsultihanay?
Unsay ilang gipanagsultihan?
Unsay pangutana ni Bob?
Diin musakay si Mac?
Kinsay nakakita sa mga kinahong pagkaon?
Unsay lakaw sa ilang klase?

16. Si Margo ug Judy nagsultihanay bahin sa kalingawan sa mga maestro ug mga ginikanan. Nangutana si Judy kang Margo kung kanus-a ang ilang programa sa Waimea. Nitubag si Margo nga duna sila niadtong Hwebes sa gabii. Gusto ni Judy mahibaloan kung unsay petsa niadtong Hwebes. Nitubag si Margo nga niadtong Hwebes baynti-dos sa Agosto ug unya nangutana bahin sa programa sa Kohala. Nitubag si Judy nga maayo ug dyutay ang ilang programa. Aduna silay upat ka pakigpulong sa Ininglis, usa sa Hinapon, usa sa Inilokano ug usa gisulti ni Estan sa Cebuano. Nagpakisayud si Margo kung nisayaw ba siya sa Binasuan pag-usab. Nitubag si Judy nga si Donato ug siya nisayaw sa binasuan ug nga aduna usab silay Tinkling us Itik-itik. Si Margo nisulti nga nindot usab ang ilang programa. Ang mga ginikanan namisita sa ilang klase. Duna usab silay programa. Para sa painit aduna usab silay daghang donat, ilimnon ug kapi. Unya nitan-aw si Judy sa iyang rolo ug nisulti nga oras na sa pagkatulog. Si Margo nanamilit ni Judy.

Mga Pangutana:

Unsang orasa kadto?
Diin si Carolina ug si Gario?
Unsay mga pangutana ni Gario?
Nganong gusto musayo si Gario?
Pila ka oras ang dagan sa bus ngadto sa eskwelahan sa Kohala (Girls)?

Pila ka milyas kana?
Asa maghuwat si Carolina ni Gario?
Unsang orasa siya maghuwat?

18. Si Jaime nagsyagit ngadto ni Beaman sa pagpadali kay si Nonoy hapit na mularga paingon sa Hilo. Si Beaman nisyagit pagbalik sa pagpahuwat kay iya pang gihuman ang painit. Gisultihan siya ni Jaime nga pagdali aron dili siya mahibiyaan. Sa pagbiya nila sa Baryo Kadaugan nisugod dayon pag-ulan. Si Jaime nisulti nga gitugnaw na siya ug nihangyo ni Beaman sa pagpasira sa bintana. Si Beaman naghunahuna sa ting-ulan sa Pilipinas. Nisulti si Jaime nga wala siya mahibalo bahin sa ting-ulan sa Pilipinas apan si Manang Georgy nagsulti niya nga sa Pilipinas ang ulan sige-sige. Nisulti si Beaman nga mas gusto siya sa ting-init. Unya iyang gipangutana si Nonoy kung kanus-a siya mubalik sa Hilo. Si Nonoy nitubag nga wala pa siya mahibalo.

Mga Pangutana:

Kinsay nagsyagit ngadto ni Beaman?
Unsay iyang gisyagit?
Nganong nisyagit man siya?
Nganong nagdali si Beaman?
Unsay gibuhat ni Beaman?
Unsay gisulti ni Manang Georgy?
Unsay gusto ni Beaman?
Mubalik ba dayon sa Hilo si Nonoy?

19. Udto kadto ug sa bintana sa kwarto ng mitingan nakit-an ni Marcia ug ni Jeanne nga ang mga kurinara nangabut na. Nisulti si Marcia nga tingali ting-paniudto na kay gigutom na man siya. Sa nagpadalong sila sa kapiteriya nangutana si Jeanne ni Marcia bahin sa nagkalain-laing oras sa ting-pangaon sa Pilipinas. Gisultihan siya ni Marcia. Gisultihan usab siya bahin sa painit ug sa mga lamian nga mga supas sa painit. Unya nangutana siya kung hain si Lorenzo. Nitubag si Jeanne nga nilakaw siya apan mubalik ra sa alas dos para sa klase sa Cebuano.

Mga Pangutana:

Diin si Marcia ug si Jeanne?
Unsay ilang nakit-an sa bintana?
Kinsay gigutom?

Unsay mga pangutana si Jeanne?
Unsay mga tubag ni Marcia?
Unsang orasa mubalik si Lorenzo?
Nganong mubalik si Lorenzo sa alas dos?

Structural Content:

III. ni-	mu-
nag-	mag-
na-	ma-
naka-	maka-
nahi-	
	maha-
nag + redupl. base	mag- + redupl. base
nagka-	magpa-
nag-...-hanay	
gi-	
ga-	
gipaN-	
gi-...-an/-han	
na-...-an	
hing-...-an	
pag-/pagka-	
pagpa-	
ka-	
ika-	

20. Ang mga estudyante sa syensya nagkasabut nga magbuhat ug usa ka tanaman sa nagkalin-laing tanum. Usa ka grupo nitanum ug humay. Lain nga grupo nitanum ug mais, batong, sibuyas, rabanos ug mustasa. Ang humay ni Edita gitanum duol sa hagdanan. Ang mais, batong, sibuyas, rabanos ug mustasa gitanum sa tugkaran atubangan sa eskwelahan. Silang tanan nagbanus-banus pagbubo sa nagkalian-laing tanum. Si Lorenzo ug si Juana usahay magdungan ug bubo. Si Eugenio ug si David magsunod lang ug bubo. Ang ilang tanum pulos tambok kay maayo man pagkagaam. Malipayon silang tanan magtan-aw sa ilang tanum nga pulos maayo ug tubo.

Mga Pangutana:

Kinsay nagkasabut?
Unsay ilang gikasabutan?
Unsay gitanum sa usa ka grupo?
Diin magtanum si Edita?
Unsay iyang gitanum?

21. Bag-o pa gayud nga nahiabot sa Cebu si Jaime. Nagpangutana siya kon haing hotela ang maayong sak-an. Dihay nisulti niya nga ang Magellan hotel ang labing maayo. Nagpahatud dayon siya. Sa hotel, gisugat siya sa manedyer. Nangutana ang manedyer kon unsay iyang mahimo kaniya. Nisulti si Jaime nga gusto siya ug usa ka kwarto sa hotel. Nangutana siya kon pila ang bayad sa kwarto. Nitubag si Mr. Lu nga tagbaynti-otso pesos ang adlaw sa usa ka kwarto. Nangutana si Jaime kon apil ba ang pagkaon ug kun duna ba usab ug init nga tubig nga ikakaligo. Gisultihan siya nga dunay ristawran nga kakan-an. Bahin sa init nga tubig, niingon si Mr. Lu nga duna sab. Nihangyo si Jaime kon mahimo bang minusan ug singko pesos. Wala mutugot si Mr. Lu. Kay gabii na man napilit na lang si Jaime pagkuha ug usa ka kwarto.

Mga Pangutana:

Kinsay nahiabot?
Diin siya mahiabot?
Kinsay nisugat niya?
Unsay iyang gipangutana?
Pila ang bayad sa usa ka kwarto?
Apil ba ang pagkaon?
Aduna bay init nga tubig nga ikakaligo?
Kinsa si Mr. Lu?
Pilay hangyo ni Jaime?
Nitugot ba si Mr. Lu?
Unsay gibuhat ni Jaime? Ngano man?

22. Usa ka Amerikano nagitndog sa may pantalan. Peace Corps nga boluntaryo diay siya. Sa iyang tupad may duha ka malitang dagko. Sa kalit nilabay ang ang usa ka taksi. Iya dayong gisut-sutan ug gihunongan siya. Nangutana siya kon layo pa ba ang Agruda hotel. Nitubag si Pablo, ang taksi draybir, nga tingali mga lima ka kilometro. Nangutana usab siya kon pila ang iyang mabayad kon magpahatud siya. Giingnan siya nga pesos lang. Kini silbi lang nga pakyao. Gibaratuhan si Esteban, ang Peace Corps nga Boluntaryo, ug nisakay dayon siya.

Mga Pangutana:

Kinsay nagtindog?
Diin siya magtindog?
Unsay iyang dala?
Unsay nilabay?
Unsay iyang gibuhat?
Asa siya padulong?
Unsay iyang mga pangutana?
Pilay plete?
Gimahalan ba siya?
Kinsa si Esteban?
Nisakay ba siya?

23. Usa ka hapon nagkatagbo si Ronaldo ug si Marcos sa may balay sa mga maestra. Si Ronaldo nangutana ni Marcos kon asa siya. Nitubag si Marcos nga magsuroy-suroy lang siya kay wala siyay buhaton. Nangimbitar si Ronaldo kang Marcos sa pagpanan-aw sa sinihan sa Hawi kay adunay salidang Pinilipino. Nisugot si Marcos ug nangadto sila sakay sa jeep nga gidala ni Dan. Nangabot sila sa sinihan sa hustong oras gayud. Nisugod ang salida sa alas syete y medya. Ang salida Tinagalog, apan nakasabut lang gihapon sila ug dyutay. Nanggula sila nga malipayon. Namauli ug nag-estoryahanay sila bahin sa ilang salidang nakit-an.

Mga Pangutana:

Kinsay nagkatagbo?
Kanus-a sila nagkatagbo?
Diin sila magkatagbo?
Kinsay nangutana?
Kinsay iyang gipangutana?
Unsay iyang gipangutana?
Kinsay nangimbitar?
Asa sila mangadto?
Kinsay ilang gisakyan?
Unsang orasa nisugod ang sine?
Nakasabut ba sila?
Unsay ilang giestoryahan sa ilang pagpamauli?

24. Si David gipahunong ug kadiyut ni Gario ug gipangutana kon kinsa kadtong duha ka babyi nga didto sa ilang klase. Nitubag si David ug gisultihan si Gario nga sila ang mga bag-ong maestra sa Cebuano. Bag-o lang silang nangabot gikan sa Honolulu. Nisugilon usab si David nga ang duha ka bag-ong maestra gipailaila kaniya

ni Elsa. Nangutana si Gario kon kinsay ilang ngalan. Wala makautbag si David kay nakalimut kono siya. Nibalibad siya ni Gario nga wala sad siya makadungog pag-ayo sa pagsulti ni Elsa sa ilang ngalan. Nakatawa ug dako si Gario. Nakatawa sad si David. Nangatawa silang duha ug dako ug kusog kaayo.

Mga Pangutana:

Kinsay nagpahunong ni David?
Nganong iyang gipahunong?
Unsay iyang pangutana?
Kinsa ang duha ka babaye?
Nakaila ba si David sa ilang ngalan?
Ngano man?
Kinsay nangutana?

25. Udtong tutok kadto sa adlawng Domingo. Pila ra ka buok ang nahabilin sa armory. Nangita si Esteban ni Ramon sa mga tulda. Hingkit-an niya is Ramon nga naglingkod sulod sa usa ka tulds. Nangutana si Ramon kon unsay iyang mahimo kang Esteban. Niingon si Esteban nga gusto unta siyang muhuwam sa leksyon numero baynti-dos sa Cebuano kay nawala kono ang iya. Gisultihan ni Ramon si Esteban nga ang iyang leksyon basa kaayo kay kusog ang uwan sa niaging gabii. Ang ilang tulda hapit na gani mulutaw. Ang sulod sa ilang tulda pulos lapok. Niguwa na lang dayon si Esteban. Natagbuan niya si Hwan nga nagdala sa iyang mga libro. Giingnan niya sa iyang tuyo ug nakahuwam gayud siya.

Mga Pangutana:

Unsang adlawa kadto?
Kinsay nahabilin sa armory?
Kinsay gipangita ni Esteban?
Diin siya mangita?
Diin ra man si Ramon?
Unsay gisulti ni Ramon?
Unsay gitubag ni Esteban?
Nakahuwam ba siya?
Ngano man?
Diin siya makahuwam? (Kang kinsa siya makahuwam?)

26. Nagkakuyog si Berto ug si Lorenzo. Nagsusisusi si Berto ni Lorenzo bahin sa iyang pamilya. Iya siyang gipangutana kon pila sila sa pmailya. Nibatbat si Lorenzo nga unom sila ka buok ug nga tulo sila ka lalake ug tulo usab ang iyang igsoong babaye. Nipuno pa gayud si Lorenzo nga siya pa ang naminyo kanilang tanan. Nisumbalik pagpangutana si Lorenzo ni Berto kon aduna ba usab siyay mga igsoon. Nisulti si Berto nga bugtong anak siya. Wala diay siyay mga igsoon ug nga pinangga siya sa iyang mga ginikanan. Nisulti si Lorenzo nga bisan ug daghan sila, pinangga sab gihapon silang tanan.

Mga Pangutana:

Kinsay nagkakuyog?
Unsay gisusisusi ni Berto ni Lorenzo?
Pila sila si Lorenzo sa pamilya?
Ika-pila kaha si Lorenzo sa pamilya?
Pila sila si Berto sa pamilya?
Ika-pila kaha si Berto sa pamilya?
Kinsay pinangga sa ginikanan?

C. Games

1. BATO-LATA

Ang dula nga bato-lata nagkinahanglan ug dili mukabus sa tulo (1) ka magdudula (2) ug dili molabaw sa unom. Ang gikinahanglan nga mga butang sa pagdula mao ang usa ka kasarangang lata (3) nga kapatungan ug usa ka kasarangang bato. (4) Gikinahanglan sa tagsa-tagsa ka magdudula ang bato. (5)

Ang pagdula sa dula nga bato-lata pagasugdan sa pagbadlis ug duha ka badlis o linya nga mag-atbang. Usa ka linya para sa manuhan ug ang ika-duha para sa balayan. Ang gilay-on sa duha ka linya nga naga-atbang, dili mokabus sa upat ka metro. (6) Ang manuhan usa ka linya nga kinahanglang tarong. Usag tunga ka metro ang gitas-on sa linya nga utlanan, sa dadadaplin. Ang balayan usa ka linya nga napulo ng lima ka dupa. Ang lata ibutang sa tunga-tunga niining linyaha. Ang utlanan gibutang aron dili molapas ang mga nagdudula sa kada daplin.

Ang sumbanan sa dula:

(a) Ang tanan nga magdudula kinahanglang magsugod sa linya o badlis sa balayan

(b) Iitsa nila ang tagsa-tagsa nga bato aron maduol sa linya nga manuhan. (7)

(c) Ang bato sa magdudula, human niya iitsa, nga nitugpa kinalayoan sa tanan sa mga magdudula, mao ang iwit. (8)

(d) Ang iwit kinahanglan sa iwit nga ibutang niya ang iyang bato sa ibabaw sa lata. (9) Ang iyang buhaton mao ang pagdakop sa uban nga magdudula sa takna nga ang lata naigo, natumba ug ang bato natagak sa lata. (10) Iyang ipatindog ang lata ug ibutang ang bato sa ibabaw sa lata (9) usa (11) niya madakop ang mga magdudula. Bantayan ug dakpon kadtong mga magdudula, human makaitsa sa iyang bato ug nilapas sa linyang balayan, sa takna nga mahikap niya ang iyang bato.

(e) Ang mga magdudula: Ang buhaton sa tagsa-tagsa ka magdudula mao ang pag-igo ug pagtumba sa lata, ug pagtubos sa ubang mga magdudula.

2. BULAN-BULAN

Ang dulang bulanbulan kanunay nga dulaon as Pilipinas kong bulanon. Inigsalop sa adlaw, human sa panihapon ug inigsilang sa bulan, ang mga kabataan manggula sa ilang pinoy-anan sa pagdula sa bulan-bulan. Ang bulan-bulan dulaon sa mga kabataan sa karsada, sa baybayon, ug sa tigumanan sa baryo. Ang bulanbulan wala magkinabanghan ug dakung hawan. Ang kinahanglan sa

dula, tubig o butang nga mahimong ikabadlis. Usahay ang mga bata magugom ug tubig aron ibad-lis sa ilang dulaan. Ang pag-ugom ug pagbadlis sa tubig lakip sa kasadya sa bulanbulan. Anha mailang sadya ang dula kon ang mga batang magdula labihang banhaa.

Ang dulaan, usa ka kasarangang lingin depende sa gidaghanon sa magdudula. Usahay ilang tung-on ang lingin sa duha ka bahin ug usahay sad ilang bahinon sa upat ka bahin.

Ang pagsugod sa dula mao ang pagpik sa kamot aron sa paghukom kon kinsa ang manananakop. Human mapili ang manananakop, ang tanang magdudula manulod sa lingin o sa bulan aron dili sila hidakpan sa manakop nga nagsubay sa badlis. Ang manananakop dili mahimong mudakop kon wala siya magsubay sa badlis. Sa pagdakop kinahanglang ang tiil sa manananakop magtunob sa badlis ug ang kamot muhikap sa magdudula. Ang mga magdudula dili makaguwa sa badlis sa lingin sa bulan. Sa taknang muguwa ang magdudula sa lingin, siya ang mahimong manananakop.

Sa ubang parte sa Philpinas, kining dulaa gitawag ug uwak-uwak. Nganong gitawag man kining dulaa ug uwak-uwak? Gitawag kinig uwak-uwak kay ang uwak

manakop man ug piso ug kay ang uwak itum man mao nga kining dulaa gitawag sa ubang parte sa Kabisay-an uwak-uwak.

BULAN-BULAN

The game, Bulanbulan, is often played when the moon is up in the early part of the evening. It seems that when the sun sets and when the moon rises, the children come out of their homes to play the game. The game is usually played by children in the streets, on the beaches, and in the barrio square. The game does not require too much space. What is needed is water or something that can make lines on the ground. Sometimes the children fill their mouths with water to make the lines of the court. The bringing of water in the mouth to make the lines is part of the excitement of the game. It can be noticed when the kids are noisy and filled with laughter.

The court's size depends on the number of players that are playing the game. The court is sometimes divided into two and sometimes into four parts.

To begin the game, the players do the "John-Kin-Poh" to determine the "it". After the "it" has been selected all the players go into the court. They must

stay inside the court so that they won't be caught by the "it", who is continuously on the line. The "it" cannot catch anyone if he is not on the line. In order to catch the players, the "it" must have his foot on the line while touching the players. The players should not be out of the circle. If one goes out, he becomes "it".

In other parts of the Philippines, this game is called uwak-uwak meaning "crow". Why is it called uwak-uwak? It is called uwak-uwak because crows sometimes prey on chicks and because the color of the crows is black which would literally mean night. This game is very common in the Visayas and in some parts of Mindanao.

D. Legends

1. Nganong Taas Ang Langit (Kasugiran)

Sa unang panahon, ang langit makab-ot ra sa tawo. Pero usa niana ka adlaw, ang usa ka asawa, nihangyo sa iyang bana sa pagpatabang paglubok sa humay. Sa wala pa sugdi ang paglubok, ang asawa nisulti sa iyang bana nga dili niya palabihan ang pag-alsa sa alho kay basi mabuslot ang langit. Niando tuod ang bana.

Sa misugod na paglubok ang bana, naalsa niya pag-ayo ang alho, hangtud nga naisa ang langit. Nadaa ang sudlay sa asawa kay taas man kaayo ang iyang buhok. Paspas man gud ang ilang paglubok. Gikan niadto ang langit nagkataas na. Ang sudlay sa asawa nahimong pikas sa buwan, ug ang perlas nga mutya (sa sudlay) niini nahimong mga bitoon.

VOCABULARY LIST:

alho	pestle
alsa	lift upward
bitoon	star
buwan	moon
buslot	bore/make a hole
kab-ot	reach
langit	sky
lubok	pound

isa	push upward
mutya	pearl, gems used as ornaments
perlas	pearl
pikas	the other side
sudlay	comb
tabang	help

Mga Pangutana:

1. Taas ba ang langit kaniadto?
2. Ngano man?
3. Unsay gihangyo sa asawa sa iyang bana?
4. Unsay gisulti sa asawa sa wala pa magsugod ang iyang bana sa paglubok?
5. Nganong iya man kining gihangyo?
6. Unsa man kono sa bana?
7. Unsay nahitabo sa naglubok na sila?
8. Nganong taas na ang langit karon?
9. Nganong nadaa ang sudlay sa asawa?
10. Unsay nahimong buwan ug bitoon?

2. Ang Hambugerong Unggoy ug Bao (Kasugiran)

Usa kadto ka adlaw ang unggoy ug ang bao nagka-estoryahanay. Niingon ang unggoy nga walay makalupig niya sa kaabtik. Nitubag ang bao nga abtik sab siya.

Nahagit ang unggoy. Iyang giingon ang bao, "Tan-awon lang nato kung kinsay mas abtik natong duha."
"Sige," nitubag ang bao.

"Aron maila maglumba tang duha," matud sa unggoy. "Kini ang atong sinugdanan ug kadtong kahoy sa layo ang atong kutbanan."

Nagtapad dayon sila ug nagsugod pagdaganay. Unya...

Nanunga-tunga na ang unggoy ug ang bao layo pa kaayo. Nihunong ang unggoy aron magpaabut. Layo pa gihapon. Nipahuway ang unggoy total layo pa man ang bao hangtud nga nakatulog siya. Ang bao gakanunay ra ug hinayhinay ug dagan. Sa pagmata pa sa unggoy ang bao nahiabot na sa ilang kutbanan ug gikataw-an niya ang unggoy.

VOCABULARY LIST:

abtik	cunning
bao	turtle
kanunay	always, keep on
kasugiran	legend
kutbanan	goal
hagit	challenge
hambugero	braggart
hunong	stop

huway	rest
lumba	race
lupig	defeated, beaten
matud	according to
matuori	prove it
sinugdanan	starting point
unggoy	monkey

Mga Pangutana:

Unsay gisulti sa unggoy sa bao?

Nganong nahagit ang unggoy?

Aron maila ang ilang kaabtik, unsay ilang gibuhat?

Kusog ba ang unggoy mudagan? Matuori. Ang bao? Matuori sab.

Kinsay nakadaug sa lumba?

Nganong nakadaug siya?

Kinsay napildi sa lumba?

Nganong napildi siya?

Unsay hibuhat sa unggoy sa nakita niya nga layo pa ang bao?

Sa pagkadaug sa bao giunsa niya ang unggoy?

3. Ang Paghari Ni Amuay (Kasugiran)

Sa wala pay tawo sa kalibutan si Amuay ang naghari. Ang iyang mga sakop mao ang namok, aninipot, baki, bao, ug bakukang. Kay dili man gusto ang hari ug samok, iyang gibuhat ang iyang balay taliwala sa lasang.

Usa niana ka gabii, wala makatulog ang hari tungod sa alingasang nahimo sa iyang gingsakpan. Sayo sa buntag, gipatawag niya sila.

"Kinsay nagsaba ninyo abii? Wala ko makatulog," matud sa hari.

Nitubag ang mga baki nga nisyagit sila kay nahadlok sila sa bao nga gadala sa iyang balay. Nahadlok silang katumbahan unya.

Ang hari napungot ug niingon, "ikaw diay ang nakaingon sa samok. Kinahanglan pagasilotan ka."

Nirason ang bao nga gidala-dala niya ang balay niya kay basi masunog kay ang aninipot permi man lang gadala ug kayo.

Ang aninipot nitubag dayon nga gadala siya ug suga kay nangita siya sa namok nga nikawat sa iyang pagkaon.

Nitingug ang namok nga wala siya mangawat. Ang bakukang maoy nangawat.

Ang hari nisugo sa namok sa pagpangita sa bakukang. Niguwa dayon ang namok. Nakit-an ang bakukang duol sa lim-aw, gabulad sa init. Sa pagduol sa mamok, nisulod dayon ang bakukang sa lungag. Gadumot pag-ayo ang namok.

Nitungha na ang mga tawo. Hangtud karon ang namok nangita pa gihapon sa bakukang sa dunggan sa tawo.

VOCABULARY LIST:

alingasa	noise
aninipot	firefly
baki	frog
bakukang	beetle
bao	turtle
buhat	do
bulad	drying/basking in the sun
kalibutan	earth
kawat	steal
kayo	fire
kinahanglan	necessary/important
dala	carry
dumot	harbor a grudge
guwa	get/go out
hadlok	afraid of, scared
hari	king

ingon	say, tell
lasang	forest
lim-aw	pool of water
lungag	hole
matud	according to
namok	mosquito
paghari	reign
permi	always
pungot	mad
rason	reason
sakop, gingsakpan	subjects
samok	trouble
sayo	early
silot	fine, punish
syagit	shout
sugo	order
sunog	burn
tawag	call
tumba	fall
tingog	voice
tungha	appear/show up
tungod	because

Mga Pangutana:

Kinsay hari sa wala pay tawo sa kalibutan?

Nganli ang iyang mga sakop.

Nganong gibuhat sa hari ang iyang baay taliwaa sa lasang?

Nganong waa makatuog ang hari usa kagabii ana?

Unsay gibuhat sa hari?

Nganong nagsaba man ang mga baki?

Nganong gidaa sa bao ang iyang baay?

Nganong gadaa ang aninipot ug kayo?

Kinsay nangawat ug pagkaon?

Diin kikit-i ang bakukang sa namok?

Nganong muduol ang namok karon sa dunggan sa tawo?

4. Ang Unggoy ug Ang Bao -1

Niadtong unang panahon, ang unggoy ug ang bao suod kaayong <u>managhigala</u>. Usa ka adlaw niana, <u>nagsugilanonay</u> sila sa daplin sa suba. <u>Niingon</u> ang unggoy: "Ay kalami kaayong <u>ikaon</u> ug hinog nga saging."

Unya <u>nitubag</u> ang bao: "Bitaw no. Wala man kitay kasagingan bisag usa na lang ka punoan."

Wala pa gani <u>matapus</u> ang ilang sugilanon bahin sa saging, may <u>nakita</u> silang usa ka punoan nga saging sa unahan nga <u>gianod</u> sa sulog sa suba. <u>Niingon</u> ang unggoy:

"Uy, bao, tuay punoan sa saging. Atong kuhaon ug atong itanum aron makakaon kita ug saging."

Nitubag ang bao: "Sige, atong kuhaon." Gikuhit niya ang punoan sa saging paingon sa daplin sa suba. Pagkahuman niyag kuha sa saging, niingon ang bao: "Usa ra man kini, atong tabangan ug tanum."

Nitubag ang unggoy: "Ato lang tungaon. Imo ang katunga ug ako ang katunga ug mag-iyahay kitag tanum. Aron duna kay saging ug duna sab akoy saging.

Ilang gitunga ang saging. Human nila putla ang saging niingon ang bao: "Ako kining sa itaas ug imo kanang sa ilawum."

Nisagbat ang unggoy: "Dili uy, ako kanang sa itaas kay ako may nakakita ug ako sab ang niagda sa atong buhaton karon. Ug dili pa ko dili ka makatanum ug dili ka sab makakaon ug saging. Gawas pa niana dili ka man makasaka, mao nga imo na lang kanang sa ilawum. Niuyon ang bao ug niingon: "Na, hala."

Ilang gitanum ang ilang tagsa ka tunga.

Ang kaputol nga saging sa bao nilambo ug namunga kay iya man ang kaputol nga may gamot. Pero, ang kaputol nga saging sa unggoy nalaya ug namatay kay wala may gamot ang iyang naangkon nga kaputol.

750

Usa ka hapon niana, niduaw ang unggoy sa bao ug naghilak. Iyang gisaysay sa bao ang nahitabo sa iyang saging. Niingon ang bao: "Sagdi lang kay inigkahinog niining bulig sa akong saging hatagan ko ikaw." Nalipay kaayo ang unggoy.

Sa pagkahinog na sa saging, sak-on unta sa bao apan dili man siya makasaka. Niingon ang unggoy sa bao: "Bao, sak-on ko kanang imong saging apan magtunga kita sa bulig."

"Oo, nitubag ang bao." Unya gisaka sa unggoy ang saging.

Sa didto na ang unggoy sa itaas sa saging, niingon siya: "Abi ato konong tilawan kining saginga ug lami ba."

Ang bao nga didto sa ilawaum niingon? "Unggoy, hulugi pod ako ug usa kay gusto pod kong mutilaw."

Nitubag ang unggoy: "Saka diri kung gusto kang mutilaw."

"Dili man ko kasaka, hulugi lang ko," nitubag ang bao.

"Malas ka lang nga di ka makasaka, kay di man nako ka tagaan ug saging," nitubag ug nikatawa ang unggoy.

"Ug di ka muhatag nakog saging, punggoa na ug

ikanaug na ang bulig kay ato nang bahinon," nitubag ang bao.

"Ug makasaka ka, ari nato bahinon sa taas," nikatawa ug nitubag ang unggoy.

"Ikawng unggoya ka manlulupig gayud ka," nangisog ang bao.

"Sumala sa akong giingon ganina, malas ka lang baoha ka," nikatawa na sab ang unggoy.

Baling pungota sa bao ug niingon: "Makabalus ra ako nimong unggoya ka." Unya nilakaw ang bao. Naghunahuna ang bao kung unsaon niya pagbalus sa unggoy nga didto sa taas sa saging nga nagkaon sa hinog nga saging.

Pagkataudtaud, nibalik ang bao nga nagdala ug kagingking sa kawayan. Samtang nagpahuway ang unggoy didto sa taas sa saging human mahurot niya pagkaon ang hinog, gibalibod sa bao ang mga tunok sa kagingking sa punoan sa saging ug nitago siya sa usa ka bunot.

Sa pagkanaug sa unggoy pastilang tyabaw. Ug nipungko siya sa bunot ug nagtyabaw nga nagkuha sa mga tunok nga diha sa iyang lawas, tiil, kamot ug mga bukton. Ang bao nagkatawa sa sulod sa bunot.

VOCABULARY LIST:

agda	invite, prompt
angkon	claim, share
anod	drifted by the current; carried by the current
balus	get even
bunot	coconut husk
kagingking	bamboo thorns
kuhit	reach with a pole
duaw	friendly visit
hulog	drop
hurot	eat up, consume everything
iyahay	to each his own
isog	fierce
lambo	grow lushly
laya	wither
managhigala	are friends
pastilan	an exclamatory expression
punggo	chop
pungko	squat
pungot	angry, enrage
putol	cut, chop, part
sagbat	speak out of turn, butt in

sagdi	never mind
saka	climb up a tree
sugilanon	story, tale
tabangan	help somebody with
taudtaud	shortly
tilaw	taste
tyabaw	cry aloud in pain

Mga Pangutana:

Manag-unsa ang unggoy ug ang bao niadtong unang panahon?

Nag-unsahanay sila usa ka adlaw niana?

Unsay gisulti sa unggoy?

Unsay gitubag sa bao?

Unsay nakita nila sa suba?

Unsaon nila ang punoan sa saging?

Kinsay nikuhit sa punoan sa saging sa suba?

Unsay gustong buhaton sa bao sa punoan sa saging?

Unsay gustong buhaton sa unggoy sa punoan sa saging? Ngano man?

Kinsang gusto ang natuman (followed)?

Giunsa nila ang punoan sa saging?

Unsay bahin sa bao?

Unsay bahin sa unggoy?

Nganong niuyon man ang bao sa gusto sa unggoy?

Naunsa ang bahin sa bao?

Naunsa ang bahin sa unggoy?

Nagunsa ang unggoy usa ka hapon niana?

Unsay iyang gisaysay sa bao?

Unsay gitubag sa bao niya?

Nganong wala man sak-a sa bao ang iyang hinog nga saging?

Unsang kondisyona (conditioned) sak-on ang saging sa unggoy?

Nag-unsa ang unggoy sa didto na siya sa itaas sa saging?

Unsay gihangyo sa bao kaniya?

Unsay gitubag sa unggoy?

Unsay giingon sa bao sa unggoy sa nangisog na ang bao?

Unsay gitubag sa unggoy?

Naunsa ang bao pagkadungog sa sulti sa unggoy?

Unsay gihunahuna sa bao para makabalus sa unggoy?

Unsay gihimo sa bao para makabalus sa unggoy?

Diin mutago sng bao?

Nag-unsa ang unggoy sa pagkatunok niya?

Diin siya mupungko?

Nag-unsa siya samtang nagpunkgo sa bunot?

Nag-unsa ang bao sa sulod sa bunot?

Kinsay mas hawod nilang duha?

5. Ang Unggoy ug Ang Bao -2

Nilingkod ang unggoy sa ilawum sa bagol nga gitago-an sa bao. "Pooot!" Nakautot ang bao. Nilukso sa kalipay ang unggoy, iyang giukab ang bagol ug niingon: "Ah, nia ka ra gayud! Karon isugba ko ikaw sa daub."

Nikatawa ang bao ug niingon: "Maayo hinoon kay gusto kong mapula! Sige, isugba ako."

"Dili, dili ko ikaw isugba. Lubkon ko ikaw," matud pa sa unggoy.

"Labing maayo," niingon ang bao nga nagluksolukso sa kalipay. "Gusto ko nga mapatag ang akong bukobuko. Salamat Unggoy."

Naglagot ang unggoy. Kinahanglan mangita siya ug laing paagi pagsakit sa bao.

"Ah," niingon ang unggoy. "Ilabay ko ikaw sa suba aron ka malumus."

Nihilak ang bao, niluhod siya ug niingon, "Intawon, Unggoy, kaloy-i ako. Dili ako mahibawong mulangoy; malumus unya ako. Ayaw intawon akog ilabay sa suba kay dili pa ako gustong mamatay." Nihilak ang bao ug

nigakus sa mga tiil sa unggoy.

Ang buang unggoynnagtuo nga dili mahibawong mulangoy ang bao. Gihakup niya ang bao ug gilabay sa kinataliwad-an sa suba. Unya sa dakung kalagot, nakita niya nga maayo kiayng mulangoy ang bao. "Hisakpan ko ra ikaw," matud niya, ug gisugdan niya pag-inum ang tubig sa suba.

Gibiaybiay siya sa bao nga nagkatawa ug nagkanta sa kalipay. Wala muundang pag-inum ang unggoy. Niburot ang iyang tiyan, ug wala madugay, nibuto, ug namatay siya.

VOCABULARY LIST:

bagol	coconut shell
biaybiay	mock/ridicule
buang	crazy
burot	bloat
buto	burst
gakus	embrace
hakup	take/get with both hands, clutch
lukso	jump
luhod	kneel down
lumus	drown
patag	spread out

sugba	roast on live charcoal
ukab	uncover
undang	stop
utot	fart

Mga Pangutana:

Diin mulingkod ang unggoy?

Samtang naglinkod siya, nag-unsa ang bao?

Unsa dayon ang gihimo sa unggoy?

Unsay gustong primerong himoon sa unggoy sa bao?

Unsay tubag sa bao sa unggoy?

Unsay gustong ika-tuong himoon sa unggoy sa bao?

Unsay tubag sa bao sa unggoy?

Kinsay hawod kanilang duha? Ngano man?

Kinsay buang kanilang duha? Ngano man?

Kung ikaw ang unggoy, himoon ba nimo ang iyang gihimo sa bao sa estorya? Nganong dili man?

Imbis sa gihimo sa unggoy sa bao, unsa may imong himoon?

Kung ikaw ang unggoy, himoon ba nimo ang iyang gihimo sa iyang kaugalingon sa didtu na ang bao sa suba? Nganong dili man?

Naunsa ang unggoy sa katapusan sa estorya?

758

Sa katapusan sa estorya, angay ka bang makaingon sa unggoy "Maayo ra"? Matuori ang imong pulong.

E. Filipino Recipes

1. Manok ug Baboyng Adobo

Panakot:

5 ka buok nga ahos

1 ka tasang tubig

1 ka tasang suka

1/2 sa botilyang pamyenta

asin ug ajinomotong hustong itempla

Importanteng Kinahanglanon:

15 libras nga baboy

15 libras nga manok

Paagi sa Pagluto:

Hiwaa ang baboy ug manok sa hustong gidak-on. Dukduka ang ahos ug pamyenta. Pagbutang ug duha ka tasang suka ug tubig sa dakong kaldero. Isagol ang ahos, pamyenta, ug Ajinomoto. Dayon isagol sab ang hiniwang baboy ug manok. Templahi ug asin. Lutoa sa hustong kainit nga kayo hangtud mahumok.

VOCABULARY LIST:

ahos	garlic
kayo	fire
dukduk	pound
hiwa	cut

kaldero	kettle
pamyenta	pepper
sagol	mix
suka	vinegar
templa	mix to taste

2. Pansit

Panakot:

5 libras nga karots

10 pakete nga ugang uhong

1 ka latang dagko nga dabong sa kawayan

5 ka buok sibuyas nga bombay

2 libras nga sibuyas nga bisaya

1 ka gamayng botilyang mantika

5 libras nga manok

3 ka buok ahos

6 ka buok nga lutong itlog

5 ka tasang tubig

1 ka botilyang pamyentang de polbo

dyutanng asin ug dyutayng Ajinomoto

Importanteng Kinahanglanon:

20 ka buok (putos) nga miki

10 libras nga preskong pasayan

10 libras nga sorisong miko

5 libras nga unod sa baboy

Paagi sa Pagluto:

Hiwaa pagpino ang ahos, ang sibuyas nga bombay ug ang sibuyas nga bisaya. Putla ang mga dahon sa sibuyas ug tagtulo ka pulgadas ug kulokuloa. Ibutang kini sa may tubig nga panaksan. Hiwaa ang karots ug tag-as. Hiwaa sab ang baboy, manok, soriso, pasayan, uhong ug dabong sa kawayan. Hiwaag lingin ang lutong itlog. Putlag mugbo ang miki. Pagbutang ug mantika sa dakong kaha. Kung mainit na ang mantika, gisaha ang mga panakot. Isumod dayon paglunod ang soriso, karneng baboy, manok ug pasayan. Sagola ug takobi aron muagos. Sabwi ug lima ka tasang tubig kutob maluto. Unya ilunod na ang mga dabong sa kawayan, ang uhong ug ang karots. Sagulag ilunod ang miki. Pabukalag kausa. Templahi sa asin, Ajinomoto ug pamyentang de polbo. Hauna sa kaha, unya ibutang sa dagkong bandihado. Butangi sa ibabaog mga hiniwang itlog. Adornohi sa mga kinolot nga dahon sa sibuya.

VOCABULARY LIST:

adorno	decorate
agos	ooze
bandihado	platter

botilya	bottle
bukal	boil
kaha	frying pan
karots	carrots
kawayan	bamboo
kulokulo	make curls
kulot	curly
kutob	up to, until
dabong	shoots of bamboos
dahon	leaf
gisa	saute
haun	remove from the stove, take out of the fire
lata	tin
lingin	round
lunod	put into the cooking container
mantika	cooking oil
miki	Chinese spaghetti, small noodles
panaksan	measuring cup
pasayan	shrimps
pino	fine
polbo	powder

presko	fresh
putol	cut
sabaw	soup
sibuyas nga bisaya	native green onions
sibuyas nga bombay	imported round onions
soriso	sausage
takob	cover
uga	dry
uhong	edible mushroom
unod	meat, flesh

3. Atsarang Kapayas

Panakot:

10 ka buok nga dagkong kapayas

10 ka buok nga luy-a

1/2 sa tasang asukar

1/2 sa tasang asin

2 ka tasang suka

2 ka tasang tubig

5 ka buok nga karots

5 ka buok nga hilawng sili

Paagi sa Pagbuhat:

Hiwaag tag-as ang luy-a, karots ug sili. Banggura ang kapayas sa bangguranan. Baliboreg asin unya kumot-

kumotag pug-i. Butangi ang kahag suka, tubing, asukar, asin ug mga luy-a kutob kini maluto. Isunod ang silig karots. Pabukalag kausa lang. Haunag ibubo sa kapayas ug sagula. Pabugnawag isulod dayon sa dako.. garapon. Ibutang sa ripregiretor.

VOCABULARY LIST:

atsarang kapayas	pickled/preserved papayas
balibod	sprinkle
bubo	pour
kumot-kumot	squeeze (small pieces)
garapon	jar
hilaw	raw
sili	pepper
luy-a	ginger
puga	squeeze (bigger pieces)
riprigeretor	refrigerator

4. Leste Plan (Leche Flan)

Panakot:

10 ka dosenang itlog

12 ka dagkong latang letse kondensada

10 ka buok nga lemon

15 libras nga asukar

10 ka dagkong latang gatas nga ebaporada

Paagi sa Pagluto:

Pahilisa ang asukar sa hulmahanan. Batila ang mga pughak sa itlog. Idugang ang gatas nga kondensada ug ebaporada. Sagula kini pag-ayo. Unya ihuwad sa hulmahanan nga may asukar na. Palisngawi hangtud maluto.

VOCABULARY LIST:

alisngaw	steam
batil	beat
kondensada	condensed
dosena	dozen

DRILLS:

Expansion:

Hiwaa.

baboy	Hiwaa ang baboy.
manok	Hiwaa ang baboy ug manok.
hustong gidak-on	Hiwaa ang baboy ug manok sa hustong gidak-on.
karong gabii	Hiwaa ang baboy ug manok sa hustong gidak-on karong gabii.

Question and Answer:

Hiwaa ang unsa?	Ang baboy.
Ug unsa pa?	Ug manok.
Sa unsa?	Sa hustong gidak-on.

Kanus-a?	Karong gabii.
Sagula.	
ahos	Sagula ang ahos.
pamyenta	Sagula ang ahos ug pamyenta.
Ajinomoto	Sagula ang ahos ug pamyenta ug Ajinomoto.
pag-ayo	Sagula ang ahos ug pamyenta ug Ajinomoto pag-ayo.
kaha	Sagula ang ahos ug pamyenta ug Ajinomoto pag-ayo sa kaha.
Sagula ang unsa?	Ang ahos.
Ug unsa pa?	Ug pamyenta.
Ug unsa pa gyud?	Ug Ajinomoto.
Pag-unsa?	Pag-ayo.
Asa?	Sa kaha.
Dukduka.	
luy-a	Dukduka ang luy-a.
lemon	Dukduka ang luy-a ug lemon.
sa kutsilyo	Dukduka ang luy-a ug lemon sa kutsilyo.
sa kusina	Dukduka ang luy-a lemon sa kutsilyo sa kusina.
Dukduka ang unsa?	Ang luy-a.
Ug unsa?	Ug lemon.
Sa unsa?	Sa kutsilyo.

Asa?	Sa kusina.

Batila.

pughak	Batila ang pughak.
itlog	Batila ang pughak sa itlog.
tinidor	Batila ang pughak sa itlog sa tinidor.
tasa	Batila ang pughak sa itlog sa tinidor sa tasa.
karon dayon	Batila ang pughak sa itlog sa tinidor sa tasa karon dayon.

Batila ang unsa?	Ang pughak.
Sa unsa?	Sa itlog.
Sa unsa?	Sa tinidor.
Asa?	Sa tasa.
Kanus-a?	Karon dayon.

Hilisa.

pag-ayo	Hilisa pag-ayo.
asukar	Hilisa pag-ayo ang asukar.
hulmahanan	Hilisa pag-ayo asukar sa hulmahanan.
unya	Hilisa pag-ayo ang asukar sa hulmahanan unya.

Hilisa pag-unsa?	Pag-ayo.
Ang unsa?	Ang asukar.
Asa?	Sa hulmahanan.
Kanus-a?	Unya.

Hauna.

kan-on	Hauna ang kan-on.
kulon	Hauna ang kan-on sa kuloun.
sud-an	Hauna ang kan-on sa kuloun ng sud-an.
kaldero	Hauna ang kan-on sa kuloun ug sud-an sa kaldero.
abohan	Hauna ang kan-on sa kuloun ug sud-an sa kaldero sa abohan.
alas onse y medya	Hauna ang kan-on sa luloun ug sud-an sa kaldero sa abohan sa alas onse y medya.

Hauna ang unsa?	Ang kan-on.
Asa?	Sa kuloun.
Ug unsa pa?	Ug sud-an.
Asa?	Sa kaldero.
Asa man kini?	Sa abohan.
Kanus-a?	Sa alas onse y medya.

Pinoha.

paghiwa	Pinoha paghiwa.
kutsilyo	Pinoha paghiwa sa kutsilyo.
sibuyas	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas.
bombay	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay.
sibuyas	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay ug sibuyas.
bisaya	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay ug sibuyas bisaya.
lamisa	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay ug sibuyas bisaya sa lamisa.
kusina	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay ug sibuyas bisaya sa lamisa sa kusina.

Pinoha pag-unsa?	Paghiwa.
Sa unsa?	Sa kutsilyo.
Ang unsa?	Ang sibuyas.
Nga Unsa?	Nga bombay.
Ug unsa pa?	Ug sibuyas.
Nga unsa?	Nga bisaya.
Asa?	Sa lamisa.
Asa man kini?	Sa kusina.

Putla.

pagpino	Putla pagpino.
dahon	Putla pagpino ang dahon.
sibuyas	Putla pagpino ang dahon sa sibuyas.
bombay	Putla pagpino ang dahon sa sibuyas bombay.
sibuyas	Putla pagpino ang dahon sa sibuyas bombay ug sibuyas.
bisaya	Putla pagpino ang dahon sa sibuyas bombay ug sibuyas bisaya.

Putla pag unsa?	Pagpino.
Ang unsa?	Ang dahon.
Sa unsa?	Sa sibuyas.

Nga unsa?	Nga bombay.
Ug unsa pa?	Ug sibuyas.
Nga unsa?	Nga bisaya.

Gisaha.

pagdali	Gisaha pagdali.
ahos	Gisaha pagdali ang ahos.
sibuyas	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas.

kamatis	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas ug kamatis.
pasayan	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas ug kamatis ug pasayan.
kaha	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas ug kamatis ug pasayan sa kaha.
unya	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas ug kamatis ug pasayan sa kaha unya.

Gisaha pag-unsa?	Pagdali.
Ang usa?	Ang ahos.
Ug unsa?	Ug sibuyas.
Ug unsa pa?	Ug kamatis.
Ug unsa pa gyud?	Ug pasayan.
Asa?	Sa kaha.
Kanus-a?	Unya.

Banggura.

kapayas	Banggura ang kapayas.
karots	Banggura ang kapayas ug karots.
bangguranan	Banggura ang kapayas ug karots sa bangguranan.
gawas	Banggura ang kapayas ug karots sa bangguranan sa gawas.

alauna	Banggura ang kapayas ug karots sa bangguranan sa gawas sa alauna.
human sa paniudto	Banggura ang kapayas ug karots sa bangguranan sa gawas sa alauna human sa paniudto.

Banggura ang unsa?	Ang kapayas.
Ug unsa?	Ug karots.
Asa?	Sa bangguran.
Asa man kini?	Sa gawas.
Kanus-a?	Sa alauna.
Kanus-a pa gyud?	Human sa paniudto.

5. Kan-on

Kinahanglanon:

3 ka tasang bugas nga humay

3 ka tasang tubig

Paagi sa Pagluto:

Kisli ang bugas nga humay sa palanggana ug makaduha. Human, isulod sa kulon ug sabwig tubig. Lung-aga sa igong siga sa kayo kutob mahubas. Pagamyi ang kayo hangtud maluto.

VOCABULARY LIST:

bagas nga humay	rice
kilis	wash rice/corn

kulon	cooking pot
hubas	dry up
lung-ag	cook rice/corn
palanggana	wash-basin

6. Sinangag nga Kan-on

Panakot:

1 ka buok dakung sibuyas nga bombay
3 ka lusok nga ahos
4 ka lusok nga sibuyas nga bisaya
dyutayng mantika
dyutayng asin, ajinomoto ug
polbos nga pamyenta

Importanteng Kinaganglanon:

5 ka tasang bahawng kan-on
3 ka buok dagkong soriso
2 ka tortilyang itlog

Paagi sa Pagluto:

Hiwaa ug igong kadak-on ang soriso. Ad-ara ang sibuyas nga bombay ug ang sibuyas nga bisaya, pero laina ang dahon sa sibuyas. Dukduka ang ahos.

Pagbutang ug dyutayng mantika sa kaha. Kung mainit na kini, ilunod ang ahos, unya ang sibuyas.

Ilunod dayon ang soriso ug paagusa. Dayon ilunod ang bahawng kan-on ug sagula. Lutoa ug ukaya hangtud mapulapula ug dyutay. Ilunod ang inad-ad nga pinong tortilyang itlog. Templahi ug asin, ajinomoto ug pamyentang de polbo. Tilawig ibalibod ang dahon sa sibuyas. Kuhaa kini dayon sa kayo ug isirbi.

VOCABULARY LIST:

ad-ad	mince/dice
bahaw	left-overs
butang	place, put
itlog	egg
lusok	clove
tilaw	taste
tortilya	scrambled

7. Minantikaang Saging Espesyal

Kinabanglanon:

1 ka siping saging sab-a nga dagko
10 ka kutsarang harina
3 ka kutsarang asukar
1/2 sa tasang gatas
1/2 sa galong mantika

Paagi sa Pagluto:

Hiwaa ang mga saging sa hustong kanipis. Inita ang manitka sa kaha. Sagula ang harina ug gatas. Templahi sa asukar.

Banday-bandaya ang upat ka hiwang saging nga gituslob na sa harina. Ilunod kini sa init nga mantika ug lutoa hangtud mapula-pula.

VOCABULARY LIST:

asukar	refined sugar
banday-banday	place objects transversely
kanipis	thinness
galon	gallon
espesyal	special
harina	flour
mapula-pula	become golden brown
sab-a	a kind of banana with thickest pulp
sipi	hand
tuslob	to dip

8. Bukhayo (Bukayo)

Kinabanglanon:

10 ka buok nga butong

5 ka tasang asukar

1 ka kutsaritang banilya o lemon (agridulsi)

4 ka tasang tubig

Paagi sa Pagluto:

Buaka ang mga butong ug kudkura. Ibutang sa dakung palanggana. Sagula ang asukar ug tubig, unya latika. Kung malatik na kini, ibubo ang kinuskos nga butong, pahumti sa banilya. Lutoa hungtud magpilit.

VOCABULARY LIST:

banilya	vanilla
dukot	stick/adhere to the bottom of the pot
tuno	coconut milk
ukay	stir

9. Biko

Kinahanglanon:

5 ka libra nga pilit (25 ka tasa)

10 ka tasang tuno

10 ka tasang asukar

dyutayng anis

Paagi sa Pagluto:

Lung-aga ang pilit sa gahing pagkaluto. Latika ang tuno ug asukar ug butangig dyutayng anis. Kung malatik na, isagol ang linung-ag nga pilit ug ukaya.

Sigiha ug ukay aron dili mudukot, nangtad muguwa ang lana.

VOCABULARY LIST:

anis	anise seed
dukot	stick/adhere to the bottom of the pot
tuno	coconut milk
ukay	stir

10. Binangkal

Kinahanglanon:

5 ka libra nga harina

3 ka kutsarang baking powder

6 ka itlog

1 ka dakong latang gatas nga ebaporada

3 ka putos nga lunga

1/2 sa galon nga puriko

3 ka tasang asukar

Paagi sa Pagluto:

Ibutang ang gatas sa dakong panaksan. Isagol ang asukar ug ukayon hangtud mahilis. Batila pag-ayo ang itlog ug isagol kini sa gatas. Butangi sa puriko ug baking powder; sagula. Sa inanay, isagol ang harina ug batila pag-ayo hangtud mugahi. Kuhaa kini sa panaksan ug ibutang sa dakong masahan ug masaha. Hiwahiwaa sa

hustong kadak-on ug lingina. Dayon ipaligid kini sa lunga ug mantikai sa igong kainit sa kayo hangtud mapulapula.

VOCABULARY LIST:

ebaporada	evaporated
ligid	roll
lunga	sesame
masa	knead

11. Inun-unan

Kinahanglanon:

5 ka libras nga isdang t\lingan
1/2 sa tasang suka
1/2 sa tasang tubig
5 ka lusok ahos
1 ka kutsarang mantika
igong asin

Paagi sa Pagluto:

Himbisi ang isda ug hinanai. Unya, kuhai sa hasang. Hugasi ug hiwaa sa hustong kadak-on. Sagula ang tubig ug suka sa kulon ug templahi ug asin. Dukduka ang ahos ug isagol kini sa suka. Ukaya sa luwag. Ilunod ang mga hiniwang isda ug lutoa. Sa dayon nang haon, butangi sa mantika.

VOCABULARY LIST:

himbis	scale, fish scale
hasang	gills
hinai	take out the intestines
luwag	ladle
tulingan	tuna fish

12. Tinula

Kinahanglanon:

3 ka libra nga isdang lab-as nga mamsa

3 ka buok kamatis nga hinog

3 ka lusok nga sibuyas nga bisaya

3 ka buok siling hilaw

3 ka tasang tubig

1 ka kutsaritang asin

Paagi sa Pagluto:

Limpyohi ang isda ug hugasi. Hiwaa sa igong gidak-on. Panghiwaa ang kamatis, sibuyas ug sili. Laina ang dahon sa sibuyas. Pagbutang ug tubig sa kalon. Butangi kini sa mga hiniwang panakot. Ilunod ang isda ug templahi sa asin. Pabukala hangtud maluto ang isda. Kung maluto na kini, hauna sa kayo ug baliburi sa dahon sa sibuyas.

VOCABULARY LIST:

hinog	ripe
lab-as	fresh
mamsa	a kind of fish
balibod	sprinkle

13. Kinalamunggayang Manok

Kinahanglanon:

1 ka buok nga manok
1 ka buok sibuyas nga bombay
1 ka buok kamatis nga daku
5 ka lusok nga ahos
5 ka palvang kalamunggay
1 ka kutsarang asin
1/2 sa kutsaritang ajinomoto
2 ka tasang tubig

Paagi sa Pagluto:

Limpyohi ang manok ug hugasi. Hiwaa sa igong kadak-on. Panghiwaa sab ang sibuyas, kawatis ug ahos. Haruan ang dohan sa kalamunggay ug laina pagbutang.

Pagbutang ug mantika sa kaha. Kung mainit na kini. Ibunod ang ahos ug lutoa hangtud mapula-pula. Isonod paglunod ang sibuyas, dayon ang kamatis. Sagula

pag-ayo kini. Kung mapula na ang mga panakot, ilunod ang hiniwang manok. Taklubi aron muitos, unya sabwi ug tubig. Templahi sa mga panglami ingon sa asin ug ajinomoto. Lutoa kini kutob mahumok ang manok. Kung malutona, hauna sa kayo ug ilunod dayon ang mga dahon sa kalamunggay.

VOCABULARY LIST:

kalamunggay	horseradish
itos	make thick, concentrated
palwa	frond

DRILLS:

Expansion:

Himbisi.

pag-ayo	Himbisi pag-ayo.
sa kusina	Himbisi pag-ayo sa kusina.
ang isda	Himbisi pag-ayo sa kusina ang isda.
Nga mamsa	Himbisi pag-ayo sa kusina ang isdang mansa.

Question and Answer:

Himbisi pag-unsa?	Pag-ayo.
Asa?	Sa kusina.
Ang unsa?	Ang isda.

Nga unsa?	Nga mamsa.

Latiki.

kami	Latiki kami.
ug daghan	Latiki kamig daghan.
para sa bukhayo	Latiki kamig daghan para sa bukhayo.
amo	Latiki kamig daghan para sa among bukayo.

Kinsay latikan?	Kami.
Ug pila?	Ug daghan.
Para sa unsa?	Para sa bukhayo.
Kinsang bukhayoa?	Amo.

Lung-agi.

ang maestra	Lung-agi ang maestra.
ug dyutay	Lung-agi ang maestra ug dyutay.
para sa paniudto	Lung-agi ang maestra ug dyutay para sa paniudto.
iya	Lung-agi ang maestrag dyutay para sa iyang paniudto.

Kinsay lung-agan?	Ang maestra.
Ug pila?	Ug gamay.

Para sa unsa?	Para sa paniudto.
Kinsang paniudtoha?	Iya.

Limpyohi.

paghinay	Limpyohi paghinay.
sa palanggana	Limpyohi paghinay sa palanggana.
ang isda	Limpyohi paghinay sa palanggana ang isda.
Nga tulingan	Limpyohi paghinay sa palanggana ang isdang tulingan.

Limpyohi pag-unsa?	Paghinay.
Asa?	Sa palanggana.
Ang unsa?	Ang isda.
Nga unsa?	Nga tulingan.

Masahi.

pagdali	Masahi pagdali.
si Carling	Masahi pagdali si Carling.
ug binangkal	Masahi pagdali si Carling ug binangkal.
Nga husto-husto lang	Masahi pagdali si Carling ug binangkal nga husto-husto lang.
para sa marienda	Masahi pagdali si Carling ug binangkal nga husto-husto lang para sa merienda.

iya	Masahi pagdali si Carling ug binangkal nga husto-husto lang para sa iyang merienda.
Masahi pag-unsa?	Pagdali.
Si Kinsa	Si Carling.
Ug unsa?	Ug binangkal.
Nga pila?	Nga husto-husto lang
Kinsang meriendaha?	Iya

Ad-ari.

kini	Ad-ari kini.
ug sibuyas	Ad-ari kinig sibuyas.
Nga bombay	Ad-ari kinig sibuyas nga bombay.
ug sibuyas nga bisaya	Ad-ari kinig sibuyas nga bombay ug sibuyas nga bisaya.
para sa kan-on	Ad-ari kinig sibuyas nga bombay ug sibuyas nga bisaya para sa kan-on.
Nga sinangag	Ad-ari kinig sibuyas nga bombay ug sibuyas nga bisaya para sa kan-ong sinangag.
Ad-ari ang unsa/si kinsa?	Kini.
Ug unsa?	Ug sibuyas.
Unsang sibuyasa?	Bombay.

Ug unsa pa?	Ug sibuyas nga bisaya.
Para sa unsa?	Para sa kan-on.
Unsang kan-ons?	Sinangag.

Buk-i.

ang mga bisita	Buk-i ang mga bisita.
ug butong	Buk-i ang mga bisita ug butong.
Nga humok	Buk-i ang mga bisita ug butong nga humok.
para panulsi (desserts)	Buk-i ang mga bisitag butong humok para panulsi.

Buk-i si kinsa?	Ang mga bisita.
Kinsay buk-an?	Ug butong.
Ug unsa?	Humok.
Para unsa?	Para panulsi.

Kisli.

sa palanggana	Kisli sa palanggana.
ang bugas	Kisli sa palanggana ang bugas.
Nga humay	Kisli sa palanggana ang bugas nga humay.
sa makaduha	Kisli sa palanggana ang bugas nga humay sa makaduha.

Asa kisli?	Sa palanggana
Asa kisli?	Sa palanggana.
Ang unsa?	Ang bugas.
Unsang bugasa?	Humay.
Sa makapila?	Sa makaduha.

Ibuwad.

sa landahan	Ibuwad sa landahan.
ang isda	Ibuwad sa landahan ang isda.
Nga pinakas	Ibuwad sa landahan ang isdang pinakas.
nga gikan sa dagat	Ibuwad sa landahan ang isdang pinakas nga gikan sa dagat.
sa Bantayan	Ibuwad sa landahan ang isdang pinakas nga gikan sa dagat sa Bantayan.

Asa ibuwad?	Sa landahan.
Ang unsa?	Ang isda.
Unsang isdaa?	Isdang pinakas.
Diin gikan?	Gikan sa dagat.
Diing dagata?	Sa Bantayan.

Inugas.

ang mga PCT	Ihugas ang mga PCT.
sa mga plato	Ihugas ang mga PCT sa mga plato.

nga gikan-an	Ihugas ang mga PCT sa mga platong gikan-an.
nila	Ihugas ang mga PCT sa mga platong gikan-an nila.
ganiha	Ihugas ang mga PCT sa mga platong gikan-an nila ganiha.

Kinsay ihugas?	Ang mga PCT.
Ug mga unsa?	Ug mga plato.
Unsang platoha?	Platong gikan-an.
Kinsang gikan-an?	Ilang gikan-an/gikan-an nila.
Kanus-a?	Ganiha.

F. Songs and Riddles

1. MGA KANTA SA CEBUANO

Mga Bulan

Enero, Pebrero, Marso, Mayo, Hunyo
Hulyo, Agosto, Septyembre, Oktubre, Nobyembre,
Disyembre, mga bulan.

May langgam puwa ug dughan
Muikid-ikid dili hingdakpan
Lawas ko ay, ay
Hapit na mamatay
Tungod lang kanimo Inday.

Si Nanay, Si Tatay

Si Nanay, Si Tatay
Namasul sa dagat
Pagkubit bugaon
Pagbira katambak.

Si Pilimon

Si Pilimon, Si Pilimon
Namasul sa kadagatan
Nakakuha, nakakuha
Ug isdang tambasakan
Gibaligya, gibaligya
Sa merkadong guba
Nahalin puros kura
Nahalin puros kura
Igo lang ipanuba.

Dandansay (Condansoy)

Dandansoy, inum tuba laloy
Dili ko mainum, tuba pait aslom
Ang tuba sa baybay, patente mo angay
Talaksan nga dyutay, puno ang malaway.

Ang tuba sa baybay, patente mo angay
Talaksan nga dyutay, puno ang malaway.

Pahaloka Ko 'Day

Pahaloka ko 'Day
Halok lang sa uban
Ikaw, ikaw may gusto ko
Nganong ako nga anaa may uban.

Sige na lagi Day
Dili ako kay wa koy gusto.

Irog, irog, unsay irog
Irog, irog ngadtog dyutay.

Itik-Itik

Itik-itik diin ka gikan
Itik-itik sa pandahikan
Itik-itik kinsay uban mo
Itik-itik ako ra mismo.

Itik-itik nag-unsa ka dinhi
Itik-itik nagsuli-suli
Itik-itik nagsuli-suli
Kung ania ba ikaw dinhi.

Sa Lungsod Sa Buenabista

Sa lungsod sa Buenabista
May tulo ka mga daga
Naminyo ang kamanghuran
Naghilak ang kamaguwangan
Nitubag ang tunga-tunga
Ay Manang ayaw pagsaba
Kay dili sbtan ug buwan
Maminyo kita nga tanan.

Among Balay

Among balay hinlo bisan gamay
Sa laguerta may tanum
Prutas ug utanon
Saging, kaimito
Tambis, Abokado
Petsay, batong, repolyo.

Inday Pamutos Na

Inday pamutos na
Sa imong mga bistida
Kinsay imong padad-on
Si Undo imong pamanhon.

Undo ayaw'g awaya
Si Inday imong asawa
Imo ganing awayon
Si Inday among bawion.

Unsaon nimos pagbawi
Kinasal kami sa pare
Unsaon nimo pagboyboy
Giasian kami ug baboy.

Utang Gabi, Utang Nangka

Utang gabi, utang nangka
Tinono-an
Panakotan sa tinap-an
Lamian.

Leylay agulaylay
Utang kalamungay
Saktag alugbati
Kalan-on sa datog pobre.

Akoy Pobreng Alindahaw

Akoy pobreng alindahaw
Sa buyohoy gianudanud
Nangita ug kapanibaan ahay!
Sa tanaman ug sa kabulakan
Aruy (12x)
Ania ko bulak sa imong taraman
Aruy (12x)
Li ka ba malucy
Ning pobreng alindahaw.

Inday Bayle Ta

Inday bayle ta
Di ko kay kapoy
Among pamahaw balanghoy.
Among paniudto balanghoy nga puto.
Among panihapon balanghoy gihapon.

Inday bayle ta
Di ko kay kapoy
Among pamahaw balanghoy.

Alibangbang Bukid

Alibangbang bukid, bukid alibangbang
Alibangbang bukid, bukid alibangbang
Alibangbang bukid, bukid alibangbang
Alibangbang bukid, bukid alibangbang.

A gwapa pa siya!
May buwak pa siya Uy!
Nindot ang sinina
Pareho sa suba
May kandiis pa man
Hinsilaw sa uwan
Buhok nga bulawan
Pareho sa bulan.

M G A D A Y G O N

Kasadya Ning Taknaa

Kasadya ning taknaa
Dapit sa kahimayaan
Maoy atong makita
Ang panagway nga masanagon
Bulahan ug bulahan
Ang tagbalay nga giawitan
Awit nga halandumon
Sa tanang takna magmalipayon.

CHORUS:

Bagong tuig, bagong kinabuhi
Duyog sa atong mga pagbati
Atong awiton ug atong laylyaon
Aron magmalipayon

(usba ang ika-primerong walong linya)

Ania Kami

Ania kami
Ning gabii sa among pagdaygon
Hinaut pe nga kaniryo dili makatugaw
Paako karon
Panahon, panahon sa kalipay
Kay natawo na ang manunubos sa kalibutan.

CHORUS:

Pambansang Awit

Bayang magiliw
Perlas ng Silanganan
Alab ng puso
Sa dibdib moy buhay.

Lupang hiniraang,
Duyan ka ng magiting,
Sa manlulupig
Di ka pasisiil.

Sa dagat at bundok,
Sa simoy at sa langit mong bughaw,
May dilag ang tula
At awit sa paglayang minamahal.

Lupa ng araw, ng luwalhati't pagsinta
Buhay ay langit sa piling mo;
Aming ligaya na pag may mang-aapi,
Ang mamatay nang dahil sa iyo.

The Philippine National Anthem

Land of the morning,
Child of the Sun returning;
With fervor burning
Thee do our souls adore.

Land dear and holy
Cradle of noble heroes;
Ne'er shall invaders
Trample thy sacred shores.

Ever within thy skies
And through the clouds and o'er the hills and seas,
Do we behold thy radiance,
Feel the throb of glorious liberty.

Thy banner dear to all our hearts
Its sun and stars alight
O never shall its shining field
Be dimmed by tyrants' might.

Beautiful land of love,
Oh land of light
In thine embrace 'tis rapture to lie;
But it is glory ever
When thou art wronged
For us thy sons to suffer and die.

2. RIDDLES - TIGMO

1. Baston ni San Josep dili maisip.

2. Ug mutindog mubo: ug mulingkod taas.

3. Kabaw nagsungay, abut dinbi ang inga.

4. Duha ka bangka gisakyan sa usa ka tawo.

5. Sa buntag upat ang tiil; sa udto duha ang tiil; sa gabii tulo ang tiil.

6. Tigmotigmo agukoy, ug ma kita mag-asoy.
7. Sa layo pa, daghang tawo; sa duol na wala na.
8. Kayo sa ibabaw, kayo sa ubos, laming kan-on ang tunga.
9. Kabayo ni Adan, dili mukaon kon dili kabay-an.
10. May nawong, dili gwapa; may kamot, dili mukab-ot.
11. Patay, gabitay.
12. Ang ibabaw katunokan, ang ilalum kabatuan.
13. Ig itlog man, no dili man, ran dagan man, te ang katapusan.
14. Balay nga gamay puno sa mga binitay.
15. Dili langgan pero kusog mulupad.
16. Dili dagat, nagnong parat man?
17. Dili gumon, nganong magubot man?
18. Dili iho pero mukaon ug tawo; dako ug taas kaayo.
19. Suga sa Manila, makamatay kung musiga.
20. Balay nga gamay, usa ray haligi.
21. Dili lansang pero sakit kung hitumban.
22. Dili tawo pero masugo nimo.
23. Sa layo pa, nakaila; sa duol na, nangutana.
24. Bungbong tisa, ang atop kalaha.
25. Baka sa katsila, kuko ang gilapa.
26. Maadlaw mora ug haligi; magabii morag pagi.

27. Ang ibabaw kadarohan; ang ilalum kabatoan.
28. Sa bukid ang buno, abot sa lungsod ang dugo.
29. Sa salug ibuno, sa ilong naigo.
30. Lungag sa luyogluyo.
31. Tiyan bukobuko, bukobuko tiyan.
32. Ang tunga malingin, balhibuon ang daplin.
33. Balayng pula ug baba, gibitayng walay sala.
34. Usa sa minutom duha sa momento.
35. Babaying hamis, nikaon sa iyang kaugalingong lawas.
36. Linginlinginon, ugat-ugaton, puwag lubot, putig utot.

Mga tag-an sa Tigmo:

Tag-an sa mga Tigmo

1.	Ulan	10.	Relo
2.	Iro	11.	Langkay
3.	Dawogdog	12.	Nangka
4.	Bakya	13.	Ignorante
5.	Tawo	14.	Baba ug ngipon
6.	Damgo	15.	Ayroplano
7.	Agukoy	16.	Luha
8.	Bibingka	17.	Bahok
9.	Kudkuran	18.	Buaya

19. Liti
20. Payong
21. Tunok
22. Urang-utang
23. Minatay
24. Alimango
25. Koto
26. Banig
27. Nangka
28. Baha
29. Utot
30. Tayhup
31. Unlan
32. Mata
33. Sanggab sa tuba
34. Ang letrang
35. Kandila
36. Tinustos

The PALI Language Texts

From the Pacific and Asian Linguistics Institute of the University of Hawaii

The Philippine series of the PALI Language Texts, under the general editorship of Howard P. McKaughan, consists of lesson textbooks, grammars, and dictionaries for seven major Philippine languages. The titles are as follows:

BIKOL TEXT, by Malcolm W. Mintz
BIKOL GRAMMAR NOTES, by Malcolm W. Mintz
BIKOL DICTIONARY, by Malcolm W. Mintz

CEBUANO FOR BEGINNERS, by Maria V. R. Bunye & Elsa P. Yap
CEBUANO GRAMMAR NOTES, by Maria V. R. Bunye & Elsa P. Yap
CEBUANO-VISAYAN DICTIONARY, by Maria V. R. Bunye & Elsa P. Yap

HILIGAYNON LESSONS, by Cecile L. Motus
HILIGAYNON REFERENCE GRAMMAR, by Elmer P. Wolfenden
HILIGAYNON DICTIONARY, by Cecile L. Motus

ILOKANO LESSONS, by Emma Bernabe, Virginia Lapid, & Bonifacio Sibayan
ILOKANO REFERENCE GRAMMAR, by Ernesto Constantino
ILOKANO DICTIONARY, by Ernesto Constantino

SPEAKING KAPAMPANGAN, by Beatrice T. Mirikitani
KAPAMPANGAN GRAMMAR NOTES, by Michael L. Forman
KAPAMPANGAN DICTIONARY, by Michael L. Forman

SPOKEN PANGASINAN, by Richard A. Benton
PANGASINAN REFERENCE GRAMMAR, by Richard A. Benton
PANGASINAN DICTIONARY, by Richard A. Benton

TAGALOG FOR BEGINNERS, by Teresita V. Ramos & Videa de Guzman
TAGALOG STRUCTURES, by Teresita V. Ramos
TAGALOG DICTIONARY, by Teresita V. Ramos